B 23
6
748
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

[illegible]

Digitized by Google

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

A R. P.

PAULO GABRIELE ANTOINE S. T. D.

Ad uſum Parochorum, & Confeſſariorum
primum concinnata,

DEIN

A R. P. PHILIPPO DE CARBONEANO

*Novis Tractatibus, perpetuis Notis, & co-
pioſis acceſſionibus aucta,*

IN HAC NOVISSIMA EDITIONE

Plurimis additamentis illuſtrata, & præcipue
Locis Theologicis

EX CL. MELCHIORE CANO DEPROMPTIS.

VOLUMEN SECUNDUM.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
REPUBBLICA ITALIANA
FIRENZE

BASSANI, MDCCXCIV.

PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU.

B°. 23. 6. 748

INDEX

TRACTATUUM, CAPITUM, ARTICULORUM, &c.

Quæ in hoc Secundo Volumine continentur.

TRACTATUS

De Beneficiis Eccleſiaſticis.

HÆC materia pertinet ad Virtutem Religionis: nam beneficii dotatio, & officium ſunt actus Religionis, & pacta circa illud vetita ſunt ſimoniaca. Pag. 7.
§. I. *De libera Collatione.* 9
§. II. *De Præſentatione, & Jure Patronatus.* 10
§. III. *De Electione, Poſtulatione, & Confirmatione.* 11
§. IV. *De Reſignatione.* 12
§. V. *De Permutatione.* 15
TABUL. *De Matutino privato.* 25

TRACTATUS

De Virtutibus moralibus, & Vitiis eis oppoſitis.

CAP. I. *DE Prudentia, & Vitiis ei oppoſitis.* 26
CAP. II. *De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppoſitis.* 27
CAP. III. *De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.* 30
APPEND. *De Jejunio Eccleſiaſtico.* 37
APPEND. *Ad uſum Miſſionariorum.* 48
De Orientalis Eccleſiæ circa Jejun. diſciplina. ib.
CAP. IV. *De Virtutibus Juſtitiæ annexis.* 53

TRACTATUS

De Obligationibus ſpecialibus certorum Statuum, & Officiorum.

CAP. I. *De Obligationibus Clericorum.* 60
CAP. II. *De ſtatu, & obligationibus Religioſorum.* 85
CAP. III. *De Obligationibus Conjugum.* 110
CAP. IV. *De obligationibus parentum, & liberorum, & aliorum ſuperiorum, ac inferiorum erga ſe invicem.* 122
CAP. V. *De Obligationibus perſonarum Judicialium, vel Forenſium.* 134
§. I. *De Judice.* ibid.
§. II. *De Accuſatore.* 142
§. III. *De Teſtibus.* 144
§. IV. *De Reo.* 148
§. V. *De Obligationibus Advocati.* 154
§. VI. *De Obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.* 156
CAP. VI. *De obligationibus Ducum, & Militum.* 158
CAP. VII. *De obligationibus Medicorum, Pharmacopæorum, & Chirurgorum.* 159
Obligationes ruſticorum, & opificum. 160

TRACTATUS

De Juſtitia, & Jure, Injuriis, & Reſtitutione.

PARS I. *De Juſtitia, & Jure.* 162
CAP. I. *De Juſtitia.* ibid.
CAP. II. *De Jure.* 164
§. I. *De Dominio.* ibid.
§. II. *De Præſcriptione.* 173
§. III. *De uſu, uſufructu, & ſervitute.* 179
§. IV. *De Poſſeſſione.* 180
PARS II. *De injuriis, & neceſſaria reſtitutione in genere.* 182
CAP. I. *De injuria, ſeu injuſtitia in genere.* ibid.

CAP.

CAP. II. *De natura, & neceſſitate reſtitutionis.* 183
CAP. III. *De radice obligationis reſtituendi.* 186
CAP. IV. *De Cooperantibus ad damnum.* 210
§. I. *De Mandante.* 218
§. II. *De Conſulente.* 219
§. III. *De Conſentiente.* 221
§. IV. *De palpone, ſeu adulatore, & laudatore.* 222
§. V. *De Receptore.* ibid.
§. VI. *De Participante.* ibid.
§. VII. *De cauſis negativis.* 223
CAP. V. *De circumſtantiis reſtitutionis, & ordine in ea ſervando.* 225
CAP. VI. *De cauſis excuſantibus a reſtitutione, vel ejus dilatione.* 233
PARS III. *De Injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.* 242
CAP. I. *De Injuriis, & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.* ibid.
CAP. II. *De injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & de neceſſaria reſtitutione.* 245
CAP. III. *De injuriis in corpus proximi per ſtuprum, & adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.* 266
CAP. IV. *De injuriis contra famam, & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contameliam, & de neceſſaria reſtitutione.* 274
CAP. V. *De injuriis in bonis, quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.* 303

TRACTATUS

De Contractibus.

PARS I. DE *Contractibus in genere.* 331
CAP. I. *De natura, diviſione, & effectu Contractus.* ibid.

CAP. II. *De Conſenſu ad valorem contractus requiſito.* 340
CAP. III. *De his, qui contrahere poſſunt.* 347
PARS II. *De Contractibus in ſpecie.* 350
CAP. I. *De Promiſſione.* ibid.
CAP. II. *De Donatione.* 356
CAP. III. *De Mutuo, & Uſura.* 361
CAP. IV. *De Depoſito,* Commodato, *Precario, & Mandato.* 388
CAP. V. *De emptione, & Venditione.* 393
CAP. VI. *De Locatione, & Conductione.* 413
CAP. VII. *De Cenſu, Emphyteuſi, & Feudo.* 418
CAP. VIII. *De Contractu ſocietatis.* 421
CAP. IX. *De Cambio.* 426
CAP. X. *De Tranſactione, Aſſecuratione, Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.* 429
CAP. XI. *De Ludo, & Sponſionibus.* 432
CAP. XII. *De ultimis Voluntatibus.* 437

TRA-

TRACTATUS

DE

BENEFICIIS

ECCLESIASTICIS.

Hæc materia pertinet ad Virtutem religionis : nam beneficii dotatio , & officium ſunt actus religionis, & pacta circa illud vetita ſunt ſimoniaca .

Quæſt. I. QUid eſt Beneficium Eccleſiaſticum?

Reſp. Eſt jus perpetuum authoritate Eccleſiæ conſtitutum percipiendi fructus ex bonis Eccleſiaſticis propter officium ſpirituale.

Dicitur 1. *jus perpetuum*; quia beneficium inſtitutum eſt ut ſemper duret, adeo ut ſi uni auferatur, debet tribui alteri. Hinc vicaria amovibilis non eſt proprie beneficium.

2. *Authoritate Eccleſiæ*, hoc eſt Papæ, vel Epiſcopi: nam ad eos ſolos pertinet officia ſpiritualia inſtituere, eiſque proventus annectere. Hinc Capellaniæ non collativæ, ſed a privatis licet in perpetuum dotatæ pro Miſſarum celebratione, non ſunt beneficia.

3. *Ex bonis Eccleſiaſticis*, id eſt Eccleſiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta ſunt beneficia, & ex quibus ſoli fructus cedunt beneficiariis; non autem fundus, qui ſemper remanet Eccleſiæ, cujus bona immobilia alienari non poſſunt ſine juſta cauſa, & licentia Papæ, alioqui alienatio ipſo jure irrita eſt.

4. *Propter officium ſpirituale*, hoc eſt ad functiones ſeu actiones aliquas ſpirituales obeundas, quales ſunt

recitare Horas Canonicas, facere Sacrum, adminiſtrare Sacramenta, prædicare verbum Dei &c. Nam beneficium propter officium inſtitutum eſt, & ad aliquam functionem ſpiritualem obligat, ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. c. 3. & c. ult. de reſcr. in 6. ibi: *Officium, propter quod Beneficium Eccleſiaſticum datur.*

Quæſt. II. *Quotuplex eſt Beneficium?*

Reſp. Dividitur 1. In beneficium ſæculare, quod Clericis ſæcularibus; & in regulare, quod regularibus addictum eſt, & conferri debet.

2. In ſimplex, & duplex. Simplex eſt illud, quod nullam habet annexam curam animarum, juriſdictionem, præeminentiam, dignitatem, adminiſtrationem, ſed ſolum obligationem recitandi officium divinum, & Miſſas celebrandi; ut Cappellania, ſimplex Canonicatus, item Præſtimonium, quod eſt portio ex Eccleſiaſticis proventibus detracta, quæ adoleſcentibus ſtudiorum cauſa confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium ſpirituale. Duplex eſt illud, quod annexam habet curam animarum, vel juriſdictionem in foro externo, vel præeminentiam, vel adminiſtrationem Eccleſiaſticam, ut Epiſcopatus, Parochiale Beneficium, Abbatia, Præpoſitura, Cantoria, &c.

3. In manuale, quod poteſt ad collatoris nutum auferri, ideoque deficit a proprietate Beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, niſi ob crimen, vel irregularitatem.

4. In collativum, quod confertur per voluntatem abſolutam, ac liberam Prælati; in patronatum, quod confertur a Prælato ad præſentationem, vel nominationem factam per patronum; & electivum, quod per ſuffragia electorum, accedente poſtea confirmatione, confertur.

5. In titulare, quod ſcilicet ad vitam, & cum plenitudine juris confertur; & in commendatum, quod ſolius adminiſtrationis, aut cuſtodiæ cauſa datur. Quod ſi detur in vitam commendatarii, tunc omnia fere jura ei competunt, quæ titularibus. Unde Commenda perpetua æquivalet beneficio in titulum dato.

6. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia ſunt ea, quæ annexam habent curam animarum, vel quæ perſonalem reſidentiam poſtulant, ut ſunt duo Epiſcopatus, duo Curata Beneficia, duæ dignitates, &c. vel quæ in eadem Eccleſia inſtituta ſunt ad eumdem finem, habentque idem onus, ac officium eodem tempore perſolvendum; qualia ſunt duo beneficia uniformia ſub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Eccleſia. Compatibilia vero ſunt ea, quæ perſonalem reſidentiam non exigunt, nec idem onus, ac officium eodem tempore perſolvendum.

Quæſt. III. *Quot modis acquiruntur Beneficia?*

Reſp. Prima regula Juris in 6. ſic habet: *Beneficium Ec-*

Eccleſiaſticum non poteſt licite (ſubintellige etiam nec valide) *ſine inſtitutione canonica obtineri*. Inſtitutionis autem canonicæ diverſi ſunt modi, nempe ſex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum. 1. Collatione libera. 2. Præſentatione, & ſubſequa inſtitutione. 3. Electione, & ſubſequa confirmatione. 4. Poſtulatione, & ſubſequa admiſſione. 5 Reſignatione accepta in favorem. 6. Permutatione approbata. Sex illis modis addi poteſt interdum ſola electione jus habentium abſque alia confirmatione; & tunc dicuntur Beneficia electiva, collativa, alia autem confirmativa.

Obſervanda eſt hic regula Cancellariæ de triennali poſſeſſore, quæ ſic habet: *Voluit, & ordinavit idem Dominus noſter, ut ſi quis quæcumque Beneficia Eccleſiaſtica, qualiacumque ſint, abſque ſimoniaco ingreſſu, ex Apoſtolica, aut ordinaria collatione, aut electione per triennium pacifice poſſederit, ſi ſe non intruſerit, ſuper hujuſmodi Beneficiis moleſtari nequeat; necnon impetrationes de Beneficiis ſic poſſeſſis factas, irritas, & inanes cenſeri decrevit*. Valet autem in utroque foro ex *Clem. de ſequeſt.* quia Papa ſupplet id, quod deeſt ex juſto titulo, cenſeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus ſaltem coloratus & capacitas poſſeſſoris; alioqui haberetur pro intruſo. Quod ſi proviſus habuerit impedimentum ſibi cognitum, quum ei collatum eſt Beneficium, v. g. defectum ætatis, cenſuram, &c. tunc non ei prodeſt iſtius regulæ præſidium, etſi titulum coloratum habuerit, quia non poſſedit bona fide.

§. I.

De libera Collatione.

1. Collatio libera eſt conceſſio juris realis in Beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur libera, ut diſtinguatur ab inſtitutione, & confirmatione, quæ ſunt quidem collationes, ſeu conceſſiones juris, ſed non liberæ; nam tenetur Prælatus præſentatum a patrono, & electum ſuffragiis electorum inſtituere, niſi obſtet indignitas præſentati, vel electi, quæ probetur juridice.

2. Jure communi Epiſcopus habet poteſtatem conferendi Beneficia in Diœceſi ſua vacantia, quum in ea ſit Princeps, & Moderator ſacrorum. Hanc habere poſſunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si Collator Beneficii illud conferre neglexerit intra ſex menſes a die, quo notitiam vacationis habuit, vel ſi intra illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum ſuperiorem, & ſic gradatim ad Papam, a quo non regreditur ad Ordinarios.

3. Licet debeat conferri Beneficium ſine pacto, vel

conditione, Epiſcopus tamen poteſt exigere conditiones, quæ ex natura rei inſunt: quùm enim exigantur tacite, poſſunt quoque exigi expreſſe.

§. II.

De Præſentatione, & jure Patronatus.

Præſentatio eſt exhibitio perſonæ cujuſdam ad Beneficium, legitime facta per patronum ſuperiori, ad quem pertinet inſtitutio, quæ eſt conceſſio juris realis in Beneficio facta ad præſentationem patroni. Præſentatio vero poteſt fieri etiam per laicos, ſi jus patronatus habeant: nam præſentatio non dat jus in re, ſed ſolum ex diſpoſitione canonum dat jus ad rem, ita ut præſentatus inſtitui debeat a Prælato, niſi probetur indignus.

Jus Patronatus eſt poteſtas præſentandi Clericum ad Beneficium vacans. Dico, *vacans*. Nam ſi non vacet, irrita eſt præſentatio, eo quod ſit contra bonos mores, utpote præbens deſiderandæ mortis occaſionem. Et ob hanc cauſam prohibita eſt promiſſio Beneficii antequam vacet, cap. 2. *de conceſſ. de præbend.* ex Conc. gener. Later. III. Quod ſi fiat, nulla eſt promiſſio, ſicut proviſio inde obtenta, ex regul. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1. Fundatione, hoc eſt donatione ſoli, ſeu areæ ad ſuperædificandam Eccleſiam. 2. Ipſa Eccleſiæ ædificatione. 3. Dotatione Eccleſiæ, aſſignatis ſufficientibus reditibus. Unde poſſunt eſſe plures ejuſdem Eccleſiæ patroni. 4. Præſcriptione, ſcilicet multiplicatis præſentationibus per tempus immemorabile. 5. Conceſſione Papæ.

Jus Patronatus dividitur in Eccleſiaſticum, quod alicui competit ratione beneficii a ſe poſſeſſi, aut ex eo, quod de bonis Eccleſiaſticis Beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo, quod ipſe, vel aliquis e ſuis prædeceſſoribus Eccleſiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono Laico conceduntur ad præſentationem quatuor menſes a notitia vacationis Beneficii, ſex vero Eccleſiaſtico. Si intra id tempus patronus non præſentaverit, tunc poteſt Epiſcopus Beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de jure Patronat.* Quod ſi duo, pluresve patroni diverſas perſonas nominent, & ſint æqualia harum ſuffragia, poteſt ſuperior quam illarum maluerit præferre, ſed tenetur ſemper in conſcientia digniorem præferre. Si vero plures patroni in unum conſentiant, aliis diſſentientibus, præfertur ſententia majoris partis, c. 3. *de jure Patron.* Quod ſi abſque ſcandalo fieri nequit, Epiſcopus pro ſuo arbitrio alium, etiam a nullo præſentatum, ſubſtituere poteſt, ibidem. Item ſi patronus laicus duos ſucceſſive præſentet ante inſtitutionem, tunc poteſt Epi-

ſcopus

ſcopus alterutrum pro arbitrio inſtituere, ſed debet digniorem. Secus de patrono Eccleſiaſtico: nam prior ab ipſo præſentatus debet inſtitui, c. 24. *de jure Patron.* ſi fuerit dignus; alias neuter, quia jure ſuo pro hac vice excidit. Ratio diſparitatis eſt, quia patronus Eccleſiaſticus præſumitur noſſe digniorem, quem proinde ſtatim nominare debet, ideoque variare non debet: quod permittitur laico, qui præſumitur non ſatis noſſe digniorem, ideoque plures cumulative præſentare poteſt.

„ (✠) Nota. Circa præſentationem a Patrono Eccleſiaſtico faciendam ad Parochiales Eccleſias, SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Conſtitutione, quæ incipit; *Reddita nobis*, qua tria ab Archiepiſcopo Florentino propoſita dubia reſolvuntur, ſtatuit: Primo, Patronum Eccleſiaſticum ad Beneficium curatum præſentare debere eum, qui magis idoneus, magiſque dignus eſt inter approbatos ab Examinatoribus. Secundo, Si inter examinatos nullus ſit, qui de judicio quæratur, debere Epiſcopum præſentato beneficium conferre, nec in Patroni judicium inquirere; ſi vero aliquis ex concurrentibus judicio illi minime acquieſcat, poſſe Epiſcopum, antequam inſtitutionem concedat, in Patroni judicium inquirere. Tertio, Si is, qui ſe digniorem exiſtimat, & poſthabitus eſt, appellationem interponat, admittendam eſſe tantum in devolutivo, at non retardare poſſeſſionem præſentati, ſi judicium Epiſcopi cum Patroni judicio conveniat; ſi vero in ferendo judicio de magis digno, ſententia Epiſcopi, & Patroni Eccleſiaſtici minime concordat, tum ſi quis ex approbatis ab Examinatoribus, tanquam magis dignus prælectus eſt a Patrono, putet ſe gravatum eſſe ab Epiſcopo, neque ejus judicio acquieſcere vult, & ideo provocat, ejus appellationem ad ſuſpenſionis effectum operari debere, & Eccleſiam Parochialem ſub Œconomo remanere, donec lis finiatur.

Patronus non poteſt ſeipſum præſentare, cap. 19. *de jure Patron.* ſed poteſt filium ſuum, ſi idoneus ſit; Epiſcopus tamen poteſt Patrono beneficium motu proprio conferre. Si Patronus Laicus præſentet indignum, jubetur alium dignum præſentare: ſi Eccleſiaſticus, privatur hac vice jure præſentandi.

§. III.

De Electione, Poſtulatione, & Confirmatione.

Electio eſt deſignatio perſonæ capacis ad Prælaturam, vel Beneficium vacans, facta per ſuffragia. Per eam acquiritur jus ad Beneficium: nam jus in Beneficio ſola confirmatione obtinetur; quare ſi quis abſque confirmatione immiſceat ſe adminiſtrationi Beneficii, cenſetur intruſus, & amittit jus, quod erat per electionem conſecutus, cap. 5. *de elect. in 6.*

Electio ex Con. gen. Lat. IV. cap. 24. triplici modo fieri poteſt, vel per ſcrutinium, quum quilibet eligentium ſuffragium ſuum ſecreto tradit: vel per compromiſſum,

quum eligendi poteſtas in unum, vel plures communi eligentium conſenſu transfertur: vel per inſpirationem, quum eligentes ſubito quodam motu in unum communiter conſentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1. Ut omnes eligentes ſint ſaltem ſubdiaconi, ſi agatur de electione virorum: nam ex Clem. 2. *de ætate*, & Conc. Trid. ſeſſ. 22. cap. 4. nemo ferendi ſuffragium jus habet, niſi ſit ſaltem ſubdiaconus. 2. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus habent. Non obſtat tamen, ſi aliquis de Capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, cap. 28. *de elect.* 3. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel ſanior Capituli pars conſenſit, ex Conc. Lat IV. c. 24. Pars autem ſanior hic intelligitur, quæ in electione omnes regulas Canonum ſervat: minus ſana, quæ non ſervat.

Poſtulatio eſt facta ab electoribus ſuperiori obſecratio, ut ad vacans beneficium, vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum Canonicum, quod non eſt vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio eſt conceſſio juris in Beneficio facta a ſuperiore ei, qui electus, vel poſtulatus eſt. Unde non differt ab inſtitutione, niſi quod hæc connotet præſentatum, illa vero electum, vel poſtulatum. Porro electus debet, ſecluſo impedimento, intra tres menſes a notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio eſt irrita, c. 6. *de elect. in* 6.

§. IV.

De Reſignatione.

Reſignatio eſt ſpontanea dimiſſio ſui Beneficii facta coram legitimo ſuperiore eam acceptante, ſcilicet Papa, vel Epiſcopo. Duplex eſt, altera ſimplex, ſeu ſine ulla appoſita conditione, & hæc fieri poteſt coram eo, cujus eſt conferre Beneficium, & inſtituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterum duplex eſt: Nam ſi fiat ea conditione, ut Beneficium alteri deſignato conferatur, dicitur reſignatio in favorem: ſi fiat ea lege, ut reſignans a reſignatario aliud Beneficium accipiat, eſt permutatio. Sed operæ pretium eſt ſcire, quæ requirantur, ut reſignatio ſit valida, & licita. Quare

Dico 1. Ut reſignatio in favorem, vel ſub onere penſionis ſit valida, requiritur. 1. Ut Beneficium ſit Reſignantis: nam Reſignatio eſt ſui juris ceſſio. Quod ſi Reſignans commiſerit delictum, ob quod certo privabitur Beneficio, modo non teneatur illud dimittere ante ſententiam judicis, Reſignatio ante illam facta valebit, ſed poteſt poſtea irritari. 2. Ut ſit ſpontanea, hoc eſt, nec metu injuſto, nec vi, nec dolo extorta; alioqui eſt nulla, vel certe annullanda; cap. 4. *de*

de his, quæ vi, metuſve cauſa fiunt, & c. 5. *de renunt.*, *& Clem.* 1. *de Pœnis*. 3. Ut in manu Papæ fiat: nam in jure prohibetur Reſignatio in favorem, can. *Plerique*. 8. q. 1. & omnis pactio in Beneficiis jure communi prohibetur, ne ſcilicet jus hæreditariæ ſucceſſionis in Eccleſiam introducatur, ne ſit locus acceptioni perſonarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4. Requiritur conſenſus patroni laici, ſi Beneficium fuerit patronatum. 5. Debet acceptari a Papa, alioqui reſignans non perdit jus ſuum, c. ult. *de renunt. in 6.* 6. Debet conferri Beneficium ei, in cujus favorem reſignatum eſt, non alteri, nec aliter; alioqui proviſio non valebit, quia fieret ſine Beneficii vacatione; non enim tunc vacat per reſignationem, quum hæc habeat hanc conditionem, ſine qua poſſeſſor non intendit reſignare. 7. Debet acceptari ab eo, in cujus favorem reſignatur: alioqui reſignans non amittit jus ſuum, quum non reſignet niſi ſub hac conditione. Porro reſignans etiam poſt acceptationem ſuperioris manet ſui Beneficii poſſeſſor, donec reſignatarius poſſeſſionem acceperit. 8. Si reſignans ſit infirmus, debet ſupervivere viginti dies poſt Reſignationem: alias cenſebitur Beneficium vacare per obitum, non per reſignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita eſt. Ita Regula Cancellariæ de infirmis. 9. Reſignatio facta in Curia Romana debet intra ſex menſes a die ſupplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficii. Si autem fiat cauſa permutationis extra Curiam, debet publicari intra menſem; alioqui ſi reſignans moriatur antequam reſignatarius ceperit poſſeſſionem, Beneficium cenſebitur vacare per obitum, & collatio facta reſolvetur: Ita Regula Cancellariæ. In Gallia tempus ſex menſium, aut unius menſis computatur a die admiſſæ Reſignationis; & hoc tempus poteſt a Papa prorogari ad partis petitionem.

Dico 2. Ut Reſignatio etiam ſimplex ſit licita, debet fieri ex juſta cauſa bonum Eccleſiæ, vel ſpiritualem reſignantis utilitatem ſpectante. Nam Clerici præſertim beneficiarii ratione ſui ſtatus debent gloriæ Dei, & utilitati Eccleſiæ inſervire; & proinde non eis licet ſine cauſa juſta deponere curas ſpectantes ad Beneficia, quæ ſuſceperunt. Unde S. Pius V. Conſtit. 58. prohibet Epiſcopis, & aliis, ne admittant Reſignationes, niſi eorum, *qui aut ſenio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, cenſuris eccleſiaſticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent Eccleſiæ, vel Beneficio inſervire: ſeu qui unum aliud, vel plura Beneficia obtinuerint, vel quos ad aliud contingerit promoveri*. Hic addere juvat vulgares verſus reſignandi cauſas complectentes:

Debilis, ignarus, male conſcius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans ſcandala, cedere poſſit.

Di-

Dico 3. Ut Reſignatio in favorem ſit licita, debet inſuper fieri ob utilitatem Eccleſiæ: quia ſcilicet alter judicatur aptior. Nam ſi Reſignatio, vel permutatio fiat ob conſanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, eſt illicita; ſi vero fiat pro aliquo commodo temporali utriuſque, vel alterius, eſt ſimoniaca.

Porro jure communi non licet in periculo mortis reſignare Beneficium ſub conditione tacita regreſſus ſi convaleſcat æger, ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 6. ibi: *Quum in Beneficiis Eccleſiaſticis ea, quæ hereditariæ ſucceſſionis imaginem referunt, ſacris conſtitutionibus ſint odioſa, & Patrum decretis contraria, nemini in poſterum acceſſus, aut regreſſus, etiam de conſenſu, ad Beneficium eccleſiaſticum cujuſcumque qualitatis concedatur.* Et ex Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei, qui in morbo gravi conſtitutus reſignaverit coram Ordinario, permittitur regreſſus recuperata valetudine.

Dico 4. Ut reſignatio, vel permutatio cum reſervatione penſionis ſit licita, præter conſenſum Papæ, & reſignatarii, requiritur cauſa juſta, quæ eſt indigentia reſignantis. Nam non eſt alia juſta cauſa diſpenſandi a lege generali hanc reſervationem vetante ob rationem allatam a Congregatione Cardinalium ad reformationem Eccleſiæ deputatorum a Paulo III. ſcilicet, quia *reditus ſunt annexi Beneficio, ut corpus animæ; ideoque natura ſua pertinent ad eum, qui Beneficium habet, ut poſſit ex eis vivere honeſte pro ſuo ordine: ſimulque queat ſuſtinere impenſas pro divino cultu, & templi, ſacrarumque ædium reparatione, ut quod reliquum eſt, impendat in pios uſus. Hæc eſt enim natura horum redituum.* Et vero ipſa Reſignatio Beneficii non eſt cauſa juſta penſionis exigendæ, quum jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod reſignans dimittit, & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil poteſt exigere, quum propter illud jam reditus perceperit.

» (✠) Notæ. Vide Conſtitut. BENEDICTI XIV. incipien. *In ſublimi B. Petri Cathedra &c.* editam 4. Kalend. Septembr. 1741. tom. 1. pag. 71. in qua Reſignationes Beneficiorum cum reſervatione penſionis, & pacto eam caſſandi per anticipatas, vel anticipandas ſolutiones, damnantur, & annullantur, adjecta pœna privationis beneficii, inhabilitationis ad alia aſſequenda, & reſtitutionis pecuniæ pro caſſatione penſionis perceptæ, & irritantur ceſſationes, & extinctiones penſionum intra ſex menſes a capta poſſeſſione beneficii, ac etiam ceſſiones commodi exigendi penſiones intra ſex menſes a capta poſſeſſione.

§. V.

§. V.

De Permutatione.

Permutatio hic eſt a beneficiatis facta Beneficii ſui in manibus Ordinarii mutua reſignatio ea lege, quod alterius Beneficium alteri conferatur, & viciſſim. Si permutanda Beneficia in diverſis Diœceſibus ſita ſint, requiritur authoritas utriuſque Epiſcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel penſionis, requiritur authoritas Papæ, quia Beneficia conferri debent ſine diminutione, & onere, quod iis jure non ineſt. Quod ſi beneficia ſint inæqualia quoad dignitatem, vel juriſdictionem, eſt ſimonia juris divini hanc inæqualitatem compenſare per aliquid temporale: quia hæc dignitas, & juriſdictio eſt quid ſpirituale, & res ſpiritualis æſtimaretur, & compenſaretur re temporali. Si vero ſint inæqualia quoad fructus, Papa poteſt ad inæqualitatem compenſandam imponere penſionem Beneficio pinguiori, tanquam conditionem, ut alter indemnis ſervetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ ſupra de reſignatione dicta ſunt. Quare Beneficia nequeunt aliis, quam permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt reſignare mutuo Beneficia, niſi ut ſibi conferantur. Quod ſi permutatione facta, beneficium deprehendatur ſubjectum liti; qui illud reſignavit, debet litem proſequi: ſi evictum fuerit, alter redibit ad ſuum ſine nova proviſione, & ſine nova in poſſeſſionem immiſſione, ex cap. 20. *de præb. in 6.*

Ut permutatio licite fiat, requiritur juſta cauſa, ſcilicet utilitas Eccleſiæ, ſeu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas ſpiritualis permutantium, quatenus hic in illo Beneficio, & alter in alio melius poteſt Deo ſervire, ex c. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas, in 4. diſt. 25. q. 3. art. 3. ad 8. ibi: *In permutatione eſt ſimonia, ſi pro aliquo terreno commodo utriuſque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo ſpirituali, utpote, quia hic in illo loco melius poſſit Deo ſervire, non eſt ſimonia.*

Quæſt. IV. *Quænam conditiones, ſeu dotes requiruntur, ut quis ſit capax Beneficii poſſidendi?*

Reſp. Ex communi ſententia ſunt ſequentes. 1. Thorus legitimus: nam illegitime nati, ſive naturales, ſive ſpurii, ſunt incapaces Beneficiorum ob irregularitatem, a qua ſolus Papa diſpenſare poteſt ad omnes ordines, & omnia Beneficia; Epiſcopus vero non niſi ad tonſuram, minores ordines, & beneficium ſimplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & cap. 20. *de electione.*

2. Clericatus, ſeu prima tonſura, ſine qua irrita eſt cu-

cujuſvis Beneficii collatio, ex c. 6. *de tranſact.*, & c. 2. *de inſtit.* Ratio eſt, quia Beneficium fundatur in officio ſpirituali, & propter illud confertur; cujus quidem officii incapax eſt laicus. Si Beneficium ex ſua inſtitutione, vel lege, aut conſuetudine requirat certum ordinem ſacrum, carens illo ordine eſt ad iſtud inhabilis, c. 22. *de elect.* ex conſuetudine tamen ſatis eſt, ſi intra annum ſuſcipiatur is ordo: ſed non debet ultra differri: *ex Clem.* 2. *de ætat.*, *& elect.* & Conc. Trid. ſeſſ. 22. cap. 4.

3. Ætas idonea, c. 7. *de elect.* alioqui collatio eſt nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate Beneficiorum. Ad Epiſcopatum requiruntur triginta anni completi, ex c. citato. In Gallia ſufficit inchoatus annus 27. ex Concord. Ad Abbatias, Dignitates, & Parochialia Beneficia annus 25. inchoatus exigitur, ibid. & a Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum, ſufficit annus 22. completus ex Conc. Trid. ibid. Ad Beneficia ſimplicia, ut ſunt Cappellaniæ, annus 14. inchoatus requiritur a Concil. Trid. ſeſſ. 23. cap. 6. Ad Canonicatum Eccleſiæ Cathedralis jure novo requiritur annus 21. quia annexum habet ſubdiaconatum. Ex conſuetudine tamen datur habenti tantum annos 14.

4. Cœlibatus, ita ut ſi clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipſo jure amittat Beneficium, ſi quod habet. Ita communiter ex cap. 1. 3. 5. & 8. *de cleric. conjugat.* Et conjugatus ad Beneficia admitti non debet, *niſi forte caſtitatem voveret perpetuam, & qui unicam, & virginem habuiſſet uxorem*, ut dicitur c. 2. *de cleric. conjugat.*

5. Immunitas a cenſura, & irregularitate etiam occulta; ita ut nulla ſit non ſolum collatio Beneficii facta excommunicato, ſuſpenſo, vel irregulari, ſed etiam ejuſdem electio, præſentatio, & reſignatio in ejus favorem, ex c. 7. *de cleric. excomm.* c. 8. *de ætat.* & c. ult. *de cler. pugnant.* & c. 18. *de ſent. excom. in 6.*

6. Morum probitas, c. 7 *de elect.* & Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 1. Et ratio ipſa dictat Dei, & Eccleſiæ miniſtros maxime debere eſſe virtutibus ornatos, quum alios exemplis, monitis, & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non eſt ipſo jure irrita, ſed irritanda, niſi crimen annexam habeat cenſuram, vel irregularitatem, c. 11. *de exceſſ. prælat.*

7. Scientia, ea ſcilicet, quæ ad omnia munia Beneficio annexa recte obeunda requiritur, c. 6. *de elect.* ex Conc. Gen. Lateran. III. & ex Conc. Trident. Et per ſe patet, quum propter illa recte perſolvenda inſtitutum, & datum ſit Beneficium.

8. Corporis aptitudo, ea nempe, quæ ad officium decenter præſtandum neceſſaria eſt. Hinc cæcus, mutus ſunt incapaces Beneficii, quum horas recitare nequeant. Cæcitas tamen ſuperveniens non privat Beneficio prius acquiſito.

9.

9. Vocatio divina, ex Hebr. 5. Nam ad Deum pertinet miniſtros ſuos eligere per vocationem; & alioquin quis ſe exponit periculo damnationis æternæ: Quum hic ſtatus graviſſimis, multiſque obligationibus ſit obnoxius.

10. Intentio perſeverandi in ſtatu eccleſiaſtico, & ſuſcipiendi ordinem muneri ſuo neceſſarium, niſi occurrat poſtea juſta cauſa, quæ alium ſtatum ſuadeat. Nam eccleſiaſtica Beneficia inſtituta ſunt pro iis dumtaxat, qui ſtatuerunt ſe miniſterio Eccleſiæ mancipare: & Eccleſiam in re gravi decipiunt, qui ſine prædicta intentione Beneficia ſuſcipiunt. Quare qui Beneficium accipit animo ejus fructibus fruendi donec uxorem convenientem invenerit, vel ſtudia abſolverit, vel aliis reſignandi, ſecundum communem ſententiam, teſte Leſſio, peccat mortaliter. Quia Eccleſiam decipit in re gravi: Beneficia quippe inſtituta ſunt pro iis ſolis, qui divino ſervitio ſe penitus dicarunt. *Nec eſt abſolvendus donec animum mutet, aut Beneficium dimittat*, ait Toletus. Multi tamen docent, hunc non teneri ad reſtituendos fructus perceptos, ſi muneri ſuo ſatisfecerit: quia jus id nuſquam ſtatuit, niſi de beneficio parochiali ſuſcepto ſine animo recipiendi ſacerdotium intra annum; & aliunde eos percepit cum juſto titulo, & perſoluto officio, propter quod dantur.

Adeptus autem Beneficium curatum debet intra annum ſacerdotium ſuſcipere: alioquin niſi juſta cauſa impeditus fuerit, Beneficio illo privatur ipſo facto, cap. 35. *de electionib. in 6.* Qui vero acceptat parochiam ſine animo recipiendi ſacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur reſtituere fructus etiam ante omnem ſententiam, niſi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Eccleſia Beneficium curatum confert cum tali onere, & ſub tali conditione. Item qui Beneficium ſimplex requirens ordinem ſacrum admittit ſine animo certo illum recipiendi, peccat mortaliter; quia quiſque tenetur de jure naturali velle eſſe idoneus ad munus, quod ſuſcipit, & reipſa ſe idoneum ad illud rite, & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum ſalus, & propria perfectio procuranda debet eſſe ſolum motivum ſuſcipiendi Beneficii ob hunc finem inſtituti, ſemota omni cupiditate prava divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium.

„ (✠) Nota. Iis, quæ ab Auth. expoſita ſunt, duo accedunt,
„ quæ ſunt a SS. D. N. definita, ſcilicet:
„ Beneficia curata, aut reſidentialia conferri non poſſe presby-
„ teris, aut Clericis Congregationis Miſſionis, Conſtit. quæ inci-
„ pit, *Quo magis uberes &c.* die 18. Decembr. 1742. Et Beneficia
„ Eccleſiaſtica ſæcularia conferri non poſſe Canonicis Regularibus
„ Lateranenſibus, aut Sanctiſſimi Salvatoris, abſque indulto Apo-
„ ſto-

„ ſtolico. Conſtitut. cujus initium eſt, *Quod inſcrutabile &c.* die „ 9. Julii 1743.

Quæſt. V. *An liceat habere plura Beneficia?*

Reſp. Non licet ſub mortali accipere, ac retinere plura Beneficia etiam ſimplicia, & cum diſpenſatione Papæ, quando unum ſufficit ad honeſtam ſuſtentationem, niſi aliud poſtulet Eccleſiæ neceſſitas, vel utilitas, vel alia juſta cauſa in utilitate Eccleſiæ redundans. *Ita S. Thomas Quodlib.* 8. *Toletus*, *Bellarminus*, *in admonitione ad ſuum Nepotem*, *Azor*, *Reginaldus*, *Layman*, *Leſſius dicens eſſe fere communem Theologor. ſentent. Imo videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1. Papa non eſt dominus Beneficiorum, ſed ſolum diſpenſator. Præterea jure communi prohibita eſt pluralitas Beneficiorum a Concil. Gener. Lateran. III. c. 13. & 14. Lateran. IV. c. 29. & Nicæn. II. c. 15. & Concilio Tridentino ſeſſ. 24. cap. 17. ubi ſtatuit, *ut unum tantum Beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur. Quod quidem ſi ad vitam ejus, cui confertur, honeſte ſuſtentandam non ſufficiat, liceat nihilominus aliud ſimplex ſufficiens, dummodo utrumque perſonalem reſidentiam non requirat, etiam conferri.* At uſus diſpenſationis ſine juſta cauſa datæ eſt illicitus, ut dixi in tract. de Legib. 2. Hæc pluralitas, niſi neceſſitas, vel utilitas Eccleſiæ interveniat, eſt vetita jure divino naturali, ideoque prorſus indiſpenſabilis. Nam ſecluſa tali cauſa, pluralitas illa eſt intrinſece mala, quum contineat multas inordinationes, (ut docet Sanctus Thomas ſup.). Nimirum 1. Minuitur cultus divinus; Deus enim magis per plures miniſtros, quam per unum colitur. 2. Eccleſia deſtituitur ſuis operariis: nam unus nequit in pluribus locis reſidere, nec plurium miniſteria obire. 3. Fundatores fruſtrantur ſua pia intentione: nam Beneficiorum fundatio eo tendit, ut plures miniſtri Eccleſiæ conſtituantur. 4. Niſi Eccleſiæ neceſſitas, vel utilitas aliud poſtulet, iniquum eſt, ut unus ſtipendia pluribus Eccleſiæ miniſtris deſtinata accipiat 6. Subſidio privantur alii pauperes clerici, & forſan magis idonei, & Eccleſiæ utiliores futuri. 6. Inde profluunt ſcandalorum occaſiones, & ſuppeditatur avaritiæ, luxus, & ambitionis materia. Quare Concil. Gener. Lateran. III. ait, cap. 14. pluralitatem Beneficiorum *certum continere periculum animarum*; & Conc. Trid. cap. cit. addit, hac pluralitate perverti ordinem Eccleſiaſticum. Porro Beneficiorum pluralitas non eſt intrinſece mala, niſi in circumſtantiis, ubi non adeſt neceſſitas, vel utilitas Eccleſiæ.

Dixi, *niſi id poſtulet &c. Nam*, ut ait Toletus, *plura Beneficia habere eſt de eorum numero, quæ mala ſunt: tamen poſſunt bona fieri, ſi aliquibus bonis circumſtantiis copulentur.* Addit, quod perinde ſit habere unum

unum beneficium cum una commenda perpetua, ſeu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur beneficio in emolumento, & onere; & Concil. Trident. ſeſſ. 24 cap. 17. expreſſe declarat, quod non licet plura beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas beneficiorum eſſet intrinſece mala, numquam licita eſſet.

Reſp. Ita eſt, ſi eſſet intrinſece mala in omnibus circumſtantiis. Sed non eſt ex ſe mala, niſi in circumſtantiis, ubi non adeſt neceſſitas, vel utilitas Eccleſiæ.

Quæſt. VI. *An ſit culpa mortalis Beneficium conferre indigno, vel minus digno?*

„ NOTA. Indignus dicitur, qui ad officium debite præſtandum „ eſt ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantiæ, vel morbi, aut „ ſimilis impedimenti; vel dubitatur non futurus utilis Eccleſiæ, „ nec ſatisfacturus officio: Hinc qui verſatur in habitu alicuius „ peccati mortalis, eſt indignus: *quia per quodlibet peccatum* „ *mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet ſpirituale exe-* „ *quendum*, ait S. Thomas quodlib. 8. quæſt. 4. art. 6. Dignior „ cenſetur non abſolute, qui doctior eſt, vel ſanctior, ſed qui om- „ nibus ſpectatis putetur melius officio ſatisfacturus, & futurus u- „ tilior Eccleſiæ, ac bono animarum in illo Beneficio. S. Thom. „ 2. 2. q. 63. art. 2.

Reſp. 1. Mortale eſt quodvis beneficium etiam ſimplex conferre indigno, eumve præſentare, eligere &c. dum haberi poteſt dignus. Ita omnes. Prob. 1. Ex Conc. Gener. Later. IV. cap. *Grave* de Præbend. *Præcipimus, ut prætermiſſis indignis, idoneos aſſumant, qui Deo, & Eccleſiæ velint, & valeant gratum impendere famulatum.* Qui contra fecerit, jubetur ſuſpendi a conferendis Beneficiis. Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 7. cap. 3. *Inferiora Beneficia Eccleſiaſtica, præſertim curam animarum habentia, perſonis dignis, & habilibus &c. conferantur. Aliter autem facta collatio, ſive proviſio omnino irritetur.* 2. Quia quum Beneficium ſit inſtitutum propter officium in Dei gloriam, & Eccleſiæ utilitatem præſtandum, recta ratio dictat non poſſe conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones digne obeundas requiſitis caret, vel non putatur prudenter illi officio ſatisfacturus. 3. Talis promotio cedit in grave damnum injuſtum Eccleſiæ: quod proinde ſecundum omnes compenſari debet ab ipſo indigno, qui procuravit ſibi, & accepit Beneficium, & poſt hunc ab eo, qui providit, deinde a cooperatoribus: nam Eccleſiæ ex juſtitia debetur Miniſter dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet poſitive ſcire eum, cui Beneficium datur, eſſe dignum, nec ſufficit, ſi neſciat eſſe indignum. Quia ex officio tenetur eligere, vel præſentare dignum, ideoque noſſe eum, quem præſentat, vel eligit, talem eſſe. Unde tenetur diligenter in-

inquirere num ſit idoneus : alioqui ſe exponit periculo præſentandi, vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

„ NOTA : Juxta omnes, teſte De Lugo, eligere indignum, ſeu
„ ineptum ad officia ſæcularia, eſt ſemper mortale, tum contra
„ charitatem, quum ex electione indigni multa mala in Repub.
„ multis oriantur : tum contra Juſtitiam, nam Reip. Rector tene-
„ tur ex officio Reipub. mala præcavere, & avertere, & proinde
„ multo magis non ponere illorum cauſam, & occaſionem : alioqui
„ tenetur ad reſtitutionem. Quod verum eſt etiam de aliis, qui
„ poteſtatem a Principe accipiunt eligendi, vel vendendi illa offi-
„ cia. nam non accipiunt poteſtatem eligendi, niſi eo modo, quo
„ Princeps eligere debet.

Reſp. 2. Ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel juriſdictionem, vel functionem magni momenti, ut concionandi, docendi &c. item ad ſuperioritatem religioſorum eligere, poſtulare, proponere, aut præſentare dignum omiſſo digniore, ex communi ſententia eſt mortale. *Prob.* 1. Ex Concil. Lateran. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Eccleſiæ, qui majoribus juvatur meritis*, & ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 1. ubi declarat, *omnes, & ſingulos, qui ad promotionem præfitiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam ſuam præſtant . . . . . mortaliter peccare, niſi quos digniores, & Eccleſiæ magis utiles ipſi judicaverint eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint*. Et quamvis ibi loquatur de Epiſcopatibus, tamen idem ſentire de Parœciis patet ex cap. 18. ubi præcipit, ut Parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præſentare. Unde S. Pius V. conſtit. 33. ait : *Ut non ſolum dignis, ſed etiam magis idoneis repertis juxta Concilii Tridentini decretum Parochiales Eccleſiæ conferantur, volumus, & eadem authoritate decernimus*. Et Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem : *Quum dicit Concil. Trident. eos alienis peccatis communicantes peccare mortaliter, qui niſi quos digniores, vel Eccleſiæ magis utiles ipſi judicaverint, ad Eccleſias promovent ; Concilium vel 1. videtur per hos digniores, non aliud ſignificare velle, niſi dignitatem eligendorum, ſumpto comparativo pro poſitivo ; vel 2. locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos ; vel tandem loquitur 3. quando fit concurſus*. 2. Ex S. Auguſtin. epiſt. 29. *Nec ſane putandum eſt leve eſſe peccatum in perſonarum acceptione . . . . . quis enim ferat eligi divitem ad ſedem honoris Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore, atque ſanctiore ?* 3. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio, & fide debita Eccleſiæ diſtribuere officia, & beneficia, ſicut bonum Eccleſiæ, & animarum, ad quod inſtituta ſunt, exigit ; & utilitatem Eccleſiæ, ac cultum divinum, quantum poſſunt, pro munere ſuo promove-

re.

re. Quod non præſtant eligendo minus dignos: nam notabili fructu per digniores præſtando Eccleſias defraudant, imo cauſam dant gravi detrimento ſpirituali, quod ſemper ſequitur ex prælatione minus digni, & quod impeditur a digniore. 4. Quia eſt peccatum acceptionis perſonarum in re gravi, de quo Jac. 2. *Si perſonas accipitis, peccatum operamini*. Nam hoc peccatum conſiſtit in eo, quod in jure dicendo, aut bonorum communium diſtributione, id quod debitum eſt uni propter aliquam cauſam, verbi gratia æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam &c. datur alteri intuitu alicujus cauſæ, verbi gratia amicitiæ, conſanguinitatis, munerum &c. ob quam non debetur. Sive acceptio perſonarum eſt peccatum, quo in diſtributione aliquorum bonorum, & onerum, non cauſæ ad rem pertinentis, ſed perſonæ, aliarumve cauſarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur juſtitia diſtributiva in re gravi, quum in diſtributione Beneficiorum non attendatur qualitas ſpectans ad cauſam, ob quam dari debent: quæ cauſa eſt dare Eccleſiæ optimos miniſtros. Hinc Vaſquez ait, nullum dubitare eſſe mortale eligere minus dignum in Beneficio annexam habente curam animarum.

Ob eaſdem rationes, ex communi ſententia, officia ſæcularia magni momenti conferri debent ſub mortali magis idoneis: nam id exigit bonum commune; & ſi omittantur digniores, magnum detrimentum patitur Reſpublica.

Reſp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus Beneficia etiam ſimplicia conferant. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex cap. unic. *ut Eccleſ. benefic.* ubi Innocent. III. de Beneficio non curato loquens ait: *Non ex affectu carnali, ſed diſcreto judicio debuiſti eccleſiaſticum officium, & beneficium in perſona magis idonea diſpenſare*. 2. Ex SS. Patribus, & ex S. Thom., qui 2. 2. qu. 63. artic. 2. generaliter, & indirecte docet committi acceptionem perſonarum in Beneficiis ſi non dentur dignioribus. Et ad 3. ait: *Ut electio impugnari non poſſit in foro judiciali, ſufficit eligere bonum, non oportet eligere meliorem, quia ſic omnis electio habere poſſet calumniam. Sed quantum ad conſcientiam eligentis, neceſſe eſt eligere meliorem vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune*. 3. Quia Beneficia primario inſtituta ſunt ad majorem Dei cultum, & Eccleſiæ utilitatem: ſecundario autem, ut ſint præmia virtutum, quibus digniores in Eccleſia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, ſi minus digni præferantur. 4. Omittens digniores agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Eccleſiæ: nam Eccleſia talibus commiſit facultatem providendi de Beneficio ea lege, ut utantur tanquam fideles diſpenſatores ſecundum fines ab Ec-

Eccleſiæ in Beneficiorum inſtitutione intentos: quod eſt aliquid grave. Et vero ad bonum Eccleſiæ multum intereſt, ut divina officia quam decentiſſime, & devotiſſime celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam eſt mortale. 5. Violatio juſtitiæ diſtributivæ per acceptionem perſonarum mortalis eſt ex genere ſuo, adeoque in re gravi, ut in Canonicatu, vel quando notabilis, & evidens eſt exceſſus inter promotum, & eligendum. Ita S. Antoninus, Vaſquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent eſſe ſolum veniale, modo vero digni eligantur. Leſſius vero concedit eſſe mortale, ſi id paſſim fiat. Idem docet de Lugo.

Hinc reſignans, & permutans tenetur minus digno digniorem, qui eſt in promptu, præferre, tum ex charitate boni communis, tum ex juſtitia diſtributiva. Quia Beneficia ſunt inſtituta pro dignioribus, nec ab Eccleſia facultatem reſignandi, vel permutandi accipiunt, niſi cum eodem onere, quo obligantur Prælati, & Patroni. Porro ſi aliquod Beneficium ex dotatione dandum ſit alicui ex tali Capitulo, vel Familia, dignior eſt eligendus. Si tamen nullus eſſet dignus, alius alibi quærendus eſſet, quia hæc fuit intentio Fundatorum, & Eccleſiæ, nec alia potuit eſſe.

„ Nota. Nulla eſſet culpa dare minus digno Beneficium ſimplex, quum id poſtulat charitas, vel alia juſta cauſa ad majus bonum Eccleſiæ ſpectans, aut redundans: ut ſi Clericus, præſertim Sacerdos non poſſit inopia levari, niſi per Beneficium ſimplex; vel ſi digniores reſervandi ſint pro Beneficiis curatis, vel ut Paſtor minus idoneus a cura animarum amoveatur.

Quæſt. VII. *Quibus modis Beneficia amittuntur?*

Reſp. Quatuor. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Libera reſignatione coram Superiore eam acceptante.

3. Per ſententiam Judicis, ob crimen juxta Canones hac privatione puniendum, ut homicidium, ſimplex ſacrilegium, adulterium, perjurium, &c. 4. Diſpoſitione juris, idque quadrupliciter. 1. Per alterius Beneficii incompatibilis conſecutionem. 2. Per matrimonium. 3. Per profeſſionem religioſam. 4. Per aliquod crimen, cui privatio Beneficii ipſo jure annexa eſt: qualia ſunt hæreſis, ſchiſma, ſimonia, falſificatio litterarum Apoſtolicarum, ſodomia, homicidium per ſicarium pretio conductum &c. Tamen juxta communem ſententiam reus non tenetur ſtatim ante ſententiam declaratoriam criminis Beneficium ſuum dimittere, niſi hæc expreſſe habeatur in jure. Sed tunc ſententia Judicis declaratoria retrotrahitur ad diem commiſſi criminis; ita ut non ſolum omnes fructus Beneficii ab illo die percepti amittantur, ſed etiam reſignatio, vel permutatio illius poſt crimen facta reſcindi poſſit.

Quæſt. VIII. *Quænam obſervanda de Penſionibus?*

Reſp. Sequentia. I. Penſio eſt jus percipiendi fructus

ex alterius Beneficio. Alia eſt laica, qua propter temporale aliquod obſequium datur, nec exigit clericatum, adeoque laicis competere poteſt, ut procuratori, advocato, &c. Alia clericalis, ſeu eccleſiaſtica, quæ ſolis Clericis conceditur. Et hæc duplex eſt, ſcilicet mere ſpiritualis, quæ datur Clerico ob miniſterium ſpirituale, v. gr. Concionatori, Vicario Parochi; & mixta, quæ quidem ſtatum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob miniſterium ſpirituale, ſed ad honeſtam ſuſtentationem datur.

II. Ut penſio clericalis valide, & licite obtineatur, quatuor requiruntur. 1. Ut impetrans ſit Clericus, ſeu habeat primam tonſuram; non ſit conjugatus, nec illegitimus, nec irregularis, nec ulla cenſura irretitus. Quod ſi penſio ſit mixta, requiritur inſuper, ut non habeat aliunde neceſſaria ad honeſtam ſuſtentationem: ſi vero ſit mere ſpiritualis, ut miniſterium ſpirituale poſſit, & velit recte præſtare. 2. Requiritur diſpenſatio Papæ: nam lex eſt generalis, & titulus juris canonici, ut *Eccleſiaſtica Beneficia ſine diminutione conferantur*, & conſtat ex uſu Eccleſiæ. Quare Epiſcopi penſionem conſtituere nequeunt, niſi in quibuſdam caſibus, in quibus facultas hæc eis a Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 6. & ſeſſ. 23. cap. 18. conceditur. 3. Requiritur juſta cauſa, ſine qua ex communi ſententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, ſicut male res domini ſui diſpenſans œconomus, & qui recipit pecuniam ab œconomo male res domini ſui diſpenſante. Unde non licet eam retinere. *Sine cauſa enim* (inquit Toletus lib. 5. cap. 83.) *non habet locum in foro interiori, & coram Deo diſpenſatio, ſed tantum in foro exteriori. Unde qui penſiones retinent, etiam cum diſpenſatione, ſi non adeſt cauſa legitima, ſecuri non ſunt, nec excuſantur, quia Papa dedit: nam Papa non eſt dominus bonorum Eccleſiæ, ſed ſolum univerſalis diſpenſator. Unde ſicut quum diſpenſat in voto, non facit hominem ſecurum in conſcientia, niſi cauſa adſit, ita in penſionum, & Beneficiorum diſtributione. Cauſa autem hæc debet eſſe in utilitatem Eccleſiæ, cujus ſunt bona: ſi enim nulla via in Eccleſiæ hujus, vel univerſalis utilitatem tendat, non eſt cauſa legitima.* 4. Debet eſſe moderata, ita ut Beneficiario relinquatur quantum ſatis eſt ad honeſtam ſuſtentationem. Ex conſuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob juſtam cauſam poſſit majorem conſtituere.

III. Sicut non licet habere plura Beneficia, ita nec plures penſiones, quando una ſufficit: quia quum penſio detur in vitæ ſubſidium, ſi una ſufficiat ad honeſtam ſuſtentationem, ceſſat cauſa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

IV. Penſio extinguitur. 1. Morte naturali, vel civili, aut degradatione Penſionarii. 2. Per matrimonium, vel pro-

profeſſionem religioſam. 3. Per varia delicta, qualia ſunt hæreſis, læſæ Majeſtatis, aut Sedis Apoſtolicæ, item percuſſionis Cardinalis, vel Epiſcopi, in cujus Diœceſi percipitur penſio.

V. Penſionarius Clericus, qui non eſt aliunde obligatus ad Horas Canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidie parvum B. V. Officium; & ſi omiſerit, non facit fructus ſuos, ſed tenetur perceptos reſtituere fabricæ, vel pauperibus, eo modo, quo Beneficiatus omittens tenetur. Ita ſtatuit Pius V. in Bulla *ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur penſio niſi ſub hoc onere. Tenetur etiam tonſuram, & habitum clericalem gerere, ut ſtatuit Sixtus V. Conſtit. 91.

DE

DE
MATUTINO PRIVATO,

Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti.

TABULÆ

Omnibus Breviarium Romanum recitantibus propoſitæ, Romæ editæ Typis Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ.

Ad uſum Horologii Italici.

1 Januarii	hora 21. cum quadrante.
1 Februarii	hora 20.
25 Februarii	hora 20. cum trib. quadr.
19 Martii	hora 20. cum dimidio.
11. Aprilis	hora 20. cum quadrante.
1 Maji	hora 20.
1 Junii	hora 19. cum tribus quadr.
13 Julii	hora 20.
16 Auguſti	hora 20. cum quadrante.
6 Septembris	hora 20. cum dimidio.
28 Septembris	hora 20. cum tribus quadr.
11 Octobris	hora 21.
16 Novembris	hora 21. cum quadrante.
15 Decembris	hora 21. cum tribus quadr.

Ad uſum Horologii Gallici.

20 Januarii	hora ſecunda cum quadrante.
13 Februarii	hora ſeſquiſecunda.
7 Martii	hora ſecunda cum tribus quadr.
18 Martii	hora tertia.
4 Aprilis	hora tertia cum quadrante.
20 Aprilis	hora ſeſquitertia.
10 Maji	hora tertia cum tribus quadr.
8 Junii	hora quarta.
30 Julii	hora tertia cum trib. quadr.
28 Auguſti	hora ſeſquitertia.
7 Septembris	hora tertia cum quadrante.
24 Septembris	hora tertia.
23 Octobris	hora ſecunda cum quadrante.
20 Octobris	hora ſeſquiſecunda.
10 Novembris	hora ſecunda cum quadrante.
15 Decembris	hora ſecunda.

TRACTATUS
DE
VIRTUTIBUS MORALIBUS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes morales ſunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honeſtos, hoc eſt conſentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipſam honeſtatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis ſeorſim ſumpta habet pro objecto materiali certos actus honeſtos ſibi proprios, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in ſuis actibus.

Præter Religionem, quatuor ſunt primariæ virtutes morales, a quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ ſunt, unde dicuntur Cardinales; nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Juſtitia, quæ commendantur Sap. 8. *Sobrietatem, & prudentiam docet* (ſapientia) *& juſtitiam, & virtutem, quibus utilius nil eſt in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM.

De Prudentia, & vitiis ei oppoſitis.

I. PRudentia eſt virtus oſtendens quid in quavis particulari actione agendum ſit tamquam honeſtum, vel fugiendum tamquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hic de perfecta prudentia, quæ propoſito vero, & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, ſeu Dei gloria, & poſſeſſione, præſcribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quam ſit neceſſaria. *Oculi tui videant recta.* Proverb. 4. *Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas Dei.* Epheſ. 5. Eſt autem virtus moralis tum objective, quatenus verſatur circa eamdem materiam, decernendo, & dictando quid virtus moralis proſequi, & quid fugere debeat: tum directive, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus honeſtos, & fugiendos inhoneſtos. Non reſidet tamen in voluntate, ſed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus ſunt bene conſultare, recte judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata ſpecialiter Prudentiæ oppoſita, alia ſunt per defectum, ſcilicet, 1. Præcipitatio, & inconſideratio, quæ

quæ ſunt peccata ejuſdem ſpeciei, & gravitatis, cujus ſunt illa, quibus homo ſe exponit præcipitanter, & inconſiderate judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconſtantia, qua ſine juſta cauſa mutatur ſententia. Eſt mortalis quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perſeverare in ſententia. 3. Negligentia, quæ eſt mortalis, vel venialis, prout quis negligit id, ad quod graviter, vel leviter obligatur, aut adit periculum graviter, vel leviter peccandi.

Alia ſunt per exceſſum, nempe, 1. Prudentia carnis, quæ propoſito malo fine, nempe bono creato inordinate expetito, præſcribit media ad hunc finem aſſequendum apta. Eſt mortale ei obſequi in re gravi: nam Roman. 8. *Prudentia carnis mors eſt .... Sapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubjecta.* 2. Aſtutia, quæ eſt notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Eſt mortalis, vel venialis pro ratione affectus, cui ſubeſt, & damni, quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus, & fraus, quæ in eo inter ſe differunt, quod dolus ſit aſtutiæ executio tum verbis, cum factis, fraus autem ſolis factis. 3. Nimia ſollicitudo temporalis acquirendi, vel conſervandi, quæ prohibetur, Matth. 6. *Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis &c.* Mortalis eſt, quum ex ſollicitudine violatur gravis obligatio, vel quum in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit is, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel ſic peccare paratus eſt, potius quam re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppoſitis.

Quæſt. I. *QUid eſt fortitudo, & quænam ſunt vitia ei oppoſita.*

Reſp. 1. Fortitudo eſt virtus, quæ animum ſecundum rectam rationem, & Legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba, & terribilia ſunt; ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat, aut omittat contra rectam rationem, & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & triſtitiam in gravibus malis, & periculis, præſertim mortis. Sive Fortitudo eſt virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula, & ardua, & ad perferendum labores, ac gravia mala, ſecundum rectam rationem, & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus Epheſ. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli... ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Et 1. Corinth. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus ſunt aggreſſio, & perpeſſio.

Reſp. 2. Peccatur contra fortitudinem per exceſſum, & defectum timoris, & audendi: unde quatuor ſunt vitia ei oppoſita. 1. Timiditas, ſeu timor inordinatus, quum timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. 2. Animi ſtupiditas, qui eſt defectus timoris rationabilis; ut quum quis mala, ſeu pericula non formidat, nec cavet, quæ, vel quando, vel quantum oportet formidare, & cavere. 3. Audacia, ſeu temeritas, quæ eſt exceſſus in audendo, vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ eſt defectus audendi, ut quum quis non aggreditur, vel non ſuſtinet quod, & quando, & ſicut recta ratio dictat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt virtutes fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita?*

Reſp. Sunt quinque ejuſmodi virtutes: nimirum:

I. Magnanimitas, quæ eſt virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna, ac heroica, qua talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licet verſetur circa opera ardua aliarum virtutum, eſt tamen ſpecialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo ſibi proprio, nempe quia ſunt magna, & ardua, hoc eſt conſentanea animo magno, & generoſo, ad maximam dignitatem, perfectionem, ac amicitiam, ac filiationem Dei, beatitudinemque deſtinato, & magnis gratiæ præſidiis inſtructo.

Ei per exceſſum opponuntur præſumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in tractatu de Peccatis. Per defectum vero puſillanimitas, quæ eſt vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recuſat tendere in id, quod eſt ſuæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus eſt cum auxilio Dei; ſuamve authoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; quum id neceſſarium, vel utile eſt ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem: Eſt mortale, vel veniale peccatum, prout ſub mortali, vel veniali tenetur ſuſcipere id, quod detrectat, vel tueri id, quod negligit.

II. Humilitas eſt virtus, quæ vera noſtri cognitione appetitum excellentiæ propriæ ſecundum rectam rationem, & Dei voluntatem moderatur, ne inordinate extollamur, & inclinat ad utilitatem noſtram, ac ſubjectionem erga Deum actibus internis, & externis agnoſcendam, ac profitendam, atque omnem gloriam, ac honorem Deo, ut bonorum omnium authori, tribuendum.

Ejus actus præcipui ſunt. 1. Agnoſcere ſe ex ſeipſo nihil eſſe, nihilque habere, ſed omnia accepiſſe a Deo; imo ſe eſſe peccatorem, adeoque ſuppliciis, & omni contemptu dignum. 2. Nihil ſibi adſcribere, ſed ſeipſum contemnere, omnem honorem, gloriam, ac laudem Deo, ut bonorum omnium authori, attribuere. 3. Neminem contemnere, neminem velle præponi, ſed omnes ſibi animo præ-

præferre, conſiderando aliorum perfectiones, ac virtutes, ſua vero vitia, & peccata, juxta illud Philipp. 2. *In humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes*. 4. Subjicere ſe in omnibus Deo, & ſuperioribus ut Dei Miniſtris propter Deum. 5. Laudes, & honores, quantum recta ratio permittit, fugere; ea propter ſe nunquam quærere; nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Chriſti ferre, imo & diligere. 7. In rebus externis, & functionibus, quantum in ſe eſt, amplecti ſemper id, quod eſt abjectius, & minus honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis, & officii.

Humilitas eſt virtus præſtantiſſima, virtutum procreatrix & radix ſummæ, ac æternæ gloriæ, juxta illud Chriſti: *Qui ſe humiliat exaltabitur*. Luc. 14. & 18. eſtque neceſſaria ad ſalutem, imo eſt fundamentum aliarum virtutum, ſicut ſuperbia eſt radix omnis peccati. Ei opponitur non ſolum ſuperbia, ſed etiam inordinata ſui abjectio, quæ fit cum injuria, aut neglectu muneris proprii, aut jactura ſtatus ſui, vel damno eorum, quibus prodeſſe debes: ut ſi pater infra filium, ſuperior infra ſubditum exterius ſe abjiciat; nam humilitas inclinat ad ſui abjectionem juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud Eccli. 9. *Eſt qui ſe nimium ſubmittit*.

III. Magnificentia, quæ eſt virtus inclinans ad magna opera externa magnis ſumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipue ad ea, quæ pertinent ad honorem Dei. Differt a liberalitate, quod hæc circa ſumptus mediocres, & ordinarios, illa circa majores verſetur. Ei opponitur per exceſſum profuſio, qua quis majores ſumptus facit, quam ratio dictat. Eſt mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut ſi propterea debita non ſolvas, eleemoſynas omittas &c. Per defectum vero parvificentia, qua quis, præ animi anguſtia, opus magnos ſumptus requirens, non audet ſuſcipere quando oportet, vel ſuſceptum relinquit, vel non decore perficit. Eſt mortalis, ſi graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promiſſione, &c.

IX. Patientia, qua in rebus adverſis mœror temperatur, & mala præſentia æquo animo tolerantur. Eſt maxima virtus, & valde neceſſaria. *Patientia opus perfectum habet, ut ſitis perfecti, & integri, & in nullo deficientes*. Jac. 1. *Patientia vobis neceſſaria eſt, ut voluntatem Dei facientes reportetis promiſſionem*, ad Heb 1. Opponitur per exceſſum impatientia, qua quis plus juſto de malis dolet. Poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve, vel præcepti violati. Per defectum inſenſibilitas, ſeu animi durities, quum quis ob animi ſtuporem, nec propriis, nec alienis malis movetur.

V. Perſeverantia, ſeu conſtantia, quæ inclinat, & firmat ad perſiſtendum in opere bono, & non obſtante mo-

leſtia, ac difficultate quantumvis diuturna, quamdiu recta ratio dictat. Ei opponitur per exceſſum pertinacia, qua quis proprium ſenſum, vel agendi propoſitum retinet quando non oportet, vel plus quam oportet; per defectum inconſtantia in agendo, qua quis ſine juſta cauſa a bono propoſito deſiſtit. Utraque eſt mortalis, vel venialis pro ſubjecta materia, ſeu prout gravis, vel levis obligatio violatur. Eſt autem ſemper veniale ſine juſta cauſa propoſitum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto deſiſtere in re non præcepta, quia inordinatum eſt contra rectam rationem, leviter, & ſine rationabili cauſa bonum propoſitum mutare, vel ab inchoato bono diſcedere.

„ Nota. Per ſe loquendo, gravius peccatur contra aliquam „ virtutem per defectum, quam per exceſſum; ſic gravior eſt ſu„ perbia, quam nimia abjectio: deſperatio, quam præſumptio, „ Quia peccata per defectum ſunt contra id, ad quod primario, „ ac principaliter virtus inclinat. Sic ſpes primario inclinat ad „ ſperandum in Deum, & ſecundario ad non nimium in ſe ſpe„ randum, & ſic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.

Quæſt. I. Quid eſt Temperantia?

Reſp. Temperantia late ſumpta eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem, & legem divinam operationes, & paſſiones humanas moderatur. Sive eſt virtus refrænans animi affectus, qui ipſum contra rectam rationem alliciunt, illoſque moderans ſecundum rectam rationem, ac legem divinam: *Temperantia eſt rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma, & moderata domatio*, ait S. Auguſt. lib 83. quæſt. 31. ſed ſic ſumpta non eſt virtus ſpecialis; nam id præſtat omnis virtus moralis in ſua materia; Juſtitia enim, v. gr. affectum a furtis, & injuriis avertit.

Temperantia ſtricte ſumpta eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem, ac legem divinam moderatur appetitum, & uſum rerum, quæ delectationem ſenſuum, præſertim guſtus, tactus pariunt, qualia ſunt eſculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres ſunt temperantiæ ſpecies, nempe abſtinentia, ſobrietas, & caſtitas.

Abſtinentia eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem moderatur appetitum, & uſum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas eſt virtus, quæ appetitum, & uſum potionis vim inebriandi habentis moderatur ſecundum rectam rationem: Supple ſemper, & legem divinam: nam quidquid eſt contra rectam rationem, eſt etiam contra legem Dei, quum recta ratio ſit intimatio legis divinæ æternæ.

Re-

Regula autem, ac menſura cibi, potus, & ſomni ſumenda eſt ex fine proximo, ad quem illa per ſe referuntur, qui eſt bona corporis valetudo, & idonea mentis ad ſuas functiones obeundas diſpoſitio, ſeu habitudo, ad Dei gloriam ultimate ordinata: nam finis eſt menſura eorum, quæ ſunt ad finem. *Habet vir temperans in hujuſmodi rebus mortalibus, & fluentibus vitæ regulam utroque teſtamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per ſe appetendum putet; ſed ad vitæ hujus, atque officiorum neceſſitatem, quantum ſat eſt, uſurpet utentis modeſtia, non amantis affectu*, ait S. Auguſt. de moribus Eccleſ. cap. 21. Per neceſſitatem intellige non ſolum abſolutam, ac phyſicam, ſed etiam moralem: non enim illud ſolum dicitur neceſſarium vitæ humanæ, ejuſque officiis, ſine quo abſolute vivere, aut ea officia omnino obire non potes; ſed etiam id, ſine quo hoc non potes commode, & convenienter tuo ſtatui, ſpectatis quoad qualitatem cibi, & potus circumſtantiis ſtatus, conditionis, officii, opulentiæ, loci, perſonarum, quibuſcum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam ſpectat, nec plus, nec minus cibi, potus, & ſomni ſumere, quam ad bonam corporis valetudinem, & vires, ad munera ſua recte obeunda requiſita, aptamque mentis ad ſuas functiones diſpoſitionem expediat: cum hoc diſcrimine, quod major quantitas ſit illicita; minorem autem ſubinde ſumere ob juſtam, & graviorem cauſam, quam ſit robuſta valetudo corporis, ver. gr. ob carnis mortificationem, vel ſatisfactionem pro peccatis, ſit laudabile, etiamſi vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad ſuas functiones ineptior, ita ut homo ſemper valeat recte præſtare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona eſt corporis valetudo, quæ optime mentis, & animæ ſaluti ſervit: nam corporis eſt, ut animæ ſerviat ad ſuas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam, & ſalutem noſtram referri debent. Hæc autem abſtinentia major, quam ratio temperantiæ per ſe exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu ſervatur; ver. gr. caſtitatem, pœnitentiam &c.

Caſtitas eſt virtus, quæ cohibet, vel moderatur appetitum, & uſum venereorum, ac delectationis venereæ ſecundum rectam rationem, & legem divinam. De quâ Paulus 2. Corinth. VIII. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus.* Et 1. ad Timoth. 2. *Quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & caſtitate.* Pudicitia autem vel eſt eadem virtus, quæ caſtitas, vel ejus pars integralis cohibens oſcula, amplexus, aſpectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex eſt caſtitas; nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima eſt voluntas conſtans, & efficax abſtinen-

di tota vita ab omni prorſus actione, & delectatione venerea. Secunda eſt voluntas conſtans, & efficax abſtinendi ab omni actione, & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge ſemper juxta rectæ rationis, & legis divinæ regulam. Tertia eſt propoſitum abſtinendi in poſterum propter Deum ab omni actione, & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abſtinentiæ opponitur gula ſtricte ſumpta, ſobrietati ebrietas, & caſtitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de Peccatis.

Quæſt. II. *An liceat agere ob voluptatem, ſeu delectationem moderatam, & per ſe licitam, eamque propter ſe appetere?*

Reſp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non eſt bonus ſaltem ratione finis, hoc ipſo malus eſt, ut docet S. Auguſt. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Quum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque ſatis indicat Chriſtus, Matth. 12. dum ait: *Omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die Judicii*, utique tanquam de peccato. Ergo omne opus otioſum moraliter eſt malum, æque ac verbum otioſum, quum ſit eadem ratio, & ſpecies ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non eſt bonus, eſt ſaltem otioſus moraliter, ſeu in ordine ad mores; ergo malus eſt. Jam vero actus non eſt bonus, niſi habeat finem honeſtum, hoc eſt conſentaneum naturæ rationali, & legi divinæ. 2. Homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem proportionatum, ſeu conſentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis eſt, ideoque propter finem honeſtum; tenetur enim ſemper agere modo proportionato, ſeu conſentaneo naturæ rationali, qua rationali; alioqui ſciens, ac volens deficit a conditione ſua, & a dignitatis præſtantia, qua brutis excellit, ſeque ipſum deprimit ad modum agendi brutalem. Non poteſt autem agere modo proportionato naturæ rationali, qua rationalis eſt, niſi agendo propter finem conſentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis eſt. 3. Agens ob delectationem agit inordinate, & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem a Deo authore naturæ inſtitutum, ſecundum quem delectatio ex natura ſua eſt propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Ariſtoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *quum ſit inferius honeſto, ordinatur per ſe ad illud*: & docet S. Thom. 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ delectationes appoſuit propter operationes*: ut ſcilicet facilius, promptius, melius, & conſtantius efficerentur. Itaque delectatio moderata poteſt quidem percipi, & appeti ut medium, ſed non ut finis; quum inordinatum ſit, velle ſiſtere in eo tanquam fine actionis, quod Deus inſtituit ſolum, ut medium ad actionem me-

lius

lius, promptius, & conſtantius faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones: 8. *Comedere, & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem, non eſt peccatum; modo non obſit valetudini; quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui;* hoc eſt, ſiſtere in delectatione actuum tanquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderate, audire muſicam, odorari florem, & ſimilia oblectamenta capere ob ſolam delectationem, per ſe loquendo eſt venialis culpa.

Quæſt. III. *Quænam ſunt virtutes Temperantiæ annexæ?*

Reſp. Sex, Manſuetudo, Clementia, Studioſitas, Modeſtia, Eutrapelia, & Circumſpectio.

I. Manſuetudo eſt virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem, ſic, ut non iraſcamur, niſi quando, quantum, cui, & quomodo oportet. De qua Apoſtolus ad Tit. 3. *Admone illos ... neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per exceſſum iracundia, de qua alibi, per defectum vero nimia diſſimulatio, quum nempe ex iræ defectu mala impunita manent, nec quis iraſcitur ubi, quando, quantum, & quibus oportet, ut juſtitia ſervetur, vitia corrigantur, ſcandalum tollatur &c. Eſt mortalis ex genere ſuo, quum repugnet charitati, vel juſtitiæ.

II. Clementia eſt virtus, qua ſuperior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantum patitur recta ratio, juſtitia, diſciplinæ bonum, reipub. ſalus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per exceſſum crudelitas, qua quis ex animi auſteritate propenſus eſt ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Eſt ex genere ſuo mortalis, quum repugnet charitati, & juſtitiæ. Per defectum vero nimia lenitas, qua quis pœnam remittit, aut mitigat, ubi ſeveritate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, ſervandam diſciplinam &c. Eſt culpa gravis, vel levis, pro ratione damni, vel ſcandali, quod ex ea provenit.

III. Studioſitas eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem moderatur appetitum ſciendi, & ipſum ſtudium, ita ut quis ea ſolum velit ſcire, quæ ipſius conditioni, & capacitati conveniunt, & ſtudeat ea diligentia, qua oportet, iis rebus, quibus oportet, ex debito fine, & in debitis circumſtantiis loci, & temporis. Unde ejus eſt, refrænare affectum inordinatum cognoſcendi, moderari ſtudium, incitare ad diligenter addiſcendum res neceſſarias, & convenientes.

Ei opponitur per exceſſum curioſitas, quæ eſt inordinatus appetitus cognoſcendi. Eſt autem inordinatus, vel

ex parte objecti, & tunc definitur: Appetitio, vel cura ſuperflua cognoſcendi ea, quæ ad ſe non pertinent, ſive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt. Vel ex parte modi, ut ſi ea, quæ ad te ſpectant, velis addiſcere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori, vel menti noxiis.

Curioſitas eſt mortalis 1. Ratione objecti prohibiti, ver. gr. ſi legas libros ab Eccleſia, aut ſuperioribus prohibitos, aut velis ſcire ea, quæ dicuntur in confeſſione &c. 2. Ratione medii, ſi adhibeatur graviter illicitum, ut ſuperſtitioſum &c., vel ratione finis moraliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut ſi legas libros contra fidem, aut bonos mores &c. 4. Si per ſtudium minus utile homo impediatur ab addiſcendis iis, quæ ſcire tenetur. 5. Ratione nocumenti, ſeu damni, ut ſi ob immoderatum ſtudium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio ſcire vult, quod ſub mortali revelare nequit. 7. Ratione injuriæ gravis, ut ſi quis litteras alterius clauſas ſine conſenſu ejus, a quo, vel ad quem ſcribuntur, ſaltem prudenter præſumpto, aperit, & legit: nam tunc violatur jus, quod quiſque habet, ne arcana conſilia, & negotia litteris commiſſa ſine ejus conſenſu cognoſcantur. *Ita Navar. Tol. Lay. & alii*. Unde eſt mortale contra juſtitiam, litteras alienas legere, quando continent ſecreta magni momenti, vel ea, quæ multum expedit non innoteſcere, vel quæ multum optat celari is, a quo, vel ad quem ſcribuntur, vel quando timeri poteſt inde ſecutura aliqua infamia, vel aliud damnum grave. Quum autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideo litterarum alienarum aperitio, lectioque ordinarie mortalis eſt ob morale periculum lædendi jus ſecreti in re gravi. Id etiam eſt contra fidem publicam, cui ſigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent eſſe ſolum veniale litteras a domino dilaceratas, & in publicum projectas ex ſola curioſitate colligere, junctiſque partibus legere: quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant: quia dominus lacerando ſatis oſtendit ſe non derelinquere jus, quod habet ad ſecretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; ſed imprudentia alicujus non privat illum jure ſuo.

Item peccat contra juſtitiam, qui alterius ſcripta ipſo invito legit, & quidem mortaliter, ſi fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat eſſe ſecreta, graviterque ſit laturus. Excipe, niſi conſtaret ſcripta vergere in damnum injuſtum communitatis, vel etiam privati; nemo enim habet jus ad medium injuſtum. Poſſunt quoque litteræ aperiri authoritate publica, nempe Principis, Magiſtratus, quum id exigit bonum commune, cui jura privatorum ſubordinantur. Sed ii, qui ſecreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam

iam jus aperiendi litteras liberorum curæ ſuæ ſubjectorum.

Curioſitas autem, qua non læditur graviter charitas, nec juſtitia, eſt per ſe ſolum venialis, ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi: quia non eſt per ſe magna inordinatio, quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum ſibi non neceſſariarum, aut utilium; vel præciſe id, quod ad ſe non pertinet, cognoſcere velit ſine gravi injuria alterius, aut ſupervacaneam in eo curam ponat, modo neceſſaria non negligat.

Per defectum adverſatur ſtudioſitati negligentia, quæ eſt voluntaria omiſſio ſtudii, vel inquiſitionis ad diſcendum, quæ quiſque ſcire, vel diſcere tenetur. Eſtque peccatum grave, vel leve pro gravitate, vel levitate rei, quæ ſciri debet, ſpectato ejus fine. Hinc gravis negligentia diſcendi obligationes ſuas, ſive communes, ſive proprias ſui muneris, ſeu officii, eſt ſemper mortalis.

IV. Modeſtia duplex eſt: una eſt modeſtia motuum externorum, quæ motus, & geſtus corporis externos moderatur ſecundum rectam rationem, ita ut congruens eſt perſonæ ſpectatæ tum in ſe, tum in ordine ad eos quibuſcum verſatur, & ad locum, tempus, ſtatum &c. *Hoc eſt enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique ſexui, & perſonæ reddere*, ait S. Ambroſ. lib. 1. de officiis c. 9.

Ei opponitur per exceſſum petulantia, & inſolentia, qua non ſervatur decorum in voce, geſtu, & aliis motibus externis corporis; ut ſi quis vocem nimium attollat, geſtus, aut greſſus inſulſos habeat, ſi Religioſus mores aulicos ſectetur &c. Per defectum morum ruditas, ſeu ruſticitas.

Altera eſt modeſtia cultus, ſeu parcitas, qua in cultu, ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, ſupellectilis, conviviorum &c. ſervatur mediocritas, & congruitas ad perſonam, facultates, ſtatus, conditionem, approbatam conſuetudinem, & ad tempus, locum &c. Contra hanc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum conſuetum, & convenientem conditioni, ac facultati perſonæ in veſtibus, conviviis, ſupellectili &c. Item aſſumendo veſtem alterius ſexus. *Cultus exterius* (inquit S. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 3.) *debet competere conditioni perſonæ ſecundum communem conſuetudinem. Et ideo de ſe vitioſum eſt, quod mulier utatur veſte virili, aut e converſo: & præcipue quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciviæ, & ſpecialiter prohibetur in lege... Poteſt tamen quandoque hoc fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem: vel cauſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud hujuſmodi.* 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium ſtudium in hujuſmodi rebus ponitur, ut ſæpe faciunt fœminæ, multum temporis tam pretioſi in ſe ornandis collocantes. 3. Per defectum, &

dicitur Sorditas, qua non ſervatur decorum in cultu corporis, & rerum ſuarum.

Porro peccata contra utramque modeſtiam interdum ſunt mortalia, ſcilicet ratione ſcandali, damni, pravi finis, &c. Sic exceſſus in ornatu, & apparatu externo eſt mortalis ratione affectus, ſi ſit cauſa non ſolvendi debita, non dandi eleemoſynas neceſſarias, non collocandi liberos in ſtatu convenienti, vel alia non præſtandi, ad quæ quis tenetur; vel ratione affectus graviter immoderati, ut ſi propter ornatum aliquis ſit paratus peccare mortaliter: vel ratione ſcandali, quod ſæpe dant mulieres in modo ſe exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reſeratus ſinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet S. Carolus in inſtruct. Confeſſar.

Quod ad larvas, & perſonatus attinet, hæc propter immodeſtiam, & nimiam mentis divagationem ſunt peccata venialia; mortalia vero ſi in talibus circumſtantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent, vel libidini præbeant occaſionem, ut ſæpe contingit.

Sed an mulieres peccent, ſi ſe ornent ad placendum viris?

Sic reſpondet Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 169. artic. 2. *Si mulier conjugata ad hoc ſe ornet, ut viro ſuo placeat, poteſt hoc facere abſque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & ſunt in ſtatu non habendi, non poſſunt abſque peccato appetere placere virorum aſpectibus ad concupiſcendum, quia hoc eſt dare eis incentivum peccandi. Et ſi quidem hac intentione ſe ornent, ut alios provocent ad concupiſcentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non ſemper eſt peccatum mortale, ſed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc eſt de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio eſt quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe ſine peccato ... Non ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſolum quando ſit propter laſciviam, vel in Dei contemptum.*

V. Eutrapelia, ſeu jucunditas eſt virtus, quæ inclinat ad ſervandum modum, ac decorum in dictis, & factis ludicris ad animi recreationem inſtitutis.

Contra illam peccatur per exceſſum. 1. Ratione objecti, ſi immodeſtum, petulans, contumelioſum, injurioſum, obſcœnum, periculoſum, vel prohibitum jocandi, aut ludendi genus uſurpetur. 2. Ratione circumſtantiarum, ſi genus ludendi, vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco, vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem perſonæ illud uſurpantis, vel ejus, coram qua uſurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus* etiam, *ne dum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, quaſi concentum*

quem-

quemdam bonorum operum, ait S. Ambroſius lib. 1. de offic. c. 20.

Per defectum vero peccatur, quum quis ex animi auſteritate, ſeu moroſitate omnem honeſtam animi recreationem ſibi neceſſariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumſpectio eſt virtus, quæ ſermones moderatur ſecundum rectam rationem, & legem divinam, ita ut non loquamur niſi quando, ubi, quæ, quibus, & quomodo oportet. Eſt valde neceſſaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis*. Jac. 3.

APPENDIX

De Jejunio Eccleſiaſtico.

Quæſt. I. QUænam *ad illud requiruntur?*

Reſp. 1 Tria. 1 Abſtinentia a carnibus, atque etiam ab ovis, & lacticiniis; nam hæc ſunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, Canon. 6. diſtinct. 4. ex S. Greg. ibi: *Par eſt, ut quibus diebus a carne animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus a lacte, videlicet caſeo, & ovis*. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova, & lacticinia in quadrageſima obliget*. Verum hac in re ſpectanda eſt cujuſque regionis legitima conſuetudo; nam quibuſdam in locis eſus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in pleriſque vero ſolum in quadrageſima: imo dicunt in quibuſdam, ut in Germania, ne in quadrageſima quidem, S. Thom 2. 2. quæſt. 147. art. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadrageſimali interdicuntur univerſaliter etiam ova, & lacticinia. Circa quorum abſtinentiam in aliis jejuniis diverſæ conſuetudines exiſtunt apud diverſos, quas quiſque obſervare debet ſecundum morem eorum, inter quos converſatur*.

2. Abſtinentia a pluribus refectionibus, ita ut intra ſpatium diei naturalis non niſi ſemel corpus reficiatur. Sic enim Eccleſia vult per jejunium corpus caſtigari, & concupiſcentiam coerceri, ut tamen natura ipſa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, ſi una refectio non permitteretur, & corpus non caſtigaretur, nec concupiſcentia ſatis coerceretur, ſi permitterentur duæ. Hæc refectio debet eſſe continua, alioqui non eſſet una, ſed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii cauſam ab illa nondum ſufficienter ſumpta diſcedat, poteſt confecto negotio, ad eam redire, eamque perficere; quia ſpectatis circumſtantiis, & ex intentione cenſetur unica moraliter refectio. Secus, ſi ſatis refectus ab ea di-

diſceſſerit. Non licet autem diu protrahere prandium; nam hoc eſſet æquivalenter duplicem refectionem ſumere: idem enim eſt in ordine ad nutriendum corpus, ſumere novam, aut diu continuare eamdem refectionem, quæ reipſa erit moraliter, & virtualiter multiplex. Nec refert, quod non ſemper edatur, ſed fiat confabulatio: nam interea concoquit ſtomachus cibos ſumptos, qui ſufficiebant pro integra refectione, & alii ſubſtituuntur.

Hinc qui die jejunii mane comedit etiam inculpate, puta ex inadvertentia, tenetur eo die abſtinere ab alia refectione, ſi poteſt ſine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem ſervare poteſt. *Leſſius*.

3. Certum tempus refectionis, quod nunc ex recepta conſuetudine eſt circa meridiem, ita ut non liceat ſine juſta cauſa hanc horam anticipare, ut conſtat ex ſenſu, & praxi Eccleſiæ. Poteſt tamen pro arbitrio differri refectio uſque ad horam tertiam pomeridianam, vel ſolis occaſum, ante quod tempus olim erat vetita, ſaltem in quadrageſima.

Quæſt. II. *An præceptum jejunii per ſe obliget ſub mortali?*

Reſp. Affir. Conſtat 1. Ex SS. Patribus Baſilio orat. 11. de jejunio, Greg. Naz. epiſt. 74. Hieron. epiſt. 54. Cyrillo Alexan. homil. 1. Paſchali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex conſenſu Doctorum, & fidelium. 2. Quia res præcepta capax eſt gravis obligationis (quum ſit opus virtutis in ſuo genere grave) & ab Eccleſia abſolute præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, ſaltem dum ſuperior expreſſe non declarat ſe velle tantum leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult ſe ſubjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter 1. Qui die jejunii, vel abſtinentiæ carnium comedit ſine neceſſitate carnes, niſi excuſet a mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eo, quod prohibeantur carnes prout nutritivæ, ſeu refectivæ virium: at parum carnis parum nutrit: ergo etiam parum, ſeu ſub parva culpa, & non graviter prohibetur; Hæc tamen parvitas difficile conſtitui poteſt. 2. Qui veſcitur ovis, vel lacticiniis, niſi permiſſa ſint ab Epiſcopo, vel legitima conſuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale ſit tempus refectionis notabiliter anticipare ſine juſta cauſa?

Controvertitur. Layman cenſet olim quidem notabilem anticipationem fuiſſe mortalem, nunc vero ſpectata hodierna Eccleſiæ conſuetudine, eſſe ſolum venialem.

Sed

Sed Covar. Navar. Sanch. Comitol. Azor, Reginaldus, & alii docent etiam nunc eſſe mortalem, & probant, 1. Ex ſenſu fidelium, & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent* de conſecr. diſt. 1. *Nullatenus jejunare credendi ſunt, ſi ante manducaverint, quam veſpertinum celebretur officium.* Et ex Concilio Rothomag. anno 1072. c. 22. *Nullus in quadrageſima prandeat, antequam, hora nona peracta, veſpertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Eccleſiæ tempus refectionis lege, vel conſuetudine univerſali ſtatutum, eſt conditio pertinens ad ſubſtantiam præcepti, vel ad modum ſubſtantialem illius. Nam etſi in anticipatione horæ diſceſſum ſit ab inſtituto veteris Eccleſiæ, non tamen in eo, quod certa hora ſervetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. diſt. 15. qu. 3. art. 4. q 3. *Ille jejunium ſolvit, qui Eccleſiæ determinationem non ſervat. Unde quum Eccleſia inſtituerit certum tempus comedendi jejunatoribus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium ſolvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii Eccleſiaſtici, ait Sylvius. Porro juxta multos nulla eſt culpa, ſi ob juſtam cauſam, qualis eſt iter neceſſarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eo quod id uſu receptum ſit apud doctos, & probos; & facilius excuſatio in hoc locum habeat, quam in aliis ad jejunium requiſitis, quum refectionis tempus ad finem jejunii minus conducat.

Quæſt. III. *Quid dicendum de Cœnula, ſive Collatiuncula?*

Reſp. 1. Hæc conſuetudine inducta eſt, & ab Eccleſia tolerata; ideoque ex probata piorum, ac timoratorum conſuetudine in qualibet regione, ſcientibus, & annuntiantibus Eccleſiæ Prælatis determinanda eſt, ſecundum quantitatem, & qualitatem ciborum. De quantitate id univerſim dici poteſt, eam debere eſſe valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; juxta multos non debere eſſe eamdem pro omnibus, & ubique, ſed diverſam pro diverſitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores ſunt; unde fit, ut alii minore cibo quam alii indigeant. In variis locis conſuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quam aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia ſunt ova, piſces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela ſit, inquit Azor, ſi ſumantur legumina, & piſces. Nam quum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque ſit conſuetudine cœnula, in hac iis ſolum cibis licet uti, qui ipſa conſuetudine ſunt approbati, quales ſunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum caſei. Licet tamen ſumere juſculum ex leguminibus coctis ob neceſſitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potius quam ci-

cibi: nam ex S. Thom. medicinarum aſſumptio non ſolvit jejunium.

Reſp. 2. Non licet cœnulam ſumere mane ante meridiem: quia Eccleſia præcipit, & Canones præſcribunt, ut nil ſumatur in cibum ante horam conſuetam, quæ circiter meridiem eſt. Imo non licet cœnulam ſumere etiam circa meridiem, dilata ad veſperam cœna, niſi juſta cauſa ſubſiſtat, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hoſpitum, itineris, vel ſi quis aliter non poſſet noctu dormire. *Ita Navar. Azor, Leſſius, Laym. dicens hanc eſſe communem ſententiam.* Quia conſuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantum ſumatur, niſi adſit juſta cauſa excuſans; quæ tamen ſi abſit, juxta multos erit ſolum veniale; quia non violatur jejunium quoad ſubſtantiam, ſed ſolum variatur ejus circumſtantia non ſubſtantialis.

Quæſt. IV. *An qui ex juſta cauſa diſpenſatus eſt in abſtinentia carnis, hoc ipſo liberetur abſtinentia ab altera refectione?*

Reſp. Neg. Quia 1. Iſtæ duæ abſtinentiæ, quas lex jejunii præſcribit, ſunt a ſe invicem ſeparabiles, & ſeorſim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis; & cauſa diſpenſationis ſufficiens pro una, non ſemper ſufficit pro duabus. Quum autem lex plures obligationes dividuas continet, qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, ſi poſſit. 2. Papa Romæ, & Epiſcopi in variis Diœceſibus quum diſpenſarunt in abſtinentia carnis ob cauſam pro ea ſola ſufficientem, declararunt ſe non diſpenſare in abſtinentia a pluribus refectionibus, ſed ejus obligationem relinquere. Et dicitur extare autentica de hoc Clement. XI. declaratio.

„ (✠) NOTA. Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem
„ Vicarium Edicto, declaraverit, quadrageſimali recurrente jeju-
„ nio, eos, quibus carnium eſus juſta de cauſa permittitur, *je-*
„ *junii legem obſervare debere*; tamen plures deinceps in contra-
„ ria fuere ſententia; & exorta hac de re in variis Lombar-
„ diæ partibus controverſia circa annum 1736. plura pro utraque
„ opinione edita fuere volumina. Bartholomæus Caſali, Petrus
„ Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebaſtianus Pau-
„ li, ſub nomine *Apoſtoli Auguſti*, uterque Congregationis Ma-
„ tris Dei, ſuſtinuere, iis, quibus uſus carnium conceditur, je-
„ junandum non eſſe: contra vero Alexander Mantegazzi, Anto-
„ nius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P.
„ Daniel Concina Ordinis Prædicatorum, aliique propugnaverunt,
„ eos quoque jejunii legem obſervare oportere, quibus juſta de
„ cauſa ſalubrium carnium uſus concedatur. At SS. D. N. BENE-
„ DICTUS XIV. eximio, quo pollet reſtaurandæ diſciplinæ, cor-
„ rigendorumque abuſuum ſtudio non ſolum lites finivit, ſed etiam
„ dubia, quæ paſſim occurrere ſolebant, explicavit; regulas pro
„ reſtauranda, ac ſarta tecta ſervanda jejunii diſciplina conſtituit;
„ ac methodum in diſpenſationibus ſervandam præſcripſit.
„ Anno 1741. Epiſtola ad omnes Catholicos Epiſcopos data, ad
„ tollendos abuſus adverſus jejunii Quadrageſimalis obſervantiam
„ invectos, hæc Epiſcopis inculcat; *Debitum igitur paternæ unin-*

„ *ſcu-*

,, *ſcujuſque veſtrum ſedulitatis, & charitatis officium jure poſtu-*
,, *lat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini qui-*
,, *dem ſine legitima cauſa, & de utriuſque medici conſilio; mul-*
,, *titudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiſcrimi-*
,, *natim integræ, nonniſi graviſſima, & urgente neceſſitate, &*
,, *in caſibus per Sacra Canonum ſtatuta præſcriptis, cum debita*
,, *Apoſtolicæ hujus S. Sedis reverentia, a Quadrageſimali jejunio*
,, *diſpenſationem, toties, quoties opus fuerit, concedendam, nec*
,, *audacter fidenterque uſurpandam, nec ſuperbe, & arroganter*
,, *ab Eccleſia, ficut alibi in more poſitum eſſe accepimus, eſſe*
,, *poſtulandam. Graviſſimam vero, urgentemque neceſſitatem eſſe*
,, *non eſt cur vobis explicemus; nolumus tamen vos ignorare,*
,, *cum hujuſmodi neceſſitate, & ſervandam eſſe potiſſimum uni-*
,, *cam comeſtionem, ficut alias hic Romæ, ac nos ipſi hoc anno*
,, *urgentibus cauſis diſpenſantes, expreſſe præſcripſimus, & lici-*
,, *tas, atque interdictas epulas promiſcue minime apponendas eſ-*
,, *ſe.* Præterea diſpenſatos moneri jubet, ut alia pia opera jeju-
,, nii loco ſubſtituant.

,, Anno 1742. in Epiſtola ad Andream Archiepiſcopum Valentiæ,
,, ait, ſuperiori conſtitutione ſe non ſuſcepiſſe definiendum, *an*
,, *qui Eccleſiaſtica authoritate a jejunio excuſantur, non ſolum*
,, *vetitis cibis uti, ſed ejus pariter veſpertinæ abſtinentiæ fines*
,, *egredi queant. Præcipimus autem Epiſcopis, eorumque delega-*
,, *tis, ut nemini veſcendi carnibus, aliiſque cibis vetitis veniam*
,, *tribuant, niſi ſub gravi, imperata ſimul unicæ comeſtionis nor-*
,, *ma. Ita univerſale illud Præceptum pro tua ſpectatiſſima vigi-*
,, *lantia Gregi tuo indicendum jubeto.*

,, Anno vero 1744. 8. Julii quæſtiones ab Archiepiſcopo Compo-
,, ſtellæ, circa jejunii leges propoſitas, in hunc modum reſolvit.

,, 1. Utrum, quæ in antedictis noſtris litteris in forma Brevis
,, de unica comeſtione, & de epulis non permiſcendis, præſcri-
,, buntur, ſub gravi etiam præcepto prohibeantur?

,, Reſpondemus: *Concedentes facultatem veſcendi carnibus tem-*
,, *pore vetito, ſub gravi teneri eaſdem facultates non aliter dare,*
,, *quam geminis hiſce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in*
,, *diem comeſtionis, & non permiſcendarum epularum. Eos vero,*
,, *qui hujuſmodi facultatibus utuntur, ſub gravi ad binas ipſas*
,, *conditiones implendas obligari.*

II. An ii, quibus conceſſum eſt veſci carnibus, poſſint in veſper-
,, tina refectiuncula, ea quantitate carne veſci, quæ jejunantibus
,, permittitur?

,, Reſpondemus: *Non licere; ſed opus habere eo cibo, eaque uti*
,, *portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ, & metico-*
,, *loſæ conſcientiæ.*

,, III. An qui jejunii tempore veſci carnibus permittuntur, &
,, unica comeſtione uti debent, horam jejunantibus præſcriptam
,, ſervare opus habeant?

,, Edicimus, *obſervandum iis eſſe.*

,, IV. Quænam ſint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis
,, conjungi.

,, Reſpondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permiſſum eſt*
,, *carnes comedere, eſſe carnes ipſas. Epulas interdictas eſſe pi-*
,, *ſces, adeoque utrumque ſimul adhiberi non poſſe. Piſcibus ta-*
,, *men edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facul-*
,, *tas adhibendi ova, & lacticinia.*

,, An præceptum de utroque epularum genere non miſcendo,
,, dies quoque Dominicos Quadrageſimales complectatur?

,, Aſ-

,, Affirmatur *complecti*.
,, VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere poſſunt ova, & lacticinia?
,, Reſcribimus *Nihil in pronuntiaris noſtris Apoſtolicis litteris*
,, *ſtatutum eſt, quod reſpiciat gratioſum Cruciatæ Diploma. Qua-*
,, *re, qui eo gaudent, illius tenorem ſtricte, & conſiderate per-*
,, *pendant, ex ejuſque ſententia ſe gerant. Caveant autem, ne i-*
,, *nani quapiam excuſatione ſeſe ſolutos eſſe arbitrentur præſcriptis*
,, *ibi legibus.*
,, VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadrage-
,, ſimam?
,, Reſpondetur: *Urgere extra Quadrageſimam utrumque præce-*
,, *ptum; illud ſcilicet unicæ comeſtionis cum reliquis legibus in*
,, *ſecundo, & tertio ad hæc poſtulata reſponſo expreſſis; & alte-*
,, *rum non permiſcendi epulas licitas cum interdictis, ut in quar-*
,, *to poſtulato definitum eſt.*
,, Anno 1745. die 10. Junii Epiſtola, quæ eſt ad univerſos Epi-
,, ſcopos, plura Eccleſiæ Paſtoribus inculcat, pro jejunii diſcipli-
,, na conſervanda, & regenda, circa diſpenſationes generales non-
,, niſi juſta de cauſa petendas, & concedendas. Vide tom. 1. Bull.
,, pag. 523.

Quæſt. V. *An toties quis peccet mortaliter, quoties die jejunii ſumit refectionem iteratam?*

Reſp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abſtinendi a carnibus eſt negativum, vetans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abſtinendi a pluribus refectionibus eſt etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, ſed præciſe plures refectiones prohibet. Ergo ſicut peccatur per quaſvis comeſtiones carnium, ita & per quamlibet, & ſingulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non ſolum per primum, & ſecundum actum, ſed etiam per quoſcumque alios ſequentes. 2. Quando vetatur, aliquid ſæpius, quam ſemel uno, eodemque tempore fieri, non ſolum prohibetur fieri bis, ſed etiam ter, quater &c. Sic, quum lex vetat ne fidelis ſæpius, quam ſemel eodem die communicet, aut ſæpius in vita baptizetur, non ſolum ſecundo, ſed etiam tertio, & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ eſt finis legis, adhuc aliqua obtineri poteſt per omiſſionem aliarum refectionum; nam ſi quis mane, & in prandio ſe refecerit, adhuc notabilis eſt mortificatio ſe abſtinere veſperi, uti fuiſſet abſtinere mane, & ſemper ſubtrahitur materia concupiſcentiæ. 4. Eccleſia ſolum permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter ſecundam refectionem, vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enim vero etſi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in ſe tamen continet hanc negationem: Non pluries comedes, aut non ſumes plures refectiones.

Hinc

Hinc tres refectiones ſumere non licet ei, cui duæ ſufficiunt, & permiſſæ ſunt ob infirmitatem.

Quæſt. VI. *An violet jejunium qui extra refectionem conſuetam, & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Reſp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modo non in ea quantitate bibatur, quæ cenſeatur eſſe in fraudem jejunii. Quia id permittit conſuetudo a tempore immemorabili: nam quum potus ordinetur potius ad diſtributionem cibi per corpus, & refrigerium ſanguinis, quam ad alendum; ideo Eccleſia ejus uſum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibuſdam, quæ parum nutriunt, v. gr. thæo. Sed alii id negant, aut non concedunt, niſi de potu neceſſario ad ſitim ſedandam, qui nihil, aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parciſſima quantitate, & cum neceſſitate ſumuntur, ita ut ſint loco medicinæ.

Circa hoc ſic habet S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 2. *Jejunium Eccleſiæ non ſolvitur niſi per ea, quæ Eccleſia interdicere intendit inſtituendo jejunium. Non autem intendit Eccleſia interdicere abſtinentiam potus, qui magis ſumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderate potu utatur, poteſt peccare, & meritum jejunii perdere: ſicut etiam ſi immoderate cibum in una comeſtione aſſumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiamſi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter aſſumuntur ad nutrimentum, ſed ad digeſtionem ciborum. Unde non ſolvunt jejunium, ſicut nec aliarum medicinarum aſſumptio, niſi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate aſſumat per modum cibi.*

Reſp. 2. Secundum omnes violatur jejunium, ſi extra hæc tempora ſumatur juſculum, lac, vel ſimilis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per ſe, ac principaliter ordinantur ad nutritionem, ſive ea comedendo, ſive bibendo, aut ſorbendo ſumantur; nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. c. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc, & ſimilia ſumere eſt juxta communem ſenſum revera comedere, non bibere, & ex ſe nutriunt. *S. Antonin.* Licet tamen ob neceſſitatem aliquid in parva quantitate ſumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic mane pauxillum panis cum hauſtu vini ſumere licet ei, qui aliter ſine gravi incommodo non poſſet jejunare, vel functiones animi, aut munera ſua recte obire: nam id tunc ſe habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Reſp. 3 Qui exiguum quid nutritivum ſæpius eodem die ſumit, etſi ſine propoſito aliquid notabile ſumendi, peccat mortaliter, quum ad quantitatem notabilem ſcienter pervenit. Quia 1. Alexand. VII. damnavit hanc propoſi-

poſitionem. *In die jejunii qui ſæpius modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in finem comederit, non frangit jejunium.* 2. Plura illa modica conſlant ſimul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, ſcilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde, ac ſi magna quantitas continenter ſumeretur: ſingulæ enim partes cibi, ſive ſimul, ſive interrupte ſumantur, addunt robur, & ſubſtantiam, quæ roboratio manet ſimul poſt ſumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare, ne potus noceat: nam ſic ſæpius modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideoque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus cenſetur, ſi unam, & dimidium, vel duas ad ſummum uncias ſuperet.

Porro non excuſatur a culpa veniali, qui rogatus ab amico, exiguum quid comedit, ne inurbanus videatur: nam non eſt hæc juſta, ac legitima cauſa ſolvendi ex parte jejunium; nec licet unquam peccare, vel leviter. *Azor, & alii.*

Quæſt. VII. *Quinam excuſantur a lege jejunii?*

„ NOTA. Certum eſt omnes Chriſtianos poſt 21. annum completum teneri ad jejunium ab Eccleſia præceptum, niſi juſta ex „ cauſa excuſentur. Nam nemo, qui poteſt, excipitur, & lex eſt „ univerſalis, ut conſtat ex ſenſu Eccleſiæ, & cauſa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione „ carnis, & caſtigatione corporis ut ſubjiciantur ſpiritui, & Deo „ ſatisfiat pro peccatis.

Reſp. Quoad abſtinentiam ab altera refectione excuſantur generatim omnes, qui ſine gravi incommodo, ſeu damno jejunare non poſſunt. Speciatim vero. 1. Ægroti, infirmi, item convaleſcentes, quos infirmitas valde extenuavit: quia iis non ſufficit una refectio, ſed indigent crebriore, & modica. De ſufficienti gravitate infirmitatis conſulendus eſt prudens Medicus; nam ratione officii, & peritiæ ad ipſum ſpectat hoc judicium. Quod ſi cauſa ei eſt dubia, & incerta, authoritate ſuperioris opus eſt; quia tunc neceſſaria eſt Juris relaxatio, ad quam Medicus, vel Confeſſarius poteſtatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non poſſunt jejunare omnibus diebus Quadrageſimæ, ſed poſſunt aliquot dies cujuſque hebdomadæ, v. g. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent juſtam cauſam non jejunandi. Nam quum ſingulis diebus ſit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur, niſi per juſtam cauſam; ſi aliquot diebus impleri poſſit obligatio, tunc ea urget. Qui vero dormire nequeunt, niſi ſumpta cœna, non ideo excuſantur a jejunio, quum poſſint illud ſervare ſine gravi incommodo, v. g. collatiunculam circa meridiem ſumendo, & integram refectionem ſero:

nam

nam præceptum obligans ad aliquid, ſimul obligat ad media ſaltem non valde difficilia, licet non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro ſe, & pro fœtu, vel prole, & Jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habent quod uni juſtæ refectioni ſufficiat. Sed, (ut ait S. Thom. q. 147. art. 4. ad 4.) *Pauperes, qui poſſunt ſufficienter habere, quod eis ſufficiat ad unam comeſtionem, non excuſantur propter paupertatem a Jejuniis Eccleſiæ; a quibus tamen excuſari videntur illi, qui fruſtatim eleemoſynas mendicant, qui non poſſunt ſimul habere, quod eis ad victum ſufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Eccleſiæ conſuetudine ſic communiter recepta, & intellecta ſecundum communem Doctorum ſententiam, inquit Sanchez. Ratio eſt: quia quum uſque ad hoc tempus communiter creſcant, ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non ſemel, ſed pluribus vicibus ſumpto, *tum propter debilitatem naturæ, tum propter neceſſitatem augmenti, quod fit de reſiduo alimenti*, ait S. Thom. art. 4. ad 2. Nec obſtat, quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia Legiſlator *attendit id, quod communiter, & in pluribus accidit*, ait S. Thom. monens conveniens eſſe, ut adoleſcentes jejunent plus, vel minus, ſecundum modum ſuæ ætatis, ut quum tempus obligationis advenerit facilius eam exequantur, & præſertim, ut carnis concupiſcentias, quibus tunc exæſtuat natura corrupta, jejunio coerceant. Imo poſſunt adoleſcentes ad jejunium obligari ob urgentem gravem neceſſitatem, ſive publicam, ut ſo. 3 ſive privatam, ut ſi egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune, & privatum ſpirituale præferri debet bono privato, & corporali.

Porro, qui annum 21. complet in quadrageſima, tenetur reliquis diebus jejunare; etiamſi unicus dies ſupereſſet, quia præceptum illud diviſibiliter obligat ad ſingulos dies. *Sanch. & alii.*

Quoad ſenes, quamvis aliqui putent eos a jejunio eximi circa annum ſeptuageſimum; tamen ex communi ſententia, teſte Layman, aut ſaltem communiore, non eſt pro iis certum tempus conſtitutum, quo lege jejunii ſint ſoluti, eo quod alii citius, alii tardius viribus deficiant, quum e contra communiter creſcant, & firmentur homines uſque ad annum 21. Quare ſenes non excuſantur, niſi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum paſſuri. *Senes ſi ſunt multum debiles, eo modo poſſunt excuſari, ſicut dictum eſt de infirmis. Ratione autem ſenectutis tantum non excuſantur, ſi ſunt fortes ad ferendum jejunium; nec eſt determinata ætas ab aliquo*

uſ-

uſque ad quos annos, quis tenetur ad jejunium, ait S. Antonin. 2. part. tit. 6. c. 2. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laborioſa, ob quæ ſine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales ſunt agricolæ, foſſores, viuitores, fabri lignarii, & ferrarii, piſtores, bajuli, & alii ſimiles, quorum labor gravis eſt, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non ſint pauperes, modo talia opera ex officio exerceant; quod, teſte Sylveſtro, iis conceſſit Eugen. IV. Ita ut non teneantur ceſſare ab exercitio ſuæ artis, ſeu profeſſionis ad jejunandum. Porro eo die, quo non laborant, ut ſi dies feſtus ſuperveniat in quadrageſima, tenentur jejunare, niſi alias grave incommodum ſentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ad laborandum die ſequenti.

Ex communi ſententia non excuſantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonſores, Sartores, Typographi, qui torcular non tractant, ſed caracteres dumtaxat componunt: Sutores, præſertim ii, qui non ſunt, ſed ſolum ſcindunt corium, & materiam præparant, famuli, & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes, quorum labor non eſt gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam juſtam refectionem ſibi accommodatam habere poſſunt: quia iſti poſſunt ſine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexand. VII. damnavit hanc propoſitionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare an labor ſit compatibilis cum jejunio*. Item Profeſſores, ſeu Præceptores, qui mane, & ſero docent, non excuſantur a jejunio præciſe ob ſuum laborem, niſi adſit ſpecialis infirmitas: nam experientia conſtat poſſe eos communiter jejunare ſine gravi nocumento, quod ſolum poteſt eos excuſare. Lex autem eſt ſecundum id, quod communiter eſt.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud a jejunio liberum nequeat commode differri, modo ſpectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c non poſſunt ſine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non poteſt determinari numerus leucarum, qui generatim excuſet a jejunio: nam alii plus, alii minus laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis ſunt difficiliores: tempus etiam poteſt augere, vel minuere incommoda &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excuſantur, qui equo, vel curru iter faciunt, niſi forte ob extraordinariam concuſſionem, ac defatigationem non poſſint ſine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando ſervari poteſt ſine notabili incommodo, ſeu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Excuſantur abſolute a præcepto jejunii omnes il-*

illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiam ſi iter neceſſarium non ſit, & etiam ſi iter unius diei conficiant.

7. His cauſis multi addunt pietatem, ſive opus præſtantius, & Deo gratius, incompoſſibile moraliter cum jejunio, ut ſunt opera miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non poſſet exercere, nec in tempus aliud differre, ſi exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob neceſſitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 147. artic. 4. ad 3.) *Non videtur fuiſſe intentio Eccleſiæ ſtatuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias, & magis neceſſarias cauſas.* Nam quum Eccleſia præcipiat jejunium, ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud, prout impedimentum eſt majoris boni. Sic Eccleſia diebus feſtis judicialem ſtrepitum vetat, *niſi neceſſitas urgeat, vel pietas ſuadeat*, ait Gregor. IX. cap. ult. de Feriis.

Obſerva 1. Nemo ab abſtinentia carnis liberatur præciſe ob ætatem, & laborem gravem; ſed ad hoc requiritur morbus, vel infirmitas major, & ſpecialis. Quia abſtinentia a carnibus rarius poteſt grave nocumentum inferre, quam abſtinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adſit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda eſt licentia a ſuperiore, niſi forte in certis caſibus ex conſuetudine non petatur. Ita S. Th. loc. cit., & Conc. Tolet. VIII. cap. 9. id exigit. Quia rectus ordo diſciplinæ id poſtulat: tum ut agnoſcatur authoritas Eccleſiæ: tum maxime, ut vitetur periculum ſeipſum decipiendi, & violandi legem: nam ſibi quiſque facile fingere poteſt adeſſe cauſam juſtam exemptionis.

3. In dubio de ſufficientia cauſæ ad non jejunandum, ſemper peti debet diſpenſatio; quia ſtat pro lege poſſeſſio, & in dubio tutior pars eligi debet. Diſpenſare poſſunt cum ſæcularibus Epiſcopus, vel etiam Parochus, juxta cujuſque Diœceſis conſuetudinem: nam poteſtas diſpenſandi in hac lege ſæpe occurrente, poteſt ex conſuetudine eſſe Parocho conceſſa, quum bonum animarum id poſtulet. Cum Regularibus vero ſuperior localis: quia in ſuos poteſtatem habet quaſi Epiſcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi ſui muneris inſtituitur, ut plenam ſpiritualem ſubditorum curam habeat cum ſufficienti juriſdictione ad hoc munus, quæ poſtulat; ut Prælati etiam locales potiantur juriſdictione Epiſcopali erga illos, & ſint illis loco Epiſcoporum, quum ab Epiſcopis privilegio Pontificio eximantur. Confeſſarii autem, ſicut & Medici poſſunt ſolum declarare obligationem jejunandi non eſſe, ubi id conſtat, & cauſam diſpenſandi ſufficientem eſſe, vel non eſſe: qui graviter peccabunt, ſi imprudenter, & nimia facilitate declarent. *De conſilio rationabili Medici infirmus ſolvens jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat; ſed peccaret*

Me-

Medicus, ſi ſine cauſa rationabili, vel ſaltem dubia, talia mandat, vel ordinat infirmis: ait S. Antoninus loco citato.

APPENDIX

Ad uſum Miſſionariorum.

De Orientalis Eccleſiæ circa jejunium diſciplina.

DE Orientalis Eccleſiæ diſciplina etiam circa eccleſiaſtica jejunia plura dicturus ſum in tractatu de Sacris Chriſtianorum ritibus, quem ante tractatum de Sacramentis in genere exponi debere ad uſum Miſſionariorum, neceſſarium exiſtimavi. Hic vero nonnulla opportunum viſum eſt indicare, quæ neceſſaria ſunt, ut Orientales ritus Chriſtiani ſciant, quando, & qua ratione ex Eccleſiæ præcepto ipſis ſit jejunandum.

Principio autem ſtatuo Orientales ex Eccleſiæ præcepto teneri ad jejunia illa, quæ vel ex præſcripto antiquorum Canonum, aut ex antiqua, uſu recepta, & confirmata conſuetudine obſervare ſolent: hæc enim habent vim legis, ut omnes fatentur.

Deinde ab hujuſmodi lege diſpenſari non poſſe ab Epiſcopis, vel Patriarchis, ut in Appendice ad tractatum de legibus demonſtravi; & ut conſtat etiam ex Conſt. SS. D. N. BENEDICTI XIV. *Demandatam cœlitus*, in qua factum Cyrilli Patriarchæ Antiocheni improbatur, quod *in quodam Epiſcoporum conſeſſu in Monte Libano habito anno 1736. receptam Eccleſiæ Græcæ diſciplinam circa jejunia immutaverit.*

Denique non omnes Orientales convenire circa dierum numerum, in quibus ſit jejunandum, nec circa modum. Quod quidem diſcrimen non novum, ſed antiquum eſt; ut videre eſt apud Thomaſſinum tract. de jejuniis Eccleſiæ part. 2. cap. 20., & ut notat Balſamon in fragmento a Cotelero latine reddito in not. ad lib. V. Conſt. Apoſt. cap. 20. Quamobrem jure meritoque præſumitur, antiquam eſſe diverſam jejunandi conſuetudinem, quæ in diverſis Eccleſiis Orientalibus viget: quod notatum volo, ut quiſque intelligat, propriæ Eccleſiæ conſuetudinem hac in re ſervare debere. his præmiſſis ad particularia deſcendendo, exordium ſumam ab Italo-Græcis, iis ſcilicet, qui in Italia, & in Inſulis Italiæ adjacentibus degunt; ſed græcos ritus ſervant.

De iis BENEDICTUS XIV. Conſtit. *Et ſi paſtorales*, ait: Primo, *ad obſervantiam jejuniorum, & vigiliarum Latinæ Eccleſiæ, ſi tota loci illius Græcorum communitas, vel potior Laicorum pars cum Parochis, & Presbyteris conjuncta induci poſſet, optimum eſſet; idque abſque alia Sedis Apoſtolicæ diſpenſatione, arbitrio Ordinariorum relinquimus Latinorum: non tamen ad id cogi*

togi debent, ſi velint ritum ſuum in jejuniis ſequi, quum ipſi qualibet hebdomada feria quarta, & feria ſexta, ut aſſeritur, ſoleant jejunare, neque privatis perſonis fas ſit, ubi Parochiam Græcam habent, ibi, contra proprium ritum, Latinorum more jejunia, & vigilias ſervare: ſed omnes vel græce cum Græcis, vel latine cum Latinis jejunent. Ubi vero propriam Parochiam non habent, ibi libere, & licite poſſunt in omnibus Latino ritui ſeſe conformare, ſive Laici ſint, ſive Presbyteri, excepto græco ritu, qui in Miſſis, ac Divinis Officiis a Presbyteris eſt ſervandus.

Secundo, ait: *ubi Parochiam Græcam habent, tolerandus eſt apud Græcos eſus carnium die Sabbati, ſi ſine ſcandalo fieri poteſt; in locis, aut ipſorum, & inter eos tantum.*

Tertio, *prohibentur tamen Græci ſuis Famulis Latinis cibos vetitos apponere, ſive die Sabbati, quando præfatis Græcis carnes comedere licet, ſive alio quocumque tempore, quo Latini debent ab illis abſtinere: Latini enim famuli Græcorum latinum ritum ſervare tenentur.*

Quarto, *item tolerandum eſt, ut ad jejunium eodem die Sabbati in Quadrageſima, excepto uno Sabbato Sancto, ex antiqua traditione, non teneantur, ſed dumtaxat ad abſtinentiam.*

Quinto, *in jejuniis quoque biduanis, vel triduanis, vel alias a Diœceſanis, vel in Jubilæis a Summo Pontifice Romano indictis, dies Sabbati in eis comprehenſus, vel præſcriptus, in alium diem pro Græcorum plebe ab ipſis Diœceſanis Apoſtolica Authoritate permittitur commutari.*

Sexto, *tam Græcis in Corſica habitantibus, quam omnibus, & ſingulis Albanenſibus, & Græcis, qui in Italia, & Inſulis adjacentibus commorantur,* concedit, & indulget, *ut ad inſtar Latinorum, in quorum Diœceſibus degunt, in quadrageſima quartis, & ſextis feriis, & reliquis anni jejuniis, vino, oleo, & piſcibus cujuſque generis uti poſſint,* atque litteras Clementis Papæ XII. confirmat, quibus Abbati, & Monachis Monaſterii Ord. Sancti Baſilii Magni ritus Græci Orientalis Terræ Dimidii-Juſſi Panormitanæ Diœceſis conceſſit, *ut piſcibus ſanguinem habentibus libere, & licite nonnullis anni Quadrageſimis veſci poſſint, non obſtantibus ritus Græci ordinationibus.*

,, NOTA. Præter Quadrageſimale jejunium, & abſtinentiam,
,, vel jejunium feriæ quartæ, & ſextæ, Italo-Græci abſtinere quo-
,, que debent a carnibus, lacticiniis, & ovis tribus aliis tempori-
,, bus: ſcilicet a die Lunæ poſt feſtum SS. Trinitatis ad feſtum uſ-
,, que Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli *excluſive*: a prima
,, Auguſti, uſque ad feſtum Aſſumptionis Beatæ Mariæ Virginis,
,, & a quintadecima Novembris, uſque ad Nativitatem Domini.
,, Hæc eſt, quæ apud Italo-Græcos conſuetudo viget; ut conſtat
,, ex ſupplici libello, quo Pompilius Rodota nomine Italo-Græ-

,, corum anno 1742. ſupplicavit Sanctiſſimum, ut eo anno abſtinentiam, quæ præcedebat Feſtum Apoſtolorum ad duodecim tantum dies redigeret, quoque ſtante ſterilitate ciborum quadrageſimalium gratiam pro illo tantum anno obtinuit, die 18. Aprilis 1742. Et quod ſpectat ad abſtinentiam, quæ præcedit Feſtum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, Sacr. Congr. ſupremæ Inquiſitionis die 7. Septembris anno 1737. petente D. Rodota Archiepiſcopo Boreæ, ut ipſi facultas concederetur, occaſione viſitationis Eccleſiarum ritus Græci utriuſque Siciliæ, diſpenſandi ſubditos ab hac Quadrageſima, quod maximi incommodi ſit, præſertim pauperibus labore manuum viventibus, monendum cenſuit dictum Archiepiſcopum per ſacram Congregationem de Propaganda Fide, ut in viſitatione curaret omnino tollere abuſus hujus Quadrageſimæ obſervationi contrarios: ne hujuſmodi abuſus progreſſu temporis pro conſuetudine allegarentur.

,, At non eadem eſt aliorum Græcorum conſuetudo. Nam P. Goar vir in hujuſmodi rebus valde peritus, in notis in Pſallendi ſtatorum officium num. 27. hæc habet: *Quamvis autem in honorem Apoſtolorum, a Dominica poſt Pentecoſten Sanctorum omnium celebritati addicta, ad diem Petro, & Paulo conſecratum, poſterumque alterum Apoſtolorum cunctorum ſolemnitati communem, jejunium aſſumptum obſervent, breviſſimum tamen eſt, & pro feſtivitatis Paſchalis varietate incertum, nec tamen grave, ut olei, piſciumque comeſtionem ſecum ferat illicitam. Aliud item a prima Auguſti ad diem B. Virginis Aſſumptioni celebrandæ dicatum, devotionis licet, & affectus erga illam demonſtrandi gratia ſuſcipiatur; non ita protrahitur tamen, & ab ovis, & caſeo tantum, non piſcibus, & oleo interdicit. Jejunium tandem Chriſti Natalitiis prævium, quamvis olim decimaquinta Novembris incipi ſoleret; nunc tamen frigidior Græcorum devotio ad dies ſeptem contraxit.* Balſamon, ut Cotelerius refert loco ſupra a nobis citato, ait: *Jejunium quatuor feſtorum, Nativitatis Jeſu Chriſti, SS. Apoſtolorum, Transfigurationis, & Dormitionis Deiparæ eſſe inexcuſabile, ejus vero dierum quantitatem non eſſe æqualem apud omnes, ſed ante ſeptem quidem dies uniuſcujuſque horum feſtorum, omnes Fideles, Laici ſcilicet, & Monachi coguntur jejunare inexcuſabiliter: quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum communione alienabuntur:* In ſupra citata Conſtit. *Demandatam Cœlitus* BENEDICTUS XIV. Summus Pontifex recenſens jejunia Græco-Melchitis ſervanda, ait: *præter jejunium Quadrageſimæ, quod in tota Eccleſia Paſchalibus Reſurrectionis Domini Feſtis Apoſtolica inſtitutione præmittitur, ſimilis etiam quadraginta dierum abſtinentia Natalitiæ Chriſti ſolemnitati præcedit; tum alia quatuordecim dierum ante Feſtum Aſſumptionis Beatæ Mariæ Virginis obſervatur; & alia demum ante Feſtum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, totidem dies complectens, quot a feria ſecunda poſt Octavam Pentecoſtes ad eorumdem Apoſtolorum Feſtum intercurrunt.* Vides ergo diverſitatem, quæ nunc viget penes Orientales circa dierum numerum, quibus jejunare ſolent, retroactis quoque temporibus fuiſſe, ex quo jure meritoque deducimus, unamquamque Eccleſiam jejunia obſervare oportere, quæ ex majorum conſuetudine ſervandam eſſe accepit.

,, Diſcrimen quoque in iis obſervare eſt circa jejunandi modum. Licet enim ad ante paſchale jejunium, quod attinet, eadem debeat eſſe in omnibus jejunandi ratio, ut infra demonſtrabo: tamen circa alia Jejunia inter eos diſſident: alii enim

,, con-

contenti ſunt ſola abſtinentia a carne, lacticiniis, & ovis (excipimus tamen dies mercurii & veneris, in quibus fere omnes ab oleo quoque, & piſcibus abſtinent:) alii Jejunium protrahunt uſque ad nonam tantum: alii denique pro loci conſuetudine majorem vel minorem rigorem ſervant. Atque in iis etiam derivata ex majoribus conſuetudo in unoquoque loco tanquam lex Eccleſiæ ſervanda eſt.

„ Venio nunc ad magnum quadrageſimæ Jejunium. Facile intelligere eſt, Græcos alioſque Orientales in eo, non ſolum teneri ad unicam comeſtionem, exceptis diebus Dominicis & Sabbatis, in quibus, ſi excipias Sabbatum Sanctum, juxta propriæ Eccleſiæ diſciplinam Jejunare non debent; Sed præterea abſtinere quoque debere a piſcibus cum ſanguine præter quam in Annunciationis, & Palmarum Feſtivitatibus: imo nonnulli etiam ab oleo abſtinent ſi non ſemper, ſaltem prima hebdomada; & feria quarta & ſexta majoris hebdomadæ. Obligationem hanc, tum ex iis deducimus, quæ notat Goarſus loco ſupra citato: tum ex diſpenſatione Italo-Græcis a SS. Pontificibus conceſſa; tum denique ex eo, quod conſuetudo hæc ubique vigeat, ubi ortis ex ignorantia abuſibus, diſciplina non eſt immutata.

„ Circa feriam quartam & ſextam, BENEDICTUS XIV. Conſt. paulo ante citata, indiſtincte ſervari præcipit *in toto tractu Patriarchatus Antiocheni laudabilem conſuetudinem a majoribus derivatam, abſtinendi etiam qualibet Feria quarta & ſexta per annum ab eſu piſcium, quæ aliis quoque finitimis Populis ejuſdem Græci ritus exacte cuſtoditur.*

„ NOTA 1. Piſces, a quibus abſtinere debent, ii ſunt, qui ſanguinem habent. Nam dum ab iis abſtinent, fas Orientalibus eſt uti *ſquillis, oſtreis, cancris, polypodibus, ſepiis, & aliis hujuſmodi exſanguinibus, quaſi a piſcium perfectorum natura alienis, & cruditate, ſeu vilitate ſtomacum affligentibus; ſicut & piſcium ovis exſiccatis, & ſale ad ſolem conditis*, ut notat Goar loco ſupra citato.

„ NOTA 2. In ſupradicta Conſtitutione Summus Pontifex facultatem concedit Patriarchæ Antiocheno ut dum perſiſtere cognoverit talem neceſſitatem in Incolis Libani, & Anti-Libani, quæ carnibus, & Lacticiniis veſci cogantur, *in ſingulos annos tantum, & non aliter, nec alio modo diſpenſationem ſingulis prædictis Communitatibus concedere poſſit, illæſa remanente etiam quoad illos generali lege de Jejuniis, & abſtinentiis, a qua nemini liceat diſpenſationem in genere concedere.* Hac ſtante diſpenſatione incolæ ſupradicti cenſeri non debent diſpenſati a lege præſcribente unicam comeſtionem Jejunii tempore, juxta ea, quæ ab Authore de Jejuniis Latinorum differente explicata ſunt, & a Summo Pontifice Conſtitutionibus ibi a nobis indicatis, declarata, & definita.

„ NOTA 3. Dubitari non poteſt, quin dicta Conſtitutio, qua parte jubet ſervandos eſſe ritus, & Jejunia Orientalis Eccleſiæ, ac tollendos abuſus, qui contra Orientalis Eccleſiæ diſciplinam irrepſerant, Orientales omnes Græcum ritum ſervantes, obliget. Id manifeſtum fit ex eo, quod idem Summus Pontifex die 11. Maji anno 1744. Conſt. incip. *inter plures*, decreverit, ut Monachi Ordinis Sancti Baſilii Magni Ruthenorum, ſtatuto, quo pro recta Monaſteriorum utriuſve provinciæ Lithuanicæ, & Polonicæ diſciplina, conſtituerant, ut Orientalis Eccleſiæ uſus, conſuetudines, exercitia, Jejunia, ritus, & cæremoniæ in eiſdem obſervarentur, adderent hujuſmodi verba; *Juxta Epiſtolam decretalem SS. D. N. BENEDICTI XIV. demandatam cuſtires.*

„ No-

,, NOTA 4. In illis locis, in quibus contra propriæ Eccleſiæ conſuetudinem feria quarta, & ſexta, ac nonnullis quadrageſimæ diebus a Catholicis ritus, vel Græci, vel Armeni, vel Cophtici, aut alterius cujuſcumque, omittitur abſtinentia a piſcibus cum ſanguine, oleo &c. quod hujuſmodi abſtinentias in Romana Eccleſia obſervari non noverint, vel quod Latini nonnulli Miſſionarii ignorantes Orientalis Eccleſiæ diſciplinam, Catholicos ad hujuſmodi abſtinentias non eſſe obligatos docuerint, hujuſmodi omiſſio pro abuſu eſt habenda, atque omnino tollenda. Nam præterquam quod conſtat hujuſmodi abuſum ex ignorantia ortum ducere, Apoſtolica Sedes eum ſemper improbavit. Patet id ex inſtructione, quam, juxta decretum approbatum a Clem. XI. 6. Februarii 1726. ſuprem. Inquiſit. Commiſſarius miſit ad Eurhimium Archiepiſcopum Tyri, & Sidonis, in qua improbatur permiſſio facta ab hujuſmodi Archiepiſcopo veſcendi piſcibus feria quarta, & ſexta, ac quadrageſimæ tempore contra Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem; atque ex alio ejuſdem ſupremæ Inquiſitionis decreto, 19. Januarii 1723., quo negatur Armenis ad fidem Catholicam converſis in Crimæa diſpenſatio comedendi piſces diebus ſuperindicatis, ac etiam aliis diebus, ſi qui ſint, in quibus juxta propriæ Eccleſiæ diſciplinam abſtinere debeant. Nec ab hujuſmodi abſtinentia excuſari poſſunt, quia per eam conveniunt cum Hæreticis: hæc enim non eſt ſignum hæreſeos proteſtativum, ſed obſervata Orientalis Eccleſiæ diſciplina, quæ ſi penes hæreticos viget, multo magis vigere debet apud Catholicos. Hinc in ſupracitata inſtructione permiſſio facta ab Archiepiſcopo illo damnatur ob ſcandalum, & Catholicæ noſtræ fidei deriſionis motivum, quod Eccleſiæ inimicis affertur, quos non diſciplinæ immutatione, ſed exacta obſervantia, virtutum exemplo, atque Catholicæ veritatis manifeſtatione allicere, & ad Orthodoxam fidem amplectendam trahere debemus.

,, NOTA 5. In locis illis, in quibus a Paſchate ad Pentecoſten omitti ſolent abſtinentiæ in feria quarta, & ſexta, non videntur cogendi Catholici ad eas obſervandas. Quum enim conſtet ex Thomaſſino, aliiſque, antiquam eſſe hujuſmodi conſuetudinem, præſumi poteſt ex diſciplina a majoribus accepta hujuſmodi abſtinentias omittere.

,, Quæ ſint jejunia propria Armenorum, colligitur ex diſpenſatione ad decennium conceſſa ab Innocen. XIII. 14. Januar. 1733. & ad aliud decennium prorogata a Clemente XII. 23. Maji 1733. pro Armenis Leopoli commorantibus. Ibi enim quinque jejunia recenſentur, ſcilicet in ipſis feſtivitatibus Pentecoſtes, excepta die 1. per hebdomadam unam, & vocatur jejunium Eccleſiæ. Alterum, quo ſe diſponunt ad Transfigurationem Domini per hebdomadam unam. Tertium, ad S. Crucis apparitionem in Monte Varak per hebdomadam unam. Quartum, ad S. Jacobum Niſibenſem per hebdomadam unam. Quintum, ad S. Sergium tempore bacchanaliorum per hebdomadam unam. In illis autem diſpenſationibus Summi Pontifices jejunium Quadrageſimale juxta ſolitum, & ritum Armenorum ſervari mandaverunt.

,, Maronitæ diebus Mercurii, & Veneris abſtinent tantum a carnibus, & lacticiniis; & Quadrageſimæ tempore piſces manducant. Hanc vero conſuetudinem, & antiquam eſſe, & licitam facile conjicimus. Quippe ii plura cum Latinis communia habent, & ab Orientalibus reliquis diverſa, ut in tractatu de ritibus indicabo.

CA-

CAPUT IV.

De Virtutibus Juſtitiæ annexis.

Nam de Juſtitia erit Tractatus ſpecialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes juſtitiæ annexas, alii vero Juſtitiæ ſpecies imperfectas, quæ verſantur circa aliquod debitum ad alterum, ſed quod non eſt tam rigoroſum, quam debitum Juſtitiæ, vel quod adeo magnum eſt, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales ſunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Obſervantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fuſe dictum eſt: de Pœnitentia ſuo loco; nunc de aliis.

1. Pietas ſumpta pro ſpeciali virtute eſt virtus, per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tanquam vitæ, & educationis poſt Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo eſt principium ortus, eo quod parentes foveat, & idonea ad ortum, & educationem ſuppeditet: tum etiam aliis conſanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Conſiſtit hic cultus tum in honore parentibus ſuo tempore, & loco ad ferendo, tum obſequiis, & neceſſariis vitæ ſubſidiis præſtandis, ait S. Auguſt. lib. 83. quæſt. 31.

2. Obſervantia eſt virtus, per quam defertur cultus, hoc eſt, honor, & obſequium ſuperioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis, atque etiam aliis perſonis virtute, ſapientia, aut dignitate conſpicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei ſunt ad nos gubernandum, ſeu dirigendum, ſaltem exemplo ſuo, vel conſilio. Duplex eſt, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam; & religioſa, qua ob dignitatem, vel perfectionem ſupernaturalem cultus defertur.

3. Obedientia duplex eſt, alia eſt virtus generalis, inclinans ad obſervandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & ſic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum ſervatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ eſt vitium generale conſiſtens in cujuſvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideoque eſt peccatum in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tanquam ratio generica.

Alia eſt virtus ſpecialis inclinans ſubditum ad exequenda præcepta ſuperiorum, quia præcepta ſunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ eſt violatio præcepti, quia præceptum eſt: unde ſemper mortalis eſt etiam in re levi: quia eſt contemptus præcepti, ac poteſtatis præcipiendi: nam nolle obedire præcepto, quia præceptum eſt, eſt illud contemnere, & ſimul poteſtatem unde manat.

Porro obedientia minus ſtricte ſumpta eſt virtus, qua quis voluntati ſuperioris ſe accommodat ſive præcipiat, ſive non. *Voluntas enim ſuperioris, quocumque modo innoteſcat, eſt quoddam tacitum præceptum; & tanto videtur obedientia promptior, quanto expreſſum præceptum obediendo prævenit, voluntate ſuperioris intellecta*, ait S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2.

4. Gratitudo eſt virtus inclinans ad compenſandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio poſtulat. Ejus officia ſunt beneficii æſtimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repenſio beneficii pro loco, & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ eſt peccatum, quum diſconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponatur virtuti. *Et hoc enim aliquid dicitur eſſe peccatum, quod virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2. 2. q. 148. art. 1.

5. Affabilitas eſt virtus, quæ totam converſationem noſtram cum proximo, conſiſtentem in colloquiis, convictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus, ita moderatur, ut ei grata ſit, ſervata tamen decori ratione, efficitque ne nimis blande, nimis aſpere in congreſſibus nos geramus. Ei opponuntur per exceſſum blanditiæ, & adulatio: per defectum moroſitas, qua proximo moleſtia & tædium in congreſſibus affertur.

6. Liberalitas eſt virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quando recta ratio dictat. Unde ejus Officium eſt, 1. Moderari affectum divitiarum ſecundum rectam rationem. 2. Eſt largitio, & modus debitus in ea ſervandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per exceſſum prodigalitas, quæ conſiſtit in defectu conſervandi, & exceſſu erogandi. Quamvis hæc ſit ſæpe venialis, quatenus cum ſola liberalitate pugnat; eſt tamen mortalis culpa, quum quis inde ſe reddit impotentem ad ſolvenda debita, ad ſuſtentandam convenienter familiam, ad eleemoſynas erogandas &c., vel ratione finis, periculi, ſcandali &c.

7. Veritas in dicendo, ſeu veracitas eſt virtus, qua inclinamur ad ſemper loquendum conformiter menti noſtræ; unde facit ut recte utamur ſignis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam: de qua, Epheſ. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo; quoniam ſumus invicem membra.* Ei opponitur mendacium; circa quod:

Quæſt. I. *An omne mendacium ſit intrinſece malum?*

Reſp. Affirm. Ita omnes, & Ariſtoteles ipſe lib. 4. Ethic. c. 7. dicit mendacium per ſe eſſe malum, & vituperabile.

Prob. Quia in ſe continet inordinationem; nam pervertit naturalem inſtitutionem, & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis conceſſæ, ut poſſint inter ſe communicare ſenſus ſuos: ac proinde per ſe evertit communi-

nicationem cum hominibus, & commercium vitæ ſocialis; eſtque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur, *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccl. 7. *Verbum mendax juſtus deteſtabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. c. 4. *de uſur.* ait, quod *Scriptura ſacra prohibeat pro alterius vita mentiri.*

Mendacium tamen, quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec ſcandalum parit, nec eſt contra bonos mores, veniale eſt, quale eſt mere jocoſum, vel officioſum, ut docet S. Aug. in Pſ. 5. Nam vere ejus inordinatio non cenſetur gravis. At mendacium pernicioſum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave ſcandalum parit, eſt mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam juſtitiæ, aut religioni. Tale eſt omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, teſtimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi, &c. *Os, quod mentitur, occidit animam*, Sapient. 1. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Pſal. 5.

Idem dic de ſimulatione, nam eſt vere & proprie mendacium in facto: mendacium enim eſt locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum ſignificatio per quævis ſigna mentis ſignificativa, ſive ſint verba, ſive facta, geſtus, nutus, ſive ſcriptura. Nam (ut ait S. Auguſt. lib. de mendac. c. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in anima, & aliud verbis, vel quibuslibet ſignificationibus enuntiat.* Et Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 111. art. 1. ait: *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem ſe exhibeat exterius per ſigna exteriora, qualis eſt. Signa autem exteriora non ſolum ſunt verba, ſed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud ſignificet quam quod habet apud ſe, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua ſigna factorum vel rerum aliquid ſignificet contrarium ejus, quod in eo eſt: quod proprie ſimulatio dicitur. Unde ſimulatio proprie eſt mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens. Non refert utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto: Unde cum omne mendacium ſit peccatum, conſequens eſt etiam quod omnis ſimulatio eſt peccatum.* Sed, q. 119. art. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter ſub aliqua diſſimulatione, ut Auguſtinus dicit in lib. contra Mendac.* Aliud eſt enim verum celare, & aliud falſum ſignificare.

Quæſt. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali?*

„ Nota. Æquivocatio hic eſt vox, ſeu propoſitio varios habens „ ſenſus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in a- „ lio ſenſu, quam ipſe intelligit. Duplex eſt; alia determinabi- „ lis

,, lis exterius, & late dicta, cujus ſcilicet ſenſus verus a profe-
,, rente intellectus, poteſt per ſe cognoſci ex circumſtantiis, aut
,, indiciis exterioribus: alia indeterminabilis, & ſtricte dicta, cu-
,, jus ſenſus a loquente intellectus non poteſt ullatenus deprehendi.
,, Reſtrictio mentalis eſt propoſitio, cujus verba exterius prolata
,, falſum ſenſum, & contrarium menti loquentis exprimunt, ſi
,, præciſe ſecundum ſe ſpectentur, ſed conjuncta cum iis, quæ
,, mente retinentur, faciunt ſenſum verum. Duplex eſt; una pu-
,, re mentalis, & ſtricte dicta, cujus ſenſus a loquente intellectus
,, non poteſt ex circumſtantiis, aut indiciis exterioribus, aut uſu
,, communi deprehendi: ut ſi quærenti an videris Petrum, reſpon-
,, deas *non vidiſſe*, ſubintelligendo *in foro*, quum tamen videris
,, domi tuæ. Nam ex nullis circumſtantiis colligi poteſt, te in-
,, terrogari de viſione in foro, aut de illa reſpondere. Altera non
,, pure mentalis, quum verba exterius prolata adjunctas habent cir-
,, cumſtantias externas, quibus ea, quæ mente retinentur, per ſe
,, facile cognoſci poſſunt, ita ut circumſtantiæ illæ ex uſu apud
,, prudentes recepto conſignificet, & verum ſenſum reſtrictionis ſuf-
,, ficienter indicent; inter quas recenſentur ſtatus confeſſarii, le-
,, gati, ſecretarii, obligatio ſecreti &c.

Reſp. 1. Numquam licet uti æquivocatione indetermi-
nabili exterius, nec reſtrictione pure mentali. Quia
1. ſunt per ſe deceptivæ proximi, & contra naturalem
inſtitutionem, ac finem locutionis, & ſignorum ordinato-
rum ad exprimendos conceptus mentis: ideoque ſunt per
ſe malæ, & inordinatæ. 2. Earum uſus eſt pernicioſus
reipubl., & ſocietati humanæ: nam ſi licitus eſſet, tol-
leretur ſermonum certitudo; nemo enim unquam certus
eſſet de fide, & mente alterius, omnibuſque dolis pate-
ret aditus; & ſic everteretur authoritas teſtimonii hu-
mani, & fides humana; ideoque & commercium inter
homines corrueret. 3. Sunt mendacium; & ſi juretur,
fiet perjurium. Nam locutio taliter ſumpta eſt contra
mentem, quum neque ex ſe, neque ex circumſtantiis ex-
ternis, habeat vim ſignificandi totam propoſitionem in-
ternam, aut partem illam in mente ſubintellectam, ſed
id ſolum ſignificet, quod verba in ſuo ſenſu obvio præ
ſe ferunt, quod quidem eſt contra mentem. Enimvero,
ut ait De Lugo, veritas propoſitionis vocalis conſiſtit in
ejuſdem propoſitionis, ſecundum ſignificationem externam
vocibus impoſitam, conformitate cum mente loquentis.
Præterea voces datæ ſunt homini a natura ipſa, ut ſuos
conceptus patefaciat, & ut iis non utatur niſi juxta
ſignificationem ſemel impoſitam. *Verba* (inquit S. Aug.
Ench. 22.) *propterea ſunt inſtituta: non per quæ ſe in-
vicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque
notitiam cogitationes ſuas perferat: Verbis igitur uti ad
fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt.*
4. Innoc. XI. damnavit has propoſitiones ſicut jacent.
26. *Si quis, vel ſolus, vel coram aliis, ſive interro-
gatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſa, ſive
quocumque alio fine juret, ſe non feciſſe aliquid, quod
revera fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod*

non

non fecit, vel aliam viam, ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec eſt perjurus. 27. Cauſa juſta utendi iis amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium, aut utile eſt ad ſalutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens, & ſtudioſa.

Reſp. 2. Certum eſt non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque reſtrictione etiam pure mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, ſeu ei falſam opinionem ingenerandi, quia hoc per ſe malum eſt: nam (ut ait Layman) ſicut veracitas eſt mentis perfectio, ita falſitas omnis eſt dehoneſtatio, & dedecus ejuſdem: alterius autem mentem ad Dei ſimilitudinem conditam dedecorare velle, intrinſece malum eſt: *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt*, ait S. Auguſt. ſup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi, & ſciendi veritatem, ut ſuperior, judex &c. Nam huic juri reſpondet in interrogato obligatio clare, & ſine ambiguitate veritatem detegendi, & ſecundum interrogantis mentem reſpondendi. *Azor, dicens eſſe communem omnium ſententiam*. 3. Quando non adeſt gravis, & juſta cauſa occultandi veritatem: quia bonum, & lex ſocietatis humanæ exigit, ut clare, & juxta interrogantis mentem reſpondeamus, quamvis non habeat jus ſtrictum rem illam cognoſcendi, ſaltem dum non adeſt gravis, & juſta cauſa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipſa natura hominis, in quantum eſt animal ſociabile. *Quia homo eſt animal ſociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, ſine quo ſocietas humana ſervari non poſſet. Non autem poſſent homines ad invicem convivere, niſi ſibi invicem crederent tamquam ſibi invicem veritatem manifeſtantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali, dici debet id non licere, ut conſtat ex cit. propoſitione damnata. Non ſolum quia æquivocatio & reſtrictio ſimpliciter dictæ intelliguntur ordinarie de æquivocatione indeterminabili exterius, & de reſtrictione mere mentali; ſed etiam quia interrogatio eſt indefinita, ideoque univerſalis. At juxta communem ſententiam, non licet in caſibus ſupradictis uti reſtrictione etiam non pure mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque poteſt eſſe ſolum controverſia in caſu; ubi adeſt obligatio, vel alia gravis cauſa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec ſuppetit alia via eam occultandi, & intenditur ſolum occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantum permittitur.

Multi earum uſum cum tali limitatione defendunt poſt

Sanctum Antoninum 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 1. & S. Raymundum lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falſum, ſed verum, quamvis obſcurius expreſſum, ita ut tamen veritas ex circumſtantiis extrinſecis deprehendi poſſit, & ſic non ſunt per ſe deceptivæ: nam verba, ut conjuncta ſignis, vel circumſtantiis humano modo cognoſcibilibus, ſunt ſignificativa totius propoſitionis mentalis: unde nullam per ſe continent fallaciam, aut deceptionem. Neque repugnant ſocietati, ſeu commercio humano; quum potius ad illud ſint neceſſariæ. Nam alioqui nulla erit via licite ſervandi vitam proximi, & ſecretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curioſe inquirentium de iis, quæ ad illos non ſpectant, nec eos ſcire expedit, & quæ ſine gravi damno injuſto revelari nequeunt. Addunt, adverſarios ſuos eaſdem quoad rem admittere, ſed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præciſionem, vel uſurpationem ſenſus myſtici, præciſivi, formalis, aut ita illas definire, ut videantur intelligere ſolum æquivocationem non determinabilem, & reſtrictionem pure mentalem, vel uſurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujuſvis æquivocationis, & reſtrictionis uſum abſolute, & indiſcriminatim damnat. Quia 1. earum uſus fuit incognitus Patribus, & præſertim S. Auguſtino, tamquam utilis ad vitandum mendacium, aut neceſſarius ad occultandam in neceſſitate veritatem. Nam S. Doctor, lib. contra mendac. c. 18. proponit caſum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non poſſint, ſi ei mortuus unicus & chariſſimus filius nuntietur, quique a te ſciente vere mortuum eſſe quærit, an vivat? Unum tantum ex his tribus, *Mortuus eſt*, *Vivit*, *Neſcio*, reſpondere potes, inquit S. Auguſt. Nam quidquid aliud dixeris, vel ſi tacueris, nihil aliud credet æger, quam filium mortuum eſſe. Sic caſum S. Doctor reſolvit: Ex illis tribus duo ſunt falſa, nempe, *Vivit*, & *Neſcio*, nec dici poſſunt niſi mentiendo. Unde id unum ſalva veritate, cui (non obſtante quolibet incommodo inde per accidens ſecuturo) adhærere debes, reſpondere potes, *Mortuus eſt*. 2. Quia dicunt eas eſſe mendacia, & per ſe deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non eſt neceſſitas iis utendi; nam ſi de re ſub ſecreto commiſſa interrogeris, reſpondere debes interrogationem illam illicitam eſſe, nec tibi licere quidquam ad eam reſpondere. Reus vero non legitime interrogatus, reſpondere debet ſe nihil habere, quod dicat. Addunt, non eſſe abſurdum, quod certis caſibus nulla reſtet via licita occultandi veritatem, ſicut nec ſe defendendi contra injuſtum aggreſſorem. Prioris ſententiæ Patroni reſpondent ad 1. Auguſtinum loqui de caſu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exterius, vel de reſtrictione pure mentali. Ad 2. negant, quia ſenſus totius propoſi-

tio-

tionis mentalis cognoſci poteſt vel ex uſu communi, vel ex indiciis, aut circumſtantiis exterioribus. Ad 3. dicunt reſponſionem illam ſæpe indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem ſuppeditavit.

„ NOTA. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propoſitionem, *Patriarchæ, & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus, nedum viri juſti, & ſancti, æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus mentalibus uſi ſunt*, damnavit ut ſcandaloſam, & impiam. Enimvero reſtrictiones mentales, & æquivocationes per ſe continent aliquid artificioſæ fallaciæ ab ingenua ſinceritate alienæ, propter quod vulgo cenſeantur a Chriſtiana ſimplicitate, ac ſinceritate abhorrere: unde dedecet ſupremam, & eſſentialem veritatem hujuſmodi artificio uti, cujus quidem uſus reddit verba loquentis neſciò quomodo contemptibilia, & non parum ſuſpecta: ac proinde loquentis authoritatem non parum minuit. Igitur dicendum eſt, Chriſtum, & homines ſpiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuiſſe figurative, myſtice, parabolice, prophetice. Deus quippe poteſt verba a vulgari ſignificationis uſu ad ſuperiorem quamdam ſignificationem transferre, ut reipſa transfert locutiones ſacramentales, puta iſtam: Ego te baptizo, &c.

TRACTATUS

DE

OBLIGATIONIBUS SPECIALIBUS

CERTORUM STATUUM, ET OFFICIORUM.

CAPUT PRIMUM.

De Obligationibus Clericorum.

„ NOTA. CLERICI ſunt ii, qui aliquo ordine, vel ſaltem ton-
„ ſura ſunt inſigniti, præter mandata omnibus Chri-
„ ſtianis communia, ſunt quædam ipſis ſpecialiter prohibita, &
„ quædam præcepta.

Quæſt. I. *Quænam ſunt ſpecialiter prohibita Clericis, præſertim ſacro ordine initiatis, vel beneficiatis.*

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia. 1. Armorum geſtatio, niſi neceſſitas urgeat ad defenſionem vitæ, c. 2. de vita, & honeſtate. *Clerici arma portantes, & uſurarii excommunicentur.*

2. Venatio, quæ fit clamore, & armis, præſertim cum cane, vel accipitre, vel falcone; ita ut mortaliter peccent, ſi frequenter ſic venentur, cap. 1. de clerico venatore. *Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes, aut accipitres, aut hujuſmodi ad venandum habere non licet. Quod ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpius detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus a communione: ſi Presbyter, duabus: ſi Diaconus, ab omni officio ſuſpendatur.* Et cap. 2. *Omnibus ſervis Dei, venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, & accipitres, aut falcones interdicimus.* Et ex Concil. gener. Lateran. IV. cap. 15. *Venationem, & aucupationem univerſis Clericis interdicimus, unde nec canes, nec aves habere præſumant.* His adde plura concilia provincialia, quæ quamlibet venationem armis factam vetant. Ratio eſt, quia venatio a gravioribus occupationibus, a ſtudio, oratione, & ſpiritualibus exercitiis, vel charitatis operibus avocat, mentem a Deo plurimum diſtrahit, populo ſcandalum parit, nec decet ſtatum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia eſt. Quare Religioſos adhuc magis venatio dedecet, eiſque ſpeciatim prohibetur, *Clement. 1. de ſtat. Monach.* in Concil. gener. Viennenſi. Item ne venaticos canes intra ſuas domos retineant. Tamen juxta S. Raymundum, & alios, licita eſt interdum Clericis venatio quie-

ta,

ta, quæ ſit laqueo, vel retibus cauſa neceſſitatis, vel recreationis moderatæ.

3. Militia, c. *Quicumque*, 23. quæſt. 8., & can. 5. diſt. 50., & ex Apoſt. 2. ad Timoth. 2. Quia ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 40. art. 1. *Bellica exercitia maxime repugnant illis officiis, quibus Epiſcopi, & Clerici deputantur propter duo. 1. quidem generali ratione; quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multum impediunt animum a contemplatione divinorum & laude Dei, & oratione pro populo, quæ ad officium pertinent Clericorum. 2. Propter ſpecialem rationem; nam omnes Clericorum ordines ordinantur ad Altaris miniſterium, in quo ſub Sacramento repræſentatur Paſſio Chriſti .... Et ideo non competit eis occidere, vel effundere ſanguinem; ſed magis eſſe paratos ad propriam ſanguinis effuſionem pro Chriſto, ut imitentur opere, quod gerunt miniſterio.*

4. Negotiatio, quæ eſt emptio rei cum intentione eam integram; & non mutatam vendendi, vel permutandi cum lucro. Quamvis ſit per ſe licita, (nam per ſe licet lucrum via juſta intendere, & comparare ad finem honeſtum) tamen Clericis, ac Religioſis graviter prohibita eſt cap. 15. *de vita, & honeſt.* ex Conc. gener. Lateran. IV. Et Clement. 1. eod. tit. & c. 6. *Ne Clerici, vel Monachi*, ubi Alexander 3. ait: *Secundum inſtituta prædeceſſorum noſtrorum ſub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi, vel Clerici cauſa lucri negotientur.* Tum quia valde indecorum eſt Clericos, & Religioſos lucris terrenis, quæ contemnere debent, incumbere. Tum quia negotiatio exponit periculo peccati, nempe injuſtitiæ, fraudem, &c. & nimis animum ſæcularibus curis implicat, & ſpiritualibus avertit. Item a Concil. Chalcedon. can. 3. eis prohibetur conductio prædiorum alienorum, ut ex eorum fructibus lucrentur. Poſſunt tamen proprios agros colere, ut fructus vendant; & greges in ſuis prædiis alere, ut ex fœtu, lana, lacte pecuniam conficiant, aut ipſa animalia ſaginata vendant. Eis quoque licet res, quas ad ſuos uſus emerunt, non ut vendant, poſtea data occaſione carius vendere; nam hoc non eſt negotiatio. At non videtur iis licere negotiari per alios, qui totam præſtent induſtriam; ut pecuniam in ſocietate mercatorum deponere, niſi id fiat ex neceſſitate, & ex conſenſu Papæ expreſſo, vel tacito. Tum quia hoc illorum ſtatui indecorum eſt, & in illis avaritiam redolet: tum quia ita fert conſuetudo vim legis habens: nam reprehenderentur, qui hoc facerent.

„ (✠) NOTA. Vide Conſtitut. quæ incipit *Apoſtolicæ Servitu-*
„ *tis*, in qua SS. D. N. BENEDICTUS XIV. non ſolum confirmat
„ pœnas in Clericos negotiatores a Sacris Canonibus, & ab aliis
„ Summis Pontificibus ſtabilitas, ſed illas quoque ad eos expreſſe
„ extendit, qui *illicite ſub alieno nomine negotiantur, perinde ac*
„ *ſi*

,, *ſi per ſeipſos, ac proprio eorum nomine, negotia illa exercent.*
,, Atque decernit Primo; *ut omnia, & ſingula bona ſic ab eis a-*
,, *lieno nomine illicite acquiſita ſub inevitabili ſpolii pœna ſubji-*
,, *ciantur.*
,, Secundo; Ut negotia a Laicis inchoata, & ad Clericos dela-
,, ta, ſtatim dimittantur, nec niſi neceſſitate urgente continuari
,, poſſint; de licentia tamen Congregat. Concilii, aut etiam Or-
,, dinarii extra Italiam; idque ad tempus dumtaxat, ac per inter-
,, poſitam Laici perſonam.
,, Tertio: Ut exempti a ſpolio ad effectum teſtandi, aut tranſ-
,, mittendi, non intelligantur exempti quoad bona per interdictam
,, negotiationem acquiſita.

5. Cohabitatio cum fœmina, de qua ſuſpicio eſſe poteſt, ex Concil. Nic. I. can. 3. ibi: *Vetuit omnino magna Synodus, ne liceat Epiſcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec ulli penitus eorum, qui ſunt in Clero, introductam habere mulierem, præter quam utique matrem, vel ſororem, vel amitam, vel eas ſolas perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt*, cap. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Concil. general. Later. I. cap. 3. ob periculum proprium, & ſcandalum aliorum.

6. Ludus alearum, ut chartarum, taxillorum ex cap. 1. diſt. 35. ex cap. 11. *de exceſſib. prælat.* ex variis Conciliis, præſertim ex Concilio gener. Lateranen. IV. cap. *Clerici*, de vita, & honeſt. ibi: *Clerici ... ad aleas, & taxillos non ludant, nec hujuſmodi ludis interſint.* Quare De Lugo ait: *Propter hos Canones obligationem aliquam peculiarem in Clericis agnoſcunt Doctores communiter.* Ratio eſt, quia talis ludus eorum ſtatui indecorus eſt, & multis malis, ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui ſæpe tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis, vel etiam ſemel cum ſcandalo, vel magna pecuniæ ſumma. Religioſis vero ludus aleæ, & chartarum adhuc ſtrictius vetitus eſt: nam *Religioſis*, inquit Molina, *longe magis indecens eſt, & ſcandaloſus aliis, quam Clericis ſæcularibus: eoque magis ipſis indecens, & ſcandaloſus aliis, quo arctiorem vitam profitentur, & magis in ea Religione regularis diſciplina viget.* Quare Buſembaum docet Religioſos, apud quos diſciplina regularis viget, a gravi peccato vix poſſe excuſari, ſi ludant chartis, vel aleis. Et De Lugo diſp. 31. ſect. 1. num. 12. hæc ait: *Perdoctus P. M. Bannes indubitanter aliquando aſſeruiſſe fertur, ſi hominem noſtræ Societatis vidiſſet chartis ſemel ludentem, judicaturum eum peccati mortalis reum. Quod ego etiam de Patribus Capuccinis, Carmelitis diſcalceatis, & ſimilibus dico.*

7. Sæcularia negotia ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus, ut ei placeat, cui ſe probavit.* Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne Clerici, vel Monachi ſæcularibus negotiis ſe immiſceant.* Hinc non poſſunt exercere officium Advocati coram Judice ſæculari, niſi in propria cauſa, aut Eccleſiæ, aut miſerabilium perſonarum, quæ ſuas cauſas adminiſtrare nequeunt,

queunt, cap. 1. *de poſtul.* Item nec officium Procuratoris, Tabellionis, ſeu Notarii in placitis ſæcularibus, & alia negotia, quæ multum diſtrahunt, & implicant: nam per illa a rebus ſpiritualibus, & propriis eorum officiis nimium abſtrahuntur. In Gallia tamen ex conſuetudine recepta, & ob bonum Eccleſiæ licite funguntur officio Conſiliarii, & Judicis in cauſis civilibus.

8. Chirurgiæ exercitium, quo aduſtio, vel inciſio infertur, prohibetur Clericis ſacro Ordine initiatis; item ſententiam ſanguinis dictare, aut proferre, ſanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur, intereſſe, & quidquam dictare, aut ſcribere ad hunc finem, c. 9. *Ne Clerici, vel Monachi* ex Concil. gener. Lateran. IV. Ex communi ſententia tamen licet Clericis medicinam ſecundum artis regulas exercere ex charitate ſine ullo periculo, & ſcandalo, modo ipſi inciſionem, vel uſtionem non inferant.

9. Popinarum ingreſſus, niſi neceſſitatis cauſa in itinere, ex multis Canonibus, diſt. 44. & ex Concil. gener. Later. IV. c. 16. ibi: *Tabernas prorſus evitent, niſi forte cauſa neceſſitatis in itinere conſtituti.* Et ex multis Conciliis provincialibus.

10. Omnis luxus, Can. 7. & 8. diſt. 41. ex Conc. Nicæno II. cap. 16. Sæculi voluptates, & ſpectacula, Can. 3. diſt. 23. Comeſſationes, & ebrietates, cap. 14. *de vita, & honeſt.* ex Concil. general. Lateranen. IV. Choreæ, *Concil. Trident.* ſeſſ. 24. cap. 12.

Porro Concil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 1. hæc omnia invocat, & confirmat. Nam ibi *Statuit, ut quæ alias a Summis Pontificibus, & a ſacris Conciliis de Clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaque retinenda, ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, ac quibuſcumque criminibus, nec non ſæcularibus negotiis fugiendis copioſe, ac ſalubriter ſancita fuerunt, eadem in poſterum iiſdem pœnis, vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, obſerventur.* Lege tot.

„ (✝) NOTA. BENEDICTUS XIV. lib. VII. de Synodo Diœceſ. cap. 60. ait: 1. Comæ ſuppoſitæ, ſeu *Paruccha* uſum plures Synodos Diœceſanas Clericis interdixiſſe approbante Sacr. Congreg. Concil. adjecta contumacibus pœna. 2. Nefas olim fuiſſe Clericis iis uti; imo comas nutrientes etiam invitos tonderi potuiſſe. 3. Majorem præſeferre vanitatem comam fictitiam, quam propriam ſtudioſe concinnatam; quamobrem pluribus de cauſis Clericos ſummopere dedecere. 4. Poſſe Epiſcopos has interdicere, niſi cauſa prius ipſis cognita aliter ſuaſerit. 5. Ita permittenda, ut modeſta ſit, & prius Epiſcopo ſpectata. 6. Non poſſe Epiſcopos facultatem facere Sacerdotibus celebrandi Miſſam cum coma fictitia, quum id ſolus Romanus Pontifex, cujus lege prohibetur, concedere valeat. Et c. 51. docet, comœdias, choreas, ſpectacula, & ſimilia Clericis non licere; ac ſi comœdiæ ſint inhoneſtæ, nec Laicis intereſſe licere.

„ NOTA. Eadem omnia prohibita ſunt Religioſis non ſolum Clericis, ſed etiam Laicis; quia nomine Clericorum compre-

„ hen-

„ henduntur Religioſi, quando prohibitio ſpectat decentiam ſtatus,
„ ut notat Suarez.

Quæſt. II. *Quænam ſpecialiter Clericis præcipiuntur?*

Reſp. Tenentur 1. Clerici præſertim ſacro ordine initiati, vel beneficiati, *habere coronam, vel tonſuram congruentem*, c. 15. *de vita, & honeſt.* Conc. gener. Lateran. IV., & c. 4. eod. tit. *Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema ſit.* Item geſtare habitum Clericalem, & ſuo ordini convenientem, can. 22. diſt. 23., & Clement. 2. *de vita, & honeſt.*, & ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. c. 9. & ex Conſtit. 92. Sixti V. ubi ſub gravi pœna præcipit, ut omnes iſti Clerici jugiter deferant *tonſuram, & habitum clericalem, veſtes ſcilicet talares.* Et vero eos, qui a mundo ſeparati ſe divino miniſterio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non geſtat tonſuram, vel habitum clericalem, ſaltem quo diſcernatur a laicis, quum id præcipiatur ſub gravibus pœnis, & res ſit gravis pertinens ad decentiam ſtatus, & bonum, ac decus Eccleſiæ. *Ita Navarrus, Sanchez, & alii.* Nec excuſat conſuetudo, quum ſit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus in Synod. II. Eccleſ. Mediolan. inter alios caſus hunc ſibi reſervat. *Qui quævis beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt.* Permittit tamen Clericis iter facientibus, ut veſtitus contractione utantur. *Decentem tamen illum*, inquit, *atque hujuſmodi eſſe oportet, ex quo eos eſſe eccleſiaſtici ordinis homines agnoſci facile poſſit. Quum vero ea venerint, quo pervenire contendunt, talarem togam induant.*

Porro Religioſis prohibetur ſub excommunicatione ipſo facto contracta, & Papæ reſervata, ne habitum ſui ordinis temere, hoc eſt, ſine juſta cauſa dimittant, c. 2. *ne Clerici, vel Monach.* in 6.

2. Tenentur Clerici ſacro ordine inſigniti ſervare caſtitatem perpetuam, ex voto ſolemni, quod Eccleſia ob reverentiam ſacri miniſterii annexuit ordini ſacro, ita ut illi per voluntariam ordinis ſuſceptionem facto ipſo, & tacite profiteantur, ac voveant caſtitatem. Conſtat ex variis juribus, ex Concil. general. Lateranen. I. can. 21. ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis, concubinas habere, ſeu matrimonia contrahere penitus interdicimus: contracta quoque matrimonia ab hujuſmodi perſonis disjungi, & perſonas ad pœnitentiam debere redigi, juxta ſacrorum canonum definitionem judicamus.* Ex Concil. general. Later. II. cap. 7. ibi; *Nullus Miſſas eorum audiat, quos uxores, vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens munditia in eccleſiaſticis perſonis, & ſacris Ordinibus dilatetur, ſtatuimus quatenus Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Regulares, Canonici, & Monachi, atque Converſi profeſſi, qui ſanctum traſgredien-*

tes

tes propoſitum, uxores ſibi copulare præſumpſerint, ſeparentur. Hujuſmodi namque copulationem, quam contra eccleſiaſticam regulam conſtat eſſe contractam, matrimonium non eſſe cenſemus. Qui etiam ab invicem ſeparati pro tantis exceſſibus condignam pœnitentiam agant. Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. can. 9. Hæc lex caſtitatis, & continentiæ omnibus Epiſcopis, Sacerdotibus, & Diaconis ab ipſis Apoſtolis authoritate Eccleſiaſtica conſtituta fuit, ut docet Concil. Carthaginenſe II. can. 2. Et vero Patres veteres non ſolum Latini, ſed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium quum ignoretur, ab ipſis Apoſtolis ſumendum eſt. Poſtea eadem lex ad Subdiaconos extenſa fuit jam a primis Eccleſiæ ſæculis; nam Concil. Eliberitanum an. 305. habitum can. 33. Subdiaconos hac continentiæ lege comprehendit. Hoc etiam conſtat ex ſenſu, ac praxi Eccleſiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium, ex variis juribus, & præſertim ex univerſali Eccleſiæ conſuetudine, vim legis habente; ut conſtat ex conſenſu Doctorum, qui ſe habent in hac re ut multitudo teſtium omni exceptione majorum.

3. Clerici ratione ſui ſtatus, & juramenti, obedientiam ſpecialiter debent Epiſcopo in iis, quæ ſpectant ad honeſtatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem, & pœnas pro peccatis impoſitas, ad divinum cultum, officium, & ſacramenta, ad jura Epiſcopalia, & ad juriſdictionem Eccleſiaſticam; cap. *Quia frater* 7. q. 2. Et cap. 16. *de offic. judic. ordin.*

4. Tenentur ſervare honeſtatem, & modeſtiam in omni compoſitione, & geſtu corporis, temperantiam, & moderationem in cibo, & potu, ex diſt. 41., & diſt. 44.

5. Ratione ſui ſtatus debent morum ſanctitate, & virtutibus omnibus laicis prælucere, *quorum forma, & exemplum eſſe debent*, ait Concil. gener. Lateranen. II. cap. 4.

Quæſt. III. *Quænam ſunt obligationes ſpeciales Beneficiatorum?*

Reſp. Beneficiati, etſi carentes ordine ſacro, tenentur ex juſtitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut ſi eas culpabiliter omiſerint, peccent mortaliter, nec faciant fructus ſuos, & ad eorum reſtitutionem teneantur, ſaltem poſt ſex menſes pacificæ poſſeſſionis. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Conc. Later. V. ſeſſ. 9 ibi: *Statuimus, & ordinamus, ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel ſine cura, ſi poſt ſex menſes ab obtento beneficio divinum officium non dixerit, legitimo impedimento ceſſante, Beneficiorum ſuorum fructus ſuos non faciat pro rata omiſſionis recitationis officii, & temporis: ſed eos, tanquam injuſte perceptos in fabricas hujuſmodi Beneficiorum, vel pauperum eleemoſynas erogare teneatur.* Quod decretum confirmat, & explicat Pius V Conſt. *Ex proximo*, vigente etiam in Gallia: *Statuimus*, inquit, *ut qui horas omnes canonicas uno, vel plu-*

pluribus diebus intermiſerint, omnes beneficii, ſeu beneficiorum ſuorum fructus, qui illis, vel illis diebus reſponderent, ſi quotidie dividerentur: qui vero Matutinum, tantum dimidiam, qui cæteras omnes Horas, aliam dimidiam; qui harum ſingulas, ſextam partem fructuum ejuſdem diei amittant. 2. Quia ſub hoc onere ab Eccleſia Beneficium eis collatum eſt, & ab eis acceptatum: nam *Beneficia propter officia conceduntur*, ait Con. Conſtantienſe, ſeſſ. 43. Idem docet Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 3.

Obſerva 1. Hæc reſtitutio fructuum debetur in conſcientia ante omnem ſententiam: nam omittens non habet jus ad illos fructus defectu conditionis, quam Eccleſia exigit ut illud acquirat. Et Concil. Later. citat. dicit, *non facere fructus ſuos pro rata omiſſionis officii*, ſed teneri reſtituere *tanquam injuſte perceptos*. At ut quis teneatur reſtituere injuſte acceptum, & quod ſuum non eſt, non requiritur ſententia Judicis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Reſtitutio a Pio V. impoſita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conſcientia ante ſententiam declaratoriam Judicis, eo quod ſit pœna*. Excuſatur tamen a reſtitutione, qui ſine ſua culpa omiſit, v. gr. ob morbum, unde Concil. Later. addit: *Ceſſante legitimo impedimento*.

2. Non liberatur a reſtitutione, qui aliis diebus recitat quod omiſit: quia obligatio reſtituendi eſt impoſita omiſſioni graviter culpabili Officii quotidiani, quod cum ſuo diei affixum ſit, non poteſt impleri alio die.

Non ſufficit adeſſe Horis quando recitantur in Choro, quæ recitari debent ab ipſo beneficiato, ex eadem Bulla.

4 Alexander VII. damnavit has propoſitiones. 21. *Habens cappellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium eccleſiaſticum, ſi ſtudio litterarum vacet, ſatisfacit ſuæ obligationi, ſi officium per alium recitet*. 33. *Reſtitutio fructuum ob omiſſionem Horarum ſuppleri poteſt per quaſcunque eleemoſynas, quas antea beneficiarius de fructibus ſui beneficii fecerit.*

5. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas. Quia ſubſtituuntur beneficiatis titularibus cum tota obligatione, imo nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Concil. Trident. ſeſſ. 7. cap. 2., & ſeſſ. 24 cap. 17. nam habet vim, & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor vero non obligatur præciſe ratione coadjutoriæ, licet inſtituatur cum futura ſucceſſione; quia nondum eſt beneficiatus. Excipe, niſi habeat jus plenum adminiſtrandi ob beneficiati amentiam, aut ſimilem infirmitatem, vel aſſumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati; nam tenetur ad omne onus, ad quod aſſumitur.

6. Impuberes ratione ſtudiorum non excuſantur: nam comprehenduntur voce, *Quilibet* Concil. Lateran. & be-

neficium non datur niſi propter officium. Item ad Horas obligantur præſtimonia habentes ex Bulla Pii V. cit.

7. Ex communiori ſententia, nulla eſt obligatio recitandi ante partam poſſeſſionem, quia ante illam non cenſetur proviſus beneficium perfecte conſecutus, nec poteſt fructus percipere, nec beneficii jura exercere. Excipe, niſi dilatio poſſeſſionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora ſua cuilibet eſt nociva*, reg. jur. 25. in 6., & nemini ſua fraus, vel negligentia prodeſſe debet. Tenetur autem ſtatim ſub mortali accepta poſſeſſione, ex Bulla cit. Qui autem ſex primis menſibus omiſit, juxta alios, tenetur ad reſtitutionem, quia ex natura rei tenetur, non ſolum ex jure Eccleſiaſtico; nam datum ob cauſam obligantem retineri non poteſt, cauſa non ſecuta; juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem reſtituendi ob omiſſum ſex primis menſibus officium, licet talis graviter peccaverit, quum violaverit præceptum in re gravi.

8. Tenuitas beneficii non excuſat ab hac obligatione. *Ita S. Antoninus, Navarrus, Suarez, Toletus, Azor, Reginaldus, & alii communiter.* Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios ſine exceptione, ut patet ex his verbis Concil. Lateran. *Quilibet habens beneficium cum cura, vel ſine cura.* Et ex his Bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes.* At ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Et lex generalis eſt dari beneficium propter officium. Imo cap. *Clericus*, diſt. 91. jubetur Clerico pauperi, ut agricultura, vel artificio ſibi victum comparet ſine officii detrimento. Præterea beneficium acceptans, ſponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud conſentit. Nec ex tali onere patitur injuriam, quum hæc ſcienti, & ſponte conſentienti non fiat. Sic vir tenetur ad onera matrimonii, & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem ſufficientem. Saltem in hoc conſuli debet cujuſque Eccleſiæ conſuetudo, & in dubio Epiſcopus loci.

Sed an Beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus reſpondentibus iis diebus, quibus non recitavit, ſi obierit alia miniſteria beneficio annexa?

Reſp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari: quia Concil. Lateran. dicit generaliter omittentem Horas non facere fructus ſuos; & Pius V. ſine ulla exceptione, & diſtinctione ſtatuit, ut omnes beneficii, ſeu beneficiorum ſuorum fructus amittat; ubi eodem modo de beneficiis, ſive curatis, ſive ſimplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent, teneri tantum ad partem fructuum reſpondentem officio omiſſo, ſpectata quantitate redituum, & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa ſunt, ut prædicatio, miniſtratio ſacramentorum, celebratio Miſſæ &c. non ſolum propter Horas, ſed etiam propter illa alia onera, & miniſteria inſtitutum

eſt;

eſt, & datur. Ergo æquitas poſtulat, ut qui alia munera rite obiit, non privetur ſtipendio iis debito. Quum enim imponatur obligatio reſtituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præſtat plura officia, & omittit unum illorum, ut recitationem Horarum, ſatis eſt, ſi reſtituat partem ſtipendii, reſpondentem officio omiſſo. Dicunt autem Conc. Later, & Pium V. loqui de de omnibus fructibus reſpondentibus Horis canonicis, non vero de aliis datis ob alia miniſteria, & intelligi debere pro materia ſubjecta, vel ſaltem ea decreta non fuiſſe recepta cum tanto rigore, ſed cum hac modaratione, ut quia alia onera habent, quibus ſatisfecerint, poſſint fructus ita reſpondentes lucrari.

Reſpondet Suarez, licet beneficium detur propter plura officia, nihilominus legem potuiſſe punire omiſſionem unius officii privatione omnium fructuum etiam reſpondentium aliis ſervitiis: privaſſe autem ex verbis citatis conſtare. Alii docent ad ſecuritatem conſcientiæ petendam eſſe compoſitionem cum Sacra Pœnitentiaria.

Quid ſi beneficium poſſidens nullos ex eo fructus percipiat?

Reſp. I. Tenetur Horas recitare in his caſibus, 1. Si omnes fructus loco penſionis impendat ei, qui ſibi reſignavit, vel Sacerdoti ſubſtituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum, & poſſeſſionem beneficii, cui annexa eſt obligatio perſonalis recitandi Horas; quod ſi non fruatur fructibus, hoc eſt per accidens, & quia ſic ipſe ſponte conſentit. 2. Si iis privetur juſte, ver. gr. quia non reſidet, vel nondum ſacris initiatus eſt, vel ob aliquam culpam. Nam Eccleſia non debet privari ſuo debito ſervitio ob culpam, aut aliquem defectum miniſtri, qui hanc fructuum privationem ſibi imputare debet. 3. Si illi fructus aliquo caſu perierint, v. g. incendio, ſterilitate, hoſtium ſpoliatione &c. vel ſi hominum injuria pro aliquo tempore auferantur ſine ſpe recuperandi. Quia quum beneficia inſtituta ſunt, ſimul impoſita eſt perpetua obligatio officii, licet fieri nequeat, quin aliqui ejuſmodi caſus decurſu temporis accidant. Qui autem beneficium ſemel acceptat; ſicut omnia jura, & emolumenta percipit, ita ſuſcipit in ſe pericula, & cum periculis ſe obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipſum, & Eccleſiam. Adde, quod ſuperiorum, vel ſequentium annorum proventus talem jacturam ſatis compenſare poſſunt. 4. Quando reditus primi, vel ſecundi anni ſubtrahuntur beneficiato, ut cedant fabricæ, vel antiquis canonicis: tum quia talis conſuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium: tum quia cum his conditionibus ſponte ſuſcepit beneficium: tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipſe liberatur in poſterum onere ſolvendi pro fabrica; & ſi applicentur canonicis, ipſe tunc obtinet jus & ſpem idem percipiendi ab aliis, & ſuo tempore eadem commoda percepturus eſt. Nec refert, quod prius mo-

mori poteſt, aut cedere beneficio, quia hoc ſe habet per accidens.

Reſp. 2. Si abſque ſua culpa nullos fructus percipiat, nec ſit ſpes eos poſtea percipiendi, ut quum fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad Horas ratione hujus beneficii. Quia non eſt mens Eccleſiæ, ut teneatur ad hoc onus, quum ſtipendium non habeat, & cenſeatur amiſiſſe facultatem unquam percipiendi. Quod ſi partem fructuum, aut diſtributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minus, quam qui beneficium inſufficiens ad integram ſuſtentationem habet. At ſi ſit ſpes percipiendi aliquando fructus, teneretur: tum quia hæc ſpes eſt pretio æſtimabilis, & beneficium pacifice poſſeſſum cum tali ſpe eſt ſufficiens ratio obligandi, & interim gaudet honore, & privilegiis: tum quia teneretur ſi caſu fortuito, ut propter ſterilitatem, furtum, bellum, & ſimilia aliquibus annis non reciperet fructus.

Quæſt. IV. *Ad quid inſuper tenentur Beneficiati choro addicti?*

Reſp. Tenentur choro intereſſe tempore divini officii, ita ut ſi ſine legitima cauſa ab eo abſint ultra tempus ſibi a jure conceſſum, peccent mortaliter, & teneantur ad reſtitutionem.

Prob. 1. Ex can 3. diſt. 91. *Clericus, qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigiliis deeſt, ſtipendio privatus excommunicatur.* Et ex tit. *de Cler. non reſident.* Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Obtinentibus in Cathedralibus, aut Collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cujuslibet ſtatuti, aut conſuetudinis ultra tres menſes ab eiſdem Eccleſiis quolibet anno abeſſe. Salvis nihilominus earum Eccleſiarum Conſtitutionibus, quæ longius ſervitii tempus requirunt &c.* Et ex multis Conciliis provincialibus. 2. Quia ex officio tenentur in choro horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro ſtipendium accipiunt: ad hoc enim inſtituta ſunt illa beneficia. Quare ſacra Cardinalium Congregatio, die 20. Aprilis 1602. declaravit, Canonicos, qui non recitant in choro, non ſatisfacere obligationi ſuæ. Tenentur autem omnibus, & ſingulis Horis intereſſe: nam tenentur officium integrum ſolemniter perſolvere, & non tantum partem officii. Unde Concil. general. Later. IV. c. 17. præcipit Clericis, choro præſertim adſtrictis, & Canonicis *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter, & diurnum quantum eis Deus dederit, ſtudioſe celebrent pariter, & devote.*

Quanta autem ad mortale requiratur abſentia a choro, ultra duos, aut tres menſes juxta cujuſve Eccleſiæ conſuetudinem, ſive ex continuis, ſive ex interruptis diebus componatur, controvertitur. Suarez excuſat ſolum a mortali abſentiam unius diei.

Ex-

Excuſantur tamen a præſentia chori, & reſidentia, abſenteſque jure percipiunt fructus beneficiorum Canonici ſtudentes Theologiæ per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore, quo docent cap. ult. *de Magiſt.* Item duo Canonici, qui ſunt in obſequio Epiſcopi ad Eccleſiæ utilitatem, cap. 15. *de Cleric. non reſid.* & qui ſunt in obſequio Papæ ad eundem finem, c. 14. *eod. tit.*

,, Nota. Qui etiam ex legitima cauſa a choro abſunt, non lu-
,, crantur diſtributiones quotidianas, & receptas tenentur reſtitue-
,, re, non obſtante remiſſione, ex cap. 32. *de præb.* & ex Concil.
,, Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Diſtributiones, qui ſtatis Horis*
,, *interfuerint, recipiant: reliqui, quavis colluſione, aut remiſſio-*
,, *ne excluſa, his careant, juxta Bonifacii VIII. Decretum, quod*
,, *incipit; Conſuetudinem &c.* In quo excipiuntur *ſolum ii, quos*
,, *infirmitas, ſeu juſta, & rationabilis corporalis neceſſitas, aut*
,, *evidens Eccleſiæ utilitas excuſaret.* Hinc punctator, cui ex of-
,, ficio incumbit notare abſentes a choro, tenetur ad reſtitutionem,
,, ſi eos non notet, quia cauſa eſt, quod ſolvantur diſtributiones
,, iis, quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure de-
,, bentur; quibus proinde tenetur reſtituere de ſuo. Idem eſt de
,, diſtributore, ſi diſtributiones ſolvat iis, quibus non debentur,
,, hoc eſt, iis, qui abſunt non ob infirmitatem, aut neceſſitatem
,, corporalem, vel in evidentom utilitatem Eccleſiæ, ſed ex alia
,, cauſa licet juſta; nam is privat alios, quibus jure debentur.
,, Ex decreto Concil. Trid. ſeſſ. 22. cap. 3. Diſtributiones illæ ſal-
,, tem, quæ ab Epiſcopis poſt tale decretum inſtitutæ ſunt ex fru-
,, ctibus beneficii, applicari debent fabricæ, quatenus indigeat,
,, aut alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.
,, Porro cæcus habens præbendam tenetur choro intereſſe, &
,, audire alios canentes, & recitare quantum ipſe poteſt, & re-
,, cordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbcnda.
,, Cur enim excuſaretur? *Ita Suarez, Filiuc.*

Reſp. 2. Iidem tenentur jure communi canere in choro, & alta voce recitare officium ſecundum Eccleſiæ ſuæ uſum, ex cap. 9. diſt. 9. *Quilibet Clericus Eccleſiæ deputatus, ſi ad quotidianum pſallendi officium matutinis, vel veſpertinis horis ad Eccleſiam non convenerit, deponatur a Clero.* Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. c. 12. *Omnes divina per ſe, & non per ſubſtitutos compellantur obire officia . . . . atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis, & canticis Dei nomen reverenter, diſtincte, devoteque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiatorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, quum ad eam inſtituta ſint illa beneficia; & reipſa reditus eis ſpecialiter dantur ut choro inſerviant. Nec diſtributiones conſtitutæ ſunt ob nudam præſentiam, ſed ut cum aliis pſallant, & officium decantent. Quare non ſatisfaciunt privatim in choro Horas recitando, nec lucrantur diſtributiones, quæ debentur ſolis choro inſervientibus: nam quod datur ob cauſam obligantem, cauſa non ſecuta, non debetur, ſed reſtitui debet.

,, No-

(✠) NOTA. Extat de hac re BENEDICTI XIV. Conſtitut. ad univerſos Italiæ Patriarchas, Archiepiſcopos, ac locorum Ordinarios, cujus initium eſt, *Quum ſemper*, tom. 2. Bullarii pag. 366. in qua §. 24. ſequentia leguntur.

„ *Equidem ſcimus in aliquibus Metropolitanis, & Cathedralibus Eccleſiis, inter Canonicos eam opinionem invaluiſſe, ut ſe munus ſuum ſatis implere contendant, dum Choro præſentes aſſiſtant, licet ipſi ſibi ſilentium imperent, neque pſallentibus Beneficiatis, aut Manſionariis in cantu ſe adjungant. In hujuſce vero opinionis confirmationem adduci ab iiſdem ſolent inveteratæ conſuetudines, ſtatuta peculiaria, aut etiam prætenſa Eccleſiarum ſuarum privilegia. At quum Synodus Tridentina ſeſſ. 24. cap. 12. loquens de Dignitatibus, & Canonicis, qui Choro intereſſe debent, unum ex eorum officiis eſſe dicat:* In Choro ad pſallendum inſtituto, Hymnis, & Canticis Dei nomen reverenter, diſtincte, devoteque laudare, *quumque pauca omnino ſint Capitula, in quibus eo modo a' Canonicis in Choro aſſiſtitur, itaque receptæ in univerſali Eccleſia diſciplinæ paucos illos adverſari dignoſcantur; quum inſuper opinio illa numquam in Congregatione Concilii Tridentini interpretationi præpoſita, examinata ſit, quin ſtatim exploſa fuerit, & improbata; quamvis præſumptis conſuetudinibus, aliiſque fundamentis, & rationibus innixa perhiberetur, Canonicis etiam Eccleſiarum Patriarchalium hujus Noſtræ Urbis ſuper hoc inſtantibus; quum denique idem judicium prolatum reperiatur a pluribus Conciliis Provincialibus, ab hac etiam Apoſtolica Sede approbatis, & confirmatis; nihil jam reliquum eſſe videtur, quominus pauciores univerſorum legi ſe accommodent. Equidem minime Nobis compertum eſt, quo peculiari titulo ſuffulti perſuaſum habent unius, vel alterius Eccleſiæ Canonici, ſe muneri ſuo ſatisfacere per ſimplicem in Choro aſſiſtentiam, abſque Divinæ Pſalmodiæ cantu. Verum, niſi illis præſto ſit Apoſtolicum non præſumptum, vel abrogatum, ſed legitimum, ac vigens Privilegium, ſive Indultum; jure ac merito verendum eſt, ne iſti, dum ita ſe gerunt, Præbendarum, ac Diſtributionum fructus minime ſuos faciant; & conſequenter ne ad eorum reſtitutionem teneantur.*

Porro Pars Chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera, nam tenetur ad totum Officium moraliter concurrere, & totum facere ſuum. Alias non cenſeretur moraliter præſens toti Officio; nam is non dicitur præſens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex l. *Coram ff. de verb. ſignif.* Nec ſatisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius Chori, & poſtea voluntarie diſtrahitur: nam non ſatisfacit toti Officio publico Chori, non enim communicat in parte Officii quam non recitat, niſi ad eam attendendo. Unde in ſolemni Miſſa omnes tenentur audire attente Evangelium, Epiſtolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Controvertitur an legitima ſit conſuetudo, qua in quibuſdam locis Canonici totum onus pſallendi ſeu canendi imponunt Vicariis vel Cantoribus conductitiis, ipſi vero certis temporibus adſunt. Certum eſt tales ſaltem teneri privatim Horas recitare: nam generalis eſt lex recitandi Horas, cui non ſatisfacit, qui tantum alios reci-

tan-

tantes audit; item teneri Choro intereſſe tempore Officii cum devotione & attentione: quod ſi domi Horas perſolverint, attendere more orantium, alioquin vana nec Religioſa eſſet illorum præſentia.

Quæſt. V. *An Beneficiarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honeſtæ ſuſtentationi ſuperfluam impendere in pauperes, vel alios pios uſus?*

Reſp. Secundum omnes ad id ſub mortali tenentur. Et quidem, paucis exceptis, etiam jure naturali, ita ut conſuetudo in contrarium excuſare non poſſit. Sed omnes pene Canoniſtæ (ut oſtendit Navarrus & plurimi, ne dicam plerique Theologi Veteres cum Richard. S. Bonav. S. Raymund. S. Antonin. multique recentiores Turrian. Comitol. Layman, Gormaz &c.) docent, ad id teneri non ſolum ex charitate & religione, ſed etiam ex juſtitia, ita ut ſi ſuperflua omnia non impenderint in uſus pios, teneantur ad reſtituendum pauperibus, vel aliis piis cauſis: ideoque non habere dominium omnium fructuum beneficii abſolutum & liberum, ſed gravatum onere juſtitiæ ſuperflua impendendi in pios uſus.

Prob. 1. Ex Patribus, & Conciliis. S. Ambroſ. epiſt. 31. ad Valent. *Nihil Eccleſia ſibi niſi fidem poſſidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Poſſeſſio Eccleſiæ ſumptus eſt egenorum.* Sanct. Hieronym. in can. *Quoniam* 16. quæſt. 1. *Quidquid habent Clerici, pauperum eſt.* S. Auguſt. in can. *Si privatim*, 12. qu. 1. *Non illa noſtra ſunt, ſeu pauperum, quorum procurationem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis uſurpatione damnanda vindicamur.* S. Gregor. lib. 5. epiſt. 55. ait: Patrimonium Eccleſiæ Romanæ eſſe res pauperum. Et lib. 11. epiſt. 23. ad Julian. de ſe ut poſſidente bona Eccleſiæ ait: *Quem conſtat non res ſuas, ſed ad diſpenſandum res pauperum habere.... diſpenſatoris locum in rebus, ſicut ſcitis, pauperum tenemus.* S. Bernard. epiſt. 2. ad Falcon. *Quod præter neceſſarium victum ac ſimplicem veſtitum de altari retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt.* Ita alii Patres. Adde Can. *Res Eccleſiæ*, 12. quæſt. 1. Concil. gener. Nicæn. II. c 12. *Omnium Eccleſiaſticarum rerum Epiſcopus ſollicitudinem habet; & diſpenſat eas tamquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare quæ Dei ſunt. Quod ſi pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur.*

Concil. general. VIII. cap. 15. decernit, Eccleſiaſticos reditus ad miniſtrorum ſuſtentationem, & *ob eſcam pauperum, & peregrinorum ſuſtentationem eſſe.* Concil. gener. Lateranenſ. III. cap. 19. dicit: *Eccleſiarum bona, & clericorum, & pauperum Chriſti uſibus deputata eſſe.* Greg. IX. cap. 16. de foro competente ait: *Cum valde ſit iniquum ea, quæ collata ſunt pro remedio pecca-*

ca-

catorum, *Eccleſiis vel directa*, *aut eis juſtis modis aliis acquiſita*, *aliis uſibus applicati*. Concil. Turonenſ. ann. 813. cap. 10. *Rebus Eccleſiæ ita utantur*, *non ut propriis*, *ſed ut ſibi ad diſpenſandum commiſſis*. Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Concil. Pariſienſ. 829. adductis multis Canonibus, & textibus Patrum, ait cap. 15. *Sicut igitur præmiſſa documenta declarant*, *non ſunt res Eccleſiæ*, *ut propriæ*, *ſed ut dominicæ*, *& a Domino commendatæ tractandæ*. Adde Sanctum Thomam, qui 2. 2. quæſt. 200. articul. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Eccleſiæ ſint Papæ*, *ut principalis diſpenſatoris*, *non tamen ejus ut domini*, *& poſſeſſoris*. Et quæſt. 139. articul. 3. ad 1. *Clerici ſunt diſpenſatores bonorum Eccleſiæ*, *quæ ſunt pauperum*, *quos defraudans prodire expendendo*.

Dices: Patres docent ſuperflua divitum, etiam laicorum, eſſe pauperum, & tamen divites non tenentur ex juſtitia ſtricte dicta dare ſuperflua ſua pauperibus; ita ut ſi omittant, obligentur ad reſtitutionem. Ergo ſimiliter quum Patres dicunt bona Eccleſiæ eſſe pauperum, eſſe bona Dei, non intendunt ſignificare obligationem juſtitiæ dandi bona Eccleſiaſtica ſuperflua pauperibus, vel piis operibus.

Reſp. Neg. conſeq. Quia 1. Textus Patrum intelligi debent pro ſubjecta materia. Bona autem Eccleſiaſtica, utpote bona Deo dicata, & in ſolos pios uſus donata, diverſæ ſunt moraliter naturæ, & obligationis ab aliis bonis. Et vero etiamſi nulli eſſent pauperes, nihilominus ſecundum omnes bona ſuperflua beneficiorum in alios uſus pios impendi deberent, quamvis in hoc caſu laici ſua ſuperflua ſibi retinere, vel conſanguineis donare poſſunt; quia nempe bona ſuperflua beneficiorum ſunt bona Dei, bona Deo dicata, & donata in pios uſus. 2. Concilia in ſuis Canonibus proprie, & accurate loqui ſolent, & tamen non aliter in præſenti materia loquuntur, atque Patres. 3. Obligatio impendendi in uſus pios bona ſuperflua Beneficiorum, quam Patres, & Concilia agnoſcunt, & tradunt, eſt omnino diſtincta a præcepto charitatis, & ab obligatione, quam habent Beneficiarii circa bona patrimonialia ſuperflua; nam hæc obligatio eſt ſpecialis Beneficiariis circa bona Eccleſiaſtica ſuperflua, & illa ſola bona ſpectat.

Nec dicas, Patres, & Canones loqui de bonis immobilibus; nam aperte loquuntur de bonis, quæ ad ſuſtentandos Miniſtros Eccleſiæ, & alendos pauperes impendi debent. Conſtat autem numquam Miniſtris licuiſſe bona immobilia conſumere in ſuos, vel pauperum uſus.

Prob. 2. Quia bona Eccleſiæ ſunt eis donata a fidelibus ea intentione, & cum onere, ac pacto ſaltem implicito, ſeu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios

pios uſus; ſcilicet in ſuſtentationem Miniſtrorum Eccleſiæ, & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi &c. quatenus hæc bona donata ſunt in cultum divinum, ideoque in uſus pios Deo gratos. Nam 1. a Patribus, & Conciliis bona Eccleſiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum, bona Dei, hoc eſt, bona Deo conſecrata, quatenus donata ſunt tantum in ejus cultum, & uſus pios ipſi gratos. Item Eccleſiæ Prælati dicuntur œconomi, & diſpenſatores, non abſoluti domini bonorum Eccleſiæ. 2. Fideles bona ſua donando Eccleſiæ volebant opus ſalutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo conſecrare; quod non feciſſent quoad partem ſuperfluam bonorum, ſi non dediſſent cum onere & pacto, ſaltem implicito, ſeu tacito, ut in uſus pios, & gratos omnia impenderentur; nam non eſt opus pium dare Miniſtris Eccleſiæ bona illorum ſuſtentationi ſuperflua, ut de iis faciant, quod libuerit, & poſſint ea in uſus profanos impendere. 3. Hæc intentio fidelium ſatis conſtat ex Patribus, & Conciliis. S. Ambr. lib. 2. de offic. c. 20. dicit, fideles Eccleſiæ Miniſtris probis ſua obtuliſſe, ut per eos ad pauperes pervenirent. *Quicumque* (inquit) *bonum operarium videt, niſi confert, quod ille ſuo officio diſpenſet, ſecurus, quod ad pauperem ſua perveniat miſericordia: Nemo enim vult, niſi pauperi proficere ſuam collationem:* S. Thom. in epiſt. 2. ad Cor. c. 12. lect. 5. ait, quod Principes, & alii bona Eccleſiæ *non dederunt Prælatis propter ſe, ſed propter pauperes: & ideo non dederunt eis, ſed pauperibus. Prælatis autem dantur tamquam pauperum diſpenſatoribus.* Concil. gener. Lateran. II. c. 10. ait: *Decimas Eccleſiarum, quas in uſus pietatis conceſſas eſſe canonica demonſtrat autboritas, a laicis poſſidere prohibemus.* Concil. Aquiſgran. ann. 816. c. 16. *Res Eccleſiæ, ſicut a SS. Patribus traditur, & in ſuperioribus capitulis continetur, vota ſunt fidelium pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Chriſti amore ſuccenſi, ob animarum ſuarum remedium, cæleſtis patriæ deſiderium, ſuis propriis facultatibus ſanctam locupletem fecerunt Eccleſiam; ut his & milites Chriſti alerentur, & Eccleſiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti, ac ſolerti cura providendum eſt his, qui ejus facultates adminiſtrant, ne eas in ſuos ſolummodo uſus convertant, ſed magis juxta poſſibilitatem rerum, Chriſto famulantium, imo eorum, in quibus Chriſtus paſcitur, & veſtitur, curam gerere penitus non negligant &c.* Concil. Valent. ann. 855. c. 21. *Quia quum ipſæ res Eccleſiæ a piis, & fidelibus Dei oblatæ, juxta antiquorum Patrum ſententiam, nihil ſint aliud, niſi vota fidelium, patrimonia pauperum, redemptio peccatorum; ſi eas fideliter, & integre Eccleſiaſticis uſibus non defendimus, & in eos, qui obtulerunt, & in Deum, cui oblatæ ſunt, graviſſimo nos reatu implicamur.* Concil Tibur.

bur. c. 13. *Ideo dandæ* (ſunt decimæ) *ut Deus placeatur, & Miniſtri Eccleſiæ liberiores fiant ad ſpiritualis ſervitii expletionem, necnon ſecundum ſtatuta Canonum in ſuſtentationem pauperum, & reſtaurationem Eccleſiarum proficiant &c.* Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas ante erectionem Beneficiorum, quæ octavo, vel nono ſæculo accidit, fuiſſe quidem obligationem juſtitiæ impendendi ſuperflua in uſus pios; ſed poſtea Eccleſia inſtituendo Beneficia dominium eorum redituum abſolutum, ac liberum tranſtuliſſe in Beneficiarios, cum ſola obligatione charitatis, vel religionis impendendi ſuperflua in uſus pios.

Nam contra eſt 1. Bona Eccleſiæ poſt erectionem Beneficiorum non amiſerunt naturam, & conditionem boni mere Eccleſiaſtici, & Deo dicati, ideoque in uſus pios impendendi. Nam bona Eccleſiaſtica ſunt bona ſpecialiter in Dei cultum donata, & in opera Deo grata dicata, & ſic ab Eccleſia acceptata. 2. Quum data ſint a fidelibus ſolum in Dei cultum, & pios uſus, impoſita eſt obligatio perpetua juſtitiæ ea ſic impendendi. 3. Poſteriora Concilia de illis bonis loquuntur ſicut propria, & dicunt ea eſſe bona Dei impendenda in uſus pios. Nam Leo X. Conſtitut. 7. approbante Conc. Lateran. V. ſtatuit, *ut Cardinales Eccleſiarum bona temere non effundant, ſed ea in piis, & ſanctis operibus exponant, quorum cauſa magni, & optimi reditus per S. Patres ſtatuti, & ordinati fuerunt*, ſcilicet ſecundum naturam, & donationem illorum bonorum. Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 1. ait: *Omnino eis* (Epiſcopis) *interdicit, ne ex reditibus Eccleſiæ conſanguineos, familiareſque ſuos augere ſtudeant, quum & Apoſtolorum Canones prohibeant, ne res Eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent; ſed ſi pauperes ſint, iis, ut pauperibus diſtribuant....... Quæ vero de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolum in quibuſcumque Beneficia Eccleſiaſtica tam ſæcularia, quam regularia obtinentibus obſervari, ſed & ad S. Romanæ Eccleſiæ Cardinales pertinere decernit.* Concil. Mediolanenſ. I. ſub Sancto Carolo tit. 63. *Et ſacrorum Canonum decretis ſtatutum eſt, & SS. Patrum teſtimoniis celebratum, quæ bona fidelium pietas Deo conſecravit, ea vel illorum neceſſitatibus honeſte ſublevandis, qui Chriſti Miniſtri effecti eſſent, vel Eccleſiis reficiendis, earumque ornamentis ad divinum cultum neceſſariis, vel pauperibus ſuſtentandis addicta eſſe; ſiquidem ubi primum Eccleſiæ bona eſſe cœperunt, eam naturam, & conditionem conſecuta ſunt, ut in alium, quam in ſacrum, & pium uſum eorum fructus converti nefas eſſet.* Concil. Rotomag. ann. 1581. *de Monaſt.* ait c. *Ne exiſtiment Commendatarii ſibi commendatum Monaſteriorum regimen ad luxum, vel prodigalitatem, aut ad augen-*

dam rem ſuam, & conſanguineorum familiam, ſed ad piam, & juſtam alienarum rerum diſpenſationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam eſſe rationem. Idem habet Concil. Aquenſe ann. 1585. Et Concil. Burdigal. ann. 1583. tit. 16. ait: *Reditus Eccleſiæ eſſe Dei proprios.* Et tit. 26. *Peculium Chriſti ſunt bono Eccleſiæ Epiſcopis, Sacerdotibus, & Clericis, cum ad honeſtum vitæ eorum ſubſidium, & ſpiritualis ſumptum miniſterii, tum ad pauperum alimentum, atque ſuſtentationem tradita.* Et Concil. Rhemenſe ann. 1583. c. 18. ait: *Si deinceps quiſquam Eccleſiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejuſmodi luſus profudiſſe convictus ſit, & qui quæſtum fecit, rem pauperum male partam reſtituere, & qui jacturam paſſus eſt, tamquam ſacri Patrimonii dilapidator graves pœnas exſolvere cogantur.* His adde Sanctus Bernardus qui ſerm. 18. in Cantic. ſic ait: *Timeant Clerici, timeant Miniſtri Eccleſiæ, qui in terris Sanctorum, quas poſſident, tam iniqua gerant, ut ſtipendiis, quæ ſufficere debeant minime contenti, ſuperflua, quibus egeni ſuſtentandi forent, impie, ſacrilegeque ſibi retineant, & in uſus ſuperbiæ, atque luxuriæ victum pauperum conſumere non vereantur, duplici profecto iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & ſacris in ſuis vanitatibus, & turpitudinibus abutuntur.* Præterea quarta pars redituum Eccleſiæ in illorum diviſione pauperibus aſſignata fuit: nunc vero eſt permixta cum reditibus Beneficiorum, nam nullibi ſeparata reperitur.

Dixi cum onere, & pacto ſaltem implicito; quatenus fideles ſua bona Eccleſiæ donabant ad Dei cultum, & animarum ſalutem; ideoque cum onere, ut ea in uſus pios, ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Conc. Trid. ſeſſ. 22. c. 3. ſtatuit, ut Beneficiarii, qui ſervitium debitum in Eccleſia quolibet die ſtatuto omiſerint, non acquirant dominium diſtributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus ſuos. Ergo Beneficiarii, qui recte officio ſuo funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Reſp. Acquirunt redituum dominium, ſed reſtrictum, & gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios uſus, non tamen abſolutum, & liberum. Sic ſi darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id, quod ultra neceſſariam ſuſtentationem ſuperfuerit, is acquirit dominium pecuniæ, ſed gravatum, ideoque tenetur ex juſtitia ſuperflua pauperibus erogare, & ſi non eroget, tenebitur ad reſtitutionem. Similiter Beneficiarii poſſunt dici habere dominium fructuum Beneficii, quia habent dominium partis neceſſariæ ad honeſtam ſuſtentationem, & diſpenſationem ſuperfluorum in pios uſus impendendorum; ſed dominium illud eſt gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios

uſus: ſicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere juſtitiæ ſolvendi debita defuncti. Item qui bona fide pecuniam alienam ſuæ permiſcet, fit dominus totius cumuli: ſed cum onere juſtitiæ ſolvendi alienam ſuæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum ſententia Clerici habent dominium abſolutum, ac liberum partis bonorum, quæ neceſſaria eſt ad ſuam ſuſtentationem: ergo & bonorum ſuperfluorum.

Reſp. Neg. conſeq. Diſparitas eſt, quod bona ad congruam Clerici ſuſtentationem neceſſaria, ei data ſint abſolute, cum ſolo onere recte fungendi officio ſpirituali. Largitio quippe bonorum neceſſariorum congruæ ſuſtentationi Miniſtri Dei eſt pia impenſa jam facta; pium eſt enim, & gratum Deo ſuſtentare ejus Miniſtrum in ejus obſequium: ſicut erogatio eleemoſynæ neceſſariæ ſuſtentationi pauperis eſt pia impenſa, & bonum opus, quamvis pauper ille poſtea male uteretur hoc dono. At bona ſuperflua Clerici ſuſtentationi non ſunt data abſolute, ſed cum onere illa in pios uſus impendendi: nam datio talium bonorum facta abſolute, & ſine hoc onere non eſt pius uſus, quum non ſit opus pium, & Deo gratum dare alicui bona ſuperflua, de quibus poſſit pro libito diſponere in quoſvis uſus, etiam vanos. Bona autem omnia Eccleſiæ ſunt bona Deo conſecrata, & data ea ſolum intentione, ut in pios uſus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona ſuæ Eccleſiæ Prælatis donarunt abſolute, & ſine ullo onere.

Reſp. Neg. Nam fideles bona ſua Prælatis Eccleſiæ donarunt in cultum divinum, ideoque impendenda in ſolos uſus pios, utpote ſolos Deo gratos. Fideles enim bona ſua non donarunt Prælatis Eccleſiæ, ut de illis diſponere poſſent in uſus profanos: alioqui non pium, & Deo gratum opus feciſſent, quod tamen ſolum facere intendebant: pium quippe opus non eſt dare Prælatis bona ſuperflua ad quoſvis uſus etiam profanos. Quod ſi fideles hoc onus in pactum non deducebant, ratio eſt, quia probe ſciebant ſuam illam intentionem Prælatis illis ſatis notam eſſe, & videbant bona omnia Eccleſiaſtica in pios uſus ſemper impendi. Hoc autem videntes, ſua bona in tales uſus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita eſt, Eccleſia non deberet tolerare conſuetudinem in multis locis vigentem, qua Beneficiarii de omnibus bonis ſuis teſtantur pro arbitrio; & qua conſanguinei divites eorum bonis ab inteſtato ſuccedunt.

Reſp. Neg. Quia 1. Eccleſia ad vitandas perturbationes, & multas lites poteſt hujus obligationis obſervationem cujuſque conſcientiæ relinquere; & ſufficit, ut c. 12. *de teſtam.* declarat, *quod mobilia per Eccleſiam acquiſita de jure in alios pro morientis arbitrio transferre non poſſint*; quum jam id de immobilibus declaraſſet.

2. Quum nullus præſumendus ſit malus, niſi probetur; non eſt cenſendus Beneficiarius donare conſanguineis, vel impendere in uſus profanos partem piis cauſis ex juſtitia debitam, ſed tantum bona patrimonialia, vel donatione, aut induſtria acquiſita, vel ſuæ ſuſtentationi debita, quæ parcius vivendo ſibi reſervavit. 3. Etſi conſtet partem aliquam bonorum piis cauſis eſſe debitam ex juſtitia, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem diſcernendi ſuperflua illa ab aliis bonis: ſicut non dat actionem circa venditionem injuſtam, dum læſio non excedit dimidiam partem juſti pretii. Et vero ex communi ſententia mortaliter peccant Beneficiarii, ſi teſtentur de ſuperfluis ad uſus non pios. Cur hoc Eccleſia tolerat? Cur talem diſpoſitionem non irritat?

Ex dictis ſequitur laicos, qui ſive teſtamento, ſive ab inteſtato ſuccedunt bonis provenientibus ex beneficio, vel quia alias dono acceperunt, niſi ſint pauperes, teneri in conſcientia ad illa reſtituenda pauperibus loci beneficii, vel aliis piis cauſis. Nam teſtator, vel donator non potuit jus in illa transferre ad uſus profanos, quum ipſe illud non habuerit: nam *nemo poteſt plus juris transferre in alium, quam ſibi competere dignoſcatur*, regul. jur. 79. in 6. Nemo enim dat, quod non habet. Item qui alea lucrati ſunt aliquid notabile ex bonis illis ſuperfluis, tenentur *rem pauperem male partam reſtituere*, ut ſtatuit Concil. Rhemenſe ann. 1583.

„ NOTA. 1. Ex dictis ſaltem patet, Beneficiarios teneri non ſo-
„ lum ex charitate, ſed etiam ex religione impendere bona ſu-
„ perflua in uſus pios, idque jure divino naturali, quum conſtet
„ bona illa eſſe bona Deo dicata, & ad ejus cultum data: ideo-
„ que ſi aliter impendant, reos eſſe culpæ mortalis, & ſacrilegii:
„ ac proinde etiamſi non conſtaret peccaſſe contra juſtitiam, me-
„ rito ipſis in ſatisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex
„ bonis patrimonialibus reſtituendi piis cauſis, quantum ex Ec-
„ cleſiaſticis in uſus profanos impenderint.

„ NOTA. 2. Clerici, qui penſionem clericalem accipiunt, te-
„ nentur quoque ſuperflua in pia opera impendere. Quia accipiunt
„ illa ut miniſtri Eccleſiæ, & cum onere illis bonis affixo. Item
„ Commendatarii, quum ſubeant locum Beneficiarii titularis in
„ munere, jure, & commodis, ſubeunt quoque eadem onera.
„ Præterea bona Monaſterii ſunt bona Deo dicata: unde omnia
„ ex natura ſua, & ex vi donationis illorum debent impendi in
„ pios uſus. Religioſus vero habens Beneficium extra Monaſte-
„ rium, non unitum Monaſterio, tenetur bona ſuperflua impende-
„ re non in uſum Monaſterii, ſed in uſus pios in loco ſui Beneficii,
„ ut in ſubſidium pauperum, in fabricam, & ornamenta Templi
„ Parochiæ: nam ex jure, & ex inſtitutione Beneficii habet fa-
„ cultatem, ac obligationem ſuperflua in pauperes Beneficii, & a-
„ lios pios uſus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud:
„ *Quidquid acquirit Monachus, Monaſterio acquirit*, non intelli-
„ gitur de iis, quæ ex Beneficio acquirit, ſed ex donatione, vel
„ propria induſtria.

„ No-

,, NOTA 3. Per congruam ſuſtentationem intelligitur quidquid
,, neceſſarium eſt ad victum, veſtitum, & habitationem Benefi-
,, ciarii, ac perſonarum ei neceſſariarum, ad hoſpitalitatem exer-
,, cendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias; uno
,, verbo, ad honeſtam, ac convenientem cujuſque vivendi ratio-
,, nem, ab omni luxu, & intemperantia alienam ſecundum cujuſ-
,, que ſtatum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem Be-
,, neficii. Quæ omnia æſtimari debent judicio prudenti, & ſecun-
,, dum conſuetudinem piorum, ac timoratorum ejuſdem conditionis,
,, & ſacros Canones de vita, & honeſtate Clericorum, & regulam
,, a Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 1. traditam, videlicet: *Ita mores ſuos*
,, *omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modeſtiæ, con-*
,, *tinentiæ, ac ſanctæ humilitatis exempla petere poſſint. Qua-*
,, *propter non ſolum jubet, ut Epiſcopi modeſta ſupellectili, &*
,, *menſa; ac frugali victu contenti ſint, verum etiam in reliquo*
,, *vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod*
,, *a ſancto hoc inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem,*
,, *Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ ſe ferat.*

,, NOTA. 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera
,, miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia: Item omnia,
,, quæ ad Dei cultum, & animarum ſalutem ſpectant; nam bo-
,, na illa donata ſunt non ſolum ad ſubveniendum neceſſitati cor-
,, porali, ſed etiam ſpirituali fidelium, & ad promovendum cul-
,, tum divinum. Pauperes vero cenſentur ii, qui carent neceſſa-
,, riis ſive ad vitam, ſive ad ſtatum ſuum ſuſtentandum ſecundum
,, ſuam conditionem.

Porro locus Beneficii, cæteris paribus, anteponendus eſt cæteris; hinc ſi in illo ſint neceſſitates extremæ, vel graves, illis ſtatim ſubvenire debet Beneficiarius. Alias poteſt exteris opitulari, modo communium neceſſitatem proprii loci non obliviſcatur.

Sed an Clerici teneantur etiam ſub mortali impendere in pios uſus partem ſuperfluam bonorum, quæ accipiunt ex miniſterio ſpirituali, ut adminiſtratione Sacramentorum, Concionibus, Sacrificiis, fungendo Vicario temporali, &c.

Reſp. Non pauci aſſerunt cum Innoc. in c. *Quia nos*, de Teſtamento, & Panormit. Quia 1. ex jure non poſſunt de illis teſtari ſicut de patrimonialibus, c. 9. *de teſtam.* ibi: *De his tamen, quæ conſideratione Eccleſiæ perceperunt, nullum de jure poſſunt facere teſtamentum.* At talia ſunt bona illa, quæ titulo officii, aut ordinis percipiuntur. 2. Ex Concilio Nannetenſi c. 10. *Presbyteri noverint decimas, & oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum, & hoſpitum, & peregrinorum eſſe ſtipendia, & non quaſi ſuis, ſed quaſi commendatis uti: de quibus omnibus ſciant ſe rationem poſituros in conſpectu Dei, & niſi eas fideliter pauperibus, & his quæ præmiſſi ſunt, adminiſtraverint, damna paſſuros.* Et Concil. Rhedon. ann. 1274. c. 12. *Quidquid habent Clerici* (ſcilicet ut Clerici) *pauperum eſt.* Idem habet S. Auguſtin. ſup. cit. 3. Ex Hieron. lib. 14. in Ezech. ad c. 46. *Qui ditior eſt Sacerdos, quam venit ad Sacerdotium, quidquid plus habuerit, debet dare pauperibus . . . .*

Ut reddat ea, quæ Domini ſunt, Domino ſuo. Et ex S. Bernard. epiſt. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait: *Quidquid præter neceſſarium victum, ac ſimplicem veſtitum de altero retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt*. 4. Quia ejuſmodi bona ſunt bona Deo conſecrata, utpote intuitu religionis, & cultus divini, perinde ac bona Beneficiorum data ad ſuſtentationem Miniſtri, & alios pios uſus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel pretium laboris, (nam hoc eſſet ſimoniacum, quum opus, & labor ſint ſpiritualia) ſed ut neceſſitatis, & ſubventionis ſtipendium, inquit S. Thom. q. 100. art. 2. ut ſcilicet Clerici habeant unde ſuſtententur, & ſi quid ſuperſit, in pios uſus impendant, & pauperes alant pro ſuo officio. *Oblationes, quæ a populo Deo exhibentur, ad Sacerdotes pertinent, non ſolum ut eas in ſuos uſus convertant; verum etiam ut eas fideliter diſpenſent; partim quidem expendendo eas in his, quæ pertinent ad cultum divinum; partim vero in his, quæ pertinent ad proprium victum, partim etiam in uſus pauperum &c.* ait idem S. Thom. 2. 2. q. 86. art. 2. Et vero bona Eccleſiæ, quæ a Patribus dicuntur bona Dei, & in pios uſus impendenda, nihil fere aliud erant tribus primis ſæculis ſub Imperatoribus ethnicis, quam pecunia, & alia mobilia, quæ a fidelibus dabantur Clericis titulo miniſterii ſpiritualis.

Quæſt. VI. *An Clericus, qui habet bona patrimonialia ſufficientia, poſſit ſibi ſumere ex bonis Eccleſiaſticis partem ſuæ ſuſtentationis neceſſariam, & diſponere de patrimonialibus perinde ac ſi careret Beneficio?*

Reſp. Longe plures affirmant cum S. Antonino 3. p. tit. 15. c. 1. §. 18 prob. 1. ex c. 16. & c. 30. *de præbend.* & can. *Charitatem* 12. quæſt. 2. ibi: *Juſtum namque eſt, ut illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequium*. Ubi nulla fit diſtinctio divitum, & pauperum; & cap. *Clerici* 1. quæſt. 2. *Clerici omnes ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundum ſervitii ſui meritum conſequantur*. 2. Quia qui ſervit Altari, poteſt vivere de Altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? . . . . Neſcitis quoniam, qui Altari deſerviunt, cum Altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere*, & Matth. 10. *Dignus eſt operarius cibo ſuo*. 3. Qui occupatus eſt in commodum aliorum, habet jus percipiendi ab iis neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem, quamvis dives ſit. 4. Ex cap. *Epiſcopi*, & cap. *Manifeſta*, & ſequentibus 12. quæſt. 1. colligitur Epiſcopos poſſe retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Eccleſiæ. Idque ſupponit Alexander III. cap. *Quia*, de teſtament. ubi ſtatuit Clericos poſſe teſtari de bonis patrimonialibus, non autem de Eccleſiaſticis reditibus.

Ad

Ad Canones, & textus Patrum in oppoſitum objici ſolitos, reſpondent, Eccleſiam olim, quum ejus reditus eſſent exigui, ſtatuiſſe, ut diſtribuerentur ſolum iis, qui indigerent, non autem iis, qui patrimonium haberent: poſtea vero hanc diſciplinam mutaſſe.

Quæſt. VII. *Ad quid teneantur Epiſcopi, Parochi, & ii, quibus animarum cura incumbit?*

Reſp. 1. Ii tenentur generatim jure divino reſidere, & per ſe officium ſuum recte præſtare, oves ſibi creditas verbo, exemplo, & Sacramentis paſcendo, eorum ſalutem, ac utilitatem ſpiritualem procurando, & peccata, ac ſcandala, quantum poſſunt, impediendo. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex Ezech. 34. *Væ Paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges a Paſtoribus paſcuntur? ... Greges meos non paſcebant &c.* Et ex 1. Petri 5. *Paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei, providentes ſpontanee ſecundum Deum... Forma facti gregis ex animo,* 2. Ex Conc. Trid. ſeſſ. 23. c. 1. *Quum præcepto divino mandatum ſit omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere, pro his Sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum adminiſtratione, ac bonorum omnium operum exemplo paſcere; pauperum aliarumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere, & in cætera munia paſtoralia incumbere: quæ omnia nequaquam ab iis præſtari, & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non invigilant, neque aſſiſtunt... Sancta Synodus eos admonet, & hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio, & veritate paſcant, & regant.. Declarat omnes ... obligari ad perſonalem in ſua Eccleſia, vel Diœceſi reſidentiam, ubi injuncto ſibi officio defungi teneantur, neque abeſſe poſſe niſi ex cauſis infra ſcriptis &c. Eadem omnino etiam quoad culpam, omiſſionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuſcumque, qui Beneficium aliquod Eccleſiaſticum curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat, & decernit, &c.* 3. Quia quicumque accipit aliquod officium præſertim cum emolumento, obligat ſuam perſonam ad proprias illius functiones, taciteque promittit ſe illas obiturum, quantum res ferret; nec aliter ei committitur officium. Neque ſufficit, quod ſuum officium præſtet per alios, niſi neceſſitas, vel majus bonum commune cogat eum ad tempus obeſſe: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præſertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea paſtorale munus eſt per ſe perſonale; nam is conſtituitur paſtor, cujus cura, diligentia, & induſtria electa eſt ad paſtoralia munera obeunda. His adde jus Canonicum tit. *de Clericis non reſidentibus.*

Hinc Epiſcopi, & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideoque indiſpenſabile, ſi notabili tempore ſine gravi, & juſta cauſa abſint. Quod ſi juſta

abſentiæ cauſa ſubſit, tenentur per alium idoneum gregi ſuo ſufficienter providere. Circa hoc utrumque Concil. Trid. ibidem eorum conſcientias onerat propoſito Dei timore; & juſtas abſentiæ cauſas exponit, quæ ſunt *Chriſtiana charitas, urgens neceſſitas, debita obedientia, & evidens Eccleſiæ, vel Reipubl. utilitas*.

Porro reſidentia, eſt perſonalis præſentia in loco Beneficii, ad debitum officium ibi præſtandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi, & ex primæva ſui inſtitutione reſidentiam requirant; poſſunt tamen aliqua ſimplicia eam non exigere, vel ex fundatione, vel conſuetudine rationabili, ut quum Beneficia illa non habent ſufficientes reditus ad ſuſtentandum Beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat unde vivat.

„ NOTA. Proviſi de Beneficio curam animarum habente, vel de „ Canonicatu, tenentur publicam fidei profeſſionem facere, alio- „ qui fructus ſuos non faciunt ex Concil. Trid. ſeſſ. 24. c. 12.

Reſp. 2. Speciatim de Parochis, tenentur

1. Habere ſcientiam competentem, & ſufficientem ad recte dirigendas oves ſuas in rebus ad ſalutem pertinentibus; ideoque ſcire dogmata fidei, & Theologiam moralem: item Scripturas Sacras, & Canones, & Statuta propriæ ſuæ Diœceſis. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas Sacras, & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione, & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina*, c. 1. diſt. 38. ex Concil: Tolet.

2. Conſtanter reſidere in ſua Parochia: ex Concil. Trident. cit. & ex c. 3. *de Clericis non reſidentibus*.

3. Pro ovibus orare, & ſacrificium offerre, & quidem juxta Toletum, Fagnan., Gavant., & alios; iis applicare Miſſam diebus Feſtis, ac Dominicis; quia Concil. Trident. dicit ſimpliciter teneri pro ovibus ſuis Sacrificium offerre; quod indicat ſpecialem applicationem, & obligationem diverſam ab ea, quam habent ſinguli Sacerdotes applicandi fructum omnibus fidelibus. Et Concil: Mediolan. IV. a Sede Apoſtolica approbatum, prohibet Curatis, ne diebus Dominicis, & aliis, quibus pro populo celebrare tenentur, aliud ſuſcipiant Miſſarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item Sac. Congregatio Cardinalium apud Gavant., & Barboſam declaravit, non poſſe Parochum accipere ſtipendium pro Miſſa iis diebus, quibus tenetur ex officio celebrare in ſua Parochia, nempe diebus Feſtis, ac Dominicis. Et vero Parochus accipit a ſuis ovibus ſuſtentationem, ut ſua munia poſſint obire, & Miſſas his diebus celebret, non aliis profecto applicandas.

„ (✠) NOTA. Vide Conſt. 103. SS. D. N. BENEDICTI XIV. „ tom. 1. Bullarii pag. 366. quæ incipit, *Cum ſemper oblatas*, in „ qua Patriarchis, Archiepiſcopis, cunctiſque locorum Ordinariis „ per Italiam conſtitutis, commendat, & inculcat, ut Concilii

„ Tri-

,, Tridentini, Apoſtolicæque Sedis Decreta, de applicanda ab ani-
,, marum Paſtoribus pro Populo Miſſa, executioni ſedulo mandari
,, curent. Ac ſtatuit: 1. Etiam Vicarios amovibiles, & tempo-
,, rarios, ac Regulares ad id teneri. 2. Decernit, ac declarat,
,, *quod licet Parochi, ſeu alii animarum curam habentes, congruis*
,, *præfinitis reditibus deſtituantur, & quamvis antiqua ſeu etiam*
,, *immemorabili conſuetudine in ipſorum Diœceſibus, ſeu Parochiis*
,, *obtinuerint, ut Miſſa pro Populo non applicaretur, eadem nihilo-*
,, *minus omnino in poſterum ab ipſis debeat applicari.*
,, 3. Teneri ad Miſſæ applicationem diebus dumtaxat Feſtis de
,, Præcepto, iis etiam comprehenſis Feſtis, quibus Populus tene-
,, tur Miſſam audire, licet *permiſſum ſit opera ſervilia exercere.*
,, 4. Facultatem concedit Epiſcopis diſpenſandi Parochos paupe-
,, res ab applicatione pro Populo diebus Feſtis, ea tamen lege,
,, ut in Eccleſia Parochiali celebrent, ac totidem Miſſas infra heb-
,, domada pro Populo applicent *quot in diebus Feſtis, infra heb-*
,, *domadam occurrentibus juxta peculiarem intentionem alicujus pii*
,, *Benefactoris obtulerint.*
,, 5. Ut in Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, &
,, Collegiatis Miſſa Conventualis quotidie celebranda pro Benefa-
,, ctoribus in genere applicetur, contraria conſuetudine minime
,, obſtante.
,, 6. In hujuſmodi Collegiatis abſolvit ab applicatione ſecundæ,
,, & tertiæ Miſſæ Conventualis, niſi aliud uſu receptum fuerit.

4. Populum frequenter, ut diebus ſaltem Dominicis, neceſſaria ad ſalutem docere, & doctrinam Chriſtianam explicare, eumque ad virtutes, ac vitam Chriſtianam adhortari per ſe, ſi poſſint, vel per alios idoneos, ſi legitime impediti fuerint; ita ut omnes facile, quæ ad ſalutem conſequendam neceſſaria ſunt, ſcire poſſint, ex Concil. Trident. ſeſſ. 5. c. 2. ibi: *Quicumque Parochiales, vel alias curam animarum habentes Eccleſias quocumque modo obtinent, per ſe, vel alios idoneos, ſi legitime impediti fuerint, diebus ſaltem Dominicis, & Feſtis ſolemnibus plebes ſibi commiſſas, pro ſua, & eorum capacitate paſcant ſalutaribus verbis, docendo, quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annuntiandoque eis cum brevitate, & facilitate ſermonis vitia, quæ eos declinare, & virtutes, quas ſectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cæleſtem gloriam conſequi valeant.* Addit eos, ſi huic muneri ſuo defuerint, cogi debere per cenſuras Eccleſiaſticas. Et ſeſſ. 24. c. 4. mandat Epiſcopis, ut ſaltem Dominicis, & aliis diebus Feſtis pueros in ſingulis Parochiis Doctrinam Chriſtianam doceri curent. Hinc Bonac. ait: *Parochum mortaliter peccare, ſi uno continuo menſe integro, aut etiam duobus, vel tribus menſibus totius anni diſcontinuis non concionetur; quia hæc videtur materia gravis non ſolum ſecundum ſe, ſed etiam reſpective.*

5. Sacramenta ſuis Parochianis miniſtrare, quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere. Nam ex officio tenetur oves ſuas paſcere, ordinaria media ſalutis a Chriſto inſtituta præbere, ſuorum utilitatem ſpiri-

ritualem procurare, & præſtare ea omnia, quæ paſtoris ſunt; inter quæ præcipuum eſt Sacramenta miniſtrare, & neceſſaria ad ſalutem docere, & ſub hoc onere accipiunt ſtipendium ſuſtentationis.

6. Peccata corrigere, præſertim publica, & ſcandala tollere vel per ſe, ſi poſſunt, vel ea referendo Epiſcopo, ſi publica ſunt, & omnes peccati occaſiones, quantum fieri poteſt, avertere, ideoque inquirere peccata publica. Item ſcire an ſinguli Sacramenta debita in Paſchate ſuſcipiant, & Sacrum diebus Feſtis audiant &c. *Ipſi enim pervigilant*, (hoc eſt ex officio, ſeu pervigilare debent) *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri*. Hebr. 13.

7. Magnam, & peculiarem curam habere pauperum, & providere, ne ob inopiam a juſtitia deflectant; eorum neceſſitates inquirere, iiſque quantum poſſunt ſubvenire, ex Conc. Trident. ſupr. Nam ii ſunt loco parentum, & ad hoc ſpecialius obligantur, quam alii. Item pauperes ſepelire, etiam ſine ullo ſtipendio, & pro eorum ſaluta orare.

8. Nullos Matrimonio conjungere, niſi ſufficienter peritos rerum Fidei, & præceptorum Dei, ac Eccleſiæ; ideoque horum ignaros prius docere: quia illi poſtea iſta liberos ſuos edocere tenentur.

9. Invigilare, ut Ludi Magiſter recte fungatur officio, pueros Doctrinam Chriſtianam doceat, boniſque moribus imbuat verbo, & exemplo.

10. Frequenter viſitare Infirmos, etiamſi Sacramentis ſint muniti. Quia quo vicinior eſt mors, eo majus ſalutis periculum ingruit a dæmone, & major eſt corporis ac animi infirmitas: ergo tunc maxime ſuorum ſaluti providere debent.

11. Servare Statuta Diœceſis, & curare ut a ſuis ſerventur: nam obligant in conſcientia, quum ſint lata a Superiore, habente poteſtatem præcipiendi, & ferendi leges.

12. Tenentur ex juſtitia, etiam cum certo vitæ periculo, ovibus ſuis ſubvenire non ſolum in extrema, ſed etiam in gravi eorum neceſſitate ſpirituali, ex Joan. 10. *Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis*. Nam ratione officii ad amplius obligantur, quam extranei Sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo ſubvenire in extrema neceſſitate. Hinc juxta omnes, Parochus tenetur ſuis peſte laborantibus Sacramenta, præſertim Pœnitentiam miniſtrare per ſe, vel per alium idoneum, niſi Epiſcopus jubeat, ut ipſemet miniſtret: quamvis enim ſaluti ſuæ abſolute providere poſſint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis eſt, cenſentur eſſe in neceſſitate gravi. Et Sacra Congreg. apud Fagnan. approbante Greg. XIII. cenſuit Parochos tempore peſtis teneri omnino reſidere in ſuis Eccleſiis, & per ſe, vel per alium idoneum miniſtrare peſte infectis Baptiſmum, & Pœnitentiam. Id tamen poſſunt per alium idoneum ob majorem utilitatem Parochiæ; ut ipſi ſa-

ſanis prodeſſe poſſint, & erga illos officio Paſtoris fungi.
Idem dic de Superioribus Regularium.

13. Denique omnium bonorum operum, ac virtutum ex-
empla præbere, ex Conc. Trid. ſupr. & ex epiſt. ad Tit. 2.
In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum. Et ex
1. ad Tim. 4. *Exemplum eſto fidelium in verbo, in conver-
ſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.* Quo virtutis
amorem, & vitii odium, ac fugam ſuis efficacius ingene-
rent, ſcientes, quod pro animabus illorum rationem ſint
reddituri, *ad Hebr.* 13. Igitur viam ſuam ita inſtituant, ut
quod verbis Populum docent, ipſi opere confirment, ac
veluti imagine oſtendant, *forma facti gregis ex animo.*

*Sed quantum temporis abſentiæ ſine cauſa juſta ad mor-
tale ſufficit?*

Reſp. Cabaſſutius lib. 5. Jur. Canon. c. 1. docet abſentiam
15. dierum intra annum non eſſe mortalem, modo relin-
quatur idoneus ſubſtitutus. Sed num pauciores ſufficiant,
alii viderint. Poſſunt autem Parochi ob certas cauſas ju-
ſtas, & neceſſarias, ſed prius (ut ſtatuit Concil. Trid.)
per Epiſcopum cognitas, & probatas, abeſſe ſine culpa,
relicto Vicario idoneo ab Epiſcopo approbato.

„ (✠) Nota. Ad obligationes Clericorum ſpectat Conſtit. 29.
„ quæ incipit, *Univerſalis Eccleſiæ cura*, in qua ſub pœna ex-
„ communicationis, & nullitatis contractus prohibentur alienatio-
„ nes fructuum Beneficiorum *ſub nomine cedendi commodum, ſeu*
„ *utilitatem percipiendi fructus eorumdem Beneficiorum, quos al-*
„ *teri quoad vixerint vendunt, recepta pecunia ad eam ſummam,*
„ *& quantitatem, quam ipſi, habita ratione eorum ætatis, &*
„ *corporis valetudinis, durante vita, conſequi potuiſſent.*

CAPUT II.

De ſtatu, & obligationibus Religioſorum.

Quæſt. I. Q*Uid eſt ſtatus Religioſus?*

Reſp. Eſt ſtabile vitæ inſtitutum ab Eccleſia
approbatum, & tendens ad perfectionem chri-
ſtianam per tria vota paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ.

Ad ejus eſſentiam tria requiruntur. 1. Tria illa vota,
quæ ſubſtantialia vocantur, eaque perpetua de ſe, & ex
parte voventis. Nam Religio eſt ſtabilis quædam forma
vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria
Chriſti conſilia, quibus removentur præcipua impedimen-
ta, & homo ſe, ſuaque omnia conſecrat Deo in perpe-
tuum holocauſtum. Non neceſſe eſt tamen, ut ſint ſo-
lemnia: nam qui in Societate Jeſu vota ſimplicia emit-
tunt, ſunt vere Religioſi, ut definiit Greg. XIII. Bulla
Aſcendente Domino: quia per vota ſimplicia poteſt fie-
ri traditio irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum
Dei obſequium; quæ ſufficit, ut quis conſtituatur in
ſtatu religioſo. Nam ad ſtatum proprie dictum non requi-
ritur immutabilis omni modo, ſed ſatis eſt, quod Reli-
gio-

gioſus ſe ipſum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in ſervo, qui recte dicitur eſſe in ſtatu ſervitutis, quamvis poſſit a Domino manumitti. Hinc vota Religionis alia ſunt ſimplicia, quæ fiunt ſine ſolemnitate; alia ſolemnia, quæ fiunt cum certa ſolemnitate ab Eccleſia inſtituta. Quæ ſolemnitas juxta multos in eo conſiſtit, ut vota emittantur ſub certa regula a Sede Apoſtolica approbata, juxta ritum ſubſtantialem in eadem regula præſcriptum, cum traditione, & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & via ordinaria indiſſolubilibus. 2. Approbatio Eccleſiæ: quia Ordo Religioſus eſt ſtatus ſupernaturalis diſtinctus a communi ſtatu Chriſtianorum, & ſacra quædam communitas, in qua debet eſſe ſpiritualis juriſdictio in utroque foro. Hæc reſervata eſt Papæ in Concil. Later. & Lugdun. 3. Traditio facta Superiori ut Miniſtro Dei illam acceptanti, qua vovens ſe totum Deo in Religione dedicat, & Religioni propter Deum tradit irrevocabiliter ex parte ſua.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ad valorem profeſſionis Religioſæ?*

Reſp. Sequentia. 1. Certa ætas, quæ ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 15. eſt annus 16. completus. 2. Ut non fiat niſi poſt annum integrum, & continuum probationis, ibid. Dico *continuum*, ita ut ſi Novitius vel die uno Religionem deſeruerit, reverſus debeat rurſus integrum annum probationis conficere, ut valide profiteatur. Imo duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum reſolvit Sacra Congregatio, teſte Fagnano, ad cap. *Ad noſtram*, de Regular. Nam ex Canoniſtis dum in aliquo Decreto requiritur aliquod tempus, illud debet eſſe continuum. 3. Ut non fiat cum vinculo Matrimonii conſummati; aut ſine conſenſu conjugis, ex c 3. & c. 12. *de converſat. conjug.* 4. Ut profitens nullum habeat impedimentum in illo ordine eſſentiale, quia per illud redditur inhabilis ad profeſſionem hujus Religionis, nec ejus traditio vere acceptatur. 5. Emiſſio trium votorum ſubſtantialium ſpontanea, non fraude, nec metu injuſto extorta, quæ ſui ipſius traditionem complectitur. 6. Acceptatio traditionis facta nomine Dei, & Religionis ab habente poteſtatem illum incorporandi tali Religioni, cap. 13. *de Regular.* Nam profeſſio fit ad modum contractus oneroſi utrimque obligatorii, quo Profeſſus fidem ſuam adſtringit Deo, traditque ſe Religioni propter Deum, & Religio ipſa obligatur ad eum, tanquam membrum ſuum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum ſecundum Religionis inſtitutum. Ergo requiritur, ut juxta cujuſque Religionis Decretum, habeat poteſtatem, & voluntatem admittendi nomine Religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota ſimplicia Societatis noſtræ ſint valida. Nam per illa quis verus Religioſus efficitur, & non ſoli Deo, ſed etiam Societati obligatur tradens.

dens ſe illi; & Societas quoque obligatur ad ipſum alendum, gubernandum, imo & retinendum, niſi juſta cauſa illius dimittendi ſubſit, ut conſtat ex ſuis Conſtit. & Bullis SS. Pontificum.

Obſerva 1. Profeſſio fieri poteſt vel expreſſe, vel tacite. Expreſſe fit, quum quis utitur formula promiſſionis, quæ voluntatem ſe Deo, & Religioni obſtringendi, ac tradendi explicet. Tacite fit tripliciter. 1. Quum quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum profeſſorum, ubi is aliquo ſigno diſtinctus eſt, cap. 3. *de regul. in 6.* 2. Si talis habitu ſuſcepto faciat aliquod opus profeſſis proprium, ut ſi in Capitulo ſuffragium dederit, cap. 4. *de regul.* 3. Si ex ea Religione, ubi Novitii, & Profeſſi eumdem habitum habent, deferas habitum per totum annum ſequentem tempus Novitiorum, eo expleto, cenſeris profeſſus, c. 1. *de reg. in 6. & Clement. 2. de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & conſentiente illo, cujus eſt admittere ad Religionem.

2. Ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 19. qui emiſit profeſſionem nullam propter vim, ac metum, vel defectum ætatis, aut quid ſimile, poteſt reclamare intra quinquennium a die profeſſionis, cauſas nullitatis deducendo coram Superiore, & Ordinario, retento ſemper habitu. Sed poſt quinquennium non debet audiri.

3. Ut profeſſio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat, neceſſe eſt, ut ipſe ſciens eſſe nullam, poſtea ratam habeat, vel certe apud ſe ita ſtatuat: Volo illam eſſe validam, etiamſi forte ob aliquam cauſam ab initio valida non fuiſſet. Non enim ſatis eſt eam ratificare; ex eo quod putetur ab initio fuiſſe valida: quia hæc ratificatio ex errore proficiſcitur, unde non eſt voluntaria, quum incogniti nulla ſit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non cenſetur contraxiſſe novam obligationem diverſam a priore.

4. Ex communi ſententia, cætera vota ſimplicia extinguuntur per profeſſionem, ſaltem ſi profitens velit commutare, cap. 4. *de voto*, quia talis commutatio eſt evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 12. ad 1.) *Omnia alia vota ſunt quorumdam particularium operum; ſed per religionem homo totam vitam ſuam Dei obſequio deputat.* Sed controvertitur an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, necne. Quare Suarez conſulit, ut profitens admoneatur de hujuſmodi commutatione facienda.

5. Profeſſus obligatur ad tendendum ad perfectionem: nam ex vi ſuæ profeſſionis tenetur velle ſtatum ſuum ſervare, & ſecundum illum vivere. *Ille, qui ſtatum Religionis aſſumit, non tenetur habere perfectam charitatem, ſed tenetur ad hoc tendere, & operam dare, ut habeat charitatem perfectam*, ait S. Th. 2. 2. qu. 186. art. 2. & eſt communis ſententia. Religioſus enim ſtatus eſt eſſentialiter ſtatus perfectionis acquirendæ; & quiſque tenetur omnia ſtatui ſuo eſſentialia velle ſervare, & ſecundum illum vivere.

Quæſt.

Quæſt. III. *An Papa poſſit diſpenſare in votis ſolemnibus ex gravi cauſa?*

Reſp. Affirm. *Ita communis ſententia.* Quia 1. Solemnitas votorum eſt ex ſolo jure eccleſiaſtico, ut conſtat ex cap. unico *de voto in 6.* & ex conſtitut. Gregor. XIII. *Aſcendente Domino.* Ergo poteſt eadem authoritate tolli. Ergo Papa poteſt in votis ſolemnibus diſpenſare perinde ac in ſimplicibus. 2. SS. Pontifices ſæpe in his votis diſpenſarunt, ut cum Ramiro Rege Arragoniæ, Caſimiro I. Rege Poloniæ Religioſis profeſſis, & aliis apud Cajetan. Azor. & alios. Nec obſtat c. 6. *de ſtatu Monach.* ubi Innoc. III. dicit: *Abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis adeo eſt annexa regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere.* Quia ſolum vult ſine abdicatione, & caſtitate ſtatum religioſum non poſſe conſiſtere, etiam cum licentia Papæ, ac proinde Papam non poſſe diſpenſare cum Monacho manente in ſtatu Religioſi profeſſi. At de plenitudine poteſtatis poteſt aliquem extrahere ex illo ſtatu ad contrahendum matrimonium ob gravem cauſam, v. gr. ut religio, & pax in regno firmentur.

Quæſt. IV. *An Religioſi ſint capaces dominii rerum temporalium?*

Reſp. 1. Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licèt non poſſint de illis pro libito diſponere, nec iis uti ſine licentia ſuperioris. Conſtat ex conſtitut. Greg. XIII. *Aſcendente Domino*, ſic ſtatuente de iis, qui poſt probationis biennium vota ſimplicia emiſerant in Societate Jeſu. Quare non eſt de eſſentia paupertatis religioſæ, ut privet dominio, ſed ſolum ut privet poteſtate utendi, & diſponendi pro libito, & ſine licentia ſuperioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum ſuarum rerum dominium. Enim vero dominium, cujus uſus ita impeditus eſt, ac dependens, & alienatio ſic obſtricta, & debita parvi momenti eſt; tuncque non plus habet in temporalibus rebus poteſtatis, quæ exerceri poſſit ad libitum, quam is, qui caret dominio.

Reſp. 2. Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud ſit penes communitatem, ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. quia neque ex ordinatione Eccleſiæ, neque ex intentione voventium communitas religioſa fit incapax dominii; & aliunde intentio fidelium bona Religioſis donantium eſt transferre illorum dominium in communitatem religioſam. Hæc tamen non habet dominium illorum abſolutum, ac liberum, ſed ligatum, ac reſtrictum ad congruam ſuſtentationem Religioſorum, & pios uſus, ita ut non poſſint in uſus profanos impendi ſine injuſtitia. Nam hæc bona ſunt Deo dicata, & donata ſolum ad pios uſus; eademque eſt ratio illorum, ac aliorum bonorum eccleſiaſticorum.

Por-

Porro bona Religioſorum immobilia, & mobilia pretioſa, quæ ſervari poſſunt, alienari nequeunt, niſi in commodum Religionis: nam ſic a jure ſtatutum eſt: hæcque eſt intentio donantium, ut Religio perſeverare poſſit.

Reſp. 3. Religioſi ſolemniter profeſſi ſunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & ſimilis juris bonorum temporalium, ſive mobilium, ſive immobilium. *Eſt communis ſententia, & certa*, inquit Leſſius. Nam Eccleſia hanc incapacitatem annexuit ſolemni voto paupertatis, ſicut & incapacitatem matrimonii ſolemni voto caſtitatis. Item in noſtra Societate Coadjutores formati ſunt incapaces omnis dominii, niſi a Societate legitime dimittantur. Quia Eccleſia hanc incapacitatem annexuit illorum votis, licet tantum publicis, non ſolemnibus. At Religioſi profeſſi retinent dominium famæ, & jura mere ſpiritualia: nam his non renuntiant, & Eccleſia eorum voto annexuit incapacitatem dominii rerum dumtaxat temporalium.

Reſp. 4. Religioſi profeſſi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & ſimiles habentes Beneficia regularia, vel ſæcularia, habent jus adminiſtrandi, & diſpenſandi fructus ſui Beneficii, tum ad congruam ſuſtentationem, tum ad cauſas pias; quia id eis a jure, & conſuetudine conceſſum eſt. At nihil poſſunt impendere in uſus profanos, vel conſanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra juſtitiam, & accipientes tenentur ad reſtitutionem. Quia iſtorum bonorum non ſunt domini, ſed ſolum adminiſtratores, & diſpenſatores, habentes tantum jus, & facultatem impendendi illa bona ſecundum præſcriptum Canonum, ac Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Eccleſiæ donarunt. Imo peccant contra votum paupertatis, diſponendo de re temporali ſine licentia legitima.

Quæſt. V. *Ad quid obligatur Religioſus ex vi voti paupertatis?*

Reſp. Ex communi ſententia tenetur 1. Nullam rem temporalem pretio æſtimabilem ſine licentia Superioris accipere, retinere, abſumere, deſtruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut ea uti. Nil enim pretio æſtimabile poteſt habere, & tractare ut proprium, id eſt propria voluntate, ac authoritate, ſeu proprio arbitratu, ac nomine; & ſine dependentia, ac licentia ſuperioris. Nam per votum paupertatis, etiam ſimplex, quod fit in Societate Jeſu poſt biennium probationis, homo privatur poteſtate utendi, & diſponendi ſine licentia ſuperioris de quavis re temporali, & uſu ullo dominii libero, ac independente, quamvis retineat dominium, ſed reſtrictum, dependens a Superiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum Superioris. Per ſolemne vero Religioſus privatur inſuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & ſimili jure rerum temporalium. Conſtat ex ſenſu, ac uſu Eccleſiæ, &

cap.

cap. *Non dicatis.* 12. quæſt. 1. Ex S. Auguſt. epiſt. 109.
ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis*
omnia communia... Quod ſi aliqua (monialis) *rem ſibi*
collatam celaverit, furti judicio condemnetur. Et cap. *Cum*
de ſtatu Monachor. ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus*
diſtricte in virtute obedientiæ, ſub obteſtatione divini
judicii, ne quis Monachorum proprium aliquo modo poſ-
ſideat, &c. Unde ſi quidquam alicui fuerit ſpecialiter de-
ſtinatum, non præſumat illud accipere, ſed Abbati, vel
Priori aſſignetur.... Nec æſtimet Abbas quod ſuper ha-
benda proprietate poſſit cum aliquo Monacho diſpenſare:
quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis,
adeo eſt annexa regulæ monachali, ut contra eam nec
Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere. Et ex Con-
cil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 2. *Nemini Regularium tam vi-*
rorum, quam mulierum liceat bona immobilia, vel mo-
bilia quovis modo ab eis acquiſita tamquam propria, aut
etiam nomine conventus poſſidere, vel tenere; ſed ſta-
tim ea Superiori tradantur, Conventuique incorporen-
tur. Imo juxta Navarrum, & Suarez, votum illud ob-
ligat ad non deſiderandum habere aliquid proprium, &
ut ſuum, ex cap. *Voventibus* 17. quæſt. 1. ibi: *Voventi-*
bus virginitatem non ſolum nubere, ſed etiam velle da-
mnabile eſt.

Hinc ex communi ſententia Religioſus ſive ſolemniter
profeſſus, ſive non, peccat, ſi quid ſive domi, ſeu foris
ſine Superioris licentia expreſſa, vel implicita, aut taci-
ta, aut in neceſſitate prudenter præſumpta accipiat, poſ-
ſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, abſu-
mat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam iſta o-
mnia ſunt actus proprietarii, quum fiant proprio arbi-
tratu, ac authoritate, & ſine licentia Superioris. Omnis
autem actus poſſeſſoris proprietarii eſt Religioſo illicitus:
nam per votum paupertatis abdicat ſe poteſtate poſſiden-
di aliquid ut proprium, & ſine dependentia, ac licentia.
Imo iſta non ſolum ſunt ſacrilegia contra votum, ſed et-
iam furta contra juſtitiam, ut notat Suarez: nam quum
res ſit communitatis, committitur furtum uſurpando rem
alienam, vel ejus uſum, invito domino, ſeu adminiſtra-
tore, ac poſſeſſore, qui eſt loco domini, nempe Religio-
ne, quæ habet dominium, vel ſaltem adminiſtrationem,
& poſſeſſionem bonorum illorum. Idque etiamſi res illa
Religioſo ab externis donata ſit; quia hoc ipſo, quod
ab illo acceptatur, acquiritur communitati: nam ratione
voti, & traditionis ſuæ, ac pacti cum Religione quid-
quid acquirit Religioſus, acquirit Religioni, ut conſtat
ex variis juribus, ex conſenſu Doctorum, & ex praxi, ac
ſenſu Eccleſiæ: *Furtum eſt privata poſſeſſio... Societatis*
enim expilatio eſt rei cujuſcumque, & undecumque in
privatum uſum ſevocatio, ait S. Baſil. in conſtit. Mona-
ch. cap. 34. Quare omnis alienatio, donatio &c. ſic facta
eſt irrita, & reſtitutioni obnoxia. Unde nec licet Reli-
gioſo,

gioſo rem acceptam reddere donatori, quia id eſſet alienare, quod acquiſitum eſt Religioni. Neque enim bona Religionis dicuntur communia in eo ſenſu, quod Religioſus quiſque poſſit pro libitu ea in ſuum uſum accipere, quum e contra ſic potius eſſent cuilibet furanti propria; ſed in hoc ſolo ſenſu dicuntur, & ſunt communia, quod ſint communitatis, cujus Superior poſſit ea ſingulis juxta cujuſque neceſſitatem ad uſum concedere.

Noſtri vero, qui vota tantum ſimplicia emiſere, peccant mortaliter, ſi de rebus, quarum habent dominium, diſponant, vel utantur in quantitate notabili ſine licentia Superioris. Nam licet poſſint retinere, & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, ſunt tamen privati jure actuali de illis diſponendi ſuo arbitratu, & ſine licentia Superioris. Sed controvertitur, an diſpoſitio ſine licentia Superioris facta, ſit quoque invalida.

Porro ii non habent dominium, niſi bonorum, quæ in ſæculo poſſidebant, vel quæ poſtea ex ſucceſſione neceſſaria, & ab inteſtato; vel forte etiam ex libera parentum diſpoſitione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. Unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel induſtria acquirunt, hoc ipſo fiunt Societatis, ideoque harum diſpoſitio ſine licentia facta eſt certe invalida. Quia intentio Societatis, aut Superiorum licentiam acceptandi concedentium non eſt, ut hujuſmodi rerum dominium acquirant.

Item Religioſus ſæpius quid leve ſine licentia recipiens, abſumens, vel impendens, vel deſtruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etſi ſine animo iterandi, & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando ſcienter pervenit ad quantitatem ſufficientem ad mortale furtum ſic factum. Nam eſt eadem ratio ac de furtis minutis, ut docet Sanchez; & ultima acceptatione complet quantitatem notabilem furti, & proprietatis. Quod verum eſt, licet iſta ſint eſculenta, vel poculenta domus; nam hæc ſunt pretio æſtimabilia, & Superior debet eſſe circa illas acceptationes graviter invitus; tum quoad modum, quum repugnent diſciplinæ religioſæ, & ſubordinationi debitæ: tum etiam quoad ſubſtantiam, quum repugnent mortificationi, & foveant ſenſualitatem, quæ eſt magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in eſculentis, & poculentis reſpectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omnino cenſendum eſt, ſaltem ſi iſta ſine rationabili neceſſitate ſumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religioſus, qui a ſæculari invitatus, manducat, aut bibit ſine licentia ſuperioris. Nam comeſtio, & potatio, ex communi hominum ſenſu eſt uſus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æſtimabilis; qui proinde per votum paupertatis illicitus eſt ſine conſenſu ſuperioris, ſicut comeſtio, & potatio rei ſine conſenſu domi

mini eſt injuſta: & Religioſo non licet uti ulla re temporali pretio æſtimabili ſine licentia ſuperioris. Nam qui etiam rem pretio æſtimabilem accipit ſuo arbitratu, & ſine licentia, jam aliquid pretio æſtimabile accipit propria voluntate, ac authoritate, & ſine licentia ſuperioris, ac proinde quoad aliquid pretio æſtimabile ſe gerit ut dominus. Ita *Suarez*, *Sanchez*, *& alii*. Nec obſtat, inquit *la Croix*, quod Religioſus non peccet admittendo ſuffitum pretioſum ſibi factum ab externo; nam in hoc habet ſe mere paſſive, & externus ipſe hunc ſuffitum vere conſumit in gratiam Religioſi: at Religioſus comedendo, aut bibendo ipſemet conſumit, & active ſe habet: nam cibum vel potum illum accipit in ſuum uſum, ſibi applicat, & ſumit in alimentum. Illſung addit contrariam opinionem fuiſſe a R. P. Vitelleſco Præpoſito Generali Societatis prohibitam tanquam non conſentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque a Profeſſoribus noſtris docendam, neque ulli re ipſa exercendam. Porro uſus rei, quæ uno uſu conſumitur, ut alimentum, tanti æſtimatur, quanti res ipſa, quia tunc tota res accipitur, ut notat Suarez.

2. Tenetur eſſe animo paratus exui rerum ſibi permiſſarum poſſeſſione, & uſu, omni momento, quo ſuperior voluerit. Nihil enim poteſt retinere, niſi cum dependentia continua a voluntate ſuperioris: nam quod auferri non poteſt, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem cum licentia acceptam abſcondit, ne ſuperior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis ſuperiorem impedit ne rem conceſſam repetat, vel dum ſuperior aliqua ei aufert, conqueritur tamquam de injuria. Nam iſta omnia ſunt actus ſibi uſurpantis uſum independentem, ac irrevocabilem; cujus eſt incapax per votum paupertatis. Quippe non poteſt acquirere ſibi jus ad res temporales, quod non ſubordinetur ſuperiori, eique acquiratur; alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æſtimabile, nempe jus ad talem uſum irrevocabile. Item talis jam rem poſſidet animo, ac modo proprietario; & vult habere, & quantum in ipſo eſt, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia eſt iniqua, & nulla, utpote repugnans paupertati; quum per illam res jam poſſideatur ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. *Ita ex communi Suarez.*

3. Tenetur rem ſibi conceſſam dimittere ſtatim atque Superior revocat licentiam datam; alioqui jam eam haberet ſine licentia.

4. Rem quamlibet determinate conceſſam ad unum uſum, non poteſt adhibere ad alium uſum etiam honeſtum. Nam hic uſus eſſet ſine licentia; ideoque eſſet actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis; quod enim tollit facultatem, a

a fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, ſi pecuniam notabilem ad unum uſum conceſſam impendat in alium ſine licentia. Item non poteſt id, quod ad uſum ſibi conceditur, alteri commodare ſine facultate; quia Religioſus habet tantum jus utendi ad ſuam utilitatem rebus ſibi conceſſis continuo dependens. Uſuarius autem non poteſt uſum rei ſibi conceſſum concedere alteri, hoc enim eſt uſufructuarii, *Inſtitut. de uſu*, & *habitu*. A fortiori, ut notat Layman, non licet Religioſo ſecum auferre, vel alteri dare eſculenta, aut poculenta, quæ in menſa ſingulis apponuntur, niſi adſit licentia generalis uſu ipſo expreſſa, vel inducta in rebus hujuſmodi: ſicut quum quis aliquos convivio excipit, non facit eos dominos rerum appoſitarum, neque copiam facit ut eas ad alios tranſmittant, aut ad proprias domos aſportent. Nec refert, quod ſua parſimonia aliquid ſibi reſervavit; nam iſta ei ſolum conceduntur, ut ipſe abſumat ad ſuam ſuſtentationem; & quidquid reſiduum eſt, manet in bonis Monaſterii. Eſtque communis, & vera ſententia, inquit Suarez, non licere Religioſo ſine ulla licentia ſuperioris donare intra, vel extra Religionem aliquid ex rebus ſibi conceſſis ad uſum ſuum, licet poſſit ipſe illud conſumere, ut ſi de quantitate cibi aliquid ſibi ſubtrahat, vel ex quantitate pecuniæ, quam iter agendo poſſet expendere. Quia ei conceditur tantum talis uſus facti pro ſe; & ideo præter illum non poteſt ullum alium ſua authoritate uſurpare: ſi ergo illum uſurpat, in eo ſe gerit, ut dominus. Præterea quidquid ſua parſimonia conſervat, hoc ipſo illud conſervatur Religioni; nam quidquid Religioſus acquirit, non ſibi, ſed Religioni acquirit. Ergo a fortiori conſervat &c.

5. Tenetur adhibere eam ſaltem diligentiam in conſervandis rebus ſibi ad uſum conceſſis, quam adhibere ſolent viri prudentes, & diligentes in rebus ſuis. Nam habet obligationes uſurarii, cui precatio conceditur uſus, ſalva rei ſubſtantia, eſtque actus dominii independentis rem negligere, vel libito deteriorem facere, aut deſtruere. Quod ſi res etiam ad conſumptionem tribuatur, ut veſtis, oleum, &c. tribuitur ei tantum ad conſumptionem neceſſariam, vel utilem, non autem ad deſtructionem Monaſterio damnoſam, & ex negligentia acceleratam. Quare ſi res ſua negligentia pereat, aut deterior fiat, vel ſi quid plus æquo conſumat, peccat contra votum, & juſtitiam.

6. Non poteſt habere ſuperflua, pretioſa, & ſtatui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam valide impendere in uſus turpes, vel vanos, vel dedecentes ſtatum Religioſi, ita ut magis videantur convenire ſæculari diviti, quam Religioſo pauperi. Nam, ut ait De Lugo, votum paupertatis non ſolum obligat ad non utendum ſine licentia Prælati, ſed etiam ad conſervandum ſtatum pauperis, & vitandos ſumptus, qui pauperes non decent ſecundum Religionis inſtitutum. Et omnis ſuperfluitas,

utpo-

utpote ſolorum ſæculi divitum propria, repugnat per ſe ſtatui religioſo, & voto paupertatis. Idque etiam ſi ſuperior conſentiat: nam ſuperior tales uſus nec licite, nec valide concedere poteſt. *Ita Navarrus*, *Sanchez*, *De Lugo*, *Layman*, *& alii*, tum quia repugnant ſtatui pauperis, & a Canonibus prohibentur: tum quia Superior non eſt dominus bonorum communitatis, nec eorum, quæ dantur Religioſo, ſed ſolùm adminiſtrator ſecundum Canones, & regulam Ordinis. Jura autem, & decreta a Summis Pontificibus, qui ſunt ſupremi omnium Religionum Prælati, condita, vel confirmata, ei ſolam concedunt adminiſtrationem ad uſus neceſſarios, & pios, ac ſtatum religioſum decentes, vetantque quidquam ad profanos, & vanos uſus impendi. Et Concil Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 2. ait: *Mobilium uſum ita Superiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat, nihilque ſuperflui in ea ſit*. Ergo ſuperior non habet poteſtatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla eſt. Unde Sacra Congregatio Cardinalium, teſte Fagnano in cap. *Monachi* declaravit: *Regulares præter ſupellectilem, quæ ſtatui paupertatis regularis convenit, non poſſe de licentia ſuorum Superiorum regularium alia bona mobilia ſuperflua, & dependenter a voluntate eorumdem Superiorum, & ad ſolum uſum proprium poſſidere, ſeu retinere, & poſſidentes, vel tenentes mobilia ſuperflua non excuſari propter licentiam Superiorum a culpa, & pœna*. Quare nec Prælatus cum ipſo Conventu poteſt hanc licentiam concedere: nam licet Conventus ſit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium eſt reſtrictum per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & intentionem donatorum ad uſus neceſſarios, utiles, & pios. Ita *De Lugo*, *Leſſius*, *Navarrus*, *Sanchez*, *& alii*.

Hinc Religioſus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia Superioris, in uſus vanos, ſuperfluos, & profanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res ſumptuoſas, veſtes ſericas &c. vel pretioſa, aut ſuperflua, aut ſtatui ſuo indebita retinens, vel de bonis in ſuum uſum conceſſis, aut de bonis Monaſterii laute vivens, & opipare epulans; peccat contra votum paupertatis, quum hæc licentia nulla ſit. Qui vero in ludo aliquid lucratus eſt ex bonis Religioſi, vel accepit ad uſus vanos, & dedecentes ejus ſtatum, tenetur illud reſtituere Religioni, perinde ac ſi accepiſſet a fure. Igitur quum pecunia, vel res generaliter conceditur a Superiore, intelligi debet concedi ſolum in uſus honeſtos, neceſſarios, vel utiles, & ſtatui religioſo decentes, quum aliter, nec licite; nec valide concedi queat.

7. Procurator, Œconomus, & ſimiles non poſſunt quidquam dare, impendere, alienare pro libitu, ſed ſolum ſecundum ordinis regulam, & Superioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commiſſum eſt. Unde

San-

Sanchez cum multis infert, procuratorem peccare mortaliter contra votum, ſi quid notabile in alios uſus præter aſſignatos a Superiore, quantumvis ii ex ſe liciti ſint, & communitati deſerviant, expendat ſine expreſſa, vel prudenter præſumpta Superioris voluntate, quia agit ut dominus. Item diſpenſator aliquarum rerum tenetur eas diſtribuere ſecundum regulam, & voluntatem Superioris, ita ut non det alia nec plura, vel pauciora, nec meliora, vel deteriora, quam ſcit Superiorem velle: qua parte enim diſcedit a voluntate Superioris, incurrit vitium proprietatis, quum expendat, vel diſtribuat perinde ac ſi eſſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid ſit ultra facultatem ſibi conceſſam, fit ſine licentia, ſed proprio arbitratu, ac authoritate, ideoque eſt actus proprietarius: actus enim proprietarius eſt is omnis, qui proprio arbitratu, & authoritate fit; talis autem eſt is omnis, qui fit ſine licentia Superioris. Ita Suarez, & alii. *Oportet, quod ea, in quibus inferior ſuperiori ſubjicitur, diſpenſet non aliter quam ei ſit a Superiore commiſſum*, ait S. Th. 2. 2. qu. 32. art. 8. Porro in noſtra Societate Officiales pendent in omnibus a voluntate immediati Superioris localis.

Ipſi vero Religionum Prælati peccant contra paupertatis votum, & juſtitiam, ſi bona conventus aliter impendant, vel donent, quam Ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut Superiorum Prælatorum voluntas ei permittit. Et ſi quid notabile donent, vel impendant in uſus vanos, aut ſuperfluos, peccant mortaliter, & alienatio irrita eſt, & reſtitutioni obnoxia. Quia Prælati non ſunt bonorum communium domini, ſed ſolum adminiſtratores in utilitatem Religionis, & pios uſus, ex cap. 2. *de donat.* & voto ut alii obſtringuntur. Nec id poſſunt etiam cum conſenſu conventus: nam etſi conventus habeat dominium illorum bonorum: tamen hoc dominium per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & per intentionem donatorum eſt reſtrictum, ac limitatum ad pios, & neceſſarios uſus, ut dictum eſt.

Sed notanda ſunt ſequentia.

1. Licentia Superioris requiſita debet eſſe vel expreſſa, vel implicita, quæ ſcilicet contineatur virtualiter, & implicite in alia expreſſa; vel tacita, quæ rei cognitionem in Superiore ſupponit, & quæ ex circumſtantiis prudenter adeſſe judicetur, ut quum Prælatus ſciens ſubditos aliquid accipere, retinere, donare, non prohibet, quum facile poſſit; nam tunc tacite conſentire cenſetur; ſecus ſi difficile impedire poſſet, eo quod, v. g. timet, ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim mere tolerat, non concedit, unde non excuſaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in Religionibus bene ordinatis non conceditur; niſi in rebus levis momenti, & crebro occurentibus.

2. Licentia præſumpta, ſeu interpretativa non ſufficit, niſi quum res, & cauſa urget, & Superior non poteſt

tunc

tunc adiri; ita ut cenſeatur non velle, ut ejus licentia expreſſa tunc requiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Leſſius, & alii.* Nam non ſufficit, quod licentia daretur, ſi peteretur: quum enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur id, quod ex ea ſequeretur. Sic non ceſſat obligatio legis, quia Superior in ea diſpenſaret, ſi rogaretur. Præterea alioqui inferiores ſemper, aut fere ſemper pro libito ſine actuali dependentia de rebus diſponerent.

Hinc ad mortale vitandum non ſufficit, quod Superior licentiam concederet, ſi peteretur; ſed facultas expreſſa requiritur, ſi res differri, aut Superior adiri poſſit. Quia alias Superior eſſet rationabiliter invitus, non ſolum quoad modum, ſed etiam quoad ſubſtantiam. Nam Superior ex officio tenetur ſub mortali non conſentire, ut inferior de rebus diſponat non petita licentia, quum peti poteſt; nam alioqui diſſolveretur, & everteretur religioſa diſciplina cum gravi damno ſpirituali Religionis, quod ex officio tenetur impedire Superior. Quare Superioris diſplicentia quoad talem modum parit diſplicentiam quoad ſubſtantiam. Secus de patre familias qui ſpectat tantum utilitatem temporalem.

Porro, qui rem ex præſumpto conſenſu accepit, tenetur poſtea, ubi primum poteſt, petere licentiam, ut retinere poſſit. Quia licentia requiritur non ſolum ad accipiendum, ſed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti, debet, quum poteſt. *De Lugo &c.*

3. Requiritur licentia omnino voluntaria, quæ non ſit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, De Lugo, & alii.* Hinc ſi Religioſus importuna ſollicitatione, vel querelis aliquid impetraret a Superiore, ideo ſolum permittente, ut hominis moleſta importunitate ſe liberet, vel quia timet majus malum; aut ne ſubditus querelas, & murmurationes effundat, ut ait De Lugo, eſt paupertatis violator. Quia hæc non eſt licentia voluntaria, ſed mera tolerantia exorta; & uſus rei ſic conceſſus eſt injuſtus, perinde ac uſus equi a domino vi, vel metu injuſto extortus. Idem dic ſi fingat cauſam; ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id, quo cognito non ſolet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii.* Nam tunc error, vel ignorantia facit, ut licentia non ſit voluntaria, ideoque ſit nulla.

4. Non ſufficit licentia tantum debita, ſed quæ probabiliter præſumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegetur. *Ita Suar., & alii.* Quia tunc acceptio uſus, & diſpoſitio eſſet vere, & de facto ſine licentia Superioris, & independens, & fieret nomine proprio: nam voluntas, debita, nulla voluntas eſt quamdiu contraria de facto ineſt. Et ſicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemoſynam in gravi neceſſitate, ſi tamen deneget, non licet accipere: ita hic. Præterea rectus ordo id poſtulat:

nam

nam quiſque ſibi facile perſuaderet licentiam ſibi irrationabiliter negari cum magno detrimento ſpirituali.

5. Ex communi ſententia, quantitas ſufficiens ad furtum mortale, ſufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis ſe habet inſtar furti, quum ſit uſurpatio rei, vel uſus, aut alienatio, aut conſumptio rei ſine conſenſu Superioris, ſine quo eſt injuſta, & ſacrilega. Hæc autem quantitas ſufficiens eſt ſaltem ea, quæ abſolute, & in ſe ſpectata cenſetur notabilis ſine reſpectu ad perſonas.

Dico *ſaltem*, nam ſunt, qui putant minorem quantitatem ſufficere. Hinc (ut notat Sanchez, De Lugo, & Illſung) falſum eſt Religioſum in hoc habendum eſſe ut filium familias, ſi (ut docent multi) reſpectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quam reſpectu extranei, eo quod putent plus requiri, ut pater ſit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non menſuratur præciſe ex damno temporali, ſicut furtum filii; ſed multo magis ex damno ſpirituali religioſæ diſciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religioſæ. Gravitas autem culpæ, qua, ſine licentia uſurpatur uſus rei, quæ hoc uſu non conſumitur, menſurari debet ex æſtimabilitate talis uſus, & temporis diuturnitate.

6. Si Religioſus inconſulto Superiore recuſet acceptare rem ſibi ex liberalitate oblatam, Sanchez docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum Religioni, ſed ad non alienandum, accipiendum, utendum ſine licentia. Poteſt tamen peccare contra charitatem, impediendo ſine juſta cauſa bonum Religionis, cui illa res ipſo acceptante acquirenda erat. At non peccabit, ſi donum non neceſſarium Religione recuſet ea juſta cauſa, v. gr. ut liberior ſit ad ſua miniſteria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7 Quoties Religioſus damnum injuſte intulit ſive extraneis, ſive Religioni, ejus bona uſurpando, vel deſtruendo, vel aliter nocendo, tenetur reſtituere, quantum poteſt, ex iis bonis, de quibus licite poteſt diſponere in alios uſus, vel imminuendo expenſas, quas licite poteſt ex Conventus bonis facere, niſi condonet Prælatus, vel dominus. *Ita de Lugo, & alii*. Nam injuria omnis jure naturali reſarciri debet, quantum fieri poteſt, niſi condonetur.

8. Spectandæ ſunt leges, ac regulæ cujuſque inſtituti, ut monet de Lugo. Quia fieri poteſt, ut quod forte non repugnat paupertati religioſæ ſpectatæ in genere, repugnet paupertati ut eſt propria talis, vel talis Religionis. Sic in quibuſdam Religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in noſtra Societate, repugnante ejus inſtituto, quoad hoc ſtrictiſſimo.

9. Si Religioſus aliquid ſine licentia valida Superioris donet, vel alienet, accipiens tenetur illud reſtituere Reli-

gioni. *Ita omnes*. Quia Religioſus caret poteſtate alienandi, & ſic transferendi ejus dominium.

Quæſt. VI. *Ad quid obligatur Religioſus ex voto Caſtitatis?*

Reſp. Secundum omnes tenetur ſub mortali non ſolum abſtinere a conjugio, ſed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ tum interno, tum externo, ut a turpi cogitatione, delectatione moroſa, ab impudico ſermone, deſiderio, aſpectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis, quæ aliquo modo ſunt contra caſtitatem. Nam votum caſtitatis etiam ſimplex, ſecundum ſignificationem receptam in Eccleſia, & conſenſum Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur: & vovitur caſtitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in ſæculari ſoluto eſt peccatum contra caſtitatem, eſt inſuper in Religioſo Sacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confeſſione exprimendam, unam luxuriæ contra virtutem caſtitatis, & alteram ſacrilegii contra votum, & religionem.

Porro gravius ſacrilegium eſt luxuria Religioſi ſacro Ordine inſigniti, quam ſæcularis eodem Ordine initiati: nam per prius flagitium violatur duplex votum ſolemne, duplexque conſecratio.

Quæſt VII. *Ad quid obligatur Religioſus ex vi voti Obedientiæ?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur 1. Ad ſervandam regulam ſecundum vim obligationis ejus in unaquaque Religione receptam. Nam per votum obedientiæ ſubjecit ſe regulæ, & poteſtati Superiorum; hocque votum emiſit ſecundum regulam; ideoque ſe obligavit generatim ad vivendum ſecundum regulam eo modo, quo ipſa intendit, & ad obediendum Superiori præcipienti conſentaneæ regulæ. *Ita Leſſius*. Quare ſi regula Ordinis ſub culpa abſolute obliget, ejus transgreſſio eſt contra votum, & ſacrilega. Si vero regula ex voluntate inſtitutoris non obliget ſub culpa abſolute, ejus tranſgreſſio non eſt contra votum, modo Religioſus ſit paratus ad pœnam ſubeundam quum imponetur. Quod addo, quia omnis regula religioſa, ſub qua comprehenduntur etiam conſtitutiones, & ſtatuta Religionis, obligat in conſcientia, etiam in noſtra Societate, ad pœnam ſubeundam, ſi imponatur. Nam, ut docet Suarez, regulæ, conſtitutiones, & ſtatuta Religioſorum habent rationem legis, nec ſunt mera conſilia, quum habeant authoritatem a Papa illa confirmante, vel fiant per juriſdictionem ab eo acceptam; ideoque obligant in conſcientia, vel ad culpam abſolute, vel ſaltem ad pœnam. Præterea Superior habet jus puniendi actus contra regulas, ac ſtatuta, & quidem in Societate noſtra expreſſe hæc poteſtas pro cujuſcumque tranſgreſſione datur Superiori.

2. Tenetur ad res contentas in regula pertinentes ad vo-

vota, & ad ea, quæ in ſua Religione præcepta ſunt, &
quidem ſub mortali, ſi res illa ſit gravis; ſub veniali,
ſi levis: quia tenetur ſervare vota illa ſecundum regu-
lam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3. Tenetur ad omnia, quæ ſuperior præcipit conſenta-
nea ordinis conſtitutionibus, regulis, ſtatutis, & inſtitu-
to: ſive ea expreſſe, ſive implicite, vel virtualiter in
inſtituto, ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indi-
recte pertineant; & quidem ſi præcipiat in virtute obe-
dientiæ, in nomine Chriſti, vel ſimili forma, qua indi-
cet ſe velle obligare graviter, vel quantum poteſt, tene-
tur ſubditus ſub mortali obedire in materia gravi. Nam
ad hoc ſe obligavit per votum obedientiæ, ut conſtat ex
ſenſu, & uſu in Religionibus recepto; & Superior habet
poteſtatem præcipiendi, & graviter obligandi ſecundum
regulam, ſecundum quam Religioſus vovet obedientiam,
& cui ſe ſubjecit; quamvis ipſa regula per ſe, & ſeclu-
ſo præcepto Superioris non obliget abſolute ſub culpa.
Alias votum obedientiæ inane, & luſorium eſſet; *tranſ-
greſſio horum trium* (votorum) *obligat ad mortale. A-
liorum autem* (quæ continentur in regula) *tranſgreſſio
non obligat ad mortale, niſi vel propter contemptum re-
gulæ .... vel propter præceptum, ſive oretenus a præ-
lato, ſive in regula expreſſum, quia hoc eſſet facere con-
tra obedientiæ votum*, ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 188.
art. 9 Hinc cap. 22. de lect. in 6. dicitur: *Religioſi
arbitrium non ex ſua (quum velle, & nolle non ha-
beat) ſed ex illius, quem vice Dei ſupra caput ſuum
poſuit, & cujus imperio ſe ſubjecit, voluntate depen-
det.* In Societatis Jeſu conſtitut. part. 9. cap 3. hæc
habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ
ad propoſitum Societati finem perfectionis, & auxilii
proximorum ad gloriam Dei faciant, omnibus præcipere
in obedientiæ virtute poſſit.*

Hinc Superiores præcipere poſſunt non ſolum omnia,
quæ ſunt in regula, quamvis hæc per ſe abſolute non o-
bliget, ſed etiam, quæ ſunt moraliter neceſſaria ad præ-
cavenda peccata, ad inſtitutum, regulas, vel vota ſer-
vanda; & nova ſtatuta ad hunc finem condere. Nam hæc
virtualiter, & implicite pertinent ad inſtitutum, ac vo-
ta, & ſub illis continentur. Sic clauſura arctiſſima ju-
re præcipitur monialibus, quæ illam non voverunt; quia
experientia docuit, hanc eſſe moraliter neceſſariam ad
cuſtodiam caſtitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religioſæ reformationem, & obſervatio-
nem ſtrictiorem, ſine qua diſciplina religioſa, & inſtitu-
tum ordinis in ſuo vigore conſervari moraliter nequit,
poſſunt a Superioribus obligari Profeſſi. Nam hoc im-
plicite, ac virtualiter voverunt; & ſubjiciens ſe alicui ad
finem, ſe ei quoque ſubjicit in iis, quæ neceſſaria ſunt
ad illum finem. *Ita Sanch. Leſſius, Layman, & alii.*
Nec conſuetudo habet tantam vim; ut Religioni, vel

Papæ adimat poteſtatem reformandi, & tollendi talem conſuetudinem. *Ita Suarez.*

Quod ſi Superior forma præcipiendi non utatur, non videtur obligare ſub mortali, niſi aliunde conſtet. Videtur tamen obligare ſub veniali, ſi aliquo modo mandet, inquit Leſſius, quia non intendit conſulere, & ſuadere dumtaxat, ſed aliquo modo præcipere, & obligare, quantumvis non tantum, quantum poſſet. Et ipſa ratio diſciplinæ religioſæ poſtulat, ut inferior obtemperet, etiamſi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens Superiorem non poſſe ratione hujus voti obligare ſubditum ad ea, quæ ſunt vel contra regulam, vel ſupra regulam, vel infra regulam, ſcilicet inutilia, niſi præcipiat ex cauſa, quæ ſit juxta regulam. Quia ſubditus ex vi voti hujus non intendit promittere, niſi vivendi ad normam, & obedientiam ſecundum proprium inſtitutum, & regulam. Poteſt tamen Superior majorem auſteritatem præcipere in pœnam commiſſi delicti; quia poteſt injungere pœnam dignam, & conſentaneam delicto: nam hoc exigit officium, ac munus Superioris; & ideo non eſt hoc ſupra regulam, quia ex vi illius ſubjicitur Religioſus condignæ pœnæ: ergo obedientia ſecundum regulam includit obligationem parendi in hac pœna. Ita Suarez ex communi Doctorum ſententia.

FIRENZE

4. Poteſt obligari a ſuperiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculoſa neceſſaria eſt ad bonum commune Religionis. *Ita Suarez, & alii.* Hinc poteſt obligari ad opitulandum fratribus ejuſdem Religionis peſte infectis; quia ad conſervationem, & bonum regimen Religionis pertinet, quod Religioſi mutua ſibi obſequia præſtent, & in neceſſitate ſibi ſubveniant: ideoque hoc ſaltem implicite ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Caſtropal., Sanchez &c.* Item tempore peſtis Religioſi, quorum inſtitutum eſt ſpirituali proximorum ſaluti incumbere, tenentur juſſu ſuperioris ſæcularibus peſte infectis Sacramenta miniſtrare, ſi Parochi ei muneri obeundo non ſufficiant, & ſuperior tenetur id præcipere. Quia hoc eſt ſecundum eorum regulam, quum eorum munus ſit eſſe Epiſcoporum, & Parochorum coadjutores in ſalute ſpirituali proximi adjuvanda. *Ita Sanch. & alii.*

Præterea notanda ſunt ſequentia.

1. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam ſacrilegii ratione facti voti, & alteram injuſtitiæ contra hominem, ratione traditionis, & promiſſionis factæ Religioni, & ejus Prælatis. *Ita Suarez.*

2. In dubio de poteſtate ſuperioris, vel an res præcepta ſit licita, tenetur ſubditus parere, ex c. *Qui culpatur* 23. quæſt. 1. quia tunc melior eſt conditio ſuperioris, qui eſt in poſſeſſione authoritatis, & poteſtatis præcipiendi, & in quem inferior ſuam libertatem abdicavit. Itaque rectus ordo, & ſubordinatio debita poſtulat. Præte-

terea ſuperior habet jus præcipiendi id omne, quod non eſt certum excedere ejus poteſtatem.

3. Superior regularium habet etiam poteſtatem patris familias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi poteſt ſuos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque a Papa jurisdictionem eccleſiaſticam, quaſi epiſcopalem in ſuos ſubditos, & novitios, vi cujus poteſt illos obligare independenter a voto, ſicut Epiſcopus ſuos ſubditos.

4. Superiori aliquid ordinanti, quamvis non ſub præcepto, nec in virtute obedientiæ, dicere: *Nolo parere*, vel *nolo facere*, ſecundum communem Doctorum ſententiam eſt peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum poteſtatis legitimæ, & irreverentiam contra ſuperiorem, ut ſuperior, & Dei miniſter eſt, qui contemptus redundat in Deum ipſum, juxta illud, *qui vos ſpernit, me ſpernit*. Idem docet De Lugo, ſi hoc dicatur vicario, vel ſuperiori, vel miniſtro: quia eſt ſuperior, quaſi vicarius, & delegatus Prælati principalis; & Prælatus, ſeu Rector vult, ut obediatur vicario ſuo miniſtro ſicut ſibi jubenti ſub præcepto obedientiæ: quare tunc vere contemnitur authoritas ſuperioris, quod ſemper eſt mortale.

5. Superiores regularium poſſunt præceptis, ſtatutis, ac ſententiis ſubditos ſuos ubicumque terrarum exiſtentes obligare, excommunicare, fugitivos propria authoritate capere. Quia poteſtas in ſuos iis competit non ratione territorii, ſed ratione perſonalis obligationis ex voto obedientiæ.

6. Papa eſt primus, ac ſupremus omnium Religionum Præpoſitus generalis, unde Religioſi tenentur vi voti obedientiæ ei primario obedire in omnibus, in quibus tenentur ſuis Prælatis regularibus. Nam hoc votum per ſe primo, ac principaliter fit ſummo Pontifici tamquam ſupremo omnium Religionum Præpoſito.

7. Ab Innocentio XI. damnata eſt hæc Michaelis de Molinos propoſitio: *Præpoſitis obediendum eſt in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religioſorum tantummodo exterius pertingit. In interiore vero aliter res ſe habet, quo ſolus Deus, & director intrant.*

Quæſt. VIII. *An peccet Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad ſubeundam pœnam, quum imponetur, ſi eam ſubire paratus eſt?*

Reſp. 1. In praxi raro, ac vix fieri poteſt, ut non peccet ſaltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut ſenſualitatis, curioſitatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otioſitatem, acediam; vel ob defectum finis honeſti, vel debitæ circumſtantiæ in actu, quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. *Ita Suar., Sanch., Leſſius, & alii com.* Et S. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio eſt peccatum,

 quum

quum adverſetur rectæ rationi, ac legi divinæ, & vitiet actionem. Sic, v. g. omiſſio meditationis, vel examinis, vel ſtudii, ex negligentia, ſeu torpore quodam, ſemper eſt peccatum acediæ. Præterea omnis actus deliberatus, qui non eſt bonus, hoc ipſo malus eſt, quum nullus ſit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo ſemper honeſte, ac decenter naturæ ſuæ rationali ut rationali vivat, ſeu agat. Ut autem ſit honeſtus, neceſſe eſt, ut ejus objectum ſit bonum, vel ſaltem indifferens, ſed referibile ad bonum finem, ad quem conducat, ut fiat modo debito, cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex fine honeſto, ſeu motivo virtutis. Si unum ex his deſit, hoc ipſo actus non eſt bonus, ſed malus. *Bonum enim ex integra cauſa, malum ex qualibet defectu*. At raro, ac vix fieri poteſt, ut actus, quo violatur regula, fiat modo debito, & cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex motivo honeſto: quum regulæ, & conſtitutiones Religionum ad rectitudinem morum in tali ſtatu debitorum, & virtutum actus ſpectent, ſintque medium perfectionis reſpectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omiſſione, vel actione contra voluntatem Superioris nolentis per ſe obligare ſub culpa.

Ob eamdem rationem vix fieri poteſt, ut quis ſine peccato rejiciat inſpirationem divinam circa bonum meri conſilii. Qui enim fieri poteſt ut bonum, ad quod Deus hic & nunc nos impellit, & ei placet a nobis fieri, poſſit omitti recte, honeſte, & ob bonum finem? Quum autem non detur actus moralis indifferens in individuo, omnis actus, qui fit, vel omittitur deliberate non ex fine honeſto, eſt hoc ipſo ſaltem peccatum veniale. Quare Toletus, lib. 2. c. 3. inter peccata omiſſionis recenſet, *divinis inſpirationibus non reſpondere, nec operari aliquod bonum, quum poſſit quis operari, licet non obligetur ex præcepto*. Et merito viri timorati humiliter ſe accuſant de inſpirationum divinarum repulſa. Itaque in his caſibus raro abeſt peccatum, vel acediæ, vel ſenſualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. Nam vel leviſſima inordinatio ſufficit ad veniale.

Reſp. 2 Mortaliter peccat Religioſus, qui regulas illas, circa exercitia ſpiritualia, abnegationem ſui, actus virtutum, religioſam diſciplinam frequenter, & ex conſuetudine violat, teneturque graviter hanc conſuetudinem vitare, & emendare. *Ita Sanch.*, *Laym.*, *& alii*. 1. Quia tunc intervenit contemptus ſaltem interpretativus vitæ regularis, ac perfectionis; & ſe conjicit in periculum violandi vota, ad quorum obſervationem illæ regulæ ſunt media ſaltem moraliter neceſſaria, ut experientia conſtat. 2. Scandalum aliis, & grave damnum ſpirituale Religioni affert, religioſamque diſciplinam graviter perturbat. 3. Ex vi votorum, quibus ſe religioni in perpetuum ex parte ſua addixit, tenetur ſub mortali ad

ad perſeverandum in Religione abſque nocumento notabili Religionis, & ad ita ſe gerendum, ut ſit tolerabilis, & expelli non debeat. Qui autem regulas violare ſolet, intolerabilem ſe reddit, ut expelli debeat; aut ſi toleretur, graviter nocet Religioni. Adde quod Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap 1 *Præcipit, ut omnes regulares tam viri, quam mulieres ad regulæ, quam profeſſi ſunt, præſcriptum, vitam inſtituant, & componant, atque imprimis &c.* Hinc propoſitum non ſervandi communiter has regulas eſt mortale, quum contineat virtualiter, & implicite voluntatem inferendi grave damnum Religioni, & ſcandalum aliis. *Ita multi.*

Reſp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes, inquit Sanchez.* Quia hoc eſt contra votum profeſſionis, quo Religioſus promiſit ſubjectionem erga regulam: quod eſt aliquid grave, quod tunc violat: nam *tranſgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit ſubjici ordinationi legis, vel regulæ,* ait S. Th. Præterea hoc continet contemptum authoritatis a Deo acceptæ, unde manat regula. Idem docet S. Bernard. l *de præcept. & diſpenſ.* cap. 14. ubi ait, violationem mandati levioris eſſe grave crimen propter contemptum; *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, & convertit in crimen gravis rebellionis nævum ſatis levem ſimplicis tranſgreſſionis &c.*

Quæſt. IX. *Quænam ſint obligationes Superioris Religioſorum?*

Reſp. Traduntur cap. 6. de ſtatu Monach. ubi Innoc. III. ait: *Præ cæteris potens ſit in opere, & ſermone, ut exemplo vitæ, verboque doctrinæ fratres & inſtruere poſſit in bono, & a malo revocare. Zelum Religionis habens ſecundum conſcientiam, ut delinquentes corripiat, & caſtiget, obedientes foveat, & confortet.... Vigilem curam, & diligentem ſollicitudinem gerens de omnibus: ut de officio ſibi commiſſo dignam Deo poſſit reddere rationem. Quod ſi prævaricator ordinis fuerit, aut contemptor, ſeu negligens, aut remiſſus, pro certo ſe noverit non ſolum ab officio deponendum, ſed & alio modo ſecundum regulam caſtigandum, quum offenſa non ſolum propria, verum etiam aliena de ſuis manibus requiratur.* Tenetur autem imprimis ſubditos promovere ad perfectionem propriam ſui inſtituti; quia eſt finis talis religionis, & ad hoc conſtitutus eſt ſuperior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota, & regulæ omnes, quæ ſunt media ad talem perfectionem, accurate ab omnibus ſerventur; & impedire, quantum poteſt corrigere, & punire non ſolum peccata etiam venialia ſubditorum, ſed etiam violationes regularum, licet per ſe non obligantium abſolute ſub culpa. *Prælatus Regularis* (inquit De Lugo, tom. 1. de juſtit. diſput. 9. ſeſſ. 2.) *poteſt graviter peccare negligendo culpas veniales in ſubditis, imo &* ob-

obſervantiam circa regulas, quæ tamen ex ſe non obligant ſubditos ad peccatum etiam veniale. Quia in hac ipſa negligentia Prælatus defuit graviter obligationi, qua ex munere ſuo tenetur conſulere potiſſimum bona, & profectui ſubditorum, & obſervantiæ regulari, quæ per hujuſmodi defectus toleratos maxime labefactatur: multo enim magis, & gravius obligatur ex munere ſuo prælatus regularis ad procuranda bona ſpiritualia, quam temporalia ſui conventus. Quare ſi ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in ſpiritualibus, non poterit ipſe a peccato gravi excuſari; & poterit contingere, quod ſubditi ſolum venialiter peccent, & prælatus peccet graviter in iis defectibus permittendis. Debet igitur prælatus vigilare, & adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis. Ita ille.

Similiter (inquit la Croix, tom. 3) *Peccat mortaliter ſuperior, ſi per ejus diſſimulationem paſſim negligatur obſervantia alicujus regulæ, v. gr. prohibentis ingreſſum in aliena cubicula, regulæ ſilentii &c. licet tranſgreſſio talis regulæ ne veniale quidem eſſet. Ratio eſt, quia obſervatio talis regulæ multum confert ad decorem, ædificationem, & utilitatem talis communitatis, ſæpe etiam præcavet gravia mala in ſubditis. Ergo ſi ſuperior negligat, infideliter fungitur munere ſuo, nocetque graviter communitati, ac gravius peccat, quam ſi in adminiſtrandis temporalibus gravem committeret negligentiam.* A fortiori peccat mortaliter ſuperior, ſi per ejus incuriam, & diſſimulationem ſubditi ſomno, vel otio vacent, exercitia ſpiritualia omittant, ſeu negligant &c. Quare (ut ait S. Antonin. 2 part. tit 9. c. 5.) *Prælatus debet eſſe ſollicitus ad inquirenda vitia ſubditorum, nec ſufficit, quod corrigat defectus, quos contingit eum ſcire; ſed debet inquirere diligenter vitam ſubditorum, ſi forte etiam occultos defectus poteſt deprehendere, ut admonendo, & præcavendo malis obviet.* Eſtque hæc communis Theologorum ſententia. Hinc etiam ſuperiores tenentur avertere, & non permittere ſuis ſubditis occaſiones peccatorum, etiam venialium, & amittendi, vel minuendi fervorem ſpiritus, ac ſtudium perfectionis, quum teneantur eorum perfectionem promovere, & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendant mandatum illud Apoſt. Rom. 12. *Qui præeſt in ſollicitudine.* Et Hebr. 13. *ipſi pervigilant*, hoc eſt pervigilare ex officio debent, *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri.* Et illud Eccli. 32. *Rectorem te poſuerunt? Noli extolli: eſto in illis quaſi unus ex ipſis. Curam illorum habe.* Item illud Concil. Tridentin. ſeſſ. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum eſt omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere ... ac bonorum omnium operum exemplo paſcere &c.* Denique ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 2 ſuperiores tenentur ſingulis ſubditis omnia, quæ iis neceſſaria ſunt, ſuppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vi-

ces

ces parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem Religioni donata ſunt, & alioqui dant occaſionem multis malis, ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona vero ſuorum ſuſtentationi ſuperflua erogare tenentur in cauſas pias, ut dixi de Clericis: nam bona Religionis ſunt bona Deo dicata, & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii.*

Item ſuperiores graviter tenentur apoſtatas, & fugitivos requirere, ex cap. 24. de Regular.

Quæſt. X. *An ſit obligatio ſub mortali eligendi, vel proponendi digniorem in Superiorem Regularium, licet prælatura ſit temporalis?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia, teſte De Lugo.* Quia 1. eadem eſt ratio, ac de Epiſcopo, & Parocho, quum ſuperior Religioſorum ſit animarum paſtor, & habeat ſubditos, quos in viam ſalutis dirigere, imo & ad perfectionem promovere tenetur ex ſuo munere. 2. Alioqui grave damnum ſpirituale inferetur Religioni; neceſſficaciter ſubditi ad perfectionem adducentur, ut experientia conſtat. Et vero (ut ait de Lugo, diſp. 35. ſect. 5.) eadem mala oriri poſſunt in Religione, ſi non eligantur digniſſimi, quæ in Eccleſia, quum facile poſſint eligi indigni, qui digni videbantur; & quum adeo difficile ſit invenire vere, & abſolute dignum, qui ſuo exemplo, & prudentiâ continere poſſit ſubditos in diſciplina religioſa; & hanc, ſi (ut plerumque contigit) relaxata ſit, ad priſtinum, & debitum rigorem reducere, ſubditoſque ad perfectionem religioſam promovere, qui eſt finis gubernationis religioſæ. *Ita ille.*

Quæſt. XI. *An liceat fœminis ingredi domos Religioſorum.*

Reſp. Negat. Nec etiam licet ſuperiori eas admittere. Nam id ſemper generatim prohibitum fuit, ſaltem ex conſuetudine vim legis habente, ad amovendum ſcandalum, occaſionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut conſtat ex S. Gregorio Magno lib. 3. epiſt. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur canon. 20. cauſ. 18. quæſt. 2. ubi ait: *Pervenit ad nos, quod in monaſterio tuo paſſim mulieres aſcendunt (& quod adhuc eſt gravius) Monachos tuos ſibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occaſione humani generis inimicus ſuas eos (quod abſit) calliditate decipiat, ideo hujus te præcepti ſerie commonemus, ut neque mulieres in monaſterio tuo deinceps qualibet occaſione permittas aſcendere, neque monachos tuos eas commatres ſibi facere. Nam ſi hoc denuo ad aures noſtras quocumque modo pervenerit, ſic te ſeveriſſimæ noveris ultioni ſubdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri ſine dubio corrigantur.* Ubi S. Pontifex conqueritur de ingreſſu mulierum in monaſterium Religioſorum: ergo hic ingreſſus jam erat mulieribus illicitus: hincque ipſe graviter prohibet, ut patet tum ex his verbis: *Ideo hu-*

hujus te præcepti ſerie commonemus &c. tum ex gravi pœna intentata: *Sic te ſeveriſſimæ noveris altiori ſubdendum*: quod ad omnes Religioſorum domos, & ſuperiores ſpectat; *Ut cæteri ſine dubio corrigantur*. Quamvis autem hæc prohibitio a S. Gregorio renovata, ad Abbatem, & in ejus perſona ad omnes regularium ſuperiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam ſpectat, quæ ſuppoſita hac prohibitione non poſſunt Religioſorum domos ingredi ſine ſcandalo, & cooperatione ad peccatum Religioſorum eas admittentium, vel injuria Religioſis illata, ſi invitis eorum Superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem aperte ſupponunt Pius V. conſtit. *Regularium*. Et Gregorius XIII. conſtit. 28. revocantes quamlibet licentiam ingrediendi Religioſorum domos mulieribus prænobilibus, & Duciſſis conceſſam: nam ſi hic ingreſſus omnibus mulieribus illicitus non fuiſſet, minime licentia Papæ Duciſſis opus fuiſſet. Idem vetant multa Concilia particularia, & Cler. Gall. an. 1643.

Imo ex conſtitut. Pii V. *Decet Romanum Pontificem*, edita anno 1570. omnes mulieres Religioſorum domos ingredientes extra caſus permiſſos, ipſo facto incurrunt excommunicationem Papæ reſervatam, niſi excuſentur ob ignorantiam invincibilem. Ita Navarrus, Suarez, Sanchez, Caſtropalao, Fagnanus, & Cabaſſutius Gallus, in ſua juris Canonici theoria, & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Epiſcopis reſervatam eſſe. Religioſi vero, qui mulieres quaſcumque introducere, admittereve præſumunt, contrahunt ipſo facto pœnam privationis officiorum, & inhabilitatis in poſterum ad illa, & alia omnia, & ſuſpenſionis a divinis latam, Conſtit. *Regularium*, quam idem Pius V. ad caſum, quo introducerentur quæcumque mulieres, extendit, conſtit. *Decet Roman. Pontif.* cit. ubi ait: *Apoſtolica authoritate tenore præſentium dicimus, & declaramus fuiſſe, & eſſe mentem, & intentionem noſtram, quod dictæ litteræ* (Conſtitut. Regular.) *non ſolum comprehenderent, & comprehendant mulieres habentes, aut prætendentes facultatem, & indulta ingrediendi Monaſteria, ſed etiam omnes, & quaſcumque mulieres tam in genere, quam in ſpecie.*

Ex dictis intelliges, vulgus graviter errare exiſtimans ingreſſum in Religioſorum, & Monialium domos licitum eſſe, quum murus dirutus eſt, & aditus patet. Nam hic caſus nullibi excipitur in Jure, nec a Doctoribus: *Ubi autem lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*; & tum valet ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas Religioſorum, ſcandali, tentationum, & occaſionum peccandi amotio. Nec tunc ingreſſus magis licitus eſt, quam quum Monaſterii janua caſu aliquo aperta eſt.

Ingreſſus tamen in Religioſorum domos licitus eſt, 1. Omnibus mulieribus cauſa proceſſionis, & ſepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem conſtit. Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem, ingredi. 2. Impe-

peratricibus, & Reginis, earumque filiabus cum ſuo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expreſſa, & ſpecifica mentio. Idem eſt de ſupremis Duciſſis ob eandem rationem: nam in ſua ditione ſunt tanquam Reginæ, & eadem authoritate pollent; quod etiam patet ex conſuetudine tacita a prælatis Eccleſiæ approbata. Sed aliæ mulieres, quæ eas comitantur, non debent ab iis diſcedere. 3. Fundatricibus, ex declaratione a Sacra Cardinalium Congregatione facta pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis Religioſis, ſaltem quorum regula eas excipit: vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

„ (✠) NOTA. Authoris noſtri opinio communis erat dum ipſi
„ ſcripſit; ſed SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Pontificatus ſui
„ anno II. die 3. Januarii 1742. Conſtit. quæ incipit: *Regularis*
„ *Diſciplinæ*, inter abuſus recenſet, ac improbat Mulierum ingreſ-
„ ſum in Monaſteria Virorum, etiam in publicis Supplicationi-
„ bus, aliiſque ab Authore relatis caſibus. *Quoniam autem*, in-
„ quit, *ſicut dolentes accepimus, alii quidem Apoſtolicas leges,*
„ *ac præcepta hujuſmodi, vel auſu temerario parvipendentes vel*
„ *ad eorum arbitrium interpretantes; Fœminis quibuſcumque adi-*
„ *tum, ingreſſumque tam manifeſte, ac tanta ſolemnitate vetitum*
„ *permittunt; alii vero privilegia, indulta, prærogativas, facul-*
„ *tates, licentias, & alias quocumque pacto excogitatas conceſſio-*
„ *nes ſibi ſive a jure, ſive ab homine factas, & impertitas, ſeu*
„ *facta, & impertita, ac quorumcumque munerum, dignitatum,*
„ *ac præeminentiarum ratione debitas, ſeu debita arrogantes, præ-*
„ *tendentes, obtendenteſque, fœminas quaslibet intra Monaſterio-*
„ *rum Clauſtra, Septa, Cœnacula, cubicula, aliaſque officinas,*
„ *aut admitti, ac recipi ſinunt, mandantque, aut una ſecum du-*
„ *cunt; alii denique ſub pietatis, ac religionis prætextu, cum Sup-*
„ *plicationes, ſive cum Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, ſive*
„ *cum Sacris Sanctorum, Sanctarumque Reliquiis, Statuis, &*
„ *Imaginibus per Clauſtra, Septa, & alia Monaſteriorum loca de*
„ *more, ut aſſerunt, habentur, ſine ullo prorſus diſcrimine ma-*
„ *ſculos, & fœminas ſupplicationes hujuſmodi per eadem loca ſe-*
„ *qui, & comitari licitum, quinimo, ut indulgentias lucrari va-*
„ *leant, neceſſarium eſſe oſtendunt.*
„ Itaque primo hæc omnia abolere, ac improbare conſtituit.
„ Secundo; Abolet, & revocat quaſcumque facultates, licentias,
„ & quocumque alio pacto nuncupatas Conceſſiones, factas, ſive
„ per S. R. E. Cardinales, ſive per Cardinalium Congregationes,
„ ſive per Legatos a Latere, vel Apoſtolicos Nuntios, *quocumque*
„ *modo, ac tenore, & ſub quibuſcumque verborum formis ex-*
„ *preſſas.*
„ Tertio: Cenſuris ſubjectos eſſe declarat, qui iis facultatibus
„ uti velint.
„ Quarto: Denique præſervat privilegia a S. Sede legitime con-
„ ceſſa Patronis, Fundatoribus, inſignibuſque Monaſteriorum Be-
„ nefactoribus: *Dummodo conceſſiones hujuſmodi per Apoſtolicas in*
„ *ſimili forma brevis, vel ſub Plumbo deſuper expeditas litteras*
„ *dumtaxat, & non aliter omnino factas, & impertitas fuiſſe prius*
„ *Ordinariis locorum, Antiſtitibus, vel Præſulibus, per legitima,*
„ *& authentica documenta conſtare fecerint, & dummodo nec va-*
„ *gandi, nec otiandi, nec comedendi, cœnandique, nec per am-*
„ *bulacra, cubicula, cœnacula, aliaque loca, & officinas diſcur-*

E 6 „ *rendi*

,, *tendi cauſa, ſed ad Eccleſias accedendi, vel Miſſas audiendi,*
,, *aliaque erga Deum pietatis officia, & opera exercendi ſtudio*
,, *ingrediantur, & dummodo de earum adventu, & ingreſſu in-*
,, *terdiu, & opportune faciendo, Superiores pro tempore certiores*
,, *fiant, ad hoc ut abſque fratrum incommodo, & offenſione, re-*
,, *cto tramite ad Eccleſias pergatur, & alia de jure ſervanda*
,, *ſerventur.*

Quæſt. XII. *An licitus eſt ingreſſus in Monaſteria Monialium?*

Reſp. Omnibus tum viris, tum fœminis ſub excommunicatione ipſo facto contracta prohibitus eſt ſine licentia Epiſcopi, vel Superioris, ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 5. ubi ait: *Ingredi intra ſepta Monaſterii* (Sanctimonialium) *nemini liceat, cujuſcumque generis, aut conditionis, ſexus, vel ætatis fuerit, ſine Epiſcopi vel Superioris licentia, in ſcriptis obtenta, ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda. Dare autem tantum Epiſcopus, vel Superior licentiam debet in caſibus neceſſariis: neque alius ullo modo poſſit, etiam vigore cujuſcumque facultatis, vel indulti hactenus conceſſi, vel in poſterum concedendi.* Hoc Decretum in Gallia uſu receptum eſt. Gregorius autem XIII. Conſt. ann. 1575. edita, quæ incipit: *Ubi gratiæ*, poſtquam revocavit licentias omnes ingrediendi Monaſteria, & domos Religioſorum ac Sanctimonialium quibuſvis etiam Duciſſis conceſſas, prohibet ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrenda omnibus & quibuſcumque perſonis Eccleſiaſticis & ſecularibus, & regularibus, ne niſi in caſibus neceſſariis, & cum licentia Epiſcopi vel Superioris, Monaſteria Monialium ingrediantur, & ſimul ipſis Monialibus ſub eadem pœna vetat, ne ullam perſonam aliter admittere præſumant, non obſtantibus quibuſcumque conſtitutionibus, ſtatutis, conſuetudinibus, & privilegiis &c.

Quæſt. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit Religionem?*

Reſp. 1. Qui vovit Religionem in genere ſed indeterminate, tenetur ingredi aliquam in qua vigeat diſciplina religioſa. Si non admittatur in uno Ordine, vel in probatione deprehendat hunc ſibi non expedire, ex communi ſententia tenetur probare alias plures Religiones ſuæ linguæ; quia tale votum eſt votum de aſſumenda aliqua ex omnibus Religionibus, ideoque de omnibus ſub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diverſorum Ordinum, & ab ipſis repulſus, inde judicare potes ab omnibus te eſſe repellendum, vel nullam tibi convenire; ideo voto ſatisfacis, ſi tot Religiones petas, & experiaris, ut prudenter judicare poſſis ex earum repulſa, vel experientia, ab aliis omnibus repellendum, vel ea tibi non expedire: quod colligitur ex cauſa repulſæ, & diſconvenientiæ, quæ ſit generalis, & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinate unum ordinem, ſi in una domo illius ordinis receptus non fuerit, tenetur tentare plu-

plures alias ejuſdem ordinis, quamdiu eſt ſpes probabilis admiſſionis. Si vero domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicite, ſi ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, ſed abſolute ceſſat votum. Quia non vovit dimiſſionem ſæculi, niſi dependenter ab ingreſſu talis loci, & jam conditio, ſub qua vovit, non eſt in ejus poteſtate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo ceſſante, ſe iterum offerre, quia ejus admiſſio videtur ſolum fuiſſe dilata ad tempus: ſecus, ſi abſolute repulſus eſt, tali impedimento non extante: nam non intendit ſe ulterius obligare, ſi abſolute repellatur, alioqui deberet ſemper manere incertus, & ſuſpenſus.

Porro, qui vovit aliquam determinatam Religionem, poteſt perfectiorem ingredi, quia hoc eſt melius. Sed qui ita vovit aliquam Religionem determinate, ut ſimul ingreſſum Religionis in genere intenderit, tenetur prius conari, ut admittatur in illam determinatam; & non admiſſus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum eſt virtualiter duplex, alterum Religionis in genere ac vage, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantum poteſt. *Ita Sanchez &c.*

Reſp. 2. Qui vovit Religionem, tenetur diligenter, ac ſerio curare, ut recipiatur, eam ingredi tempore ſtatuto, & ſincere experiri tyrocinium, & poſtea profiteri ſi judicet Religionem illam ſibi convenire, atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta, quantum in ſe eſt, amovere. Nam iſta omnia virtualiter, & implicite vovit; & intendit ſe obligare ad ingreſſum Religionis, in ordine ad ſtatum ipſum amplectendum, ſi conveniat: & alias ingreſſus eſſet vanus, & inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non ſatisfacit, ſi ex ſola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur ſe probare, & de ratione probationis eſt, ut res probata admittatur, ſi conveniens videatur. *Ita Suarez.* Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter poſſibilem: nam, ut ait Sanchez, obligatio Religionis eſt graviſſima: ac proinde aſtringere debet ad diligentiam humano modo poſſibilem, qualem poſtulant res arduæ, & magni momenti. Quod ſi ſua culpa effecit, ut ejiceretur, vel non reciperetur, tenetur poſtea ſerio curare, ut iterum admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum ſponte ſua impedimentum executioni ejus, alioqui eſſet inane, & illuſorium. Si vero intra probationis annum bona fide factæ, judicet ex cauſa ſufficienti ſibi non expedire ſtatum illum, poteſt relinquere. Quia jure communi conceſſus eſt annus probationis in favorem tum Religionis, tum etiam ingredientis, ut poſt ſufficiens experimentum, poſſit libere eligere, quod ſibi magis expedire judicaverit: vovens autem Religionem non renuntiat huic favori, ſed cenſetur velle ingredi ſecundum jus commune, & uſum ordinarium.

Qui

Qui vero vovit etiam profiteri, tenetur profiteri, & perſeverare, etiamſi ea vitæ norma ei incommoda, & difficilis appareat. *Ita Azor, Leſſius, Layman, & alii multi.* Nam is vovit abſolute, & ſe obligavit ad profitendum, ſi judicaretur idoneus, & ratio vovendi eſſet tolerabilis; plus enim vovit, quam qui vovit ſolum ingreſſum, ut conſtat ex S. Thom. 2. 2. quæſt. ult. art. 4. & ex communi ſenſu, ac uſu. Unde non ei licet egredi, niſi ineptus ſit, vel difficultas tanta ſit, ut periculum peccandi, vel impediendi majus bonum inducat.

Reſp. 3. Qui vovit Religionem non præfinito tempore, tenetur ſtatim eam ingredi, & ſupradicta præſtare. Quia dilatio minuit rem promiſſam, nempe obſequium Dei; nam quo plus differt, eo minus reddit Deo, cujus obſequio promiſit ſe totum vitæ ſuæ tempus daturum in Religione, ſi hæc ei conveniat. *Ita Sanchez, De Lugo, & alii.*

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

Quæſt. I. *Quænam ſunt obligationes Conjugum inter ſe?*

Reſp. Ex communi omnium ſententia tenentur. 1. Simul cohabitare, & convivere, ex Geneſ. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.* Et 1. Corinth. 7. *Iis autem, qui matrimonio juncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere* (ſine juſta cauſa); *quod ſi* (etiam ex juſta cauſa) *diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Nam hanc cohabitationem non ſolum quoad tectum, ſed etiam in convictu, & cæteris exigunt natura contractus matrimonii, vinculum, ac debitum conjugale, prolis ſuſceptio, ac conveniens educatio, & mutua obſequia præſtanda. Licet tamen viro ob juſtam cauſam ſine facultate uxoris ad breve tempus diſcedere, non vice verſa; imo diu abeſſe licet viro, ſi res familiaris, vel obſequium Principis id exigat. Alias non licet, ex cap. 1. de conjug. lepraſ. *Quum vir, & uxor una caro ſint, non debet alter ſine altero eſſe diutius.* Habitationis autem electio ad virum pertinet, quum ſit mulieris caput, ex 1. Cor. 11. unde uxor tenetur maritum ſequi, cap. *Unaquaque* 13. quæſt. 2. niſi obſtet grave periculum corporis, vel animæ, vel ſpeciale pactum antecedens; nam præceptum naturale vitandi peccatum, & tuendi vitam prævalet.

2. Debent ſibi mutuum amorem charitatis ſpecialem. Nam ſunt ſpecialiter mutuo conjuncti, tum per contractum indiſſolubilem, tum etiam per Sacramentum, quod eſt ſignum unionis Chriſti cum Eccleſia, quam inter ſe imitari debent. Uxor autem debet inſuper marito hono-

rem,

rem, obſequium, & in iis, quæ ad gubernationem domus, filiorum educationem, & bonos mores ſpectant, obedientiam. Item tenetur domus curam habere, *ad Tit.* 2. & viro opportune, & ſufficienter neceſſaria ſubminiſtrare.

Vir vero uxori debet regimen, curam, tutelam, ſuſtentationem, & correctionem rationabilem; nam vir eſt caput, & ſuperior uxoris. Quamvis autem ex S. Antonino, & S. Thoma in 4. diſt. 35. art. 2. ad 1. maritus poſſit aliquando uxorem verberare moderate, ad ejus correctionem ob gravem culpam, ſi ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio raro moderate, & utiliter fit. Certe extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumelioſis afficere: nam ipſi debetur honor, & amor; quum uxor ſit commembrum viri, comprincipium familiæ licet ſubordinatum, & ſocia, atque adjutrix domeſticæ adminiſtrationis. Hæc officia mutua tradit Apoſtol. Epheſ. 5. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino: quoniam vir eſt caput mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ.... Viri diligite uxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam. Unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum.* Et ad Tit. 2: *Viros ſuos ament, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis.*

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui pro ſuis facultatibus, idque tum ex conjugalis vinculi, & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum eſt uxor, tum ex juſtitia: nam ideo ab ea accipit dotem, & bonorum adminiſtrationem obtinet, ut matrimonii onera ſuſtineat, uxorem, & familiam ſuſtentet, l. 20. Cod. *de jure dotium.* Quod ſi dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia juri ſuo ceſſit, & eſt ſemper ejus caput, habetque ejus operas ſibi obligatas. Ideoque vir tenetur diligentiam, & laborem ſaltem mediocrem adhibere ad bona conſervanda, & acquirenda, ut poſſit uxorem, & familiam convenienter ſtatui ſuo ſuſtentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, ſi rixas, odium, diſſenſiones excitet, vel foveat; ſi pacem, & ſocietatem conjugalem turbet; ſi alterum contumeliis afficiat; ſi ad iram gravem, vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occaſionem præbeat; ſi ſine ſufficientibus indiciis male judicet de alterius continentia; ſi rem familiarem non curet; ſi bona dilapidet &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, ſi viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum, & domus gubernationem ſpectante, non obediat, quum in his ſit viro ſubjecta; ſi imperium ſibi vindicet: nam alienam poteſtatem ſibi uſurpare nefas, & iniquum eſt; ſi quid notabile ex bonis communibus impendat, vel alienet contra voluntatem rationabilem mariti, & conſuetudinem legitimam fœminarum ſimilis ſtatus; ſi domus curam negli-

gligat; ſi virum inopem non alat quum poteſt: nam uxor dives virum inopem ſuſtentare, & caſus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Soluto Matrim.* hoc enim exigit ſpecialis amor conjugalis, quem ei debet.

3. Conjuges debent ſibi mutuo fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum, qui ex ſe ad illam refertur, ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena perſona, vel circa alienam, ut copula, tactus, oſcula, vel horum deſiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ propriam, contineat injuſtitiam mortalem ratione conjugii. Nam ex 1. Cor. 7. *Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier.* Ergo uterque conjux ſolus habet dominium integrum corporis alterius, quoad copulam; ideoque, & ad omnes actus ad illam ordinatos, & obligatur ad abſtinendum ab omni actu venereo cum alio, eo quod de ſe ad copulam & adulterium referatur, ut recte docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, ſi aliquis actus venereus exerceatur erga alteram perſonam, vel optetur.

4. Tenetur uterque reddere debitum conjugale, hoc eſt, corpus ſuum ad copulam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1. Cor. 7. *Uxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor viro ... Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi.* Et quoad hoc uterque habet æquale jus. Nam ex vi contractus Matrimonii vir, & fœmina transferunt in ſe mutuo poteſtatem corporum in ordine ad copulam; & ſic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio eſt ſub mortali, quum ſit juſtitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis, & incontinentiæ. Unde eſt mortale vel ſemel ſine juſta cauſa debitum negare illud ſerio, inſtanter, & rationabiliter petenti, vel ſi ſit periculum incontinentiæ. Non eſt tamen mortale denegare, ſi compars remiſſe petat, & dilationem facile concedat citra periculum incontinentiæ, quum tunc non graviter exigatur: imo nec veniale, ſi petens non ſit ſui compos, ut in ebrietate, vel amentia, quia in illa petitio non eſt actus humanus; item quoties petens non eſt rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut ſi reddi nequeat debitum ſine notabili detrimento ſanitatis, & periculo morbi; ſi nimis ſæpe petatur, aut tempore fluxus menſtrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt ſibi invicem poteſtatem ſuorum corporum, niſi ad uſum rationabilem, & ſalva perſonæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ prius conſuli exigit, quam generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, ſi compars adulterium committit; quia ob tale crimen, & fidem violatam amiſit jus exigendi. Hæc tamen poteſt petere de-

debitum tamquam licitum, & benevole concedendum, non exigendo tamquam debitum, quamdiu compars ignorat, vel diſſimulat; quia non tenetur crimen ſuum prodere, nec pœnam hanc in ſe exequi, donec ei a conjuge innocente imponatur. Quod ſi uterque conjux adulterium commiſerit, utrique licet debitum petere, & reddere, eo, quod *comparia crimina compenſatione mutua deleantur*, c. ult. de adult.

Porro non licet debitum denegare ob devotionem, vel communionem intentam, ſi abſolute exigatur, vel periculum ſit incontinentiæ, diſſenſionum &c. Neque ob paupertatem, ſeu metum impotentiæ ſuſtentandi prolem numeroſiorem; nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antonin. cenſet licere conjugibus mutuo conſenſu abſtinere a copula ad vitandam filiorum multitudinem, modo abſit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda, & moleſtias, quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partus; nam nubendo talibus pœnis a Deo Evæ, & aliis mulieribus impoſitis ſponte ſe ſubjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni ſolemnitatibus, diebus dominicis, diebus jejuniorum, & certo tempore orationi deſtinato, & quibus diebus Euchariſtiam percepturi ſunt, ſumpſeruntve, ab uſu matrimonii quantum poſſunt, communi conſenſu abſtineant, idque conformiter multis canonibus antiquis.

Quæſt. II. *Quibus caſibus non liceat debitum petere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia ſub mortali non licet conjugi, 1. Qui vovit caſtitatem ſive ante, ſive poſt matrimonium, cap. 3. *de convers. conjug.* Nam tenetur ſervare votum quantum poteſt, abſtinendo ab omni actu venereo non debito ex juſtitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis, quum ſit promiſſio abſtinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinatos ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpote habenti jus exigendi, niſi votum emiſſum ſit cum conſenſu compartis, quæ juri ſuo ceſſerit: quo caſu neutri licet petere, nec reddere. Qui vero poſt matrimonium conſummatum vovit religionem, aut ordines ſacros, poteſt petere, & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit ſolum obligationem ſuſcipiendi religionem, vel ordines, ſi ſupervixerit; ſed ſtatim poſt mortem conjugis tenetur votum implere.

2. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit perſonam conſanguineam compartis in primo, vel ſecundo gradu. Nam Eccleſia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjuge per inceſtum, cap. 1. & 10. *de eo, qui cognovit*, & donec acceperit diſpenſationem, quam dare poteſt Epiſcopus, & Regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *quum ſuo jure non debeat ſine ſua culpa privari*; cap. 6. eod. tit. Secus, ſi compars cum conſanguinea hanc affinitatem

et-

etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere, & reddere debitum; quia, quum uterque ſit ſuo jure privatus, redditio eſſet inceſtuoſa, & illicita, nec hæc permittitur, niſi ob jus conjugis innocentis.

3. Qui extra caſum neceſſitatis prolem ſuam legitimam baptizat, aut in Baptiſmo, vel Confirmatione tenet. Quia contraxit ſpiritualem cognationem, quæ tum impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id, quod dirimit matrimonium contrahendum, ſi ſuperveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut conſtat ex communi conſenſu Doctorum. Secus, ſi in caſu neceſſitatis baptizavit, ex cap. *Ad limina*, quæſt. 1. Nam quod quis obligationi ſuæ ſatisfecerit, non debet privari jure ſuo.

4. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter depoſuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bona fide contraxit, cap. 2. *de ſecund. nupt.* Quod ſi uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere, vel reddere, quia manente tali dubio exponerent ſe periculo fornicandi, & abſtinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item, qui poſt matrimonium bona fide contractum, incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non poteſt debitum petere, ne ultro ſe exponat periculo fornicandi: tenetur tamen reddere, cap. 44. *de ſent. excomm.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius, imo certam injuriam, quæ fieret privando poſſeſſorem bonæ fidei ſua poſſeſſione abſque ſufficienti probatione. Qui vero moraliter certus eſt de nullitate matrimonii, nec poteſt debitum petere, nec reddere etiam ignoranti, *ibid.* nam ſcienter fornicaretur; copula enim cum non conjuge eſt ſaltem fornicatio. Unde debet potius mortem oppetere.

Reſp. 2. Secundum multos, ſaltem veniale eſt petere debitum, 1. Tempore fluxus menſtrui, ex S. Gregor. c. *Ad ejus*, diſt. 5. S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel., & S. Auguſt. quæſt. 64. in Levit. & lib 3. contra Julian. cap. 22. ibi. *Talis pudicitia* (conjugalis) *nec menſtruatis, nec gravidis utitur fœminis; nec ejus ætatis, qua certum eſt eas jam concipere non valere.* Nam hic concubitus eſt indecens, & minus congruit generationi, ac bono prolis. Imo ex S. Thoma in 4. diſt. 32. art. 1. proli ſæpe noxius, ob indiſpoſitionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant eſſe mortale, quia putant talem copulam ſolere multum nocere proli. Sed S. Antoninus negat eſſe mortale. Et S. Thom. art. cit. dicit, tunc debere reddi petenti, ſi monitioni non acquieſcat. Quod ſi fluxus eſſet quaſi perpetuus, & nimis diuturnus, juxta S. Thom. ibid. S. Anton., & alios, licet debitum petere.

2. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortus: nam hoc tempus non congruit, quum tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Auguſt. lib. de bono conjug. c 6. ait:

ait: *Sunt viri uſque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3. Tempore puerperii, tum ob mulieris indiſpoſitionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ ſi a matre alatur, vel ejus, quæ naſci poſſet, vel etiam ipſius matris: nam juxta Medicos inde imminent uxori incommoda non levia. Unde S. Gregor. c. *Ad ejus* cit. ait: *Niſi purgationis tempus prius tranſierit, viris ſuis non debent admiſceri.*

5. Diebus dominicis, ac feſtis, niſi rationabilis cauſa id exigat. Quia quum talis actus, propter carnalem delectationem admixtam animam abſorbeat, & valde deprimat, multumque mentem diſtrahat, hominem reddit ineptum ad ſpiritualia, quibus præcipue diebus illis vacandum eſt. Ita S. Thom. ſupplem. quæſt. 64. art. 5. S. Bonaven. Tolet., &c. Unde (ut ait Suarez) eſt opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito ſine juſta cauſa cohoneſtante apparet aliqua inordinatio contra ordinem, quem dictat prudentia, poſtulatque temperantiæ, ac religionis virtus, opponendo ſibi, & conjugi impedimentum tantæ diſtractionis, & hebetudinis ad Deo, prout oportet, tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni tempore requirit congruitatem temporis; & omnis actus, qui non fit in omnibus debitis circumſtantiis, eſt malus: quippe bonum ex integra cauſa, malum ex quovis defectu. Hinc illud, Eccleſ. 3. *Omnia tempus habent.... Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.*

Porro fatentur licite debitum reddi poſſe in his caſibus, ſi petens monitioni non acquieſcat. Imo petitio videtur poſſe excuſari a culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri poſſet.

Quæſt. III. *Quibus caſibus non licet debitum reddere petenti?*

Reſp. 1. Eſt mortale reddere debitum, quoties eſt mortale petere, ob circumſtantiam ſe tenentem ex parte copulæ, quæ ob eam fiat illicita: ut ſi petatur in loco ſacro, vel publico, vel cum periculo abortus, aut effuſionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis &c. *Sanchez, & alii.* Quia tunc eſt cooperatio formalis ad actum graviter illicitum; parva iſta circumſtantia actus afficit petitionem, ac redditionem.

Reſp. 2. Quando petere eſt mortale ob circumſtantiam perſonalem petentis, ut ſi habeat votum caſtitatis, juxta S. Antonin., & alios multos, ſi petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia quum actus ille de ſe ſit licitus, petens retinet jus ſuum, nec reddens cooperatur petitioni, ſed ea ſuppoſita cooperatur copulæ, quæ licita eſt ex parte reddentis, & a ſe debita. Alii vero cum Rich. Comitolo &c. docent, tunc non licere reddere: quia petens hic & nunc non poteſt talem actum licite fa-

ce-

tere, & per votum amiſit uſum ſui juris; quum non poſſit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet a vovente petendum, & tum utrique licita eſt copula Si vovens prævenerit, alter dicat petenti: volo ego ut tu mihi reddas. Quod ſi petens contraxit affinitatem cum conjuge per inceſtum ipſi notum, non licet debitum reddere, quia poteſt ei juſte negari, quum jus petendi amiſerit: unde reddere eſſet moraliter cooperari ejus peccato.

Si vero uſus conjugii ſit ſolum venialis ex parte petentis, ut ſi petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti, ne petens exponatur periculo gravius peccandi, & detur occaſio rixarum, odii &c. nec tunc cenſetur moraliter cooperari culpæ alterius: quia cupula poteſt aliter peti, & hic & nunc licite exerceri, eſtque gravis cauſa reddendi. Si autem peteret ſito, vel modo non conſueto, & venialiter malo, juxta multos poteſt, & debet reddi, ſi non poſſit petens adduci ad aliter coeundum, & ſit periculum ne gravius peccet ſi denegetur; juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito, & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

Quæſt. IV. *An aliquando conjuges teneantur petere debitum?*

Reſp. Non tenentur per ſe loquendo; quia nemo per ſe loquendo tenetur uti jure ſuo, quod pro ſe introductum eſt, *quum liberum ſit unicuique ſuo juri renuntiare*, c. 6. de privil. At tenetur per accidens. 1. Si alter, præſertim uxor, ex ſignis, vel ex diſpoſitione videtur cupere hoc remedium, licet ex verecundia taceat. S. Thom. in 4. diſt. 32. art. 2. nam tunc potius debitum redditur petente implicite, ſeu interpretative. 2. Si alioqui ſit periculum incontinentiæ in comparte: nam quiſque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, quum facile poteſt. 3. Si id neceſſarium ſit ad fovendum amorem mutuum. 4. Si prolis procreatio neceſſaria ſit ad avertendum grave damnum, præſertim religionis, vel reipubl.

Quæſt. V. *An liceat exigere uſum conjugii præciſe ad vitandam in ſe incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla ſit ſpes prolis gignendæ?*

Reſp. Juxta multos licet, quia 1. Matrimonium ſecundario inſtitutum eſt in remedium concupiſcentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque ſuum virum habeat .... & iterum revertimini in idipſum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam veſtram.* 2. Licite, & approbante Eccleſia contrahunt ſenes, quibus ob ſenium nulla eſt ſpes ſuſcipiendæ prolis. 3. Sicut eſt actus licitus, & charitatis exigere debitum ad impediendam incontinentiam compartis, ita & ad eam in ſe vitandam; quum ordo charitatis poſtulet, ut in iiſdem circumſtantiis prius noſtro, quam proximi bono ſpirituali, imo & temporali neceſſario conſula-

lamus, 4. S. Antonin. 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 5. ait: *Tunc eſt veniale petere ubi non ſperatur proles, imo nec veniale ſi fiat propter vitandam fornicationem in ſe, vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.* 5. Catech. Romanus, Conc. Triden. part. 2. de matrim. n. 13. exponens *quibus de cauſis vir, & mulier conjungi debent?* Sic ait: *Prima ratio eſt hæc ipſa diverſi ſexus naturæ inſtinctu expedita Societas, mutui auxilii ſpes conciliata ... altera eſt procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, & divitiarum hæredes relinquantur; quam ut veræ fidei, & Religionis cultores educentur .... Tertia eſt, quæ poſt primi parentis lapſum ad alias cauſas acceſſit, ut ſcilicet, qui ſibi ſuæ imbecillitatis conſcius eſt, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio, ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo Apoſtolus ſcribit* 1. Cor. 7. *Propter fornicationem &c. Hæ igitur ſunt cauſæ, quarum aliquam ſibi proponere quiſque debet, qui pie, & religioſe nuptias velit contrahere.*

Secundum alios eſt culpa venialis: Probant 1. ex S August. enchir c. 78. & l. de bono conjug. cap 7. ibi. *Reddere debitum conjugale nullius eſt criminis: exigere autem ultra generandi neceſſitatem, culpa venialis.* Ex S. Greg. l. 32. mor. c. 17. *Tunc ſolum conjuges in admixtione ſine culpa ſunt, quum non pro explenda libidine, ſed pro ſuſcipienda prole miſcentur.* Et ex S. Thom. in 4. diſt. 31. quæſt. 2. art. 2. *Duobus ſolis modis conjuges abſque omni peccato conveniunt, ſcilicet cauſa prolis procreandæ, & debiti reddendi. Alias autem ſemper eſt ibi peccatum, ad minus veniale.* Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non eſt aliquod peccatum; quia hoc eſt quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed ſi intendat vitare fornicationem in ſe, ſic eſt ibi aliqua ſuperfluitas, & ſecundum hoc eſt peccatum veniale; nec ad hoc eſt matrimonium inſtitutum, niſi ſecundum indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus.*

Sed reſpondent prioris ſententiæ patroni, patres ſolum intendere, quod quum actus conjugalis non propter generationem prolis exercetur, plerumque fit veniale peccatum, quia plerumque, & ordinario ſub prætextu vitandæ incontinentiæ voluptas carnalis intenditur tanquam finis actus, quod illicitum eſt. Quum autem aliquid ſæpe, & ordinarie fit, de illo ſimpliciter, & ſine reſtrictione loqui ſolent homines.

Sanchez cum aliis cenſet, tunc ſolum debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere culpa, quum aliis adhibitis mediis, præſertim oratione, ſtimuli carnis ſedari nequeunt; ita ut non voluptas, ſed ſola periculi peccandi vitatio intendatur; additque ſemper eſſe veniale primario intendere vitationem incontinentiæ, non prolis ge-

generationem, ubi ſpes eſt prolis; quia inordinatio eſt ſecundarium finem præponere primario fini, qui eſt prolis generatio, dum obtineri poteſt. At quum finis primarium impoſſibilis eſt, docent licere, quum impoſſibile intendi nequeat, eo omiſſo ſecundarium finem intendere, præſertim adſit aliqua neceſſitas.

Quæſt. VI. *An conjuges teneatur ſub mortali abſtinere ab uſu conjugii, dum mulier hactenus mortuos edidit filios?*

Reſp. Afferit Sylvius: ſed Sanchez, Sanbovius, & alii negant: quia felicem partum ſperare poſſunt, quum poſſit contingere, & aliquando contingat; ut mulier poſt multos abortus feliciter tandem pariat. Quare tunc debent oratione crebra, eleemoſynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc uſu, & alias culpas, quæ ſæpe ſunt cauſa abortus.

Quæſt. VII. *Quandonam peccant conjuges in uſu conjugii?*

„ Nota. Certum eſt hunc eſſe licitum, ſi fiat cum debitis cir„ cumſtantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorifice„ tur: Nam ob hunc finem Deus matrimonium inſtituit: vel etiam „ ad reddendum debitum, quum hæc redditio ſit actus juſtitiæ.

Reſp. 1. Secluſo quovis periculo, & alia inordinatione, eſt ſemper venialis culpa, ſi exerceatur ob ſolam voluptatem. *Eſt communis ſententia*. Probat. 1. Ex S. Auguſt. lib. 1. de nupt. cap. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, ſed non præter conjugem, venialem habet culpam*. 2. Innocen. XI. oppoſitum damnavit. 3. Homo ſemper tenetur agere propter finem honeſtum, utpote ſolum conſentaneum naturæ ſuæ rationali. 4. Eſt debiti ordinis everſio quærere actum propter delectationem, quum delectatio ſit propter ipſum actum; ideoque præſertim in actu conjugali, qui ex ſe ad prolis generationem ordinantur.

Reſp. 2. Peccant mortaliter, 1. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effuſione ſeminis extra illud; nam hoc adverſatur fini naturali ſeminis, & copulæ, qui eſt prolis generatio, ideoque bono ſpeciei. *Ab ea vero parte corporis, quæ non ad generandum eſt inſtituta, ſi & conjuge quiſque utatur, contra naturam eſt, & flagitioſum*. Ita S. Auguſtin. lib. 2. de nuptiis, & concup. cap. 20. Imo iſte abuſus, *qui eſt contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, ſed execrabilius in uxore*, ait S. Auguſtin. lib. de bono conjug. cap. 11. quia adverſatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt. Nam uterque conjux tenetur ſervare alteri corpus ſuum caſte; nec habet jus in corpus alterius, niſi ad copulam naturalem generationi aptam. Item ſi habeant copulam extra vas debitum, etiam ſine animo ibi conſummandi, ſed ſe excitandi ad conſummandum in vaſe debito: nam

tunc eſt actus ſodomiticus, & ſodomia inchoata: ille enim actus ex ſe ordinatur ad effuſionem ſeminis extra vas. *Sanchez, & alii.* 2. Si ſervato vaſe debito, non ſervetur naturalis ſitus, cum periculo effuſionis ſeminis extra vas. Quod ſi ſecluſo tali periculo non ſervetur ſine neceſſitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit a tergo, vel ſuccumbit, juxta multos eſt ſolum veniale, quamvis grave, & graviter increpandum: quia eſt abuſus, ac naturalis ordinis everſio in ſolo modo accidentali, quum non impediatur generatio; & inordinate quærere voluptatem intra matrimonii uſum ſit ſolum veniale, modo in ea non ponatur finis ultimus, quum tunc non ſit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etſi hoc non ſit mortale ex parte actus, eſt tamen ſignum concupiſcentiæ mortalis, cui non ſufficiunt modi ordinarii. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa citra periculum effuſionis, quando corporis diſpoſitio alium ſitum non patitur. 3. Si actus valde turpes, & graviter repugnantes honeſtati naturali exerceant, eos præſertim, qui per ſe ordinantur ad copulam in vaſe indebito, ſuntque ejus inchoatio, ideoque mortales. 4. Si impediant generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5. Qui de induſtria actum conjugalem intercumpunt abſque ſeminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc numquam abeſt ſaltem ab alterutro. Item juxta Navarrum, & Azor, & alios contra S. Antoninum, ſi in coitu vir de induſtria non ſeminet, etiam conſentiente uxore; quia tunc eſt periculum proximum pollutionis ſaltem in viro. Certe contra naturam eſt coitum ſine ſeminatione relinquere, quum coitus conjugalis ſit ordinatus a natura ad prolis generationem: unde tunc copula eſt illicita, & inordinata. 6. Si actum illum exerceant cum periculo abortus; nam abortus eſt mortalis, ergo mortale eſt ejus periculum voluntarium; vel cum gravi nocumento prolis, aut valetudinis conjugum; nam graviter tenentur vitam propriam, & prolis tueri. 7. Si cum affectu adulterino ad aliam perſonam, quæ in ipſo actu præſens præſentetur, vel optetur; vel cum affectu fornicario, ſeu affectu addendi ad ſuam, etiamſi non eſſet ſua: nam affectus ille mortalis eſt: vel cum tanto ad voluptatem affectu, ut in ea finis ultimus ponatur, ut ſi cum alia quam uxore æque facturus eſſet, ut notat S. Thomas; vel ob finem aliquem graviter malum; nam finis dat actui malitiam propriam, quum in ipſo intendatur. 8. Si exerceantur coram aliis, ob grave ſcandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti; vel in Eccleſia ob ſacrilegium, eſt enim contra reverentiam Deo, & loco ſacro debitam, & per eum polluitur Eccleſia. 9. Mulieres, quæ ſuſceptum ſemen de induſtria ejiciant, aut ejicere conantur; vel quæ proprium privatim fundunt; nam hoc repugnat finis ſeminis, qui eſt generatio; unde gravis eſt inordinatio.

Quæſt.

Quæſt. VIII. *An, & qualia ſint peccata tactus, & aſpectus obſcœni inter conjuges?*

Reſp. 1. Tactus ex ſe ordinati ad copulam ſunt iis liciti, ſi ſine periculo pollutionis immediate referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia quum licitus ſit actus conſummatus, etiam liciti ſunt actus prævii ex ſe ad illum ordinati, & licite ſe juvant, ac excitant conjuges ad actum honeſtum. Si vero fiant præciſe ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, ſunt culpa venialis: quia numquam licet agere propter voluptatem. Quod ſi exerceantur cum periculo proximo pollutionis, ex communi ſententia ſunt mortales; quia quum pollutio graviter repugnet generationi, eſt æque ſaltem illicita conjugatis, ac aliis: & proinde tenentur ſub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere cauſam illius proximam. Item juxta S. Antonin., Sylveſtr. Comitol., & alios ſunt culpa mortalis, ſi exerceantur abſque animo perveniendi ad copulam: quia illi actus venerei non ſunt conjugibus liciti, niſi quatenus ad copulam conjugalem ordinantur: ergo ſi ad eam non ordinentur, jam fiunt illiciti, perinde ac ſi inter ſolutos exercerentur. At juxta alios ſunt ſolum veniales. quia, inquiunt, tales actus natura ſua ordinantur ad copulam ipſis licitam, nec quidquam illis deeſt, niſi quod hic & nunc non referantur ad copulam: ſolus autem defectus debiti finis eſt per ſe loquendum ſolum venialis.

Certe in praxi hi actus in multis cenſendi ſunt mortales, ſaltem ob periculum proximum pollutionis, quod raro abeſſe poteſt, quum ex ſe commotionem ſpirituum genitalium valde excitent.

Reſp. 2. Graviter illiciti ſunt etiam conjugibus tactus quidam valde infames, dum ſcilicet inter membrum tangens, & tactum fœda nimis eſt diſproportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem, ac graviter inordinatum; nec conjugium poteſt excuſare actiones, quæ ex ſe ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare quum infamias illas a mortali excuſaſſet Sanchez, id in poſteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas ſuum poſſidere in ſanctificatione, & honore, non in paſſione deſiderii, ſicut & gentis, quæ ignorant Deum.* 1. Theſſal. 4.

Quæſt. IX. *An peccet mortaliter conjux, ſi in abſentia comparis, ſecluſo periculo pollutionis, captet delectationem veneream, vel ſe libidinoſe tangat?*

Reſp. Affirm. Quia tactus impudicus, & delectatio venerea valde commovent ſpiritus genitales, eorumque motum excitant: quæ commotio ſpirituum genitalium ex natura ſua tendit, & ordinatur ad ſeminis effuſionem; ideoque, abſente comparte ad pollutionem. At ſicut pol-

lu-

lutio eſt lethalis, ita & omnis actus voluntarius ex natura ſua ad illam ordinatus. *Ita Navarrus*, *Sylveſter*, *Azor*, *Vaſquez*, *Layman*, *& alii*.

Quæſt. X. *Ad quid tenetur, qui poſt votum caſtitatis vel religionis matrimonium ſine diſpenſatione contraxit?*

Reſp. 1. Qui poſt votum caſtitatis contrahit, peccat mortaliter, & ſemper tenetur abſtinere a petitione debiti, & poſt mortem conjugis a ſecundis nuptiis. Eſt communis ſententia, & uſu Eccleſiæ approbata, inquit Sanchez. Quia votum obligat in his omnibus, quæ alteri injurioſa non ſunt, & impleri debet votum quantum poteſt. At juxta varios non tenetur ante conſummationem amplecti ſtatum religioſum; tum quia hoc non vovit, & eſt medium extraordinarium, ac valde arduum, tum quia, extrav. *Antiquæ*, Joannes XXII. declarat conjugem, qui ante conſummationem matrimonii ſine conſenſu uxoris ſacros Ordines ſuſcepit, compellendum eſſe ad illud conſummandum petente uxore, ſi ipſe noluerit religionem profiteri; ergo, inquiunt, talis non obligatur ad religionem amplectendam, quum ad eam non compellatur, ſed ad conſummandam, licet voto caſtitatis obſtrictus ſit, & poſſet illud ſervare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino 3. part. tit. 1. cap. 16. docent talem teneri ſtatum religionis amplecti, ſi aptus ſit. Quia non ſupereſt ei alia via ſervandi votum, niſi voti diſpenſationem, aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi perſuadeat continentiam vovere, vel cedere juri petendi debitum: quiſque autem tenetur ſervare votum quantum poteſt. Quod ſi medium illud, quod ei ſupereſt, ſit valde arduum, ſibi imputet, quum ſua culpa ſe conjecerit in neceſſitatem illud adhibendi ad ſervandum votum. Sylvius addit, quod ſi talis non ſit idoneus ad religionem, & hæc alia media non proſint, non peccabit nequidem prima vice, ſi rogatus conſummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Reſp 2. Qui poſt votum ingrediendi religionem contraxit, tenetur ante conſummationem ingredi. *Ita omnes.* Quia id licite adhuc poteſt, & ad id ſe voto adſtrinxit. Sed licet conſummando graviter peccarit, poſtea tamen poteſt debitum non ſolum reddere, ſed etiam petere. Quia non vovit caſtitatem, ſed tantum ingreſſum, aut profeſſionem ſtatus, in quo vovenda eſt, aut ſaltem non vovit niſi in religione ſervandam. At ex communi ſententia poſt mortem, vel adulterium conjugis tenetur religionem ingredi; nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat ſolum ſuſpenſa, quum jam impleri poſſit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De Obligationibus parentum, & liberorum, & aliorum ſuperiorum, ac inferiorum erga ſe invicem.

Quæſt. I. QUenam ſunt Obligationes parentum erga liberos?

Reſp. Secundum omnes tenentur 1. Illos alere, & convenienter ſuſtentare, hoc eſt victum, veſtitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, cap. *Si quis* diſt. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit filios proprios, & eos non aluerit: tum ex jure civili, Cod. *de alendis liberis*, & §. *de liberis agnoſcend.* tum etiam jure naturali, quandiu liberi ſibi ipſis res neceſſarias providere non poſſunt. Nam quum eis per generationem eſſe dederint, debent quoque illud convenienter conſervare, & ad ſuam perfectionem, ac debitum vitæ ſtatum perducere: idque ipſa naturæ propenſio ordinata ſatis indicat; ſuntque parentes adminiſtri providentiæ divinæ erga ſuos liberos. *Debetur liberis a parente ſecundum naturalis amoris affectum ſuſtentandæ vitæ providentia, ſive proventus. Parentum enim eſt colligere, ſive theſaurum recondere liberis, ut præter hoc, quod ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi ſubſidia ſubminiſtrent*, ait S. Baſil. in Pſal. 7. Unde tenentur etiam curare, ut artes ſtatui ſuo congruentes diſcant, eiſque procurare ſtatum ſuæ conditioni convenientem, & natis dotem conſtituere, quum iis alimenta, & ſuſtentationem neceſſariam, ac convenientem ſuppeditare teneantur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi liberos parvulos diligenter non cuſtodiant, & ab iis gravia mala non avertant; ſi infantes exponant, ſi rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam ſaltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda, & conſervanda bona neceſſaria ad liberos honeſte ſecundum ſuum ſtatum collocandos, filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum neceſſitatibus providere, ex 2. Corinth. 12. *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.*

Poſſunt tamen parentes exhæredare filios ex juſta cauſa in teſtamento exprimenda, nempe ob gravem culpam, & ingratitudinem in ſe admiſſam, vel dilapidationem bonorum familiæ, vel vitam luxurioſam filiæ: nam tunc tali pœna digni ſunt. Quare in iiſdem caſibus poſſunt iis denegare ea, quæ ſtatui ſuo conveniunt, nunquam tamen res neceſſarias ad vitam ſuſtentandam, ſi aliunde non habeant.

„ NOTA. Mater debet primo triennio liberos alere, & poſtea

„ Pa-

,, pater, donec ex arte, vel officio poſſint vitam ſuſtentare, ex ,, lib. 9. Cod. *de patr. Poteſt.* Quod ſi pater ex inopia nequeat, ,, tenebitur mater. In defectum patris, & matris tenentur avi, ,, & alii aſcendentes lib. 5. §. *de liber. agnoſc.*

2. Parentes præter ſuſtentationem congruam, debent liberis chriſtianam inſtitutionem, ex Epheſ. 6. *Educate illos in diſciplina, & correptione Domini*. Nam finis matrimonii eſt generatio prolis, a qua Deus pie, ſanctequé colatur; ac inſtitutio chriſtiana eſt liberis ad hunc finem neceſſaria. Hæc in tribus potiſſimum conſiſtit. 1. Ut eos mature per ſe, vel per alios doceant neceſſaria ad ſalutem, & ad vitam chriſtianam agendam. *Filii tibi ſunt? Erudi illos, & curva illos a pueritia illorum*. Eccli. 7. Et S. Auguſtin. in Pſalm. 5. ait: *Regite filios veſtros, regite familias veſtras. Quomodo ad nos pertinet in Eccleſia loqui vobis, ſic ad vos pertinet in domibus veſtris agere, ut bonam rationem reddatis de his, qui vobis ſunt ſubditi*. 2. Ut eos non ſolum verbis, ſed etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium adducant, & peccatorum occaſiones ab iis avertant: *providentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus*. Rom. 12. A fortiori coram liberis, quos ex ſuo munere tenentur efficaciter ad virtutes, & timorem, ac amorem Dei inſtituere. *Patres diſcant quomodo etiam commiſſis ſibi exempla bene vivendi exterius præbeant. Scire etenim Prælati debent, quia ſi perverſa unquam perpetrant, tot mortibus digni ſunt, quæ ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt. Unde neceſſe eſt, ut tanto ſe cautius a culpa cuſtodiant, quanto per prava, quæ faciunt, non ſoli moriuntur, ſed aliorum animarum, quas pravis exemplis deſtruxerunt, rei ſunt*. S. Gregor. part. 3. Paſtor. admonit. 5. Et S. Hieronym. epiſt. 7. ad Lætam, de inſtitut. filiæ monet: *Nihil in te, & in patre ſuo videat, quod ſi fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, magis eam exemplo doceri poſſe, quam voce*. 3. Ut delinquentes corrigant objurgando, & quum oportet, moderate puniendo, juxta illud Prov. 23. *Noli ſubtrahere a puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis*; & cap. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum*, & Eccli. 30. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella ... Non des illi poteſtatem in juventute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, dum infans eſt, ne forte induret, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas*. Alioqui parentes ſunt participes peccatorum liberorum ex cap. 3. diſt. 86. ubi Joannes VIII. ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod poteſt corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe eſt: Non ſolum, qui faciunt, ſed etiam, qui conſentiunt facientibus participes*

judicantur. Et ex S. Gregorio lib 7. ep. 6. *Qui non corrigit reſecanda, committit*. Quare lib. 1. Reg. cap. 3 Deus ait: *Suſcitabo adverſus Heli omnia, quæ locutus ſum ſuper domum ejus. Prædixi enim ei quod judicaturus eſſem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eo quod noverat indigne agere filios ſuos, & non corripuerit eos.*

Patri autem liberos, ſicut nec domino ſervos occidere, mutilare, vel vulnerare non licet, quia iſta pertinent ad publicam poteſtatem exercendi juſtitiam vindicativam, ſive ad perfectam poteſtatem coercitivam, qua carent parentes, & domini ut tales: quum enim præſunt tantum familiæ domeſticæ, quæ eſt imperfecta communitas, habent ſolum poteſtatem imperfectam, coercendi ſcilicet pœnis levioribus, quæ damnum irreparabile non inferunt. Sola quippe communitas perfecta, ſeu ejus Princeps perfectam habet poteſtatem coercendi, & puniendi malefactorem, etiam morte.

Porro educationis cura ad patrem, tamquam ad familiæ caput maxime ſpectat, quamvis etiam mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad chriſtiane vivendum neceſſaria mature addiſcant, pravorum conſortium vitent, a vitiis abſtineant, mandata Dei, & Eccleſiæ ſervent; ſi conſilio, vel exemplo pravo ad peccatum inducant; ſi de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberius vivere, ludo, & delectationibus immodicis aſſueſcere, iiſque ad eas pecunias ſuppeditent; ſi patiantur eos vitam otioſam agere; ſi delinquentes non objurgent, puniantque moderate &c. Ex 1. Tim. 5. *Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negavit* (facto ſcilicet) *& eſt infideli deterior*.

3. Tenentur liberis ſuis electionem ſtatus liberam relinquere; peccantque graviter, ſi eos invitos ad matrimonium, vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus ſibi ſtatum vitæ libere eligendi, & eorum ſalus maxime pendet ab electione ſtatus, ad quem a Deo deſtinantur, & vocantur. Quare Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 18. excommunicat eos, qui fœminam cogunt ad religionem, vel profeſſionem, aut ſine juſta cauſa impediunt ejus vel ingreſſum, vel profeſſionem.

Item etiamſi liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali, vel tali, ſi repugnent, cap. *de nupt.* 31. quæſt. 2 Quia, ut ibi ait Pontifex. quorum unum corpus eſt, unus debet eſſe animus. Alioqui datur occaſio diſſidiorum, rixarum, adulterii &c. Grave autem peccatum eſt, alios conjicere in periculum graviter peccandi.

„ NOTA. Ex communi ſententia in defectum patris, & matris,
„ ad prædicta tenentur jure naturali aſcendentes ex linea paterna,
„ & materna.

Item

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere, & chriſtiane educare liberos illegitimos, qui & quamdiu ſibi ipſis de rebus neceſſariis providere non poſſunt, quum vere ſint eorum parentes, ex c. 5. *de eo, qui duxit &c.* Non poſſunt tamen iis aliquid ultra neceſſariam ſuſtentationem cauſa mortis donare, vel relinquere: nam hoc vetant leges juſtæ, ne ſcilicet legitimorum hæredum minuatur hæreditas. Quod ſi fecerint, filii illegitimi exceſſum hæredibus legitimis, etiam ante ſententiam, reſtituere tenentur; quum illius poſſidendi incapaces facti ſint juxta legum authoritatem.

Quæſt. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Reſp. Secundum omnes, debent parentibus amorem, reverentiam, & obedientiam. Nam hæc tria continet, & exigit præceptum naturale divinum; *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Deut. 5., & Matth. 19. ut docet Catechiſmus Romanus, & omnes Doctores. Idque dictat recta ratio propter triplicem reſpectum parentum ad filios, ſcilicet cauſæ, præeminentiæ, & regiminis.

I. Itaque tenentur liberi parentes vere amare, & quidem magis, quam cæteros, quum illis plus debeant, ſintque conjunctiores, quam alii, & hunc amorem ſignificare. Quare tenentur bonum ſpirituale, & temporale iis velle, & ſuppeditare in eorum neceſſitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis ſubminiſtrent neceſſaria ad vitam honeſte ſecundum ſuum ſtatum ſuſtentandam: quamvis ſua culpa in hanc neceſſitatem inciderint, & filii ſua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam, & conſervationem debent, ex Matth. 15., & cap. 1. diſt. 10. Et lib. 1. & 2. Cod. *de alend. liber.*, *ac parent.* Debent quoque ſubvenire parentibus in omnibus aliis neceſſitatibus quoad honorem, famam libertatem, &c., & eorum defectus tegere, & patienter ferre. *In opere, & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum.* Eccl. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviſcaris: memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes, & retribue illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, ſi parentibus ſigna odii oſtendant, maledicant, vel ſigna amoris nunquam, aut raro dent; ſi dure tractent; ſi ipſos alloqui, aut ſalutare detrectent; ſi de ipſis erubeſcant, vel tanquam incognitos, aut extraneos tractent; ſi graviter contriſtent, vel ad gravem iram impellant, etſi ex cauſa levi, quam prævident gravem moleſtiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt, & infelix.* Prov. 19. *Quam malæ famæ eſt, qui derelinquit patrem, & maledictus a Deo, qui exaſperat matrem.* Eccli. 3. *Qui maledixerit patri ſuo, vel matre, morte moriatur.* Exod 21. Si torvo oculo intueantur, vel aſpere loquantur, perinde ac ſi odio haberent; ſi non ſubveniant in neceſſitate

ſpirituali, vel corporali, ægros non inviſant, carcere detentos liberare negligant, eorum ſanitati non conſulant, non curent mature Sacramentis muniri, & aliis auxiliis ſpiritualibus juvari; ſi eorum teſtamenta, ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mortuis preces, & Sacrificia offerri &c. Si iis mortem exoptent, ut ab iis citius liberentur, vel citius eorum bona obtineant.

Porro quæ eſſent mortalia contra charitatem, ſi fierent erga extraneos, ſunt etiam contra pietatem, & longe graviora ſi erga parentes; quæ circumſtantia ſemper exprimi debet, nam tunc peccatum habet duplicem malitiam ſpecie diverſam contra charitatem, & pietatem. *Toletus*, *de Lugo &c.*

II. Quoad reverentiam, ejus obligatio clare exprimitur verbo *Honora*. Et Eccli. 3. *Qui timet Dominum honorat parentes, & quaſi dominus ſerviet his qui ſe genuerunt*. Nam (ut ait S. Thomas) parentes participant rationem principii, cum propter generationem, tum etiam propter educationem, diſciplinam, & omnia, quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræſentant dignitatem Dei, qui eſt omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi, 1. Si parentes ſpernant, irrideant, contumeliis afficiant, de illis detrahant, eorum monita, conſilia, & minas contemnant, præſertim coram ipſis. *Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi &c.* Prov. 3. Quæ autem in his ob levitatem materiæ erga alios non eſſent niſi venialia, erga parentes ob circumſtantiam perſonæ, ut plurimum ſunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noe, patris maledictum incurrit, Geneſ. 9. Quod Deus poſtea confirmavit, ut poſteris hujus culpæ gravitas innoteſceret. 2. Si eos percutiant licet leviter, aut iis minentur: imo ſi contra eos manum tollant, etſi ſine animo percutiendi: in his enim cenſetur gravis irreverentia, ac injuria erga parentes. 3. Si ad ſublimem fortunam evecti, parentes ex contemptu agnoſcere dedignetur. 4. Si eos in foro externo etiam vero crimine accuſent, excepto crimine hæreſeos, proditionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non poſſet: in his enim ne patri quidem parcere debent propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

III. Liberi tenentur obedire parentibus in iis, quæ ſpectant ad gubernationem domeſticam, & ad bonos mores. In his enim ſubditi ſunt parentibus, quorum eſt regere familiam, & eam bonis moribus imbuere. *Filii, obedite parentibus veſtris in Domino, hoc enim juſtum eſt. Honora patrem tuum, & matrem tuam; quod eſt mandatum primum in promiſſione, ut bene ſit tibi*. Epheſ. 6. *Filii, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt in Domino*. Coloſſenſ. 3. Et Roman. 1. Qui non obediunt parentibus dicuntur digni morte. Hinc S.

S. Auguſt. in titulum Pſalm. 70. ait : *Ubi hoc jubet pater, quod contra Deum non ſit, ut audiendus eſt quomodo Deus, quia obedire patri juſſit Deus.* Ratio eſt, quia (ut ait Sanctus Thomas quodlibet. 2. art. 9.) *Ad illa ſe extendit debitum obedientiæ, ad quæ ſe extendit jus prælationis. Habet autem pater carnalis jus prælationis in filium. 1. Quidem quantum ad domeſticam converſationem: ſic enim eſt paterfamilias in domo, ſicut rex in regno: unde ſicut ſubditi tenentur obedire Regi in iis, quæ pertinent ad gubernationem regni, ita etiam filii, & alii domeſtici tenentur obedire patrifamilias in his, quæ pertinent ad diſpenſationem domus. 2. Quantum ad morum diſciplinam: unde Apoſtolus dicit*, Heb. 12. *Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores: debet enim pater filio non ſolum educationem, ſed etiam diſciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.*

Hinc peccant mortaliter liberi, ſi in re gravi ad mores, vel ad domeſticam curam, vel ad pacem, & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem ſpectante non obtemperent; & ſpeciatim ſi contra parentum prohibitionem, improborum ſocietatem, popinas frequentent, aleæ ludum, compotationes, vel quidlibet aliud illicitum, vel periculoſum exerceant; ſi contra eorum mandatum nolint dare operam litteris, aut artibus ſuo ſtatui congruentibus, ſi iis inconſultis nubant, vel ſi filius contra eorum voluntatem ducat uxorem ſe indignam, vel nolit ſine juſta cauſa ducere quam parentes volunt ob magnum familiæ bonum; ſi filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel ſola noctu viros alloquatur, &c.

Non debent autem filii parentibus obedire, quum aliquid præcipiunt, vel vetent contra Dei, vel Eccleſiæ præcepta, aut conſilia evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* Act. 5. Neque quoad electionem ſtatus; nam hæc pendet a divina vocatione. Debent tamen conſenſum, & conſilium petere, non autem ſequi, niſi ſit conſentaneum vocationi divinæ.

Porro filius familias, ſi parentes ejus opera non egeant, poteſt a paterna domo diſcedere ad diſcendam aliquam artem honeſtam ſtatui ſuo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honeſtum, petita facultate, quam pater ei denegare non poteſt, ex l. ult. §. *De liber. exhib.*

„ NOTA. Eadem fere ratio eſt de avo, proavo, & quolibet a-
„ ſcendente, reſpectu nepotis, pronepotis, & cujuslibet deſcen-
„ dentis, & viciſſim. Nam hi omnes conſiderantur quaſi patres,
„ & filii, aſcendentes quippe ſunt mediati progenitores. *De Lugo.*

Sed an filius cupiens ingredi Religionem, tenetur in ſæculo remanere, ut parentum neceſſitati ſubveniat?

Reſp. Affirm. ſi neceſſitas ſit extrema, vel gravis; nec

 alius

alius poſſit, aut velit in iis opitulari, & poſſit ipſe remanendo in ſæculo. *Eſt communis ſententia*. Quia ſubvenire parentibus graviter indigentibus eſt præcepti divini naturalis; ingredi autem religionem per ſe eſt tantum conſilii. At propter opus conſilii non eſt omittendum præceptum, utpote obligatorium. Imo tunc religio ceſſat eſſe opus conſilii reſpectu filii, quum tunc ſit ei illicita. Unde Chriſtus Matth. 5 arguit Phariſæos, quod ſuaderent ut eroganda parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quod verum eſt, etiamſi filius voverit religionem; nam illud votum ſolum eſt de ingreſſu religionis, quatenus eſt opus melius, nec impedit obſervationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi neceſſitate, non eſt opus melius, & impedit obſervationem præcepti divini.

Si vero non ſint in tali neceſſitate, ut filiorum obſequio multum indigeant, poſſunt prætermiſſo parentum obſequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum. Quia poſt annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantum ad ea, quæ pertinent ad diſpoſitionem ſui ſtatus, præſertim in his, quæ ſunt divini obſequii; & magis eſt obtemperandum Patri Spirituum ut vivamus, quam parentibus carnis, ut Apoſtolus dicit ad Hebr. 2. Ita Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 189. art. 6.

Porro neque parentibus licet ingredi religionem, dum liberi carent neceſſariis ad ſuſtentationem, vel educationem ſuo ſtatui convenientem. Nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere, nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo ſub ſpe divini auxilii. S. Thom. loc. cit Niſi ſufficienter illis provideant de rebus neceſſariis ad vitam, & ſtatum, & illos per alios recte inſtituere poſſint.

„ NOTA. *Nemo tenetur in ſæculo remanere propter fratrum,*
„ *vel ſororum*, aut aliorum propinquorum neceſſitatem gravem,
„ ſed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita ſtri-
„ cte tenetur iis ſubvenire, ſicut parentibus; niſi tamen fratres,
„ vel ſorores ſint adhuc ſub cura patris, aut matris; nam tunc
„ creant, vel augent neceſſitatem ejus; quippe ſub neceſſitate pa-
„ rentis includuntur omnia, quæ pertinent ad ſtatum, & munus
„ ſuum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum
„ educatio, ac cura. Atque ita ratione parentis ſic obligari quis
„ poteſt erga fratres ſuos, qui tunc conſideratur ut pars ejuſdem
„ parentis. *Ita Suarez*.

Sed quid, ſi filius profeſſionem jam emiſerit, an tenetur egredi, ut parentibus ſuccurrat?

Reſp. Juxta multos tenetur, ſi parentum neceſſitas ſit extrema, cui aliter ſubvenire nequeat, ſive illa ante, ſive poſt profeſſionem evenerit. Quia in utroque caſu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minus ſunt illius parentes in uno, quam in altero. Ut autem talis egreſſus ſit licitus, requiritur, 1. Ut religioſus petat licentiam;

tiam; nam hoc exigit debitum ſubjectionis, & recta diſciplina, & alioquin oriretur perturbatio communitatis, & ſcandalum. Sed Prælatus tenetur hanc licentiam concedere; quod ſi petitam deneget, dicunt poſſe religioſum egredi, eo quod Prælatus ſit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale ſubveniendi parentibus urgeat. 2. Ut egreſſus geſtet ſuæ religionis habitum. 3. Ut quamdiu manet in ſæculo, ſervet quoad fieri poteſt regulas, & ſtatuta religionis; nam non deſinit eſſe religioſus. 4. Ut redeat ubi primum eorum neceſſitati ſufficienter providit: nam ceſſat cauſa manendi extra monaſterium. At ſi neceſſitas parentum ſit ſolum gravis, non extrema, non tenetur, nec proinde ei licet egredi ſine legitima Superioris ſui licentia: quia religioſus eſt per profeſſionem traditus religioni, & poteſtati ſui Prælati. Res autem uni tradita non poteſt ſine ejus conſenſu alteri concedi, etiam quoad uſum, circa neceſſitatem extremam. Ita *S. Thom. S. Antonin. & alii multi*.

Quæſt. III. *Ad quid ſuperiores, & inferiores generatim obligentur erga ſe invicem?*

Reſp. 1. Superiores tum eccleſiaſtici, tum ſæculares tenentur procurare bonum ſubditorum, & eorum malum impedire ſecundum poteſtatem, quam habent, & munus, quod exercent erga illos, ex Eccli 32. *Rectorem te poſuerunt? Curam illorum habe*. Et 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum curam non habet ... eſt infideli deterior*. Nam omnis poteſtas publica, ac munus eſt propter bonum ſubditorum, & Superiores ratione ſui officii parentum vicibus funguntur.

Reſp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportione ſubditi erga Superiores quoslibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, ſecundum cujuſque poteſtatem, ac munus. Nam (ut docet Catech. Roman. de quarto præcepto) *Præter eos, qui non genuerunt, multi præterea ſunt, quos in parentum loco colere debemus, vel poteſtatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel præſtantis alicujus muneris, & officii nomine*. Idque conſtat ex Scripturis, & Patribus: 1. Petri 2. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive regi quaſi præcellenti, ſive ducibus tamquam ab eo miſſis .... quia ſic eſt volantas Dei ... Omnes honorate .... Regem honorificate*. Et Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem*. Et Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis &c.* Eccli. 7. *Honorifica Sacerdotes*.

Hinc graviter peccant inferiores, ſi ſuperioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediant; ſi eos contemnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odioſos, ac contemptos reddant, ſi illis debita ratione

officii non ſuppeditent, ut decimas Eccleſiaſticis, tributa Principibus, & aliis ſtipendia, &c.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt obligationes Tutoris, & Curatoris?*

„ Nota. Tutor eſt is, cui commiſſa eſt cura pupilli, & bono-„ rum ejus. Curator eſt, qui aſſignatur minori, præcipue in cu-„ ram ejus bonorum. In hoc inter ſe differunt, quod Tutor detur „ principaliter in curam perſonæ, & ſecundario in curam bono-„ rum impuberis; Curator vero principaliter in curam bonorum, „ & ſecundario perſonæ puberis.

Reſp. Tutor tenetur curam gerere pupilli, ejus perſonam tueri, eum bonis moribus imbuere, & chriſtiane educare per ſe, vel per alios, & dare operam, ut artem ſibi convenientem addiſcat. Item ejus bona curare, & fideliter, ac diligenter adminiſtrare. Nam in hunc finem jure publico conſtituitur, & aſſignatur pupillo loco patris, ideoque ejus vices erga eum gerit; Tutor enim eſt is, qui pupillo datur in defenſionem, & curam perſonæ, ac bonorum pupilli. Curator vero tenetur recte, ac fideliter bona minoris adminiſtrare, & inſuper ejus perſonam tueri, quum opus fuerit, & educationi, & inſtitutioni invigilare: nam præcipue aſſignatur in curam bonorum, ſecundario in curam perſonæ. Quare ſi Tutor, vel Curator in hoc delinquat, vel graviter ſit negligens, peccat graviter, & tenetur ad compenſationem damni; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum ſpectans, proindeque contra juſtitiam.

Hinc tenentur ſtatim inventarium omnium bonorum pupilli, & minoris efficere, lib. 24. Cod. *de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura, & actiones diligenter conſervare, & curare, ut ex iis redditus annui percipiantur, bona alias peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, *Ex digeſtis, & codice*. Quod ſi neglexerint, vel res pupilli, aut minoris in ſuos uſus converterint, tenentur rem ablatam, vel amiſſam reſtituere, & compenſare totum lucrum ceſſans, ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata, & levi, l. 7. Cod. de *Arbit. tutel.* nam juſtum pretium ſuæ adminiſtrationis exigere poſſunt; & ſic eorum munus cedit in utilitatem ſuam, & aliorum. Peccant etiam, ſi pupillo, vel minori dent pecuniam ad uſus malos, vel inutiles, quum ex ſuo officio teneantur fideliter, ac utiliter eorum bona adminiſtrare.

Cæterum pupilli, & minores tenentur obedire, & reverentiam exhibere tutoribus, & curatoribus, velut parentibus, quorum locum illi tenent.

Quæſt. V. *Ad quid obligantur Domini, & famuli erga ſe invicem?*

Reſp. 1. Secundum omnes, domini tenentur

I Gerere curam ſalutis famulorum, & famularum, ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* Nam

Nam ſunt ipſorum caput, & vices parentum erga eos gerunt; ideoque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli, & ancillæ res ad ſalutem neceſſarias calleant, peccata, & occaſiones peccati vitent, Dei, & Eccleſiæ præcepta ſervent, Sacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare: *Attende domeſticis tuis*. Eccl. 32.

II. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore ſtatuto mercedem juſtam ſolvere. *Domini, quod juſtum eſt, & æquum ſervis præſtate: ſcientes, quod & vos Dominum habetis in cælo*. Coloſſ. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te uſque mane*. Lev. 19. *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt*. Eccli. 34 Nec poſſunt ante terminum elapſum domo dimittere ſine juſta cauſa, quia violarent contractum. Quod ſi dominus ſine juſta cauſa ſe tenente ex parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus condictum, tenetur ei integrum ſtipendium dare, perinde ac ſi toto illo tempore ei ſerviiſſet, niſi alteri eo tempore ſervierit, Leg. 38. §. *Locati*. Nam conductor penſionem ſolvere tenetur, quando re, vel opera conducta uſus non eſt, ob cauſam ſe tenentem ex parte ſua. Si vero invito domino, & ſine juſta cauſa famulus diſcedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conſcientiæ debetur ei merces pro rata temporis, quo ſervivit, niſi aliud ferat pactum, vel exitu ſuo intempeſtivo damnum domino intulerit, retenta mercede, aut illius parte compenſandum: quia opera præſtita eſt digna pretio, quo privari non poteſt in pœnam, niſi ex converſione, vel per ſententiam Judicis. *De Lugo, & alii*.

III. Tenentur eos non aſpere, ac ſuperbe tractare, ſed benigne tamquam fratres in Chriſto, & cohæredes vitæ æternæ, quos debent ſicut ſeipſos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: ſcientes quia & illorum, & veſter Dominus eſt in cælis: & perſonarum acceptio non eſt apud eum*. Epheſ. 6. Unde peccant ſi domeſticos contumeliis afficiant, ut ſi appellent diabolos, canes &c.

IV. Tenentur curare, ut in eorum morbis, ac infirmitatibus auxilia temporalia, & ſpiritualia non deſint. Juxta multos tamen, ſecluſa pactione, vel conſuetudine, non tenentur ex juſtitia famulis alimenta, & ſtipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur ſolum propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur ſolvere, dum re, vel opera ſibi locata uti non poteſt, ob cauſam provenientem ex parte locatoris; vel rei locatæ. Item non tenentur ſolvere impenſas pro eorum curatione, niſi ſint modicæ, vel niſi verſentur in neceſſitate. Poſtulat tamen charitas, ut impenſas ſaltem modicas faciant pro eorum curatione, & alimentis, & hæc

eſt praxis timoratorum. Imo charitas eos obligat ad gratis præſtanda famulis pauperibns omnia, quibus indigent, ſi ea poſſint præſtare.

V. Tenentur famulos expellere, qui liberos, alioſque domeſticos verbis, vel moribus pravis corrumpunt, ſi reprehenſione non emendentur. *S. Carol. Inſtruct. Confeſſ. & Concil. Mediolan. III.* Nam tenentur a ſuis cauſas, & occaſiones peccandi amovere.

Porro quum famulus, & ancilla juſtis de cauſis expellitur, ſufficit ſi pro rata temporis ſtipendium ei perſolvatur. Nam juſta cauſa expellendi famulum recte cenſetur impedimentum ex parte locatoris proveniens: ob quod conductor jam ejus opera uti non poteſt.

Reſp. 2. Famuli, & ancillæ debent ſuis dominis amorem, reverentiam, obedientiam, & fidelitatem. Ex 1. Timoth. 6. *Servi dominos ſuos omni honore dignos arbitrantur.* Et Epheſ. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto: non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſervientes ſicut domino &c.* Et ad Tit. 2. *Servos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes.* Itaque tenentur dominis ſuis eadem præſtare cum proportione, quæ filii parentibus; nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et inſuper tenentur ex juſtitia fideliter ſervire, ac laborare, munus ſibi commiſſum recte obire, & res ſibi creditas diligenter curare, ac ſervare; nam ad hæc præſtanda ſtipendio conducti ſunt, & ex contractu oneroſo obligantur.

Hinc mortaliter peccant, 1. Si in re magni momenti non obediant. 2. Si peccata ac defectus familiæ aliis referant. 3. Si non bene laboraverint toto tempore deſignato, & obſequia debita negligenter præſtent, & tenentur tum ad reſtituendum partem ſtipendii pro rata laboris omiſſi: quia non habent jus niſi ad ſtipendium labori, & operæ impenſæ congruens: tum ad compenſandum damnum, & lucrum ceſſans, quia fuerunt injuſta illorum cauſa, quum ſequantur ex omiſſione diligentiæ, ac operæ ex juſtitia debitæ. Idem dic de aliis operariis conductis. 4. Si de bonis dominorum diſponant ſine eorum conſenſu. 5. Si grave damnum inferri permittant, quum impedire poſſint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominum, ſive illud inferatur ab extraneis (quod certius eſt, & *ita fere habet communis gentium ſenſus*, ait Leſſius) ſive a conſamulis etiam in rebus, quarum cura ſibi ſpecialiter commiſſa non eſt, teneturque illud reſarcire in defectu aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex juſtitia non permittere, ut damnum hero a quoquam inferatur; nemo enim famulum, vel ancillam accipit, niſi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum,

mnum, ſi poſſit. Præterea domeſtici aliter & magis tenentur impedire damnum heri ſui, quum extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domeſtici vero, quibus ſpecialiter domus, vel alia res commiſſa eſt, tenentur inſuper magna cura eam cuſtodire, & diligenter invigilare, ne quid damni in ea patiatur dominus.

VI. Si ante tempus condictum diſcedant ſine juſta cauſa. Nam ex contractu, ideoque ex juſtitia tenentur toto illo tempore ſervire; & ſic tenentur reſarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut ſi majore pretio alium conduxit &c. Omnis enim injuſtitia damnoſa parit obligationem reſtituendi.

Quæſt. VI. *Quænam ſunt obligationes magiſtrorum, & diſcipulorum?*

Reſp. Inter magiſtros, pædagogos, & diſcipulos eſt quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes, & liberos. Nam magiſtri, & pædagogi vices parentum erga diſcipulos gerunt in iis, quæ ad ſtudia, & bonos mores ſpectant.

Sed ſpeciatim magiſtri, & pædagogi graviter peccant, 1. Si quum non ſint idonei, nec ſufficienter docti ad hoc munus recte, ac utiliter obeundum, illud ſuſcipiant, aut non dimittant, aut ſe ad illud idoneos non præſtent. 2. Si diſcipulorum progreſſum in litteris non ſedulò promoveant. 3. Si non ſatis ſtudeant ipſi, ut recte officio fungantur. 4. Si ex propoſito falſa ut vera doceant, vel ſuperſtitioſa, aut ſaluti noxia. 5. Si negligant eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant, quum poſſunt. 6. Si ipſis malum exemplum præbeant. 7. Si improbos, & alios pernicioſos ad ſcholam admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8. Si doctoratus, vel licentiatus gradus indignis conferant; nam (ut docent S. Antonin. Navarr. Sylveſt. Sanch. & alii) eſt mortalis culpa præſertim in Theologia, Jure canonico, & civili, & Medicina, imo etiam videtur in Philoſophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & Rempub. vel Eccleſiam publico teſtimonio decipiunt in re gravi: unde fit ut indignis conferantur officia ſæcularia, vel beneficia Eccleſiaſtica, cum damno multorum.

Porro Concil. Lateran. V. ſeſſ. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magiſtri diſcipulos de rebus fidei, & præceptis Dei, ac Eccleſiæ inſtituant.

Diſcipuli peccant; 1. Si magiſtris, & pædagogis non exhibeant honorem, ac reverentiam. 2. Si non obediant in rebus ad ſtudia, & bonos mores pertinentibus. 3. Si malorum conſortium ſibi vetitum non vitent. *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.* Proverb. 14. 4. Si libros prohibitos legant. 5. Si a ſchola abſint ſine juſta cauſa. 6. Si tempore ſtudiis deſtinato luſui vacent, vel otio. Et quidem moraliter peccant, ſi ſtudia notabiliter negligant: tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus,

ac præceptoribus debitam: tum quia ſe reddunt ineptos ad munus ſuo ſtatui conveniens in poſterum rite obeundum: tum quia vita otioſa eſt fons, & origo multorum peccatorum, præſertim adoleſcentibus. Quare non ſunt abſolvendi, niſi negligentiam ſuam emendare curaverint.

CAPUT V.

De Obligationibus perſonarum Judicialium, vel Forenſium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & Juſtiti .

„ NOTA. QUI officium aliquod ad aliorum commodum ſpectans „ ſuſcipit, tenetur ex juſtitia, 1. Ad curandum, ut „ ſua negligentia nemini damnum ſequatur. 2. Ad procuranda „ commoda ejus, cui per officium ſervit, ſaltem quantum com„ mode poteſt, & ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus „ ſpectant, & neceſſaria ſunt ad finem, ad quem inſtitutum eſt. „ Nam hæc tacite promittit, & ad ea ſe obligat, hoc ipſo quod „ tale munus aſſumit; & ideo ſtipendium ei datur. Hinc ſi mu„ nus ſuum negligat, tenetur damna inde ſecuta reſarcire, & ſti„ pendium acceptum reſtituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

Quæſt. I. AD *quid tenetur Judex, ut recte Judicet?*

Reſp. 1. Judex (idem dic de Advocato, Medico &c.) tenetur ex juſtitia habere ſcientiam ſufficientem ad munus ſuum recte obeundum. Nam tenetur ex juſtitia recte judicare: *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram*. Sap. 1. *Juſtifica puſillum, & magnum ſimiliter*. Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea, quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis eſt ſcientia legum, conſuetudinum &c. Debet etiam habere conſtantiam, ac virtutem ad hoc munus neceſſariam: alioqui ſe exponit periculo injuſte judicandi. *Noli quærere fieri Judex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua*. Eccli. 7.

Hinc 1. petens, aut ſuſcipiens officium Judicis ſine ſufficienti ſcientia, & idoneitate, peccat mortaliter: nam voluntarie exponit ſe periculo male judicandi cum damno aliorum. 2. Judex debita ſcientia carens, abſolvi non debet, niſi ſe officio abdicet, vel niſi brevi tempore ſcientiam ſufficientem acquirere poſſit, & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, ſuſcipere, vel retinere, præſertim cum damno, vel periculo proximi. 3. Si Judex ex imperitia male judicet, quamvis

vis putet ſe recte judicare, tenetur compenſare totum damnum inde litigantibus obveniens, ſive in ſubſtantia litis, ſive in ſupervacaneis impenſis. Nam eſt cauſa injuſta talis damni, quod eſt ei voluntarium ſaltem indirecte; nempe in ignorantia culpabili ex cap. ult. *de injur.* ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet: nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere, vel jacturam.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut Judex recte judicet, præter ſcientiam debet 1. Habere juriſdictionem, & authoritatem in perſonas judicandas, & in cauſam: alioqui injuriam facit tum partibus, cauſæ illarum ſe ingerendo: tum legitimo judici, ejus poteſtatem, & officium uſurpando: quæ uſurpatio judicii, ex communi æſtimatione hominum eſt injuria gravis ex genere ſuo, quum per illam violentur, & jus privatorum, & authoritas publica. Imo ejus ſententia eſt irrita, quum careat poteſtate ad judicandum neceſſaria, *c.* 4. *de judic.* & cap. 4. *de pœnis.*

Porro quatuor modis poteſt quis habere poteſtatem judicandi aliquem, 1. Ratione poteſtatis ordinariæ, vel delegatæ. 2. Ex conſenſu partium; ut quum partes ex compromiſſo ſe alicui ſubjiciunt, ut judici, vel ut arbitro. 3. Ratione delicti in ſuo territorio patrati. 4. Ratione rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa movetur, ex cap. ult. *de foro compet.*

II. Tenetur judex habere certitudinem, ſaltem moralem in cognitione cauſæ: alioqui imprudenter judicaret; & tenetur ad reſtitutionem, ſi ex negligentia cognoſcendi male judicaret, ex cap. ult. *de injur. cit.*

III. Tenetur judicare ſecundum leges, tum quoad modum procedendi, ordinem, & formam judicii, tum quoad ſententiam ferendam, & exequendam, ex cap. 1. *de conſt.* & ex S. Ambr. in Pſal. 118. ſerm. 20. *Bonus Judex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges, & jura pronuntiat, ſcitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: ſicut audit, ita judicat, & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat.* Et ex inſtit. *de officio judic.* ibi: *Ne aliter judicet quam quod legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.* Nam ad hoc conſtitutus eſt a republ., vel Principe. Quare non poteſt quemquam condemnare inauditum, & ſine teſtibus. *Clement.* 2. *de ſent. & re judic.* nec uti poteſt ſcientia injuſte, & contra juris ordinem parta, alioquin injuriam continuaret, & augeret. Item nec poteſt ſecundum omnes, condemnare eum, quem privata ſcientia ſcit eſſe nocentem, ſi juridice non ſit probatus reus. Quia non habet poteſtatem judicandi, niſi ut perſona publica: ergo non poteſt judicare, niſi ſecundum ſcientiam

pu-

publicam, quæ habetur per teſtes, legitimaque inſtrumenta, & acta.

IV. *In ſumma æquitatem ante oculos habere debet judex* leg. 4. §. de eo quod certo loco. *In omnibus quidem, maxime tamen in jure, æquitas ſpectanda*, l. 90. §. de reg. jur. *Decerne quod juſtum, & judica inopem, & pauperem*, Prov. 31. Ut autem juſtitiam in omnibus conſtanter ſervet, memoria ſemper teneat illud, Sap. 6. *Diſcite, judices, finium terræ ... quoniam data eſt a Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam quum eſſetis miniſtri regni illius, non recte judicaſtis, nec cuſtodiſtis legem juſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrende, & cito apparebit vobis: quoniam judicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet: exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

V. Quando jus non eſt clarum, tenetur ferre ſententiam ſecundum opinionem certo probabiliorem in quæſtione cum juris, tum facti. Nam officium judicis eſt judicare ſecundum merita cauſæ, & ſententiam, quæ inſpectis allegationibus, & probationibus, æquitati, & juri conformior eſt: alioqui eſſet locus acceptioni perſonarum, contra Scripturam, multis locis, ut Deuter. 1. *Quod juſtum eſt judicate; ſive civis ſit ille, ſive peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum, ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujuſquam perſonam, quia Dei judicium eſt.* Et contra regul. 12. jur. in 6. *In Judiciis non eſt acceptio perſonarum habenda.* Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem. *Probabiliter judico, Judicem poſſe judicare juxta opinionem minus probabilem.* Quare judex non poteſt ferre ſententiam ſecundum judicium aliorum, ſi poſt diligentem, & ſinceram veritatis inquiſitionem certus ſit de majore probabilitate ſuæ opinionis: nam tunc certus eſt de obligatione ſecundum illam judicandi. *Nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut a vero devies.* Exodi 23.

Quod ſi opiniones ſint æque probabiles, & nullus ex litigantibus rem poſſideat, debet rem inter partes ex æquo dividere, vel ejus pretium, ſi dividi nequeat. Nam judex non eſt dominus rei, ſed tenetur ſuum cuique jus tribuere ſecundum merita cauſæ; ergo uterque quum æquale jus habeat, debet res æqualiter ei diſtribui, alias eſſet acceptio perſonarum. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Quando litigantes habent pro ſe opiniones æque probabiles, poteſt judex pecuniam accipere pro ferenda ſententia in favorem unius præ alio.*

Idem dic de quæſtione facti. Judex enim tenetur cauſam adjudicare parti pro ſe habenti teſtimonia, vel inſtrumenta, aliave argumenta probabiliora, quum jus probabilius reddant, l. 21. §. *de teſt.* Quod ſi hæ probationes facti ſint æquales, æquale jus fundant; ideo æqualiter res

eſt

eſt inter eos dividenda, ſi nemo eam poſſideat: alioqui poſſeſſori adjudicanda, quum in dubio, & pari cauſa melior ſit conditio poſſidentis, ex Reg. 65. Jur. in 6. In cauſis vero criminalibus ſi utrimque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, eum abſolvendo, ex Reg. 11. Jur. in 6. Alioqui ſe exponeret periculo damnandi innocentem.

VI. Tenetur lites celeriter expedire cap. 2. de ſentent. & re judic. ibi: *Jurgantium controverſias celeri ſententia terminare, & æquitati convenit, & rigori.* Nam partes habent jus, ut non ſine juſta cauſa differatur judicium. Quare tenetur parti læſæ damna, & impenſas, quæ ex iniqua dilatione ſequuntur, compenſare.

VII. Debet habere rectam intentionem, ſcilicet juſtitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, aliove pravo fine: nam actio licet ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige, Judicem, qui in cognoſcenda, vel decidenda cauſa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra juſtitiam, & teneri ad reſarcienda parti læſæ omnia damna, quum fuerit eorum cauſa injuſta.

Quæſt. II. *An Judex poſſit capite condemnare eum, quem certo novit innocentem, ſi per teſtes legitime probetur reus?*

Reſp. 1. In tali caſu, ex communi ſententia, Judex tenetur omnes vias inire, quibus poſſit eum liberare, ut impediendo accuſationem, extrahendo judicium, remittendo cauſam ad Superiorem, & apud eum aſſumendo officium teſtis &c. Quod ſi his mediis non poſſit eum liberare, ſecundum multos non ei licet talem mortem damnare, ſed debet jurare ſe certo cognoſcere ejus innocentiam, & potius officium dimittere, & quælibet pati. Quia directe innocentem occideret, & quidem ut cauſa principalis, mandando, ut occidatur, quod eſt intrinſece malum, & contra illud, Exod. 23. *Inſontem, & juſtum non occides, quia averſor impium.* Enimvero intrinſece malum eſt adimere alicui vitam ſine authoritate: ſed Judex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, quum hæc ſolius Dei dominio ſubjecta ſit: nec Reſp. ipſa poteſt verum innocentem directe occidere, ſicut poteſt directe bonis temporalibus ſpoliare, ob juſtam cauſam ad bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona ſubditorum, non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur Judex judicare ſecundum allegata teſtimonia; & judicare ut perſona publica, quæ ſequi debet ſcientiam publicam, ſi nempe judicet. At in caſu propoſito non poteſt judicare, condemnando, quia innocentem occidere per ſe malum eſt, neque abſolvendo, quia juridice probatur reus.

Idem dic de mutilatione: quia Reſpubl. non poteſt hanc pœnam innocenti inferre; non enim habet dominium vitæ, & corporis ſuorum ſubditorum. Quare nec miniſter juſtitiæ poteſt executioni mandare ſententiam mortis,

tis, vel mutilationis, quam certo ſcit eſſe iniquam; ſic ut enim per ſe malum eſt jubere occidi innocentem, ita & hæc juſſa exequi.

Reſp. 2. In cauſis civilibus, & in iis, in quibus agitur ſolum de pœnis pecuniariis, ex communi ſententia, Judex poteſt judicare ſecundum allegata, & probata. Quia Reſpubl. habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus poteſt de illis diſponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc caſu; ne cum populi ſcandalo, forma, ſeu ordo judiciorum publicorum evertatur, ac impediatur; cujus quidem obſervatio neceſſaria eſt ad pacem, & quietem Reipubl. Nam iniqui Judices poſſent impune contra allegata, & probata, prætextu ſcientiæ privatæ, jus recuſare iis, quibus vellent. Deinde nemo civium merito poteſt ægre ferre, aut queri ſibi injuria eſſe factam a Judice per talem ſententiam; quum videat ſe ab illo juvari non poſſe; neque par eſſe, ut Judex potius officium deferat, quam ſententiam ferat. Denique innocens poteſt hæc bona poſtea recuperare. Tenetur tamen Judex in hoc caſu prius omni induſtria curare, ut falſitas detegatur, vel ut proceſſus impediatur, imo remittere cauſam ad Superiorem, ſi fieri poſſit ſine detrimento boni communis.

Quæſt. III. *An peccet, & teneatur ad reſtitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injuſte extorta?*

Reſp. Affirm. *Ita Covarruv. Sot. Gomez, Leſſius, Sanchez, De Lugo, & alii.* Quia injuriam, quam fecit, notitiam injuſte extorquendo, continuat hac utendo, & dat injuſte cauſam damni, quod ex illa ſequitur. Præterea confeſſio injuſte extorta eſt injuſta, & ſic nullum dat jus; nec ex ea procedi poteſt, quum injuſtum ſit medio injuſto uti.

Confeſſio autem criminis injuſte extorquetur, 1. Si Judex reum interroget, nulla præcedente infamia, vel ſemiprobatione, aut ſine indiciis competentibus. 2. Si tormentis, vel eorum metu elicuit confeſſionem ſine indiciis ſufficientibus ad torquendum. Nec refert, quod confeſſio fuerit poſtridie ratificata, quia quum fuerit irrita, nulla eſt ratificatio ex ea orta. 3. Si perſona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium, ac dignitatem. 4. Si dolo, ver. gr. promiſſione impunitatis inductus eſt reus ad confitendum; nam tunc ei facta eſt injuria.

Quæſt. IV. *An liceat Judici munera a partibus accipere?*

Reſp. 1. Non licet Judici quidquam accipere pro ferenda ſententia ſive juſta, ſive injuſta. Non pro juſta: quia ex juſtitiam eam debet, & ſic venderet, quod ſuum non eſt, ſed quod alteri debitum eſt; & acciperet contra jus, quod alter habet, ut jus ſuum obtineat ſine ſuo ſumptu. Ideoque ſic accepta reſtituere tenetur, quum nullum habeat titulum retinendi: non enim hæc liberaliter, & omnino voluntarie donantur, ſed ad vexationem injuſtam re-

redimendam. Neque pro injuſta, ut patet; nam (ut ait S. Auguſtin. epiſt. 54.) *Quum judicia, & teſtimonia, quæ nec juſta, & vera vendenda ſunt, iniqua, & falſa venduntur, multo ſceleratius utique pecunia ſumitur, quia ſcelerate etiam quamvis a volentibus datur*. Et ſic accepta reſtituere tenetur, quia accipiendo, injuſte agit contra officium; & Clerus Gallican. ann. 1700. oppoſitum damnavit. Spectato autem ſolo jure naturali, & ante omnem ſententiam reſtitutio fieri debet ei, qui dedit, juxta illud S. Auguſt. epiſt. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi male adeſſem, dediſti*.

Reſp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & ſponte, ac ſine ullo onere oblata a partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano laicis, l. 18. §. *de officie Præſidis*, & l. 6. §. *de officio Proconſ. & Authent. Ut Judices ſine quoquo ſuffragio*. Eccleſiaſticis vero c. 10. *de vit. & honeſt.* & c. 11. *de reſcript. in 6.* Immo, ut docet De Lugo, etiam jure naturali, ſi munus ſit magni momenti, tum ob ſcandalum, tum ob periculum morale pervertendi juſtitiam, quod quiſque vitare tenetur; nam moraliter loquendo, fieri non poteſt, ut ob donum illud non propendat in favorem donantis; idque judicari debet a communiter contingentibus. Hinc illud Deuteron. 16. *Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum. Juſte, quod juſtum eſt, perſequeris*. Et Eccli. 20. *Dona excæcant oculos Judicum*. Adde quod dans, ſæpe non det omnino ſponte, ac liberaliter, ſed quia timet ne Judex alioqui plus faveat parti adverſæ, aut moras trahat, ſicque dat pro actu ex juſtitia debito. Quum autem diſſentiat Doctores circa obligationem reſtituendi ante omnem ſententiam munera ſponte, ac liberaliter, nec ad vexationem injuſtam redimendam donata; Confeſſor debet ſemper Judicem obligare ad talem reſtitutionem: tum quia forte ad eam jam tenetur ex conſcientia; tum quia tali pœna dignus eſt, & per eam avocandus eſt a relapſu.

,, NOTA. Sunt qui excipiunt leviora munuſcula, in quibus corruptionis periculum abeſt, quæ ex urbanitate offeruntur, nec niſi quaſi inurbane recuſarentur. Quia ceſſat ratio prohibitionis, & lib. 18. *de officio Præſid.* & c. 11. *de reſcript. in 6.* Judex delegatus poteſt recipere *eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus*. Sed multi docent Judices ſæculares nihil omnino poſſe a partibus recipere, eo quod leges digeſt. correctæ ſint per jus authenticorum, quo prohibetur Judicibus univerſaliter munera accipere. Auth. *Ut Judices ſine quoquo ſuffragio*.

Quæſt. V. *Quid Judici ſervandum circa inquiſitionem?*

,, NOTA. Triplex eſt inquiſitio, prima Generalis quando in genere quæritur, an leges ſerventur. Secunda Specialis, quum de certa perſona, & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, quum inquiritur generatim de perſona, & ſpecialiter de crimine, vel e contra.

Reſp.

Reſp. 1. Judex, & Magiſtratus nulla data occaſione ex ſuo officio poteſt, ac debet facere inquiſitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur proſpicere bono communi, occaſiones criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliunde nemini fit injuria.

Reſp. 2. Quando crimen eſt publicum, ſed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit: nam id exigit bonum publicum: alioqui ſceleſti homines ſpe impunitatis invaleſcerent, & crimina multiplicarentur.

Reſp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem, niſi præceſſerit infamia, vel ſemiprobatio, vel aliquid quod juſtam det cauſam, ex cap. 21. & 23. *de Accuſat.* & eſt communis ſententia. Nam per illam inquiſitionem quis ſuſpectus, & infamis redderetur.

Quæſt. VI. *Quænam requiruntur ad ſubjiciendum torturæ reum?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, illæ torturæ ſunt injuſtæ, quas ſuſtinere eſt reo moraliter loquendo impoſſibile, ſpectatis viribus, & complexione. Unde non poteſt Judex ex confeſſione ſic extorta procedere. Peccat etiam graviter, ſi non prius alias omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quam torturæ ſubjiciat; quum hoc ſit poſtremum medium in defectu aliorum, damnoſum, & valde periculoſum.

Reſp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes, vel indicia de commiſſo gravi crimine, digno pœna mortis, tali medio, & cruciatui congruentia; ita ut ſola confeſſio rei ad plenam probationem deeſſe videatur. Nam tortura inſtituta eſt ad ſubſidium probationis, quum argumenta, & indicia ſunt valde magna, necdum tamen ſufficientia, ut ſic plena probatio eliciatur.

Porro prohibentur torqueri, niſi in criminibus exceptis, viri illuſtres, vel in magna dignitate conſtituti, Doctores, milites, ſenes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ a partu.

Reſp. 3. Semel tortus, ſi nihil eſt confeſſus, non poteſt iterum torqueri, niſi nova criminis indicia ſuperveniant, quia per torturam priora eliſit. Si vero crimen in tortura faſſus, extra eam revocet coram Judice, repetitur tortura: quia per talem revocationem indicia non ſunt eliſa, & alioqui tortura ſemper eſſet inutilis. Si vero tertio tortus, ac confeſſus, tertio retractet, abſolvendus eſt: quia præſumendum eſt vi tormentorum coactam fuiſſe confeſſionem falſam. Excipiunt aliqui, niſi indicia ſint graviſſima, quæ violentam præſumptionem pariant, crimen malitioſe a reo negari.

Quæſt. VII. *An ſententia Judicis obliget in conſcientia?*

Reſp.

Reſp. 1. Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. *Eſt communis ſententia*. Quia eſt præceptum legitimum Superioris, & uſus poteſtatis legitimæ, cui qui reſiſtunt, Dei ordinationi reſiſtunt, & ſic ipſi ſibi damnationem acquirunt.

Reſp. 2. Secundum communem, ſententia certo injuſta per ſe non obligat, 1. Si conſtet niti falſa præſumptione, aut falſis probationibus, quamvis lata ſit ſecundum allegata, & probata. Quia nulla eſt, quum nitatur falſo fundamento, ideoque nullo: neque enim Judex habet poteſtatem diſponendi de juribus, & bonis aliorum, ſed ſolum reddendi unicuique jus ſuum, & declarandi quid cuique debitum ſit. Nec bonum exigit, ut privati amittant reipſa jus ſuum per ſententiam injuſtam. Præterea quum ſententia ſit actus juſtitiæ, cujus eſt ſuum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat ſi veritati juſtitia non conformetur. 2. Si ſit injuſta ex omiſſione debiti ordinis juris, quoad eſſentialia, & formæ judicialis: quia Judex non habet poteſtatem ferendi ſententiam, niſi ſervato juris ordine. *Injuſtum judicium non eſt judicium*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad 2. Hinc qui per iniquam ſententiam, quam ſciebat eſſe iniquam, accepit bona alterius, tenetur ſemper ea reſtituere, nec unquam præſcribere poteſt. Quia ſunt aliena, & poſſeſſor malæ fidei nunquam præſcribit; imo tenetur impenſas, & damna compenſare. Qui vero bona fide aliquid accepit per ſententiam injuſtam, quam putabat juſtam, ſi ante tempus præſcriptioni requiſitum cognoſcat fuiſſe injuſtam, reſtituere tenetur accepta, non tamen impenſas, nec fructus bona fide conſumptos, ſaltem ſi iis non ſit factus ditior. Quod ſi ea poſſedit bona fide toto tempore ad præſcribendum ſufficienti, non tenetur reſtituere, quia legitime præſcripſit.

Sententia tamen injuſta ſervanda eſt, quantum requiritur ad vitandum ſcandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim ſe defendere contra Judicem, & ejus miniſtros, quum ſervatus eſt juris ordo: quia Judex habet jus exequendi ſententiam, quam ſervato juris ordine tulit. Imo nec id licet in praxi, ſi non ſervatus ſit, quando inde perturbatio, vel ſcandalum ſecuturum eſt, ut plerumque ſit.

Quæſt. VIII. *Ad quid tenetur Judex circa pœnæ impoſitionem?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſi lex pœnam imponit, tenetur Judex facta ſufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impoſitæ executionem procurare: ſi vero lex minetur tantum pœnam, tenetur Judex eam imponere, & executioni incumbere. Nam Judex eſt miniſter, & executor juſtitiæ a principe, vel republica conſtitutus, ad curandum ut ſerventur leges, & puniantur crimina, unde ex officio ei incumbit cuſtodia, & executio legum, & punitio criminum. Quare non poteſt re-

remittere pœnam lege ſtatutam, niſi in caſibus jure expreſſis, aut conſuetudine receptis: Nam inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris. Præterea eſt contra bonum commune, quod delicta maneant impunita, aut non ſatis punita; nam eſt moralis occaſio, ut multiplicentur. Imo ipſi ſupremo principi non licet condonare crimina, niſi aliquando ex juſta cauſa: alioqui occaſionem præberet patrandi crimina, & iis cooperaretur, quum maxima peccandi illecebra ſit impunitas, ſicque magnum reipubl. damnum inferret. Judex vero ne quidem poteſt minuere pœnam, etiamſi actor conſentiat, niſi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut juſta aliqua ratio id poſtulet; vel id ad bonum commune pertinere, dictet epichia. Item non ei licet, ſaltem ordinarie augere pœnam, lege ſtatutam; alioqui injuriam inferret reo, a quo majorem pœnam exigeret, quam ex lege deberet: nam lex pœnam ſtatuens, eo ipſo Judicis poteſtatem reſtrinxit, ne graviorem imponeret. Aliquando tamen poteſt augere pœnam propter extraordinarias circumſtantias, quæ crimen multum aggravent, ut ſi crudeliſſimo genere mortis patratum fuiſſet homicidium, &c. Quia lex ſtatuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, ſeu ordinario modo patratis, nec excludit Judicis providentiam, quantum ad bonum commune, & aliorum exemplum neceſſaria eſt.

§. II.

De Accuſatore.

„ NOTA. ACCUSATOR, & denuntiator inter ſe differunt. Nam
„ accuſare eſt deferre crimen Judici ad vindictam ob
„ bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntia-
„ re vero eſt deferre crimen præcipue ad emendationem rei, vel
„ ob bonum commune, ſine obligatione illud probandi.

Quæſt. I. *An, & quis tenetur accuſare, vel denuntiare?*

Reſp. Ex communi ſententia, qui ad hoc deputati ſunt, vel ſtipendium accipiunt a republ. ut fiſcalis, & cuſtodes, ac vigiles tenentur ex juſtitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omiſſione delationis ſecuta. Item cuſtodes agrorum, nemorum, &c. ſaltem quantum neceſſe eſt ad vitandum damnum domini, vel illarum reſarciendum; nam ad id tenentur ex officio; & contractus, ſeu quaſi contractus intercedit inter eos, & rempubl., ſeu communitatem, ut ad id teneantur. Alii vero privati accuſare, ſeu potius denuntiare tenentur, etiam citra ſuperioris præceptum, quando crimen eſt noxium reipubl., & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæreſis, proditio, falſæ monetæ fabricatio, crimen læſæ majeſtatis, beneficium, publicum latrocinium &c. Nam quiſque tenetur, etiam cum proprio damno, malum

lum communitatis avertere quantum poteſt; pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento proſpicere incolumitati totius. Item quum id neceſſarium eſt ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum ſine noſtro gravi incommodo poſſumus, quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet voluntarie nocenti. *Libera eum, qui injuriam patitur de manu ſuperbi*, Eccli. 4. Nec tunc præmitti debet ſecreta monitio, niſi certo conſtet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti eligi debet id, quod tutius eſt bono publico, vel innocenti: facile enim poſſet talis privatim monitus ſimulare pœnitentiam, & occulte exequi quod ſtatuerat: & quiſque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui ſibi illud imputare debet, quum aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accuſare: quia *ad hoc nullus tenetur, quod non poteſt debito modo perficere*, ait S. Thom. qu. 68. art. 1. Sed tunc debent admonere eos, qui malum impendens avertere poſſunt; & ſi hæc monitio ſufficiat ad impediendum damnum, non nominata perſona, a qua illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet ſine neceſſitate lædere in fama, aut aliis bonis, præſertim privata authoritate.

Sed ſi delictum ſit occultum, & probari poſſit, ſed ex eo non impendeat damnum, & ſperetur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam ſatisfactionem inducendus; an privato liceat eum accuſare, non præmiſſa monitione ſecreta?

Reſp. Juxta multos non licet: quia tunc ſine juſta cauſa infamaretur proximus, & hoc ſaltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. diſt. 19. art. 3. qu. 1. ad 4. poſtquam horum ſententiam retulit, addit: *Vel dicendum ſecundum alios, quod in accuſatione non agitur ad emendationem peccantis, ſed ab bonum commune ſcilicet juſtitiam conſervandam per punitionem delinquentis. Et ideo accuſatio in judicio bona conſcientia poteſt fieri, etiamſi monitio non præcedat. Nec eſt contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.*

Quæſt. II. *An accuſator aliquando teneatur deſiſtere ab accuſatione?*

Reſp. Tenetur quando deprehendit accuſatum eſſe innocentem, vel quum crimen incipit eſſe dubium, & tale remanet poſt diligentem veritatis inquiſitionem, vel quum videt ſe probare non poſſe: tunc enim injuriam inferret, ſi pergeret in accuſatione; nam quiſque jus habet ne accuſetur crimine falſo, aut dubio, aut etiam vero, quod probari nequit; nam fruſtra accuſaretur, & ſic ſine cauſa ei inferretur infamia.

§. III.

§. III.

De Teſtibus.

SUppono ad legitimam, & plenam in judicio probationem regulariter requiri, & ſufficere duos teſtes, ut conſtat ex omnium ſententia, & praxi, & Matth. 18. *In ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum.*

Dico, *regulariter*; nam aliquando unus ſufficit, ut ad impediendum matrimonium cap. 27. *de ſponſalib.* Item ad leviores pœnas: unde ex teſtimonio publici cuſtodis mulctari ſolent furantes ligna in ſylva communi, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi ſolent ex unius teſtimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune. *Ita De Lugo.* Aliquando vero duo teſtes non ſufficiunt, ut in teſtamentis &c. Teſtes autem debent ſenſu externo percepiſſe id, de quo teſtantur, & de eodem facto cum iiſdem circumſtantiis deponere, & eſſe omni exceptione majores, hoc eſt, contra quos nihil jure opponi poſſit, cur non ſint ad teſtificandum admittendi.

Sunt autem aliqui, qui jure rejiciuntur, nimirum, 1. Servus. 2 Mulier jure canonico in criminalibus, ſed in jure civili in omni cauſa admittitur. 3. Minor 20. annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4. Inimicus. 5. Conſanguinei, & domeſtici actoris, exceptis quibuſdam caſibus apud Leſſium. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Perſona vilis, & inops, de qua ſuſpicio eſt facile poſſe corrumpi, ſecus ſi honeſta ſit. 10. Delirus, & ſemifatuus. Ex quibus tamen ii, qui ſolo jure poſitivo ſunt ad teſtificandum inhabiles, poſſunt admitti in criminibus exceptis, ut hæreſi, crimine læſæ majeſtatis, falſæ monetæ, maleficio, furto famoſo &c. item quando delictum eſt commiſſum eo tempore, & in eo loco, ubi copia teſtium haberi nequit, ut in campo, ſylva, cubiculo, nocturno tempore.

Quæſt. I. *An, & quando quis teneatur teſtificari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, eſt obligatio ſub mortali, 1. Quum hoc neceſſarium eſt ad avertendum grave malum impendens ſpirituale, vel temporale, publicum, vel privatum innocentis, quamvis id non requiratur a Judice. Nam tunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injuſto damno liberandum, & ad damnum injuſtum proximi impediendum. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt 70. art. 1. addens: *Si ejus teſtimonium non requiratur, tenetur facere, quod in ſe eſt, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc poſſit prodeſſe. Dicitur enim in Pſalm.* 81 *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate; &* Prov. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem... Super his vero, quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi quum a ſuperiore compellitur*

tur ſecundum ordinem juris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur, vel ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum: quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſſit. Alia autem ratio eſt de reo, cui periculum imminet, eo nolente. Si tamen accuſator ex obligatione accuſarit, v. gr. quia crimen reipubl., vel religioni directe perniciosum erat, quale eſt hæreſis, conſpiratio contra principem; tunc debet ejus damnum vera teſtificatione averti.

2 Poſito præcepto ſuperioris, vel judicis, exceptis caſibus mox dicendis. Nam omne præceptum juſtum obligat in conſcientia, & bonum commune id exigit, alioquin enim crimina ſæpius impunita manerent; & juſtitia non poſſet adminiſtrari, cum gravi reipublicæ detrimento.

Porro ſecundum multos, teſtis legitime interrogatur, ideoque tenetur teſtificari, quoties præceſſit vel accuſatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur (licet a fortiori ſufficiat) infamia delinquentis, aut ſemiprobatio, aut indicia, ſicut requiritur, ut reus ipſe legitime interrogetur. Quia bonum commune poſtulat, ut Judex habeat tunc jus interrogandi; nam alioqui numquam poſſet puniri crimen certum, cujus author eſt occultus; & ſic plurima crimina forent impunita, quod eſt contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur teſtari contra ſeipſum, quam contra alium extraneum: poteſtque facile haberi ſemiprobatio abſque confeſſione rei, quæ vix, ac ne vix quidem habetur abſque teſtimonio teſtis.

Reſp. 2. Etiamſi poſito præcepto, & monitorio, non tenetur ex communi ſententia teſtari, nec deferre. 1. Qui rem norunt ex confeſſione ſacramentali. 2. Qui rem accepit ſub ſecreto naturali conſilii, vel auxilii petendi cauſa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obſtetrix, Chirurgus &c. Nam tunc eſt obligatio naturalis ſervandi ſecreti: alioqui peccatores a conſilio petendo averterentur: unde deſperatio, & multa mala ſequi poſſent; nec tunc eſt intentio Judicis, ut reveles, quum bonum publicum, & conſervatio ſocietatis civilis exigat ſecretum ſervari. Excipe niſi teſtificatio neceſſaria ſit ad avertendum imminens grave damnum communitatis, vel privati innocentis: tunc enim teneris aperire ſecretum etiam juratum, quod tunc non obligat, quum ſit de re illicita. Nam quiſque tenetur, ſaltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus eſt. *Ita commun. cum S. Thom.* Alii autem, qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & poſtea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamſi non agatur de damno aliorum avertendo: nam qui ſecluſo juramento, vel promiſſione tenentur revelare, adhuc tenentur non obſtante juramento, quod tunc non obligat, quum ſit de re illicita, & contra jus

jus ſuperioris. 3. Qui rem accepit a viris non fide dignis, quia hæc teſtificatio nullam in judicio faceret fidem. 4. Si ſcias alterum non peccaſſe mortaliter; nam mens Judicis eſt inquirere de delicto graviter culpabili. 5. Si ex tua teſtificatione tibi, vel tuis immineat grave damnum, niſi bonum publicum eam exigat, vel niſi privatum damnum alienum impediendum tuo longe prævaleat, ita ut ſecundum regulas prudentiæ, & charitatis tenearis illud ſubire. Nam leges humanæ ordinarie non obligant cum gravi nocumento, ſeu damno. 6. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, ſorores, conſanguinei, vel affines delinquentis uſque ad ſecundum gradum juxta aliquos, & juxta plures uſque ad quartum, ex cap. *Si teſtes* 4. *quæſt.* 3. referente legem Jul. 4. §. *de teſtib.* tum quia bonum commune requirit, ut conſervetur pax, & vitentur odia, ac diſſenſiones in familiis: tum quia ordinarie id fieri nequit ſine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe ſemper crimina læſæ majeſtatis, hæreſis, veneficii, aliave, quæ communitati grave damnum afferrent, niſi revelarentur.

An autem famuli, ac domeſtici eximantur a teſtimonio ferendo contra dominum, controvertitur. Sed in hoc ſtandum eſt praxi fori contentioſi, in quo ſi illorum exceptio non admittatur, teſtari tenentur.

7. Quando per mandatum intenditur ſolum emendatio rei, vel ſatisfactio partis læſæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmiſſam monitionem, niſi conſtet non profuturam. Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget, & quum ſit juris naturalis, ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quod ſi reus monitus reſipuit, & ſatisfacit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus ſine juſta cauſa; nec ſuperior cenſetur velle tunc revelationem, quum jam ejus intentioni ſatisfactum ſit. Si vero Judex intendat punitionem, ſecundum multos tenetur ſubditus reum patefacere etiam poſt ejus emendationem; quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina ſæpe manerent impunita, & ſic in perniciem reipubl. multiplicarentur.

8. Monitorium non obligat ad revelationem ipſum authorem criminis, nec cooperatores; poſſunt tamen per cenſuras compelli ad ſatisfaciendum parti læſæ.

9. Si crimen per illatam injuriam, v. gr. litteras aperiendo, cognoviſti; quia hæc injuria conventioni de ſecreto ſervando æquivalet, nullum jus ex injuria oritur.

„ NOTA. Qui intra tempus in monitorio præſcriptum non revelavit, quum debuiſſet; peccavit mortaliter, & excommunicationem latam contrahit, teneturque quam primum commode poterit, revelare, ſi hoc adhuc prodeſſe poteſt. *Eſt communis.* Quia non ceſſat obligatio ceſſante termino, quando terminus non ad finiendam obligationem, ſed ad eam ſollicitandam apponitur, quod hic fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & poteſt obedire præcepto: ergo tenetur.

Quæſt.

Quæſt. II. *Quandonam teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. In his caſibus. 1. Si affirmet ut verum id, quod non certo novit. 2. Si dum teſtari tenetur, occultet ſe, ne interrogetur. 3. Si Judici legitime interroganti non obediat. 4. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. falſ.* 5. Si pro dicenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impenſis, vel lucro ceſſante. 6. Si falſum teſtetur, quod eſt grave ſcelus, ex Proverb. 6. *Sex ſunt quæ odit Dominus ... teſtem fallacem*, & c. 21. *Teſtis mendax peribit*. Præter perjurium peccat contra juſtitiam, & tenetur reſarcire omnia damna inde ſecuta; imo & revocare teſtimonium cum pari ſuo damno, & periculo etiam vitæ, ſi accuſatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam eſt cauſa efficax periculi, & damni alterius; & in damno æquali melior eſt conditio innocentis, ejuſque potius habenda ratio. Hinc etiam qui alium induxit ad falſum teſtimonium, tenetur ex juſtitia eum monere, ut illud revocet: quod ſi noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire Judici, etiam cum periculo vitæ, ſi innocens illud ſubeat, & ſpes ſit, retractationem profuturam; quia eſt cauſa injuſta talis periculi, & damni.

Porro teſtis, qui bona fide teſtificatus eſt falſum, tenetur ex juſtitia ſuum teſtimonium retractare, ſi ex eo ſequatur damnum alteri. *Ita Molina*, *Leſſius*, *De Lugo*, *& alii*. Quia quiſque tenetur ad procurandum, ne ex ſua actione ſequatur aliis damnum injuſtum.

Peccant ſimiliter contra juſtitiam, & tenentur de damno, qui falſa inſtrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam ſcripturam, vel ſyngrapham, aut apocham adulterat, peccat mortaliter, etiamſi iſta fiant ad manifeſtam injuriam propulſandam, & ſuum jus certum recipiendum; quia iſta faciens decipit rempubl. in re gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum eſt. Hoc tamen caſu non tenetur ad reſtitutionem, quum habeat jus certum ad rem hac via acceptam. Idem dic de eo, qui ſcripturam publicam amiſit, ſi pro ſua indemnitate aliam ſimilem efficiat: nam ejuſmodi ſcripturarum falſificatio eſt valde perniciosa reipublicæ, cujus maxime intereſt, ne falſificentur ſcripturæ, vel ſigilla publica: alioqui magna ex parte periret fides actuum publicorum ſi hoc licitum eſſet. Quare lex id vetans, quum juſta ſit, & in materia gravi, graviter obligat.

Quæſt. III. *An teneatur ad reſtitutionem, qui a Judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritatem reticet?*

Reſp. Communior ſententia aſſerit. Quia reſpubl. imponit onus, ac officium ferendi teſtimonium poſt citationem; & ſic qui aliquid ſcit, tenetur ex officio ſibi impoſito tamquam publica quædam perſona veritatem te-

ſtari: ſicut qui a republ invitus conſtitueretur Judex, tenetur ex juſtitia judicare Præterea lex, ac juſtum præceptum Judicis tribuit actori, ac reo jus ad teſtimonium alterius, ſicut ſententia juſta tribuit jus ad bona alterius. Alioqui quilibet ſæpe fruſtra jus haberet implorandi authoritatem Judicis. Quare ſi teſtis veritatem taceat, injuriam facit, & ſic tenetur reſarcire damnum inde parti læſæ ſecutum.

Item qui ſubtrahit, ſupprimit, lacerat, vel tradere renuit inſtrumenta alteri profutura ad ſuum jus obtinendum, tenetur damnum reſtituere, cap. *Si quis* 12. quæſt. 2. etiamſi ſit in favorem adverſarii, ex cap. 4. *de teſtib. cogend* ubi Alexand. III. ait: *Quod nemo debet adverſario inſtrumenta ſubtrahere: & quod tam ille, qui ſubripit inſtrumenta, quam qui adverſario parem advocationis copiam ſubtrahit, iniquam oſtendit a ſe litem foveri, & experiri debet in ſe judicis authoritatem eluſam.*

Quod ſi fugias, vel te occultes antequam citeris ad teſtificandum, juxta multos peccas etiam contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Sed hoc negant alii, eo quod jus, quod oritur parti ex tuo teſtimonio, procedat ex ſolo præcepto, & præceptum non obliget antequam impoſitum ſit. Peccas tamen, ſaltem contra charitatem: nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injuſtum proximi, quum poteſt impediri, ſaltem ſine gravi noſtro damno.

§. IV.

De Reo.

Quæſt. I. AN *Reus teneatur fateri veritatem?*

Reſp. 1. Si reus non interrogetur legitime, ſeu juridice, non tenetur fateri ſuum crimen, ſed poteſt Judicem eludere, abſque tamen mendacio. Quia Judex non habet jus interrogandi, nec obligandi reum, niſi quum procedit juridice. Ut autem interrogetur juridice, ſeu ſecundum ordinem juris, requiritur ut præceſſerint, vel infamia, vel indicia competentia, vel ſemiplena probatio, ſeu aſſertio unius teſtis omni exceptione majoris, ex cap. 21 & 24. *de accuſ.* Quamvis juxta multos ad interrogandos teſtes ab accuſatore productos ſufficiat accuſatio. Quare Judex debet reo aperire ſtatum cauſæ, probationes, indicia, teſtes, ut ſciat ſe juridice interrogari, & ut ſi quid contra habeat, poſſit opponere.

Reſp. 2. Reus a legitimo Judice juridice interrogatus, tenetur ſub mortali aperte veritatem, & crimen ſuum fateri, etiamſi morte plectendus ſit, alioqui eam vitaturus. Ita S. Thom 2. 2. q 69. art. 1. Covar, Cajet., Navar., Sot, Tolet., Azor, Leſſius, Sanch., Laym., Turrian. eſtque communis ſententia, teſte De Lugo, contra

tra alios docentes non teneri, ſi alias ſit ſpes evadendi; ſecus ſi abſit.

Prob. Quia Judex in hoc caſu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo ineſt obligatio eam fatendi, facitque contra jus Judicis, authoritatem, & juſtitiam publicam, ſi eam occultet. Nam jus in Judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clare detegendam, ſunt duo correlativa, quorum unum ſine alio eſſe nequit. Et vero ſi reus non teneretur veritatem fateri, non poſſet juſte torturis adigi ad eam confitendam, quum iniquum ſit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quiſque ſub mortali tenetur ſuperiori legitime præcipienti obedire in re gravi; at Judex eſt ſuperior, & legitime præcipit, dum ſecundum juris ordinem interrogat reum. Unde Catechiſm. Roman. de octavo præcepto ait: *De reis autem, & ſontibus, vult eos Deus verum confiteri, quum ex juditii formula interrogantur.* Jam vero præceptum humanum juſtum, cui per ſe conjunctum eſt periculum mortis, obligat cum tali periculo: alioqui numquam per ſe obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum ſit ob bonum commune grave, & neceſſarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridice interrogatus verum fateatur: alioqui ſæpe judicia eluderentur cum magno reipub. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facile pullularent. Et diſcrimen eſt inter reum, & teſtem: quod hic ſit innocens, non ille.

Neque dicas Judicem habere jus præcipiendi ad mortem condemnato, ne fugiat e carcere, & tamen reo licet fugere. Nam ſi Judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum juſtum, ac legitimum violare per ſe illicitum eſt, ideoque nequidem mortis vitandæ cauſa licitum eſſe poteſt. Sed hoc præceptum non eſt neceſſarium bono communi, ſicuti eſt præceptum clare confitendi veritatem, quia facile hæc fuga aliter impediri poteſt.

Neque etiam obſtat, quod teſtes a Judice interrogati veritatem revelare non tenentur, ſi inde ſibi, aut ſuis grave detrimentum timeant. Nam tunc jus Judicis in tali caſu non ſe extendit erga teſtes, ſicut erga reum, niſi hoc neceſſarium ſit ad impediendum grave damnum communitatis: teſtes enim utpote innocentes, jus habent vitam, bona ſua, & conſanguineorum conſervandi: non autem reus ob crimen a ſe patratum, & ſemiplene jam probatum.

Denique reus non poteſt evadere niſi mentiendo: omne autem mendacium in judicio juſto circa crimen, eſt mortale, quum ſit in re gravi, & contra juſtitiam. *Ille, qui mentitur in judicio ſe excuſando, facit & contra dilectionem Dei, cujus eſt judicium, & contra dilectionem*

proximi, tum ex parte Judicis, cui debitum negat: tum ex parte accuſatoris, qui punitur, ſi in probatione deficiat. Unde & *in Pſal.* 140. dicitur: *ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis*, ait Sanctus Thomas q. 69. art. 1. ad 3. Adde quod a reo exigatur juramentum de dicenda veritate. Quare non poteſt abſolvi reus, niſi veritatem aperuerit, ſaltem ante ſententiam: nam quamdiu judicium durat, cenſetur eadem interrogatio Judicis durare; ideoque eadem fatendæ veritatis obligatio, & negatione illa injuſta cauſam injuſtam tuetur. Ita communiter Doctores, teſte Sanchez contradicente.

Imo juxta Cord. Navar. Caboſſ. & alios, etiam poſt ſententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant: niſi neceſſarium ſit ad avertendum grave malum publicum, aut privatum, eo quod, ſententia lata, judicium ſit finitum; & finito judicio, finiatur rei obligatio ad reſpondendum: nam ceſſat finis interrogationis, qui eſt rei damnatio, vel abſolutio. Item, lata ſententia, ceſſat prorſus interrogatio Judicis: imo ipſe jam non poteſt interrogare, quippe qui functus eſt officio ſuo, ex c. 10. *de fide inſtrument.* & ex l. 55. *de re judic.* ibi: *Judex poſtquam ſemel dixit ſententiam, Judex eſſe deſinit.* Neque hæc confeſſio rei neceſſaria eſt ad ſecuritatem conſcientiæ Judicum: nam ſi judicarunt ſecundum allegata, & probata, ſecuri ſunt abſque tali confeſſione; ſi ſecus, ea nihil ipſis prodeſt ad ſolatium. Nec inde ſequitur infamia Judici, aut aliis, quum omnibus notum ſit, ſolitos eſſe reos crimina negare. Reus tamen poſt damnationem tenetur crimen fateri, ſi ejus confeſſionem exigeret bonum commune, vel ſcandali amotio, vel ſi eſſet periculum, ne quis poſtea innocens eodem crimine accuſaretur, & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus, quum poſſumus ſine noſtro gravi damno.

Porro conſentiunt Doctores, reum, ſi abſolvatur, non teneri apud Judicem confiteri crimen ſuum, ſed ei ſufficit confeſſio ſacramentalis cum debita Pœnitentia, quia jam eſt extra Judicis poteſtatem.

Reſp. 3. Reus interrogatus, tenetur etiam complices, ſeu ſocios ſui criminis patefacere, ſi contra eos ſtent indicia ſufficientia, vel unius teſtimonium, aut infamia, vel ſi ejus crimen ex ſe ſine ſociis fieri nequeat, & bonum commune exigat, ut detegantur: nam tunc legitime interrogatur de illis. Secus, ſi iſta omnia deſint, quia tunc non interrogatur legitime, ex l. *ultim. Codic. de accuſat.* & c. 1. *de confeſſis*, niſi crimen exceptum ſit, & in publicam perniciem tendens, ut hæreſis, crimen læſæ majeſtatis, proditio, publicum latrocinium, veneficium, falſatio monetæ, vel committendum ſit in privatæ perſonæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, ſaltem quos non ſcit eſſe emendatos, alioqui

non

non abſolvendus: quia hoc ſaltem charitas exigit. Item tenetur complices detegere, dum legitima conſuetudo obtinuit, ut etiam in privatis criminibus occultis, quæ detegi Reipublicæ intereſt, reus de complicibus interrogetur.

Reſp. 4. Reus, qui ad vitanda tormenta falſum crimen ſibi imponit, ob quod ſit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia eſt directe, & poſitive cauſa mortalis injuſta ſuæ mortis, quum falſa ſui informatione directe moveat Judicem ad injuſtam ſui occiſionem, eſtque tam ſui homicida, quam qui alteri falſo teſtimonio mortem infert, eſt illius homicida. Quum autem homo non ſit dominus ſuæ vitæ, ac membrorum, ei numquam licet dare injuſte cauſam deſtructionis ejus. Quare non poteſt abſolvi, niſi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

Quæſt. II. *Quandonam licet reo appellare?*

Reſp. Licet, ſi prudenter judicet ſententiam eſſe iniquam, vel quia eſt innocens, vel quia ſi ſit nocens, damnatus eſt ad pœnam juſto graviorem, aut non eſt ſervatus ordo juris; nam cuique licet juſtum præſidium contra injuriam ſibi quærere, c. 53. *de appellat.* At ei non licet, ſi putet contrarium: *Quum appellationis remedium non ſit ad defenſionem iniquitatis, ſed ad præſidium innocentiæ inſtitutum*, c. 6. *de appellat.* ex Conc. Lateran. Alioqui faceret injuriam tum Judici, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit, tum adverſario ſuo, cujus juſtitiam quantum poteſt perturbat, ac impedit. *Iniqua eſt omnis appellatio, ad quam juſtitiæ inopia non coegit*, ait Sanctus Bernardus lib. 3. *de conſiderat.* cap. 2. unde injuſte appellans tenetur omni jure ad impenſas litis, & alia damna adverſario ſecuta.

Quæſt. III. *Quid licitum eſt reo circa pœnam, & fugam?*

Reſp. Reus juſte damnatus ad mortem, quam vitare fugiendo nequit, ex communi ſententia tenetur ad locum deſtinatum proficiſci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ a miniſtro juſtitiæ commode fieri nequeunt. Quia hæ actiones ſunt neceſſariæ ſaltem moraliter ad executionem pœnæ juſtæ, quum ſine illis non poſſit ſaltem convenienter, & commode pœna juſta executioni mandari. Unde cenſentur juſte præcipi a Judice per ſententiam mortis, ut convenienter exerceatur juſtitia; & aliunde ſunt de ſe indifferentes, nec ex natura ſua connexæ ſunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis, aut mutilationis, v. g. venenum haurire, pectus gladio transfigere, ſuſpendio ſe præfocare, ſe projicere e ſcala; quia ſeipſum directe occideret, quod nemini licet, ſicuti nec ſe mutilare, & iſta crudelitatem in ſeipſum ſapiunt, ac repugnant juri naturali.

Reſp. 2. Reo etſi vere nocenti licet ante, & poſt ſententiam fugere ad vitandam mortem, ac mutilationem, niſi

niſi ſe obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thom. q. 69. art. 4. ad 2. quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur ſponte remanere; nam eſſet nimis grave, ac durum tale præceptum, ob ſummam hominum ad ſui conſervationem a natura inſitam inclinationem; nec hoc eſt neceſſarium ad bonum commune; nam poteſt facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiamſi cuſtos carceris grave damnum inde paſſurus ſit; niſi juramento, aut voto, aut ſpeciali promiſſione ſe obligaverit ad permanendum, quum tunc utatur jure ſuo. Item licet fugere ne capiatur, vel etiam a miniſtro apprehendente ſe excutere; non tamen vim inferre cuſtodi, vel miniſtris, percutiendo, vulnerando, &c.

Reſp. 3. Multi, imò teſte De Lugo, Doctores communiter cenſent, reo licere vitandæ mortis cauſa carcerem effringere. Quia quum fuga ſit ei licita, licitum eſt etiam medium ad id neceſſarium: neque in hoc reſiſtit formaliter Judici, ſed fugit periculum. Neque vim infert poteſtati publicæ, quia hæc non eſt in vinculis, & lapidibus, ſed in Judice, & miniſtris.

Negant autem eum tunc violare jus Reipub. ſed præciſe utitur jure ſuo. Dicuntque leges id ſub capitali pœna vetantes, *l.* 1. §. *de effract.* eſſe mere pœnales, & ſe habere velut vincula, quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non eſt punitio proprie dicta, ſed modus coercendi, & retinendi reum, ne fugiat. De Lugo vero ait, eas leges quoad mortis pœnam eſſe injuſtas.

An autem aliis liceat ſuppeditare reo inſtrumenta ad effringendum carcerem, negant Tolet. Navar. Sot. Valent. & alii, qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem: quia iſta ſuppeditare eſt contra bonum publicum exigens, ut cuſtodia publica ſit firma, ac rata. Affirmant Cajet. Salon. & alii, quia licet conſulere reo fugam utpote ei licitam, quidni, & præbere media ad hunc finem neceſſaria. Item licet reo oſtendere viam, & modum, quo poſſit elabi. Ergo &c.

Conſentiunt omnes id non licere officialibus, & miniſtris juſtitiæ; quia agerent contra officium ſuum, quo tenentur diligenter reos cuſtodire, & Judici ſubſervire. Negant etiam omnes, teſte De Lugo, licere aliis reum juvare effringendo exterius carceres, ſeu portas, effodiendo parietes, vel alia ſimilia faciendo, quia cuſtodiam publicam violarent; & alias nihil poſſet eſſe ſatis firmum, ac tutum ad cuſtodiam reorum, quod cederet in maximum Reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas, vel parietes domus privatæ, minus licebit domus publicæ, per quod publica poteſtas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipſi, propter naturale jus conſervandi vitam, non tamen hoc licebit aliis; quibus id non eſt neceſſarium ad ſui conſervationem.

Reſp.

Reſp. 4. Reo ad mortem juſte damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendere contra Judicem, vel executores ſententiæ. Quia reſiſteret poteſtati a Deo ordinatæ ad vindictam malorum, ideoque ſibi damnationem acquireret, ad *Rom.* 13. Deinde Judex, ac miniſtri habent jus puniendi reum, & exequendi ſententiam, & ſic iis reſiſtendo fieret injuria; nec poteſt eſſe bellum ex utraque parte juſtum, ſecluſa ignorantia invincibili. Ita S. Tho. q. 69. art. 4 addens innocenti injuſte, ſeu contra ordinem juris damnato licere reſiſtere, ſicut licet reſiſtere latronibus, niſi propter ſcandalum vitandum, quum ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens vero damnatus per ſententiam juſtam in foro exteriori, utpote latam ſecundum allegata, & probata, licet carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, ſi non poteſt eam vitare ſine reſiſtentia publica, & ſcandalo: nam ſemper talis reſiſtentia eſt illicita, quando ſententia juſta eſt ſecundum allegata, & probata: tunc enim Judex utitur legitime poteſtate legitima, cui non licet reſiſtere; & habet jus exequendi ſententiam. Ita Sot. Malder. Covar. Vaſquez, Sanch. Leſſius dicens eſſe fere communem ſententiam. Quod ſi damnatus poſſet ſine violenta reſiſtentia, & ſcandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam ſuſtinendam, quum ſit vere innocens.

Reſp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. Imo mortem commerito licet ſe judici ultro ſiſtere, & occaſionem juſtitiæ exercendæ offerre. Nam ſicut alteri licet ſuadere Judici, ut publica authoritate reo juſtam mortem decernat; ita & reo idem licet ad ſatisfaciendum Deo, & juſtitiæ publicæ.

Reſp. 6. Ex communi ſententia, damnatus ad exilium, vel ad pœnam carceris ſaltem non valde moleſti, tenetur eo ſe conferre, & manere in exilio, vel in carcere. Ita S. Tho. Sanch. Suar. afferentes eſſe communem ſententiam. Et proinde non licet aliis ſuppeditare ei inſtrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad mulctam pecuniariam, tenetur eam ſolvere, etiam antequam exigatur, ſi Judex expreſſe jubeat, ut ſine alia monitione reus eam ſolvat. Quia hæ pœnæ non habent injuſtitiam, nec crudelitatem ex hoc præciſe, quod a reo executioni mandentur. Reus autem tenetur per ſe ipſum exequi pœnam juſtam non minus acerbam, ad quam a Judice damnatus eſt, præſertim quum talis pœna, ut eſt carceris, exilii, & mulctæ non egeat executione alterius; nam quiſque tenetur juſtæ ſententiæ, & obedire ſuperiori, juſta, & moraliter poſſibilia præcipienti.

Porro ſi reus ante ſolutam pecuniam moriatur, tenetur hæres eam ſolvere: nam ſuccedit in eodem onere bonis affixo. Quum autem jura dicunt pœnam non tranſire ad hæredem, loquuntur, vel de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci cenſent, damnato ad triremes licere fugere, niſi data fuerit fides præſertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quam ut detineatur; & quia nimis eſſet grave reum obligari in conſcientia ad ſponte manendum, quando fugere poteſt; quum in triremibus manere ſit res duriſſima, quod extendunt ad perpetuum carcerem, valde moleſtum. Niſi ſit religioſus: nam is ex communi ſententia tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parere Prælato, in hac pœna juſta ipſi præcepta.

§. V.

De obligationibus Advocati.

Dico ſecundum communem ſententiam: Advocatus tenetur ex juſtitia, 1. Habere competentem ſcientiam, qua valeat ſufficienter juſtitiam, & merita cauſarum ſecundum jura cognoſcere, & proponere: quum pro idoneo Advocato ſe exponat, & ut talis ſtipendia accipiat; alioquin ſe committit periculo graviter nocendi aliis.

2. Suo clienti præſtare diligentiam debitam pro qualitate cauſæ, & fidelitatem, eique indicare cauſæ æquitatem, vel injuſtitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & ſtipendio conductus eſt, ut utiliter, juſte, & diligenter negotium gerat.

3. Abſtinere ſe a fraudibus, falſis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adverſam: nam ei faceret injuriam.

4. Non accipere ultra pretium juſtum, ſcilicet taxatum: vel ſi non ſit, illud cenſetur juſtum, quod habetur tale judicio prudentum, ſpectata qualitate negotii, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac conſuetudine approbata; nam exceſſus ſupra juſtum pretium eſt injuſtus. Nec ei licet paciſci cum cliente de aliquota parte, ſi vincat, nempe ut pro pretio det, v. g. tertiam, vel quartam partem illius, quod ex victoria conſequetur: nam hoc prohibetur l. 53. *ff. de Pact.* ne Advocatus, quia ſua res agitur, conetur per fas, & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occaſio detur.

5. Non licet Advocato tueri cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam, vel nihil fere habere probabilitatis, ita ut ſemper apud Judices rejiciatur. Nam injuſtum eſt injuſtitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex cauſis civilibus, æque probabilibus, juxta multos, ei licet alterutram tueri, modo cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi ſuas rationes in judicio per ſe, vel per alium, & Advocatus ſolum ſui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modo cliens ſit poſſeſſor, vel ipſe Advocatus judicet clien-

clientis cauſam eſſe probabiliorem, aut ſaltem talem viſum iri Judicibus. Nam non poteſt agere cauſam contra poſſeſſorem, quam judicat eſſe dubiam, & talem communiter haberi, ac Judicibus viſum iri; quia non ei licet cauſam ſuſcipere, niſi quam talem eſſe judicat, ut eam poſſit probare Judici, & perſuadere ut pro illa ſententiam ferat; hoc enim eſt Advocati officium. At nunc non poteſt talem judicare cauſam, quam cenſet eſſe dubiam; idque certius, ac clarius eſt, ſi cauſa ſit contra poſſeſſorem, quum ipſe ſciat in dubio, & pari cauſa meliorem eſſe conditionem poſſeſſoris, ideoque injuſte eum vexatum iri.

A fortiori in cauſa crimiuali dubia non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali caſu graviter peccat contra reum: ergo etiam Advocatus, quum conſtet in dubio reum debere abſolvi, ideoque cauſam actoris eſſe injuſtam.

Item non licet ſuſcipere cauſam civilem, quam certo judicat eſſe minus probabilem, & talem viſum iri Judici. Nam defenderet cauſam, quam magis judicat eſſe injuſtam, quam juſtam: & induceret Judicem ad adjudicandam cauſam habenti jus minus probabile, ideoque ad injuſte judicandum, conareturque impedire, ne ſententia feratur in favorem ejus, cujus jus cenſet potius, ac melius, quippe proinde vincere debet, quod iniquum eſt. Quare Advocatus antequam cauſam ſuſcipiat, tenetur ejus æquitatem, & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, 1. Si quum non ſit ſatis peritus, ac idoneus, Advocati officium ſuſcipiat. 2. Si defendat cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam; & tunc tenetur compenſare omnia damna inde ſecuta, ſive parti adverſæ, ſive clienti, quem non monuit de injuſtitia cauſæ ab eo ignorata: nam illorum eſt cauſa injuſta, auxilium, & conſilium præſtando pro injuſtitia. 3. Si quamlibet cauſam ſine diſcrimine, & conſideratione ejus injuſtitiæ ſuſcipiat, ſolum attendens ad formalitatem juris, nihil expendens cauſæ meritum. 4. Si in progreſſu cauſæ iniquitatem deprehendens, non moneat clientem, ut deſiſtat, nec ipſe eam deſerat, licet prius juſtam putaverit: nam alias ſcienter injuſtitiam tueretur. *Non debet tamen eam prodere, ut ſcilicet aliam partem juvet, vel ſecreta ſuæ cauſæ alteri parti revelet*, ait Sanct. Thom. qu. 71. art. 5. 5. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens cauſa cadat, aut indebitas impenſas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex c. ult. *de injur.* Nam horum damnorum eſt cauſa injuſta, ſive committendo, ſive omittendo contra munus ſui officii, ad quod præſtandum ſe tacite obligavit. 6. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuiſſet litigaturus. 7. Si cauſæ expeditionem cum damno

clientis differat, & poſtponat. 8. Si fundamenta, vel ſecreta cauſæ detegat adverſario. 9. Si in defendenda cauſa utatur aliqua falſitate proferendo ſcripturas falſas, teſtes falſos, adducendo leges falſas, vel abrogatas, aut doctrinam reprobatam, vel leges veras in falſos ſenſus ſcienter detorquendo &c. 10. Si falſa crimina parti adverſæ imponat, vel vera, ſed occulta ad cauſam non pertinentia referat, vel utatur conviciis. 11. Si accipiat pretium juſto majus. 12. Si injuſtam tranſactionem ſuadeat. 13. Si plures cauſas accipiat, quam recte expedire poſſit. 14. Si injuſtis dilationibus, & cavillationibus partem adverſam vexet, vel impediat, ne jus ſuum proſequatur. 15. Si ſcripta ſua nimium extendat, & vanis, ac inutilibus refarciat, ut majus lucrum acquirat.

„ NOTA. Advocatus tenetur ſub mortali in extrema, vel gravi „ neceſſitate pauperum, gratis ei patrocinari, ſicut etiam Medi„ cus, Chirurgus, & alii operam ſuam gratis præſtare tenentur. „ Nam quiſque tenetur ex charitate proximo graviter egenti im„ pendere ſubſidium neceſſarium, quum poteſt ſaltem ſine gravi „ ſuo damno; alioqui non amat proximum ſicut ſeipſum. *Erue „ eos, qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum, „ liberare ne ceſſes. Si dixeris: Vires non ſuppetunt: qui inſpe„ ctor eſt cordis, ipſe intelligit, & ſervatorem animæ ſuæ nihil „ fallit, redditque homini juxta opera ſua.* Prov. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

DIco. Ii omnes generatim tenentur fideliter, ac juſte exequi ſuum officium; & proinde ſcire omnia, quæ ad illud ſpectant, debitamque diligentiam adhibere. Quod ſi quid faciant, vel omittant contra proprium officium, peccant contra juſtitiam, ideoque tenentur refarcire damna inde aliis orta. Quæ enim ſunt debita ex officio ad aliorum commodum ſpectante, debentur ex juſtitia, quum debeantur ex contractu implicito in aſſumptione officii: nam ſuſcipiens officium, hoc ipſo ſe obligat ad id omne, ad quod inſtitutum eſt. Nec excuſantur ob ignorantiam, c. ult. *de injur.* quia tenentur ex juſtitia ſufficientem ſcientiam, ac peritiam habere, aut officium non aſſumere cum periculo damni aliorum, *& imperitia culpæ adnumeratur*, *l.* 174 §. *de reg. jur.*

Item peccant, & tenentur ad reſtitutionem, ſi ſtipendium majus eo, quod lege, vel conſuetudine taxatum eſt, accipiant, quia tunc accipiunt pretium operæ juſto majus, quum pretium taxatum ſit unice juſtum, & conſiſtat in indiviſibili, ut patet in emptione; nec exceſſus ſponte donatur, ſed dans vult tantum ſolvere juſtum pretium. Quod ſi ſtipendium non fuerit taxatum, illud

ſolum

ſolum erit juſtum, quod ſecundum communem prudentum æſtimationem eſt æquale operæ, ac obſequio præſtito: nam ſi ſit inæqualitas inter pretium, & operam, jam eſt injuſtitia. Speciatim vero

1. Referens peccat, ſi defectu ſtudii, aut diligentiæ ſufficientis male referat, aut aliquid ſubſtantiale omittat, ſi conetur unius jus magis, quam alterius exponere &c.

2. Secretarius peccat, ſi juramentum violet proceſſus, aut ſententiam diligenter non cuſtodiat, vel partibus ſine mandato Judicis oſtendat; ſi teſtimonia non fideliter tranſcribat &c.

3. Tabellio, ſeu Notarius peccat, & tenetur de damno, ſi ignoret, quæ ad ſuum officium pertinent; ſi inſtrumenta non recte conficiat; ſi juramentum, vel ſecretum violet; ſi in teſtimoniis teſtium, vel dictis, ac factis partium aliquid addat, vel detrahat: ſi ſincere omnia prout ſe habent non ſcribat; ſi miniſtro tranſcriptori cum erroris periculo aliquid committat; ſi acta, & inſtrumenta negligenter cuſtodiat, cum periculo damni partium; ſi differat inſtrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; ſi teſtamentum hominis rationis uſu deſtituti ſcribat; ſi teſtes falſos admittat; ſi ſolemnitates neceſſarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; ſi conficiat inſtrumentum falſum, uſurarium, vel injuſtum. Si amiſſo inſtrumento antiquo publico, vel teſtamento, aliud ſimile confingat; ſi teſtimonium aliquod neceſſarium cum alterius damno non exhibeat; ſi parti petenti inſtrumenta ſua, vel alia, ſine quibus recuperare nequit id, quod ſibi debetur, occultet, vel tranſumptum neget &c. Nam in his omnibus peccat contra officium, & juſtitiam, & cauſam damni dat.

4. Procurator peccat, ſi litem injuſtam ſuadeat, procuret, vel ſuſcipiat; ſi ſuadeat reo, vel parti, ut veritatem neget; ſi partes ad compoſitionem iniquam adducat; ſi falſos teſtes inducat; ſi differat, ac protrahat cauſam, vel petat dilationes ſupervacaneas, aut non petat neceſſarias; ſi falſa, vel incerta, ut certa proferat; ſi cauſam primo acceptatam, primo non procuret; ſi nomine partis juret ſine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi: ſi ſua imperitia, vel negligentia, aliave culpa ſua ſit cur lis perdatur &c. Vide dicta de Advocato.

5. Apparitor peccat, ſi non ſervet jusjurandum; ſi accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus bona, ſpe muneris monuerit, ut ſibi caveat; ſi plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantumdem pro ſingulis exigat, quantum pro diverſis itineribus, vel pro diverſorum dierum expeditionibus acciperet: ſi luſtrans domos aſperius agat, ut aliquod munus extorqueat; ſi vim injuſtam, aut aliam injuriam inferat; ſi fal-

falſum in actis ſuis enuntiet; ſi tempore præſcripto acta juridica ſibi commiſſa non faciat, &c.

CAPUT VI.

De obligationibus Ducum, & Militum.

Dico 1. Belli Duces graviter contra Juſtitiam peccant, ideoque ad reſtitutionem tenentur, 1. Si vi, vel fraude, dolove milites conſcripſerint. 2. Si ſuos milites invitos aliis Ducibus vendant, vel commutent. 3. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4. Si abeundi poteſtatem promiſſam denegent. 5. Si militibus ſtipendia debita ſubtrahant, vel minuant, aut potum, vel cibum corruptum, aut periculoſum præbeant. 6. Si militum furta, rapinas, concuſſiones, ſtupra, & alia crimina, quantum poſſunt non impediant, nec puniant. 7. Si pagos aliquos majori, quam par ſit militum copia gravent; vel ſi aliquos ob pecuniam acceptam a militum hoſpitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum; nam ex officio, & juſtitia jam tenentur eas impedire. 9. Si temere prælium ineant, vel ſine cauſa juſta vitam militum exponant. 10. Si fortiter non pugnent. 11. Si non habeant completum numerum militum, pro quo ſtipendia accipiunt. Nec licet eis ad compenſandum ſtipendium prius ſibi debitum, poſtea in luſtratione militum ficta nomina conſcribere; tum quia compenſatio licite fieri non poteſt fraude, & falſitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno, ſeu periculo reipubl., ſeu Principis, qui putans ſe habere tot milites, non plures conſcribit, vel mittit ad caſtra, unde hoſtes non vincuntur, aut etiam vincunt. 12. Si fidem hoſtibus datam frangant, aut doloſe interpretentur.

Dico, 2. Milites omnes tenentur ſub mortali ex juſtitia, 1. Duci, ſeu præfecto militiæ parere, fortiter pugnare, ſtationem ſervare, arcem ſibi commiſſam diligenter cuſtodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præſtanda conducti ſunt, & ſtipendia accipiunt. 2. Sine Ducis ſui licentia a caſtris, & exercitu non diſcedere; nam ſub hac etiam obligatione conducti ſunt, & alias non poſſet haberi ſufficiens numerus ad pugnam paratus. 3. Non diſcedere a militia ante tempus condictum; nam pacta ſervari debent. 4. Suis ſtipendiis contenti eſſe, & neminem concutere, ex Luc. 3. Nihil auferre, vel extorquere a non hoſtibus, & ab iis, apud quos diverſantur, nec quidquam exigere præter id, quod a Principe conſtitutum eſt: alioqui injuriam faciunt, & tenentur ad reſtitutionem, quum nullum jus ad iſta habeant. Nec excuſantur eo quod ſtipendia integre non ſolvantur; nam hæc ſolutio ſicut debitum, ſpectat ad ſolum Principem, vel Duces; Milites enim alendi ſunt ex æra-

ærario Principis, nec unus locus præ cæteris gravandus eſt. 5. Sine juſſu Ducis, aut ſaltem poſt ejus prohibitionem damna hoſtibus non inferre, c. *Miles* 23. q. 5. nam ad hoc requiritur authoritas publica, cujus Milites ſunt tantum executores. 6. Nihil auferre, vel exigere a ſubditis reipubl. hoſtilis, qui Principi, vel Duci aliquid ſolvunt pro redimenda omni exactione, & damnificatione: nam hac ſolutione jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno, & exactione. 7. Semper meminerint ſe obligari legibus divinis, & humanis, ſemper teneri abſtinere ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blaſphemia, impietate, perjurio, duello, injuria, ſacrilegio, &c.

Quæſt. *An qui dubitant de juſtitia belli, poſſint, aut debeant militare?*

Reſp. Subditi, qui de belli juſtitia dubitant, Principi jubenti parere debent, ac militare. Nam in dubio quiſque tenetur obedire Superiori ſuo, quum hic ſit in poſſeſſione poteſtatis præcipiendi, idque exigat debita ſubordinatio. *Vir juſtus ſi forte ſub Rege homine etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare, cui quod jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum, certum eſt; vel utrum ſit, certum non eſt: ita ut fortaſſe reum Regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi*, ait S. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum c. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant ſtipendiarii, quia debent Principi ſuas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet Princeps. Item milites ſubjecti, vel conducti juſtitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit, quæ ipſis dubium poſitivum afferat. At extranei nondum ſtipendio conducti, belli juſtitiam inveſtigare debent, nec militare, niſi facta inquiſitione, prudenter judicent talem Principem bellum juſtum gerere; alioqui non poſſunt prudenter judicare, ſe non peccare militando. Nec eis licet militare ſub Principe de cujus juſtitia dubitant; quia nulla cogente, & excuſante obediendi neceſſitate, exponerent ſe periculo graviſſimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porro nemo debet contra proprium Principem, aut patriam militare, quum hoc ſit contra pietatem, & fidelitatem debitam.

CAPUT VII.

De obligationibus Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum.

DIco. Hi tenentur ſub mortali, 1. Habere ſufficientem ſcientiam, & peritiam. Nam lex naturalis, & humana vetat, ne quis artem, præſertim periculis refertam, quam ignorat, exerceat; & alioquin ſe exponunt

pe-

periculo graviſſima detrimenta inferendi proximo. 2. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos; nam ad hoc ex officio, & pacto ſaltem implicito, ideoque ex juſtitia tenentur. 3. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citius ſanitatem allatura ſunt; tum quia alioqui vitam proximi periculo imprudenter exponerent; tum quia tenentur ex charitate, & ex officio, ac juſtitia, meliori modo quo poſſunt, & cum minimo damno, ac periculo alios curare; & idcirco eorum opera conducitur. Quod ſi omnino dubium ſit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, inquit Filiuccius, non eſſe dandum; quia ſi detur, exponitur æger periculo, forte ſanandus; ſi non detur, & mors ſequatur ea non culpa Medici, ſed violentia morbi eveniet. Si tamen nulla ſit ſpes de ſalute infirmi, nec adſit remedium niſi dubium, de quo ſcilicet dubitatur num profuturum, an nociturum ſit, debent illud adhibere: quia ſic infirmi negotium utiliter geritur: nam poteſt curari ſi detur, & verſatur in certo mortis periculo ſi non detur; meliorque eſt ſalus incerta, quam mors certa. 4. Tenentur ſaltem ex charitate ſtatim ægrum monere per ſe, vel per alios de periculo mortis, ut ſuæ ſaluti æternæ mature providere poſſit. Et Concilium generale Lateran. IV. cap. *Quum infirmitas*, de pœnit. diſtricte præcipit Medicis, ut priuſquam curationem corporis incipiant, infirmos *moneant, & inducant, ut Medicos advocent animarum*. Hanc legem innovavit S. Pius V. conſtit. 2. addendo, ne Medici ultra tertium diem viſant ægrotum, niſi de illorum confeſſione ſibi conſtet, quum ſcilicet morbus gravis eſt, vel periculum eſt ne gravis fiat.

Hinc peccant, 1. Si abſque ſufficienti peritia morbos curare tentent. 2. Si debitam curam, & operam pro gravitate morbi non impendant. 3. Si medicamenta minus idonea, certa, ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant: aut quum certa deſunt, ſed ſuppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratia. 4. Si curationem negligant, aut protrahant lucri cauſa, aut naturam morbi non ſatis expendant, vel ea non bene perſpecta, temere adhibeant remedia obvia, aut periculoſa. 5. Si aliquid contra legem Dei ſuadeant. 6. Si ſine juſta cauſa carnium uſum permittant, a jejunio præcepto avertant. 7. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9. Si optent morborum frequentiam. 10. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11. Si mercedem juſto majorem exigant, &c.

Mercatorum, Opificum, & Operariorum obligationes, ac peccata patent ex dictis de Contractibus, de juſtitia, & aliis.

Pau-

Paucis tamen Ruſticorum, & Opificum obligationes hic congero: Igitur

Hi omnes tenentur, 1. Artis, aut profeſſionis ſuæ ſufficientem peritiam habere. 2. Illam ſine fraude, negligentia, & cujuſquam damno exercere. 3. Debitam diligentiam ad opus ſuum perficiendum, & utile aliis, ac ſecundum rationabilem eorum voluntatem præſtandum, adhibere. 4. Nihil ultra juſtum pretium exigere. 5. Contractos, & pactiones in omnibus fideliter ſervare.

Hinc graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur 1. Ruſtici, qui gravi imperitia, vel negligentia grave damnum dominis in meſſibus, arboribus, agris, ſylvis, vineis, aut animalibus procreant. 2. Coloni, qui dominos ſuos defraudant, non præbendo integram fructuum partem, de qua conventum eſt, vel non niſi de deterioribus frugibus, vel bona dominorum, aut jura non curant. 3. Opifices, qui laboribus ſuis, vel impenſis parcentes, opus imperfectum, ac vitioſum efficiunt. 4. Mercenarii, qui non diligenter laborant toto diei tempore, quo tenentur, & pro quo conducti ſunt.

TRA-

TRACTATUS
DE JUSTITIA, ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.
DE JUSTITIA, ET JURE.
CAPUT PRIMUM.
De Juſtitia.

„ NOTA. JUſtitia ſumitur, 1. Pro gratia ſanctificanti, quam „ qui habet, dicitur juſtus. 2. Pro complexione o„ mnium virtutum, ſeu virtute generali. 3. Pro ſpe„ ciali virtute morali, ut hic.

Quæſt. I. *Quid eſt Juſtitia, prout eſt virtus ſpecialis?*

Reſp. Eſt virtus moralis perficiens, & inclinans voluntatem ad conſtanter, ac perpetuo tribuendum unicuique jus ſuum, ideſt, quidquid ei debitum eſt ex jure. Nam jus hic ſumitur non pro jure naturali, quod eſt facultas legitima ad aliquid, ſed pro jure objectivo, ſeu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, ſeu debito rigoroſo. Duplex quippe eſt debitum, unum ſimplicis honeſtatis, & eſt illud, cujus violatione contrahitur ſolum turpitudo moralis: tale eſt debitum gratitudinis. Aliud eſt debitum ex jure, ſeu debitum rigoroſum, de quo ſolo hic agitur, & eſt illud, quod ſi non redditur, contrahitur non ſolum turpitudo moralis, ſed etiam aliquando reſtituendi, vel ſatisfaciendi, vel ſubeundi pœnam, quæ exigi poſſit ab eo, cui illud debetur. Juſtitia autem verſatur circa hoc debitum rigoroſum. Unde ejus objectum materiale eſt redditio debiti rigoroſi: formale vero eſt ſpecialis honeſtas hujus redditionis. *Juſtitia ſuum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem cuſtodiat.* Ita S. Ambroſius lib. 1. de offic. cap. 24.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur juſtitia?*

Reſp. Dividitur in legalem, commutativam, diſtributivam, & vindicativam.

Juſtitia legalis eſt virtus inclinans ad tribuendum communitati, ſeu Reipubl. debitum, ut debitum communitati propter bonum commune; ſive ad præſtanda ea omnia, quæ communitati debita ſunt in ordine ad bonum com-

commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia verſatur circa debitum ex jure communi, ſeu generali, quod habet communitas, ſive ejus Princeps, ad actiones, & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc juſtitia eſt vera ſpecies juſtitiæ proprie ſumptæ; nam verſatur circa debitum rigoroſum proprie dictum ut tale: communitas enim, & ejus Princeps habet verum jus juſtitiæ in ſubditos, ad exigenda ea, quæ neceſſaria ſunt, vel utilia ad bonum commune. Et viciſſim eſt in ſubditis debitum, & obligatio rigoroſa præſtandi ea, quæ communitas, aut Princeps pro ſuo jure exigit in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei; nam ſtare non poteſt communitas ſine tali jure in ſubditos.

Juſtitia commutativa eſt virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigoroſum particularibus vi dominii, aut proprietatis, vel pacti, aut contractus, alteriuſve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem: unde ſpectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones, quas moderatur, valde frequentes, & illuſtres ſunt commutationes, hoc eſt mutuæ utrimque dationes, & acceptiones; nam verſatur adhuc circa alias actiones; puta ſimplices tributiones, ut quum v. gr. datur, quod promiſſum eſt liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promiſſione acceptata.

Juſtitia diſtributiva eſt virtus inclinans communitatem, ſeu ejus Principem, & miniſtros ad diſtribuenda civibus bona communia, officia, munera proportionate ad cujuſque merita, & dignitatem: onera vero communia proportionate ad cujuſque facultatem, & vires. Unde ſpectat non æqualitatem rei ad rem, ſed proportionem rerum ad perſonas, ſeu ad perſonarum merita, dignitatem, & facultates.

Juſtitia vindicativa eſt virtus inclinans Superiorem ad reum pro merito puniendum. Non eſt omnino contradiſtincta a commutativa, & legali, ſed ad utramque pertinet ſub diverſo reſpectu. Nam vindicta debetur læſo, & communitati ex officio a Principe, vel Judice; & ſub hac ratione vindicta pertinet ad juſtitiam commutativam. Item debetur Reipub. ratione Legum propter bonum commune; Reipub. enim intereſt, & legibus ſtatuitur, ut puniantur crimina, & ſub hoc reſpectu pertinet ad legalem.

Porro violatio cujuſcumque juſtitiæ ſupradictæ eſt peccatum ex genere ſuo mortale, ſecundum doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet eſt virtus magni momenti, & habet finem graviſſimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, ſecuritatem, bonum commune, &c. Unde ejus violatio in materia gravi, eſt gravis inordinatio.

CA-

CAPUT II.

De Jure.

Quæſt. I. *Quid eſt Jus?*

Reſp. Jus formale, cui reſpondet debitum rigoroſum, eſt poteſtas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem, vel pœnam, quæ poſſit exigi a læſo.

Dicitur 1. *Legitima*, id eſt Lege aliqua conceſſa, vel Legi conformis, vel juſto titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, ſcilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum, aut fruendum aliqua re, vel de ea diſponendum.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Reſp. Dividitur 1. in jus in re, ſeu reale, quod eſt poteſtas legitima circa rem ſibi obligatam, & ſuam factam, ideoque dat actionem in rem ipſam, ita ut poſſit res illa vindicari, ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod eſt poteſtas legitima ad obtinendam rem nondum ſibi obligatam, ſeu factam ſuam, ideoque non parit actionem in rem, ſed in perſonam, quæ illam debet. Sive jus in re eſt jus, quod quis habet in re, ut jam ſua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem eſt jus, quod quis habet, ut res aliqua fiat ſua, & parit actionem perſonalem. Actio autem hic eſt jus proſequendi in judicio id, quod ſuum eſt, vel quod ſibi debetur.

Dividitur 2. in varias ſpecies.

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies Juris realis?*

Reſp. Sunt dominium, uſus, uſusfructus, ſervitus, emphyteuſis, feudum, pignus, & hypotheca, quibus affinis eſt poſſeſſio. Hic aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæſt. I. *Quid eſt Dominium, & quotuplex?*

Reſp. Dominium in genere eſt jus gubernandi, vel diſponendi de re aliqua, tamquam ſua. Unde duplex eſt, juriſdictionis, & proprietatis. Dominium juriſdictionis eſt poteſtas gubernandi ſubditos in illorum commodum, præcipiendo ſcilicet, prohibendo, judicando, puniendo &c. Duplex eſt, aliud politicum, ſeu ſæculare, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in rebus temporalibus, qualis eſt in Regibus, & aliis Principibus: aliud Eccleſiaſticum, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in ordine ad bonum ſpirituale, qualis eſt in Papa, & Epiſcopis &c. Gubernandi actus ſunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo ſolo hic agitur, eſt jus

jus diſponendi de re aliqua tanquam ſua, ſeu ſuo nomine, arbitratu, & authoritate, niſi lex, vel pactum obſiſtat. Quod addo, quia ejus uſus poteſt lege, vel pactione impediri, ſic pupillus non poteſt bona ſua alienare, licet ſit eorum dominus, nec debitor pignus, quamvis ſit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur 1. In altum, quod habet Reſpubl. ſeu Princeps diſponendi de bonis, & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile, quod quiſque privatus habet diſponendi de ſuis bonis in proprium commodum. 2. In plenum, ſeu perfectum, quod eſt jus diſponendi de re, & fructibus ejus tamquam ſuis: & non plenum, quod eſt jus diſponendi vel de ſola re, vel de ſolis emolumentis; unde ſubdividitur in directum, quo quis habet ſolam proprietatem rei ſine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod eſt jus diſponendi de fructibus, & emolumentis rei, non de ipſa re.

Quæſt. II. *Quænam ſubjiciuntur dominio hominis?*

Reſp. 1. Res omnes externæ, & inferiores uſibus humanis ſubjectæ, cadunt ſub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, beſtiæ, metalla, & alia ſimilia. Ex Pſal. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus*. Nam homo habet a natura poteſtatem diſponendi de illis in ſuum commodum.

Reſp. 2. Ex communi Doctorum ſententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ ſunt pares, quum ſint ejuſdem naturæ, ab eodem parente, & in eumdem finem conditi. Poteſt tamen homo illud habere jure gentium, & civili, ut conſtat ex Scriptura.

Dominium autem in ſervos, ſeu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli juſti. 2. Nativitate, ita ut qui naſcitur ex ſerva, ſervus fiat. 3. Juſta condemnatione, ut quum quis ob crimen ſervitute damnatur a Judice. 4. Emptione: homo enim, quum ſit dominus ſuæ libertatis, poteſt ſe ipſum vendere. Poſſunt etiam parentes ob graviſſimam neceſſitatem vendere proles non emancipatas: quandiu enim proles ſunt ſub patris poteſtate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipſi de ſe percipere poſſent, ſi eſſent ſui juris. Jure tamen civili ſolus pater poteſt vendere prolem, & ſolum propter nimiam paupertatem, & victus cauſa. Imo in Gallia ne pater quidem id poteſt propter quamcumque neceſſitatem; nam Leges vetant, & irritant ejuſmodi venditiones.

Hinc non licet ſervis fugere, ſaltem ſi venditione, vel nativitate facti ſint ſervi, modo iis alimenta neceſſaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo ſeipſos Domino ſubtrahunt, & furantur, contra jus, quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum ſui furtum facere, & ideo non habere locum, nec uſu-*

ca-

capionem, nec longi temporis præſcriptionem, manifeſtum eſt, lib. 1. Cod. *de ſervis fugit.* An autem juſto bello captis, & in ſervitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad ſuos, controvertitur. Sed inter omnes conſtat non licere, ſi promiſerint ſe numquam fugituros; nam jure naturali fides data ſervari debet. *Azor.*

Reſp. 3. Homo non habet dominium vitæ ſuæ, ſed ſolus Deus eſt dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sapient. 6. *Tu es, Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem.* Quia homo non poteſt licite diſponere de ſuo eſſe, illud deſtruendo pro arbitrio; nam non poteſt eſſe dominus ſui eſſe; quia dominus, eſt quid relativum, ideoque ad aliud; & dicit ſuperioritatem, quæ nequit eſſe erga ſeipſum, quamvis quiſque poſſit eſſe dominus ſuarum actionum. Item homo non eſt dominus ſuorum membrorum; quia non eſt dominus ſui ipſius, ergo nec membrorum: nam homo eſt omnes partes ſimul, quæ ſuum eſſe componunt, & integrant.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, neque Reſpub. ſeu Princeps habet dominium vitæ ſuorum ſubditorum, ex Script. cit. Nam Deus ſolus illud habet, quum ſolus ſit Creator hominum, qui quum ſolus dederit eis totum eſſe, ad eum ſolum pertinet illud eſſe pro arbitrio deſtruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem uſum vitæ ſubditorum in ordine ad bonum commune. Nam poteſt illam in bello exponere, quando id neceſſarium eſt ad bonum commune, & interficere homines ſceleſtos, ut cuſtos tranquillitatis, & boni publici: ſicut homo, ut cuſtos vitæ ſuæ, poteſt reſecare membrum putridum, & exponere partem pro ſalute totius.

Reſp. 5. Ex communi ſententia, homo eſt vere dominus ſuæ famæ, & honoris. Nam homo famam propria induſtria, virtute, ac labore ſibi acquirit, & auget; poteſt ejus reſtitutionem condonare: & in multis caſibus poteſt ſe ipſum infamare ob juſtam cauſam, v. gr. ad ſui humiliationem, ad coercendam ſuperbiam, ad reſtituendam famam alteri, ad Dei miſericordiam commendandam. Non tamen licet ſe ipſum infamare ſine rationabili cauſa; nam eſſet contra rectam rationem, & illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæſt. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Reſp. 1. Ad acquirendum dominium rei, quæ nullius eſt, ſufficit ſola rei apprehenſio facta animo illam faciendi ſuam: *Quod enim nullius eſt, id ratione naturali occupanti conceditur.* L. 3. §. *de acquir. rer. domin.* Niſi aliter ſpeciali aliqua Lege, vel conſuetudine ſtatutum ſit.

Reſp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet dominum, jure naturæ ſufficit mutuus conſenſus ſigno externo expreſſus; ſed jure poſitivo duo ordinarie requiruntur, ſcilicet titulus, & traditio, ex l. 20. Cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non novis pactis trans-*

transferuntur, Juncta Lege 31. §. de acquir. rer. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; ſed ita, ſi venditio, aut aliqua juſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur.*

Titulus autem eſt fundamentum dominii, ac radix, ſive ratio, & cauſa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium, aut jus in re, ſed ſolum jus ad rem, niſi accedat traditio, quæ eſt veluti conditio requiſita a jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio vero duplex eſt: alia realis, qua res ipſa datur in manus; & alia ficta, ſeu civilis, quæ fit per inſtrumentum, ut per traditionem clavium, aut ſimilem aliam actionem Lege, vel conſuetudine inſtitutam.

Dixi *ordinarie*, quia licet ad acquiſitionem dominii ſemper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his caſibus, 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur ſola acceptatione hæreditatis, lib. 23. §. *de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primum hæres hæreditatem adiit, L. *66.* §. *de furt.* 3. In beneficiis, in quibus jus in re per ſolam collationem, & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove ſimili acquiritur dominium Civitatibus, Eccleſiis, aliiſque ſimilibus piis locis ob ſpeciale privilegium.

Quæſt. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Reſp. 1. Animalia ex ſua natura manſueta, & domeſtica, ut oves, equi, gallinæ, anſeres, boves, &c. quantumvis aberrent, & fugiant, ſemper remanent prioris domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex inſtitut. de rer. diviſ.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, quum effugiunt. Nam hæc etiam ſi fugerint, non aſſequuntur naturalem libertatem, quum naturali ſua indole ſint domeſtica; ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere, vel detinere, nec eorum pelles, ſi extincta ſint. Idem de animalibus ex natura ſua feris, vel ſylveſtribus, ut ſunt cervi, lepores, &c. quæ ejus, a quo capta ſunt, cuſtodia, ſeu loco concluſo coercentur, vel quæ uſu manſuefacta habent conſuetudinem redeundi ex libera vagatione in poteſtatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati, &c. Nam tandiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent Dominum, & ſic non ſunt occupantis. Præterea tales feræ non minus poſſidentur a Dominis, quam aliæ domeſticæ. Hinc non licet capere piſces ex vivario alterius, nec cuniculos, aut columbas paſcentes in agro tuo occidere, quamvis poſſis abigere; nec eas illecebris, aut fraude in tuum columbarium traducere; alioquin teneris reſtituere, quum habeant Dominum, qui habet jus, ne ex ejus dominio extrahantur, vel occidantur. Nec obſtat, quod cuniculi, & columbæ damnum privatis afferant: nam quum ſint Rei-

pub.

pub. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus cenſetur a Repub. illis imponi hoc ipſo, quod ex privilegio, vel conſuetudine concedit columbarium erigi, vel garenam inſtitui.

Si vero ejuſmodi animalia redeundi conſuetudinem amittant, cenſentur recuperaſſe naturalem libertatem, & ſic ſunt primo occupantis. Nam jam nullius ſunt, & jam in ordine ad priorem Dominum perinde ſe habent, ac ſi nunquam capta fuiſſent, ut avis, quæ ex cavea in liberam aream evaſit, vel piſcis, qui e tuo vivario in fluvium tranſiit, *ex inſtit. de rer. diviſ.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ ſponte, non attractæ, ſe ſociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire deſierunt. Examen vero apum, quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conſpectu verſatur, nec difficilis eſt ejus proſecutio. *Inſtit. de rerum diviſione*. Quod ſi difficile ſit illud ſequi, & recuperare, poteſt a quovis capi.

Reſp. 2. Animalia fera, & Sylveſtria, ſi antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, ſed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primo occupantis. *Inſtitut. de rer. diviſ.* & l. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Quia, quum naturali libertate gaudeant, nullius ſunt, quæ autem nullius ſunt, fiunt primo occupantis, niſi lex ſpecialis, vel conſuetudo obſtet. *Porro quamvis alienum pecus in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum deprehendiſſet: quoniam ſi quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones*. L. 39. §. ad Legem Aquil.

Sed cujus eſt fera læſa, vel laqueo capta?

Reſp. Si feram læſiſti quantum ſatis eſt ad capiendum, & læſam inſequeris cum certitudine morali eam capiendi, eſt tua. Tunc enim cenſetur amiſiſſe naturalem libertatem per vulnus inflictum, & a te quaſi capta: unde ſi alius eam ceperit, tenetur tibi reſtituere. Item ſi fera laqueo tuo ita capta ſit, ut non ſit evaſura, tua eſt: unde non poteſt ab alio capi; ſicut nec piſcis per tuum rete captus; nam ei ademiſti libertatem, & per inſtrumentum tuum occupaſti: poſſumus enim ſicut manibus, ita & inſtrumentis rem apprehendere, & in poteſtatem noſtram redigere. Quod ſi fera erat facile evaſura, eſt primo occupantis; quia nondum amiſit libertatem, *ex Inſtit. de rer. diviſ.*

Quæſt. V. *Cujus eſt Theſaurus?*

Reſp. Jure naturali, & gentium totus eſt inventoris: nam quæ nullius ſunt, fiunt jure naturali, & gentium primi occupantis. Theſaurus autem nullum habet Dominum: nam definitur in Jure: *Vetus quædam depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat*. L. 31. §. *de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vaſa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ, &c. Dicitur autem vetus depoſitio: nam

nam ſi non ſit vetus, non cenſetur theſaurus, ſed res inventa, quæ Domino, & in ejus defectum ejus hæredibus reſtitui debet: qui ſi cognoſci nequeant, impendi debet in uſus pios, quia ſunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ, condiderit ſub terra, non eſt theſaurus, cujus etiam furtum fit. L. Nunquam, §. de acquirend. rerum dominio.*

Jure tamen civili communi, obligante in conſcientia, hæc ſtatuta ſunt de theſauro. 1. Theſaurus totus eſt illius, qui eum in proprio fundo reperit *Inſtitut. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus ſit, totus pertinet ad fiſcum, ſaltem poſt ſententiam Judicis. 2. Qui fortuito theſaurum in fundo alieno reperit, fit Dominus dimidii, alterum vero dimidium tenetur ante ſententiam Judicis tradere Domino ſpeciali fundi, ſive ſit Princeps, ſive privatus, *ex Inſtit. de rer. diviſ.* quæ diſpoſitio non eſt pœnalis, ſed definitiva proprietatis rerum. 3. Theſaurus de induſtria quæſitus in fundo alieno ſine conſenſu Domini, totus eſt Domini, leg. unica *Cod. de Theſ.* Varii tamen putant, inventorem non teneri ante ſententiam judicis tradere niſi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pœnalis: *Totum locorum Domino reddere compellatur.* 4. Si theſaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fiſco; juxta alios totus eſt inventoris.

„ NOTA. In his ſicut in aliis ſpectandæ ſunt ſpeciales locorum
„ Leges, vel conſuetudines, & ſervandæ. Sic in Gallia theſau-
„ rus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi de-
„ bet, quarum una ſit inventoris, altera Domini fundi, tertia
„ Dynaſtæ, ſeu alti Juſtitiarii, vel Regis, ſi ſolus in loco ſit al-
„ tus Juſtitiarius. Theſauri vero a Domino fundi inventi media
„ pars eſt inventoris, alia Dynaſtæ, vel Regis. Imo circa hoc
„ variæ ſunt in variis provinciis conſuetudines.

Sed quid, ſi in aliqua domo inveniatur pecunia occultata, cujus depoſitio non ſit antiqua?

Reſp. Ea non eſt invenientis, quum theſaurus non ſit, utpote non vetus depoſitio: nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed ſi homines ejuſdem familiæ in illa domo habitaverint continuo, & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ reſtitui debet: nam prudenter præſumitur ab aliquo ex hac familia fuiſſe occultata. Si vero locatores plurimi in eadem domo habitarint; nec ulla haberi poſſit præſumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa diſtribui debet pauperibus, vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus, quia eſt bonum alienum inventum, & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum Dominus, vel ejus hæres cognoſci non poteſt, ſic impendi debent, ut dictum eſt in tract. de juſtit. cap. 3. quæſt. 1.

Quæſt. VI. *Cujus ſunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli, &c.?*

Reſp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ ſunt in fundo alicujus, pertinent ad Dominum fundi. Nam vel ſunt pars fundi, qui non conſiſtit in ſola ſuperficie, ſed in tota profunditate uſque ad centrum terræ, vel ſunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis ſpectato ſolo jure naturali, & gentium, quia ſunt partus fundi, quum in eo naſcantur, ſeu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri, & argenti in fundo privatorum repertæ, ſunt partim Principis, partim inventoris. Poſſunt autem Principes ob bonum commune ſibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fiſco applicandi ad ſuſtinenda onera Reipub. compenſato ſolo damno, quod infertur loco.

Reſp. 2. Gemmæ, coralium, lapilli, & ſimilia, quæ inveniuntur in promontoriis, ſunt occupantis, *Inſtitut. de rer. diviſ.* quia nullius ſunt.

Quæſt. VII. *Quinam ſunt alii ſpeciales modi acquirendi dominium?*

Reſp. Sunt alluvio, ſpecificatio, acceſſio, confuſio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, ſatio, nativitas, *ex Inſtitut. de rer. diviſ.* & l. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum inſenſibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cui fit adjectio. Dico *inſenſibiliter*; nam ſi notabilis pars tui prædii ſtatim ſubducta aquarum tempeſtate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *ſpecificationem*, quum res aliena ita mutatur in aliam ſpeciem, ut ad primum ſtatum reduci nequeat; ut ſi ex alienis lanis veſtem conficias, veſtis eſt tua; ſed teneris ſolvere pretium lanæ, & damna ſi quæ ſint, & ad hoc datur actio alteri. At ſi res aliena in priſtinum ſtatum reſtitui poſſit, ut vas argenteum in maſſam argenteam, dominium vaſis acquiritur ei cujus eſt materia.

3. Per *acceſſionem*, quum quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut ſi quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domus cedit, nec tenetur ad impenſas, niſi tale ornamentum poſtvlaverit.

4. Per *confuſionem*, *& commixtionem*. Si materiæ adduos dominos ſpectantes, ſive caſu, ſive communi conſenſu confundantur, vel permiſceantur, quod reſultat, fit commune utrique pro rata materiæ, ſi materiæ ad invicem ſecerni nequeant, ut duo vina confuſa, vel duo acervi tritici permixti: ſi vero res ſeparari poſſint, ut oves in grege permixtæ, debent ſeparari.

Si autem alienam pecuniam, Domino inſcio, vel invito, tibi hoc ignoranti datam miſceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam diſcerni poſſit a tua, acquiris ejus dominium. *L.* 78. §. *de ſolut.* Teneris tamen reſtitue-

re

re rem æqualem; nam nemo locupletari poteſt ex re aliena cum damno ejus Domini, *Reg.* 48. *de jur. in* 6.

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo conſtructum cedit Domino fundi, qui tenetur materiam, & operas ſolvere, ſi alter bona fide ædificaverit: ſecus ſi mala fide. Item ſi quis in fundo ſuo ædificet ex materia alterius, fit Dominus materiæ, ſed tenetur alteri de damno. Quod ſi Mævius in fundo Caji ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; ſed Titius poteſt petere pretium materiæ, vel eam vindicare, ſi diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem*. In tabula aliena pictor fit Dominus tabulæ, ſed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *ſationem*: nam arbores, plantæ in aliquo fundo a quolibet collocatæ, eo ipſo, quod radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem eſt de ſeminibus in agro alieno ſparſis; nam ſicut ædificia ſolo cedunt, ita multo magis plantæ, & arbores, quum a terra ſuſtententur, alimentum, & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in ſuo fundo tranſplantavit, tenetur de damno.

8 Per *Nativitatem*. Quod ex animali fœminei ſexus naſcitur, pertinet ad Dominum animalis, l. 5. §. *de rei vindic.*

Quæſt. VIII. *Quinam ſunt capaces dominii?*

Reſp. 1. Omnis, & ſola ſubſtantia intellectualis eſt capax dominii, quia dominium eſt facultas de re aliqua diſponendi arbitratu ſuo, quæ facultas non poteſt eſſe ſine intellectu, & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipſis infert, ſed eorum Domino.

Reſp. 2. Infantes ſunt capaces juris, & dominii. Conſtat tum ex communi uſu omnium gentium, tum ex illo, ad Galat. 4. *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt a ſervo, quum ſit Dominus omnium.* Nam licet ad uſum dominii requiratur uſus rationis, tamen ad dominium habituale, & in actu primo, ſufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde poſſunt infantes jus ſuum exercere per eos, qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, ꝛemp.

Quæſt. IX. *An Filiusſamilias habet dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

„ NOTA. 1. Filiusſamilias dicitur is, qui adhuc eſt ſub patria „ poteſtate. Patria autem poteſtas eſt jus Lege civili inductum, „ quod habet ſolus pater, vel avus paternus in perſonas, & bona „ liberorum legitimorum, vi cujus poteſt de illis diſponere ſecundum „ quod Leges ei permittunt.

„ NOTA. 2. Bona filiorum familias ſunt quadruplicia, nempe „ caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, adventitia, & profectitia.

„ Caſtrenſia ſunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occaſione „ militiæ, ut ſtipendia militaria, hoſtium ſpolia, ducum, vel „ commilitonum dona, vel in obſequio principis in ejus aula exhibi-

„ hibito: item ea, quæ eunti ad militiam, vel ad obſequium „ principis dantur, & lucra omnia, quæ ex talibus bonis, inter„ ventu alicujus contractus, proveniunt.

„ Quaſi caſtrenſia dicuntur ea, quæ habent privilegium caſtren„ ſium, & ſunt ea, quæ filius acquirit ex officio, & munere pu„ blico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex profeſſione alicujus „ artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri „ &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio „ Eccleſiaſtico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipſe tantum, „ non pater, uſumfructum habeat. Denique id omne, quod acqui„ rit poſt clericatum. Authent. *Presbyteros*, *Cod. de Epiſc.*

„ Adventitia ſunt ea, quæ neque caſtrenſia ſunt, neque quaſi „ caſtrenſia, neque a patre, aut ejus intuitu donata ſunt, ſed a„ liunde filio proveniunt, puta ſucceſſione in bona materna, amico„ rum donatione, aut legato, inventione theſauri, propria indu„ ſtria, labore &c.

„ Profectitia ſunt ea, quæ proveniunt a patre vivo, vel patris „ gratia donata ſunt, vel ex bonis parentis acquiſita, v. gr. ne„ gotiando.

Reſp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, eorumque adminiſtrationem liberam. Unde poteſt ſine conſenſu patris de illis arbitratu ſuo diſponere per contractus, donationes, imo per teſtamentum, ſi compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, ſed pater uſumfructum; unde filius non poteſt de illis diſponere. Profectitiorum vero filiusfamilias nec habet proprietatem, nec uſumfructum. Ratio horum eſt diſpoſitio juris civilis.

Quæſt. X. *An ſervi, ſeu mancipia habeant dominium aliquarum rerum?*

Reſp. Non habent dominium lucri, & fructuum ſuarum operarum, ac laboris, ſed Dominus, ut conſtat ex jure; at habent dominium etiam perfectum non ſolum famæ, & bonorum ſpiritualium, ſed etiam, ſecundum multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis conceſſit. 2. Quæ ſervo dantur ad compenſationem injuriæ illatæ in bonis, quorum eſt Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data ſunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis ſuo ludo, aut aliqua negotiatione ſine Domini detrimento lucrantur. Ratio eſt, quia jura non reddunt ſervum incapacem dominii; nec conſentaneum eſſet imbecillitati humanæ, ut tale onus imponeretur invito; eſſet enim magna occaſio peccandi. Imo jura ſupponunt in eo dominii capacitatem; nam *L. Vix §. de judic.* ſervis datur actio contra dominos, ſi dicant ſe ſuis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt, ſervos quidquid acquirunt quavis cauſa, vel occaſione, dominis acquirere, intelligenda ſunt regulariter, & de lucro ſui laboris, aut ſaltem conſuetudine jam mitigata ſunt. Hinc ſervus a religioſo ſolemniter profeſſo differt, qui eſt prorſus incapax dominii.

§. II.

§. II.

De Præſcriptione.

„ NOTA. PRÆSCRIPTIO ſumpta pro uſucapione, ut nunc ſumi-
„ tur, eſt acquiſitio dominii per poſſeſſionem bonæ Fi-
„ dei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii,
„ jura, ſervitutes, officia, & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæſt. I. *An per præſcriptionem vere acquiratur in foro conſcientiæ dominium rei alienæ abſque conſenſu, & culpa prioris Domini?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia reſpubl., vel Princeps vi dominii alti in bona ſubditorum, habet poteſtatem diſponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideoque transferendi rerum dominia, & jura abſque conſenſu, & culpa prioris Domini, quando id poſtulat bonum commune. At principes hac poteſtate uſi ſunt, & reipſa voluerunt rerum dominia ſola præſcriptione ſic transferri, id poſtulante bono publico, ne ſcilicet dominia eſſent incerta, lites multiplicarentur: ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ ſine ulla limitatione, & diſtinctione dicunt, *Bono publico uſucapionem introductam eſſe, ne ſcilicet quarundam rerum diu, & fere ſemper incerta dominia eſſent*, *l.* 1. §. de uſucap. *Ut aliquis litium finis eſſet.* l. ult. §. pro ſuo, & uſucapionem definiunt, *adjectionem dominii per continuationem poſſeſſionis temporis Lege definiti*, l. 3. §. de uſucap. Item jus canonicum, quod præcipue bonum animæ ſpectat, approbat indiſtincte præſcriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præſcript.* Itaque præſcriptio introducta eſt principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris Domini, ſed ob prædictos fines ad bonum commune ſpectantes, & quietem civium, ac familiarum, & ad excitandam diligentiam, & curam poſſeſſorum circa bona ſua: cap. 5. *de præſcript.*

Hinc licet retinere rem legitime præſcriptam, etiamſi poſtea cognoſcatur fuiſſe alterius, niſi tamen prior Dominus per judices reſtituatur in integrum: quæ reſtitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio a die, quo majores facti ſunt. Idem jus Eccleſiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium a die, quo Eccleſia novit præſcriptionem bonorum ſuorum, ex cap. 1. *de reſtitut. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob juſtas cauſas. Poſt ſententiam autem Judicis eſt obligatio in conſcientia res præſcriptas reſtituendi; quia juſta eſt, nec nititur falſa præſumptione, ſed Legibus ita diſponentibus.

Obj. 1. Nemo poteſt juſte acquirere dominium rei alienæ invito illius domino.

Reſp. Præſcriptione acquiritur dominium, volente,

& ſic ſtatuente Principe habente altum dominium in bona ſubditorum, vi cujus poteſt ſervata proportione de illis diſponere ad bonum commune, ſine conſenſu privatorum, qui non habent niſi dominium ipſi ſubordinatum. Præterea prior Dominus non eſt rationabiliter invitus, quum Lex præſcriptionis ſit juſta, & expediat bono communi, quod ſemper anteponendum eſt privato.

Obj. 2. Injuſtum eſt aliquem re ſua privari abſque ulla culpa.

Reſp. Hoc juſtum eſt, quando id poſtulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præſcriptionis fundatur principaliter in præſumptione negligentiæ prioris Domini. Ergo ſi hic caruit negligentia, non privatur re ſua in conſcientia.

Reſp. Neg. antec. Nam præcipua Legis præſcriptionis ratio eſt, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioqui finis non eſſet, ut patet ex Legibus ſupra citatis. Unde quamvis Lex præſcriptionis minus principaliter, & partialiter niteretur præſumptione negligentiæ prioris Domini; tamen per illam Legem princeps vult, & poteſt transferre dominium abſolute, & efficaciter propter alias rationes ſpectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ poſtulat, quamvis nulla interceſſerit negligentia prioris domini, in quo Lex præſcriptionis differt a ſententia Judicis fundata in falſa præſumptione; nam Judex per ſuam ſententiam non intendit, nec poteſt transferre dominium, ſed tantum vult, & poteſt declarare ad quem pertineat.

Inſtabis. Ex cap. 5. de præſcript. Lex præſcriptionis inſtituta fuit initio *propter vitandam miſerorum ſegnitiem*. Ergo nunc etiam fundatur in præſumptione negligentiæ.

Reſp. Neg. conſeq. Nam aliud eſt excitare diligentiam, & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam, & vitationem negligentiæ, non eſt velle punire negligentiam. Præterea non eſt hæc unica, ac principalis ratio Legis.

Obj. 4. Si poſt præſcriptionem conſtet rem fuiſſe alienam, novus poſſeſſor non eſt amplius in bona fide: ergo tunc jam non poteſt licite rem illam retinere.

Reſp. Neg. anteced. Nam vere poteſt judicare rem jam eſſe ſuam ex juſto preſcriptionis titulo, quamvis anteá fuerit aliena.

Quæſt. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præſcriptionem?*

Reſp. Quatuor, videlicet poſſeſſio, bona fides, titulus, & continuatio poſſeſſionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur poſſeſſio, ex regul. 3. jur. in 6. *Sine poſſeſſione præſcriptio non procedit*; & ex lib. 25. §. de uſucap. Sufficit autem poſſeſſio civilis. Hinc uſufructuarius, con-

conductor, feudatarius &c. non poſſunt rei proprietatem præſcribere, quum rem non poſſideant ſuo nomine, ſed ſolum nomine directi domini; item nec colonus, nec is, qui ab eo agrum emiſſet, abſente, & ignorante domino: quia civilis poſſeſſio manet apud dominum abſentem, quamdiu retinet animum poſſidendi, vel donec ſciat rem ſuam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium poſſidet, verb gr. per colonum, poſſit præſcribere, non tamen is, qui alieno nomine poſſidet: quia, qui alterius nomine poſſidet, non eſt vere poſſeſſor, ſed alius per eum poſſidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 6. *Poſſeſſor malæ fidei ullo tempore non præſcribit:* alioquin furta, & injuriæ foverentur, iiſque via aperiretur. Hæc debet perſeverare toto tempore ad præſcribendum requiſito, ut conſtat ex Concil. Lateran. gener. IV. cap. 41. relato in cap. ult. de præſcript ibi: *Quoniam omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali judicio definimus, ut nulla valeat abſque bona fide præſcriptio tam canonica, quam civilis; quum ſit generaliter omni conſtitutioni, atque conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſervari. Unde oportet, ut qui præſcribit in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ.*

Bona autem fides hic eſt perſuaſio, qua quis prudenter judicat rem eſſe ſuam, & a ſe licite retineri: nam (ut notat Leſſius) ſi quis ex ignorantia craſſa, aut affectata, vel ex inordinata cupiditate exiſtimat rem eſſe ſuam, vel non eſſe alienam, non eſt bona fides. Duplex hic bona fides diſtinguitur. 1. Quum quis prudenter judicat rem eſſe ſuam, & hæc requiritur ad inchoandam poſſeſſionem. Nam qui inchoat poſſeſſionem, dubitans, ſit ne res ſua an aliena, ex communi ſententia non eſt bonæ fidei poſſeſſor: ideoque non procedit præſcriptio; donec depoſito prudenter dubio poſſeſſionem inchoet: quia nulla eſt ratio cur ipſe potius rem poſſideat, quam alter, ac proinde eam ſibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio eſt melior, quam conditio alterius. 2. Quum quis poſt diligentem inquiſitionem veritatis neſcit, nec judicat probabilius rem, quam habet, eſſe alienam, ideoque judicat ſe poſſe, ut ſuam retinere. Hæc juxta multos ſufficit ad continuandam poſſeſſionem, quia ut quis poſt inchoatam bona fide poſſeſſionem, perſeveret eſſe poſſeſſor bonæ fidei, ſatis eſt, quod poſt diligentem veritatis inquiſitionem non habeat rei alienæ conſcientiam ex Conc Lateran cit. & ex S. Auguſt. in cap. *Si virgo.* 34. quæſt. 1. *Tamdiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienam. Quum vero ſcierit, nec ab aliena poſſeſſione receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur. Hinc juſte injuſtus poſſeſſor vocabitur.* At dubitans num res ſit aliena, vel ſua, non habet conſcientiam rei alienæ, & ignorat ſe poſſidere

alienum. Deinde poſſeſſio bona fide inchoata eſt ratio ſufficiens ad rem ſibi retinendam, donec probetur eſſe alienam: quia *in pari cauſa potior eſt conditio poſſidentis*, reg. 65. jur. in 6. Poſſeſſor autem quum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter inveſtigata, ſi perſeveret dubium, poteſt juxta multos determinate, & prudenter judicare ſe poſſe rem, ut ſuam retinere; eo quod in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis. Sed ſine tali judicio non poteſt rem illam retinere: nam ſi dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet, an liceat ſibi eam retinere, non continuat poſſeſſionem bona fide; *l.* 32. §. *de uſur. cap.*

Hinc 1. Leges civiles ſtatuentes præſcriptionem triginta, & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ ſunt jure canonico, ut patet ex Conc. Lateran. cit. & cap. 5. *de præſcript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet poſtea ei denegetur actio in judicio, non tamen præſcribis contra illum, ſi noris debitum; ſed teneris ſolvere totum debitum: nam habes conſcientiam debiti, quod tua ſponte teneris ſolvere, & ſic cares bona fide ad præſcribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet ſolutum fuiſſe, poteſt illud præſcribere ſpatio triginta annorum cum illa bona fide *L.* 3. *C. de præſcript.* 30., *vel* 40. *ann.*

,, Nota. Ignorantia juris ſaltem clari etiam inculpata, ex communi ſententia impedit præſcriptionem ſaltem ordinariam: ut ſi acceperis aliquid a pupillo ſine tutoris authoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præſcribis. Secus de ignorantia facti invincibili ut ſi ignores eum eſſe pupillum, currit præſcriptio: ex l. 4. §. *de juris, & facti ignor.* ibi: *Juris ignorantiam in uſucapione negatur prodeſſe, facti vero ignorantiam prodeſſe conſtat.* De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imo juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obeſt præſcriptioni triginta, vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præſcriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, quum illa ſola, inquit Leſſius, cognita ſit jure digeſtorum, unde jura citata deſumpta ſunt.

3. Requiritur titulus coloratus, ſive apparens, qui ſcilicet putetur probabiliter verus, licet ſit falſus, ut quum intervenit cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, ver. gr. donatio, venditio, &c. ſed ex latente aliqua cauſa fuit invalida. Conſtat ex utroque jure. Ex cap. *Uſucapio*; Cod. de uſucap., & cap. 17. de præſcript. ibi: *Quum in præſcriptione rerum Eccleſiaſticarum, bona fides, & juſtus titulus* (ſupple apparens) *exigantur*. Nam ſine titulo non potuit eſſe bona fides initio poſſeſſionis. Ad præſcriptionem tamen longiſſimi temporis, nempe triginta, vel quadraginta annorum, præſumitur titulus præceſſiſſe, quia difficilius probatur, qua ratione inchoata ſit poſſeſſio tam longo tempore durans, niſi juris præſumptio ſit contra præſcribentem.

Dixi,

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, ſeu validus ſufficit ſine præſcriptione, ad transferendum dominium ſecutæ traditione. Quare quum in leg. citat. requiritur titulus verus, & in c. cit. *juſtus*, utraque hac voce intelligitur cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, quamvis reipſa ſit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur poſſeſſio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diverſum eſt pro diverſitate rerum præſcribendarum. Nam ex communi ſententia, res mobiles poſſeſſione triennali cum titulo præſcribuntur. *Inſtit. de uſucap.* Sed ſine titulo requiruntur triginta anni; quia res immobiles contra privatum præſcribuntur triginta annis ſine titulo: ergo idem cenſeri debet de mobilibus, quum nil aliud de his ſtatutum ſit abſente titulo.

Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Eccleſiam, vel hoſpitale, vel monaſterium, vel pias cauſas quadraginta anni, ex Authentica, *Quas actiones*, cap. de SS. Eccleſiis. Ad præſcribenda vero immobilia privatorum cum titulo, requiruntur decem anni inter præſentes, & viginti inter abſentes, *Inſtitut. de uſucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur, ex l. 3. *Cod. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum*, & ex capit. 3. *de præſcript.* ubi dicitur res præſcribi poſſeſſione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præſens, partim abſens, tot anni ſunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica *Quod ſi*, cod. *de præſcript. long. tempor.* ita ut duo anni abſentiæ computentur tantum pro uno anno præſentiæ. Unde ſi præſens fueris octo annis, & poſtea in alieno territorio habites, ut res immobilis præſcribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præſcribitur niſi triginta annis.

Dixi, *ſine titulo*, ſupple, qui probetur: nam tunc præſumitur præceſſiſſe. Quare ad præſcribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præſumatur præceſſiſſe.

„ NOTA. 1. Præſentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant; abſentes, qui in diverſis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod eſt minus decennio. Longum eſt ſpatium decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes. Longiſſimum triginta, vel quadraginta annorum. Immemoriale vero cujus initii non extat memoria etiam apud ſeniores. 3. Bona mobilia ſunt res corporales, quæ loco moveri poſſunt, ut animalia, veſtes, pecunia &c. Ad hæc revocantur debita, & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia ſunt, quæ loco moveri non poſſunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, ſervitutes, cenſus, uſusfructus, beneficia; item debita, & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque jura ad illa ſpectantia.

Quæſt. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab authore malæ fidei, poſſit illud præſcribere?*

Reſp. 1. Hæres, qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam poteſt illam præſcribere. Eſt communis ſententia, ex inſtit. de uſucapion. & lib. 11. §. de diverſ. tempor. præſcript. ibi: *Quum hæres in jus omne defuncti ſuccedit, ignorante ſua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure cenſetur una perſona cum defuncto, ſucceditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales, & onera: unde quum defunctus ob injuſtitiam contraxerit obligationem rem mala fide poſſeſſam reſtituendi, hæres in hac obligatione ſuccedit. Item *vitia poſſeſſionum a majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur*, lib. 11. Cod. de acquirend. & retin. poſſ.

Reſp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati, &c. poteſt eam præſcribere tempore ordinario. Eſt communis ſententia ex l. 5. §. *de div. temp. præſcr.* Excipiuntur duo caſus: Primus, ſi res ſit immobilis, & ille, contra quem præſcribitur, ignoret eam ab alio poſſideri: tunc enim ad præſcribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. præſcript. longi temp. Secundus, ſi res illa ſit furtiva, vel vi poſſeſſa; nam non poteſt tunc præſcribi ſpatio decem, vel viginti annorum, *inſtitut. de uſucap.* Sed juxta multos poteſt ſpatio triginta annorum, ex l. *Sicut*, Cod. *de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum.*

Quæſt. IV. *An res omnes præſcribi poſſint?*

Reſp. Multa præſcribi non poſſunt, ſcilicet homo liber, res ſacræ, & religioſæ, ut calices, templa, cœmeteria, &c. jus decimarum percipiendarum a laico, res publicis uſibus deſtinatæ, ut forum, pons, via publica, &c. limites provinciarum, epiſcopatuum, & parochiarum, ſi de illis conſtat; res populi; immunitas ab iis, quæ quis ut ſubditus debet Principi, ut ſunt tributa, obedientia, &c. quamdiu ſcilicet manet ſubjectio; nam ſubditus poteſt præſcribere immunitatem, per quam deſinat eſſe ſubditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & ſine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen poteſt præſcribi exemptio a juriſdictione ſpirituali Summi Pontificis, quia Chriſtus abſolute voluit omnes Chriſtianos illi, ut Vicario ſuo, & Eccleſiæ capiti viſibili, ſemper ſubjectos eſſe in ſpiritualibus.

§ III.

§. III.

De uſu, uſufructu, & ſervitute.

Quæſt. I. *Quid eſt uſus?*

Reſp. Uſus duplex eſt, nempe juris, & facti. Uſus juris; de quo ſolo agunt Juriſtæ, eſt jus, ſeu poteſtas legitima utendi tantum re aliena, ſalva ejus ſubſtantia. Uſus facti eſt actualis uſus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipſo uſu conſumatur, ſed revocabile ad nutum concedentis: tale eſt jus, quod habent Religioſi utendi veſtibus, ac alimentis, & cæteris rebus ſibi conceſſis.

Quæſt. II. *Ad quid tenetur uſuarius?*

Reſp. Tenetur 1. rem, cujus habet uſum, integram diligenter conſervare proprietario: nam non habet jus ea utendi, niſi ſalva ejus ſubſtantia. 2. Non ei licet percipere fructum diſtinctum ab ipſo uſu conceſſo; quia ſolus uſus ei conceditur: imo nec poteſt uſum ſibi conceſſum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi niſi ad ſuum uſum.

Quæſt. III. *Quid eſt uſusfructus?*

Reſp. Eſt jus utendi, & fruendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia, l. 1. §. *de uſufr.* Unde eſt jus non ſolum utendi re aliena, ſed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porro uſus eſt aſſumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum; fructus vero eſt id, quod provenit ex re, ut agnus, vel lana ex ove.

Hinc uſufructuarius poteſt omnem fructum rei, & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo naſcitur, ut fœnum, ſegetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ creſcunt in fundo. Item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in animalibus vero fœtus, lanam, lac, &c. In ſylvis cæduis poteſt ſe gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non poteſt tamen arbores grandiores niſi valde vetuſtas, & fere inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, niſi poſtquam eos percepit; poteſt etiam omnem utilitatem uſusfructus, & uſum juris vendere, locare, vel donare manente apud ipſum uſufructu, quem non poteſt alteri donare, aut vendere, ſine conſenſu proprietarii.

Quæſt. IV. *Ad quid tenetur uſufructuarius?*

Reſp. Ex inſtit. *de rer. diviſ.* & digeſt. *de uſufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet uſumfructum, ſicut bonus paterfamilias utitur re ſua, quam ſibi, & poſteris conſervare cupit. Unde non poteſt arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia ſua facere, teneturque de damnis ſua culpa proprietario illatis. 2. Si habeat uſumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita e fœtu ſubſti-

tuere, quæ ſubſtituta cædunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias ſerere, non tamen loco dejectarum vi tempeſtatis. 3. Rem domino ſuo integram diligenter conſervare: Unde tenetur pro illius conſervatione ſumptus moderatos facere: ſic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos ſumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præſtare ſumptus ad fructuum perceptionem neceſſarios, & ſolvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæſt. V. *Quid, & quotuplex eſt ſervitus?*

Reſp. 1. Servitus active ſumpta eſt jus, quod quis habet in re aliena, ut ſibi ſerviat, id eſt, ut in ea aliquid fiat, vel non fiat in ſuum commodum. Paſſive ſumpta, eſt ſubjectio, ſeu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat, vel non fiat in commodum alterius, ſalva rei ſubſtantia.

Reſp. 2. Servitus generatim duplex eſt, realis, & perſonalis. Realis eſt ea, quæ a re immediate debetur alteri rei, ut ſi ager tuus ſerviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus tranſeundi per tuum. Perſonalis eſt ea, qua res obligatur perſonæ, vel contra. Servitus realis alia eſt urbana, quæ debetur prædio urbano; alia ruſtica, quæ ruſtico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi cauſa confectum, ſive in urbe, ſive in villa, & hortus amœnitatis cauſa ei annexus. Ruſticum vero ſunt ager, vinea, pratum, pecorum ſtabulum a domo ſejunctum.

Servitutes urbanæ ſunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut ſtillicidium in tuas ædes, vel aream tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut feneſtra in muro non aperiatur. Servitutes ruſticæ nominatæ, ſunt iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus, quo pedes, vel eques poteſt commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum, aut vehiculum. Actus eſt jus jumentum, & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in ſe iter, & actum. Aquæductus eſt jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ vero ſunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Poſſeſſione.

1. POſſeſſio alia eſt facti, quæ eſt actus poſſidendi, abſtrahendo an juſte, an injuſte; & alia juris. Poſſeſſio facti, quæ ordinarie intelligitur nomine poſſeſſionis, definitur rei apprehenſio, vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehenſio*, vel *detentio:* quia vel primum fit, & tunc eſt apprehenſio, quæ eſt inceptio poſſeſſionis; vel jam facta eſt, & tunc

eſt

eſt detentio, quæ eſt continuatio poſſeſſionis. 2. *Rei*, quæ voce intelligo cum Leſſio non ſolum res corporales, ſed etiam incorporeas, ut ſunt cenſus, beneficium, & ſimilia, quæ a Theologis dicuntur poſſideri, a juriſperitis vero quaſi poſſideri. 3. *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua poſſideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. gr. manibus, pedibus, oculis, vel ſimili modo, in ſe, vel in alio, in quo contineri cenſeatur. 4. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam poſſidendi tanquam ſuam. 5. *Juris*, id eſt jure non reſiſtente, ſeu impediente: nam ad poſſeſſionem requiritur, ut jus, ſeu Leges non impediant, ne detentio rei cenſeatur poſſeſſio ejus. Hinc detentio rei ſacræ facta a laico nequidem eſt poſſeſſio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit poſſeſſionem facti reſpectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei ſufficiat ad poſſeſſionem.

6. Poſſeſſio juris eſt jus inſiſtendi rei tanquam ſuæ, non prohibitæ poſſideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt a poſſeſſione facti, quæ eſt ipſa occupatio, vel detentio, ex qua jus oritur, ſi juſta eſt: quod ſi non ſit juſta, non oritur ex ea jus in conſcientia. 2 *Inſiſtendi rei*, hoc eſt rem pacifice detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adverſus perturbantes. 3. *Tamquam ſuæ*; nam ſi quis inſiſtat rei nomine alterius, non eſt vera poſſeſſio. Hinc tutor non poſſidet bona pupilli, ſed pupillus poſſidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut ſua, ſed nomine pupilli.

II. Poſſeſſio dividitur in naturalem, & civilem. Poſſeſſio naturalis eſt ea, qua res poſſeſſa corpore, & animo retinetur ut ſua, dum ſcilicet quis corporaliter inſiſtit detentioni rei tanquam ſuæ: quod facit, qui rei in ſuo conſpectu poſitæ ita vicinus eſt, ut ei continuo adeſſe poſſit. Civilis eſt, qua res corpore, & animo apprehenſa retinetur ſolo animo; ſic poſſidet res ſuas is, qui abeſt, quandiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia ſpecies poſſeſſionis, quæ civiliſſima dicitur, & eſt ea, quæ ſola diſpoſitione Legis acquiritur abſque omni corporis, & animi adminiculo, etiam ab inſcio: ſic hæres parvulus poſſidet hæreditatem defuncti ſine ullo apprehenſionis actu, & cognitione.

PARS

in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injuſtum, vita vivet, & non morietur, &c. Et Jac. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* 2. Ex reg. 4. Jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.* Idem habet S. Auguſt. epiſt. 54. & refertur in cap. *Si res* 14. quæſt. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, quum reddi poſſit, non redditur, non agitur pœnitentia, ſed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſed ut dixi, quum reſtitui poteſt.* 3. Quia, qui non reſtituit, quum poteſt, non habet rationabilem cauſam differendi, voluntarie nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat poſſeſſione, & uſu rei ſuæ, vel debitæ, & violat jus, quod habet, ut rem illam nunc poſſideat. At injuria quælibet prohibita eſt Lege divina naturali, præſertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum.* Quod procedit, ſive res ſit debita ob injuriam, ſive ex contractu juſto, quum ſit utrobique eadem ratio, & creditor habeat jus ſtrictum poſſidendi rem Dei ſibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale eſt primario negativum, & ſecundario affirmativum. Nam primario vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum reſtituendi. *Præceptum de reſtitutione facienda, quamvis ſecundum formam ſit affirmativum, implicat tamen in ſe negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom. quæſt. 62. art. 8. ad 1 Quare obligat ſemper pro ſemper: nam ſemper illicitum eſt retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omiſſio reſtitutionis eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino; ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies*. Unde Concil. gener. Later. IV. cap. 39. ait: *Non multum intereſſe, præſertim quoad periculum animæ, detinere injuſte, ac invadere alienum.* Et a Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 12. Qui decimas non ſolvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabiliter tempore omittit reſtitutionem, vel ſolutionem integram, quam poteſt facere; vel etiam brevi tempore omittit, ſi inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excuſatur, eo quod impoſuerit hæredibus ſuis obligationem reſtituendi, quum hanc ipſe nunc habeat, & implere teneatur. Adde quod ſæpe hæredes non reſtituant, ideoque periculum ſit ne omittatur reſtitutio. Qui autem non poteſt reſtituere, debet habere voluntatem ſaltem implicitam reſtituendi, quum primum facultas reſtituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, ſimul tenetur ad media ad eum neceſſaria. Qui

vero

vero non poteſt totum reſtituere, tenetur ſtatim reſtituere, ac ſolvere partem, quam poteſt, quum circa illam non habeat juſtam excuſationem.

Quæſt. III. *Quandonam peccatum injuſtæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Reſp. 1. Qui non reſtituit, vel debita non ſolvit, quum poteſt, & debet, actu peccat totò tempore, quo id omittit. Quia omiſſio reſtitutionis, vel ſolutionis debitæ, toto eo tempore, quo fieri poteſt, eſt injurioſa proximo: nam per illam continue læditur jus, quod habet poſſidendi rem ſuam, vel ſibi debitam, & ea utendi; & talis omiſſio eſt ſufficienter voluntaria, quum omittens poſſit, & debeat reſtituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim ſi non reſtituit, habet voluntatem continuam ſaltem interpretativam detinendi rem alienam, vel alteri debitam; quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; ſicut qui alium injuſte conjicit in carcerem, & ibi relinquit, continue peccat, quia continue lædat jus proximi.

Igitur, qui non reſtituit quum poteſt, peccat actu ſingulis momentis, non quidem ſingulis novum peccatum addendo, ſed prius actu continuando. Quod quo plus durat, eo fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, niſi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Reſp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & ſic multiplicat numero peccata injuſtæ detentionis. 1. Quoties habet voluntatem expreſſam non reſtituendi; nam quilibet ejuſmodi actus eſt peccatum, & nihil eſt exterius, in quo illi actus uniantur, & continuentur ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & poſtea advertit, vel advertere poteſt, ac debet ad obligationem reſtituendi, & tamen non reſtituit, quum poteſt; quia toties omiſſio reſtitutionis eſt ei ſaltem interpretative voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propoſitum reſtituendi, per impotentiam reſtituendi, per ſomnum, vel longam diſtractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non reſtituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis ſequitur iniquum detentorem teneri explicare in confeſſione. 1. Totum tempus, quo ſua culpa non reſtituit, vel non ſolvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri poteſt multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non reſtituendi, ſeu quoties admiſit novum peccatum detentionis; nam tot ſunt peccata numero diſtincta. 3. Quoties interim occaſionem reſtituendi habuerit, & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum, ſeu omiſſionum exteriorum. 4. An dominus

ex

ex illa detentione triſtitiam magnam, vel grave damnum paſſus ſit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid ſi detentor utatur re aliena?

Reſp. 1. Si domino perinde ſit, utariſne re ſua, an eam apud te detineas otioſam, non magis peccas utendo, quam retinendo ſolum. Quod ſi dominus longe ferret ægrius uſum, quam otioſam detentionem, eo quod res uſu atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas uſu ejus rei, quam nuda detentione: nam plus eſt cæteris paribus uti re aliena, quam eam nude detinere invito domino, ac proinde major eſt injuria. Si res apud te facta ſit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non amplius velle, ſed potius pretium ejus, non peccas ea utendo, aut eam deſtruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non reſtituendo, quum primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis reſtituendi.

Quæſt. I. UNde oritur obligatio reſtituendi?

Reſp. Ex quatuor capitibus, ſcilicet, 1. Ex injuſta acceptione, qua intelligitur injuſta, & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem tuliſti, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata, vel deſtructa eſt, ſemper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod eſt res æquivalenter, ac proinde manet in altero obligatio reſtituendi. 2. Ex re accepta, id eſt, ex re aliena in ſe, vel æquivalenti extante apud alium ſine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura*, reg. jur. 48. in 6. Præterea dum res eſt aliena, eo ipſo ſubeſt juri alterius, qui inde minus habet, dum ea caret, quam habere deberet. 3. Ex contractu explicito, ſeu quaſi contractu in aſſumptione officii, ſeu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum ſpectans, eſt contra juſtitiam commutativam, ideoque obligat ad reſtitutionem. 4. Ex Lege poſitiva, & juſta ſententia. De his duobus ultimis alibi dictum eſt.

Quæſt. II. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa, ver. gr. ob inconſiderationem, diſtractionem mentis, & oblivionem prorſus involuntariam?*

Reſp. Non oritur extra contractum, & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de conſtit. 2. Quia, qui damnum ſine ul-

lo peccato extra contractum, & officium intulit, ex nullo capite tenetur reſtituere: non ratione injuriæ, quum non peccaverit: neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel legis, vel ſententiæ, quum nihil horum extet. 3. In hoc caſu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim poteſt velle rationabiliter, ut quis ſibi non inferat damnum etiam tum, quum de eo inferendo non cogitat, & involuntarie, ac neceſſario infert: nam non poteſt rationabiliter velle id, quod tunc impoſſibile eſt. Præterea qui damnum ſine ullo peccato extra contractum, & officium intulit, ſe habet inſtar poſſeſſoris bonæ fidei, qui non tenetur reſtituere rem alienam, quam bona fide conſumpſit, ſi ex ea non ſit factus ditior.

Dixi *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus reſtituendi damnum ſecutum ex culpa mere juridica, & contrahens hoc ipſo quod contrahit, illud onus tacite in ſe ſuſcipit, quum velit, & debeat contrahere ſecundum Leges. Quare, quamvis damnum non ſit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto, ſeu contractu explicito, vel implicito: ſicut debetur, quum res perit caſu fortuito, niſi præceſſerit pactum eum præſtandi.

Quæſt. III. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damnificatione veniali?*

Reſp. 1. Ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. Quia non reſtituendo injuſte privatur dominus poſſeſſione, & uſu rei ſuæ, vel ſibi debitæ, ſufficientis ad materiam injuſtitiæ venialis, quæ tolli debet.

Reſp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio reſtituendi. Quia tunc committitur vera culpa, & injuria, licet levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali, reſarciri debet, ex cap. ultim. *de injur.* cit. Non videtur tamen eſſe obligatio reſtituendi totum damnum citra contractum, aut officium: quia injuria venialis, ac imperfecta non debet citra contractum, aut quaſi contractum, tantam obligationem parere, quantum injuria gravis, & perfecte voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti, leviter eſt imputabile: Ergo non tenetur totum compenſare. Deinde quum ea reſtitutio ſit pœna, ſeu onus jure naturali culpæ correſpondens, debet eſſe culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum poſſe eſſe damnum, ut pars illius, correſpondens culpæ veniali, ſit adhuc gravis momenti, ideoque ſub mortali reſtitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita invito domino, quod eſt mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave eſt, cenſeri ordinarie debet interveniſſe culpam mortalem. Nam (ut notat Leſſius) generaliter in operibus externis periculoſis, citra ſubitaneam paſſionem vehementem, raro conti-

tingit advertentia imperfecta: ſcilicet opera illa periculum ſuum ſtatim, & facile ingerunt, mentemque ad ſui conſiderationem excitant. Præterea ad mortale ſufficit confuſa cognitio periculi, vel obligationis diligentius advertendi, quæ facile haberi poteſt. Quare in dubio an culpa ſit mortalis, an venialis, totum damnum reſarciri debet, præſertim quum in dubio potior ſit conditio innocentis.

Quæſt. IV. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commiſſam?*

,, Nota. Culpa duplex diſtinguitur, theologica, & juridica,
,, ſeu civilis. Culpa theologica eſt peccatum imputabile, ſive mor-
,, tale, ſive veniale; culpa juridica eſt omiſſio diligentiæ debitæ
,, ad cognoſcendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providen-
,, dum, ex qua ſequitur damnum, ſive illa omiſſio ſit peccatum,
,, ſive non. De hac ſola hic agitur; & triplex eſt, lata, levis,
,, & leviſſima. Culpa lata eſt omiſſio diligentiæ, quam paſſim in
,, rebus ejuſmodi propriis adhibere ſolent homines diligentes ejuſdem
,, conditionis. Levis eſt omiſſio diligentiæ, quam adhibere ſolent
,, diligentiores ejuſdem conditionis. Leviſſima, eſt omiſſio diligen-
,, tiæ, quam ſoli diligentiſſimi. & prudentiſſimi adhibent. Ut ſi
,, quis, verbi gratia, librum ſibi commodatum relinquat ante o-
,, ſtium domus; & amittatur, tunc cenſetur amiſiſſe per culpam
,, latam; ſi reliquit in cubiculo ſuo, non obſerato oſtio, erit cul-
,, pa levis; ſi oſtium obſeravit, ſed non advertit an eſſet bene ob-
,, ſeratum, eſt leviſſima.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, extra officium, & contractum non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi, & leviſſima. Quia citra contractum, & officium, nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in ſuis operibus, ne alteri noceat, quam in ſimilibus caſibus adhibere ſolent homines ejuſdem conditionis diligentes, ac prudentes: nemo enim tenetur eſſe diligentior, & prudentior cæteris hominibus diligentibus, & prudentibus ejuſdem conditionis, niſi ad id ſpecialiter ſe obligarit. Conſtat tamen, inquit Leſſius, eſſe obligationem reſtituendi damnum ſecutum ex culpa lata, niſi conſtet illam eſſe prorſus inculpabilem; quia quiſque ex juſtitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus ſuis eam diligentiam, quam adhibere ſolent in ejuſmodi actionibus diligentes, ac prudentes; nam quiſque jus habet, ne ſine juſta cauſa, & authoritate ſibi inferatur damnum: ergo ſi non adhibet, non facit id, ad quod tenetur ex juſtitia, & ſic damnum inde ſecutum cenſetur ei voluntarium, & merito imputatur, ac proinde illud tenetur reſarcire.

Reſp. 2. Per ſe loquendo nemo tenetur in conſcientia ad reſtitutionem propter culpam levem, vel leviſſimam in officio, vel arte commiſſam, ſed tantum propter latam. *Eſt communis, aut fere communis ſententia.* Quia nemo tenetur in officio, vel profeſſione ſua adhibere ma-

je-

jorem diligentiam, & providentiam, quam ſoleant adhibere diligentes, & prudentes ejuſdem profeſſionis; nam nec gravius onus quis vult ſibi imponere, dum officium ſuſcipiat, vel artem exercet, nec Reſpub. plus ab ipſo exigit.

Hinc advocatus, v. gr. qui bona fide præſtitit id, quod diligentes, & periti advocati in ſimilibus cauſis præſtare ſolent, non tenetur ad reſtitutionem, ſi cauſa cadat, eo quod non præſtiterit id, quod diligentiſſime præſtitiſſet. Idem dic de Judice, Magiſtratu, Medico, Architecto, &c.

Dixi *per ſe loquendo:* nam ſi quis profiteatur ſe diligentiorem, & peritiorem aliis, aut diligentiſſimum, & ſic eos, qui tales quærunt, ad ſe pertrahat; is tenetur adhibere majorem, aut etiam maximam diligentiam, & prudentiam, quia id promiſit, & ad id ſe obligavit ſaltem implicite: unde tenetur reſarcire totum damnum ex levi, vel etiam ex leviſſima culpa ſecutum, quum non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum ſaltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porro culpa, quæ dicitur lata in iis, qui officium, vel artem exercent, cenſeretur levis in aliis privatis. Unde illi dici poſſunt teneri de culpa levi comparate ad alios, qui non tenentur ex officio, vel pacto, quum debeant majorem diligentiam adhibere, quam ſi nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Reſp. 3. Qui præbet conſilium in rebus ad ſuum officium, vel artem pertinentibus, tenetur ad reſtitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in conſilio dando adhibere eam diligentiam, & prudentiam, quam adhibere ſolent in ſimilibus caſibus homines diligentes ejuſdem profeſſionis. Ergo ſi non adhibet, peccat contra juſtitiam: ideoque tenetur ad reſtitutionem damni ex hac culpa ſecuti. Item tenetur ratione ignorantiæ quia talis ex officio tenebatur hoc ſcire, & in reſponſo vitare errorem, ex quo damnum ſecutum eſt: unde merito cenſetur cauſa injuſta damni ſecuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad reſtitutionem, qui conſultus aperit bona fide dumtaxat opinionem ſuam, dicendo ita ſibi videri, vel ſuadendo, ut alter faciat, & a fortiori, ſi indicet ſe dubitare. Nam tunc ſi alter ſequatur, ſuæ imprudentiæ damnum adſcribere debet, modo conſultus non habeatur a conſulente peritior, ac prudentior, quam revera ſit. Imo ſi des conſilium in rebus, quæ ad tuum officium non ſpectant, & quarum parum peritus es, & alter ſciens tuam imperitiam, conſilium tuum ſequatur, non teneris de damno inde ſecuto; nam damnum illud ſibi imputare debet, & ſcienti, ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut ſi ſuadeas alteri contractum injuſtum, vel ut non reſtituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio, & qui-

quidem invito damnum inferſ tuo malo conſilio. Nec obſtat, quod veritatem inculpate ignorares; quia nihilominus imprudenter agis; nemo enim niſi imprudenter miſcet ſe conſiliis dandis in rebus, quas non intelligit, & ſciens, ac volens exponit ſe periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei ſufficienter eſt voluntarium, meritoque imputatur. Ita fere Leſſius.

Porro hæc regula juris in 6. *Nullus ex conſilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*; intelligitur ſolum de eo, qui bona fide dat conſilium in rebus ad ſuum officium non pertinentibus, & qui ratione ſui muneris, aut ſtatus peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæſt. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio reſtituendi?*

Reſp. 1. Si contractus cedat in utilitatem ſolius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad reſtitutionem, ſi res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi, & leviſſima: ſed non tenetur, ſi fecit id, quod diligentiſſimi, ac prudentiſſimi in ſimili re propria conſervanda facere ſolent. Conſtat ex l. 18. §. *commod.* & in inſtit. lib. 3. tit. 13. & ex c. 1. *de comm.* Ratio diſpoſitionis juris eſt, quia æquitas naturalis poſtulat, ut is, qui gratis utitur re alterius in ſuam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur ſolum ex dolo, vel culpa lata, l. 18. §. *de precario*: eo quod res conceſſa precario poteſt a domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum eſt, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Reſp. 2. Si contractus ſit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati, & conducti, uterque tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti ex culpa lata, & levi, non autem leviſſima, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio eſt, quia quum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas poſtulat, ut eam valde diligenter cuſtodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam ſi in ſui tantum utilitatem accepiſſet. Quare ad nihil tenetur, ſi fecerit, quod diligentiores faciunt in ſimili re propria conſervanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob ſtipendium, & domeſtici, quibus incumbit ex officio cura cuſtodiendæ rei domeſticæ, tenentur reſarcire damnum ex culpa etiam levi ſecutum. Qui tamen conductus eſt ad tranſportandam columnam, vel alias res fragiles, tenetur de culpa leviſſima reſpectu illarum rerum, l. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejuſmodi rebus non cenſetur leviſſima, ſed major propter ſummam diligentiam, quam illæ res ex natura ſua exigunt. *De Lugo, & alii.*

Reſp. 3. Si contractus cedat in utilitatem ſolius dantis, ut in depoſito, accipiens tenetur ſolum ad reſtitutionem

ex

ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. §. *de reg.* & inſtit. lib. 3. tit. 15. nam æquitas poſtulat, ut qui habet rem alienam in commodum ſolius domini, non teneatur ad majorem diligentiam, & cuſtodiam, quam paſſim adhibere ſolent in rebus ſuis homines, quum nullum commodum inde percipiat.

Hinc ſi depoſitum pereat apud te ſine tua culpa lata, non teneris illud reſtituere, niſi in his caſibus. 1. Si adſit pactum de majori, vel maxima cuſtodia adhibenda, vel etiam de caſu fortuito præſtando, ex l. 1. §. *depoſit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*. ibid. 2. Si in culpa fuiſti tecum deferendo depoſitum in locum periculoſum, vel fuiſti in mora non reddendo, quum potuiſti, & debuiſti, teneris ad reſtitutionem, quantamcumque cuſtodiam adhibueris, ex variis juribus, & c. ult. *de depoſit.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur*. 3. Si accepiſti mercedem pro depoſito cuſtodiendo, ex eodem c. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depoſiti cedit in tuam, & domini utilitatem, tranſitque in locationem operæ ad illud cuſtodiendum. 4. Si teipſum ad depoſiti cuſtodiam offeras petenti diligentiſſimum cuſtodem, tunc teneris de culpa leviſſima, l. 1. *ff. de depoſit.* quia tunc cenſeris cuſtodiam diligentiſſimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depoſitarius dicitur obligari ſolum ex dolo, non ex culpa.

Reſp. In jure lata culpa dolo æquiparatur: Lege 32. §. *depoſ.* & Leg. 226. §. *de verbor. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa eſt magna, culpa dolus eſt*. Quare quum Leges decernant dolum ſolum præſtandum eſſe, non culpam, culpæ nomine levis, & leviſſima intelligitur, & ſub nomine doli comprehenditur culpa lata. Quum autem ſtatuunt in contractibus culpam eſſe præſtandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando leviſſima, pro ſubjecta materia.

Reſp. 4. Eſt obligatio in conſcientia refarciendi ſecundum has Leges ante ſententiam Judicis, damnum ſecutum ſine peccato, ſed ex culpa mere juridica in contractibus. *Ita Covarr. Navarr. Molin. Vaſquez, Leſſius dicens eſſe communiorem, & alii*. Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat ſe ſaltem implicite ad dam ſervandam cum onere per Leges annexo, & ad præſtandam curam, ac diligentiam, quam Leges præſcribunt; quum præſertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & ſancitæ ſint propter bonum commune, ut contractus facile ineantur; & ad excitandam curam, ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præſumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa leviſſima non poteſt forum externum præſumere peccatum mortale, ut notat Vaſquez, & tamen c. unico de commodato dicitur ſimpliciter: *Quum gratia ſui quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur*. Unde

tunc

alienum. Deinde poſſeſſio bona fide inchoata eſt ratio ſufficiens ad rem ſibi retinendam, donec probetur eſſe alienam: quia *in pari cauſa potior eſt conditio poſſidentis*, reg. 65. jur. in 6. Poſſeſſor autem quum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter inveſtigata, ſi perſeveret dubium, poteſt juxta multos determinate, & prudenter judicare ſe poſſe rem, ut ſuam retinere; eo quod in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis. Sed ſine tali judicio non poteſt rem illam retinere: nam ſi dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet, an liceat ſibi eam retinere, non continuat poſſeſſionem bona fide, *l. 32. §. de uſur. cap.*

Hinc 1. Leges civiles ſtatuentes præſcriptionem triginta, & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ ſunt jure canonico, ut patet ex Conc. Lateran. cit. & cap. 5. *de præſcript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet poſtea ei denegetur actio in judicio, non tamen præſcribis contra illum, ſi noris debitum; ſed teneris ſolvere totum debitum: nam habes conſcientiam debiti, quod tua ſponte teneris ſolvere, & ſic cares bona fide ad præſcribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet ſolutum fuiſſe, poteſt illud præſcribere ſpatio triginta annorum cum illa bona fide *L. 3. C. de præſcript. 30., vel 40. ann.*

,, NOTA. Ignorantia juris ſaltem clari etiam inculpata, ex com-
,, muni ſententia impedit præſcriptionem ſaltem ordinariam: ut ſi
,, acceperis aliquid a pupillo ſine tutoris authoritate, ignorans in-
,, vincibiliter eam requiri, non præſcribis. Secus de ignorantia
,, facti invincibili ut ſi ignores eum eſſe pupillum, currit præ-
,, ſcriptio: ex l. 4. §. *de juris, & facti ignor.* ibi: *Juris igno-*
,, *rantiam in uſucapione negatur prodeſſe, facti vero ignorantiam*
,, *prodeſſe conſtat.* De ignorantia invincibili juris dubii contro-
,, vertitur. Imo juxta multos invincibilis ignorantia juris clari
,, non obeſt præſcriptioni triginta, vel quadraginta annorum; quia
,, jura loquuntur de præſcriptione ordinaria, quæ tribus, vel de-
,, cem, vel viginti annis expletur, quum illa ſola, inquit Leſſius,
,, cognita ſit jure digeſtorum, unde jura citata deſumpta ſunt.

3. Requiritur titulus coloratus, ſive apparens, qui ſcilicet putetur probabiliter verus, licet ſit falſus, ut quum intervenit cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, ver. gr. donatio, venditio, &c. ſed ex latente aliqua cauſa fuit invalida. Conſtat ex utroque jure. Ex cap. *Uſucapio*; Cod. de uſucap., & cap. 17. de præſcript. ibi: *Quum in præſcriptione rerum Eccleſiaſticarum, bona fides, & juſtus titulus* (ſupple apparens) *exigantur*. Nam ſine titulo non potuit eſſe bona fides initio poſſeſſionis. Ad præſcriptionem tamen longiſſimi temporis, nempe triginta, vel quadraginta annorum, præſumitur titulus præceſſiſſe, quia difficilius probatur, qua ratione inchoata ſit poſſeſſio tam longo tempore durans, niſi juris præſumptio ſit contra præſcribentem.

Dixi,

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, ſeu validus ſufficit ſine præſcriptione, ad transferendum dominium ſecutæ traditione. Quare quum in leg. citat. requiritur titulus verus, & in c. cit. *juſtus*, utraque hac voce intelligitur cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, quamvis reipſa ſit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur poſſeſſio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diverſum eſt pro diverſitate rerum præſcribendarum. Nam ex communi ſententia, res mobiles poſſeſſione triennali cum titulo præſcribuntur. *Inſtit. de uſucap.* Sed ſine titulo requiruntur triginta anni; quia res immobiles contra privatum præſcribuntur triginta annis ſine titulo: ergo idem cenſeri debet de mobilibus, quum nil aliud de his ſtatutum ſit abſente titulo.

Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Eccleſiam, vel hoſpitale, vel monaſterium, vel pias cauſas quadraginta anni, ex Authentica, *Quas actiones*, cap. de SS. Eccleſiis. Ad præſcribenda vero immobilia privatorum cum titulo, requiruntur decem anni inter præſentes, & viginti inter abſentes, *Inſtitut. de uſucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur, ex l. 3. *Cod. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum*, & ex capit. 3. *de præſcript.* ubi dicitur res præſcribi poſſeſſione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præſens, partim abſens, tot anni ſunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica *Quod ſi*, cod. *de præſcript. long. tempor.* ita ut duo anni abſentiæ computentur tantum pro uno anno præſentiæ. Unde ſi præſens fueris octo annis, & poſtea in alieno territorio habites, ut res immobilis præſcribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem qualibet minoris non præſcribitur niſi triginta annis.

Dixi, *ſine titulo*, ſupple, qui probetur: nam tunc præſumitur præceſſiſſe. Quare ad præſcribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præſumatur præceſſiſſe.

,, NOTA. 1. Præſentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio,
,, licet non in eadem civitate, habitant; abſentes, qui in diverſis
,, territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod eſt
,, minus decennio. Longum eſt ſpatium decem annorum inter
,, præſentes, & viginti inter abſentes. Longiſſimum triginta, vel
,, quadraginta annorum. Immemoriale vero cujus initii non extat
,, memoria etiam apud ſeniores. 3. Bona mobilia ſunt res corporales, quæ loco moveri poſſunt, ut animalia, veſtes, pecunia
,, &c. Ad hæc revocantur debita, & actiones, quæ ex rebus mo-
,, bilibus competunt. Immobilia ſunt, quæ loco moveri non poſ-
,, ſunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorpo-
,, reæ, ut jura, ſervitutes, cenſus, uſusfructus, beneficia; item
,, debita, & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, a-
,, liaque jura ad illa ſpectantia.

Quæſt. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab authore malæ fidei, poſſit illud præſcribere?*

Reſp. 1. Hæres, qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam poteſt illam præſcribere. Eſt communis ſententia, ex inſtit. de uſucapion. & lib. 11. §. de diverſ. tempor. præſcript. ibi: *Quum hæres in jus omne defuncti ſuccedit, ignorante ſua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure cenſetur una perſona cum defuncto, ſuccedítque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales, & onera: unde quum defunctus ob injuſtitiam contraxerit obligationem rem mala fide poſſeſſam reſtituendi, hæres in hac obligatione ſuccedit. Item *vitia poſſeſſionum a majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur*, lib. 11. Cod. de acquirend. & retin. poſſ.

Reſp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati, &c. poteſt eam præſcribere tempore ordinario. Eſt communis ſententia ex l. 5. §. *de div. temp. præſcr.* Excipiuntur duo caſus: Primus, ſi res ſit immobilis, & ille, contra quem præſcribitur, ignoret eam ab alio poſſideri: tunc enim ad præſcribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. præſcript. longi temp. Secundus, ſi res illa ſit furtiva, vel vi poſſeſſa; nam non poteſt tunc præſcribi ſpatio decem, vel viginti annorum, *inſtitut. de uſucap.* Sed juxta multos poteſt ſpatio triginta annorum, ex l. *Sicut*, Cod. *de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum.*

Quæſt. IV. *An res omnes præſcribi poſſint?*

Reſp. Multa præſcribi non poſſunt, ſcilicet homo liber, res ſacræ, & religioſæ, ut calices, templa, cœmeteria, &c. jus decimarum percipiendarum a laico, res publicis uſibus deſtinatæ, ut forum, pons, via publica, &c. limites provinciarum, epiſcopatuum, & parochiarum, ſi de illis conſtat; res populi; immunitas ab iis, quæ quis ut ſubditus debet Principi, ut ſunt tributa, obedientia, &c. quamdiu ſcilicet manet ſubjectio; nam ſubditus poteſt præſcribere immunitatem, per quam deſinat eſſe ſubditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & ſine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen poteſt præſcribi exemptio a juriſdictione ſpirituali Summi Pontificis, quia Chriſtus abſolute voluit omnes Chriſtianos illi, ut Vicario ſuo, & Eccleſiæ capiti viſibili, ſemper ſubjectos eſſe in ſpiritualibus.

§. III.

§. III.

De uſu, uſufructu, & ſervitute.

Quæſt. I. QUid *eſt uſus?*

Reſp. Uſus duplex eſt, nempe juris, & facti. Uſus juris; de quo ſolo agunt Juriſtæ, eſt jus, ſeu poteſtas legitima utendi tantum re aliena, ſalva ejus ſubſtantia. Uſus facti eſt actualis uſus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipſo uſu conſumatur, ſed revocabile ad nutum concedentis: tale eſt jus, quod habent Religioſi utendi veſtibus, ac alimentis, & cæteris rebus ſibi conceſſis.

Quæſt. II. *Ad quid tenetur uſuarius?*

Reſp. Tenetur 1. rem, cujus habet uſum, integram diligenter conſervare proprietario: nam non habet jus ea utendi, niſi ſalva ejus ſubſtantia. 2. Non ei licet percipere fructum diſtinctum ab ipſo uſu conceſſo; quia ſolus uſus ei conceditur: imo nec poteſt uſum ſibi conceſſum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi niſi ad ſuum uſum.

Quæſt. III. *Quid eſt uſusfructus?*

Reſp. Eſt jus utendi, & fruendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia, l. 1. §. *de uſufr.* Unde eſt jus non ſolum utendi re aliena, ſed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porro uſus eſt aſſumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum; fructus vero eſt id, quod provenit ex re, ut agnus, vel lana ex ove.

Hinc uſufructuarius poteſt omnem fructum rei, & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo naſcitur, ut fœnum, ſegetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ creſcunt in fundo. Item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in animalibus vero fœtus, lanam, lac, &c. In ſylvis cæduis poteſt ſe gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non poteſt tamen arbores grandiores niſi valde vetuſtas, & fere inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, niſi poſtquam eos percepit; poteſt etiam omnem utilitatem uſusfructus, & uſum juris vendere, locare, vel donare manente apud ipſum uſufructu, quem non poteſt alteri donare, aut vendere, ſine conſenſu proprietarii.

Quæſt. IV. *Ad quid tenetur uſufructuarius?*

Reſp. Ex inſtit. *de rer. diviſ.* & digeſt. *de uſufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet uſumfructum, ſicut bonus paterfamilias utitur re ſua, quam ſibi, & poſteris conſervare cupit. Unde non poteſt arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia ſua facere, teneturque de damnis ſua culpa proprietario illatis. 2. Si habeat uſumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita e fœtu ſubſti-

tuere, quæ ſubſtituta cædunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias ſerere, non tamen loco dejectarum vi tempeſtatis. 3. Rem domino ſuo integram diligenter conſervare: Unde tenetur pro illius conſervatione ſumptus moderatos facere: ſic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos ſumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præſtare ſumptus ad fructuum perceptionem neceſſarios, & ſolvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæſt. V. *Quid, & quotuplex eſt ſervitus?*

Reſp. 1. Servitus active ſumpta eſt jus, quod quis habet in re aliena, ut ſibi ſerviat, id eſt, ut in ea aliquid fiat, vel non fiat in ſuum commodum. Paſſive ſumpta, eſt ſubjectio, ſeu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat, vel non fiat in commodum alterius, ſalva rei ſubſtantia.

Reſp. 2. Servitus generatim duplex eſt, realis, & perſonalis. Realis eſt ea, quæ a re immediate debetur alteri rei, ut ſi ager tuus ſerviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus tranſeundi per tuum. Perſonalis eſt ea, qua res obligatur perſonæ, vel contra. Servitus realis alia eſt urbana, quæ debetur prædio urbano; alia ruſtica, quæ ruſtico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi cauſa confectum, ſive in urbe, ſive in villa, & hortus amœnitatis cauſa ei annexus. Ruſticum vero ſunt ager, vinea, pratum, pecorum ſtabulum a domo ſejunctum.

Servitutes urbanæ ſunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut ſtillicidium in tuas ædes, vel aream tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut feneſtra in muro non aperiatur. Servitutes ruſticæ nominatæ, ſunt iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus, quo pedes, vel eques poteſt commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum, aut vehiculum. Actus eſt jus jumentum, & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in ſe iter, & actum. Aquæductus eſt jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ vero ſunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Poſſeſſione.

1. Poſſeſſio alia eſt facti, quæ eſt actus poſſidendi, abſtrahendo an juſte, an injuſte; & alia juris. Poſſeſſio facti, quæ ordinarie intelligitur nomine poſſeſſionis, definitur rei apprehenſio, vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehenſio*, vel *detentio*: quia vel primum fit, & tunc eſt apprehenſio, quæ eſt inceptio poſſeſſionis; vel jam facta eſt, & tunc eſt

eſt detentio, quæ eſt continuatio poſſeſſionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Leſſio non ſolum res corporales, ſed etiam incorporeas, ut ſunt cenſus, beneficium, & ſimilia, quæ a Theologis dicuntur poſſideri, a juriſperitis vero quaſi poſſideri. 3. *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua poſſideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. gr. manibus, pedibus, oculis, vel ſimili modo, in ſe, vel in alio, in quo contineri cenſeatur. 4. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam poſſidendi tanquam ſuam. 5. *Juris*, id eſt jure non reſiſtente, ſeu impediente: nam ad poſſeſſionem requiritur, ut jus, ſeu Leges non impediant, ne detentio rei cenſeatur poſſeſſio ejus. Hinc detentio rei ſacræ facta a laico nequidem eſt poſſeſſio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit poſſeſſionem facti reſpectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei ſufficiat ad poſſeſſionem.

6. Poſſeſſio juris eſt jus inſiſtendi rei tanquam ſuæ, non prohibitæ poſſideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt a poſſeſſione facti, quæ eſt ipſa occupatio, vel detentio, ex qua jus oritur, ſi juſta eſt: quod ſi non ſit juſta, non oritur ex ea jus in conſcientia. 2. *Inſiſtendi rei*, hoc eſt rem pacifice detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adverſus perturbantes. 3. *Tamquam ſuæ*; nam ſi quis inſiſtat rei nomine alterius, non eſt vera poſſeſſio. Hinc tutor non poſſidet bona pupilli, ſed pupillus poſſidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut ſua, ſed nomine pupilli.

II. Poſſeſſio dividitur in naturalem, & civilem. Poſſeſſio naturalis eſt ea, qua res poſſeſſa corpore, & animo retinetur ut ſua, dum ſcilicet quis corporaliter inſiſtit detentioni rei tanquam ſuæ: quod facit, qui rei in ſuo conſpectu poſitæ ita vicinus eſt, ut ei continuo adeſſe poſſit. Civilis eſt, qua res corpore, & animo apprehenſa retinetur ſolo animo; ſic poſſidet res ſuas is, qui abeſt, quandiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia ſpecies poſſeſſionis, quæ civiliſſima dicitur, & eſt ea, quæ ſola diſpoſitione Legis acquiritur abſque omni corporis, & animi adminiculo, etiam ab inſcio: ſic hæres parvulus poſſidet hæreditatem defuncti ſine ullo apprehenſionis actu, & cognitione.

PARS

PARS II.

De injuriis, & neceſſaria reſtitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria, ſeu injuſtitia in genere.

Quæſt. I. QUid eſt injuria?

Reſp. Eſt voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum juſtitiæ jus ſuum alteri tribuitur; ita per actum injuſtitiæ hoc jus violatur. Porro injuria cenſetur gravis, ideoque mortalis, quando per ſe apta eſt parere triſtitiam magnam, ſeu difficile ſedabilem, aut averſionem animi difficile impedibilem, ſpectata communi hominum conditione, ac diſpoſitione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat juſtitiæ fini, qui eſt pax, tranquillitas, mutuus amor per conſervationem æqualitatis, & jurium.

Quæſt. II. *An ſine violentia poteſt fieri injuria?*

Reſp. 1. Fit injuria conſentienti ex dolo, vi, vel metu injuſte incuſſo; quia talis non cedit moraliter juri ſuo, ſaltem ſufficienter, ad tollendam injuriam. Nam ceſſio juris tollens injuriam, debet eſſe omnino voluntaria, & expers omnis injuſtæ coactionis, ac deceptionis: injuria enim non poteſt parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex ſua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam ſervandam dat pecuniam latroni; patitur injuriam, licet velit eam dare, quia in illam dationem non conſentit, niſi per vim injuſtam: idem dic de conſentiente per ignorantiam, ut ſi quis ſolvat centum, putans ſe ea debere, patitur injuriam, ſi quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum ſi non debeat.

Reſp. 2. Fit etiam injuria conſentienti, quoties conſenſus eſt moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria ſolventi uſuras, vel pretium juſto majus merce &c. quia conſenſus in iſta eſt nullus, quum ſit de re impoſſibili. Nam dans vult iſta dare tantum, tanquam pretium, non autem gratis, ſed impoſſibile eſt illorum eſſe pretium: mutuum enim eſt eſſentialiter gratuitum, & pretium eſt eſſentialiter quid æquale merci: ergo exceſſus pretii non eſt pretium.

Reſp. 3. Quoad jura abdicabilia, conſentienti omnino voluntarie non fit injuria, ex reg. juris 23. in 6. *Scienti, & conſentienti non fit injuria.* Quia eo ipſo quod ſponte conſentit, cedit efficaciter iſtis juribus: ideoque actio non eſt contra jus, ſed ſecundum jus alteri conceſſum. Sicque nulla eſt violatio juris, nec proinde injuria.

Reſp.

Reſp. 4. Quoad jura inabdicabilia conſentienti fit vera injuria.

Prob. 1. ex cap. 36 *de ſentent. excommun.* ubi Innocent. III. ait, percuſſionem clerici ad ſatisfactionem alicujus offenſæ juxta morem patriæ, triginta circiter fuſtium percuſſionibus corpus ſuum ultro ſubjicentis, eſſe injurioſam, licet non ſit violenta, *quum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus.* 2 Quia jus inabdicabile eſt illud, cui efficaciter cedere non poteſt Dominus: ergo quum tunc conſenſus ſit inefficax ad tollendum jus, quod habet conſentiens, ne fiat illa actio, revera manet totum jus illud, ac proinde talis actio eſt vere injurioſa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Copula cum conjugata conſentiente marito non eſt adulterium; adeoque ſufficit in confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum.* Quippe jus mariti eſt inabdicabile, quum ex natura matrimonii jus copulæ ſit eſſentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen conſentiens cenſetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura, & neceſſitate reſtitutionis.

Quæſt. I. Quid eſt reſtitutio?

Reſp. Eſt rei alienæ redditio, vel damni illati compenſatio, debita ex juſtitia ad æqualitatem; vel etiam rei alteri debitæ ſolutio. Nam de ea ſic ſumpta hic agetur. Unde eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ verſatur circa æqualitatem rei ad rem, ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 1. Differt a ſatisfactione ſive late, ſive ſtricte ſumpta. Nam ſatisfactio late ſumpta eſt quid generalius, & complectitur tum reſtitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & ſubitionem pœnæ pro offenſa alteri illata: ſatisfactio vero ſumpta ſtricte eſt inhonorationis, ac contumeliæ illatæ reparatio, & ſic ſpectat perſonam. At reſtitutio eſt rei alienæ redditio, vel damni compenſatio, vel debiti ſolutio, & ſpectat res, non perſonas; nec ſemper ſupponit injuriam, ut ſatisfactio; nam v. g. qui depoſitum reddit, vere reſtituit, licet nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de reſtitutione dicentur, applicari debent ſatisfactioni late ſumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, quum ſit eadem ratio, ac regula pro his omnibus.

Quæſt. II. *An reſtitutio actualis neceſſaria ſit ad ſalutem neceſſitate præcepti?*

Reſp. Affirm. Niſi impotentia excuſet, vel adſit juſta cauſa differendi. Conſtat 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita.. Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Et Ezech. 33. *Si fecerit judicium, & juſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit,*

in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injuſtum, vita vivet, & non morietur, &c. Et Jac. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* 2. Ex reg. 4. Jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.* Idem habet S. Auguſt. epiſt. 54. & refertur in cap. *Si res* 14. quæſt. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, quum reddi poſſit, non redditur, non agitur pœnitentia, ſed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſed ut dixi, quum reſtitui poteſt.* 3. Quia, qui non reſtituit, quum poteſt, non habet rationabilem cauſam differendi, voluntarie nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat poſſeſſione, & uſu rei ſuæ, vel debitæ, & violat jus, quod habet, ut rem illam nunc poſſideat. At injuria quælibet prohibita eſt Lege divina naturali, præſertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum.* Quod procedit, ſive res ſit debita ob injuriam, ſive ex contractu juſto, quum ſit utrobique eadem ratio, & creditor habeat jus ſtrictum poſſidendi rem Dei ſibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale eſt primario negativum, & ſecundario affirmativum. Nam primario vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum reſtituendi. *Præceptum de reſtitutione facienda, quamvis ſecundum formam ſit affirmativum, implicat tamen in ſe negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere,* ait S. Thom. quæſt. 62. art. 8. ad 1 Quare obligat ſemper pro ſemper: nam ſemper illicitum eſt retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omiſſio reſtitutionis eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino; ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Concil. gener. Later. IV. cap. 39. ait: *Non multum intereſſe, præſertim quoad periculum animæ, detinere injuſte, ac invadere alienum.* Et a Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 12. Qui decimas non ſolvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabiliter tempore omittit reſtitutionem, vel ſolutionem integram, quam poteſt facere; vel etiam brevi tempore omittit, ſi inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excuſatur, eo quod impoſuerit hæredibus ſuis obligationem reſtituendi, quum hanc ipſe nunc habeat, & implere teneatur. Adde quod ſæpe hæredes non reſtituant, ideoque periculum ſit ne omittatur reſtitutio. Qui autem non poteſt reſtituere, debet habere voluntatem ſaltem implicitam reſtituendi, quum primum facultas reſtituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, ſimul tenetur ad media ad eum neceſſaria. Qui

vero

vero non poteſt totum reſtituere, tenetur ſtatim reſtituere, ac ſolvere partem, quam poteſt, quum circa illam non habeat juſtam excuſationem.

Quæſt. III. *Quandonam peccatum injuſtæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Reſp. 1. Qui non reſtituit, vel debita non ſolvit, quum poteſt, & debet, actu peccat totò tempore, quo id omittit. Quia omiſſio reſtitutionis, vel ſolutionis debitæ, toto eo tempore, quo fieri poteſt, eſt injurioſa proximo: nam per illam continue læditur jus, quod habet poſſidendi rem ſuam, vel ſibi debitam, & ea utendi; & talis omiſſio eſt ſufficienter voluntaria, quum omittens poſſit, & debeat reſtituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim ſi non reſtituit, habet voluntatem continuam ſaltem interpretativam detinendi rem alienam, vel alteri debitam; quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; ſicut qui alium injuſte conjicit in carcerem, & ibi relinquit, continue peccat, quia continue lædat jus proximi.

Igitur, qui non reſtituit quum poteſt, peccat actu ſingulis momentis, non quidem ſingulis novum peccatum addendo, ſed prius actu continuando. Quod quo plus durat, eo fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, niſi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Reſp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & ſic multiplicat numero peccata injuſtæ detentionis. 1. Quoties habet voluntatem expreſſam non reſtituendi; nam quilibet ejuſmodi actus eſt peccatum, & nihil eſt exterius, in quo illi actus uniantur, & continuentur ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & poſtea advertit, vel advertere poteſt, ac debet ad obligationem reſtituendi, & tamen non reſtituit, quum poteſt; quia toties omiſſio reſtitutionis eſt ei ſaltem interpretative voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propoſitum reſtituendi, per impotentiam reſtituendi, per ſomnum, vel longam diſtractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non reſtituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis ſequitur iniquum detentorem teneri explicare in confeſſione. 1. Totum tempus, quo ſua culpa non reſtituit, vel non ſolvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri poteſt multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non reſtituendi, ſeu quoties admiſit novum peccatum detentionis; nam tot ſunt peccata numero diſtincta. 3. Quoties interim occaſionem reſtituendi habuerit, & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum, ſeu omiſſionum exteriorum. 4. An dominus

ex

ex illa detentione triſtitiam magnam, vel grave damnum paſſus ſit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid ſi detentor utatur re aliena?

Reſp 1. Si domino perinde ſit, utariſne re ſua, an eam apud te detineas otioſam, non magis peccas utendo, quam retinendo ſolum. Quod ſi dominus longe ferret ægrius uſum, quam otioſam detentionem, eo quod res uſu atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas uſu ejus rei, quam nuda detentione: nam plus eſt cæteris paribus uti re aliena, quam eam nude detinere invito domino, ac proinde major eſt injuria. Si res apud te facta ſit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non amplius velle, ſed potius pretium ejus, non peccas ea utendo, aut eam deſtruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non reſtituendo, quum primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis reſtituendi.

Quæſt. I. UNde *oritur obligatio reſtituendi?*

Reſp. Ex quatuor capitibus, ſcilicet, 1. Ex injuſta acceptione, qua intelligitur injuſta, & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem tuliſti, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata, vel deſtructa eſt, ſemper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod eſt res æquivalenter, ac proinde manet in altero obligatio reſtituendi. 2. Ex re accepta, id eſt, ex re aliena in ſe, vel æquivalenti extante apud alium ſine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura*, reg. jur. 48. in 6. Præterea dum res eſt aliena, eo ipſo ſubeſt juri alterius, qui inde minus habet, dum ea caret, quam habere deberet. 3. Ex contractu explicito, ſeu quaſi contractu in aſſumptione officii, ſeu muneris: nam quidquid ſit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum ſpectans, eſt contra juſtitiam commutativam, ideoque obligat ad reſtitutionem. 4. Ex Lege poſitiva, & juſta ſententia. De his duobus ultimis alibi dictum eſt.

Quæſt. II. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa, ver. gr. ob inconſiderationem, diſtractionem mentis, & oblivionem prorſus involuntariam?*

Reſp. Non oritur extra contractum, & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de conſtit. 2. Quia, qui damnum ſine ul-

lo peccato extra contractum, & officium intulit, ex nullo capite tenetur reſtituere: non ratione injuriæ, quum non peccaverit: neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel legis, vel ſententiæ, quum nihil horum extet. 3. In hoc caſu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim poteſt velle rationabiliter, ut quis ſibi non inferat damnum etiam tum, quum de eo inferendo non cogitat, & involuntarie, ac neceſſario infert: nam non poteſt rationabiliter velle id, quod tunc impoſſibile eſt. Præterea qui damnum ſine ullo peccato extra contractum, & officium intulit, ſe habet inſtar poſſeſſoris bonæ fidei, qui non tenetur reſtituere rem alienam, quam bona fide conſumpſit, ſi ex ea non ſit factus ditior.

Dixi *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus reſtituendi damnum ſecutum ex culpa mere juridica, & contrahens hoc ipſo quod contrahit, illud onus tacite in ſe ſuſcipit, quum velit, & debeat contrahere ſecundum Leges. Quare, quamvis damnum non ſit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto, ſeu contractu explicito, vel implicito: ſicut debetur, quum res perit caſu fortuito, niſi præceſſerit pactum eum præſtandi.

Quæſt. III. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damnificatione veniali?*

Reſp. 1. Ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. Quia non reſtituendo injuſte privatur dominus poſſeſſione, & uſu rei ſuæ, vel ſibi debitæ, ſufficientis ad materiam injuſtitiæ venialis, quæ tolli debet.

Reſp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio reſtituendi. Quia tunc committitur vera culpa, & injuria licet levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali, reſarciri debet, ex cap. ultim. *de injur.* cit. Non videtur tamen eſſe obligatio reſtituendi totum damnum citra contractum, aut officium: quia injuria venialis, ac imperfecta non debet citra contractum, aut quaſi contractum, tantam obligationem parere, quantum injuria gravis, & perfecte voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti, leviter eſt imputabile: Ergo non tenetur totum compenſare. Deinde quum ea reſtitutio ſit pœna, ſeu onus jure naturali culpæ correſpondens, debet eſſe culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum poſſe eſſe damnum, ut pars illius, correſpondens culpæ veniali, ſit adhuc gravis momenti, ideoque ſub mortali reſtitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita invito domino, quod eſt mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave eſt, cenſeri ordinarie debet interveniſſe culpam mortalem. Nam (ut notat Leſſius) generaliter in operibus externis periculoſis, citra ſubitaneam paſſionem vehementem, raro con-

ti-

tingit advertentia imperfecta: ſcilicet opera illa periculum ſuum ſtatim, & facile ingerunt, mentemque ad ſui conſiderationem excitant. Præterea ad mortale ſufficit confuſa cognitio periculi, vel obligationis diligentius advertendi, quæ facile haberi poteſt. Quare in dubio an culpa ſit mortalis, an venialis, totum damnum reſarciri debet, præſertim quum in dubio potior ſit conditio innocentis.

Quæſt. IV. *An oriatur obligatio reſtituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commiſſam?*

„ Nota. Culpa duplex diſtinguitur, theologica, & juridica, „ ſeu civilis. Culpa theologica eſt peccatum imputabile, ſive mor- „ tale, ſive veniale; culpa juridica eſt omiſſio diligentiæ debitæ „ ad cognoſcendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providen- „ dum, ex qua ſequitur damnum, ſive illa omiſſio ſit peccatum, „ ſive non. De hac ſola hic agitur; & triplex eſt, lata, levis, „ & leviſſima. Culpa lata eſt omiſſio diligentiæ, quam paſſim in „ rebus ejuſmodi propriis adhibere ſolent homines diligentes ejuſdem „ conditionis. Levis eſt omiſſio diligentiæ, quam adhibere ſolent „ diligentiores ejuſdem conditionis. Leviſſima, eſt omiſſio diligen- „ tiæ, quam ſoli diligentiſſimi, & prudentiſſimi adhibent. Ut ſi „ quis, verbi gratia, librum ſibi commodatum relinquat ante o- „ ſtium domus, & amittatur, tunc cenſetur amiſiſſe per culpam „ latam; ſi reliquit in cubiculo ſuo, non obſerato oſtio, erit cul- „ pa levis; ſi oſtium obſeravit, ſed non advertit an eſſet bene ob- „ ſeratum, eſt leviſſima.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, extra officium, & contractum non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi, & leviſſima. Quia citra contractum, & officium, nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in ſuis operibus, ne alteri noceat, quam in ſimilibus caſibus adhibere ſolent homines ejuſdem conditionis diligentes, ac prudentes: nemo enim tenetur eſſe diligentior, & prudentior cæteris hominibus diligentibus, & prudentibus ejuſdem conditionis, niſi ad id ſpecialiter ſe obligarit. Conſtat tamen, inquit Leſſius, eſſe obligationem reſtituendi damnum ſecutum ex culpa lata, niſi conſtet illam eſſe prorſus inculpabilem; quia quiſque ex juſtitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus ſuis eam diligentiam, quam adhibere ſolent in ejuſmodi actionibus diligentes, ac prudentes; nam quiſque jus habet, ne ſine juſta cauſa, & authoritate ſibi inferatur damnum: ergo ſi non adhibet, non facit id, ad quod tenetur ex juſtitia, & ſic damnum inde ſecutum cenſetur ei voluntarium, & merito imputatur, ac proinde illud tenetur reſarcire.

Reſp. 2. Per ſe loquendo nemo tenetur in conſcientia ad reſtitutionem propter culpam levem, vel leviſſimam in officio, vel arte commiſſam, ſed tantum propter latam. *Eſt communis, aut fere communis ſententia.* Quia nemo tenetur in officio, vel profeſſione ſua adhibere ma-

jo-

jorem diligentiam, & providentiam, quam ſoleant adhibere diligentes, & prudentes ejuſdem profeſſionis; nam nec gravius onus quis vult ſibi imponere, dum officium ſuſcipiat, vel artem exercet, nec Reipub. plus ab ipſo exigit.

Hinc advocatus, v. gr. qui bona fide præſtitit id, quod diligentes, & periti advocati in ſimilibus cauſis præſtare ſolent, non tenetur ad reſtitutionem, ſi cauſa cadat, eo quod non præſtiterit id, quod diligentiſſime præſtitiſſet. Idem dic de Judice, Magiſtratu, Medico, Architecto, &c.

Dixi *per ſe loquendo:* nam ſi quis profiteatur ſe diligentiorem, & peritiorem aliis, aut diligentiſſimum, & ſic eos, qui tales quærunt, ad ſe pertrahat; is tenetur adhibere majorem, aut etiam maximam diligentiam, & prudentiam, quia id promiſit, & ad id ſe obligavit ſaltem implicite: unde tenetur reſarcire totum damnum ex levi, vel etiam ex leviſſima culpa ſecutum, quum non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum ſaltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porro culpa, quæ dicitur lata in iis, qui officium, vel artem exercent, cenſeretur levis in aliis privatis. Unde illi dici poſſunt teneri de culpa levi comparate ad alios, qui non tenentur ex officio, vel pacto, quum debeant majorem diligentiam adhibere, quam ſi nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Reſp. 3. Qui præbet conſilium in rebus ad ſuum officium, vel artem pertinentibus, tenetur ad reſtitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in conſilio dando adhibere eam diligentiam, & prudentiam, quam adhibere ſolent in ſimilibus caſibus homines diligentes ejuſdem profeſſionis. Ergo ſi non adhibet, peccat contra juſtitiam: ideoque tenetur ad reſtitutionem damni ex hac culpa ſecuti. Item tenetur ratione ignorantiæ quia talis ex officio tenebatur hoc ſcire, & in reſponſo vitare errorem, ex quo damnum ſecutum eſt: unde merito cenſetur cauſa injuſta damni ſecuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad reſtitutionem, qui conſultus aperit bona fide dumtaxat opinionem ſuam, dicendo ita ſibi videri, vel ſuadendo, ut alter faciat, & a fortiori, ſi indicet ſe dubitare. Nam tunc ſi alter ſequatur, ſuæ imprudentiæ damnum adſcribere debet, modo conſultus non habeatur a conſulente peritior, ac prudentior, quam revera ſit. Imo ſi des conſilium in rebus, quæ ad tuum officium non ſpectant, & quarum parum peritus es, & alter ſciens tuam imperitiam, conſilium tuum ſequatur, non teneris de damno inde ſecuto; nam damnum illud ſibi imputare debet, & ſcienti, ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut ſi ſuadeas alteri contractum injuſtum, vel ut non reſtituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio, & qui-

quidem invito damnum infers tuo malo conſilio. Nec obſtat, quod veritatem inculpate ignorares; quia nihilominus imprudenter agis; nemo enim niſi imprudenter miſcet ſe conſiliis dandis in rebus, quas non intelligit, & ſciens, ac volens exponit ſe periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei ſufficienter eſt voluntarium, meritoque imputatur. Ita fere Leſſius.

Porro hæc regula juris in 6. *Nullus ex conſilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*; intelligitur ſolum de eo, qui bona fide dat conſilium in rebus ad ſuum officium non pertinentibus, & qui ratione ſui muneris, aut ſtatus peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæſt. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio reſtituendi?*

Reſp. 1. Si contractus cedat in utilitatem ſolius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad reſtitutionem, ſi res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi, & leviſſima: ſed non tenetur, ſi fecit id, quod diligentiſſimi, ac prudentiſſimi in ſimili re propria conſervanda facere ſolent. Conſtat ex l. 18. §. *commod.* & in inſtit. lib. 3. tit. 13. & ex c. 1. *de comm.* Ratio diſpoſitionis juris eſt, quia æquitas naturalis poſtulat, ut is, qui gratis utitur re alterius in ſuam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur ſolum ex dolo, vel culpa lata, l. 18. §. *de precario*: eo quod res conceſſa precario poteſt a domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum eſt, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Reſp. 2. Si contractus ſit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati, & conducti, uterque tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti ex culpa lata, & levi, non autem leviſſima, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio eſt, quia quum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas poſtulat, ut eam valde diligenter cuſtodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam ſi in ſui tantum utilitatem accepiſſet. Quare ad nihil tenetur, ſi fecerit, quod diligentiores faciunt in ſimili re propria conſervanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob ſtipendium, & domeſtici, quibus incumbit ex officio cura cuſtodiendæ rei domeſticæ, tenentur reſarcire damnum ex culpa etiam levi ſecutum. Qui tamen conductus eſt ad tranſportandam columnam, vel alias res fragiles, tenetur de culpa leviſſima reſpectu illarum rerum, l. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejuſmodi rebus non cenſetur leviſſima, ſed major propter ſummam diligentiam, quam illæ res ex natura ſua exigunt. *De Lugo, & alii.*

Reſp. 3. Si contractus cedat in utilitatem ſolius dantis, ut in depoſito, accipiens tenetur ſolum ad reſtitutionem

ex

ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. §. *de reg.* & inſtit. lib. 3. tit. 15. nam æquitas poſtulat, ut qui habet rem alienam in commodum ſolius domini, non teneatur ad majorem diligentiam, & cuſtodiam, quam paſſim adhibere ſolent in rebus ſuis homines, quum nullum commodum inde percipiat.

Hinc ſi depoſitum pereat apud te ſine tua culpa lata, non teneris illud reſtituere, niſi in his caſibus. 1. Si adſit pactum de majori, vel maxima cuſtodia adhibenda, vel etiam de caſu fortuito præſtando, ex l. 1. §. *depoſit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*. ibid. 2. Si in culpa fuiſti tecum deferendo depoſitum in locum periculoſum, vel fuiſti in mora non reddendo, quum potuiſti, & debuiſti, teneris ad reſtitutionem, quantamcumque cuſtodiam adhibueris, ex variis juribus, & c. ult. *de depoſit.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur*. 3. Si accepiſti mercedem pro depoſito cuſtodiendo, ex eodem c. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depoſiti cedit in tuam, & domini utilitatem, tranſitque in locationem operæ ad illud cuſtodiendum. 4. Si teipſum ad depoſiti cuſtodiam offeras petenti diligentiſſimum cuſtodem, tunc teneris de culpa leviſſima, l. 1. *ff. de depoſit.* quia tunc cenſeris cuſtodiam diligentiſſimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depoſitarius dicitur obligari ſolum ex dolo, non ex culpa.

Reſp. In jure lata culpa dolo æquiparatur: Lege 32. §. *depoſ.* & Leg. 226. §. *de verbor. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa eſt magna, culpa dolus eſt*. Quare quum Leges decernant dolum ſolum præſtandum eſſe, non culpam, culpæ nomine levis, & leviſſima intelligitur, & ſub nomine doli comprehenditur culpa lata. Quum autem ſtatuunt in contractibus culpam eſſe præſtandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando leviſſima, pro ſubjecta materia.

Reſp. 4. Eſt obligatio in conſcientia reſarciendi ſecundum has Leges ante ſententiam Judicis, damnum ſecutum ſine peccato, ſed ex culpa mere juridica in contractibus. *Ita Covarr. Navarr. Molin. Vaſquez, Leſſius dicens eſſe communiorem, & alii*. Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat ſe ſaltem implicite ad dam ſervandam cum onere per Leges annexo, & ad præſtandam curam, ac diligentiam, quam Leges præſcribunt; quum præſertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & ſancitæ ſint propter bonum commune, ut contractus facile ineantur; & ad excitandam curam, ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præſumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa leviſſima non poteſt forum externum præſumere peccatum mortale, ut notat Vaſquez, & tamen c. unico de commodato dicitur ſimpliciter: *Quum gratia ſui quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur*. Unde

tunc

tunc eſt obligatio reſtituendi ex contractu, cui Leges juſte eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipſo quod contrahit, tacite in ſe ſuſcipit, quum velit, & debeat contrahere ſecundum Leges.

Quæſt. VI. *An qui inculpabiliter dixit, vel fecit aliquod, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, teneatur ex juſtitia illud impedire, vel reſtituere, ſi non impediat quantum commode poteſt?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia quiſque tenetur ex juſtitia curare, ne ex ſua actione eveniat damnum proximo contra jus illius; ideoque impedire, ne malum ex ſua actione ſecutum perſeveret: alioqui qui non impedit, quantum commode poteſt, cenſetur cauſa moralis perſeverantiæ effectus a ſe poſiti, & damni ſecuti, quod proinde ei imputabitur: nam quiſque jus habet, ne ei damnum ſine juſta cauſa, & authoritate inferatur

Hinc qui inculpate errorem docuit, vel conſilium noxium dedit, tenetur, qui advertit, dedocere; qui inculpate res alienas incendit, tenetur, quantum commode poteſt, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria, & moraliter imputabilis. Si tamen non poſſet impedire alterius damnum ſine graviori, aut ſaltem æquali ſuo damno, non poterit illi imputari, ſed cenſebitur juſte permitti. Nam multo minor eſt obligatio tunc impediendi, quam non inferendi poſitive damnum: quum ipſa non oriatur ex injuſta læſione, vel actione; ideoque non eſt obligatio impediendi damni, niſi quum poteſt impedire ſine gravi, aut ſaltem æquali ſuo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet ſpectari reſpective ad damnum, quod inde proximo ſequitur.

Quæſt. VII. *Quid reſtitui debet ratione injuſtæ acceptionis, vel damnificationis?*

Reſp. Qui injuriam alteri intulit rem ejus inculpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo, &c. tenetur in conſcientia reſtituere rem, ſi adhuc extet, vel ejus pretium, ſi ipſa non extet; item omnes fructus naturales, ac mixtos, ſive perceptos, ſive non perceptos, ſed quos dominus percepturus erat, & compenſare omne damnum emergens, ac lucrum ceſſans. *Eſt communis ſententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omnino indemnem reddendi, & reſtituendi in eum ſtatum, in quo fuiſſet, ſi injuria illata non fuiſſet, alioqui injuria integre non tolleretur, nec æqualitas, quam juſtitia intendit, reponeretur; & ſic non ceſſaret totaliter injuſtitia. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione injuſtæ acceptionis, vel damnificationis eſt quantitas boni alieni ablati, & damni illati, ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de reſtit. ſpoliat. ubi Cæleſtinus III ait: *Mandamus ablata cum integritate reſtituere, damna plenarie reſarcire, & de illatis injuriis competenter ſatisfacere compel-*

la-

latis : proviſuri, ut non tantum fructus a novo, & violento poſſeſſore perceptos, ſed quos poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis eiſdem.

Igitur fur, vel malæ fidei poſſeſſor, vel damnificator injuſtus tenetur 1. Rem alienam injuſte poſſeſſam reſtituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus, quod habet, rem ſuam poſſidendi, & ea utendi. Quod ſi res aliena non extat, tenetur ejus pretium reſtituere, quum ſit cauſa injuſta damni, quod patitur dominus privatione rei ſuæ, quam tenebatur reſtituere. 2. Compenſare omne damnum emergens, & lucrum inde ceſſans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam eſt cauſa injuſta utriuſque, teneturque dominum indemnem ſervare, ut tollatur injuria illata. Porro lucrum juſtum alterius impedire eſt illi damnum inferre: nam eſt eum privare lucro ſperato, ad quod jus habet, & facere ut minus habeat, quam habuiſſet. 3. Reſtituere omnes fructus naturales, & mixtos, quos percepit, quamvis dominus non percepiſſet, nec illi extent amplius, nec ex illis factus ſit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vind.* ibi: *Certum eſt malæ fidei poſſeſſores, omnes fructus ſolere cum ipſa re præſtare.* Quia fructus rei hoc ipſo, quod producuntur, fiunt illius, qui eſt dominus rei, & res quælibet domino ſuo fructificat, ex inſtit. *de rer. diviſ.* Nam res ubicumque eſt, ſemper domini eſt, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque reſtitui debent, ac res ipſa; & nunc eſt etiam obligatio reſtituendi ex re accepta. Quod ſi illi fructus interea, dum retinentur, pereant, pereunt non domino, ſed injuſto detentori, qui eſt in mora culpabili. Item tenetur reſtituere fructus omnes naturales, & mixtos, imo & mere induſtriales, quos dominus ſingulari ſua diligentia licite percepiſſet, quamvis ipſe damnificator nullos perceperit, ex l. 33. §. *de rei vindic.* ibi: *Fructus non modo percepti, ſed & qui percipi potuerunt, honeſte æſtimandi ſunt*, Et ex cap. *Gravis* cit. nam debet compenſari omne damnum emergens, & lucrum ceſſans.

„ Nota 1. Fructus mere naturales ſunt illi, qui ex re aliqua
„ gignuntur ſine ulla fere induſtria, aut labore, ut herbæ in pra-
„ tis, arborum poma, animalium fœtus. Mere induſtriales ſunt
„ ii, qui ex ſola induſtria, & labore proveniunt, licet mediante
„ alia re tanquam mero inſtrumento, ut quæſtus, qui ex negotia-
„ tione, vel ex uſu artificioſo alicujus inſtrumenti, puta penicil-
„ li, percipitur. Fructus mixti ſunt ii, qui ab ipſa re, median-
„ te induſtria, & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinea-
„ rum, ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque re-
„ rum, quæ habent uſum locabilem. Nam pretium locationis re-
„ rum eſt fructus earum, quem pariunt mediante uſu ſui, qui eſt
„ pretio æſtimabilis, & datur ſolum pro uſu rei, ex l. 19. & 36.
„ §. *de uſuris.* Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino
„ rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi; *Domum, quam ex matris ſuc-*
„ *ceſſione ad te pertinere, & ab adverſa parte injuria occupatam*
„ *eſſe oſtendis, Præſes provinciæ, cum penſionibus, quas percepit,*
„ *aut percipere poterat, & omni cauſa damni dati, reſtitui ju-*
bebit.

,, *bebit*. Soli autem fructus mere induſtriales, quos dominus rei
,, non percepiſſet, non ſunt reſtituendi, quia non ſunt fructus rei
,, alienæ, ſed induſtriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotia-
,, tus eſt, non tenetur lucrum ſuum reſtituere, ſed ſolum pecuniam
,, ablatam, & omne damnum emergens, ac lucrum ceſſans, ſi
,, quod eſt.

,, NOTA 2. Semina, & alia ſimilia, ſi ſint aliena, non fructifi-
,, cant domino ſuo, ſed domino agri, l. 25. §. *de uſur.* ibi: *O-
,, mnis fructus non jure ſeminis, ſed jure ſoli percipitur*. Quia
,, ſunt magis agri, quam ſeminis, quod mortuum eſt, & ab agro
,, vivificari, & ali debent. Hinc qui triticum furtivum ſeminavit
,, in agro ſuo, non tenetur reſtituere ſegetes, ſed aliud triticum
,, in eadem menſura cum damno emergente, & lucro ceſſante, ſi
,, quod eſt ſecutum domino tritici.

,, NOTA 3. Reſtitutio fructuum facienda intelligi debet deductis
,, pretio operæ, ac laboris, & impenſis, quæ a domino fieri de-
,, buiſſent ad illos percipiendos, ad conſervationem rei, & ad e-
,, jus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *So-
,, luto matrim.* Quia his deductis dominus non patitur damnum,
,, & reponitur æqualitas.

Quæſt. VIII. *An injuſtus damnificator teneatur inſu-
per aliquid ſolvere pro culpa in pœnam?*

Reſp. Non tenetur ante ſententiam Judicis. Quia punitio ad Judicem pertinet; ſed poſt ſententiam tenetur pœnam ſolvere, quia Judex habet jus eam infligendi, & juſta ſententia obligat in conſcientia. Ita Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 61. art. 3.

Quæſt. IX. *An fur, vel injuſtus poſſeſſor, aut damnificator teneatur reſtituere rem alienam, ſi peritura fuiſſet apud dominum?*

,, NOTA 1. Poſſeſſor malæ fidei eſt is, qui rem alienam injuſte
,, accepit, vel retinet, aut conſumpſit, vel alienavit, putans,
,, aut dubitans eſſe alienam, vel ſe non legitime poſſidere: vel ex
,, ignorantia graviter culpabili judicans eſſe ſuam. Poſſeſſor bonæ
,, fidei eſt, qui rem alienam detinet, judicans prudenter eſſe ſuam.
,, Unde bona fides numquam poteſt oriri ex ignorantia, quæ non
,, excuſat a culpa mortali in acceptione rei, & omiſſione inquirendi
,, cujus res ſit: nam tunc non poteſt prudenter cenſeri juſta poſ-
,, ſeſſio.

Reſp. 1. Injuſtus poſſeſſor tenetur rem alienam reſti-
tuere, ſi illa non erat peritura apud dominum niſi per
injuriam alterius, v. g. furtum. *Eſt communis ſenten-
tia*. Quia ſicut ille alius faciendo injuriam, teneretur
reſtituere; ita tu præveniens teneris integre damnum re-
ſarcire, quum fueris cauſa injuſta totius damni.

,, NOTA 2. Si res periit dolo, vel injuria injuſti poſſeſſoris, quia
,, vel amiſit culpa lata, vel eam ſcienter deſtruxit, abſumſit, a-
,, lienavit, &c. tenetur ejus pretium reſtituere domino etiamſi a-
,, pud hunc caſu peritura fuiſſet. *Eſt communis ſententia*, *teſte
,, Layman*. Quia talis eſt hic & nunc cauſa injuſta interitus rei,
,, quæ vere periit per injuriam detentoris; ac proinde ratione in-
,, juſtæ læſionis, ſtatim contrahit reſtituendi obligationem, quæ
,, ſub-

,, ſubſequente fortuito caſu non extinguitur. Sic qui occidit ho-
,, die Petrum, alioqui cras interficiendum a fera, eſt cauſa injuſta
,, mortis Petri, & tenetur ad reſtitutionem. Idque magis adhuc
,, conſtat, ſi tempora, quo ex culpa perit, vel deſtructa eſt res
,, aliena, non erat notitia interitus, vel periculi futuri. Quia
,, quum periculum illud ignoraretur, res illa vere tantum valebat
,, apud homines, ſicut ſi peritura poſtea non fuiſſet. Totus ergo
,, valor ille fuit per injuriam ablatus ab injuſto poſſeſſore, & ipſe
,, totius illios debiti reus factus eſt, atque adeo ſuſcepit jam in ſe
,, onus, & obligationem totius illius debiti ſolvendi. A quo de-
,, bito non liberatur ex eo, quod eventus ſubſequens oſtendat rem
,, fuiſſe poſtea perituram, vel minus valituram: quia hoc non fa-
,, cit rem minus valuiſſe tunc quum injuſte deſtructa eſt, pro quo
,, tempore taxari debet valor damni illati: *Ita De Lugo*.

Reſp. 2. Item tenetur reſtituere rem alienam, quæ caſu apud ipſum periit, ſi non ſit omnino certum caſu perituram fuiſſe apud dominum. Quia in dubio melior eſt conditio innocentis, & domini poſſidentis jus certum recipiendi rem ſuam, vel ejus pretium.

Imo juxta multos tenetur, etiamſi res certo fuiſſet peritura apud dominum caſu, vel juſta hoſtium ſpoliatione. Quia 1. hoc ipſo, quod quis rem alienam injuſte auſert, vel detinet, facit domino injuriam, cui eſt per ſe annexa obligatio reſtituendi; per accidens autem eſt, quod eſſet caſu ſimiliter apud dominum peritura. 2. Qui injuſte accipit, injuſte detinere incipit: ſed qui injuſte detinet, ſemper eſt in mora reſtituendi. Qui autem eſt in mora, tenetur etiam de caſu fortuito: nam mora trahit ad ſe periculum rei, ut ſtatuunt jura. 3. Caſus ſubſequens non facit ut fur, vel injuſtus poſſeſſor damnum reipſa non intulerit, ſed ſolum facit, quod imputatum fuiſſet alteri cauſæ. Item, qui ſemel ratione rei injuſte acceptæ obligatur, per eventum fortuitum poſteà ſubſequentem non abſolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria eſt illatum domino, quum conſtet eum ex caſu fortuito non minus privandum fuiſſe re ſua, quam ſi nulla fuiſſet injuria illata, ideoque nihil minus habeat, quam alias fuiſſet habiturus: ex injuria autem oritur obligatio reſtituendi ſolum damnum ex ea ſecutum, non aliud.

Reſp. Damnum domino illatum eſt, ſpectato ſtatu, in quo privatus fuit re ſua per injuriam, cui per ſe annexa eſt obligatio reſtituendi.

Obj. 2. L. ult. §. *ad Leg. Rhod.* ſtatuitur, quod ſi navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipſe verò nauta me invito merces meas in navem deteriorem tranſtulerit, cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, ſi altera navis ſalva evaſerit: ſed non teneatur ſi ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conductæ periiſſent.

Reſp. Ibi non agitur de injuſto poſſeſſore, qui rem alienam habet per injuriam, ſicuti in noſtro caſu.

Sed ſi rem alienam, quæ incendio, vel aliter peritura

 erat

erat apud dominum, auferam, & poſt elapſum periculum non ſtatim reſtituam, & poſtea apud me pereat, non jam peritura apud dominum: an teneor ejus pretium reſtituere?

Reſp. Affirm. *Ita omnes*. Quia res illa a periculo libera, & ſecura ad dominum pertinebat, & ſic ei ſtatim tunc reddi debuit; quare ſi non fuit reddita, injuria ipſi facta fuit per injuſtam detentionem, quæ fuit cauſa damni; nam apud dominum non amplius periiſſet.

Quæſt. X. *An ratione injuriæ reſtitutio facienda ſit juxta ſummam æſtimationem, quam res a tempore detentionis habuit?*

Reſp. 1. Si res aliena apud furem, vel injuſtum poſſeſſorem facta eſt deterior, quam quum accepta eſt, tenetur reſtituere ſecundum ſtatum illum, quem res tunc habebat. Nam tempore, quo accepit, res illa tantumdem valebat, & accipiendo, damnum injuſtum domino intulit, privando eum re ſua in tali ſtatu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Reſp. 2. Si res apud injuſtum poſſeſſorem melior effecta eſt, ſive intrinſece, & in ſubſtantia, ut ſi vitulus evaſerit in bovem, ſive extrinſece, & in valore, ut ſi auctum ſit ejus pretium ob emptorum multitudinem, reſtitui debet domino in tali ſtatu, ſi extet. Nam res ſemper manſit in ejus dominio: melioratio autem, & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quam vendidiſſet dominus, totum pretium acceptum reſtitui debet domino, quia res tempore, quo carius vendita eſt, & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, quum ſit valor ſuæ rei. Quod ſi res caſu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore ſtatu, & valore alienata, vel conſumpta, reſtitui debet domino ſecundum æſtimationem, quam in optimo ſtatu, & maximo valore habuit ſi dominus eam tali tempore erat venditurus, vel paſſus eſt damnum emendo aliam ſummo valore: quia injuſtus poſſeſſor fuit cauſa injuſta talis lucri ceſſantis, vel damni. Idem dic, ſi incertum ſit, an dominus lucrum ex ejus melioramento feciſſet, vel quo pretio venditurus fuiſſet, ut docent paſſim Doctores. Nam injuſte privatus fuit poteſtate lucrandi, & vendendi ſummo valore, quia forte uſus fuiſſet: in dubio autem melior eſt conditio innocentis, & poſſidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imo juxta varios, reſtitutio fieri debet ſecundum ſummum valorem, & incrementum, etiamſi dominus re ſua certo uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. Quia dum res apud injuſtum poſſeſſorem melior, & carior facta eſt, domino meliorata fuit, ipſique debita erat in tali ſtatu. Ergo facta eſt domino injuria cum damno, eum privando re ſua in optimo ejus ſtatu, & valore; quæ injuſta detentio eſt nova injuria

ria a prima acceptione diſtincta, per quam ſtatim contracta eſt obligatio eam reſtituendi cum tali incremento, & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per ſolam reſtitutionem, & quamvis nullum damnum minus recipiat, ſpectato ſtatu, in quo futurus eſſet; ſi ad tempus minoris valoris rem ſervaturus eſſet, tamen recipit damnum, attento priori ſtatu, in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad ſe pertinente injuſte privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex cauſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur: Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res unquam plurimi fuit: maxime quum deteriorem rem factam fur dando non liberatur; ſemper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Reſtitutio fieri debet ſolum ad æqualitatem damni illati. At tunc non eſt illatum damnum ſecundum ſummum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certum profuturum domino. quum dominus fuiſſet eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuerit eo tempore aliam emere.

Reſp. Damnum domino illatum eſt, attento priori ſtatu, in quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re ſua in optimo ejus ſtatu, & valore.

Quæſt. XI. *An qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri, teneatur illud reſtituere?*

Reſp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala, vel otioſa, quæ fuerit periculoſa ſive per ſe, ſive ratione circumſtantiarum, teneris illud reſarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam, ne eveniret, & illud non intenderis. Quia 1. Illud damnum eſt tibi ſufficienter voluntarium in cauſa, nempe in actione tua mala periculoſa, per quam illud creas. 2. Intuliſti injuriam damnoſam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem ſibi periculoſam faceres.

Secus eſt, ſi damnum evenerit alteri ex tua actione non mala, licet periculoſa, ſed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modo adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, quum utaris jure tuo, ex c. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure ſuo.* Et ex l. 193. §. de regul. jur. *Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed ſi non adhibueris debitam cautionem, ne aliis damnum eveniret, teneris de damno. Nam quiſque tenetur ex juſtitia curare ne ex ſua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur ſine juſta cauſa, & legitima authoritate. Propter eamdem rationem teneris reſarcire damnum, ſi jus non habeas faciendi aliquid periculoſum, licet non malum. Sic qui in itinere foveam, lupi capiendi cauſa, facit, tenetur de damno. L. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Reſp. 2. Teneris reſarcire damnum, quod alteri evenit

ex tua culpa, ſcilicet actione mala, vel inutili, ſi damnum illud intendiſti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium eſt in ſe, & merito cenſeris illius cauſam, quum reipſa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam, vel inutilem.

Reſp. 3. Teneris reſarcire damnum, quod obvenit alteri ex actione tua mala, vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, ſi prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. tunc damnum illud eſt voluntarium tibi in actione illa mala, tanquam in cauſa, vel ſaltem tanquam in occaſione, quæ eſt æquivalenter cauſa. 2. Feciſti injuriam alteri, qui jus habebat, ne actionem illam malam faceres in talibus circumſtantiis, nempe cum ſuo periculo quamcumque aliunde diligentiam adhibuerit. S. Th. 2. 2. q. 74. art. 8.

Reſp. 4. Non teneris reſarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculoſa obvenit, ſi illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quod nunquam, aut fere nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumſtantiis. Quia tum damnum illud nec in ſe, nec in alio tibi voluntarium eſt, quum nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio, ubi non eſt periculum, qui alienam arborem aſcendit ad fructus furandos, & caſu cadens ſupra ſocium, eum præter intentionem occidat, non eſt reus homicidii, nec tenetur ſocio ad reſtitutionem. Quia talis aſcenſus, licet illicitus, non erat ſic periculoſus; unde ille ſolum reus eſt furti. Quando autem S. Thom. loco cit. dicit; dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius ſequitur, eſſe reum homicidii, ſupponit illam rem eſſe aliquatenus periculoſam, ſaltem ex circumſtantiis.

Quæſt. XII. *An in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa, ſit obligatio reſtituendi?*

Reſp. 1. Qui injuſte poſuit actionem ex ſe impeditivam lucri, vel damnificativam, tenetur in dubio an reipſa alteri lucrum ceſſaverit, aut damnum ſecutum ſit, reſtituere pro ratione dubii; ſeu quanti æſtimatur certum ſubeundi damni periculum. Quia talis fuit cauſa injuſta periculi, quod alter ſubit, patiendi damnum, nec conſtat non paſſum fuiſſe; iniquumque eſt, ut innocens in tali dubio totum periculum certum ſubeat, & alter ſit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus eſt de patrata a ſe actione injuſta per ſe ſufficiente ad damnum inferendum, & de damno ſecuto, ſed dubitat an ſecutum ſit ex illa, tenetur reſtituere ſaltem pro ratione dubii, & æſtimationis periculi. Dico *ſaltem*; nam juxta Leſſium, & alios multos, tenetur de toto damno; tum quia poſſeſſio eſt pro actione injuſta, quod talem effectum procrearit, niſi oppoſitum conſtet; tum quia præſumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non conſtat; ſed tunc eſt præſumptio

juris

juris damnum ex illa actione, v. g. conſilio malo, ſecutum eſſe, ex reg. 45. jur. in 6. *Inſpicimus in obſcuris, quod eſt veroſimilius, vel quod plerumque fieri conſuevit.*

Obj. Non eſt æquum, tantum teneri reſtituere eum, qui ſolum ex probabili præſumptione, quantum qui ex certa ſcientia damnum intulit.

Reſp. Hoc eſt juſtum, quando conſtat, poſitam eſſe cauſam injuſtam damni, & damnum ſecutum eſſe: nam in dubio an damnum revera ex illa actione ſecutum ſit, melior eſt conditio innocentis, & domini.

Idem dic de omiſſione injuſta, hoc eſt omiſſione rei ex juſtitia debitæ, dum dubitatur an ex ea ſecutum ſit damnum: nam in moralibus omiſſio injuſta eſt æquivalenter actio injuſta.

Quæſt. XIII. *An qui ſolo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, teneatur damnum ab hoc illatum reſarcire in ejus defectum?*

Reſp. Affirmativ. Si hoc eventurum probabiliter prævi-derit. Quia 1. talis poſuit actionem malam, & periculoſam ratione circumſtantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio ſecuturum: ergo fecit ei injuriam. Nam quilibet habet jus, ne fiat actio mala cum periculo damni ſui. 2. Vere movit alium ad damnum inferendum, & æque eſt cauſa damni, quod ex motione exempli ſequitur, ac ſi ex conſilio ſequeretur. 3. Qui occaſionem damni dat ſine juſta cauſa, damnum dediſſe cenſetur, ex cap. ult. *de injur.*, & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur.* Idem dic de eo, qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæſt. XIV. *An quis teneatur reſtituere damnum irrogatum per ſuum mancipium, animal, vel filium?*

Reſp. 1. Ante omnem ſententiam tenetur ratione culpæ, ſi negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4., & ult. *de injuriis*. Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omiſſione diligentiæ debitæ, ideoque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clauſum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eamdem rationem, qui poteſtatem in alios habent, peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, ſi, ubi eſt periculum damni, non provideant, ne fiat a ſuis. Nam dominus, & pater tenentur ex juſtitia impedire ne aliis damnum inferatur a ſuis, vel per ſua animalia.

Reſp. 2. Si damnum irrogatum ſit ſine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compenſare, ex jure civili, inſtit. digeſt., & Codic. *de noxial. action.* Et canonico, cap. ult. *de injuriis*, ibi: *Quod ſi animalia tua nocuiſſe proponas, nihilominus ad ſatisfactionem teneris: niſi e dando paſſis damnum, velis liberare te ipſum: quod ta-*

men ad liberationem non proficit, ſi fera animalia, vel quæ conſueverunt nocere, fuiſſent, & quam debueras non curaſti diligentiam adhibere. Quæ leges non ſunt pœnales, ſed diſpoſitivæ, & æquitati, ac naturali rationi valde conſentaneæ. Quia quum animal, vel ſervus non ſint ſui juris, ſed totum quod ſunt, domini ſint, leges juſte diſpoſuerunt, ut ſicut omnis utilitas ab eo proveniens domini eſt, ita etiam & damnum domini ſit, niſi velit ipſum pro eo tradere: nam qui ſentit commodum, debet ſentire & onus, reg. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante ſententiam, niſi ex conſuetudine legitime præſcripta, ſententia requiratur; nam in foro conſcientiæ idem dicendum eſt circa iſta, quod æquus Judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez, & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit, ſi ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad ſolvendum duplum illius damni, quamvis ſine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6. §. *de his, qui effuder.* ibi: *Habitator ſuam, ſuorumque culpam præſtare debet.* Sed juxta multos, ſi dominus vere peccato careat, nihil tenetur reſtituere ante ſententiam; quia ſic uſu receptæ ſunt illæ leges, nec id neceſſarium eſt ad finem illarum. At poſt ſententiam tenetur in conſcientia parere ſententiæ Judicis, quia hæc non fundatur in præſumptione culpæ, ſed in legibus, quæ ad bonum commune, & pacem publicam ita ſtatuerunt, & ut domini diligentius caverent, ne damnum aliis a ſuis inferatur.

Reſp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum reſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum ſit, ex Inſtit. *de noxial. action.*

Quæſt. XV. *An qui impedivit alterum a conſecutione alicujus boni, teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui quocunque modo etiam ſolis precibus, vel conſilio, ſaltem abſque cauſa juſta, impedit aliquem a conſecutione boni ipſi ex juſtitia debiti, ſive habeat jus in re, ſive ſolum jus ad rem, peccat contra juſtitiam, & tenetur compenſare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit cauſa injuſta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde ſi alter habebat jus in re, impediens tenetur reſtituere valorem illius rei; ſi vero ſolum jus ad rem, v. g. per juſtam promiſſionem acceptatam, electionem, præſentationem, &c. tenetur reſtituere quati jus illud judicio prudenti æſtimabitur.

Idem dic de impediente alterum, ne utatur jure ſuo, v. g. exercendi ſuam artem, operam locandi, petendi aliquid, &c. Nam quilibet habet jus utendi jure ſuo, quod jus tunc violatur.

Reſp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injuſto impedit aliquem a conſecutione beneficii, vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex juſtitia non debiti, ut doni, lega-

legati, &c. tenetur reſtituere, quanti judicio prudenti ea ſpes ei valebat. *Eſt omnium, teſte Sanchez.* Quia licet impeditus non habeat jus ſtrictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius conſecutione per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfecte liberum cuique ſit ei gratificari. Ergo tali facta eſt injuria, quæ reſarciri debet. Idque ſive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus eſt a conſecutione boni: ut ſi quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; ſive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falſo perſuadendo alterum eſſe indignum.

Dixi, *quanti ſpes &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thomas quæſt. 62. art. 2. ad 4. Quod ſi nulla erat ſpes, non tenetur reſtituere damnum, quum reipſa nullum intulerit. Si tamen exigua ſpes fuiſſet, compenſanda eſt judicio prudenti.

Qui autem a conſecutione beneficii eccleſiaſtici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim, & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum reſtituere: quia non fecit injuriam quoad illud, quum nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum, & in libera collatoris voluntate poſitum: nam illicitum eſt conferre beneficia, vel officia indignis. Item qui a conſecutione beneficii aliquem dignum, & ſpem habentem impedit, ut dignori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad reſtitutionem; quia ille non habet jus etiam remotum, ut dignori præferatur. Si tamen impediat calumnia, vel detractione, tenetur ad reſtitutionem famæ, ſicut in primo caſu.

Idem dic, ſi dignum ſolis precibus, & commendatione impedias, ut æque digno conferatur: quia non habet jus, ut illi præferatur in bonis communibus, nec injuſta via impeditur; & tibi licet petere pro æque digno; ſecus ſi injuſta via talem impedias; nam tunc teneris illi reſtituere quantum ea ſpes ei valebat: quia jus habet, ne injuſte impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Reſp. 3. Qui etſi ſine vi, vel fraude, vel alia injuſta via impedit dignum a conſecutione beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad reſtitutionem Eccleſiæ, vel Reipub. quæ inde damnum injuſte patitur. *Eſt communis ſententia.* Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic ſi modo etſi non injuſto impedias digniorem, ut detur minus digno; quia Eccleſia, & Reſpub. habent jus habendi optimos miniſtros, & magiſtratus. Sed juxta multos non tenetur reſtituere impedito; quia non violavit juſtitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis juſtitiæ habet ad beneficium, vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei ſit beneficium, vel officium, & quo poſſit illud jure exigere.

I 5 *Reſp.*

Reſp. 4. Ex communi ſententia, qui ſine vi, fraude, vel alia via injuſta aliquem impedivit a conſecutione boni non debiti ex juſtitia, non tenetur ad reſtitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, quum nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, ſi velit, & nullam viam injuſtam adhibeat. Nec refert, quod alter ſtatuerat donare; quia ſine injuſtitia ſemper poteſt propoſitum mutare: ergo & ad id induci via non injuſta. Odium autem, ſeu animus nocendi per medium non injuſtum, & in iis, in quibus poteſt quis alioqui nocere abſque injuſtitia, non eſt peccatum contra juſtitiam, ſed ſolum contra charitatem.

Hinc non tenetur ad reſtitutionem, qui ſine vi, vel fraude, aut alia ratione injuſta, ſed ſolis precibus, vel obſequiis aliquem avertit ab inſtituendo tali hærede, aut a relinquendo legato, vel donando aliquo bono; vel qui curavit revocari teſtamentum, & alium hæredem inſtitui. Quia nemo habet jus ad ſucceſſionem, vel legatum, quamdiu teſtator vivit, quum libere pro libito ſemper poſſit revocare, & mutare teſtamentum. Tamen ſine juſta cauſa aliquem a conſecutione boni non debiti impedire via non juſta eſt contra charitatem, qua debemus velle bonum proximo; & quæ vetat ne alteri faciamus, quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, ſi alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras, aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis, vel potationis, ſciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Reſp. Peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Ita De Lugo, & alii. Quia mandatarius habet jus, ut Procurator, vel Tabellarius, ſeu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex juſtitia; & tu ſcienter impedis executionem, ac uſum ejus juris, ſeu id, ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo, etſi de ſe licito, ſcienter impedit uſum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, quum violet ejus jus, ideoque tenetur ad reſtitutionem damni inde ſecuti. Idem dic, ſi famulum alterius quovis modo detineas, ſciens hanc detentionem cauſam eſſe damni domini, ad quod vitandum famulus ex juſtitia tenetur: nam cooperaris injuſtitiæ alterius, & vere es cauſa moralis talis damni.

Quæſt. XVI. *An accepta ob opus malum reſtitui debeant?*

Reſp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum reſtitui debent. *Ita omnes*. Quia iſta non dantur niſi ea lege, ut accipiens ſe obliget ad opus malum, ad quod impoſſibile eſt obligari: unde datio eſt nulla, & ſic rei dominium non fuit translatum, ex cap. ult. *de pactis*.

Reſp. 2. Crimine patrato, pretium retineri poteſt, niſi per legem aliquam acquiſitio ſit irrita, vel accipiens fiat in-

inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antoninus, Covarruv., Cajetan., Leſſius, De Lugo, & alii multi. Quia. 1. accipiens non eſt inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum eſt omnino voluntarie, non quidem ut pretium peccati, quod eſt tantum conditio, ſine qua non daretur, ſed ut ſolutio promiſſi poſita conditione. 2. Mulier poteſt retinere id, quod acquiſivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condict. ob turp. cauſ.*, & ex S. Thom. quæſt. 62. art. 5. ad 2., & in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. art. 4. quæſt. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, ſed non lucrum ſuppoſito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri poſſunt.* 3. Quia promiſſio de ſolutione pretii valet, ſi conſideretur, ut facta ex ſuppoſitione conditionis poſitæ, quamvis non valeat ut facta ſub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici ſolitas, dico eas non reddere irritam acquiſitionem rei ob turpem cauſam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; ſed ſolum decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam ſcilicet poſſet in judicio exigi promiſſum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de cond. ob turp. cauſ.* ubi res ob turpem cauſam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. §. *eod. tit.* ubi dicitur ſolutum ob turpem cauſam non poſſe repeti.

Dixi, *niſi per legem &c.* Quia quando lege aliqua poſitiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus, ex quo pendet acquiſitio, tunc res accepta reſtitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur etiam in conſcientia, quum bona, & actus ſubditorum ſubjiciantur voluntati juſtæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod ſemper per Legem juſtam intenditur. Quod ſi is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, ſi reſtituatur, tunc reſtitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: ſecus, fieri debet danti; quia quum translatio dominii rei datæ nulla ſit, res manet prioris domini, qui illius dominio ſe non abdicavit, niſi ut in recipientem transferret. Equidem ſi eam rem ob opus malum dederit, dignus eſt ut ea privetur, ſed hæc pœna infligi debet a judice, non a privato.

Reſp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda eſt a confeſſario obligatio dandi pauperibus, vel piis cauſis accepta pro quovis opere malo patrato, ſi accipiens non indigeat: tum quia peccatum eſt tali pœna dignum; tum ne lucrum ex peccato reportet, & ſic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum alliciatur.

Quæſt. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum reſtitui debeant?*

Reſp. 1. Accepta pro actione, vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione, vel omiſſione debita ex juſtitia, accipiuntur per injuſtitiam, nempe contra jus, quod habet proximus, ut id fiat, vel omittatur ſine ſumptu ſuo: at accepta per injuſtitiam reſtitui debent. 2. Tunc nullus eſt titulus, ſeu jus accipiendi, & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroſo, quum ejus natura ſit, ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex juſtitia obligatus eſt. Non item ex pacto gratuito, quia danti non eſt animus liberaliter dandi: ſed dat coacte ex metu injuriæ, ne jure ſuo defraudetur.

Reſponſio vera eſt, etiamſi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Eſt communis ſententia*. Nam ille vere dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is, cujus cauſam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex juſtitia debes. Nec refert, quod opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio nec tollit obligationem exequendi opus ſine pretio, nec ullum commodum pretio æſtimabile affert ſolventi pretium; eſtque ſolum mentalis: ergo non impedit injuſtitiam.

Hinc peccant contra juſtitiam, & tenentur reſtituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda ſententia juſta, pro teſtimonio vero dicendo, pro reſtituendo depoſito, commodato, invento, vel pro ſolvendo debito; vel ab abſtinendo a furto, homicidio, & detractione &c. quum hæc omnia ſint debita ex juſtitia.

Reſp. 2. Accepta pro opere debito ex charitate tantum, vel aliis virtutibus, quod ſine labore, ſumptu, aut periculo fieri poteſt, reſtitui debent. *Ita Covarruv.*, *Molina*, *Leſſius*, *& alii*. Quia communi hominum judicio talia opera non ſunt pretio æſtimabilia; nec omnino voluntarie, ac liberaliter aliquid pro illis datur, ſed coacte ob neceſſitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet &c. tenetur eam reſtituere.

Si autem opus illud ex ſola charitate debitum fieri nequeat ſine labore, vel ſumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri poſſe; quia qui pro illo accipit, vel exigit pretium, peccavit ſolum contra charitatem, quum opus illud ſit pretio æſtimabile. Alii vero nihil diſtinguunt, & cenſent, accepta pro quovis opere ex charitate, vel alia virtute debito, reſtituenda eſſe: quia inique exigitur, & accipitur pretium pro opere, quod nullo ablato pretio præſtari debet; & dans coacte, & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id, quod debetur. De Lugo docet, eſſe obligationem ex charitate reſtituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad ſubvenien-

niendum gratis proximo: quia ea obligatione poſita, acceptio pretii impedit ne poſſit fieri ſatis præcepto charitatis, quum pretio accepto non ſubveniatur gratis proximo, prout charitas præcipiebat; ſed tunc non eſt reſtitutio, niſi late dicta.

Reſp. 3. Si conſtet aliquid ſponte, ac liberaliter donatum præciſe ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex juſtitia, vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud reſtituere: Quia donatio gratuita, ac voluntaria eſt juſtus titulus retinendi donum gratuitum; niſi tamen Lege poſitiva inhabilis ſit ad acquirendum dominium rei dono datæ, ſicut eſt Judex circa munus ſaltem magni momenti ſponte oblatum.

Reſp. 4. Qui aliquid accepit pro actione, vel omiſſione, quæ ſolum cedit in ſuum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur illud reſtituere. Quia illud ex cauſa, vel ſub conditione donatum eſt omnino voluntarie, ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones, vel omiſſiones liberas ei ſoli utiles, ut ſi des alteri aliquid, ut Sacrum audiat, jejunet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad reſtituendum, & poſt ſententiam tenetur reſtituere, quum ſit juſta, & Legi conformis.

Quæſt. XVIII. *Quid reſtitui debet ratione rei acceptæ?*

Reſp. Qui tenetur reſtituere ſolum ratione rei acceptæ, ex communi ſententia tenetur ſolum reſtituere rem alienam ſi adhuc extet, vel id in quo ex ea factus eſt ditior ſi non extet apud ſe, & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus eſt ditior. Quia tantumdem, & non plus habet ex re aliena, ſive in æquivalenti. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione rei acceptæ eſt quantitas poſſeſſionis rei alienæ, vel in ſe, vel in æquivalenti poſſeſſæ: ita ut tantum reſtituatur, quantum rei alienæ in ſe, vel in æquivalenti poſſidetur. *Leg.* 25. *§ de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis poſſidet, quum rem alienam conſumendo, aut donando, rebus ſuis percepit, vel alienando aliquid acquiſivit.

Quæſt. XIX. *Ad quid tenetur poſſeſſor bonæ fidei?*

Reſp. 1. Qui rem alienam bona fide poſſidet, putans prudenter eſſe ſuam, ubi primum novit eſſe alienam, ex communi ſententia tenetur eam reſtituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem ſuam poſſidendi. Quod ſi non reddat ubi primum poteſt commode, incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & tenetur ad reſtitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injuſtæ detentionis, quæ eſt æquivalenter injuſta acceptio: unde ſi interim res etiam caſu pereat, tenetur ejus pretium reſtituere, quum fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino reſtituere, nec licet ei pecuniam, vel aliud pro illa ſine ejus conſenſu dare: quia

quia res illa in individuo eſt domini, nec ſine injuria poteſt dominus invitus cogi rem ſuam vendere, aut commutare, quum habeat jus illam poſſidendi, ac retinendi, & conſtat ex lib. 3. *Regum* c. 21. ubi de vinea Naboth.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ſi poſſeſſor bonæ fidei conſumpſit, vel amiſit, vel alienavit, nihil admiſit, vel tenetur reſtituere, ſi non ſit inde factus ditior, ex *inſtit. de offic. Judic.*, & l. 23, §. *de petition. hæred.* Nam quum ſolum teneatur ratione rei acceptæ, & poſſeſſæ, non tenetur plus reſtituere, quam ex ea poſſideat, ſive in ſe, ſive in æquivalenti. Sed tenetur reſtituere id, in quo factus eſt ditior ex re aliena, ex l. cit. Quia id, in quo factus eſt ditior, ſuccedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipſum, & eatenus poſſidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum eſt, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur. *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 48. Jur. in 6.

Hinc nil tenetur reſtituere, ſi res aliena durante bona fide periit caſu, vel etiam culpa, item ſi eam donavit, aut conſumpſit, aliam non donaturus. Secus, ſi aliam ex ſuis erat donaturus, quia tantumdem ex ſuis bonis ſervavit, & ſic ex re aliena plus habet, quam alioqui haberet. Si autem rem alienam ſibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipſius rei reſtituere; nam habet pretium rei, quod eſt æquivalenter res ipſa, & ſic factus eſt ditior ex re aliena.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, poſſeſſor bonæ fidei tenetur deductis expenſis, & laboribus reſtituere domino fructus rei naturales, & mixtos, qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindicat.* Nam res fructificat domino ſuo, ſive fructus, qui ex re aliqua naſcuntur, pertinent ad eum, ad quem res ipſa pertinet; nam id totum, quod res eſt, & poteſt, eſt domini, ſicut res ipſa. Si illi fructus non extent, tenetur ſolum quatenus ex iis factus eſt ditior: nam res alterius extat tantum apud ipſum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. cod. *de petit. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei poſſeſſores reddere cogendi non ſunt, niſi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur reſtituere. 1. Fructus meræ induſtriæ, quia non ſunt rei. 2. Fructus quos negligentia ſua non percepit, quamvis eos percepiſſet dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec reſtituere in priſtinum ſtatum, quum eum ab eo non detruſerit ſaltem culpabiliter: unde nec tenetur lucrum ceſſans, aut damnum emergens compenſare. 3. Juxta multos non tenetur reſtituere fructus naturales, & mixtos quos bona fide, & cum titulo colorato poſſedit per triennium, etiamſi inde factus ſit ditior: quia res mobiles præſcribuntur triennali poſſeſſione cum titulo colorato. *Inſtitut. de uſucap.*

Hinc

Hinc poſſeſſor bonæ fidei tenetur tantum reſtituere rem alienam, & ejus fructus, vel id, in quo factus eſt ditior ex re, aut fructibus ejus naturalibus, vel mixtis.

Quæſt. XX. *An, & cui reſtituenda ſint bona vacantia, & derelicta?*

Reſp. 1. Bona vacantia, ideſt bona, quæ relinquit aliquis ab inteſtato decedens ſine hæredibus, qui ſecundum Legem ei ab inteſtato ſuccedant, reſtitui debent fiſco: quia ad fiſcum pertinent, l. 4. cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios uſus per Epiſcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini* cod. *de ſucceſſ.*

Reſp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum umquam habuere dominum, jure naturæ, & gentium ſunt inventoris. Nam quum nullius ſint, fiunt primo occupantis, niſi aliter Leges ſpeciales ſtatuant, *ex inſtit. de rer. diviſ.*, & lib. 1. §. *Pro derelicto*: Bona autem derelicta ſunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam eſſe ſua nolit. *Inſtit.* Hinc bona naufragorum, vel bona, quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempeſtate projiciuntur levandæ navis cauſa, aut eluvione aquarum abripiuntur, non ſunt habenda pro derelictis, quia dominus ſemper detinet voluntatem illa habendi ut ſua: unde ei reſtitui debent etiamſi periculo eripueris, alias peritura *ex inſtit. de rer. diviſ.* & lib. 18. cod. *de furtis*, & ex cap. 3. *de rapt.*, & ex Bullis Julii II., & Pauli III. Quia ſalva facta ſunt domino ſuo, qui ſemper habuit voluntatem ut ad ſe reverterentur: res enim ſive in periculo, ſive extra periculum, ſemper eſt domini ſui.

Quæſt. XXI. *An, & cui reſtitui debeant bona inventa, & bona, ac debita incerta!*

,, Nota. Bona, ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus, vel creditor, vel ejus hæres cognoſci, vel inveniri ,, nequit poſt diligentem inquiſitionem, quæ judicio prudenti ſufficiat pro rei gravitate. Hinc non ſunt incerta dum conſtat ea ,, deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conſervari debent, quandiu eſt ſpes dominum inveniendi. Quod ſi dubitetur ſolum, cui ex pluribus res debeatur, tunc ſi dubium ,, prudenter reſolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta ,, quantitatem dubii, ut ſervetur æqualitas.

Reſp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus, vel ejus hæres, poſt diligentem inquiſitionem cognoſci non poteſt, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechiſmus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri poteſt, illa ſunt bona in uſus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis doctorum, teſte Leſſio, cum S. Thoma docet, ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod ſatis patet ex ratione, qua utuntur. 3. Res, quæ remanent in dominio alterius, ſi nequeant ei reddi, jure naturali debent ſecundum ejus voluntatem rationabilem, & pruden-

ter

ter præſumptam: nam non licet de re cuiquam aliter, quam ex ejus voluntate diſponere. At hæc cenſetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera: quum ſic impendantur optimo, quo impendi poſſunt, modo, & id cedat in ſuam, vel ſuorum, vel publicam utilitatem, nullusque ſit, qui non putet, eleemoſynam eſſe opus bonum, & utile. Jam vero, qui amiſit aliquid, ſemper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei ſuæ, niſi vel ſua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut ſententia juſta, non autem caſu fortuito. Unde illud S. Auguſt. cap. *Si quid* 14. qu. 5. *Si quid inveniſti, & non reddidiſti, rapuiſti*, 4. ex Auth. *Omnes*, Cod. *Communio, de ſucceſſ.* ibi: *Si inteſtati deceſſerint* (peregrini, & advenæ) *ad hoſpitem nihil perveniet, ſed bona ipſorum per manus Epiſcopi, ſi fieri poteſt, hæredibus tradantur, vel in pias cauſas erogentur.* Et ex l. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringetur, ſive ſcit cujus ſit, ſive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus ſit, ignoret.*

,, NOTA. Si in rei inventione nullus labor, vel ſumptus im-
,, penſus fuit, inventor non poteſt quidquam retinere, aut exige-
,, re, quia nullum habet ad id titulum: ſed tenetur rem totam
,, gratis domino, vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus
,, retinendi quidquam ex re aliena, & injuſtum eſt, ut quis rem
,, ſuam pretio ſibi comparet. Poteſt tamen accipere, quæ ipſi
,, dantur vel liberaliter ex gratitudine, modo nihil exigat, vel
,, propter laborem, ſi quis fuerit.

Reſp. 2. Bona, vel debita incerta, ſive ex delicto, ſive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, reſtitui debent pauperibus, vel aliis piis cauſis, idque jure naturali ſecundum communem ſententiam; teſte De Lugo. De bonis injuſte partis conſtat. 1 Ex cap. 5. *de uſur.* ubi Alexander III. jubet uſuras pauperibus reſtitui, ſi non ſuperſunt ii, quibus debentur, vel eorum hæredes: *Quum non remittatur peccatum niſi reſtituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibuſvis debitis ſaltem ex delicto. Et ex cap. *Nemo, qui rapit. moriens, ſi habet unde reddat, ſalvetur. Si eos, quorum fuit, invenire non potuerit, Eccleſiæ, vel pauperibus tribuat.* 2. Nemo debet commodum ex ſua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injuſto poſſeſſore: alioqui daretur occaſio injuriis inferendis ſub ſpe juſte retinendi injuſte parta.

De bonis, ac debitis non ex delicto conſtat etiam ex dictis: quia bona, ac debita incerta ſunt inſtar rerum inventarum, quarum dominus cognoſci nequit, & eadem eſt ratio pro illis; ergo idem eſt judicium de illis. Enimvero bona, quæ non poſſunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent ſecundum voluntatem ejus rationabilem prudenter præ-

ſum-

ſumptam, & ei reſtitui meliori modo, quo poſſunt, ideoque dari pauperibus, vel piis cauſis, quum id ei, vel hæredibus, vel reipubl. proſit.

Sed quid ſi poſt applicationem inveniatur dominus?

Reſp. 1. Si ante diligentem inquiſitionem bona, vel debita incerta impendiſti in pauperes, teneris adhuc reſtituere domino comparenti. *Eſt communis ſententia.* Quia feciſti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona ſua omiſſa diligenti inquiſitione alienentur; & quia tua culpa eſt, quod non inveneris dominum, ut ei reddentur bona, quando reddi poterant. Si tamen res adhuc exiſtat apud pauperem, vel locum pium, hic reſtituere tenetur: quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quod ſi poſt diligentem inquiſitionem erogaſti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, quum nihil apud te extet; neque ratione injuriæ, quia jam reſtituiſti eo modo, quo potuiſti ac debuiſti; neque ex contractu, aut Lege, quum nihil horum ſit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicaſti, Leſſius docet, te teneri ea reſtituere domino poſtea cognito, modo adhuc extent in ſe, vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta neceſſitate, ut ea tibi poſſis reſervare.

Recte autem monent, ſi res inventa, vel debita ſit magni momenti, potius eam xenodochio, vel monaſterio pauperi, quam aliis pauperibus dandam eſſe ſub obligatione eam reſtituendi domino, ſi comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes diſtributa fuerit, quum jam nulla ſpes ſupereſſet inveniendi dominum, ad nihil amplius diſtribuens tenebitur, quum adhibuerit debitam diligentiam ad reſtituendum domino, & jam reſtituerit ſecundum ejus voluntatem rationabiliter præſumptam.

Reſp. 2. Secundum multos, pauper, vel pius locus, cui bona incerta erogata ſunt, non tenetur ea reſtituere domino comparenti, niſi data fuerint ſub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquiſivit abſolute dominium: nam res ei abſolute donata eſt, quum dominus non poterat cenſeri invitus. Sed alii docent rem reſtituendam eſſe, ſi adhuc extet in ſe, vel in æquivalenti, quia donatio facta eſt ſub conditione tacita, *Si non compareat dominus*: alioqui negotium ejus non eſſet ſat bene geſtum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in ſe.

Quæſt. XXII *An qui habet rem alienam, teneatur ad reſtitutionem ſi pereat, vel deterior fiat ex caſu fortuito?*

Reſp. Qui rem alienam injuſte accepit, vel detinet, ex communi ſententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem ſervare. Qui vero rem alienam bona fide, vel ex contractu habet, non tenetur de caſu fortuito, ſi abſit culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his ſecluſis, res quælibet pe-

perit domino, l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et vero caſus fortuitus eſt extra humanam prudentiam, quum ſit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri, aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors &c. Sed ſecundum omnes, tenetur de caſu fortuito. 1. Si intercedit pactum de illo præſtando; nam pacta obligant ex juſtitia. 2. Si ſit in mora culpabili reſtituendi, ut ſi tempore ſtatuto non reſtituat rem, quum poſſit, & hæc poſtea pereat. Nam ex reg. 25. jur. in 6. *Mora ſua cuilibet eſt nociva*: ſi enim reſtituiſſet, forte non periiſſet; & per moram culpabilem fit injuſtus detentor. 3. Si ex culpa dedit occaſionem caſui fortuito, non obſervando pactum, ut ſi re uſus ſit in alio loco, vel tempore alio, quam quo conventum eſt, & magis periculoſo, in eoque res periit; vel ſi contra pactum ignem accendit in re locata, quæ poſtea caſu combuſta eſt. Nam peccavit contra juſtitiam, quod ſi non feciſſet, damnum non fuiſſet: & quia *qui occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, c. ult. *de injuriis*. Hæc traduntur cap. 2. de depoſ. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur*.

CAPUT IV.

De cooperantibus ad damnum.

Quæſt. I. AN, *qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad reſtitutionem?*

Reſp. Affirm. *Ita omnes*. Quia qui quoquo modo ſunt cauſa efficax injuſta damni, tenentur illud reſarcire; nam quiſque jus habet, ne ei quocumque modo directe, vel indirecte, immediate, vel mediate damnum ſine juſta cauſa, & authoritate inferatur, & ut reſarciatur injuſte illatum, ex c. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem forte tuliſti, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet. Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti, ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.* Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati.*

Novem autem ſunt modi, quibus quis poteſt cooperari damno alterius: unde ſecundum omnes, cauſæ cooperantes ſunt novem; ſcilicet mandans, conſulens, conſentiens, palpo, ſeu adulator, receptator, participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans: quarum ſex priores ſunt poſitivæ, tres vero poſteriores negativæ. Comprehenduntur his verſibus apud S. Thom. 2 2. quæſt. 62. artic. 3.

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Quæſt. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Requiritur ut ſua cooperatione fuerint cauſa damni. Nam qui non eſt cauſa damni nullum damnum re ipſa intulit: ſed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur reſarcire. Porro *Non ſemper conſilium, adulatio, vel aliquid hujuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ. Unde tunc ſolum tenetur conſiliator, aut palpo ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta*, ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 62. artic. 7.

Reſp. 2. Ut jubens, conſulens, conſentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur reſtituere, ſufficit, ut executor mandato, conſilio, conſenſu, adulatione, recurſu vere motus, vel alterius auxilio, ac opera adjutus ſit ad damnum inferendum. Quia tunc ſunt vere cauſa damni; neque enim eſt de ratione veræ cauſæ, ut ea non poſita non ponatur effectus, ſed tantum, ut ex ea ſequatur effectus: nam cauſa efficax eſt præciſe ea, ex qua phyſice, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv., Cajet., Sot., Azor., Vaſquez, Molina, Leſſius, De Lugo, & alii.* Idque certum eſt, inquit Leſſius, etiam ſi alius non defuiſſet, qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. nec credibile eſt aliquos id negare, ne eos quidem, qui indiſtincte requirunt, ut alioqui damnum ſecutum non fuiſſet, ſed ſupponunt nullam aliam cauſam fuiſſe ſuperventuram: alioqui eorum opinio eſt aperte falſa. Quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu, ut ſi ipſe, vel alius ſimilis non moveret, vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo vere eſt cauſa, ſine qua non fieret damnum: nam cauſa, ſine qua non, eſt ea, quæ ita cooperatur, ut ſine ipſa, vel ſimili ſuperveniente, non fieret effectus a cauſa executrice. Igitur jubens, conſulens, adjuvans &c. tenentur reſtituere, etiamſi non defuiſſet alius, qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. Enimvero alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipſe contraxiſſet: & alioqui, qui damnum injuſte paſſus eſt ab aliis, non haberet jus exigendi reſtitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare ſolum controverſia eſſe poteſt, quando executor, abſque illo conſilio, mandato, laude, miniſterio, auxilio, idem damnum illaturus fuiſſet, quamvis nulla alia ſimilis cauſa fuiſſet ſuperventura: quia nempe jam erat ex ſe ad id paratus, & promptus. Tunc etiam eſſe obligationem reſtituendi affirmant Cajet., & Sot., Medina, Vaſquez, Molina, quos refert, & ſequitur De Lugo, aſſerens hanc eſſe communem ſententiam inter recentiores, modo revera ſuo conſilio, mandato, vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis eſt vere cauſa damni: nam eſſe cauſam non eſt, quod illa deficiente, effectus non fieret, ſed quod illa etiam reipſa cooperetur ad damnum. Nec obſtat, quod executor jam ex ſe eſ-

eſſet cauſa efficax damni; nam duæ cauſæ totales morales poſſunt concurrere ad eumdem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. gr. ſi medicus erat in aliquem locum vocatus a duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter ſingulos ſeorſim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc ſingula motiva vere concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum conſilium, vel auxilium vere movet, & influit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc vere es cauſa damni: nam vere damnum adhuc oritur ex tuo conſilio &c. Cæterum in dubio, an alter tuo conſilio &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum nec ne, teneris reſtituere. Quia in dubio nemo præſumitur malum ſua ſponte facturus; & quia poſſeſſio ſtat pro obligatione reſtituendi, quum conſtet poſitam eſſe cauſam de ſe damni illativam. *Vide dicta Quæſtion. XI.*

Sed quid, ſi executor conſilio, aut alia ſimili cauſa motus eſt tantum ad damnum inferendum facilius, confidentius, vel citius?

Reſp. Multi negant, mandantem, aut conſulentem teneri tunc reſtituere. Quia tum rem moraliter æſtimando, non eſt cauſa efficax damni, & nihil intereſt ad damni illationem, an facilius, confidentius, &c. illatum ſit, ſi re vera ſublato conſilio &c. illatum vere fuiſſet ab executore jam ad id ultro determinato; tunc conſulens, laudans &c. non tam ſunt cauſæ ſubſtantiæ damni, quam modi, vel circumſtantiæ, qua mandatur executioni, ut quod fiat hoc modo, hoc inſtrumento, hoc tempore, &c. Ergo non tenetur ſubſtantiam damni rependere. Et ita ſentire dicunt S. Thom. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 1. art. 5. ad 3. quæſtiunc. ubi ait de conſulente: *Non obligatur ſemper ad reſtitutionem, niſi in certis caſibus, quando probabiliter credit, quod conſilium ſuum fuit efficax, & quod alias injuſta ablatio commiſſa non fuiſſet.* Et S. Antoninum 2. part. tit. 2 cap. 1. §. 6. ubi dicit, jubentem, & conſulentem teneri de damno, *quod alias non fuiſſet factum*, ſupple ſecluſa alia ſimili cauſa.

Medina vero, Cajetanus, Sot. Molina, Vaſquez, Reginaldus, & alii affirmant. Quia adhuc talis eſt vera cauſa damni: nam eſt cauſa hujus individuæ actionis damnoſæ, quæ hic & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porro adhuc probabilius eſt teneri ad reſtitutionem eum, qui fuit cauſa, ut damnum citius inferretur, tum ex l. 51. §. ad legem Aquil. ibi: *Si quis ſervo mortiferum vulnus inflixerit, eumdemque alius ex intervallo ita percuſſerit, ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, ſtatuendum eſt, utrum eorum lege Aquilia teneri*: tum quia alioqui potuiſſet executor mutare voluntatem, vel impediri a damno inferendo; & ſic damnum ſine tuo conſilio, vel opera potuiſſet non exti-

tiſſe, & forte non extitiſſet; deinde es cauſa damni hic & nunc illati.

Quæſt. III. *An omnes cooperantes ad damnum teneantur ſinguli in ſolidum?*

Reſp. 1. Mandans, conſulens, conſentiens, laudans, vel receptans, &c. tenetur ad reſtitutionem totius damni, ſi cauſa fuit totius damni; partis vero, ſi ſolum partis cauſa fuit. Nam quiſque tenetur reſarcire totum, & ſolum damnum, cujus cauſa injuſta fuit: & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc ſinguli tenentur in ſolidum modo infra explicando.

Quoad participantes, quum plures cooperantur ad idem damnum inferendum, ſic ut ſinguli ſint cauſa actionis injuſtæ, ſeu conferant in actionem injuſtam; ut dum plures communi conſilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum ſpoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis inſtrumenta, v. gr. claves, arma, ſcalas, &c tunc ſinguli tenentur in ſolidum, ideſt unuſquiſque tenetur non ſolum reſtituere pro ſua parte, ſed etiam reſarcire totum damnum, ſi alii non reſtituant, vel quia nolunt, vel quia non poſſunt. Nam ſinguli in totum damnum influxerunt communi conſpiratione, opera, vel auxilio; & reipſa actio damnoſa eſt communis omnibus; ideoque ſinguli ſunt cauſa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus; quum totum damnum oriatur a ſingulis, licet ſint partialis cauſa partialitate cauſæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquit.* Ad obligationem autem in ſolidum ſatis eſt, quod quilibet eorum ſit cauſa, ex qua damnum illatum eſt: ſive unus ſeorſim ad illud ſufficeret, ſive non: nam licet poſſet unus per ſeipſum ſeorſim damnum inferre; at reipſa hic & nunc ſine hoc tamquam ſocio alius damnum non infert, & ſic uterque eſt cauſa damni in totum. Ita *Covarruv. Cajetanus, Sotus, Molina, Leſſius, Tannerus, &c.* Nec obſtat, quod concurrant ad totum damnum ſolum partialitate cauſalitatis; ideoque ſolum partialiter damnum a ſingulis proveniat: nam hoc probat, ſingulos teneri tantum abſolute ad partem damni, hypothetice vero ad totum, ſeu ex hypotheſi, quod alii non reſtituant, qui tamen ſuam partem tenentur rependere alteri pro ſe reſtituenti, quum actio damnoſa vere a ſingulis manet.

Hæc autem obligatio in ſolidum ad totum magis adhuc conſtat reſpectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut ſola ejus actio ſufficeret ad illud creandum, licet non ſola illud creaverit. Quia ex modo, quo influit, totaliter ponit effectum, & eſt cauſa ſimpliciter illius: Ut ſi duo ſimul lethaliter vulnerent aliquem, ſinguli eum occidunt, quia ſinguli ponunt id, quod ſufficit ad ejus mortem. *Ita De Lugo.* Item reſpectu cauſæ partialis, ſine cujus cauſalitate, & cooperatione, quamvis alia cauſa ſuperaddita, effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo, & in æſtimatione prudenti ſingulæ ejuſmodi

di cauſæ partiales æquivalent totalibus: nam licet ſingulæ non poſſint ponere effectum, & damnum, poſſunt tamen illud impedire ſubtrahendo cooperationem, ſine qua effectus non fiet. Ita *idem De Lugo, Vaſquez.*

Quando vero plures ſic damnum inferunt, ut ſinguli ſolum faciant partem damni, independenter à ſe mutuo, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cum plures per ſe ſeparatim, ſine communi conſenſu, conſpiratione & opera damnum inferunt: tunc ſinguli non tenentur in ſolidum, ſed ſolum pro ſua parte, & independenter a ſe invicem. Quia tunc unuſquiſque non eſt cauſa totius damni, ſed ſolum partis damni, quod per ſe intulit.

Reſp. 2. Cauſæ negativæ damni, ſeu non impedientes damnum alterius, ſcilicet, mutus, non obſtans, non manifeſtans, cum ex juſtitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad reſtitutionem in ſolidum. Quia ſunt cauſa injuſta totius damni poſt alios: nam cauſa permiſſiva damni contra debitum juſtitiæ, eſt vera illius cauſa injuſta, cum potuiſſet & debuiſſet ex juſtitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus quod alter habebat, ut ejus damnum impediret, quod proinde ei merito imputatur.

Quæſt. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad reſtitutionem?*

„ NOTA 1. Conſtat omnes ad grave damnum injuſtum quovis „ modo cooperantes peccare mortaliter: nam Rom. 1. *Digni ſunt* „ *morte non ſolum qui faciunt* peccatum grave, *ſed etiam qui* „ *conſentiunt facientibus.*

„ NOTA 2. Is dicitur primo loco teneri ad reſtitutionem, qui „ ſic ad eam tenetur, ut ipſo reſtituente cæteri nihil debeant; & „ alteri reſtituenti, ipſe, quod ſolvit, totum rependere teneatur. „ Secundo loco teneri dicitur, qui ſi reſtituerit, cæteri nihil de- „ bent excepto primo, qui totum ſolutum tenetur ei rependere: „ & ſic de aliis.

Reſp. Inter obligatos in ſolidum hic ordo ex communi Doctorum ſententia ſervandus eſt.

Primo loco, & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in ſe. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam reſtituere ratione rei acceptæ, ideoque primario: res enim aliena, quamdiu extat in ſe, per ſe debetur domino, & ſemper clamat pro eo.

Quod ſi res aliena jam non extat in ſe, & is, ad quem pervenit, conſumpſit aut alienavit eam mala fide, ſciens, aut ſaltem dubitans eſſe alienam: tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium reſtituere: *quia pro poſſeſſore habetur, qui dolo deſiit poſſidere*, regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel conſumendo, non liberat eum a reſtitutione primo loco facienda, perinde ac ſi rem haberet; alioquin ex iniquitate ſua commodum reportaret. Præterea cum ex re aliena ſciens ac volens præ cæteris commodum perceperit; æquum eſt ut præ cæteris reſtituere teneatur.

Si

Si vero rem alienam habens, eam conſumpſit, alienavitve bona fide, ignorans eſſe furtivam, is non tenetur reſtituere, niſi quantum ex ea re factus eſt ditior, cum fuerit poſſeſſor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare ſi alter damnum compenſet, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic reſtituere rem, ſi adhuc extet, vel ejus pretium, ſi mala fide conſumpſit, vel quantum ex ea ditior factus eſt, ſi conſumpſit bona fide: nam jus dominii translatum eſt in eum, qui damnum compenſavit.

Secundo loco, mandans ſeu jubens; quia eſt cauſa magis principalis; executor vero ſe habet ut ejus inſtrumentum. Nam damnum non ſolum jubentis motione, ſed etiam nomine & auctoritate executoris neceſſitatem quandam moraliter imprimente, fit. Item qui fraude induxit, val metu aut vi coegit, & cui alter non eſt auſus contradicere; nam injuſte conjecit executorem in obligationem reſtituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & ſic debet executorem indemnem ſervare, ideoque prius reſarcire totum damnum inde ſecutum. Quare ſi is reſtituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco, tenetur is, qui ſuo nomine damnum fieri rogavit, aut ſuaſit ſuo nomine fieri; cenſetur in ſe totum onus reſtituendi ſuſcepiſſe, & ſe habet inſtar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, eſt cauſa principalis, quæ inſtar finis, & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Leſſius*.

Tertio loco tenetur executor, quia eſt cauſa principalis poſt mandantem, cæteri vero ſunt cauſæ ſecundariæ; nam magis ſuo nomine influit in damnum, & illud immediatius attingit, quam illæ aliæ cauſæ. Deinde quod hæ cauſæ faciunt, id faciunt, ut quodam modo ſervientes executori. Si tamen plures inter ſe inito conſilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter reſtituere tenentur: quia omnium nomine damnum factum eſt, & omnes ſunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, cæteræ cauſæ poſitivæ, nempe conſulens, conſentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur ſingulæ ad ſuam partem ſecundum proportionem ſuæ cooperationis, & quidem æquæ primo ratione ſuæ cooperationis, ſine ordine inter ſe. *Eſt communis ſententia*. Quia una non eſt cooperata ad damnum mediante altera, & ut inſtrumentum alterius, vel alterius nomine; ſed unaquæque per ſe in ſuo ordine: unde una non eſt magis, vel minus principalis cauſa reſpectu alterius. Ergo ſi mandans, vel executor non reſtituat, omnes iſtæ cauſæ ſecundariæ tenentur pro rata reſtituere, majorem quidem portionem, quæ magis, minorem vero,

vero, quæ minus cooperata eſt. Tenetur tamen quælibet totum reſtituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes ſimul tenentur primo loco; quia illorum cauſa factum eſt, & conſentiendo ut ſic fieret, tacite in ſe receperunt obligationem reſtituendi. Executor vero ut executor tenetur tunc ſecundo loco, niſi ſit etiam unus illorum, quorum cauſa factum eſt; tunc enim tenetur ſimul cum aliis.

Ultimo loco, poſt omnes cauſas iſtas poſitivas, & in earum defectum, tenentur cauſæ negativæ, ſeu non impedientes damnum contra debitum juſtitiæ. Tum quia cauſa negativa minus, ac remotius ad damnum concurrit, quam poſitiva. Nam cauſa poſitiva reipſa creat poſitive, phyſice, vel moraliter damnum; negativa vero ſolum non impedit influxum poſitive. Tum quia negativa non tenetur ad reſtitutionem, niſi qua alius damnum intulit, nec refarcit: unde damnum paſſus non poteſt petere reſtitutionem a non impediente, niſi prius probaverit ſibi damnum illatum eſſe, nec compenſatum. Ergo prius eſt, alios non reſtituiſſe, quam cauſam negativam teneri ad reſtitutionem. Ergo hæc tenetur ſolum in defectum poſitivæ. Si tamen contingeret, damnificatorem ex conſideratione præteritæ negligentiæ ſuperioris, vel cuſtodis incitari ad damnificandum, tunc ſuperior, vel cuſtos non impediens non ſe haberet ut cauſa mere negativa, ſed ſimul ut poſitiva; ideoque teneretur ſimul conferre in reſtitutionem cum cauſis poſitivis, & non poſt illas, ut notat De Lugo.

Porro inter cauſas negativas non datur ordo, quia neutra eſt inſtrumentum alterius, aut magis præcipua; niſi tamen una teneretur magis immediate impedire damnum.

Quæſt. V. *Quando plures ſunt cauſæ æque principales, vel æque ſecundariæ, ut videntur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſingulæ tenentur?*

Reſp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compenſationem; nam quum æque principaliter cooperatæ ſint ad totum damnum, æqualiter, & æquis partibus tenentur ad illius reſtitutionem. In defectum reliquorum quiſque tenetur in ſolidum, quia quiſque concurrit ad totum damnum, quum ſit cauſa totius actionis damnoſæ; ergo in defectum ſociorum, tenetur totum damnum reſarcire.

Quæſt. VI. *Si una cauſa reſtituerit, an aliæ obligentur?*

Reſp. 1. Si cauſa magis principalis totum reſtituat, cæteræ omnes liberantur ab onere reſtitutionis. *Eſt communis ſententia.* Quia cauſæ minus principales tenentur ſolum reſtituere in defectum cauſæ magis principalis, & primario obligatæ: ergo hac reſtituente, aliæ ſunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si vero cauſa ſecundaria reſtituerit, cauſa magis principalis, & primario

rio obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter*. Quia cauſa minus principalis ſolvendo acquiſivit jus, quod creditor habebat exigendi ſolutionem a cauſa principaliori, quæ primario tenebatur; nec par eſt, ut ſit pejoris conditionis, ex eo quod ſolverit id, quod altera primario tenebatur ſolvere, & qua ſolvente nihil deberet; ſicque ejus negotium utiliter geſſerit, ex l. 43. §. *de neg. geſt.* Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis eſſet ob ſuam iniquitatem, qua reſtituere noluit id, quod immediate debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1. Si mandans reſtituerit, aliæ omnes cauſæ ſunt liberæ; nam ſunt minus principales. Executori vero reſtituenti ſolus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia cauſa ſecundaria reſtituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; quum executor ſit cauſa magis principalis poſt jubentem. 3. Si cauſa poſitiva reſtituerit, libera eſt cauſa negativa; quum hæc teneatur ſolum in defectum illius. E contra ſi cauſa negativa tenuerit, tenentur cauſæ poſitivæ ſecundum ſuum ordinem ei totum ſolutum reſtituere. 4. Si creditor remittat cauſæ magis principali, ut jubenti, vel executori, aliæ ſunt liberæ. Quia quum remiſſio extinguat debitum, debitor principalis liber eſt: ergo ii, qui ſolum in ejus defectum tenebantur, ſunt liberi proinde ac ſi cauſa principalis reſtituiſſet. Si vero creditor condonet uni cauſæ minus principali, tenetur adhuc reſtituere cauſa magis principalis: quia ſolum remittitur obligatio cauſæ ſecundariæ, non cauſæ principalis, quæ per ſe tenetur independenter a minus principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipſa debent, quia ſolum portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur ſolvere portionem illius, cui remiſſio facta eſt.

Reſp. 2. Si una ex cauſis æqualiter obligatis totum reſtituerit; aliæ in defectum cauſæ priori loco obligatæ, tenentur ſingulæ pro ſua portione ei rependere. *Ita communiter*. Quia alias non ſervaretur æqualitas inter cooperantes illos, quum ſinguli æqualiter teneantur pro rata; & quia jus, quod habebat dominus exigendi a ſingulis partem, translatum eſt in eum, qui prius totum ſolvit; neque enim pro ſociis ſolvit, ut eſſent liberi a reſtitutione; ſed quia illis nolentibus, vel non valentibus reſtituere, tenebatur domino reſtitutionem integram procurare: & ſic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino ſolvit, & quod ipſi dare debuiſſent. Neque enim alii ſunt melioris conditionis, quia non fecerunt id, ad quod tenebantur; nec ille debet eſſe pejoris, quia prior ſolvit id, ad quod alii tenebantur, & ſic negotium ipſorum utiliter geſſit. Quod verum eſt, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam, quia ſcientes, & volentes induxit ſine vi, vel fraude, neque mandavit,

aut cogit, neque ſuaſit, ut in ſui gratiam agerent, ſed ob communem utilitatem, vel propriam cujuſque: unde non cenſetur totum onus reſtitutionis in ſe ſuſcepiſſe.

Quod ſi unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non poſſet ſuam portionem reſtituere, cæteri tenentur banc partem ferre, & æqualiter inter ſe dividere, v. gr. ſi tres teneantur æqualiter ad reſtituendum triginta aureos, & unus illos perſolvat, eo quod alii duo nolint, aut nequeant ſuas portiones reſtituere; poſtea vero alter eorum duorum velit reſtituere, hic tenetur priori ultra decem reſtituere quinque, tamquam dimidium portionis, ad quam tenetur tertius, qui non vult, vel non poteſt reſtituere: nam tenetur æqualiter cum eo, qui prius totum ſolvit, ſubire onus pro eodem tertio, quum ſit æque con. cauſa damni.

Quæſt. VII. *Quandonam in particulari ſingulæ cauſæ cooperantes ad damnum, tenentur ad reſtitutionem?*

Reſp. Ad ſingula ſeorſim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Reſp. 1. IS, cujus mandato ſive expreſſo, ſive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi ſententia tenetur primario ad reſtitutionem, ſive præcipiendi authoritate polleat, ſive non, quia talis eſt cauſa præcipua damni; nam ejus nomine, ac authoritate fit damnum; & mandans, ſeu jubens neceſſitatem quamdam moralem executori imprimit, qui cenſetur eſſe ſolum ejus inſtrumentum, *quum is committat vere, cujus authoritate, vel mandato delictum commiſſi probatur*, c. 6. *de ſent. excommun.* Imo tenetur reſarcire non ſolum damnum, quod præcepit, ſed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem ſecutum eſt, ſi res præcepta fuerit periculoſa. Quia tunc mandans cenſetur cauſa culpabilis talis damni, aut ſaltem dediſſe ſua culpa occaſionem tali damno, ex cap. ult. *de homicid. in 6.* ibi: *Is, qui mandat aliquem verberari, licet expreſſe inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, ſi mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat; quum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire poſſe debuerit cogitare.*

Dixi *tacite*, ut ſi quis famulo, vel filio, aut alteri, qui ipſius imperio moveatur, dicat: Vindictam ex tali opto, aut vellem ut tali inferretur tale damnum, l. 1. §. *mandat.*

Reſp 2. Ex communi ſententia, ſi jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innoteſcat, non tenetur reſtituere damnum poſtea illatum. Quia jam non cenſetur cauſa damni, quum illud non pro-

proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati, nec mandantis nomine, ſed ſuo nomine, & motu. Secus ſi revocatio mandati ante damnum non innoteſcat. Quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad reſtitutionem, licet mandatum revocaverit, ſi non impedierit ſubditum a damno inferendo: tunc enim tenetur ut non obſtans.

Reſp. 3. Si ſcias alterum paratum eſſe nomine tuo damnum inferre, nec impedias, quum poſſis, cohibendo, vel ſignificando, te nullatenus id velle, teneris reſtituere. Quia cenſeris, mandaſſe ſaltem tacite, aut certe taciturnitas tua cenſetur conſenſus, & approbatio. Deinde quiſque tenetur ex juſtitia impedire, ne nomine ipſius, & tamquam aliquid ſibi gratum, damnum proximo injuſte inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum ſuo nomine factum, teneatur reſtituere?

Reſp. Neg. Si neque expreſſe, neque tacite mandaverit. *Eſt communis ſententia.* Quia talis nullatenus eſt cauſa damni: nam id, quod poſterius eſt tempore, non poteſt eſſe efficiens cauſa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari*, intelligi debet præſertim de contractibus, qui alterius neſcientis nomine celebrati, & a conſenſu ejus pendentes, ſubſequenti ratione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quod culpam, & pœnas in jure expreſſas, non autem quoad obligationem reſtituendi, niſi ea ſit cauſa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non reſarciatur.

§. II.

De Conſulente.

Reſp. 1. Conſulens dicitur is, qui conſilio, vel precibus, promiſſis, ſuggeſtione motivi, vel oſtenſione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi ſententia tenetur reſtituere, quia eſt cauſa moralis, & injuſta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati.* Quod ſi ſint plures conſulentes, ſinguli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æque influunt, quum omnium conſilio alter motus ſit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Reſp. 2. Si conſulens ante damnum illatum revocet conſilium, ex communi ſententia tenetur adhuc reſarcire damnum poſtea ſecutum, ſi conſilium conſiſtebat in oſtenſione utilitatis, vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc merito cenſetur cauſa damni, quum ſit culpabilis cauſa motionis impreſſæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revoca-

 tione;

tione; nam hac non obſtante conſilium ſemper remanet in motivo ſuggeſto, vel via nocendi oſtenſa: quemadmodum ſi ignem injeceris in res alienas, quæ poſtea incendio conſumantur, teneris reſtituere, quantumcumque poſtea coneris extinguere ignem. Ex quo patet diſparitas inter revocationem talis conſilii, & mandati: nam revocatio talis conſilii non tollit omnem rationem agendi a conſulente propoſitam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi a mandante propoſitam, ac proinde omnem motionem ab ipſo procedentem: quum mandatarius non agat niſi nomine mandantis, nec impellatur ad agendum, niſi ut ei obſequatur. Hinc ſi mandans mandato ſuaſionem addiderit, tenetur ratione conſilii cum mandato conjuncti reſtituere damnum poſt revocationem illatum.

Quod ſi conſilium conſiſtebat in falſa doctrina, v. gr. quod talis contractus eſſet licitus, qui tamen illicitus eſt, & conſulens ante executionem illud revocaverit, aperiendo illius falſitatem, ex communi ſententia non tenetur reſtituere. Quia tunc efficaciter tollit cauſam damni inferendi, & motionem a ſe impreſſam. Item qui precibus, blanditiis, vel promiſſis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem oſtendit ſibi diſplicere, propoſitum mutaſſe, & promiſſa revocare, non tenetur reſtituere. Quia non eſt cauſa moralis damni poſtea illati: nam tollit penitus omnem rationem agendi a ſe propoſitam, & motionem a ſe impreſſam.

Reſp. 3. Qui minus malum conſulit ad majus avertendum, non tenetur ad reſtitutionem, ſi conſulit, ut minus damnum eidem inferatur, cum inferendum erat majus. Quia hoc conſilium nullum damnum alteri infert; imo majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc proprie non conſulit damnum, ſed potius imminutionem damni, ſeu evitationem majoris damni. At tenetur, ſi parato majus damnum inferre Paulo, conſulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non ſtatuerat inferre. Quia conſilio ſuo eſt cauſa injuſta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne ſibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et vero Petrus tam habet jus, ut ſervetur illæſus a minori illo damno, quam Paulus, ut ſervetur illæſus a majori. Excipe niſi damnum Petri ſit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non eſt rationabiliter invitus.

§. III.

§. III.

De Conſentiente.

Reſp. Conſentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, ſuffragium ferens, tenetur ad reſtitutionem, quando per conſenſum, approbationem, favorem, ſuffragium, authoritatem influit in actionem damnoſam: nam qui in hanc influit, eſt cauſa damni ex ea ſecuti. Influere autem cenſetur, quando ab ejus conſenſu, favore, approbatione, vel ſuffragio oritur.

Hinc, qui ſuffragium injuſtum tulit ad damnificandum, ad ſententiam, aut legem injuſtam, ad eligendum indignum in aliquod munus, vel beneficium, tenetur de damno. 1. ſi ſuffragium dedit antequam eſſent ſufficientia ad id ſuffragia, nihil obſtante quod tametſi non ſuffragatus fuiſſet, idem damnum ab aliis factum fuiſſet. *Ita communiter*. Quia revera fuit cum aliis cauſa injuſta damni; nam ſine illo, aut alia ſimili cauſa ſuperventura non fieret damnum. 2. Si ignoret eſſe ſufficientem numerum ſuffragiorum, nam voluit eſſe cauſa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, niſi per ſuffragia ſufficientia, ſi poterat adducere priores ſuffragatores ad revocanda ſua ſuffragia injuſta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo, quæ ſui erat officii, & recuſando ſuum ſuffragium: & ſic tunc tenetur de damno ſecuto ſaltem tamquam mutus, vel non obſtans. Imo tenetur etiam ut cauſa poſitiva, ſi ſuffragia ſint revocabilia, ut quum publice feruntur in conſilio. Quia tunc damnum non eſt efficaciter illatum ante ultimum ſuffragium: nam pendet non ſolum ex prima prolatione ſuffragiorum ſufficientium, ſed etiam ex perſeverantia in illis, quatenus poſtea non revocantur. Quare quamdiu ſuffragium revocari poteſt, nondum eſt efficaciter poſitum ad creandum damnum; ac proinde, qui dat ultimum ſuffragium, ſimul poſitive cum aliis concurrit ad damnum, perinde ac ſi omnes ſimul ſuffragia irrevocabilia dediſſent. *Ita de Lugo*.

Quod ſi major pars iniquum ſuffragium ante te irrevocabiliter dediſſet, ita ut nequeas impedire damnum diſſentiendo, & reſiſtendo, peccas contra juſtitiam ſuffragando, quum conſentias injuſtitiæ; ſed juxta multos non teneris reſarcire damnum, hancque eſſe communem ſententiam aſſerit Layman, quia non fuiſti cauſa illius efficax, quum jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam poſtremorum ſuffragatorum ut conſentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De palpone, ſeu adulatore, vel laudatore.

Reſp. QUI adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, ver. gr. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omiſſionem vindictæ, vel criminis, tenetur ad reſtitutionem, ſi alter ex tali laude, vel exprobratione motus ſit ad damnum inferendum. Quia eſt cauſa moralis damni; nam ſe habet inſtar conſulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore ſecuturam, velut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Reſp. AD reſtitutionem tenetur, qui recurſum, ſecuritatem, & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non refarciendum illatum. Ut ſi recipiat domi damnificatorem, & non alios paſſim; ſi rem furtivam cuſtodiat, ut furi ſervet; ſi ipſum furem, vel ejus inſtrumenta occultet, ita ut hinc incitentur ad damnificandum. Item caupo, vel alius recipiens aliquem conſumentem bona aliena, ut filiusfamilias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno; quippe ſine illis, aut alia ſimili cauſa hoc damnum non fieret, ex l. 3. §. de incendio: *Non tantum qui rapuit, verum is quoque, qui recepit, ex cauſis ſupradictis tenetur; quia receptores non minus delinquunt, quam aggreſſores.*

Qui vero furem dum a lictoribus quæritur, occultat ſolum, ut ejus vitam conſervet, non cenſetur ei cooperari, quamvis fur forte e periculo elapſus, aliquando damnum aliis ſit illaturus. Nam damnum illud eſt mere caſuale reſpectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per ſe ſolum ordinatur ad eripiendum miſerum hominem ex præſenti periculo vitæ, vel pœnæ corporalis: ſecus, ſi furem ita occultaret, ut ſpem refugii in poſterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Reſp. DUpliciter quis participans dicitur. 1. Qui ſolum particeps eſt prædæ; & hic tenetur reſtituere tantum partem, quæ ei obvenit: nam quoad illam duntaxat fecit injuriam domino, rem ejus injuſte accipiendo. 2. Qui particeps eſt actionis damnoſæ, præbendo auxilium, operam, inſtrumentum, adjuvando ad exe-

cu-

cutionem, vel explorando; & hic tenetur reſarcire damnum pro rata, imo totum, ſi alii non reſtituant ſuas partes: nam eſt cauſa injuſta actionis damnoſæ; ideoque totius damni ex ea orti. L. 21. *ff. de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui ſcalas apponit, vel eas ſuſtinet fure aſcendente, qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi cauſa, qui ad confringendum, & aſportandum adjuvat, &c. Nec refert, quod te non juvante, damnum nihilominus factum fuiſſet; nam eo ipſo, quod adjuviſti, fuiſti concauſa damni, quod revera ſine te non eſſet factum. Quare participans non ſolum peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam ſuam.* Sed etiam tenetur ad reſtitutionem.

§. VII.

De cauſis negativis.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, negative cooperantes ad damnum ſunt ii, qui non impediunt damnum, quum impedire rationabiliter poſſunt, & tenentur ex juſtitia. Tenentur autem ex juſtitia, qui tenentur ratione officii, muneris, vel contractus, ut ſuperior, princeps, dux belli, magiſtratus, bonorum adminiſtrator, pater, tutor, curator, famuli, cuſtodes pecorum, agrorum, &c. & alii ſtipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id eſt non reprehendendo, non diſſuadendo, non prohibendo, non clamando, &c. 2. Non obſtando, id eſt omittendo ſubſidium, cuſtodiam, opem, vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifeſtando damnificatorem domino, ſive ante ne fiat, ſive poſt damnum factum, ut reſarciatur, aut etiam non monendo ipſum damnificatorem de obligatione reſtituendi.

Itaque ex communi ſententia, qui tenentur ex officio, vel contractu, aut quaſi contractu, impedire damnum alterius, ſi negligant impedire, peccant contra juſtitiam, & tenentur illud reſarcire. Quia cenſentur cauſa moralis, & injuſta damni: nam hoc ipſo quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus, ut damnum ejus impediant; ac proinde ſi negligant impedire, faciunt ei injuriam damnoſam. Et vero alter damnum patitur ob omiſſionem operæ ex juſtitia debitæ ad impediendum, ideoque ob injuſtitiam illorum: nam ſi hi fecerint id, ad quod ex juſtitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis merito imputatur.

Hinc ad reſtitutionem tenentur Princeps, Magiſtratus, & belli Duces, ſi non impediant latrocinia, & injurias ſubditorum. Nam ex juſtitia tenentur conſervare jura, & bona ſubditorum; reditus enim, quos habent, ſunt ſtipendia ad hoc inſtituta. Idem dic de Judice, & Canonico,

nico, qui ſine juſta cauſa abſunt, quum prævident ali-quid iniquum eſſe gerendum: nam ex officio illud impe-dire, & contradicere tenentur.

Reſp. 2. Qui ſolum ex charitate tenetur impedire da-mnum alterius, ſi non impediat, quum ſine magno in-commodo poteſt, peccat quidem contra charitatem, ſed non tenetur ad reſtitutionem: quia non peccavit contra juſtitiam, nec cenſetur cauſa injuſta damni, quum alter non habet jus, ut damnum ejus impediat. Secus ſi quis poſitive conferat ad damnum proximi, is enim tenetur de damno: nam quilibet habet jus, ne quivis alter in damnum ejus poſitive cooperetur, quum habeat jus ne ei inferatur damnum ſine juſta cauſa, & authoritate.

Hinc ad reſtitutionem tenetur. 1. Qui a fure pecuniam accipit, ne clamet, ne indicet, vel id promiſit gratis, quamvis damnum ex ſola charitate impedire teneatur: quia hoc promiſſo furem animoſiorem, & ſecuriorem red-dit, & ſic poſitive concurrit ad damnum. 2. Qui obliga-tum ex officio ad clamandum, vel impediendum, quovis modo impedit: nam injuſte impedit uſum juris, quod habet tertius ut is clamet. 3. Qui clamare, vel obſtare volentem, licet ad id ex juſtitia non obligatum, impe-dit per vim, vel dolum: nam quiſque habet jus, ne quis ejus defenſionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injuſtam.

Sed ad quid tenentur Cuſtodes agrorum, vinearum, ſylvarum, ſi non impediant damnum, vel non manife-ſtant damnificatores, ut reſarciatur?

Reſp. Peccant contra juſtitiam, & religionem, quia a-gunt contra officium, vel pactum, & juramentum; te-nenturque reſarcire totum damnum. *Eſt communis ſen-tentia*. Nam ex officio, vel pacto tenentur ſua cuſtodia, & delatione dominum loci illæſum ſervare.

An autem teneantur reſtituere mulctas, quas domini acciperent ex delatione, ſi non deferant? Multi negant: quia hi cuſtodes conſtituuntur, non ut domini locuple-tentur ex lucro pœnarum, ſed ut cuſtodiant rem com-miſſam, & impediant damnum; nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, ſed ſolum ut non pa-tiatur damnum. Alii probabilius affirmant; quia viden-tur conſtitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præſertim quum id expediat ad avertenda multa damna, quæ alias fierent ſublato metu mulctarum: unde non deferendo peccant contra officium, & contractum; vel quaſi contractum, ſicque tenentur re-ſtituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione ſibi jure debita.

CA-

CAPUT V.

De circumſtantiis reſtitutionis, & ordine in ea ſervando.

Quæſt. I. *CUinam res debet reſtitui?*

Reſp. Ei, a quo accepta, vel ablata fuit, modo ſit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi, vel cuſtodiendi, adminiſtrandi, &c. vel ea utendi, &c. qualis eſt conductor, commodatarius, depoſitarius, & ſimiles. Quia illi fieret injuria, quum habeat jus rem poſſidendi, vel detinendi, cuſtodiendi, ea utendi, &c. Res autem aliena ablata furi, reſtitui debet non furi, ſed domino. Quia fur non habet jus eam poſſidendi, ſed dominus, admonito tamen fure, ne perſeveret in peccato, putans ſe teneri reſtituere, vel ne iterum reſtituat cum ſuo damno.

Quod ſi is, cui reſtitutio facienda eſt, mortuus ſit, fieri debet hæredibus ejus: quia hi ſuccedunt in omnia jura defuncti, l. 62. §. *de reg. jur.* & leg. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantum ſingularium rerum dominium ſuccedit.* Si autem poſt diligentem inquiſitionem hæredes cognoſci nequeant, debet reſtitutio fieri pauperibus juxta dicta de bonis, ac debitis incertis.

Porro hæredes hic intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure ſuccedunt, ſive per teſtamentum, ſive per ſententiam, ſive aliter.

Quæſt. II. *Quo tempore fieri debet reſtitutio?*

Reſp. Statim quantum moraliter fieri poteſt. *Eſt communis ſententia.* Nam præceptum reſtitutionis eſt primario negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ, vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & ſic obligat ſemper, & pro quovis tempore.

Solutio vero debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expreſſe, vel tacite conventum fuit: eo tranſacto, ſi debitor ſine juſta cauſa non ſolvat, injuriam creditori infert, & tenetur compenſare totum damnum hic obveniens, etiamſi creditor ſolutionem non exigat, ex lib. 11. *Cod. de contrab. ſtipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc ſolutionem; & ipſum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus in tempore conſtituto ſolvere, ſed creditor vel abſens ſit, nullo procuratore relicto, vel præſens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno poſtea eveniente, nec de pœna ſtatuta.

Quod ſi nullum tempus ſolutionis debitorum ex contractu expreſſe, aut tacite præfinitum ſit, tunc debitor non ante cenſetur eſſe in mora culpabili, nec tenetur de damno, quam creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per ſenſum contrarium, ex l. c. quia

tunc creditor ſciens, & valens petere, cenſetur dilationem concedere non petendo, modo non omittat petere ex metu, vel oblivione.

Porro licet debitori anticipate ſolvere debita, ſi terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo, & commodato. Quia quiſque poteſt juri ſuo cedere: & quis tunc terminus non eſt appoſitus ne ſolutio anticipate fiat, ſed ne ultra differatur. Secus ſi terminus fuit appoſitus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne ſibi fiat ſolutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæſt. III. *In quo loco, & cujus impenſis fieri debet reſtitutio?*

Reſp. 1. Si debitum ortum ſit ex injuria, nempe ex injuſta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, reſtitutio fieri debet impenſis debitoris, & in eo loco, ubi dominus rem ſuam poſſeſſurus erat, ſi ablata, vel deſtructa non fuiſſet. *Ita communiter.* Quia reſtitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum ſtatum reſtituatur, in quo fuiſſet, ſi nulla injuria illata fuiſſet, & omnino indemnis ſervetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integre tolleretur injuria, nec dominus reſtitueretur in priſtinum ſtatum, ex quo injuſte dejectus eſt, & ad quem jus habet. Quare ſi dominus alio migravit, & rem ſuam ſecus translatus erat, ſi habuiſſet, reſtitutio ei debet fieri ubi nunc degit impenſis debitoris, deductis ſumptibus, quos in ea re ſecum aſportanda facturus fuiſſet. Nec excuſatur debitor, etiamſi omnibus ſpectatis, damnum, quod ex ſumptibus, vel aliunde patietur, ſit duplo majus illo, quod dominus pateretur, ſi ei non reſtitueret, ſpectata paupertate, & neceſſitate utriuſque. Ut ſi debeat centum ex delicto, nec poſſint reddi niſi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum eſt, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis ſuis, quam quod creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior eſt conditio innocentis, ſeu injuriam paſſim, quam nocentis, qui ſibi imputare debet damnum illud, quum ſit ejus cauſa per injuriam. *Vaſquez, De Lugo &c.*

Si tamen reſtituere non poſſet, niſi faciendo impenſas duplo longe majores, quam res valeat, poteſt differre reſtitutionem, donec illam abſque tanto ſuo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut ſignificet, quid de re illa fieri velit. Quod ſi monere nequeat, & prudenter judicet numquam aliter poſſe fieri reſtitutionem; juxta multos poteſt, ac debet reſtituere ejus conſanguineis, vel pauperibus; quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus; & alioquin magna eſſet inæqualitas, ſi debitor reſtituere deberet cum quibuſcumque ſumptibus. Quiſque tamen tenetur cauſam damni a ſe injuſte poſitam tollere, & damna injuſte illata reſtituere cum ſuo

da-

damno æquali, atque etiam ſaltem paulo majore: nam juſtum non eſt, ut innocens damnum injuſte ſuſtineat, ne is, qui illud injuſte tulit, æquale aut paulo majus damnum patiatur in illo impediendo, & reſarciendo. Quare injuſtus damnificator tenetur ad amplius, quam damnum ſecundum ſe conſideratum æſtimetur, non quidem ut dominus inde plus accipiat, quam amiſerit, ſed quia hoc eſt neceſſarium tanquam medium, ut fiat integra reſtitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium neceſſarium.

„ Nota. Ut ſciatur cum quanto damno reſtituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic & nunc ſit, vel non ſit rationabiliter invitus circa omiſſionem, vel dilationem reſtitutionis; hoc autem colligi debet tum ex communi ſenſu hominum, tum etiam inde ſi attendatur, quid homines prudentes bonum ſocietatis humanæ intendentes, ſtatuiſſent circa hos caſus antequam evenirent.

Reſp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, reſtitui debent in loco, ubi habentur; nec debitor tenetur ea impenſis ſuis mittere domino, ſed impenſis domini. *Ita omnes.* Quia poſſeſſor bonæ fidei non tenetur cum ſuo damno dominum in priſtinum ſtatum reſtituere, quum eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet ſolum repræſentare rem, ubi illam habet; & cuſtodire, monito interea domino, ut ſignificet quo pacto velit rem ſibi ſuis ſumptibus remitti. Imo ipſe dominus tenetur non ſolum ad impenſas rei remittendæ, ſed etiam cuſtodiendæ neceſſarias, lib. 2. §. *de neg. geſt.*

Reſp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero reſtituenda eſt, ſi in alterius tantum partis utilitatem accepta ſint, debent ejus impenſis reſtitui, niſi juſta pactione aliter conventum ſit. Quia æquum non eſt, ut res ex contractu debita reſtituatur impenſis illius, cujus commodum in eo quæſitum non eſt, nec ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par eſt, qui ſentit commodum, ſentiat & onus, *reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui ſentit onus, ſentire debet commodum; & e contra.*

Reſp. 4. Quæ debentur ex contractu, reſtitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi.* Quia nullus locus magis juſtitiæ congruit; & æquitas poſtulat, ut ſicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ ſubſtituitur, reſtituenda eſt; ita etiam reſtituatur in eodem loco, ubi accepta fuit, quum reſtitutio ſit repoſitio rei in priſtino ſtatu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depoſitum, rem locatam in loco, ubi accepiſti, non alibi, niſi impenſis alterius. Item ex natura contractus debes ſolvere pretium rei emptæ, vel locatæ in loco, ubi res traditur, pro qua ſolvendum eſt. Nam in quocumque alio ſolutio fiat, deficere poteſt æqualitas contractus: hæc

enim deſumitur ex æqualitate dati, & accepti, quæ dependet multum a loco, in quo datur, & accipitur: quia valor rei, vel uſus illius, & æſtimabilitas pretii, ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *De Lugo*. Poſſunt tamen contrahentes de alio loco paſciſci, modo hoc onus juſta mercede compenſetur, ut ſervetur æqualitas. Et tunc ibi reſtitui debet: nam pacta juſta obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, ex *reg. jur.* 85. *in 6.*

Reſp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, teſtamento, tradi debent in loco, ubi erant, quum donarentur, (niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum ſit) & impenſis ejus, cui donata ſunt. *Ita omnes*. Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit ſe ad amplius obligare. Si tamen hæres eam alio transferret, teneretur ſuo ſumptu illam remittere in locum, ubi erat prius. *Ita Leſſius*.

Quæſt. IV. *Cujus periculo fieri debet reſtitutio?*

Reſp. 1. Reſtitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Eſt communis ſententia*. Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorſus indemnem ſervare, & ſic debet ſubire omne damnum, ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria ſibi illata. Et quia *culpa præcedente caſus etiam fortuitus imputatur*, c. ult. *de depoſ.*

Hinc ex communi ſententia, ſi debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio, quem putat fidelem, vel confeſſario tradat reſtituendam domino, & hi ſive culpate, ſive inculpate rem domino non reddant; tenetur iterum ad idem reſtituendum, donec reipſa dominus accipiat. Quod ſi pluries idem reſtituere tenetur, id fit per accidens, & ſibi imputare debet, nam *damnum, quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 86. in 6.

Reſtitutio autem rei alienæ in individuo facienda a poſſeſſore bonæ fidei fit periculo domini, modo poſſeſſor eam remiſerit per hominem, quem prudenter judicabat eſſe redditurum, ex l. 20. §. *commodat.* quia ſecluſis culpa, mora, & pacto, res perit domino. Hinc reſtitutio rei commodatæ, locatæ, depoſitæ, fit periculo domini, ſi nulla interveniat culpa reſtituentis.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ſolutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut ſi pecunia eorum ſolutioni deſtinata ſurripiatur, vel ab eo, cui reſtituenda commiſit, amittatur, aut retineatur, ipſe tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur; tunc enim ſolum a te in illum transfertur dominium. Niſi tamen creditor miſerit, vel deſignaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco creditoris, ſive creditor cenſetur accepiſſe per deſignatum. Quare ſi hic pecuniam amittat, vel retineat,

da-

damnum eſt creditoris, non tuum, l. 39. & 49 §. *de ſolut.*

Quæſt. V. *Quo ordine reſtituendum ſit?*

„ NOTA. Quando bona debitoris in ſolutionem omnibus credi-
„ toribus ſufficiunt, non eſt opus ullo ordine, quum omnibus ſa-
„ tisfaciendum ſit.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, quando res aliena ex-tat in ſe, reſtitui debet domino, nec poteſt aliis in ſolutione dari. Quia eſt domini; & debitor ſolvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde ſi ignoretur dominus rei in ſe extantis, commodatæ, depoſitæ, ablatæ &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore juſtitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, ſi is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi præſertim Juriſperiti, qui apud Covarruviam aſſerunt hanc eſſe communem ſententiam. Quia res vendita non eſt amplius venditoris, ſecuta traditione, & habita fide de pretio ejus; nam tunc translatum eſt ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, niſi vel ex conventione, vel jure poſitivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et vero ſi illa res ab emptore alteri revendita eſſet, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ, quæ adhuc extant apud emptorem, poſſunt, & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ ſupremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris §. *de tributis*, quod intellige niſi obſtet conſuetudo loci.

Reſp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Prius ſolvi debent impenſæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religioſ. & ſumpt. funeris*. Item pro curatione ejus.

2. Ex communi ſententia, prius ſolvenda ſunt debita certa, id eſt quorum cognoſcitur creditor, quam incerta, id eſt quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, quum nequeat per ſe immediate recipere rem debitam, non eſt rationabiliter invitus, ut ipſi præferatur creditor certus, qui immediate damnum pateretur ex omiſſione reſtitutionis: nam habet jus immediatum, ac determinatum exigendi ſolutionem, quod pauperes, aut aliæ cauſæ piæ non habent circa debita incerta; quum iſta poſſint in hos, vel illos uſus pios impendi. Tum maxime quia in hoc creditor incertus conſentire merito præſumitur; quum ſit opus pium, ac Deo gratum ſubvenire debitori indigenti, & gravato ære alieno, ut poſſit ſe liberare a creditoribus certis eum prementibus, remanente onere poſtea debita incerta ſolvendi pauperibus, quum facultas aderit.

3. Ex communi ſententia, debita ex titulo oneroſo

prius

prius ſolvi debent, quam debita ex titulo gratuito; v. g. liberali promiſſione, vel legato, ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex cauſa donationis convenitur, in quantum facere poteſt, condemnatur, & quidem is ſolus deducto ere alieno*. Quia in pacto gratuito, & legatis, ſubintelligitur conditio: *Si abſque tertii damno fieri poſſit niſi ſtatus rerum mutetur*. Præterea nemo cenſetur ſe ex ſola ſua liberalitate velle obligare in caſu, quo ad egeſtatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti ſolvi debent ante omnia legata etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen ſolvenda ſunt ante legata: quia obligant defunctum, non legata, quæ ſupponunt ſolutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum eſt creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pign*. Nam bona ſunt ſpecialiter obligata ſolutioni hypothecariorum, qui proinde jus ſpeciale habent, ut ex iis ſolutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios prius ſolvendum eſt iis, qui priores ſunt tempore, juxta reg. 54. jur. in 6. *Qui prior eſt tempore, potior eſt jure*. Nam obligatio poſterior non poteſt tollere jus alteri jam acquiſitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio: *Si ſine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris ſatisfieri*. Sunt tamen aliqui caſus, in quibus poſterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conſervationem, vel refectionem rei, quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign*. Nam huic damnum non infertur, quum ſine hac mutatione res hypothecata periiſſet, vel deterior facta fuiſſet. 2. Si mutuavi tibi, ver. gr. centum, ut ſatisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus aſſervarentur, debeo ex illis ſolutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, lib. 6. §. eod. tit. 3. Eſt hypotheca dotalis, per quam bona mariti ſunt obligata uxori, ejuſque liberis; ita ut ex illis bonis dos deduci poſſit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, lib. 12. Cod. *Qui potiores in pign*. Sed ex communi ſententia, dos non præfertur hypothecæ expreſſæ priori, licet præferatur expreſſis poſterioribus; tum quia creditores anteriores inique per nuptias ſupervenientes privarentur ſuo jure, quod expreſſe pacti fuerant: tum quia fiſcus, & dos æquantur in jure, & tamen fiſcus non præfertur hypothecis anterioribus expreſſis, lib. 8. §. *Qui potior in pign*. & l. 4. cod. eod. tit. 4. Quum ex pecunia pupilli, vel minoris res aliqua empta eſt, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. pen. Cod. *de ſervo pignori dato*. 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expreſſo, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferat aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui potior in pign*.

pign. Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim ſine mea pecunia mutuata non haberet illam rem, vel ejus valorem. 6. Quum quis cum fiſco contraxit, manent ejus bona fiſco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiſcus ratione tributi nondum ſoluti, lib. 2. Cod. *de priv. fiſci*. 7. Quum qui alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licet ſit poſterior dote: quia in his duobus ultimis caſibus ſpectatur bonum commune; quod privato præferri debet.

6. Poſt creditores hypothecarios, ſeu reales ſolvendum eſt aliis creditoribus perſonalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco ſolvendum eſt iis, qui habent perſonale privilegium prælationis; quales habet ſponſa in bonis ſponſi ratione dotis traditæ, non ſecuto matrimonio; & qui depoſuit pecuniam apud numularium, non percipiens inde uſuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, inſtruendam, emendam, &c.

Secundo loco ſolvendum eſt aliis creditoribus ex titulo oneroſo, cuique pro rata, v. gr. media, vel tertia pars debiti, ſive debitum ex contractu, ſive ex delicto contractum ſit: nam ſecundum multos inter hæc debita nulla eſt prælatio, quum ſint æque debita ex juſtitia ſine ullo privilegio. Itaque inter creditores mere perſonales nulla eſt prælatio, ſed cuique pro rata ſolvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de priv. credit.* ibi *Privilegia non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſa: & ſi ejuſdem tituli fuerunt, concurrunt, licet diverſitates temporis in his fuerint.* Quia omnes æquale jus habent; Et illa regula: *Qui prior eſt tempore &c.* valet ſolum inter hypothecarios.

,, Nota. Quæ haſtenus de ordine reſtitutionis dicta ſunt ex ju-
,, re communi, ſeu cæſareo, ea ſervanda ſunt ubi, & quatenus
,, illud receptum eſt. Quod ſi in aliquibus locis ſint hae de re
,, aliæ leges, vel conſuetudines, rationi conſentaneæ, ſervandæ
,, ſunt etiam in foro conſcientiæ, ut docet communis ſententia;
,, nam hæ leges non nituntur falſa præſumptione. At omnis lex
,, rectæ rationi conſentanea, quæ non nititur falſa præſumptione,
,, obliget in conſcientia, quum ſit actus efficax, & abſolutus po-
,, teſtatis obligativæ. Præterea nemo jus habet diſponendi de bo-
,, nis ſuis, niſi ſecundum leges, & cum dependentia a ſuprema
,, poteſtate, quæ habet jus altum in bona privatorum relate ad
,, bonum commune, quod eſt finis omnium legum.

Quæſt. VII. *An prius petenti liceat prius ſolvere?*

,, Nota. Non licet creditori prius petenti ſolvere cum damno
,, ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia
,, huic fieret injuria, quum habeat jus prælationis. Unde ſolvens
,, tenetur ei de damno, & ipſe poteſt recuperare ab alio creditore
,, id, quod ſolutum eſt, l. 22. Cod. *de Jure deliber.* Qui ſolutio-
,, nem petiit, vel accepit, ſciens jus aliorum, peccavit contra ju-
,, ſtitiam, & tenetur ante ſententiam Judicis reſtituere aliis cre-
,, ditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnoſam;

,, nam

„ nam petendo induxit debitorem ad damnum injuſtum inferendum
„ creditoribus hypothecariis, & ſolutionem recipiendo cooperatus
„ eſt injuſtæ damnificationi illorum.

Reſp. Si unus ex creditoribus perſonalibus, non privilegiatis, exigat in judicio ſolutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integre ſolvere, etiamſi tempore eſſet poſterior. Quia lex, & ſententia Judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante cæteros, l. 6. & 24. §. *Quia in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam ſi extra judicium petat, controvertitur. Aſſerunt Sylveſter, Navarrus, Leſſius, & alii; quia diligentia poſterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia in l. 24 cit. dicitur non poſſe revocari id, quod ſolutum eſt uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem ſuam conditionem fecit. Alii cum De Lugo negant, quia ſola petitio privata ſine ſententia Judicis non poteſt dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium: & leges ſupradictæ intelliguntur de petitione in judicio, accedente ſententia Judicis.

Sed ſi debitor non valens ſolvere omnibus creditoribus, ſolverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic teneatur reſtituere alteri creditori habenti tale jus?

Reſp. Affirm. Quia accipiendo ſolutionem impedit alterum a recipienda ſolutione ſibi prius jure debita, & ſic facit ei injuriam damnoſam. Et tunc violatur non ſolum ordo, ſed etiam ſubſtantia reſtitutionis; nam quod uni ex juſtitia debitum eſt, ſolvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injuſtæ, & damnoſæ alterius, ſeu damnificationi injuſtæ creditoris, cui hæc pecunia prius debetur, & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injuſtæ eſſe poteſt, quam acceptio, quæ illam perficit, & complet, & ſine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injuſtæ, & damnoſæ tenetur ad reſtitutionem. *Ita Azor, De Lugo, & alii.*

Quæſt. VIII. *An debitor poſſit ſolvere totum debitum creditori non petenti, ſi ipſe non ſit par ſolvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam, nec privilegium?*

Reſp. Neg. Quia facerent injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio, & actione ipſis præferatur. Nam ſpectato jure naturali bona debitoris, quæ omnibus debitis ſolvendis non ſufficiunt, ſunt pro rata ſecundum proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam ſunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, ſi unus creditor ſit in gravi neceſſitate, non alii: quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis, qui quum non indigeant, non ſunt rationabiliter inviti.

Quæſt. IX. *An qui aliquid gratis, vel cum onere acci-*

accipit ab eo, quem ſcit exinde reddi impotentem ad ſolvenda debita, peccet contra juſtitiam, & teneatur accepta reſtituere, licet eum ad id non induxerit?

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia, teſte De Lugo.* Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus: nam cooperatur injuſto impedimento, quo debitor reddit ſibi impoſſibilem ſolutionem, ſive concurrit efficaciter ad injuſtam alienationem, & injuſtitiam contra creditores a debitore admiſſam: quælibet enim alienatio ad ſui valorem, & efficaciam requirit acceptationem. Et vero (ut ait De Lugo) ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua, quam inductio; ſi enim tu non acceptares rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipſe non eſſet impotens ad ſolvendum: Ergo per acceptationem non minus, quam per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imo tu comples, & perficis illud, quod per obligationem debitoris ſolum erat inchoatum, & quaſi in effectu, per acceptationem vero perficitur, & ponitur in effectu. Hinc Clerus Gallicanus an. 1700. ut falſam, & juſtitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propoſitionem: *Etiamſi donatario perſpectum ſit bona ſibi donata a quopiam ea mente, ut creditores fruſtrentur, non tenetur reſtituere, niſi eam donationem ſuaſerit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De cauſis excuſantibus a reſtitutione, vel ejus dilatione.

Quæſt. I. AN *remiſſio creditoris excuſet a reſtitutione?*

Reſp. Affirm. ſi ſit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi, & accipiendi ſolutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio ſolvendi, quæ poſtea non redit; nam obligatio ſemel extincta minime reviviſcit; lib. 9. Cod. *de remiſſ. pign.* Deinde ſicut creditor poteſt jus ſuum, quod habet in debitorem alteri donare, ita etiam ipſi debitori, quod eſt remittere; nam remiſſio eſt quædam donatio.

Ut autem hæc remiſſio ſit legitima, & vere liberet a reſtitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remiſſio ſit perfecte voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia eſt liberalis donatio ſui juris, ideoque actus liberalitatis, qui neceſſario procedere debet ex ſpontanea, ac liberali voluntate. Hinc nulla eſt remiſſio facta ex errore, vel ignorantia, utpote voluntarium tollente; aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum, & injuriam; nemo quippe ex ſua injuria jus, & commodum reportare poteſt. Metu cenſetur extorta, ſi debitor expreſſe, vel implicite minetur creditori, niſi remittat vel totum, vel partem; aut ſi adhibeat pre-

preces valde importunas incutientes metum, aut ſignificet niſi contentus ſit parte debiti oblata, & reſiduum remittat, omnia amiſſurum; item ſi cogat creditorem ſubire multas moleſtias in petendo debito, ſæpe venire, fruſtra diu expectare, &c. Fraus eſſet ſi debitor fingeret ſe longe pauperiorem, quam revera ſit, &c.

Hinc invalida eſt remiſſio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa, vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remiſſionem concedunt ex metu, ne iis diſpliceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor poſſit condonare debitum: non enim poteſt condonare, niſi qui poteſt donare. Hinc filiusfamilias non poteſt remittere debita paterna, ſicut nec procurator, vel commiſſarius, quæ debita ſunt domino, vel committenti, &c.

3. Ut condonatio non ſit a jure annullata, prout eſt in his caſibus. 1. Si viſitantes Eccleſias, accipiant aliquid ab iis præter neceſſaria ad victum pro illis diebus, quibus viſitant, tenentur reſtituere duplum intra menſem, non obſtante quacumque remiſſione iis ſponte facta a dantibus, cap. 2. *de cauſ. in 6.* 2. Si judex delegatus, aliquid acceperit a partibus, niſi forte eſculentum, aut poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus poſſit conſumi, vel ſi dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit plus, quam moderatas impenſas: vel ſi denique acceperit aliquid pro impenſis, dum partes ſunt pauperes, tenetur accepta reſtituere, non obſtante remiſſione, cap. 11. *de reſcript. in 6.* 3. Si inquiſitores prætextu officii inquiſitionis pecunias extorſerint, tenentur reſtituere nullis remiſſionibus ſuper hoc valituris, *Clement.* 2. *de hæred. in 6.* 4. Si Canonicus, qui non intereſt officio, acceperit diſtributiones. *Conc. Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 12.

Quæſt. II. *An ceſſio bonorum creditoribus facta, liberet a reſtitutione?*

Reſp. Neg. Sed ſolum excuſat a dilatione, ita ut debitor teneatur debita integre ſolvere ex iis, quæ poſtea acquirit, retentis neceſſariis ad ſuam, & ſuorum ſuſtentationem parcam. *Eſt communis ſententia.*

Prob. 1. Ex jure civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere poſſunt*, ibi: *Qui bonis ceſſerint, niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (ceſſionis) *eis prodeſt, ne judicati detrahantur in carcerem*. Et, ex l. 4. §. de ceſſ. bon. *Is, qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea acquiſierit, quantum facere poteſt convenitur*. 2. Quia in foro conſcientiæ per neceſſitatem, & impotentiam non tollitur, ſed ſolum ſuſpenditur obligatio reſtituendi, donec facultas adſit: ergo, nec ceſſio plus præſtat. Igitur ceſſio bonorum hoc ſolum præſtat, ne debitor poſſit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, poſſit eo ſpoliari, ſi eo indigeat ad ſuam, vel ſuorum ſuſtentationem,

ex l. 6. §. *de ceſſ. bon.* Quod etiam valet in foro conſcientiæ, quum ſit privilegium jure conceſſum, & contractus juxta leges celebrentur; ſed de reſiduo tenetur debita ſolvere.

Quæſt. III. *An ingreſſus in Religionem liberet a reſtitutione?*

„ NOTA. Apud omnes conſtat validam eſſe profeſſionem hominis „ debitis gravati; quia perſona ejus eſt libera; nec jure poſitivo „ irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum ab„ rogans quod Sixtus V. ſtatuerat. Uterque autem Pontifex prohi„ buit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Reſp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingreſſum reſtituere; nam nullam habet juſtam differendi cauſam.

Reſp. 2. Secundum multos, ſi debitor poſſit brevi tempore, ver. gr. paucis annis, conſuetis laboribus ſolvere debita ſaltem magna ex parte, tenetur differre ingreſſum, ut ea ſolvat: quia alioqui creditores eſſent rationabiliter inviti, & ſic injuriam iis inferret.

Reſp. 3. Si debita ſint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor poteſt religionem ingredi, licet manens in ſæculo poſſit ſolvere. *Id ſupponunt omnes*. Quia poterit ſaltem ex conſilio confeſſarii, ea ſibi tanquam pauperi applicari ad opus Dei gratum, & meritorium, ut nempe poſſit ingredi religionem.

Reſp. 4. Si debitor non poſſit debita ſolvere, niſi longo tempore, vel inſolitis laboribus, ſecundum multos poteſt licite religionem ingredi, relictis omnibus bonis ſuis creditoribus. Quia in hoc caſu debitor pateretur damnum in bonis ſpiritualibus longe majus, quam ſit commodum creditorum, unde hi non ſunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex juſtitia reſtituere, ideoque injuriam inferret, ſi voluntarie ſe impotentem reddat ad ſolvendum; obligatio autem juſtitiæ prævalet conſilio: Tum quia ſtuprator virginis ſub promiſſione matrimonii, tenetur abſtinere ab ingreſſu religionis, ut promiſſioni onerosæ ſatisfaciat. Et hæc ſententia, teſte Layman, fuit approbata a Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæſt. IV. *An ſi debitor immemor ſui debiti tantum donat creditori, quantum ei debet, excuſetur a reſtitutione?*

Reſp. Neg. Niſi ex manifeſtis conjecturis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto ſiquid deberet. Quia liberalis, & gratuita donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debiti ex juſtitia: nam hæc inter ſe pugnant. Nec refert quod ſi debitor debiti ſui meminiſſet, gratis non donaſſet; nam actualis diſpoſitio voluntatis, non autem conditionalis, ſeu conditionate futura attendenda eſt, & operatur in pactis: nam quod non exiſtit actu, nihil efficere poteſt. Si tamen debitor memor debiti tantumdem

do-

donet animo ſe liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, ſatisfacit debito, & ſic nil jam habet.

Quæſt. V. *An debitor liberetur a reſtitutione, ſi creditori ſui creditoris ſolvat, quod debet?*

Reſp. Multi affirmant, modo debita utriuſque ſint ejuſdem naturæ, nec ſint alii priores creditores privilegiati, aut hypothecarii. Quia, inquiunt, ſolvendo fratri meo centum, quæ illi debes, emo, & acquiro jus, quod habebat exigendi a te centum. At jus, quod habeo in te tanti valet, quanti illud, quod tu habes in me; & ſic hæc jura ſunt æqualia, & proinde jam inter jura illa eſt poſita compenſatio, ſive acquiſitio unius eſt ſolutio alterius.

Certe id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi, & accipiendi id, quod ei debetur, & debitor habet obligationem ſolvendi ſuo creditori id, quod ei debet, nec debitoris eſt creditoris ſui debita ſolvere. Et vero in foro externo cogar iterum ſolvere tibi, niſi mea cauſa factus ſis debitor alteri, ut ſi gerens mea negotia mutuum ab alio acceperis, vel niſi ob rem alterius debitum contraxerim; ut ſi conduxi a te domum, quam tu ab illo conduxiſti.

Quæſt. VI. *An excuſetur a reſtitutione, qui non poteſt reſtituere, niſi per bona ſuperioris, vel inferioris ordinis?*

„ NOTA. Bonorum naturalium triplex eſt ordo. In ſupremo or-
„ dine ſunt vita, membra, ſanitas, virginitas, libertas: in me-
„ dio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æſtima-
„ biles.

Reſp. I. Ex communi ſententia, debitor non tenetur reſtituere cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, quæ in æſtimatione prudenti ſit longe majus detrimentum, quam damnum compenſandum. Tum quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus. Tum quia reſtitutio fieri debet ut ſervetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longe gravius detrimentum patiatur, quam ſit detrimentum creditoris. Sic per ſe loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ reſtituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam, ut debita ſolvas.

At reſtitutio fieri debet cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, ſi bona inferioris ordinis reſtituenda, ex circumſtantiis cenſeatur prudenti judicio prævalere, aut æquivalere bonis ſuperioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum ſuperioris ordinis æſtimetur minoris, vel non multo pluris, quam damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit, & alioqui creditor eſſet rationabiliter invitus, quum nulla adſit cauſa, ſeu juſta excuſatio non reſtituendi. Sic ſi ad reſtituendam famam, vel magnam pecuniæ ſummam neceſſarius ſit labor cum periculo morbi facile ſanabilis, tunc cum hoc periculo reſtitui debet, ut notat De Lugo.

Porrò bonum inferioris ordinis, ſed maximi momenti, vel in magna quantitate, poteſt moraliter, ſeu in æſtimatione morali, & quoad uſus humanos prævalere, aut æquipollere bonis ſuperioris ordinis, ſed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quam aurum aliquod exiguum, licet aurum ex natura ſua ſit pretioſius argento, & in ſpecie ſuperiori. Sic etiam quamvis fama ex genere ſuo ſit majus bonum, quam divitiæ, tamen ſpectatis circumſtantiis in certis caſibus, hæ illi præponderare poſſunt in æſtimatione humana, ſi nempe ſit ingentes, & fama exigui momenti, qualis eſt fama perſonæ ſuſpectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æſtimatur. *Ita multi*.

Reſp. 2. Controvertitur an reſtitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, ver. gr., pro damno vitæ, membri, famæ, ſi aliter damnum reſarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anſel.*, *Sylvius*, *Adrian. Cajetan.*, *Sot.*, *Azor*, *Molina*, *Valentia*, *Rebellus*, *Grandin. &c.* Quia 1. S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 2. ad 1. docet: *Quando id, quod eſt ablatum non eſt reſtituibile per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſſibilis eſt, puta quum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione utriuſque perſonæ, ſecundum arbitrium boni viri*. Et ad 2. *Si non poſſit famam reſtituere, debet ei aliter recompenſare, ſicut & in aliis dictum eſt*. 2. Damnum omne injuſte illatum reſarciri debet quantum, & eo modo, quo poteſt, nec impotentia reſtituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione ſolvendi id, quod poteſt: juſtitiæ enim commutativæ eſt non modo reddere juſtum, quatenus eſt æquivalens, ſed etiam quantum poſſibile eſt, ſive in eodem, ſive in diverſo genere. Præterea non eſt univerſim verum, quod bona ſuperioris ordinis non poſſint in æſtimatione morali, & in ordine ad uſus humanos, aliquo modo compenſari bonis ordinis inferioris; ſic enim defectus formæ compenſatur per divitias; item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro ſtipendio. Et vero bona corporis, famæ, & fortunæ in hoc conveniunt, quod ſint bona naturalia, & utilia; eſtque homini naturaliter optabile, ut ſi carendum ſit hoc genere mediorum, abundet ſaltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam, & membra non cadere ſub commutationem, & commercium civile: at negant inde ſequi non debere in conſcientia compenſationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri, vel famæ, ſed ut compenſationem damni vitæ, membri, aut ſaltem illius uſus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama, quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam

quam reſtitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compenſationem, vel in pecunia hæredibus occiſi eroganda, ſi certo conſtet occiſum deceſſiſſe in ſtatu peccati; vel ſi hoc non conſtet, ei applicando tantam partem ſatisſactionum propriarum, quantam Deus novit ſufficere in compenſationem vitæ: niſi tamen reus pœnam talionis ſubeat; nam tunc fit compenſatio vitæ ablatæ, juxta illud *Dentem pro dente &c.* licet remaneat obligatio compenſandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covar.*, *Navar.*, *Gomez*, *Ledeſma*, *Leſſius*, *De Lugo*, *Sanchez &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his*, *qui effuder. Cicatricum*, *aut deformitatis nulla fit aſtimatio*, *quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem*. Et lib. 1. *In homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt*. Ergo vita, & membra hominis non ſunt pretio æſtimabilia, & compenſabilia. 2. Bona ſuperioris, & inferioris ordinis non ſunt inter ſe commenſurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. quæſt. 62. art. 2. *Reſtitutio eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit*. At æqualitas inter bonum ſuperioris, & bonum inferioris ordinis nequidem in parte eſſe poteſt: alioqui bonum inferioris ordinis poſſet tandem per ſui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Juſtitia non obligat ad reſtitutionem, niſi res ablata reddi poſſit in ſe, vel in æquivalenti, ſive ex toto, ſive ex parte. At bonum ſuperioris ordinis non poteſt reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis: alioqui hoc per ſui incrementum poſſet illud tandem exæquare. Jam vero, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte reſtituere poteſt bonum injuſte ablatum, excuſatur ob impotentiam. Fatetur tamen Leſſius fieri poſſe, ut ſit obligatio ex charitate ad aliquam compenſationem pecuniariam pro damno membri, vel vitæ, &c. Si nempe læſus ſit pauper, vel occiſi uxor, ac liberi ſint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depoſituri; læſor vero eam ſine gravi incommodo præſtare poſſit.

Prior ſententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppoſitæ.

Reſp. Quamvis vita, & membra hominis liberi non ſint pretio æſtimabilia, nec bona ſuperioris, & inferioris ordinis ſint commutabilia ad æqualitatem; tamen damnum in bonis ſuperioris ordinis illatum poteſt aliquo modo, nempe in ordine ad uſus humanos, compenſari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ, vel famæ, ſed ut compenſatio damni vitæ, membri, vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum ſuperioris ordinis non poſſit reddi in æquivalenti etiam ex parte, ſi ſecundum ſe ſpectetur; tamen ejus carentia poteſt aliquo modo compenſari, quoad uſus humanos: ſic defectus formæ, vel nobilitatis compenſatur divitiis, ſic libertas pecunia vendi-

di-

ditur. Juſtitia autem obligat ad compenſandum damnum eo modo, quo fieri poteſt, ſaltem quoad uſus humanos, ſi non poſſit quoad bonum ablatum. Et vero æqualitas juſtitiæ, quæ per reſtitutionem reponitur, non conſiſtit in ipſis naturis rerum, ſed in rationabili æſtimatione rerum, ſecundum quod uſui humano deſerviunt.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt cauſæ juſtæ differendi reſtitutionem, vel ſolutionem debiti?*

Reſp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus, vel creditor non ſit rationabiliter invitus circa dilationem, eſt cauſa juſta, propter quam licite differtur reſtitutio. Quia ſola detentio rei alienæ, vel alteri debitæ injuſta prohibetur. At detentio non eſt injuſta, niſi ſit contra voluntatem domini: nam omnis injuſtitia eſt contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non eſt contra rectam rationem, non eſt injuſta.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, multiplex eſt cauſa, ob quam licite differtur reſtitutio quamdiu ipſa durat, quas tradit S. Antoninus, p. 2. tit. 2. c. 8.

1. Eſt extrema neceſſitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter ſubvenire non potes, quam rem alienam, vel alteri debitam impendendo. Quia in tali neceſſitate omnia, ſaltem quoad uſum, ſunt communia. Tranſacta autem hac neceſſitate teneris reſtituere; nam obligatio reſtituendi prius contracta, non extinguitur ob ſupervenientem neceſſitatem, ſed tantum ſuſpenditur. Porro qui poteſt partem ſolvere, ad id tenetur; nam non haber juſtam cauſam non ſolvendi eam, & quoad eam dominus eſſet rationabiliter invitus.

2. Eſt gravis neceſſitas tua, vel tuorum, quos ſuſtentare teneris, niſi tamen creditor ſit in pari neceſſitate. Ex lege 133. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, condemnantur; non totum, quod habent extorquendum eſt, ſed & ipſarum ratio habenda eſt ne egeant*. Et ex cap. 3. de ſolut. Quia tunc creditor non poteſt rationabiliter exigere ſolutionem; quum ipſe teneatur proximo gravi neceſſitate laboranti, opitulari, vel donando, vel ſaltem mutuando. Quod ſi creditor ſit in pari neceſſitate, ex communiori ſententia ei ſatisfieri debet; quia tunc eſſet rationabiliter invitus, quod ei non reſtituas: quum ex ordine charitatis poſſit, cæteris paribus, ſibi potius, quam debitori velle conſulere; ſitque melioris conditionis, utpote poſſidens jus exigendi ſolutionem ex juſtitia debitam, nec extra neceſſitatem extremam omnia ſint communia.

3. Magnum periculum ſalutis animæ propriæ, vel tuorum, ut ſi periculum ſit ne filiæ tuæ, præ inopia ſe proſtituant, vel ne filii latrocinentur; ita tamen ut non ſuppetat alia via commoda id avertendi, niſi differendo ſolutionem. Nam tunc creditor, vel dominus tenetur ex charitate conſentire dilationi, quum debitor ſit in gravi neceſſitate ſpirituali.

4. Ma-

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modo creditor ſimile damnum non patiatur ex dilatione, & poſtea debitor certo ſit reſtituturus. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus circa dilationem: ipſe enim rationabiliter vellet ſibi tunc concedi dilationem ſi eſſet debitor; tenetur autem tractare debitorem ſuum eo modo, quo vellet rationabiliter tractari in pari caſu. Item contra æquitatem naturalem ageret, ſi vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non poteſt ſtatim reſtituere centum aureos, quos debet, niſi domum, vel prædium vendendo multo minoris, quam valet, poteſt aliquandiu differre ſolutionem. Idem dic ſi non poteſt ſtatim ſolvere ſine periculo gravis infamiæ; quum fama ſit bonum præſtantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam ſi debitor reſtituendo patiatur tantum jacturam in rebus debitis, vel in lucro, quod intendit facere ex rebus debitis, non poteſt idcirco reſtitutionem differre: hoc enim non eſt damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas, vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno, vel alteri debito. Excipe, niſi ſine illo lucro aliis creditoribus ſatisfacere nequeat; tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, ſi commode poſſit, & contra rectam rationem vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione ſolutionis vitari poteſt ſine magno ejus damno.

5. Si debitor non poteſt reſtituere ſine damno in bonis altioris ordinis longe majore, quam ſit commodum creditoris. Nam alioqui non ſervaretur æqualitas: ideoque tunc reſtitutio ſine injuſtitia exigi nequit.

6. Eſt jactura proprii ſtatus, juſte acquiſiti, modo debitor ſua culpa in hoc periculum ſeſe non conjecerit, nec idem periculum ſubeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, ſi vellet ſibi ſatisfieri cum tanto incommodo debitoris, & ſic non eſt rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere ſecundum ſtatum, & ſibi detrahere quantum poteſt de ſplendore, & decentia, quæ non ſunt abſolute neceſſaria ad ſtatum conſervandum, ut ſenſim reſtituere poſſit: nam decentia ſtatus non conſiſtit in indiviſibili. *Ita Leſſius, & alii*. Et generatim quilibet debitor ex juſtitia tenetur opera, labore, parſimonia, vel alia via ſibi moraliter poſſibili curare, ut acquirat unde debita omnia ſolvat; nam obligatus ad finem obligatur ad media, ſaltem non minus difficilia, ſine quibus finem conſequi non poteſt.

Dixi 1. *Juſte acquiſiti*. Nam ſi quis rapinis, uſuris, fraudibus, furtis, aliiſve injuriis ad aliquem ſtatum altiorem perveniſſet; ex communi ſententia tenetur cum ejus jactura ſtatim reſtituere. Quia hoc non eſt ſtatum ſuum amittere, ſed alienum, ac injuſte poſſeſſum relinquere, & ad proprium reverti. Conſulendum eſt tamen famæ debitoris, quantum fieri poteſt.

Di-

Dixi 2. *Modo debitor ſua culpa &c.* Nam ſi debitor ſua culpa, puta ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus ad eas anguſtias redactus ſit (ut faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & ſibi imputare debet, quod non poſſit reſtituere ſine ſui ſtatus amiſſione. *Ita Sot.*, *Tolet.*, *Leſſius*, *& alii*.

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex ſententia communi, ſi creditor ob dilationem ſolutionis amiſſurus ſit ſtatum juſte acquiſitum, non debet differri ſolutio. Quia extra neceſſitatem extremam in pari cauſa damni, potior eſt conditio creditoris, ob jus habendi rem ſibi debitam, quod poſſidet; & quia tunc eſſet rationabiliter invitus circa dilationem, quum cæteris paribus poſſit ſecundum ordinem charitatis ſe aliis præferre.

7. Damnum ſpirituale, vel temporale grave ipſi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex reſtitutione. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus: ſi enim damnum ipſi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: ſi aliis, ipſe tenetur ex charitate pati dilationem ſibi graviter non damnoſam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imo ex charitate tenemur differre ſolutionem, ſi creditor pecunia reſtituenda certo abuſurus eſſet ad peccandum, & ſpes ſit, dilata ſolutione, malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave ſpirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali; ſi poſſumus ſine noſtro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur teſtes. Item ſecundum communem ſententiam, ex juſtitia tenemur differre, ſi creditor re ſoluta abuſurus ſit contra juſtitiam, ver. gr. ſi furens repetat gladium apud te depoſitum ad occidendum inimicum; tunc enim gladium reddere, eſſet proxime cooperari homicidio, & alter jus habet ne in talibus circumſtantiis gladium reſtituas, niſi ex recuſatione æquale malum tibi impendeat.

Quæſt. VIII. *An ſit obligatio compenſandi lucrum ceſſans, & damnum emergens ex dilatione ſolutionis, vel reſtitutionis?*

Reſp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora ſolvendi tempore debito, tenetur illa compenſare: quia peccavit contra juſtitiam, & ex peccato contra juſtitiam oritur obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum. Quod ſi ſine ſua culpa non reſtituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, ſi debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens eſt cauſa illorum, quum ſine illa non contigiſſent; & debitor ex delicto tenetur creditorem reſtituere in eum ſtatum, in quo fuiſſet, ſi injuria illata non fuiſſet: alioqui non integre reſarcitur, & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu juſto, niſi fuerit culpabiliter in mora. Quia non eſt cauſa injuſta nequidem mediata lucri ceſſantis, vel damni ex dilatione obvenientis creditori; ſicque videntur contractus in-

intelligi; & quia, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Recte limitant, niſi differat ſolutionem præciſe ad vitandum damnum aliquod grave, quod ſtatim ſolvendo pateretur; & non ob neceſſitatem extremam, vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compenſare creditori lucrum ceſſans, & damnum emergens ex dilatione illa licet juſta: quia in pari caſu potior eſt conditio creditoris poſſidentis jus exigendi ſolutionem; & par non eſt, ut debitor ſeipſum ſervet indemnem cum damno creditoris, cui ſolvere poteſt: unde creditor non tenetur aliter conſentire in hanc dilationem.

PARS III.

De injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.

CAPUT PRIMUM.

De injuriis, & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

„ NOTA. BONA ſpiritualia alia ſunt naturalia, ut potentiæ „ naturales, ſcientiæ, & artes, earumque uſus; „ & alia ſupernaturalia, quæ ad animæ ſanctitatem & ſalutem „ immediate ordinantur, ut ſunt gratia, virtutes infuſæ, earum „ actus, bona merita, Sacramenta &c.

Quæſt. I. *An qui injuſte læſit alterum in bonis ſpiritualibus teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel uſu rationis, aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi, aut fraude pertraxit ad aliquid ſumendum, ex quo tale damnum ſecutum eſt, peccavit graviter contra juſtitiam, & tenetur ex juſtitia tollere, ac curare iſta mala, ſi poteſt, & reſarcire omnia damna inde ſecuta. *Eſt communis ſententia.* Quia illorum cauſa fuit per injuriam, violando jus, quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minus ſtrictum eſt, quam jus ad bona externa, quæ poſſidet.

Item, qui alteri cauſa eſt injuſta damni in ſcientia, vel arte, ſive quia vi, fraude, aliave via injuſta aliquos prohibuit ab acquiſitione, vel uſu earum; ſive quia quum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut ſine debita peritia munus docendi ſuſcepit; ſive quia culpabiliter falſa pro veris do-

docuit, &c. tenetur omnia damna inde ipſis, & aliis ſecuta reſarcire, & revocare, quæ falſa docuit. Nam qui actione, vel omiſſione injuſta poſuit cauſam damni, tenetur cauſam illam tollere, & damnum omne inde ſecutum reſarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec reſarciretur.

Quæſt. II. *An qui alterum læſit in bonis ſupernaturalibus, teneatur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injuſto induxit in peccatum, vel abduxit a bono opere, aut decepit falſa doctrina contra fidem, vel bonos mores, tenetur ex juſtitia vim, ac ſeductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, removere cauſas ulterioris lapſus; & curare, quantum fieri poteſt, ut alter reſtituatur in eum ſtatum, de quo injuſte eum dejecit; v. g. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus converſione &c. *Eſt communis ſententia*. Quia eſt cauſa injuſta talis damni: quilibet enim habet jus ne injuſte lædatur in bonis animæ, ſicuti in bonis corporis. At talis injuſte lædit; nam quiſque habet jus, ne decipiatur in ſuis bonis, & ne vis ei inferatur ſine juſta authoritate, quæ nequit eſſe ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur cauſam damnorum, quam injuſte poſuit, tollere, & omnia damna jam ex ea ſecuta reſtituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum poteſt, diſſeminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui ſine vi, metu, fraude, & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex juſtitia ad reſtitutionem, niſi ſit prælatus, vel alius, qui ex officio tenetur promovere bonum ſpirituale ſuorum. Quia ubi non eſt vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non eſt, quippe quæ ſcienti, ac ſponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, pluſquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas, & æquitas exigit, ut is, qui malo ſuo exemplo, vel conſilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam ſolo conſilio, vel precibus induxiſſet alterum in peccatum injuſtitiæ contra tertium, peccavit contra juſtitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum, ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis poſitive cooperetur ad ejus damnum ſine ejus conſenſu, vel ſine juſta cauſa, & authoritate.

Quæſt. III. *An qui avertit aliquem a Religione teneatur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui vi, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injuſto impedit, vel avertit aliquem a Religionis ingreſſu, aut profeſſione, peccat graviter contra juſtitiam, & tenetur vim, ac fraudem tollere, & ei ſuadere ingreſſum, ſeu reditum, & monaſterio compenſare quanti valebat ſpes commodi temporalis, quod ex ipſius

ipſius donatione, labore, ac induſtria expectabatur, ſi injuſte abductus non fuiſſet. *Eſt communis ſententia*. Quia utrique fecit injuriam damnoſam; nam quiſque habet jus ſtrictum, ne via injuſta bonum ejus impediatur. Talis tamen ſeductor non tenetur ipſe religionem ingredi; tum quia forte non eſt aptus, tum quia ſtatus religionis, quum ſit ſtatus perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum niſi ſponte volens admitti debet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui alterum ſine vi, fraude, mendacio, aliave via injuſta, ſed ſine juſta cauſa avertit a religionis ingreſſu, vel profeſſione non tenetur ad reſtitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum ſine juſta cauſa a maximo bono; & conſtat ex *Concil. Trid. ſeſſ.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui ſanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo ſine juſta cauſa impedierint:* Nam tanta pœna ſupponit culpam mortalem. Eadem autem eſt ratio ſi juvenis, vel vir abducatur a religione. Nulla tamen erit culpa, ſi adſit cauſa juſta diſſuadendi religionem, ut ſi quis non ſit aptus, vel ſi in illa religione, ſeu monaſterio obſervantia religioſa non vigeat, vel ſi parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, ſi prudenter dubitent de viribus, vel conſtantia ſuorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere, & probare: ſed graviter peccant, ſi eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per ſe, aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut ſic a propoſito avocent.

Reſp. 3. Qui religioſum, etſi ſine vi, & dolo, ſed ſolo conſilio, vel precibus a religione abduxit, tenetur ex juſtitia compenſare monaſterio damna temporalia inde ſecuta: Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi ſuos ſubditos tamquam membra, & religioſus per vota totum ſe tradidit religioni in honorem Dei, & ſic religio habet jus ad commoda, quæ præſtitiſſet, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens ſervum a domino, tenetur ad reſtitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi, per homicidium, & mutilationem, & neceſſaria reſtitutione.

„ NOTA, I. PRÆCEPTO *Non occides* prohibentur homicidium,
„ mutilatio, percuſſio, & ſimilis afflictio, ac
„ damnificatio corporalis injuſta; Item horum cauſæ, & diſpoſi-
„ tiones ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imo ut a Chriſto
„ explicatur, eſt etiam affirmativum præcipiens humanitatem,
„ manſuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

„ Por-

„ Porro homicidium, quod eſt injuſta hominis occiſio, graviſſi-
„ mum crimen eſt, quum per illud injuſte adimatur proximo bo-
„ num temporale maximum, & irreparabile. Fit etiam gravis ex
„ circumſtantia perſonæ quæ occiditur; ut ſi pater, conſanguineus,
„ clericus, &c.
„ NOTA. 2. Eſt de fide licite occidi bruta animalia in uſus ho-
„ minum, ex Geneſ. 9. *Omne, quod movetur, & vivit, erit*
„ *vobis in cibum*: nam homo eſt dominus animalium, ex Geneſ.
„ 1. *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & univer-*
„ *ſis animantibus, quæ moventur ſuper terram*. Tenetur tamen
„ homo abſtinere a crudelitate, qua utendo, & beſtias doloribus
„ ſine cauſa conficiendo, peccat ſaltem venialiter: quia in hoc
„ eſt quædam inordinatio, & abuſus dominii. Hinc illud, Prov.
„ 12. *Novit juſtus jumentorum ſuorum animas: viſcera autem*
„ *impiorum crudelia*.

Quæſt. I. *An liceat peccatores occidere?*

Reſp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores reipubl. noxios.

Prob. 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*, & ad Rom. 13. de ſupremo principe dicitur: *non ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit*. 2. Quia talis poteſtas neceſſaria eſt reipubl. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem: ideoque a Deo reipubl. conceſſa eſt. Et quia pars noxia toti, poteſt ob totius conſervationem excludi, quum pars ſit propter totum.

Reſp. 2. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præciſe propter eorum ſcelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Et ex cap. *Quicumque* 23. quæſt. 8. Quia non licet occidere peccatores, niſi authoritate a Deo conceſſa propter bonum commune; ac proinde id ad eum ſolum pertinet, cujus eſt procurare bonum publicum. Nec obſtat, quod interdum permittatur, ut quivis poſſit occidere quoſdam ſubditos reipubl. publicos hoſtes; quia tunc non occiduntur privata, ſed publica authoritate conceſſa a principe.

Sed an liceat verberare aliquem ob culpam, quam admiſit?

Reſp. Non licet, niſi habenti poteſtatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus, qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, niſi per modum pœnæ, propter juſtitiam. Nullus autem juſte punit aliquem, niſi ſit ejus juriſdictioni ſubjectus. Et ideo verberare aliquem non licet, niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſervus poteſtati domini, licite poteſt verberare pater filium, & dominus ſervum cauſa correctionis, & diſciplinæ.* Idem dic de Magiſtro, & Tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæſt. II. *An liceat occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum?*

L 3 *Reſp.*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſentent.* Prob. 1. ex cap. *Inter hæc*, & ſeq. 33. q. 2. Et S. Aug. lib. 2. *de adult. conjug.* c. 15. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, ſed tantum dimittere*. 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana poteſt id fieri licitum: tum quia ubi obſervari poteſt ordo judicii, iniquum eſt reum inauditum, deſtitutum omni defenſionis remedio, nullo ſervato juris ordine, & ſine judicio punire, pœnæque executionem committere ipſi offenſo, & quidem illico, quum animus recenti offenſa maxime perturbatus eſt: Hinc reg. jur. 136. *Non eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publice fieri poteſt*: tum quia eſt contra charitatem ſine urgenti neceſſitate recuſare reo ſpatium ad pœnitentiam; ſed illum ſtatim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehenſam*. Porro leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob juſtum, ac graviſſimum dolorem in tali caſu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facile temperare nequit.

Quæſt. III. *An liceat ſeipſum occidere, vel mutilare?*

Reſp. 1. Non licet ſine authoritate divina ſeipſum occidere. *Ita omnes*. Conſtat 1. ex S. Auguſt. l. 1. *de civ.* cap. 17., & can. 9. & ſeq. 23. quæſt. 5., & ex generali præcepto: *Non occides*. 2. Quia homo non eſt dominus ſuæ vitæ, ſed ſolus Deus, ex Deuter. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam*. Ergo homo non poteſt ſine authoritate Dei ſeipſum deſtruere: nam eſt illicitum, & injuſtum deſtruere rem alterius ſine ejus conſenſu, & jus ejus uſurpare; deſtructio enim rei propria authoritate facta, eſt actus dominii in illam. 3. *Quælibet pars id quod eſt, eſt totius: quilibet autem homo eſt pars communitatis: unde in hoc, quod ſeipſum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Thomas quæſt. 64., art. 5. Porro Martyres, qui ſe in rogum conjecere, id fecerunt ex ſpeciali Dei inſpiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus poteſt dare hanc facultatem, quum ſolus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti ſunt erga ſeipſum actus per ſe mortiferi, qui immediate, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, ſtrangulatio, ſumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & ſimiles; quia eſſet ſeipſum directe, & poſitive occidere. 3. Quilibet tenetur vitam, & membra conſervare mediis ordinariis: tum quia ſicut Deus vetat propriam vitam ſibi auferri, ita jubet, ut quiſque tanquam a Deo conſtitutus vitæ, ac membrorum ſuorum cuſtos, vitam, ac membra conſervet; tum quia moraliter cenſetur mortem ſibi inferre, qui non utitur mediis, quæ author naturæ pro-

providit ad ordinariam vitæ conſervationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretioſiſſimis cum jactura omnium bonorum; quia hoc non eſt ſe occidere, ſed ſolum ſuam mortem permittere ob juſtam cauſam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia licet ob graviſſimam, ac juſtam cauſam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certo ſequatur: nam non eſt prohibitum homini, ne vitam ſuam periculis unquam exponat, nec præceptum eſt, ut ſemper conetur eam poſitive ſervare quantum poteſt; ſed tantum ne abſque juſta cauſa illam periculo exponat. Sic miles poteſt, & tenetur manere in ſtatione ob bonum commune, & aggredi hoſtes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere e carcere ad ſatisfaciendum Deo, & reipublicæ.

Reſp. 3. Non licet ſeipſum mutilare, niſi hoc ſit neceſſarium ad ſalutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non eſt dominus membrorum ſuorum, ſicut nec ſui ipſius; ſed habet dumtaxat convenientem eorum uſum, & adminiſtrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet ſe caſtrare ad vitandas tentationes, ſervandamque caſtitatem: idque vetat Concil. Nicæn. I Canon. 1. Nam mutilatio nunquam eſt medium neceſſarium ad ſalutem animæ, quum membra perniciem animæ nunquam afferre poſſint: alioqui Deus prave naturam inſtituiſſet. Imo hæc mutilatio non eſt remedium ad caſtitatem utile, quum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Baſil. Chriſoſt. & Auguſtin. Item non licet parentibus caſtrare pueros, etſi conſentientes ad conſervandam vocis ſuavitatem, etiam in obſequium Eccleſiæ; quia ſolus Deus eſt dominus corporis, & membrorum, qui ſic conceſſit homini uſumfructum membrorum, ut eorum abſciſſionem permiſerit tantum ob ſalutem totius.

Dixi, *niſi ſit neceſſarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & eſt propter totum: ergo reſecare poteſt membrum ad ſervandum totum corpus. Imo tenetur homo permittere abſciſſionem membri, ſi hæc a medicis judicetur neceſſaria ad vitæ conſervationem, nec perferendi ſint acerbiſſimi dolores: quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, quum ſit ejus cuſtos, & œconomus, non dominus. Quod ſi ingentes cruciatus perferendi eſſent, non teneretur id permittere, ut docent paſſim Doctores. Quia non tenetur vitam conſervare mediis nimis acerbis, & moraliter impoſſibilibus, niſi tamen ejus vita cenſeatur bono communi neceſſaria.

Quæſt. IV. *An liceat aliquando occidere invaſorem?*

Reſp. 1. Nunquam licet directe occidere. *Ita omnes*. Ex Exod. 23. *Inſontem, & injuſtum non occides, quia averſor impium*. Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, ſed ſolus Deus. Hinc non licet infantes, vel uxores hoſtium in bello etiam juſto captos occidere,

nt parentes obſeſſi ſe, ad filios a nece liberandos, dedant.
Nec etiam licet rabioſos ſuffocare, ne aliis noceant; ſed
debent includi, vel alligari. Quod ſi quem injuſte aggre.
diantur, is ſolum poteſt vim vi repellere cum debita mo.
deratione, nec plus quam neceſſarium eſt ad vitam tuendam.
Reſp. 2. Licet interdum ob graviſſimam cauſam aliquid
facere, vel omittere, unde præter intentionem ſequatur
mors innocentis. Ita paſſim Doctores, qui docent, 1. In
bello juſto licere Duci ad expugnandos hoſtes dirigere
tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua inno.
centes aliqui præter ejus intentionem perituri ſunt: tunc
enim non cenſetur moraliter cauſa illorum mortis; ſed
ſolum illam permittere; nam utenti jure ſuo non impu.
tatur effectus præter intentionem ſecutus.
2. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeun.
dum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, niſi ci.
vis ille ſibi traderetur, quamvis prævideretur occiden.
dus. Nam civitas poteſt cogere cives ad id, ad quod ju.
re naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tene.
tur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum
commune. Quod ſi civis ille nollet obtemperare, jam ve.
re non eſſet innocens: unde jam poſſet a Repub. tyranno
tradi. Secus, ſi tyrannus peteret virginem ad illam ſtu.
prandam: nam non poſſet a Repub. cogi ad adeundum
tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum
adire in talibus circumſtantiis eſt conſentire luxuriæ.
Quæſt. V. *An unquam liceat procurare abortum?*
Reſp. 1. Per ſe ſemper eſt mortale directe impedire, ne
fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel
fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Baſil. epiſt. ad Amphil.
*Quæ de induſtria fœtum corrupit, cædis pœnas luat.
Formati autem, vel informis ſubtilitas a nobis non at.
tenditur.* Et ex Concil. Eliberit. Ancyr. Mogunt. Wor.
mat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis cauſa ex.
plendæ libidinis, vel odii meditatione, homini, aut mu.
lieri aliquid feceris, vel ad potandum dederit, ut non
poſſit generare, aut concipere, vel naſci ſoboles, ut ho.
micida teneatur.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc pro.
poſitionem: *Licet procurare abortum ante animationem
fœtus, ne puella deprehenſa gravida occidatur, aut in.
fametur.* 3. Hoc repugnat bono ſpeciei humanæ, & natu.
rali fini ſeminis humani, quod ex ſe ordinatur ad gene.
rationem, & ſpeciei humanæ conſervationem, ac pro.
pagationem: ideoque ingens ſcelus eſt. Idque debuit
in omni caſu a Deo prohiberi; nam ſi id aliquando li.
ceret, periculum eſſet, ne homines delectatione copulæ
contenti, partum prolis negligerent, & ſæpe impedirent
ex aliquo prætextu, ut curis, & laboribus prolis libe.
rarentur: quod cederet in detrimentum ſpeciei huma.
næ, & foret occaſio fornicationi, & ſtupris, a quibus
abſterret timor prolis. Hoc tamen ſcelus non eſt pro.
prie, ac ſtricte homicidium, ex c. 20. *de homicid.* ubi
di-

dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non eſt ſimpliciter, & complete homo: homo enim eſt compoſitum ex corpore, & anima ſpirituali unitis.

Reſp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, vere, ac proprie homicidium committit. Nam revera hominem injuſte occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex conſtitut. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus eſt: quod ſi parens id faciat, vere fit parricida. Quare nunquam licet abortum fœtus animati procurare, etiamſi alioqui ſit periculum ne fœtus ſimul cum matre intereat; quia numquam licet occidere innocentem, etiam ad ſervandam alterius vitam: Idem dic ſi dubium ſit, an fœtus ſit animatus: quia eſſet ſe exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici, vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, ſive fœtus ſit animatus, ſive non, & mulieres ſumentes. Item qui abortui occaſionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo: ut ſi quis percutiat mulierem gravidam, *vel ſi ipſa nimis ſaltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas laſcivias*, ait S. Antonin.

„ NOTA. Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Videtur* „ *probabile omnem fœtum, quamdiu in utero eſt, carere anima* „ *rationali, & tunc primum incipere eamdem habere quum pa-* „ *ritur; ac conſequenter dicendum erit, in nullo abortu homici-* „ *dium committi.*

Quum autem incertum ſit animationis tempus; alii enim aſſignant diem a conceptu 30. vel 40. pro mare, 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; raro abeſt periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num liceat ad matris conſervationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Reſp. 1. Non licet præbere matri, nec ei ſumere remedium ex vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus ſive animati, ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit matrem ſervandam eſſe illo adhibito. *Ita Azor., De Lugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc eſſet procurare abortum directe, ſeu ex natura operis, quod eſt ſemper intrinſece malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam ſi fœtus non ſit animatus; nam ex natura rei, & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minus id licet poſt animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directe innocentem, ut alius ſervetur. Nec infans eſt injuſtus aggreſſor vitæ matris; nihil enim injuſtum contra eam molitur; nec eſt membrum, ſeu pars phyſica matris, quum ſit homo ab illa realiter diſtinctus.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, licet matri ſumere, & ei præbere remedium per ſe curativum matris, nec per ſe tendens ad abortionem, quamvis ſit periculum ne in-

de abortio ſequatur: modo conſtet fœtum non eſſe animatum, & mater alioqui moritura eſſet. Quia tunc ſi abortio contingat, non cenſetur procurata, ſed ſolum permiſſa; nam præter intentionem, nec ex ipſo opere contingit, matre utente jure ſuo: mater enim in tali caſu non privatur jure utendi remediis ad vitæ ſuæ conſervationem neceſſariis, nec per ſe abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti ſumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur, vel expelli poſſit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinſeco; quia tunc directe intenditur abortus ad vitandam infamiam, vel mortem: nam pharmacum per ſe directe nihil facit ad alterutram vitandam, niſi per expulſionem fœtus tamquam medium, nec ſumitur niſi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam, vel mortem. *Azor*, *Cardenas*, *&c.*

Reſp. 3. Si proles ſit animata, vel dubitetur, an ſit, eſt mortale adhibere remedium directe curativum matris, ſed cum periculo mortis fœtus, ſi probabile eſt eo non ſumpto prolem vivam edendam eſſe, & ſic baptizandam. *Eſt communis ſententia*: Quia mater tenetur ſalutem æternam prolis in extrema neceſſitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem diſcindere, ut proles baptizetur; quia directe occidere innocentem eſt intrinſece malum; ideoque illicitum ob ullum finem bonum: nam non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, *Roman* 3.

Quod ſi æquale periculum eſt abortus, ſive remedium ſumatur, ſive non, licet matri illud ſumere; quia tunc ſine majore periculo, ac damno fœtus, conſulitur vitæ matris.

Quæſt. VI. *An liceat injuſtum aggreſſorem actualem occidere in vitæ ſuæ defenſionem?*

Reſp. Ex S. Thoma, Catechiſmo Romano, & communi ſententia Doctorum, licet omnibus cum moderatione inculpatæ tutelæ. Quia 1. Exodi 21. qui furem nocturnum occidit, dicitur non eſſe reus mortis; quia nempe fur ille præſumitur veniſſe animo non ſolum furandi, ſed etiam occidendi, ut explicat S. Auguſt. 2. ex c. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conſervandi vitam injuſte oppugnatam, & illam præferendi vitæ injuſti aggreſſoris, qui ſe ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum ſit, quædam requiruntur. 1 Ut ſit actualis aggreſſio: nam ante actum aggreſſionis, & poſt eum occidere non licet, quia non eſt tunc vis repellenda, nec opus eſt defenſione, ubi non eſt aggreſſio. Hinc ex communi ſententia, non licet occidere, aut repercutere eum, qui percuſſit, & jam fugit, vel certe deſtitit,

aut

aut ob vulnus acceptum non poteſt jam nocere; tunc enim occiſio, vel percuſſio non eſt neceſſaria ad propulſandam injuriam, quum jam illata ſit, & jam ceſſarit aggreſſio; unde eſſet ultio, quæ privato numquam licita eſt. Item qui ſcit alium ſe quærere ad occidendum, non poteſt illum prævenire occidendo, quia non eſſet vera defenſio.

2. Ut nihil fiat, niſi quod neceſſarium eſt ad vitam ſervandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore, quam neceſſe ſit ad vitæ defenſionem; alioqui jam non eſt defenſio, ſed ultio injuſta, & ideo c. cit. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura, & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam*. Hinc ſi injuſtum invaſorem armis ſpoliando, vel debilitando, aut vulnerando poſſis mortem vitare, non licet illum occidere; quum tunc ejus occiſio non ſit neceſſaria ad vitæ defenſionem.

3. Ut nihil ex odio, neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per ſe mors invaſoris, ſed ſola vitæ propriæ conſervatio per juſtam ſui defenſionem. Quia occiſio hominis privata authoritate facta, non eſt finis licitus, nec medium per ſe neceſſarium ad ſui defenſionem; ſed eſt tantum aliquid conſequens per accidens ex neceſſitate finis, qui eſt vitæ conſervatio. *Illicitum eſt, quod homo intendat occidere hominem, ut ſeipſum defendat, niſi ei, qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro Judicis pugnante contra latrones; quamvis etiam & iſti peccent, ſi privata libidine moveantur*, ait S. Th. 2. 2. q. 64. art. 7.

4. Ut aggreſſor non ſit perſona Reipub. neceſſaria, vel valde utilis, ut Princeps, Dux exercitus, &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod eſt bonum unius, vel paucorum.

Cæterum in praxi percuſſio, & occiſio injuſti vitæ aggreſſoris raro vacat culpa, quia fere nunquam ſervantur conditiones ad licitam defenſionem requiſitæ. Et ideo aliqui Patres occiſionem ſine publica authoritate factam, indefinite damnant, ſcilicet ob periculum vindictæ, & exceſſus in modo defenſionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere ſalutem animæ proximi, quam vitam noſtram corporalem.

Reſp. Tenemur plus diligere affective, & etiam effective, quum proximus eſt in neceſſitate. Non tamen tenemur vitam noſtram pro ſalute proximi profundere, niſi in caſu neceſſitatis, in quo egeat noſtra ope. At tunc invaſor non eſt in neceſſitate, ſed in voluntaria malitia; nec eget ope mea; nam poteſt facile ſe periculo libera-

re deſiſtendo ab injuria. Licet tamen oppugnato ad perfectionem actum charitatis, quo vita exponitur pro ſalute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, ſinere ſe occidi potius, quam occidere, modo ſit moraliter certus ſe eſſe in ſtatu gratiæ; *Nam alias fatue faceret exponendo ſe morti corporis, & animæ; quum ſibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antonin. part. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an teneatur ad reſtitutionem, qui in defenſionem vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Reſp. Non tenetur, ſi id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui juſtæ defenſionis modum excedit occidendo, quum potuiſſet aliter vitam tueri, ver. gr. fugiendo, quum id poſſet ſaltem ſine gravi ignominia, vel armis ſpoliando, aut ſaltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compenſare. Quia illa occiſio fuit injuſta, utpote non neceſſaria ad vitæ defenſionem: nam privatus nullum habet jus, niſi ut vitam tueatur per medium ad hoc neceſſarium; & quiſque jus habet, ut non occidatur ab alio authoritate privata, niſi ob neceſſariam vitæ defenſionem. Ergo talis eſt cauſa injuſta mortis, & damnorum inde ſecutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, eſtque communior ſententia.*

Quæſt. VII. *An liceat occidere accuſatorem, & falſos teſtes, qui vitam injuſte oppugnant?*

Reſp. Neg. Quia 1. qui falſum teſtimonium dicit in judicio, non cenſetur aggreſſor vitæ, ſed committit injuſtitiam, quæ ex ſe puniri poteſt, & alia via repelli: nam non propria authoritate, ſed per judicem, & ſervato ordine juris procedit. 2. Hoc debuit jure naturali in omni caſu prohiberi: nam ſi hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis cum gravi detrimento Reipublicæ; homines enim ſibi facile perſuaderent ſe injuſte accuſari, & nullam aliam defenſionis viam eſſe, præter mortem accuſatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.*

Quæſt. VIII. *An liceat occidere pro defenſione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare?*

Reſp. Multi docent id licere, ſi aliter pudicitia defendi nequeat, hancque eſſe communem Doctorum ſententiam aſſerunt Leſſius, & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re ſit periculum conſenſus in delectationem, ideoque peccati, imo & depravationis; pudicitia, ac integritas eſt bonum maximi momenti, ſuperioris ordinis ac bona fortunæ: Imo in æſtimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, ſi amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. part. tit. 8. cap. 8. *Quia*, inquit, *illa utitur jure ſuo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur ſaluti ſuæ provide-*

re,

re, quam alterius: nam exponit ſe periculo conſentiendi actus peccati, permittendo ſe opprimi, propter difficultatem renitentiæ voluntatis.

Sed alii negant. Quia 1. hic caſus nec a Scriptura, nec a PP. nec a Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur a prohibitione generali; *Non occides* 2. Pudicitia, quum ſit virtus, non in corpore, ſed in anima reſidet, nec amitti poteſt, niſi per conſenſum liberum, ex S. Aug. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in c. *de pudicitia* 32. q. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas.* Et aliunde per occiſionem invaſoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ ſalvandæ locus. Probant etiam ex S. Auguſtino lib. 1. *de lib. arb.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligant, quando quis injuſtum aggreſſorem occidere intendit, aut juſtæ defenſionis metas excedit.

Porro certum eſt teneri mulierem, vel adoleſcentem reſiſtere invaſori impudicitiæ, tum interius per diſplicentiam, tum exterius totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo ſibi poſſibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto, & immoto corpore manere: nam non reſiſtentia exterior eſſet cooperatio, qualis poteſt eſſe ad congreſſum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, niſi quod requieſcat, & non reſiſtat poſitive viro. *Ita De Lugo.* Quod ſi nequeat ſe tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias neceſſarias ad impediendum turpem congreſſum. Hinc Deuteron. 22. puella, quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæſt. IX. *An liceat occidere furem in defenſionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Reſp. 1. Certum eſt, non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas eſſe graviſſimum malum, præſertim authoritate privata, inferre proximo ad vitandum noſtrum leve damnum. Item ſi bona ſint magni momenti, ſed poſſint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc ſine cauſa juſta, & neceſſitate occideretur proximus privata authoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad ſolam authoritatem publicam.

Reſp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injuſtum aggreſſorem actualem occidere in defenſionem bonorum magni momenti, quæ non poſſunt aliter defendi, aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, niſi bona illa ſint vitæ conſervandæ neceſſaria. Ita Innocent. IV. in cap. *Si vero.* Tabiena, Abulenſ. Panormit. Rotella, Grandin. Fagnanus, aſſerens eſſe communem Canoniſtarum ſententiam, &c. Probant. Quia 1. neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc caſum excipiunt a generali præcepto: *Non occides.* Imo Exod. 22. Deus id expreſſe vetat: nam dicit, eum, qui furem diurnum occiderit, eſſe reum homicidii: quia ſcilicet, ut habetur cap 3. de homicid.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modo creditor ſimile damnum non patiatur ex dilatione, & poſtea debitor certo ſit reſtituturus. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus circa dilationem: ipſe enim rationabiliter vellet ſibi tunc concedi dilationem ſi eſſet debitor; tenetur autem tractare debitorem ſuum eo modo, quo vellet rationabiliter tractari in pari caſu. Item contra æquitatem naturalem ageret, ſi vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non poteſt ſtatim reſtituere centum aureos, quos debet, niſi domum, vel prædium vendendo multo minoris, quam valet, poteſt aliquandiu differre ſolutionem. Idem dic ſi non poteſt ſtatim ſolvere ſine periculo gravis infamiæ; quum fama ſit bonum præſtantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam ſi debitor reſtituendo patiatur tantum jacturam in rebus debitis, vel in lucro, quod intendit facere ex rebus debitis, non poteſt idcirco reſtitutionem differre: hoc enim non eſt damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas, vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno, vel alteri debito. Excipe, niſi ſine illo lucro aliis creditoribus ſatisfacere nequeat; tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, ſi commode poſſit, & contra rectam rationem vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione ſolutionis vitari poteſt ſine magno ejus damno.

5. Si debitor non poteſt reſtituere ſine damno in bonis altioris ordinis longe majore, quam ſit commodum creditoris. Nam alioqui non ſervaretur æqualitas: ideoque tunc reſtitutio ſine injuſtitia exigi nequit.

6. Eſt jactura proprii ſtatus, juſte acquiſiti, modo debitor ſua culpa in hoc periculum ſeſe non conjecerit, nec idem periculum ſubeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, ſi vellet ſibi ſatisfieri cum tanto incommodo debitoris, & ſic non eſt rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere ſecundum ſtatum, & ſibi detrahere quantum poteſt de ſplendore, & decentia, quæ non ſunt abſolute neceſſaria ad ſtatum conſervandum, ut ſenſim reſtituere poſſit: nam decentia ſtatus non conſiſtit in indiviſibili. *Ita Leſſius, & alii*. Et generatim quilibet debitor ex juſtitia tenetur opera, labore, parſimonia, vel alia via ſibi moraliter poſſibili curare, ut acquirat unde debita omnia ſolvat; nam obligatus ad finem obligatur ad media, ſaltem non minus difficilia, ſine quibus finem conſequi non poteſt.

Dixi 1. *Juſte acquiſiti*. Nam ſi quis rapinis, uſuris, fraudibus, furtis, aliiſve injuriis ad aliquem ſtatum altiorem perveniſſet; ex communi ſententia tenetur cum ejus jactura ſtatim reſtituere. Quia hoc non eſt ſtatum ſuum amittere, ſed alienum, ac injuſte poſſeſſum relinquere, & ad proprium reverti. Conſulendum eſt tamen famæ debitoris, quantum fieri poteſt.

Di-

Dixi 2. *Modo debitor ſua culpa &c.* Nam ſi debitor ſua culpa, puta ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus ad eas anguſtias redactus ſit (ut faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & ſibi imputare debet, quod non poſſit reſtituere ſine ſui ſtatus amiſſione. *Ita Sor.*, *Tolet.*, *Leſſius*, *& alii*.

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex ſententia communi, ſi creditor ob dilationem ſolutionis amiſſurus ſit ſtatum juſte acquiſitum, non debet differri ſolutio. Quia extra neceſſitatem extremam in pari cauſa damni, potior eſt conditio creditoris, ob jus habendi rem ſibi debitam, quod poſſidet; & quia tunc eſſet rationabiliter invitus circa dilationem, quum cæteris paribus poſſit ſecundum ordinem charitatis ſe aliis præferre.

7. Damnum ſpirituale, vel temporale grave ipſi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex reſtitutione. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus: ſi enim damnum ipſi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: ſi aliis, ipſe tenetur ex charitate pati dilationem ſibi graviter non damnoſam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imo ex charitate tenemur differre ſolutionem, ſi creditor pecunia reſtituenda certo abuſurus eſſet ad peccandum, & ſpes ſit, dilata ſolutione, malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave ſpirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, ſi poſſumus ſine noſtro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur teſtes. Item ſecundum communem ſententiam, ex juſtitia tenemur differre, ſi creditor re ſoluta abuſurus ſit contra juſtitiam, ver. gr. ſi furens repetat gladium apud te depoſitum ad occidendum inimicum; tunc enim gladium reddere, eſſet proxime cooperari homicidio, & alter jus habet ne in talibus circumſtantiis gladium reſtituas, niſi ex recuſatione æquale malum tibi impendeat.

Quæſt. VIII. *An ſit obligatio compenſandi lucrum ceſſans, & damnum emergens ex dilatione ſolutionis, vel reſtitutionis?*

Reſp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora ſolvendi tempore debito, tenetur illa compenſare: quia peccavit contra juſtitiam, & ex peccato contra juſtitiam oritur obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum. Quod ſi ſine ſua culpa non reſtituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, ſi debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens eſt cauſa illorum; quum ſine illa non contigiſſent; & debitor ex delicto tenetur creditorem reſtituere in eum ſtatum, in quo fuiſſet, ſi injuria illata non fuiſſet: alioqui non integre reſarcitur, & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu juſto, niſi fuerit culpabiliter in mora. Quia non eſt cauſa injuſta nequidem mediata lucri ceſſantis, vel damni ex dilatione obvenientis creditori; ſicque videntur contractus in-

intelligi; & quia, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum*. Recte limitant, niſi differat ſolutionem præciſe ad vitandum damnum aliquod grave, quod ſtatim ſolvendo pateretur; & non ob neceſſitatem extremam, vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compenſare creditori lucrum ceſſans, & damnum emergens ex dilatione illa licet juſta: quia in pari caſu potior eſt conditio creditoris poſſidentis jus exigendi ſolutionem; & par non eſt, ut debitor ſeipſum ſervet indemnem cum damno creditoris, cui ſolvere poteſt: unde creditor non tenetur aliter conſentire in hanc dilationem.

PARS III.

De injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.

CAPUT PRIMUM.

De injuriis, & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

„ NOTA. Bona ſpiritualia alia ſunt naturalia, ut potentiæ „ naturales, ſcientiæ, & artes, earumque uſus; „ & alia ſupernaturalia, quæ ad animæ ſanctitatem & ſalutem „ immediate ordinantur, ut ſunt gratia, virtutes infuſæ, earum „ actus, bona merita, Sacramenta &c.

Quæſt. I. *An qui injuſte læſit alterum in bonis ſpiritualibus teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel uſu rationis, aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi, aut fraude pertraxit ad aliquid ſumendum, ex quo tale damnum ſecutum eſt, peccavit graviter contra juſtitiam, & tenetur ex juſtitia tollere, ac curare iſta mala, ſi poteſt, & reſarcire omnia damna inde ſecuta. *Eſt communis ſententia.* Quia illorum cauſa fuit per injuriam, violando jus, quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minus ſtrictum eſt, quam jus ad bona externa, quæ poſſidet.

Item, qui alteri cauſa eſt injuſta damni in ſcientia, vel arte, ſive quia vi, fraude, aliave via injuſta aliquos prohibuit ab acquiſitione, vel uſu earum; ſive quia quum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut ſine debita peritia munus docendi ſuſcepit; ſive quia culpabiliter falſa pro veris do-

docuit, &c. tenetur omnia damna inde ipſis, & aliis ſecuta reſarcire, & revocare, quæ falſa docuit. Nam qui actione, vel omiſſione injuſta poſuit cauſam damni, tenetur cauſam illam tollere, & damnum omne inde ſecutum reſarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec reſarciretur.

Quæſt. II. *An qui alterum læſit in bonis ſupernaturalibus, teneatur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injuſto induxit in peccatum, vel abduxit a bono opere, aut decepit falſa doctrina contra fidem, vel bonos mores, tenetur ex juſtitia vim, ac ſeductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, removere cauſas ulterioris lapſus; & curare, quantum fieri poteſt, ut alter reſtituatur in eum ſtatum, de quo injuſte eum dejecit; v. g. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus converſione &c. *Eſt communis ſententia*. Quia eſt cauſa injuſta talis damni: quilibet enim habet jus ne injuſte lædatur in bonis animæ, ſicuti in bonis corporis. At talis injuſte lædit; nam quiſque habet jus, ne decipiatur in ſuis bonis, & ne vis ei inferatur ſine juſta authoritate, quæ nequit eſſe ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur cauſam damnorum, quam injuſte poſuit, tollere, & omnia damna jam ex ea ſecuta reſtituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum poteſt, diſſeminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui ſine vi, metu, fraude, & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex juſtitia ad reſtitutionem, niſi ſit prælatus, vel alius, qui ex officio tenetur promovere bonum ſpirituale ſuorum. Quia ubi non eſt vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non eſt, quippe quæ ſcienti, ac ſponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, pluſquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas, & æquitas exigit, ut is, qui malo ſuo exemplo, vel conſilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam ſolo conſilio, vel precibus induxiſſet alterum in peccatum injuſtitiæ contra tertium, peccavit contra juſtitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum, ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis poſitive cooperetur ad ejus damnum ſine ejus conſenſu, vel ſine juſta cauſa, & authoritate.

Quæſt. III. *An qui avertit aliquem a Religione teneatur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui vi, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injuſto impedit, vel avertit aliquem a Religionis ingreſſu, aut profeſſione, peccat graviter contra juſtitiam, & tenetur vim, ac fraudem tollere, & ei ſuadere ingreſſum, ſeu reditum, & monaſterio compenſare quanti valebat ſpes commodi temporalis, quod ex

ipſius

ipſius donatione, labore, ac induſtria expectabatur, ſi injuſte abductus non fuiſſet. *Eſt communis ſententia*. Quia utrique fecit injuriam damnoſam; nam quiſque habet jus ſtrictum, ne via injuſta bonum ejus impediatur. Talis tamen ſeductor non tenetur ipſe religionem ingredi; tum quia forte non eſt aptus, tum quia ſtatus religionis, quum ſit ſtatus perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum niſi ſponte volens admitti debet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui alterum ſine vi, fraude, mendacio, aliave via injuſta, ſed ſine juſta cauſa avertit a religionis ingreſſu, vel profeſſione non tenetur ad reſtitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum ſine juſta cauſa a maximo bono; & conſtat ea *Concil. Trid. ſeſſ.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui ſanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo ſine juſta cauſa impedierint*: Nam tanta pœna ſupponit culpam mortalem. Eadem autem eſt ratio ſi juvenis, vel vir abducatur a religione. Nulla tamen erit culpa, ſi adſit cauſa juſta diſſuadendi religionem, ut ſi quis non ſit aptus, vel ſi in illa religione, ſeu monaſterio obſervantia religioſa non vigeat, vel ſi parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, ſi prudenter dubitent de viribus, vel conſtantia ſuorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere, & probare: ſed graviter peccant, ſi eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per ſe, aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut ſic a propoſito avocent.

Reſp. 3. Qui religioſum, etſi ſine vi, & dolo, ſed ſolo conſilio, vel precibus a religione abduxit, tenetur ex juſtitia compenſare monaſterio damna temporalia inde ſecuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi ſuos ſubditos tamquam membra, & religioſus per vota totum ſe tradidit religioni in honorem Dei, & ſic religio habet jus ad commoda, quæ præſtitiſſet, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens ſervum a domino, tenetur ad reſtitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi, per homicidium, & mutilationem, & neceſſaria reſtitutione.

„ NOTA, 1. PRÆCEPTO *Non occides* prohibentur homicidium, „ mutilatio, percuſſio, & ſimilis afflictio, ac „ damnificatio corporalis injuſta; Item horum cauſæ, & diſpoſi„ tiones ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imo ut a Chriſto „ explicatur, eſt etiam affirmativum præcipiens humanitatem, „ manſuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

„ Por-

,, Porro homicidium, quod eſt injuſta hominis occiſio, graviſſi-
,, mum crimen eſt, quum per illud injuſte adimatur proximo bo-
,, num temporale maximum, & irreparabile. Fit etiam gravis ex
,, circumſtantia perſonæ quæ occiditur; ut ſi pater, conſanguineus,
,, clericus, &c.

,, NOTA. 2. Eſt de fide licite occidi bruta animalia in uſus ho-
,, minum, ex Geneſ. 9. *Omne, quod movetur, & vivit, erit*
,, *vobis in cibum*: nam homo eſt dominus animalium, ex Geneſ.
,, 1. *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & univer-*
,, *ſis animantibus, quæ moventur ſuper terram.* Tenetur tamen
,, homo abſtinere a crudelitate, qua utendo, & beſtias doloribus
,, ſine cauſa conficiendo, peccat ſaltem venialiter: quia in hoc
,, eſt quædam inordinatio, & abuſus dominii. Hinc illud, Prov.
,, 12. *Novit juſtus jumentorum ſuorum animas: viſcera autem*
,, *impiorum crudelia.*

Quæſt. I. *An liceat peccatores occidere?*

Reſp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores reipubl. noxios.

Prob. 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*, & ad Rom. 13. de ſupremo principe dicitur: *non ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* 2. Quia talis poteſtas neceſſaria eſt reipubl. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem: ideoque a Deo reipubl. conceſſa eſt. Et quia pars noxia toti, poteſt ob totius conſervationem excludi, quum pars ſit propter totum.

Reſp. 2. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præciſe propter eorum ſcelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et ex cap. *Quicumque* 23. quæſt. 8. Quia non licet occidere peccatores, niſi authoritate a Deo conceſſa propter bonum commune; ac proinde id ad eum ſolum pertinet, cujus eſt procurare bonum publicum. Nec obſtat, quod interdum permittatur, ut quivis poſſit occidere quoſdam ſubditos reipubl. publicos hoſtes; quia tunc non occiduntur privata, ſed publica authoritate conceſſa a principe.

Sed an liceat verberare aliquem ob culpam, quam admiſit?

Reſp. Non licet, niſi habenti poteſtatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus, qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, niſi per modum pœnæ, propter juſtitiam. Nullus autem juſte punit aliquem, niſi ſit ejus juriſdictioni ſubjectus. Et ideo verberare aliquem non licet, niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſervus poteſtati domini, licite poteſt verberare pater filium, & dominus ſervum cauſa correctionis, & diſciplinæ.* Idem dic de Magiſtro, & Tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæſt. II. *An liceat occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſentent.* Prob. 1. ex cap. *Inter hæc*, & ſeq. 33. q. 2. Et S. Aug. lib. 2. *de adult. conjug.* c. 15. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, ſed tantum dimittere*. 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana poteſt id fieri licitum: tum quia ubi obſervari poteſt ordo judicii, iniquum eſt reum inauditum, deſtitutum omni defenſionis remedio, nullo ſervato juris ordine, & ſine judicio punire, pœnæque executionem committere ipſi offenſo, & quidem illico, quum animus recenti offenſa maxime perturbatus eſt: Hinc reg. jur. 136. *Non eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publice fieri poteſt*: tum quia eſt contra charitatem ſine urgenti neceſſitate recuſare reo ſpatium ad pœnitentiam; ſed illum ſtatim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehenſam*. Porro leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob juſtum, ac graviſſimum dolorem in tali caſu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facile temperare nequit.

Quæſt. III. *An liceat ſeipſum occidere, vel mutilare?*

Reſp. 1. Non licet ſine authoritate divina ſeipſum occidere. *Ita omnes*. Conſtat 1. ex S. Auguſt. l. 1. *de civ.* cap. 17., & can. 9. & ſeq. 23. quæſt. 5., & ex generali præcepto: *Non occides*. 2. Quia homo non eſt dominus ſuæ vitæ, ſed ſolus Deus, ex Deuter. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam*. Ergo homo non poteſt ſine authoritate Dei ſeipſum deſtruere: nam eſt illicitum, & injuſtum deſtruere rem alterius ſine ejus conſenſu, & jus ejus uſurpare; deſtructio enim rei propria authoritate facta, eſt actus dominii in illam. 3. *Qualibet pars id quod eſt, eſt totius: quilibet autem homo eſt pars communitatis: unde in hoc, quod ſeipſum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Thomas quæſt. 64. art. 5. Porro Martyres, qui ſe in rogum conjecere, id fecerunt ex ſpeciali Dei inſpiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus poteſt dare hanc facultatem, quum ſolus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti ſunt erga ſeipſum actus per ſe mortiferi, qui immediate, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, ſtrangulatio, ſumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & ſimiles; quia eſſet ſeipſum directe, & poſitive occidere. 3. Quilibet tenetur vitam, & membra conſervare mediis ordinariis: tum quia ſicut Deus vetat propriam vitam ſibi auferri, ita jubet, ut quiſque tanquam a Deo conſtitutus vitæ, ac membrorum ſuorum cuſtos, vitam, ac membra conſervet: tum quia moraliter cenſetur mortem ſibi inferre, qui non utitur mediis, quæ author naturæ pro-

providit ad ordinariam vitæ conſervationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretioſiſſimis cum jactura omnium bonorum; quia hoc non eſt ſe occidere, ſed ſolum ſuam mortem permittere ob juſtam cauſam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia licet ob graviſſimam, ac juſtam cauſam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certo ſequatur: nam non eſt prohibitum homini, ne vitam ſuam periculis unquam exponat, nec præceptum eſt, ut ſemper conetur eam poſitive ſervare quantum poteſt, ſed tantum ne abſque juſta cauſa illam periculo exponat. Sic miles poteſt, & tenetur manere in ſtatione ob bonum commune, & aggredi hoſtes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere e carcere ad ſatisfaciendum Deo, & reipublicæ.

Reſp. 3. Non licet ſeipſum mutilare, niſi hoc ſit neceſſarium ad ſalutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non eſt dominus membrorum ſuorum, ſicut nec ſui ipſius; ſed habet dumtaxat convenientem eorum uſum, & adminiſtrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet ſe caſtrare ad vitandas tentationes, ſervandamque caſtitatem: idque vetat Concil. Nicæn. I Canon. 1. Nam mutilatio nunquam eſt medium neceſſarium ad ſalutem animæ, quum membra perniciem animæ nunquam afferre poſſint: alioqui Deus prave naturam inſtituiſſet. Imo hæc mutilatio non eſt remedium ad caſtitatem utile, quum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Baſil. Chriſoſt. & Auguſtin. Item non licet parentibus caſtrare pueros, etſi conſentientes ad conſervandam vocis ſuavitatem, etiam in obſequium Eccleſiæ; quia ſolus Deus eſt dominus corporis, & membrorum, qui ſic conceſſit homini uſumfructum membrorum, ut eorum abſciſſionem permiſerit tantum ob ſalutem totius.

Dixi, *niſi ſit neceſſarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & eſt propter totum: ergo reſecare poteſt membrum ad ſervandum totum corpus. Imo tenetur homo permittere abſciſſionem membri, ſi hæc a medicis judicetur neceſſaria ad vitæ conſervationem, nec perferendi ſint acerbiſſimi dolores: quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, quum ſit ejus cuſtos, & œconomus, non dominus. Quod ſi ingentes cruciatus perferendi eſſent, non teneretur id permittere, ut docent paſſim Doctores. Quia non tenetur vitam conſervare mediis nimis acerbis, & moraliter impoſſibilibus, niſi tamen ejus vita cenſeatur bono communi neceſſaria.

Quæſt. IV. *An liceat aliquando occidere invaſorem?*

Reſp. 1. Nunquam licet directe occidere. *Ita omnes*. Ex Exod. 23. *Inſontem, & injuſtum non occides, quia averſor impium*. Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, ſed ſolus Deus. Hinc non licet infantes, vel uxores hoſtium in bello etiam juſto captos occidere,

ut parentes obſeſſi ſe, ad filios a nece liberandos, dedant. Nec etiam licet rabioſos ſuffocare, ne aliis noceant; ſed debent includi, vel alligari. Quod ſi quem injuſte aggrediantur, is ſolum poteſt vim vi repellere cum debita moderatione, nec plus quam neceſſarium eſt ad vitam tuendam.

Reſp. 2. Licet interdum ob graviſſimam cauſam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem ſequatur mors innocentis. Ita paſſim Doctores, qui docent, 1. In bello juſto licere Duci ad expugnandos hoſtes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri ſunt: tunc enim non cenſetur moraliter cauſa illorum mortis; ſed ſolum illam permittere; nam utenti jure ſuo non imputatur effectus præter intentionem ſecutus.

2. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, niſi civis ille ſibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas poteſt cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quod ſi civis ille nollet obtemperare, jam vere non eſſet innocens: unde jam poſſet a Repub. tyranno tradi. Secus, ſi tyrannus peteret virginem ad illam ſtuprandam: nam non poſſet a Repub. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum adire in talibus circumſtantiis eſt conſentire luxuriæ.

Quæſt. V. *An unquam liceat procurare abortum?*

Reſp. 1. Per ſe ſemper eſt mortale directe impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Baſil. epiſt. ad Amphil. *Quæ de induſtria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem, vel informis ſubtilitas a nobis non attenditur.* Et ex Concil. Eliberit. Ancyr. Mogunt. Wormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis cauſa explendæ libidinis, vel odii meditatione, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non poſſit generare, aut concipere, vel naſci ſoboles, ut homicida teneatur.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehenſa gravida occidatur, aut infametur.* 3. Hoc repugnat bono ſpeciei humanæ, & naturali fini ſeminis humani, quod ex ſe ordinatur ad generationem, & ſpeciei humanæ conſervationem, ac propagationem: ideoque ingens ſcelus eſt. Idque debuit in omni caſu a Deo prohiberi; nam ſi id aliquando liceret, periculum eſſet, ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligerent, & ſæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis, & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum ſpeciei humanæ, & foret occaſio fornicationi, & ſtupris, a quibus abſterret timor prolis. Hoc tamen ſcelus non eſt proprie, ac ſtricte homicidium, ex c. 20. *de homicid.* ubi di-

dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non eſt ſimpliciter, & complete homo: homo enim eſt compoſitum ex corpore, & anima ſpirituali unitis.

Reſp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, vere, ac proprie homicidium committit. Nam revera hominem injuſte occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex conſtitut. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus eſt: quod ſi parens id faciat, vere fit parricida. Quare nunquam licet abortum fœtus animati procurare, etiamſi alioqui ſit periculum ne fœtus ſimul cum matre intereat; quia numquam licet occidere innocentem, etiam ad ſervandam alterius vitam. Idem dic ſi dubium ſit, an fœtus ſit animatus: quia eſſet ſe exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici, vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, ſive fœtus ſit animatus, ſive non, & mulieres ſumentes. Item qui abortui occaſionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo: ut ſi quis percutiat mulierem gravidam, *vel ſi ipſa nimis ſaltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas laſcivias*, ait S. Antonin.

„ NOTA. Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Videtur*
„ *probabile omnem fœtum, quamdiu in utero eſt, carere anima*
„ *rationali, & tunc primum incipere eamdem habere quum pa-*
„ *ritur; ac conſequenter dicendum erit, in nullo abortu homici-*
„ *dium committi.*

Quum autem incertum ſit animationis tempus; alii enim aſſignant diem a conceptu 30. vel 40. pro mare, 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; raro abeſt periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num liceat ad matris conſervationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Reſp. 1. Non licet præbere matri, nec ei ſumere remedium ex vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus ſive animati, ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit matrem ſervandam eſſe illo adhibito. *Ita Azor., De Lugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc eſſet procurare abortum directe, ſeu ex natura operis, quod eſt ſemper intrinſece malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam ſi fœtus non ſit animatus; nam ex natura rei, & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minus id licet poſt animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directe innocentem, ut alius ſervetur. Nec infans eſt injuſtus aggreſſor vitæ matris; nihil enim injuſtum contra eam molitur; nec eſt membrum, ſeu pars phyſica matris, quum ſit homo ab illa realiter diſtinctus.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, licet matri ſumere, & ei præbere remedium per ſe curativum matris, nec per ſe tendens ad abortionem, quamvis ſit periculum ne in-

de abortio ſequatur: modo conſtet fœtum non eſſe animatum, & mater alioqui moritura eſſet. Quia tunc ſi abortio contingat, non cenſetur procurata, ſed ſolum permiſſa; nam præter intentionem, nec ex ipſo opere contingit, matre utente jure ſuo: mater enim in tali caſu non privatur jure utendi remediis ad vitæ ſuæ conſervationem neceſſariis, nec per ſe abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti ſumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur, vel expelli poſſit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinſeco; quia tunc directe intenditur abortus ad vitandam infamiam, vel mortem: nam pharmacum per ſe directe nihil facit ad alterutram vitandam, niſi per expulſionem fœtus tamquam medium, nec ſumitur niſi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam, vel mortem. *Azor*, *Cardenas*, *&c.*

Reſp. 3. Si proles ſit animata, vel dubitetur, an ſit, eſt mortale adhibere remedium directe curativum matris, ſed cum periculo mortis fœtus, ſi probabile eſt eo non ſumpto prolem vivam edendam eſſe, & ſic baptizandam. *Eſt communis ſententia*: Quia mater tenetur ſalutem æternam prolis in extrema neceſſitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem diſcindere, ut proles baptizetur; quia directe occidere innocentem eſt intrinſece malum; ideoque illicitum ob ullum finem bonum: nam non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, *Roman* 3.

Quod ſi æquale periculum eſt abortus, ſive remedium ſumatur, ſive non, licet matri illud ſumere; quia tunc ſine majore periculo, ac damno fœtus, conſulitur vitæ matris.

Quæſt. VI. *An liceat injuſtum aggreſſorem actualem occidere in vitæ ſuæ defenſionem?*

Reſp. Ex S. Thoma, Catechiſmo Romano, & communi ſententia Doctorum, licet omnibus cum moderatione inculpatæ tutelæ. Quia 1. Exodi 21. qui furem nocturnum occidit, dicitur non eſſe reus mortis; quia nempe fur ille præſumitur veniſſe animo non ſolum furandi, ſed etiam occidendi, ut explicat S. Auguſt. 2. ex c. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conſervandi vitam injuſte oppugnatam, & illam præferendi vitæ injuſti aggreſſoris, qui ſe ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum ſit, quædam requiruntur. 1 Ut ſit actualis aggreſſio: nam ante actum aggreſſionis, & poſt eum occidere non licet, quia non eſt tunc vis repellenda, nec opus eſt defenſione, ubi non eſt aggreſſio. Hinc ex communi ſententia non licet occidere, aut repercutere eum, qui percuſſit, & jam fugit, vel certe deſtitit,

aut

aut ob vulnus acceptum non poteſt jam nocere; tunc enim occiſio, vel percuſſio non eſt neceſſaria ad propulſandam injuriam, quum jam illata ſit, & jam ceſſarit aggreſſio; unde eſſet ultio, quæ privato numquam licita eſt. Item qui ſcit alium ſe quærere ad occidendum, non poteſt illum prævenire occidendo, quia non eſſet vera defenſio.

2. Ut nihil fiat, niſi quod neceſſarium eſt ad vitam ſervandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore, quam neceſſe ſit ad vitæ defenſionem; alioqui jam non eſt defenſio, ſed ultio injuſta, & ideo c. cit. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura, & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam.* Hinc ſi injuſtum invaſorem armis ſpoliando, vel debilitando, aut vulnerando poſſis mortem vitare, non licet illum occidere; quum tunc ejus occiſio non ſit neceſſaria ad vitæ defenſionem.

3. Ut nihil ex odio, neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per ſe mors invaſoris, ſed ſola vitæ propriæ conſervatio per juſtam ſui defenſionem. Quia occiſio hominis privata authoritate facta, non eſt finis licitus, nec medium per ſe neceſſarium ad ſui defenſionem; ſed eſt tantum aliquid conſequens per accidens ex neceſſitate finis, qui eſt vitæ conſervatio. *Illicitum eſt, quod homo intendat occidere hominem, ut ſeipſum defendat, niſi ei, qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro Judicis pugnante contra latrones; quamvis etiam & iſti peccent, ſi privata libidine moveantur*, ait S. Th. 2. 2. q. 64. art. 7.

4. Ut aggreſſor non ſit perſona Reipub. neceſſaria, vel valde utilis, ut Princeps, Dux exercitus, &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod eſt bonum unius, vel paucorum.

Cæterum in praxi percuſſio, & occiſio injuſti vitæ aggreſſoris raro vacat culpa, quia fere nunquam ſervantur conditiones ad licitam defenſionem requiſitæ. Et ideo aliqui Patres occiſionem ſine publica authoritate factam, indefinite damnant, ſcilicet ob periculum vindictæ, & exceſſus in modo defenſionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere ſalutem animæ proximi, quam vitam noſtram corporalem.

Reſp. Tenemur plus diligere affective, & etiam effective, quum proximus eſt in neceſſitate. Non tamen tenemur vitam noſtram pro ſalute proximi profundere, niſi in caſu neceſſitatis, in quo egeat noſtra ope. At tunc invaſor non eſt in neceſſitate, ſed in voluntaria malitia; nec eget ope mea; nam poteſt facile ſe periculo libera-

re deſiſtendo ab injuria. Licet tamen oppugnato ad perfectionem actum charitatis, quo vita exponitur pro ſalute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, ſinere ſe occidi potius, quam occidere, modo ſit moraliter certus ſe eſſe in ſtatu gratiæ; *Nam alias fatue faceret exponendo ſe morti corporis, & animæ; quum ſibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antonin. part. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an teneatur ad reſtitutionem, qui in defenſionem vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Reſp. Non tenetur, ſi id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui juſtæ defenſionis modum excedit occidendo, quum potuiſſet aliter vitam tueri, ver. gr. fugiendo, quum id poſſet ſaltem ſine gravi ignominia, vel armis ſpoliando, aut ſaltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compenſare. Quia illa occiſio fuit injuſta, utpote non neceſſaria ad vitæ defenſionem: nam privatus nullum habet jus, niſi ut vitam tueatur per medium ad hoc neceſſarium; & quiſque jus habet, ut non occidatur ab alio authoritate privata, niſi ob neceſſariam vitæ defenſionem. Ergo talis eſt cauſa injuſta mortis, & damnorum inde ſecutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, eſtque communior ſententia.*

Quæſt. VII. *An liceat occidere accuſatorem, & falſos teſtes, qui vitam injuſte oppugnant?*

Reſp. Neg. Quia 1. qui falſum teſtimonium dicit in judicio, non cenſetur aggreſſor vitæ, ſed committit injuſtitiam, quæ ex ſe puniri poteſt, & alia via repelli: nam non propria authoritate, ſed per judicem, & ſervato ordine juris procedit. 2. Hoc debuit jure naturali in omni caſu prohiberi: nam ſi hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis cum gravi detrimento Reipublicæ; homines enim ſibi facile perſuaderent ſe injuſte accuſari, & nullam aliam defenſionis viam eſſe, præter mortem accuſatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.*

Quæſt. VIII. *An liceat occidere pro defenſione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare?*

Reſp. Multi docent id licere, ſi aliter pudicitia defendi nequeat, hancque eſſe communem Doctorum ſententiam aſſerunt Leſſius, & Sylvius: Probant, quia præterquam quod in hac re ſit periculum conſenſus in delectationem, ideoque peccati, imo & depravationis; pudicitia, ac integritas eſt bonum maximi momenti, ſuperioris ordinis ac bona fortunæ: Imo in æſtimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, ſi amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. part. tit. 8. cap. 8. *Quia*, inquit, *illa utitur jure ſuo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur ſaluti ſuæ providere,*

re, quam alterius: nam exponit ſe periculo conſentiendi actui peccati, permittendo ſe opprimi, propter difficultatem pœnitentiæ voluntatis.

Sed alii negant. Quia 1. hic caſus nec a Scriptura, nec a PP. nec a Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur a prohibitione generali: *Non occides* 2. Pudicitia, quum ſit virtus, non in corpore, ſed in anima reſidet, nec amitti poteſt, niſi per conſenſum liberum, ex S. Aug. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in c. *de pudicitia* 32. q. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas.* Et aliunde per occiſionem invaſoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ ſalvandæ locus. Probant etiam ex S. Auguſtino lib. 1. *de lib. arb.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligant, quando quis injuſtum aggreſſorem occidere intendit, aut juſtæ defenſionis metas excedit.

Porro certum eſt teneri mulierem, vel adoleſcentem reſiſtere invaſori impudicitiæ, tum interius per diſplicentiam, tum exterius totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo ſibi poſſibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto, & immoto corpore manere: nam non reſiſtentia exterior eſſet cooperatio, qualis poteſt eſſe ad congreſſum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, niſi quod requieſcat, & non reſiſtat poſitive viro. *Ita De Lugo.* Quod ſi nequeat ſe tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias neceſſarias ad impediendum turpem congreſſum. Hinc Deuteron 22. puella, quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæſt. IX. *An liceat occidere furem in defenſionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Reſp. 1. Certum eſt, non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas eſſe graviſſimum malum, præſertim authoritate privata, inferre proximo ad vitandum noſtrum leve damnum. Item ſi bona ſint magni momenti, ſed poſſint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc ſine cauſa juſta, & neceſſitate occideretur proximus privata authoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad ſolam authoritatem publicam.

Reſp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injuſtum aggreſſorem actualem occidere in defenſionem bonorum magni momenti, quæ non poſſunt aliter defendi, aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, niſi bona illa ſint vitæ conſervandæ neceſſaria. Ita Innocent. IV. in cap. *Si vero.* Tabiena, Abulenſ. Panormit. Rebella, Grandin. Fagnanus, aſſerens eſſe communem Canoniſtarum ſententiam, &c. Probant. Quia 1. neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc caſum excipiunt a generali præcepto: *Non occides.* Imo Exod. 22. Deus id expreſſe vetat: nam dicit, eum, qui furem diurnum occiderit, eſſe reum homicidii: quia ſcilicet, ut habetur cap 3. de homicid.

cid. *Poterat diſcernere, quod ad furandum, non ad occidendum veniſſet; & ideo non debet occidi.* Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum: Quare quum eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis:* agitur de fure nocturno, qui præſumitur velle etiam occidere: nam additur: *Quod ſi orto ſole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipſe morietur.* Et S. Gregorius lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipſis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* 3. Quia iniquum eſt, & contra debitum ordinem charitatis privata authoritate adimere proximo bonum ſuperioris ordinis, & per ſe irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis, & per ſe reparabile conſervandum. 4. Ex Jure civili; l. 4. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, niſi ſe telo defendat: unde ſolum vitæ periculum excipit; l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum ſi quis occiderit, ita demum impune feriet, ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuerit.* 5. A Clero Gallicano anno 1700. damnata eſt, ut legi Dei, & ordini charitatis divinitus inſtituto contraria, pernicioſa, & erronea hæc propoſitio generaliter, & indefinite ſumpta: *Non ſolum vitam, ſed etiam bona temporalia, quorum jactura eſſet damnum graviſſimum, licitum eſt defenſione occiſiva defendere. Fatemur rarius licitum eſſe Eccleſiaſticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, ideſt graviſſimum damnum, etiam ipſis licitum erit bona iſta cum occiſione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfeciſti*, de homicid. *Reſpondent* ibi non excuſari ab occiſione furis, niſi qui occidit, *ſe, ſuaque liberando*. Ergo ad ſolas res conſervandas non licet occidere furem; nam iſta ponuntur copulative: non ſufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Reſpondent* id licere, ſed cum ea moderatione, quam recta ratio, & lex charitatis præſcribunt. At non ſervatur hæc moderatio, quum occiditur homo ad defenſionem bonorum: quia tunc privata authoritate eripitur bonum majus, & per ſe irreparabile, ad conſervandum minus bonum, & per ſe reparabile, quod ſane inordinatum eſt, & iniquum. Bona porro variis modis defendere licet etiam armis, ſi neceſſe ſit; modo caveatur, ne invaſor mutiletur, & occidatur.

Alii docent licere quidem injuſtum aggreſſorem occidere ad defendenda bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non poſſunt, ſi illa bona ſint magni momenti, & neceſſaria ad ſtatus ſui conſervationem.

Certe videtur non licere privata authoritate occidere injuſtum aggreſſorem ad tuenda bona magni momenti, ſed quæ non ſunt neceſſaria domino ad vivendum convenienter ſuo ſtatui; nam hoc ſaltem probant argumenta

ad-

adducta; & quia tunc ceſſat ratio, quæ a multis affertur ad probandum licere occidere ad ſervanda bona temporalia; & nimis magna eſſet diſproportio inter malum, quod inferretur, & illud, pro quo vitando infertur; ideoque inæqualitas, & injuſtitia.

„ Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propoſitiones. 31. „ *Regulariter occidere poſſum furem pro conſervatione unius aurei.* 32. *Non ſolum licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus, ſed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.* 33. *Licitum eſt tam hæredi, quam legatario, contra injuſte impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe taliter defendere: ſicut & jus habentes in cathedram, vel præbendam contra eorum poſſeſſionem injuſte impedientem.*

Quæſt. X. *An liceat occidere alium in defenſionem honoris, & famæ?*

Reſp. Nemini licet etiam ad injuſtam infamiam, aut contumeliam impediendam, vel reparandam. 1. Quia vita eſt bonum per ſe irreparabile, & majus honore, ac fama, quum inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum eſt, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defenſionem honoris, & famæ, quæ ſunt bona inferioris ordinis, & per ſe reparabilia. Id ettiam repugnat patientiæ, manſuetudini, & humilitati chriſtianæ. 2. Percuſſio, vel occiſio in illo caſu eſt vindicta, non defenſio: nam non conducit ad ſervandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam; ſed ſolum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falſam, qua offenſam vindicaſti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis, & perturbationibus in magnam Reipubl. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali: Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam, vel fuſte percutiat, & poſt impactam alapam, vel ictum fuſtis, fugiat.*

Hinc etiam ex communi ſententia non licet alapam pro alapa, fuſtem pro fuſtibus reddere, ſi jam percuſſor ab injuria deſtitit. Quia jam non eſſet defenſio, quæ locum non habet niſi in actuali aggreſione; ſed hoc eſſet vindicta, quum non ſit utile ad tuendum, vel recuperandum honorem, niſi quatenus continet rationem vindictæ, quæ ſemper illicita eſt. *De Lugo.* Imo non licet convitia convitiis, contumelias contumeliis repellere; quia hæc non eſt via ordinata, & apta honoris defendendi, ſed redderetur malum pro malo privata authoritate, quod non licet, ex 1. Petr. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, &c.* & Luc. 7. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli poſſunt verbis non contumelioſis, vel ſatisfactione injuriarum, ſi neceſſe ſit ad repa-

rem.

mendam alterius audaciam, vel ad dignitatem, ac authoritatem ſuam tuendam, ſine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc ſatisfactionem juſtam, & plures alias injurias ferre, ſi ſalus proximi id exigeret, ex Mat. 5. *Ego autem dico vobis, non reſiſtite malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor, & fama eſt quid præſtantius vita.

Reſp. Non eſt niſi in æſtimatione ſtultorum, & imprudentum; ſed eſt bonum longe inferius, utpote in alieno judicio poſitum, & quod deſiderare propter ſe mera vanitas eſt. At vita eſt primum, ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per ſe irreparabile, cujus dominium habet ſolus Deus. Deinde fama vera nititur ſola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, conſiſtit in eo, quod homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem, & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Reſp. Neg. Nam quum aliunde conſtat eum, qui calumniam, aut injuriam paſſus eſt, eſſe virum probum, aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, ſed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciſcitur, ſed fert patienter ſecundum præceptum, & exemplum Chriſti, aut moderate defendit in judicio. Imo condonatio injuriarum eſt præſtantiſſimus fortitudinis actus, ac proinde ſumma laude digna. Præterea occiſio, vel percuſſio calumniatoris, aut percuſſoris non eſt medium aptum ad abſtergendam infamiæ labem, niſi juxta perverſum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum a Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occiſione ſequitur cognitio falſitatis ipſius calumniæ, imo ſæpe contrarium accidit. Demum ſi quis honorem ſuum, & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recenſere, & æquo animo ferre propter amorem Dei id præcipientis ſub pœna æterna, & remunerantis immenſo veræ gloriæ pondere.

Quæſt. XI. *An in defenſionem alterius liceat occidere injuſtum invaſorem, & an ad hoc teneamur?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, licet vitam proximi ab alio injuſte oppugnatam defendere, etiam cum occiſione invaſoris injuſti, ſi aliter defendi nequeat. Quia ſicut poſſumus tueri vitam propriam cum occiſione invaſoris injuſti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus eſt; & quem debemus ſicut nos ipſos diligere.

Reſp. 2. Per ſe loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quiſque poteſt ſecundum ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quam vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam ſuam exponere ad temporalem hominis pri-

privati vitam conſervandam. Privati tamen tenentur vitam ſuam exponere ad defenſionem Principis, vel alterius perſonæ publicæ, ex cujus morte ſequeretur grave detrimentum Reip. quia bonum commune ſemper anteponi debet privato.

Reſp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injuſte oppugnatam defendere, quando poſſumus, ſine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio: *Prob.* 1. Proverb. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes.* 2. Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injuſtum proximi, quum ſine gravi noſtro poſſumus, imo & innocenti de vita periclitanti ſubvenire ex bonis neceſſariis ad decentiam ſtatus, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam juxta varios ad id tunc tenemur etiam cum occiſione injuſti invaſoris, ſi aliter defendi nequeat; quia jure naturali quiſque tenetur defendere innocentem, ſi poſſit: melior eſt, ac potior conditio innocentis, quam injuſti aggreſſoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, niſi ipſe innocens ſponte velit potius mori, ob ſalutem æternam aggreſſoris.

Porro quiſque tenetur ex charitate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam, quum commode poteſt, reſque exigit. Nam quum quiſque teneatur diligere proximum ſicut ſeipſum, poteſt, & debet ei opitulari eo modo, quo ſibi licite poſſet, & vellet ſubvenire in eadem neceſſitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte juſta damnatum liberare, etſi magna vi pecuniæ poſſit: quia bonum commune poſtulat, ut crimina non maneant impunita, nec tali ſit injuria.

Reſp. 4. Obligantur ex juſtitia ad tuendam vitam & fortunas proximi. 1. Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut Principes, Magiſtratus, &c. 2. Qui ad tuendum proximum a Principe, vel Magiſtratu conſtituti ſunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc ſpecialiter conducti ſunt, ut milites. 4. Qui ad hoc ſe explicite, vel implicite obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Leſſius & alii*. Nam iſti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum ſpectante, ideoque ex juſtitia, obligantur.

Quæſt. XII. *Quandonam homicidium caſuale eſt peccatum, & obligat ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Homicidium omnino caſuale, quod ſcilicet nec eſt in ſe, nec in ſua cauſa voluntarium, non eſt peccatum, imo nec proprie homicidium; ſed ſimplex occiſio. Quia peccatum eſt eſſentialiter voluntarium; ergo quod nullo modo voluntarium eſt, nullatenus peccatum eſt.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non eſt reus homicidii, nec tenetur ad reſtitutionem: quia occiſio illa non eſt voluntaria neque in ſe, quum deſit

uſus

uſus rationis; neque in cauſa, nempe in ebrietate, quum hæc non fuerit ullatenus volita, nec culpabilis. Secus, ſi ebrietas fuit culpabilis, & hunc caſum prævidit, vel prævidere potuit: nam tunc occiſio eſt voluntaria in cauſa, ideoque imputabilis ad culpam, & damnum.

Reſp. 2. Qui facit actum etſi licitum, ſed periculoſum, omiſſa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus eſt homicidii, & tenetur ad reſtitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium eſt ei voluntarium in cauſa, nempe in omiſſione diligentiæ debitæ, ſeu in gravi negligentia præcavendi occaſionem, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 74. art. 8. ergo eſt ei imputabile.

Reſp. 3. Qui facit actuum illicitum periculoſum, ſi alterum occidat, licet præter intentionem, reus eſt homicidii, & tenetur ad reſtitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occiſionem alterius. Quia occiſio eſt ei voluntaria in cauſa, nempe in omiſſione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo ſciebat ſequi poſſe alterius occiſionem; & occiſus habebat jus, ne fieret actus illicitus ſibi periculoſus. Ita Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 64. art. 8. ibi: *Contingit id, quod non eſt actu & per ſe volitum, & per ſe intentum, eſſe per accidens volitum, vel intentum, ſecundum quod cauſa per accidens dicitur removens, prohibens: unde ille, qui non removet ea, ex quibus ſequitur homicidium, ſi debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam ſollicitudinem. Et ideo ſecundum jura, ſi aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium ſequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, ſi ex ejus opera mors hominis ſequatur.*

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto ſecum collocant, etiamſi mors non ſequatur. Nam hoc eſt valde periculoſum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: ſæpe enim reipſa ſuffocantur, non obſtante tali cautione, ut experientia conſtat: ideoque hoc eſt ſemper illicitum, quum ſic collocando ſe exponant periculo illos perimendi.. Quare Can. *Conſuliſti* 2. q. 5. Stephanus V. ait: *Monendi ſunt, & proteſtandi parentes, ne tam tenellos ſecum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente ſuffocentur, vel opprimantur, unde ipſi homicidii rei inveniantur.*

Reſp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex juſtitia obligatur, ſi ex ejus omiſſione periculoſa ſequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem peccat peccato ho-

homicidii, & tenetur ad reſtitutionem. Quia homicidium eſt ei voluntarium in cauſa, nempe in omiſſione diligentiæ debitæ ex juſtitia: ergo merito ei imputatur.

Hinc medicus reus eſt homicidii mortalis, & tenetur ad reſtitutionem, ſi æger moriatur propter ejus imperitiam, vel negligentiam; quia ſcilicet non fecit id, quod periti, & diligentes medici facere ſolent in ſimili caſu. Nec excuſantur ob ignorantiam; nam tenetur ſcire, vel ſe non immiſcere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. ult. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia, vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de Principe non expellente, quum poteſt, latrones, qui occidunt, vel ſpoliant viatores, &c.

Reſp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantum obligatur, ſi alter ex tali omiſſione moriatur, peccat mortaliter, & reus eſt mortis alterius: nam hæc eſt ei ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in omiſſione, juxta illud: *Si non paviſti, occidiſti.* Non tenetur tamen ad reſtitutionem, quia non peccavit contra juſtitiam commutativam; & fecit homicidium late, non ſtricte dictum, quatenus mors illa non ſequitur ex omiſſione contra juſtitiam.

,, Nota, Quæ hic dicta ſunt de homicidio, ea ſunt applicanda
,, mutilationi, & aliis peccatis, ac damnis, quæ ex alterius actu
,, ſequuntur. Nam hæc imputantur, ſi ſequatur ex actu perículoſo
,, illicito, vel etiam licito, ſed non adhibita diligentia debita ad
,, ea præcavenda. Vide dicta quæſt. 10. cap. 1.

Quæſt. XIII. *An duellum ſit aliquando licitum?*

,, Nota. Duellum proprie eſt duorum, vel paucorum certamen,
,, in certo loco, & tempore deſignato, cum vitæ, vel mutilatio-
,, nis periculo, ex mutuo conſenſu initum authoritate privata.
,, Dico, *privata*; nam pugna paucorum, quæ authoritate Prin-
,, cipis in bello juſto cum hoſte ſuſcipitur ob bonum commune,
,, non eſt ſtricte duellum, & juxta multo poteſt quandoque eſſe li-
,, cita; ut 1. Si ſuſcipiatur ad juſtum bellum conficiendum, quia
,, paucorum pugna non eſt minus licita, quam pugna generalis:
,, imo potius eſt eligibilis, in quantum paucorum ſanguine finitur
,, bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modo tamen
,, per hoc non redigatur victoria ad ſtatum magis dubium, quam
,, per pugnam generalem: alioqui Princeps peccaret contra juſti-
,, tiam in ſubditos, ſpem victoriæ fere certam commutando cum
,, incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur neceſſaria ad
,, debilitandos hoſtium animos, & ſuorum erigendos, & ad victo-
,, riam facilius conſequendam, &c. Nam ſicut in bello juſto ob
,, bonum commune authoritate Principis licita eſt pugna inter mul-
,, tos, ita & inter paucos. Sic David authoritate Saulis pugnavit
,, cum Goliath.

,, Illicita tamen eſſet pugna inter duos, vel paucos milites, etſi
,, cum conſenſu Principum ad delectationem quamdam, vel vanam
,, oſtentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia Principes
,, non habent dominium vitæ ſuorum ſubditorum, ſed ſolum con-
,, venientem uſum ad bonum commune; unde non poſſunt eam
,, exponere ob finem vanum, nec neceſſarium bono communi.

Reſp.

Reſp. Duellum, quod fit authoritate privata, eſt ſemper mortale, & intrifece malum, nec unquam licet illud offerre, vel acceptare. *Ita omnes*. Quia 1. Deus ſolus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam deſtruere, nec illius deſtruendæ periculo ſe exponere ſine authoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, niſi ad neceſſariam vitæ propriæ defenſionem, nam deſtructio rei propria authoritate facta, actus eſt dominii in illam. Præterea occidere alterum non eſt modus ſatisfaciendi, ſed eſt mera vindicta: nam eſt ei nocere, abſque eo, quod nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. ait: *Deteſtabilem duellorum uſum, fabricante diabolo, introductum eſſe; ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur*. 2. Graviter etiam prohibetur jure tum Eccleſiaſtico cap. 1. *de Torneam.* ex Conc. Lat. & cap. 1. *de purgatorio vulgari*, & a Conc. Trid. cap. cit. cum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam ſpecialiter charitati propriæ, & proximi, quum duellantium vita, & ſalus æterna morali periculo exponantur.

Adde, quod ſi duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad juſtitiam, ac innocentiam probandam; tunc crudelitati additur ſuperſtitio; nam hoc medium fallax eſt, & improportionatum, quum innocens poſſit perinde occidi, ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam; nam vindicta numquam licita eſt privata authoritate, imo nec publica cum æquali periculo injuriam paſſi.

Dices. Duellum neceſſarium eſt ad vitandam ignominiam, ſeu ignaviæ notam, quæ contrahitur, ſi duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur.

Reſp. Hæc eſt falſa ignominia. Nam apud Deum, & homines vere ſapientes, ac probos, in quorum æſtimatione vera fama conſiſtit, nullam incurrit ignominiam, ſed magnam gloria acquirit, qui divinis, humaniſque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus eſt, ſed ingens honor, ac gloria virtutem, & præſertim charitatem, ac fortitudinem, ſeipſum, ac iram vincendo, exercere: Chriſti manſuetudinem, ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna eſt ſequi dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus eſt ſola regula veri honoris. Nec vir ſapiens falſis improborum hominum judiciis, ſed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiſcumque ſit illa apprehenſa ignominia, quæ ex ſolo perverſo mundanorum hominum judicio ſequitur, eſt prorſus contemnenda, ne amittatur gloria cæleſtis, ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna, ac ſumma infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa ſit, vitandam, licet vitam alterius, ac propriam pe-

periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ deſtructionem, & proinde ejus periculum: nam ſolus Deus eſt dominus vitæ hominum, & vita eſt ſuperioris ordinis quam honor, & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Vir equeſtris ad duellum provocatus, poteſt illud acceptare, ne ſimiditatis notam apud alios incurrat.*

Porro non licet provocato hora condicta ad locum certaminis ſe conferre, etſi non animo duellandi, ſed ſe defendendi contra provocantem, ſi ab ipſo oppugnetur. Quia in his circumſtantiis eſſet directe ſe exponere periculo vitam alienam deſtruendi, vel propriam amittendi, & alteri occaſionem proximam aggrediendi præbere. Imo moraliter, ac in æſtimatione prudenti, & æquivalenter eſſet duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli eſſe defenſionem. Nam defenſio ſolum habet locum, dum ab actuali aggreſſore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipſa acceptatio eſt etiam aggreſſio; nam qui acceptat, vult aggredi adverſarium, & ipſum invadit.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt pœnæ duelli?*

Reſp. Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 19. ipſo facto excommunicat. 1. Principes, ac dominos temporales, qui in ſuis terris locum aliquem ad ejuſmodi pugnam conceſſerint. 2. Suaſores, & ſpectatores duelli. 3. Ipſos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proſcriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidiarum; & ſi in conflicto deceſſerint, privatione eccleſiaſticæ ſepulturæ. Greg. vero XIII. conſt. 78. & Clemens VIII. conſtit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, ſeu non ſolemnia, hoc eſt in loco non tuto, nec publice commiſſa, & abſque patrinis, ſociiſve; imo ad provocantem, & acceptantem, etiamſi pugnam ob aliquod impedimentum non commiſerint, ſi ad locum acceſſerint pugnaturi, & per eos non ſteterit quominus pugnarent. Item Clem. VIII. hanc excommunicationem Papæ reſervavit, & hanc cum aliis pœnis ſupradictis extendit etiam ad ſuadentes, vel provocantes, ad ſpectatores, ad ſcribentes, mittentes, ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores, & complices; ad eos, qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel conſilium, aut auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamſi pugna non fuerit ſecuta; atque etiam ad eos, qui paciſcuntur de dirimendo certamine, quum primum alteruter vulneratus fuerit, ſeu ſanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Obj. 1. Duvallius aſſerit, has conſtitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non ſint, tamen eſſe uſu receptas, eo quod committentes duella particularia puniantur excommunicatione, & privatione ſepulturæ eccleſiaſticæ. Alii dicunt Epiſcopos Galliæ ſpecialiter excommunicatio-

nem

nem duello ſibi reſervatam annexuiſſe. Certe cœtus multorum Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum Pariſiis, anno 1654. congregatorum excommunicationem ipſo facto tulit, & Epiſcopo reſervavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces, vel chartas provocatorias ferentes, & alio eas acceptantes, quamvis pugna non ſit ſecuta, modo per eos non ſteterit quominus pugnarent. Natalis Alexander, in ſua Theologia dogmatica, & morali, lib. 2. ſic ait: *Conſuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen, & provocatio ipſa ad duellum, ſingulari certamine non ſecuto, ſint caſus ſolis Epiſcopis reſervati.*

2. Nomine ſpectatorum juxta multos non intelliguntur caſu, & obiter aſpicientes duellum, qui illac fortuito tranſibant, ſed qui illud ſpectant *ex compoſito*, ut fert Bulla Gregorii, & *de induſtria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntarie ſuſcepta privata authoritate, ſit jure naturali illicita, quum nuſquam liceat privatim vitam hominis deſtruere, vel illius deſtruendæ periculo ſe exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno ſcilicet indicente, & altero acceptante, cum deſignatione loci, ac temporis Quia Gregorius expreſſe dicit: *Ex condicto, ſtatuto tempore, & in loco convento*, & Clemens, *Ex compoſito*: unde ſi duo ſubito in iram, vel rixam verſi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, tamen hanc excommunicationem non contrahunt, quia hæc pugna non eſt ex condicto, ſeu ex compoſito, ſive pacto pugnandi, ſed eſt ipſamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur ſepultura ſacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barboſa monet, tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre, quia publicæ pœnæ ſolum publicis criminibus, & authoritate publica ſunt infligendæ.

5 Secundum multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipſi, nec ejus hæredibus ad reſtitutionem; quia, inquiunt, occiſus in pugnam lethalem conſentiendo, cenſetur ſponte in mortem conſentire, adeoque in damna mortem conſequentia, & concedere alteri facultatem contra ſe agendi, quod poteſt. Item provocatus ſi provocantem occidat, nil tenetur reſtituere, quia provocans invitat alium ad ſui occiſionem, ſi forte ſuperior ſit; & ſic implicite conſentit in omnia damna inde ſecutura: ſcienti autem, & ſponte conſentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri reſtituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem, ac liberos occiſi, ſi indigent, & occiſus eos alebat ex ſuo quæſtu: nam hic non poteſt valide condonare jus alienum. Conſtat autem provocantem teneri ad reſtitutionem, ſi provocatus occidatur, & involuntarie pugnarit, & ſolum ad

vim

vim repellendam, quia provocans eſt tunc aggreſſor injuſtus, nec aggreſſori injuſto ſponte condonatur reſtitutio. Porro provocatus, qui voluntarie, & ex condicto deſcendit in pugnam, cenſetur, & eſt aggreſſor: nam nullam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec pure ſe defendit.

Quæſt. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator reſtituere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, læſor tenetur ſolvere integras expenſas factas in curationem læſi, & compenſare omne lucrum ceſſans, & omnia damna realia, ex homicidio, mutilatione, vel læſione ſecuta, l. ult. §. *de his, qui effud.* Quia injuſta ſua actione fuit cauſa efficax talium damnorum, & ceſſationis lucri: ſed qui eſt cauſa damni per injuriam, tenetur ad reſtitutionem, c. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum ceſſans reſtitui debent hæredibus occiſi, quia ex ejus morte hæc damna paſſi ſunt. Quia hæredes hoc ipſo, quod ſunt hæredes, ſuccedunt in omnia jura realia defuncti. l. 37. §. *de acquir., vel amitt. hæred.*

Hinc ſi læſus quæſtum ex officio, induſtria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læſor reſtituere hæredibus, non quidem quantum læſus lucraturus erat, (quum hoc ſit incertum, & variis modis impediri poſſit) ſed quantum judicio prudentum valet ſpes lucri, ſpectatis omnibus circumſtantiis: æſtimatio enim lucri ceſſantis facienda eſt inſpectis hominis occiſi, vel læſi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, ſtatu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impenſis, & iis, quæ conſumpſiſſet: nam, quæ conſumpturus erat, non poſſunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occiſor autem ſolum tenetur reſtituere valorem operarum, & induſtriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi ſententia deduci non debet æſtimatio laboris. Tum quia labor fuit injuſte impeditus: tum quia plerique libentius laborem impendunt ad lucrum, quam otiantur: & alioqui plerumque nil reſtituendum eſſet, quum ſæpe lucrum non ſuperet æſtimationem laboris.

Item occiſor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, reſtituere animæ occiſi; ſi non conſtet deceſſiſſe in ſtatu peccati, & præſumatur pro peccatis ſuis eſſe ſatisfacturus, ſi diutius vixiſſet. Nam ex hac parte damnum ſpirituale per injuriam illatum eſt, eum privando facultate præſtandi has ſatisfactiones: quod proinde reſarciri debet per eleemoſynas, Miſſas, preces, &c. juxta æſtimationem veriſimilitudinis ſatisfactionum, quas occiſus per ſe vel per alios ſibi comparaſſet, ſi non fuiſſet occiſus. Ita *S. Antonin. ex Scoto, De Lugo, Nav., & aliis.*

„ Nota. Si homicida, vel alius damnificator moriatur ante„ quam reſtituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis reſtituere, „ quan-

„ quantum ipſe tenebatur. Quia hæredes ſuccedunt in omnes obli-
„ gationes reales defuncti, ſicut in omnia ejus bona, & jura;
„ quamvis jus civile neget hæredibus occiſi actionem de damno in
„ foro externo in hæredes occiſoris, niſi ante mortem ejus lis con-
„ teſtata fuerit; ſed hoc non liberat eos in foro conſcientiæ; ni-
„ hil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante con-
„ teſtata, vel non conteſtata fuerit. Immo ex communi ſententia
„ ad reſtitutionem tenentur hæredes, etiamſi læſor, morte, vel
„ alia pœna mulctatus ſit. Quia damna privati non reſarciuntur
„ per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam,
„ & terrorem aliorum irrogatur, & quæ eſt tantum compenſatio
„ injuriæ reipubl. illatæ; lex autem divina naturalis obligat ad
„ reſarciendum omne damnum injuſte illatum; & quum quis
„ duobus diverſas res debet, non ſatisfacit utrique debito, ſol-
„ vendo uni, & non ſolvendo alteri, quod ei debet. Niſi tamen
„ hæredes occiſi contenti ſint pœna talionis ut plerumque ſolent,
„ ſi ſint nobiles, ac divites; nam reſtitutionem remittere poſ-
„ ſunt.

Reſp. 2. Ordinarie læſor nihil tenetur reſtituere pro impenſis funeris. Nam quum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum eſt, niſi forte propter accelerationem; eo quod citius iſtæ impenſæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuiſſet, vel niſi funus factum ſit in alieno loco, ubi majores ſumptus, quam domi fieri debuerunt: nam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens compenſari debet.

Quæſt. XVI. *An occiſor, vel mutilator teneatur reſtituere non ſolum uxori, & liberis, ſed etiam aliis, & creditoribus?*

Reſp. 1. Si occiſus, vel mutilatus alebat uxorem, & liberos, vel parentes ex quæſtu, quem faciebat, læſor tenetur eos alere. *Eſt communis ſententia*. Quia tantumdem damni illis injuſte intulit, per occiſionem injuſtam impediendo, ne alerentur ab hoc homine determinate, nempe marito, patre, vel filio. Imo ad id tenetur, etiamſi læſus omnia, quantum poteſt, occiſori remiſerit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non poteſt niſi ab illis remitti. Et læſus non poteſt valide cedere juri, quod habet uxor ut a marito, liberi ut a parentibus, parentes ut a filiis alantur, quum hoc jus fundetur in ſpecialiſſima conjunctione, & ſpeciali debito ad invicem. *De Lugo, & alii.*

Dixi, *ex quæſtu*. Nam ſi alebat ex bonis, quæ extant, & ſufficiunt ad eos alendos, occiſor non tenetur eos alere, ſed ſolum alia omnia damna compenſare.

Reſp. 2. Occiſor tenetur alere eos, quos occiſus determinate alebat ex liberalitate, ſi probabiliter in poſterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis reſtituere ſecundum æſtimationem ſpei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occiſi percipiendis. Ita *S. Bernardin., Vaſquez, Turrian., Azor, dicens eſſe communem, & alii multi contra multos.* Quia ipſis fuit cauſa injuſta talis damni, & fecit injuriam, violando jus, quod habebant, ne via injuſta impedirentur ab alimentis accipren-

piendis a tali homine. Quilibet enim jus rigoroſum habet, ne per actionem injuſtam impediatur a beneficio alterius. Ergo ſicut, qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donec aliquid, tenetur tibi reſtituere: ita, &c. Et vero actio exterior, quæ eſt contra juſtitiam, ſi fiat ex odio, & animo nocendi, eſt etiam contra juſtitiam, ſi fiat ex alio motivo, quum ſit per ſe injuſta.

Reſp. 3. Occiſor tenetur reſtituere creditoribus occiſi, quantum occiſus probabiliter judicio prudentum ſoluturus erat, ſi bona ejus extantia non ſufficiant ad debita omnia ſolvenda. *Ita multi*. Quia occiſor per illam injuſtam occiſionem cauſa fuit, cur iſti creditores damnum paſſi fuerint, & facit eis injuriam, violando jus, quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis ſolvendi, & ne impedirentur ſine juſta cauſa a receptione debitorum.

Id tamen, quod creditoribus reſtituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus ſunt reſtituenda; quum tanto minus ex bonis occiſi poſt mortem ejus naturalem accepiſſent. Quod ſi hæredibus omne lucrum ceſſans, & damnum emergens reſtituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere ſolutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eamdem rationem.

,, NOTA. Quum læſus antequam moreretur, dixit ſe remittere injuriam, ac mortem occiſori: id intelligi debet quoad odium, ac rancorem, ut lege charitatis tenetur; vel etiam quoad actionem, ac pœnam: non autem quoad reſtitutionem damnorum realium inde ſecutorum, niſi hanc clare exprimat. Nam remiſſio reſtitutionis non eſt neceſſario connexa cum depoſitione odii, & remiſſione pœnæ, nec ad eam obligatur læſus. Imo etiam ſi hæc damna expreſſe remittat, non videtur valida eſſe remiſſio reſpectu creditorum, & uxoris, ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, niſi bona relicta ad eos alendos ſufficiant; quia non poteſt cedere jus aliorum.

Quæſt. XVII. *An debet aliquid reſtitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Reſp. Certum eſt, 1. Quum per injuſtam occiſionem, vel mutilationem illata ſit injuria non ſolum realis, ſed etiam perſonalis, quæ eſt vera offenſa, ac contemptus perſonæ, teneri læſorem ad ſatisfactionem pro ea, per ſignificationem valoris, petitionem veniæ, aliaque ſubmiſſionis ſigna apta ad placandum læſum, ſi adhuc vivat: nam omnis injuria tolli, ac reſarciri debet ex juſtitia quantum poteſt. Quod ſi conditio lædentis hæc non patiatur, & læſus placari poſſit per ſatisfactionem pecuniariam, ad hanc tenetur lædens ſaltem, ut quoddam eſt ſubmiſſionis, ac doloris ſignum, & animi placandi medium. Quemadmodum ſi per pecuniam poſſet vitam, vel membrum reſtituere, teneretur ex juſtitia eam in hunc finem ſuppeditare. 2. Lædentem teneri in conſcientia ſolvere mulctam pecuniariam a judice impoſitam in

pœnam: nam Judex habet jus puniendi injurias, & ſententia juſta obligat.

Sed controverſia eſt, an præciſe pro vita, membro, &c. pecunia ſponte reſtitui debeat? Alii aſſerunt probabilius; quia omne damnum reſtitui debet eo modo, quo id fieri poteſt. Negant alii, eo quod nemo tenetur reſtituere damnum boni ſuperioris ordinis per bona inferioris. V. dict. p. 2. c. 6. q. 6.

Dixi, *hominis liberi*. Nam pro vita animalis, vel mancipii, ſolvi debet quanti vendi poterant: pro mutilatione vero, quanti minoris inde æſtimantur, quia vita ſervi, & animalis pretio æſtimatur, & ſic ad æqualitatem compenſari poteſt.

Quæſt. XVIII. *An teneatur ad reſtitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat eſſe Petrum?*

Reſp. Affirm. ex l. 18. §. *de injur.* Quia revera voluit injuſte occidere hunc hominem individuum, qui eſt reipſa Petrus, quamvis putarit eſſe Paulum. Sive quia voluit injuſte occidere hominem, & reipſa injuſte occidit hunc, qui eſt Paulus. *Ita Rebellus, & alii.* Unde non minus tenetur ad reſtitutionem quam teneretur, ſi incendiſſet domum Titii, putans eam eſſe Caji.

CAPUT III.

De Injuriis in corpus proximi per ſtuprum, & adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.

Quæſt. I. AD *quid tenetur corruptor virginis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui virginem ſponte conſentientem, & abſque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promiſſione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur: quia ſcienti, & ſponte conſentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam ſatisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc ſub patria poteſtate exiſtentis, per ſigna doloris, ſubmiſſionis, petitionem veniæ, &c. ſi crimen reſciant. *Ita Cajetan, Navar., Valent., Rebel. & alii*, cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. c. 6. ubi ait; *In foro conſcientiæ, ſi defloras eam voluntariam, non teneris ei. Patri autem teneris, quia injuriatus eſt. Unde ei in aliquo ſatisfacias, vel ſaltem eum places.* Nam violavit jus cuſtodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus cuſtodiendi, & tuendi integritatem corporis ſuæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quod ſi ideo parentes majorem poſtea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta ſuam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum reſarcire, quum ſequatur ex injuria a ſe ejus parentibus illata; ſicque ipſe ſit cauſa illius injuſta. *Ita Azor, Navar. Valentia, & alii multi.*

Porro

Porro tenetur mulier alere prolem a partu uſque ad tertium annum. Ab anno tertio, & deinceps ipſe corruptor, donec proles poſſit ſibi providere: imo ab ipſo partu, ſi mater non poſſit, vel ipſe ad id ſe obligarit. Si vero duo eamdem fœminam cognoverint, & dubitetur uter ſit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus ſuſtinere: quum æquale ſit de utroque dubium, & uterque certo poſuerit actionem per ſe generativam. *Ita communiter*. Quod ſi hoſpitali expoſita fuit proles, debent parentes ei reſtituere impenſas; nam hoſpitale ſolum fundatum eſt pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, niſi ſumptu ſuo. *Eſt communis ſententia.*

Reſp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falſis perſuaſionibus vitiavit virginem abſque promiſſione matrimonii, tenetur compenſare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia eſt illorum cauſa per injuriam; ergo tenetur eam reſarcire pecunia, vel eam ducere, ſi aliter reſarcire nequeat. *Invitam, & ſeductam ſi conſtupravit, injungendum eſt ſibi, quoad ſatisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et ſi promiſiſſet eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, ſervet promiſſum, & hoc, niſi nimis diſtans eſſet eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis, & potens*, ait S. Antonin. loc. cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam, aut ducendam, quamvis nuptias non promiſerit, ex c. 1. *de adulter.*

Quod ſi puellæ, ejuſque parentibus nulla obvenerint damna, quia res manſit occulta, & ipſa æque commodis potita eſt nuptiis, ſtuprator juxta multos non tenetur, niſi ad ſatisfactionem honorariam, puta petionem veniæ, &c. Quia nihil debetur pro ipſa defloratione pudicitiæ, quam ſit irreparebilis, & pretio non æſtimabilis; neque pro alio damno inde ſecuto, quum nullum reipſa ſecutum ſit.

Non pauci tamen probabilius docent, pro ſolo damno virginitatis injuſte violatæ fieri debere compenſationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono ſuperioris ordinis compenſandum eſt per bona inferioris ordinis. Vide dicta part. 2. c. 6. q. 6. Quod ſi jam nupta damnum aliquod patiatur, quia res, v. g. innotuit marito &c. certum eſt ſtupratorem teneri hæc damna reſarcire, quum ex ejus injuria ſequantur.

„ Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injuſte „ inferendi, ſufficit ut ſtuprator teneatur ad reſtitutionem, ſi nem- „ pe puella, vel alia mulier, ob auctoritatem ſollicitantis, & ex „ reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injuſtum, „ non audeat reſiſtere. Nam quamvis talis metus non excuſet a „ culpa, facit tamen ut conſenſus non ſit omnino voluntarius, „ ſed ut ſit mixtus involuntario, nec ſufficiat ad valorem dona- „ tionis ſimili metu extortæ; ergo retinet rationem injuriæ, ac

„ proinde damnum ſequens eſt injuſtum, paritque obligationem
„ reſtituendi. Secus de muneribus, & blanditiis, quæ non mi-
„ nuunt, ſed potius augent voluntarium: item de precibus, quæ
„ non injiciunt metum mali injuſte poſtea inferendi, nec conti-
„ nent vexationem injuſtam. *De Lugo*.

Reſp. 3. Qui promiſſione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, ſive vere, ſive ficte promiſerit. *Eſt communis ſententia*. Nam ſi vere ex animo promiſit, tenetur eam ducere; quia hæc promiſſio fuit verus contractus onerosus ſub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte ſua complere, quum id licite præſtare poſſit.

Quod ſi matrimonium ficte promiſerit, ex communi ſententia tenetur adhuc illud inire. Quia, qui exigit aliquid ab alio per fictam promiſſionem, injuſte decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quiſque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injuſtam, ac injuriam tollere, eliciendo verum conſenſum, atque illo mediante veram promiſſionem facere, & factam præſtare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis eſſet inæqualitas. Præterea nemini ſua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non ſufficit, mulierem ſic corruptam dotare, vel pecunia damnum reſarcire, ſi ipſa non conſentiat: nam ipſa non conſenſit in copulam, niſi ut ſeductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non poteſt niſi matrimonio injuriam reſarcire, ad quod ex juſtitia tenetur. Idem dic ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti contraxit, eo tantum fine, ut ea potiretur, ut docet S. Thom. in 4. diſt. 28. art. 1. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc ſit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, ſi ipſa velit, ratione ſcilicet injuriæ reſarciendæ: nec ſatis eſt pecuniam dare, quum in propria ſpecie ſatisfieri poſſit; nam non poteſt creditori invito unum ſolvi pro alio, quod debetur, lib. 2. §. *de reb. credit*. quia habet jus ad id, quod ſibi debetur.

Excipiuntur aliqui caſus, in quibus ſtuprator non tenetur corruptam ducere, etiamſi id vere promiſerit; ſed tunc tenetur ſolum aliter, v. g. pecunia damnum inde ſecutum compenſare. 1. Si illa finxit ſe virginem, nobilem, divitem, quum non eſſet; quia injuſte decepit, & in injuriis datur compenſatio: imo idem docent multi, ſi ipſe non ab ipſa deceptus falſo putavit eſſe virginem: quia hæc eſt ſufficiens cauſa diſſolvendi ſponſalia; ideoque recedendi a promiſſione, modo damnum aliter reſarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves diſcordiæ inter familias, grave ſcandalum, &c. Nam tunc mulier non eſt rationabiliter invita, modo damnum aliunde reſarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut ſi ſacros

cros ordines ſuſcepiſſet, quamvis illicite. 5. Si fœmina deflorata poſtea cum alio fornicetur, quia promittenti fecit injuriam, & juſtam dedit cauſam recedendi a promiſſione. Idem cenſet Sanchez, quoties ſupervenit mutatio, ſeu cauſa gravis, ſufficiens ad ſponſalia diſſolvenda. 6. Si ficta fuerit promiſſio, & hanc fictionem fœmina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna diſparitate conditionis ſibi nota, ut ſi ſeductor ſit nobilis, vel opulentus, & ipſa plebeja, & pauper. Ita S. Thom. in 4. diſt. 38. art. 2. ad 3. ubi ait: *non teneris ducere, ſi ſit multo melioris conditionis, aut aliquod ſignum evidens fraudis fuerit;* tunc enim puella ſeipſam ſtulte decepit, & ſibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde ſecutum reſarciri debet; ut ipſa alteri ſibi æquali nubat, vel ſi nubere nolit, reponatur in ſtatu honeſto, ubi decenter vivere poſſit: quia promiſſio illa involuntarium aliquod effecit; nam puella ſi certo fraudem noviſſet, non conſenſiſſet, & ſic injuriam aliquam paſſa eſt.

Quod ſi mulier diſparitatem illam in nobilitate, divitiis, &c. ignoraverit, & alter nuptias ficte promiſerit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, ſed ſolum pecunia ſatisfacere arbitrio prudentum, ut poſſit æque honeſte, ac commode alteri nubere, ac ſi corrupta non fuiſſet, ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia ſeductor ratione injuſte deceptionis ſolum tenetur ad reſtituendum; quantum fœminæ intererat, poni conſenſum illum, quem apprehendebat, & quem volebat pro ſui corporis pretio: nam per hoc tollitur deceptio injuſta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipſa autem non apprehendebat, nec petebat conſenſum tanti valoris, ſed minoris; quia non cognoſcebat conditionem, ac dignitatem promittentis. Quem proinde conſenſum non poteſt deceptor reddere, niſi reddat ſimul multo plus, quam fœmina petiit, & quam ipſe debebat. Quare deceptor tunc ſolum tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando, quantum ſufficit ut nubat viro æqualis conditionis; niſi tamen juraſſet eam ducturum, nec diſpenſationem obtinuiſſet: nam ducere teneretur non vi promiſſionis fictæ, ſed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porro vir ſuperioris conditionis, qui vere nuptias promiſit, ad eas tenetur, niſi grave ſcandalum inde merito timeretur. *Sanch. Azor, De Lugo, Leſſius, & alii.* Quia tunc juri ſuo ceſſit, & ratione promiſſionis veræ, & acceptatæ debitus eſt exceſſus, ad quem reddendum voluit ſe obligare. Et vero ſponſalia inter æquales valent, & obligant: ergo multo magis erunt valida, quando in compenſationem fœmina ſui corporis uſuram conceſſit. Quare ſi aliam ducit, tenetur compenſare, quantum fœminæ intererat, habere ipſum in virum, quum tantundem damni ei injuſte intulerit: mulier enim per promiſſionem ſibi factam ſub onere a ſe impleto, acqui-

 ſivit

ſivit jus ad rem promiſſam, tanquam ad aliquid ſibi debitum ex juſtitia.

Quod ſi mulier corrupta nolit nubere ſeductori volenti promiſſum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, ſi ſit æqualis conditionis, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non facit quod per eum fuerat faciendum*, & ex hac 66. ibid. *Quum non ſtat per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac ſi impleta fuiſſet.*

Enim vero nuptias ſolum promiſit, & mulier non habet juſtam cauſam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormitan. tenetur eam dotare, ſi fœmina ſit longe melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum, & dedecus illatum non reſarciretur talibus nuptiis, ſed novum inferretur. Quod verum eſt, ſi damnum, & dedecus familiæ inde ſequeretur: nam mulieri non fuit injuſte illatum, ſi (ut ſuppono) ſine vi, & fraude, ſed ſola promiſſione matrimonii adducta conſenſit in copulam, ſciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid ſi is, qui vera, vel ficta promiſſione matrimonii ſeduxit, aut ſtupravit, nec poteſt ſatisfacere niſi nubendo, habeat votum caſtitatis, aut religionis?

Reſp. Si votum ſecutum ſit deflorationem, ex communi ſententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus ſtrictum fœminæ acquiſitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit eſſe de non contrahendo hoc matrimonio; alioqui nullum eſſet, quum ſit de re illicita; ſicut invalidum eſt votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum eſt ex juſtitia.

Si autem votum præceſſerit copulam, adhuc ſecundum communem, aut ſaltem communiorem ſententiam, tenetur eam ducere, ſaltem poſt obtentam diſpenſationem voti, quam tenetur petere, ſi hac votum ignoravit. Quia. 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta eſt ei illicita reſpectu talis mulieris, quum fieri nequeat ſine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit De Lugo, obligatio voti provenit ſolum ex libera voluntate gratuita voventis, qui ſibi imponit talem obligationem. Non poteſt autem aliquis velle ſe obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non poteſt ipſe propria authoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere, ſine præjudicio juris alterius. 3. Si quis voviſſet dare omnia bona ſua pauperibus, ſi poſtea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur reſtituere per bona voto promiſſa pauperibus. 4. Tunc poteſt, & debet petere diſpenſationem voti, ſeu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita neceſſaria ad actum juſtitiæ exercendum. Si tamen fœmina ſciviſſet votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit; quum videret eum non poſſe

lici-

licite nuptias promittere; niſi forte ipſe ei perſuaſerit ſe facile obtenturum diſpenſationem, quo caſu tenetur eam ſibi comparare.

Quid dicendum de ſeductore mulieris non virginis?

Reſp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honeſtam, vel mulierem ab alio corruptam, ſed quæ paſſim virgo habebatur, promiſſione matrimonii etiam ſimulata ſeduxit, tenetur eam ducere, ſi ipſa velit. Nam hæc promiſſio facta eſt in modum contractus, *Do ut facias*, quum mulier det ſui corporis uſum, ut ille promiſſa perficiat. Quod ſi ficte promiſit, adhuc tenetur; quia tenetur tollere deceptionem, & injuriam illatam. Si autem vi, aut fraude ſine tali promiſſione ſeduxit, tenetur ante ſententiam Judicis damna inde ſecuta compenſare, quum ſit injuſta illorum cauſa.

Quæſt. II *An quid tenetur, qui ſub promiſſione matrimonii conſanguineam violavit?*

Sic reſpondet De Lugo: Si impedimentum ſit tale, in quo Papa numquam ſoleat diſpenſare, ut inter conſanguineos in primo gradu tranverſo, vel certe in quo non ſoleat diſpenſare, niſi ex graviſſima cauſa, qualis tunc non datur; tunc promiſſio eſt invalida propter impoſſibilitatem rei promiſſæ, ac proinde ſolum erit obligatio ſatisfaciendi, & reſarciendi damnum alio modo, ſi quod injuſte illatum eſt; quod non contingit quando fœmina non fuit decepta, non vi, aut metu coacta. Si vero impedimentum eſt tale, in quo diſpenſari ſoleat ex cauſa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promiſſum fuit ſub conditione diſpenſationis; tunc promiſſio illa obligat ad procurandam diſpenſationem: quia totum id, quod promittitur, licitum eſt, & poſſibile; nempe procurare diſpenſationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imo idem cenſet, etiamſi promiſſio matrimonii facta fuerit ſine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit. Quia conditio diſpenſationis utpote neceſſariæ ſubintelligebatur; nam conditio, quæ de jure neceſſaria eſt ad valorem actus promiſſi, ſemper ſubintelligitur in ipſa promiſſione: taciti autem, & expreſſi eadem eſt vis. Porro ſi quis conſanguineam per vim, metum, aut fraudem, abſque promiſſione matrimonii corrupit, tenetur reſarcire damna illata, & ſecuta, quia fuit injuſta cauſa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quod ſi aliter damnum reſarcire non poteſt, niſi eam ducendo, tenetur ſibi diſpenſationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum reſarciendum, tenetur adhibere media ad hoc neceſſaria. *Ita De Lugo*.

Quæſt. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Reſp. 1. Si partus non ſit ſecutus, adulter ſecundum multos tenetur ſolum ad ſatisfactionem honorariam marito præſtandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex juſtitia, niſi ſatisfactio per ſigna doloris, & ſubmiſſionis, ut petitionem

veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, quum injuria ignoratur; nam ſatisfactio honoraria non fit, niſi ſcienti ſe injuria affectum, quum conſiſtat in placatione animi juſte offenſi. Unde non eſt exhibenda marito, niſi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Reſp. 2. Si proles ex adulterio nata ſit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio, & deinceps, donec ſibi de alimentis providere poſſit: a partu ad tertium annum incluſive ipſa mater, ex cap. 2. *de converſ. infid.* in defectum matris tenetur pater, & viciſſim.

Reſp. 3. Adulter, & adultera tenentur æque primo, & ex æquo compenſare damna, quæ obveniunt marito, & legitimis hæredibus, ex ſuſtentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli ſpuriæ factis a conſanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Eſt communis ſententia*: Quia uterque eſt æque principalis cauſa injuſta horum omnium damnorum: nam uterque poſuit actionem injuſtam, ex qua ſequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur ſinguli in ſolidum ex alterius defectu, & c. ult. de injur. *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet*. Idque ex communi ſententia, etiamſi adulter ſuppoſitionem non ſuaſerit. Quia nihilominus eſt æque primo cauſa horum damnorum ac adultera; nam quum generatio prolis in muliere conjugata ſit vera cauſa deceptionis, ac ſuppoſitionis, & ad actionem generativam injuſte uterque æque primo concurrerit, uterque eſt æque primo cauſa damnorum inde evenientium.

Neque refert, ſi alterutrer alterum ad adulterium induxit ſine vi, & dolo: nam conſulens ut conſulens non eſt damni cauſa principalis reſpectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit cauſam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incuſſiſſet, hic teneretur de omni damno: nam eſſet ſolus cauſa principalis adulterii, & conſequenter damnorum ex eo ſecutorum. Alter vero teneretur ſolum in ejus defectum, quum ſit cauſa minus principalis, utpote minus voluntaria, nec poſuerit cauſam damni, niſi per injuriam a priore ſibi illatam compulſus.

Reſp. 4. Si probabilius ſit prolem ab adultero eſſe genitam, tenetur adulter, & adultera compenſare omnia damna; nam tunc non poſſunt prudenter negare eſſe ſuam, ideoque ſe obligari ad compenſationem damnorum, & utrumque prudenter judicare poſſunt.

Sed quid ſi dubium ſit, utrum ab ipſo adultero, an a marito proles ſit genita.

Reſp. Tunc tenentur adulter, & adultera reſtituere marito, vel ejus hæredibus, pro ratione majoris, vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molina, Rebel. Laym. & alii*. 1. Quia uterque eſt cauſa injuſta periculi pretio æſtimabilis, quod ſubit maritus prolem alienam tanquam propriam

priam alendi. 2. Iniquum eſt, ut in dubio damni totum illius periculum ſubeat innocens; & cauſa injuſta talis periculi, quæ poſuit actionem de ſe damnificativam, ſit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo ſpoliandus eſt re ſua, & melior eſt conditio poſſidentis.

Reſp. Hoc axioma æque, imo magis favet marito, quam adulteris. Nam ille eſt in poſſeſſione ſuorum bonorum, quibus in dubio non debet ſpoliari, & inſuper ei certo facta eſt injuria de ſe damni illativa. Spoliaretur autem in dubio ſi deberet bona ſua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium eſt, an proles ſit ab ipſo, an ab adultero genita, dubium quoque eſt an ipſe, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere niſi ſuam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an ſit legitima, debet præſumi legitima: nam ratione matrimonii eſt in poſſeſſione ſuæ legitimitatis, qua non debet privari ratione dubii.

Reſp. Proles debet quidem tunc in foro externo præſumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni ſubeundi, in quod adulteri eum injuſte conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æſtimabilem reſarcire. Et præſumptio illa eſt ſolum in gratiam prolis innocentis.

Quæſt. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compenſare?*

Reſp. 1. Adultera tenetur, quantum fieri poteſt citra famæ jacturam, & vitæ periculum, procurare, ne quid damni maritus, & legitimi hæredes ratione prolis ſpuriæ patiantur. *Eſt communi ſententia.* Quia ſi omnibus modis, quibus poteſt, non caveret damnum marito, & hæredibus, iis inferret injuriam, quum poſuerit actionem injuſtam damni illativam. Hinc ſi habet bona propria, tenetur ex illis damna compenſare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentius adminiſtrare, de cultu corporis ſui, & ſumptibus ſolitis propriis detrahere quantum poteſt, ſpectata conditione ſtatus, valetudine, &c. Item relinquere in morte ſolis legitimis tantum ex bonis, de quibus libere diſponere poteſt; & ſecundum multos religioſum ſtatum ſpurio ſuadere, ſi ad eum idoneus videatur.

Reſp. 2. Si hiſce modis plene poteſt damnum compenſare, non tenetur revelare crimen ſuum: nam tunc nullum damnum inde ſequitur legitimis hæredibus. Si vero non poteſt, nec judicat prudenter illud impeditum iri, ſi detegat crimen ſuum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter, & fruſtra aperiret. Imo etiamſi judicaret poſſe averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen ſuum occultum revelare cum periculo mortis, vel gravis ſcandali, diſcordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ, ſaltem publicæ, ſi non ſit ſuſpecta, vel alterius mali multo

gravioris, quam ſit damnum hæredum. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex c. 9. *de Pœnit.* ubi Innocentius III. conſultus de quadam muliere, quæ partum ſibi ſuppoſuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, eſſetne abſolvenda, quum crimen ſuo marito timeret detegere, reſpondet Pontifex; *Sicut mulier, quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit, quamvis id viro ſuo timeat confiteri, non eſt pœnitentia deneganda; ita nec illi debet pœnitentia denegari... ſed competens ſatisfactio per diſcretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: ſi enim teneretur, & nollet, non eſſet capax abſolutionis. 2. Quia tunc maritus, & hæredes non ſunt rationabiliter inviti; & tunc reſtitutio cenſetur moraliter impoſſibilis.

Si tamen mulier ſciret, ſpurium eſſe valde bonum, ac prudentem, & ſibi fidem habiturum, & hæreditatem ceſſurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix, & rariſſime præſumendum eſt) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum, aut alterum poſtponenda eſt graviſſimo innocentium damno, cujus eſt cauſa injuſta; ut patet ex eo, quod juxta communem ſententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinarie non eſt obliganda adultera ad crimen ſuum aperiendum, ſive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinarie imminent, ſive ſpurio: quia hæc revelatio eſt ordinarie inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem ſententiam, non tenetur credere matri juranti eum eſſe ſpurium, niſi id probat certis argumentis, ut ſi tempore conceptionis, & ante, & poſt oſtendat maritum abſentem fuiſſe, &c. Nam qui naſcitur in conjugio legitimo, cenſetur eſſe legitimus, niſi contrarium oſtendatur.

„ Nota. Quæ dixi de adultera, & filio ſpurio, dicenda ſunt de
„ filio ſuppoſito, quem mulier ſuppoſuit, ac finxit eſſe ſuum, ne
„ hæreditas ad alios tranſeat: nam injuria his facta eſt, quæ eo-
„ dem modo tolli, vel reſarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam, & honorem per judicium temerarium, detractionem, & calumniam, & contumeliam, & de neceſſaria reſtitutione. De ſuſurratione dictum eſt tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæſt. I. Quale peccatum eſt judicium temerarium, item ſuſpicio, ac dubitatio temeraria?

„ Nota. 1. Dubitatio eſt ſuſpenſio intellectus inter aſſenſum,
„ &

,, & diſſenſum. Suſpicio eſt inclinatio, ſeu concitatio mentis ad
,, aſſentiendum uni parti, ſic tamen, ut nondum abſolute ei aſ-
,, ſentiatur. Judicium eſt aſſenſus mentis, qui ſi ſit cum formidi-
,, ne oppoſiti, dcitur opinio; ſi ſine tali formidine, vocatur judi-
,, cium firmum. Hi actus ſunt temerarii, quando ſine ſufficien-
,, tibus indiciis, ſeu rationibus concipiuntur: nam ſi ex ſuf-
,, ficientibus motivis, non ſunt temerarii, ut ſi judices Petrum
,, eſſe injuſtum, quia uſuras exigit. Charitas tamen poſtulat, ut
,, dum opus externum excuſare non potes, excuſes intentionem,
,, vel indeliberationem, ſi poſſis, aut totum Deo diſcutiendum relin-
,, quas. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium,
,, quam ad ſuſpicionem, vel dubitationem, quum plus ſit judica-
,, re, quam ſuſpicari, vel dubitare.

,, Nota 2. Levia ſunt indicia, quæ conſiderata facti, & perſo-
,, næ qualitate, aliiſque circumſtantiis, ut loci, temporis, &c.
,, non ſufficiunt ad movendum virum prudentem, & bonum ad ſic
,, dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de proximo. Gravia
,, autem ſunt, quæ omnibus illis conſideratis movere poſſunt pro-
,, bum, & prudentem ad dubitandum vel male opinandum, ſeu
,, judicandum de proximo: quum enim hæc materia ſit moralis,
,, non poteſt alio modo definiri, quodnam ſit leve, quodnam gra-
,, ve judicium, ſeu argumentum, quam ex prudentia, & boni
,, viri judicio, ait Sylvius tom. 3.

Reſp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis eſt ſententia inter recentiores, teſte De Lugo, de judicio etiam opinativo, ac formidoloſo.* Prob. 1. ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et Jac. 4. *Qui judicat fratrem ſuum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim, & indiſtincte prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non ſolum firmum, ſed etiam opinativum. 2. Quia per illud ſit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus, quod habet, ne ſine ſufficienti cauſa judicetur malus, aut vilis, & perdat bonam exiſtimationem apud alium: hocque homines moleſtiſſime ferre ſolent. Quare eſt obligatio illud judicium ſtatim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipſo, quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti indebite contemnit ipſum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Th. 2. 2. q. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoad uſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de perſonis, licet quandoque ſit falſum, non tamen ſemper eſt peccatum, niſi quando eſt omnino temerarium*, ait S. Th. quodlib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æſtimetur probus ab eo, cui crimen ejus ſufficienter cognitum eſt.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam poteſt eſſe veniale non ſolum ob levitatem materiæ, & temeritatis, ſed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imo nullum eſt, ſi ſit ex ſola intellectus promptitudine abſque ullo deliberato voluntatis conſenſu conceptum. Sed ubi primum advertis te ſic male judicare, peccas perſeverando in eo judicio, utpote mortali, poſita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad inſufficientiam indiciorum, ſeu motivorum, ſi mala præoccupatio, voluntaria paſſio, invidia, vel odium ſit cauſa præcipitationis judicii, & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa eſt ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in mala affectione; & inadvertentia inſufficientiæ indiciorum eſt vincibilis, ac culpabilis.

Reſp. 2. Suſpicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu, & malevolentia naſcantur. *Ita De Lugo, Leſſius, & alii multi.* Quia 1. ad Timoth. 6. inter gravia peccata numerantur *ſuſpiciones malæ.* Et ex 1. ad Corinth. 13. *Charitas non cogitat malum.* Quem locum ſic explicat San. Chryſoſt. hom. 33. *Non modo nihil male comparat contra illum, qui diligitur, ſed ne ſuſpicatur quidem.* 2. Ex S. Aug. epiſt. 137. *Ne malevolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quiſque habet jus ne quiſquam de ipſo ſine ſufficienti cauſa male opinetur, ſuſpicetur, & de ſua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus eſt prudens, qui non putet gravem ſibi injuriam fieri, indeque gravem moleſtiam ſentiat: nec eum, qui ita de ſe ſuſpicaretur, haberet in numero ſuorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam qui ſic cum plena deliberatione dubitat, non ſolum ſuſpendit aſſenſum; ſed etiam judicat ambiguam eſſe probitatem proximi, nec eum poſſe prudenter judicari probum.

Quare quum S. Aug. tract. 50. in Joan. ait ſuſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Thom. qu. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem, intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore, non ex malevolentia conceptis.

Et ideo multi docent, peccare ſolum venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tamquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi melius adverterit: tum temeritas illa non eſt omnino voluntaria, quum non ex

ma-

malitia, ſed ex ſolo humano errore, & fragilitate ſuſpicetur: tum quia indicia, propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obſ. 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejuſmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium, & peccatum, deliberate voluiſſent conſentire? Si enim negative reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis ſenſus, vel non fuit plene deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes, & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plene adverterent.

Obſ. 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hic quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolum peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis ſpectatis ſtatu, fama, & qualitate perſonæ, vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter vileſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium, &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temere judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem eſſe fatuum, & officio, ac honore indignum, &c.

Obſ. 3. Quamvis certum ſit, opus ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo, non ideo tamen potes judicare proximum certo peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel conſiderationem, aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante fides nulla adhibenda eſt: nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus a dubitatione, ſuſpicione, & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temere judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem*, ait S. Bernard. ſerm. 40. in Cant.

Sed hic quæri poteſt, utrum dubia ſint in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex Sanct. Auguſtin. lib. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 18. *Nolite judicare, ut non judicemini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ* du-

dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur ... de quibus temerarium eſt judicare, maxime ut condemnemus. 2. Ex S. Th. 2. 2. q. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, injuriatur ei, & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium eſt.* 3. Quia maxime cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſte dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem ſunt interpretanda. 1. Negative, ita ut in dubio etiam poſitivo numquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter; alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti, & juſta cauſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſa inferatur: haberi autem improbum, eſt malum proximi grave; utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens, nec juſta cauſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitive practice, hoc eſt, ut in praxi, & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur, tanquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris, & urbanitatis officia, perinde ac ſi nullum eſſet de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum eſſet, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus eſt, aut vis hic & nunc ſtatuere apud te, quo loco ſit habendus, aut periculum eſt, ne bona opinio de eo a te concepta minuatur, ſi judicium ſuſpendas; tunc judicare debes poſitive eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam eſſe.

Dixi, *de perſonis*. Nam dubia de rebus, puta an contractus talis ſit licitus necne, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis momentis æſtimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoſcatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum, ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni, vel mali accreſcit rei.

Reſp. 2. Quum agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non conſtat de probitate proximi, ex communi ſententia licet ſibi, & aliis conſulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, ſuppoſito quod eſſet malus, non tamen de eo male judicando aut ſuſpicando. Quia tunc nemini infertur injuria,

vel

vel damnum: licitum eſt autem ſibi, & proximo ſine cujuſquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac ſi dubia eſſet hominis probitas.

Quæſt. II. *Quid eſt Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

,, NOTA. Fama eſt exiſtimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum uſum: Sive eſt exiſtimatio, ſeu opinio excellentiæ alterius. Honor eſt teſtificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam ſpectat fama, & honor, conſiſtit primario in virtute, ac ſapientia, earumque functionibus, quæ homines vere laudabiles reddunt; ſecundario autem in aliis perfectionibus, ut ſunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem, poteſtas ſive eccleſiaſtica, ſive ſæcularis, dignitas principii, quæ ineſt parentibus, &c. Imo id, quod ſingularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut inſtrumentum virtutis, vel ut effectus, eſt etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclare geſtis orta eſt.

,, Hinc fama, & honor inter ſe differunt, quum fama ſit opinio de excellentia alterius; honor vero externa teſtificatio noſtræ opinionis de excellentia alterius.

Reſp. 1. Detractio eſt injuſta ademptio, ſeu læſio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus abſentia. Nam ſi quis coram altero famæ ipſius detrahat, jam non erit ſimplex detractio, ſed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri poteſt detractio, octo modis. 1. Falſum crimen, vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Siniſtre interpretando factum alterius. 5. Recte facta, vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi ſilentium æquivalet confeſſioni defectus proximi, ut quando ex ſilentio intelligi facile poteſt alium vel non eſſe laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulate, vel remiſſe, aut frigide laudando, juxta hos verſus:

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remiſſe.

Reſp. 2. Calumnia eſt falſi criminis, aut defectus impoſitio. Unde eſt ſpecies detractionis omnium graviſſima ex genere ſuo, quum ſuperaddat detractioni genericè ſumptæ mendacium pernicioſum.

Reſp. 3. Contumelia eſt injuſta inhonoratio perſonæ præſentis, ſeu læſio honoris alterius ſine juſta cauſa, & authoritate coram eo facta, ſive dictis, ſive factis; ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præſenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipſum percutiendo, repræſentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, convinciando, illum illudendo, irridendo, &c. quod eſt ex genere ſuo mortale, quum hoc ſit per ſe diſſolutivum ami-

amicitiæ, juxtà illud Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, diſſolvit amicitiam.*

Quæſt. III. *An, & quando detractio, calumnia, & contumilia ſint peccata mortalia?*

Reſp. 1. Hæc tria ſunt ex genere ſuo mortalia contra juſtitiam. *Ita omnes.* Nam 1. ad Rom 1. detractores, & contumelioſi dicuntur eſſe digni morte. 2. Per detractionem, & calumniam proximus injuſte læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ ſunt bona præſtantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria ſunt peccata graviora furto, quod ex genere ſuo mortale eſt; nam (ut ait S. Th. 2. 2. q. 73. art. 3.) *Peccata, quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe ſecundum nocumenta, quæ proximo inferuntur. Tanto autem eſt majus nocumentum, quanto majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere ſuo*: nam poſſunt eſſe venialis culpa. 1. Ob defectum ſufficientis advertentiæ. 2 Ob levitatem materiæ, ut ſi narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejuſdem defectus leves alteri detegere, poteſt eſſe mortale, quia poſſunt tandem collecti lædere graviter bonam exiſtimationem illius. Item *quum peccatum convitii, vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat* (inquit S. Th. q. 72. art. 2. ad 3.) *poteſt contingere, quod ſit peccatum veniale, ſi ſit leve convitium, non multum hominem dehoneſtans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira abſque firmo propoſito aliquem dehoneſtandi, puta quum aliquis intendit aliquem per hujuſmodi verbum leviter contriſtare.* Porro ad 2. ait: *Sicut licitum eſt aliquem verberare, vel in rebus damnificare cauſa diſciplinæ; ita etiam cauſa diſciplinæ poteſt aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitioſum dicere, & hoc modo Dominus Diſcipulos vocavit ſtultos, & Apoſtolus Galatas inſenſatos.* Et ita excuſari poſſunt plura verba contumelioſa parentum in filios, & dominorum in ſervos. Raro tamen adhibenda ſunt verba contumelioſa in correctionibus; quia ſæpe potius exacerbant, quam emendant, & ſubditus facile putat ea potius ex aliqua animi paſſione, quam ex charitate proficiſci.

Reſp. 2. Detractio omnis, licet fiat ſolum ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & ſine intentione lædendi proximum, eſt ex genere ſuo mortalis culpa contra juſtitiam. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures... neque maledici regnum Dei poſſidebunt.* Et Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.* 2. Quia injuſta, ac voluntaria læſio famæ proximi eſt gravius peccatum, quam furtum; nam per eam aufertur fama, quæ eſt bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud Prov. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divi-*

divitiæ multæ. Sed detractio facta ex mera loquacitate, & ſine animo lædendi proximum, eſt læſio famæ proximi injuſta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine, ac modo, & eſt etiam voluntaria ſaltem indirecte, & implicite, quum voluntaria dicantur ea, ex quibus per ſe ſequitur læſio famæ proximi; ad mortale autem ſufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter cauſam aliquam non neceſſarium, non eſt peccatum mortale, niſi forte verbum, quod dicitur, ſit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipue in his, quæ pertinent ad honeſtatem vitæ: quia hoc ex ipſo genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait S. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. Unde tunc eſt obligatio reſtituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere, vel jacturam*. Ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore noſtro detractionem, ſcientes, quod etſi cinerem comedamus, nulla nobis aſperæ vitæ hujus utilitas proderit, niſi a detractione abſtineamus*, ait S. Chryſoſt. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam ſi ſine animo lædendi proferatur; quia ſemper eſt mortale voluntarie, etiam indirecte, inferre ſine juſta cauſa damnum notabile proximo ex quovis motivo. Infertur autem voluntarie damnum grave in honore, quoties profertur aliquid, quod prævidetur, vel prævideri poteſt aptum eſſe ad lædendum notabiliter honorem, & contriſtandum graviter proximum.

Cæterum detractio, quæ fit per libellum famoſum, pejor eſt, cæteris paribus, quam quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat; & vix poteſt aboleri. Unde morte punitur; & qui talem libellum ſpargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. Cod. *de famoſ. libell* Jure etiam canonico graviſſime prohibetur, tum cauſa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor eſt, ſi fiat in aliquam Communitatem, Capitulum, Ordinem Religioſum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus eſt.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, detractio, & contumelia ſunt culpa mortalis, quoties ſine juſta cauſa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet abſque animo graviter lædendi; nam mortale eſt, notabile damnum ſine juſta cauſa inferre proximo. Venialis vero, ſi non graviter lædatur; nam levitas damni excuſat a mortali, niſi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam ſine juſta cauſa, & authoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo eſt mortalis culpa, quum ſit grave malum inferre proximo.

Graviter autem, vel leviter læditur fama, vel honor

pro

pro gravitate, vel levitate materiæ, ſpectatis omnibus circumſtantiis, præſertim perſonæ læſæ. Nam gravitas, vel levitas materiæ hic præcipue ſpectanda eſt relate ad perſonam læſam, & ejus famam: fieri enim poteſt, ut quod reſpectu unius eſt materia levis, ſit gravis reſpectu alterius, ſi ſit perſona magnæ authoritatis, & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ ſanctitatem; ut ſi de puero, vel vili famulo dicas, quod ſæpe mentiatur, cenſetur leve: at ſi hoc dicas de Epiſcopo, Sacerdote, Religioſo bonæ famæ, vel laico honorato, eſt grave; nam per hoc graviter læditur fama illorum, quum ii, qui mentiri conſueverunt, parvi fiant, præſertim ſi ex ſtatu, munere, officio cæteris virtute præſtare debeant. Regula ergo univerſalis, inquit De Lugo, ad gravitatem detractionis deſumenda eſt ex circumſtantiis perſonæ, defectus, qui narratur, exiſtimationis, quam perſona illa apud homines habet, & ſimilibus, ex quibus ſi grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: ſin minus, erit levis.

Item contumelia in ſe levis, poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ, cui infertur, ut ſi ſit ſuperior, pater, &c. Imo ſemper mortalis eſt, quoties fit ex animo graviter dedecorandi, vel contriſtandi proximum: nam ſola voluntas gravis mali proximo creandi ſine juſta cauſa eſt mortalis. Econtra ſi convicium abſolute, ac in ſe grave ſit, ſed propter vilem perſonarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave eſſe non cenſetur, veniale eſſe docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas, ac viros infimæ ſortis, quum certis conviciis, ac contumeliis apud plebejos uſitatis ſe laceſſunt: quia honor vilium perſonarum his injuriis non cenſetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe, niſi ſit intentio graviter lædendi, vel contriſtandi, nam hæc mortalis eſt.

Hinc 1. mortaliter peccat, qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel abſque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat cauſam talis læſionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque eſt ſolum venialis; quia non ſolet graviter lædere famam proximi, quum etiam juſti ſine culpa veniali, non vivant. *In multis enim offendimus omnes*, Jacob. 3. Eſt tamen mortale dicere de quibuſdam perſonis in munere, vel ſtatu majorem perfectionem exigente conſtitutis, ver. gr. Epiſcopo, Religioſo, &c. quod habeat conſuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quod ſæpius plus juſto bibat, ſit vanus, &c. Nam in talibus id cenſetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & ideo deſpiciuntur.

3. Quamvis poſſit eſſe ſolum veniale, referre, aut exprobare defectus naturales, & involuntarios, ut ingenii, cor-

corporis, fortunæ, quum hi defectus non ſunt culpabiles: tamen mortale eſt, ſi fama, vel honor inde graviter lædatur, vel ſi proximus graviter contemnendus ſit, viliorque apud alios reddatur, ut ſi extra caſus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas eſſe ignobilem, ejus parentes pœnam infamantem ſubiiſſe; item ſi inde grave damnum alteri ſequatur, vel ſi in faciem exprobretur conviciandi cauſa, etiam vili perſonæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale eſt ſine juſta cauſa contriſtare graviter proximum, vel grave damnum ei ferre. Ideo per ſe mortale eſt narrare defectum occultum natalium, v. gr. ſi dicas de aliquo eum eſſe illegitimum; nam hoc vilitat hominem, idque moleſtius ferre ſolent homines, quam ſi de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia, quam venialia comprehendentibus fit, ut ſi dicas aliquem eſſe avarum, iracundum, &c. mortalis eſt, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter exiſtimari poſſunt tam maculas mortales, quam veniales concepturi; niſi de ſolis venialibus, vel de ſola naturæ propenſione verba fieri admoneantur: nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, ſed ſolum in genere dicit, ſe de illo aliquid ſcire, quod nemo de illo facile ſuſpicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, ſi diceretur; item ſi dicas, illum non eſſe eum, qui communiter habetur, &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & ſæpe gravius, quam ſi gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obſcuro loquendi modo grave aliquid, imo ſæpe longe deteriora latere auditores intelligunt, vel ſuſpicantur, quam forte reipſa ſint.

6. Quando ratione conditionis perſonæ, peccatum aliquod mortale non cenſetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non eſt mortalis: ut ſi de milite narres eum duellum commiſiſſe; vel referas ea delicta de perſonis, quas ſcis ſe de illis publice jactare.

7. Irriſio, quæ eſt ſpecies contumeliæ, mortalis eſt quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur ſine cauſa juſta grave peccatum, ac defectus infamis, vel deriſus graviter contriſtatur, aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur ſine cauſa juſta. *Aliquem illudere, vel irridere eſt eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æſtimare, ut de ejus malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale . . . & tanto gravius, quanto major reverentia debetur perſonæ, quæ illuditur*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 75. art. 2.

Reſp. 4. Eſt mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando perſonam, ſed ſolum communitatem,

ſivit jus ad rem promiſſam, tanquam ad aliquid ſibi debitum ex juſtitia.

Quod ſi mulier corrupta nolit nubere ſeductori volenti promiſſum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, ſi ſit æqualis conditionis, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod per eum fuerat faciendum*, & ex hac 66. ibid. *Quum non ſtat per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac ſi impleta fuiſſet.*

Enim vero nuptias ſolum promiſit, & mulier non habet juſtam cauſam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormitan. tenetur eam dotare, ſi fœmina ſit longe melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum, & dedecus illatum non reſarciretur talibus nuptiis, ſed novum inferretur. Quod verum eſt, ſi damnum, & dedecus familiæ inde ſequeretur: nam mulieri non fuit injuſte illatum, ſi (ut ſuppono) ſine vi, & fraude, ſed ſola promiſſione matrimonii adducta conſenſit in copulam, ſciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid ſi is, qui vera, vel ficta promiſſione matrimonii ſeduxit, aut ſtupravit, nec poteſt ſatisfacere niſi nubendo, habeat votum caſtitatis, aut religionis?

Reſp. Si votum ſecutum ſit deflorationem, ex communi ſententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus ſtrictum fœminæ acquiſitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit eſſe de non contrahendo hoc matrimonio; alioqui nullum eſſet, quum ſit de re illicita; ſicut invalidum eſt votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum eſt ex juſtitia.

Si autem votum præceſſerit copulam, adhuc ſecundum communem, aut ſaltem communiorem ſententiam, tenetur eam ducere, ſaltem poſt obtentam diſpenſationem voti, quam tenetur petere, ſi hæc votum ignoravit. Quia. 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta eſt ei illicita reſpectu talis mulieris, quum fieri nequeat ſine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit De-Lugo, obligatio voti provenit ſolum ex libera voluntate gratuita voventis, qui ſibi imponit talem obligationem. Non poteſt autem aliquis velle ſe obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non poteſt ipſe propria authoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere, ſine præjudicio juris alterius. 3. Si quis voviſſet dare omnia bona ſua pauperibus, ſi poſtea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur reſtituere per bona voto promiſſa pauperibus. 4. Tunc poteſt, & debet petere diſpenſationem voti, ſeu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita neceſſaria ad actum juſtitiæ exercendum. Si tamen fœmina ſciviſſet votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit; quum videret eum non poſſe lici-

licite nuptias promittere; niſi forte ipſe ei perſuaſerit ſe facile obtenturum diſpenſationem, quo caſu tenetur eam ſibi comparare.

Quid dicendum de ſeductore mulieris non virginis?

Reſp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honeſtam, vel mulierem ab alio corruptam, ſed quæ paſſim virgo habebatur, promiſſione matrimonii etiam ſimulata ſeduxit, tenetur eam ducere, ſi ipſa velit. Nam hæc promiſſio facta eſt in modum contractus, *Do ut facias*, quum mulier det ſui corporis uſum, ut ille promiſſa perficiat. Quod ſi ficte promiſit, adhuc tenetur; quia tenetur tollere deceptionem, & injuriam illatam. Si autem vi, aut fraude ſine tali promiſſione ſeduxit, tenetur ante ſententiam Judicis damna inde ſecuta compenſare, quum ſit injuſta illorum cauſa.

Quæſt. II *An quid tenetur, qui ſub promiſſione matrimonii conſanguineam violavit?*

Sic reſpondet De Lugo: Si impedimentum ſit tale, in quo Papa numquam ſoleat diſpenſare, ut inter conſanguineos in primo gradu tranverſo, vel certe in quo non ſoleat diſpenſare, niſi ex graviſſima cauſa, qualis tunc non datur; tunc promiſſio eſt invalida propter impoſſibilitatem rei promiſſæ, ac proinde ſolum erit obligatio ſatisfaciendi, & reſarciendi damnum alio modo, ſi quod injuſte illatum eſt; quod non contingit quando fœmina non fuit decepta, non vi, aut metu coacta. Si vero impedimentum eſt tale, in quo diſpenſari ſoleat ex cauſa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promiſſum fuit ſub conditione diſpenſationis; tunc promiſſio illa obligat ad procurandam diſpenſationem: quia totum id, quod promittitur, licitum eſt, & poſſibile; nempe procurare diſpenſationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imo idem cenſet, etiamſi promiſſio matrimonii facta fuerit ſine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit. Quia conditio diſpenſationis utpote neceſſariæ ſubintelligebatur; nam conditio, quæ de jure neceſſaria eſt ad valorem actus promiſſi, ſemper ſubintelligitur in ipſa promiſſione: taciti autem, & expreſſi eadem eſt vis. Porro ſi quis conſanguineam per vim, metum, aut fraudem, abſque promiſſione matrimonii corrupit, tenetur reſarcire damna illata, & ſecuta, quia fuit injuſta cauſa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quod ſi aliter damnum reſarcire non poteſt, niſi eam ducendo, tenetur ſibi diſpenſationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum reſarciendum, tenetur adhibere media ad hoc neceſſaria. *Ita De Lugo.*

Quæſt. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Reſp. 1. Si partus non ſit ſecutus, adulter ſecundum multos tenetur ſolum ad ſatisfactionem honorariam marito præſtandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex juſtitia, niſi ſatisfactio per ſigna doloris, & ſubmiſſionis, ut petitionem

veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, quum injuria ignoratur; nam ſatisfactio honoraria non fit, niſi ſcienti ſe injuria affectum, quum conſiſtat in placatione animi juſte offenſi. Unde non eſt exhibenda marito, niſi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Reſp. 2. Si proles ex adulterio nata ſit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio, & deinceps, donec ſibi de alimentis providere poſſit: a partu ad tertium annum incluſive ipſa mater, ex cap. 2. *de converſ. infid.* in defectum matris tenetur pater, & viciſſim.

Reſp. 3. Adulter, & adultera tenentur æque primo, & ex æquo compenſare damna, quæ obveniunt marito, & legitimis hæredibus, ex ſuſtentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli ſpuriæ factis a conſanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Eſt communis ſententia*: Quia uterque eſt æque principalis cauſa injuſta horum omnium damnorum: nam uterque poſuit actionem injuſtam, ex qua ſequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur ſinguli in ſolidum ex alterius defectu, & c. ult. de injur. *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* Idque ex communi ſententia, etiamſi adulter ſuppoſitionem non ſuaſerit. Quia nihilominus eſt æque primo cauſa horum damnorum ac adultera; nam quum generatio prolis in muliere conjugata ſit vera cauſa deceptionis, ac ſuppoſitionis, & ad actionem generativam injuſte uterque æque primo concurrerit, uterque eſt æque primo cauſa damnorum inde evenientium.

Neque refert, ſi alteruter alterum ad adulterium induxit ſine vi, & dolo: nam conſulens ut conſulens non eſt damni cauſa principalis reſpectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit cauſam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incuſſiſſet, hic teneretur de omni damno: nam eſſet ſolus cauſa principalis adulterii, & conſequenter damnorum ex eo ſecutorum. Alter vero teneretur ſolum in ejus defectum, quum ſit cauſa minus principalis, utpote minus voluntaria, nec poſuerit cauſam damni, niſi per injuriam a priore ſibi illatam compulſus.

Reſp. 4. Si probabilius ſit prolem ab adultero eſſe genitam, tenetur adulter, & adultera compenſare omnia damna; nam tunc non poſſunt prudenter negare eſſe ſuam, ideoque ſe obligari ad compenſationem damnorum, & utrumque prudenter judicare poſſunt.

Sed quid ſi dubium ſit, utrum ab ipſo adultero, an a marito proles ſit genita.

Reſp. Tunc tenentur adulter, & adultera reſtituere marito, vel ejus hæredibus, pro ratione majoris, vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molina, Rebel. Laym & alii.* 1. Quia uterque eſt cauſa injuſta periculi pretio æſtimabilis, quod ſubit maritus prolem alienam tanquam propriam

priam alendi. 2. Iniquum eſt, ut in dubio damni totum illius periculum ſubeat innocens; & cauſa injuſta talis periculi, quæ poſuit actionem de ſe damnificativam, ſit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo ſpoliandus eſt re ſua, & melior eſt conditio poſſidentis.

Reſp. Hoc axioma æque, imo magis favet marito, quam adulteris. Nam ille eſt in poſſeſſione ſuorum bonorum, quibus in dubio non debet ſpoliari, & inſuper ei certo facta eſt injuria de ſe damni illativa. Spoliaretur autem in dubio ſi deberet bona ſua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium eſt, an proles ſit ab ipſo, an ab adultero genita, dubium quoque eſt an ipſe, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere niſi ſuam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an ſit legitima, debet præſumi legitima: nam ratione matrimonii eſt in poſſeſſione ſuæ legitimitatis, qua non debet privari ratione dubii.

Reſp. Proles debet quidem tunc in foro externo præſumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni ſubeundi, in quod adulteri eum injuſte conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æſtimabilem reſarcire. Et præſumptio illa eſt ſolum in gratiam prolis innocentis.

Quæſt. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compenſare?*

Reſp. 1. Adultera tenetur, quantum fieri poteſt citra famæ jacturam, & vitæ periculum, procurare, ne quid damni maritus, & legitimi hæredes ratione prolis ſpuriæ patiantur. *Eſt communi ſententia*. Quia ſi omnibus modis, quibus poteſt, non caveret damnum marito, & hæredibus, iis inferret injuriam, quum poſuerit actionem injuſtam damni illativam. Hinc ſi habet bona propria, tenetur ex illis damna compenſare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentius adminiſtrare, de cultu corporis ſui, & ſumptibus ſolitis propriis detrahere quantum poteſt, ſpectata conditione ſtatus, valetudine, &c. Item relinquere in morte ſolis legitimis tantum ex bonis, de quibus libere diſponere poteſt; & ſecundum multos religioſum ſtatum ſpurio ſuadere, ſi ad eum idoneus videatur.

Reſp. 2. Si hiſce modis plene poteſt damnum compenſare, non tenetur revelare crimen ſuum: nam tunc nullum damnum inde ſequitur legitimis hæredibus. Si vero non poteſt, nec judicat prudenter illud impeditum iri, ſi detegat crimen ſuum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter, & fruſtra aperiret. Imo etiamſi judicaret poſſe averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen ſuum occultum revelare cum periculo mortis, vel gravis ſcandali, diſcordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ, ſaltem publicæ, ſi non ſit ſuſpecta, vel alterius mali multo

M 5 gra-

gravioris, quam ſit damnum hæredum. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex c. 9. *de Pœnit.* ubi Innocentius III. conſultus de quadam muliere, quæ partum ſibi ſuppoſuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, eſſetne abſolvenda, quum crimen ſuo marito timeret detegere, reſpondet Pontifex; *Sicut mulier, quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit, quamvis id viro ſuo timeat confiteri, non eſt pœnitentia deneganda; ita nec illi debet pœnitentia denegari... ſed competens ſatisfactio per diſcretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: ſi enim teneretur, & nollet, non eſſet capax abſolutionis. 2. Quia tunc maritus, & hæredes non ſunt rationabiliter inviti; & tunc reſtitutio cenſetur moraliter impoſſibilis.

Si tamen mulier ſciret, ſpurium eſſe valde bonum, ac prudentem, & ſibi fidem habiturum, & hæreditatem ceſſurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix, & rariſſime præſumendum eſt) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum, aut alterum poſtponenda eſt graviſſimo innocentium damno, cujus eſt cauſa injuſta; ut patet ex eo, quod juxta communem ſententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinarie non eſt obliganda adultera ad crimen ſuum aperiendum, ſive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinarie imminent, ſive ſpurio: quia hæc revelatio eſt ordinarie inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem ſententiam, non tenetur credere matri juranti eum eſſe ſpurium, niſi id probat certis argumentis, ut ſi tempore conceptionis, & ante, & poſt oſtendat maritum abſentem fuiſſe, &c. Nam qui naſcitur in conjugio legitimo, cenſetur eſſe legitimus, niſi contrarium oſtendatur.

„ NOTA. Quæ dixi de adulterá, & filio ſpurio, dicenda ſunt de
„ filio ſuppoſito, quem mulier ſuppoſuit, ac finxit eſſe ſuum, ne
„ hæreditas ad alios tranſeat: nam injuria his facta eſt, quæ eo-
„ dem modo tolli, vel reſarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam, & honorem per judicium temerarium, detractionem, & calumniam, & contumeliam, & de neceſſaria reſtitutione. De ſuſurratione dictum eſt tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæſt. I. **Q***Uale peccatum eſt judicium temerarium, item ſuſpicio, ac dubitatio temeraria?*

„ NOTA. 1. Dubitatio eſt ſuſpenſio intellectus inter aſſenſum,
„ &

,, & diſſenſum. Suſpicio eſt inclinatio, ſeu concitatio mentis ad
,, aſſentiendum uni parti, ſic tamen, ut nondum abſolute ei aſ-
,, ſentiatur. Judicium eſt aſſenſus mentis, qui ſi ſit cum formidi-
,, ne oppoſiti, dicitur opinio; ſi ſine tali formidine, vocatur judi-
,, cium firmum. Hi actus ſunt temerarii, quando ſine ſufficien-
,, tibus indiciis, ſeu rationibus concipiuntur: nam ſi ex ſuf-
,, ficientibus motivis, non ſunt temerarii, ut ſi judices Petrum
,, eſſe injuſtum, quia uſuras exigit. Charitas tamen poſtulat, ut
,, dum opus externum excuſare non potes, excuſes intentionem,
,, vel indeliberationem, ſi poſſis, aut totum Deo diſcutiendum relin-
,, quas. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium,
,, quam ad ſuſpicionem, vel dubitationem, quum plus ſit judica-
,, re, quam ſuſpicari, vel dubitare.

,, Nota 2. Levia ſunt indicia, quæ conſiderata facti, & perſo-
,, næ qualitate, aliiſque circumſtantiis, ut loci, temporis, &c.
,, non ſufficiunt ad movendum virum prudentem, & bonum ad ſic
,, dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de proximo. Gravia
,, autem ſunt, quæ omnibus illis conſideratis movere poſſunt pro-
,, bum, & prudentem ad dubitandum vel male opinandum, ſeu
,, judicandum de proximo: quum enim hæc materia ſit moralis,
,, non poteſt alio modo definiri, quodnam ſit leve, quodnam gra-
,, ve judicium, ſeu argumentum, quam ex prudentia, & boni
,, viri judicio, ait Sylvius tom. 3.

Reſp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis eſt ſententia inter recentiores, teſte De Lugo, de judicio etiam opinativo, ac formidoloſo.* Prob. 1. ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et Jac. 4. *Qui judicat fratrem ſuum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim, & indiſtincte prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non ſolum firmum, ſed etiam opinativum. 2. Quia per illud ſit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus, quod habet, ne ſine ſufficienti cauſa judicetur malus, aut vilis, & perdat bonam exiſtimationem apud alium: hocque homines moleſtiſſime ferre ſolent. Quare eſt obligatio illud judicium ſtatim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipſo, quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti indebite contemnit ipſum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Th. 2 2. q. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoad uſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de perſonis, licet quandoque ſit falſum, non tamen ſemper eſt peccatum, niſi quando eſt omnino temerarium*, ait S. Th. quodlib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æſtimetur probus ab eo, cui crimen ejus ſufficienter cognitum eſt.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam poteſt eſſe veniale non ſolum ob levitatem materiæ, & temeritatis, ſed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imo nullum eſt, ſi ſit ex ſola intellectus promptitudine abſque ullo deliberato voluntatis conſenſu conceptum. Sed ubi primum advertis te ſic male judicare, peccas perſeverando in eo judicio, utpote mortali, poſita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad inſufficientiam indiciorum, ſeu motivorum, ſi mala præoccupatio, voluntaria paſſio, invidia, vel odium ſit cauſa præcipitationis judicii, & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa eſt ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in mala affectione; & inadvertentia inſufficientiæ indiciorum eſt vincibilis, ac culpabilis.

Reſp. 2. Suſpicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu, & malevolentia naſcantur. *Ita De Lugo*, *Leſſius*, *& alii multi*. Quia 1. ad Timoth. 6. inter gravia peccata numerantur *ſuſpiciones malæ*. Et ex 1. ad Corinth. 13. *Charitas non cogitat malum*. Quem locum ſic explicat San. Chryſoſt. hom. 33. *Non modo nihil male comparat contra illum, qui diligitur, ſed ne ſuſpicatur quidem*. 2. Ex S. Aug. epiſt. 137. *Ne malevolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare*. 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quiſque habet jus ne quiſquam de ipſo ſine ſufficienti cauſa male opinetur, ſuſpicetur, & de ſua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus eſt prudens, qui non putet gravem ſibi injuriam fieri, indeque gravem moleſtiam ſentiat: nec eum, qui ita de ſe ſuſpicaretur, haberet in numero ſuorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam qui ſic cum plena deliberatione dubitat, non ſolum ſuſpendit aſſenſum; ſed etiam judicat ambiguam eſſe probitatem proximi, nec eum poſſe prudenter judicari probum.

Quare quum S. Aug. tract. 90. in Joan. ait ſuſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Thom. qu. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem, intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore, non ex malevolentia conceptis.

Et ideo multi docent, peccare ſolum venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tamquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi melius adverterit: tum temeritas illa non eſt omnino voluntaria, quum non ex ma-

malitia, ſed ex ſolo humano errore, & fragilitate ſuſpicetur: tum quia indicia, propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obſ. 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejuſmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium, & peccatum, deliberate voluiſſent conſentire? Si enim negative reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis ſenſus, vel non fuit plene deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes, & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plene adverterent.

Obſ. 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hic quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolum peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis ſpectatis ſtatu, fama, & qualitate perſonæ, vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter vileſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium, &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temere judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem eſſe fatuum, & officio, ac honore indignum, &c.

Obſ. 3. Quamvis certum ſit, opus ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo, non ideo tamen potes judicare proximum certo peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel conſiderationem, aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante fides nulla adhibenda eſt: nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus a dubitatione, ſuſpicione, & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temere judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem*, ait S. Bernard. ſerm. 40. in Cant.

Sed hic quæri poteſt, utrum dubia ſint in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex Sanct. Auguſtin. lib. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 18. *Nolite judicare, ut non judicemini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ* du-

dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur ... de quibus temerarium eſt judicare, maxime ut condemnemus. 2. Ex S. Th. 2. 2. q. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, injuriatur ei, & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium eſt*. 3. Quia maxime cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſte dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem ſunt interpretanda. 1. Negative, ita ut in dubio etiam poſitivo numquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter; alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti, & juſta cauſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſa inferatur: haberi autem improbum, eſt malum proximi grave; utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens, nec juſta cauſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitive practice, hoc eſt, ut in praxi, & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur, tanquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris, & urbanitatis officia, perinde ac ſi nullum eſſet de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum eſſet, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus eſt, aut vis hic & nunc ſtatuere apud te, quo loco ſit habendus, aut periculum eſt, ne bona opinio de eo a te concepta minuatur, ſi judicium ſuſpendas; tunc judicare debes poſitive eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam eſſe.

Dixi, *de perſonis*. Nam dubia de rebus, puta an contractus talis ſit licitus necne, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis momentis æſtimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoſcatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum, ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni, vel mali accreſcit rei.

Reſp. 2. Quum agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non conſtat de probitate proximi, ex communi ſententia licet ſibi, & aliis conſulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, ſuppoſito quod eſſet malus, non tamen de eo male judicando aut ſuſpicando. Quia tunc nemini infertur injuria,

vel

vel damnum : licitum eſt autem ſibi, & proximo ſine cujuſquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac ſi dubia eſſet hominis probitas.

Quæſt. II. *Quid eſt Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

„ NOTA. Fama eſt exiſtimatio bona de aliquo, qua putatur bo„nus, & habilis ad aliquem bonum uſum: Sive eſt exiſtimatio, „ſeu opinio excellentiæ alterius. Honor eſt teſtificatio excellentiæ „alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam ſpectat fa„ma, & honor, conſiſtit primario in virtute, ac ſapientia, ea„rumque functionibus, quæ homines vere laudabiles reddunt; ſecun„dario autem in aliis perfectionibus, ut ſunt ingenium, doctrina, „nobilitas. Item quoad honorem, poteſtas ſive eccleſiaſtica, ſive „ſæcularis, dignitas principii, quæ ineſt parentibus, &c. Imo „id, quod ſingularem quemdam ad has perfectiones ordinem ha„bet, vel ut inſtrumentum virtutis, vel ut effectus, eſt etiam „ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclare geſtis orta eſt.

„ Hinc fama, & honor inter ſe differunt, quum fama ſit opi„nio de excellentia alterius; honor vero externa teſtificatio no„ſtræ opinionis de excellentia alterius.

Reſp. 1. Detractio eſt injuſta ademptio, ſeu læſio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus abſentia. Nam ſi quis coram altero famæ ipſius detrahat, jam non erit ſimplex detractio, ſed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri poteſt detractio, octo modis. 1. Falſum crimen, vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Siniſtre interpretando factum alterius. 5. Recte facta, vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi ſilentium æquivalet confeſſioni defectus proximi, ut quando ex ſilentio intelligi facile poteſt alium vel non eſſe laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulate, vel remiſſe, aut frigide laudando, juxta hos verſus:

Imponens, augen, manifeſtans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remiſſe.

Reſp. 2. Calumnia eſt falſi criminis, aut defectus impoſitio. Unde eſt ſpecies detractionis omnium graviſſima ex genere ſuo, quum ſuperaddat detractioni generice ſumptæ mendacium pernicioſum.

Reſp. 3. Contumelia eſt injuſta inhonoratio perſonæ præſentis, ſeu læſio honoris alterius ſine juſta cauſa, & authoritate coram eo facta, ſive dictis, ſive factis; ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præſenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipſum percutiendo, repræſentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, convinciando, illum illudendo, irridendo, &c. quod eſt ex genere ſuo mortale, quum hoc ſit per ſe diſſolutivum ami-

amicitiæ, juxtà illud Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, diſſolvit amicitiam.*

Quæſt. III. *An, & quando detractio, calumnia, & contumilia ſint peccata mortalia?*

Reſp. 1. Hæc tria ſunt ex genere ſuo mortalia contra juſtitiam. *Ita omnes*. Nam 1. ad Rom 1. detractores, & contumelioſi dicuntur eſſe digni morte. 2. Per detractionem, & calumniam proximus injuſte læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ ſunt bona præſtantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria ſunt peccata graviora furto, quod ex genere ſuo mortale eſt; nam (ut ait S. Th. 2. 2. q. 73. art. 3.) *Peccata, quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe ſecundum nocumenta, quæ proximo inferuntur. Tanto autem eſt majus nocumentum, quanto majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere ſuo*: nam poſſunt eſſe venialis culpa. 1. Ob defectum ſufficientis advertentiæ. 2 Ob levitatem materiæ, ut ſi narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejuſdem defectus leves alteri detegere, poteſt eſſe mortale, quia poſſunt tandem collecti lædere graviter bonam exiſtimationem illius. Item *quum peccatum convitii, vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat* (inquit S. Th. q. 72. art. 2. ad 3.) *poteſt contingere, quod ſit peccatum veniale, ſi ſit leve convitium, non multum hominem dehoneſtans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira abſque firmo propoſito aliquem dehoneſtandi, puta quum aliquis intendit aliquem per hujuſmodi verbum leviter contriſtare.* Porro ad 2. ait: *Sicut licitum eſt aliquem verberare, vel in rebus damnificare cauſa diſciplinæ; ita etiam cauſa diſciplinæ poteſt aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitioſum dicere, & hoc modo Dominus Diſcipulos vocavit ſtultos, & Apoſtolus Galatas inſenſatos.* Et ita excuſari poſſunt plura verba contumelioſa parentum in filios, & dominorum in ſervos. Raro tamen adhibenda ſunt verba contumelioſa in correctionibus; quia ſæpe potius exacerbant, quam emendant, & ſubditus facile putat ea potius ex aliqua animi paſſione, quam ex charitate proficiſci.

Reſp. 2. Detractio omnis, licet fiat ſolum ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & ſine intentione lædendi proximum, eſt ex genere ſuo mortalis culpa contra juſtitiam. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures... neque maledici regnum Dei poſſidebunt*. Et Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri... detrahit legi, & judicat legem*. Hinc illud Prov. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.* 2. Quia injuſta, ac voluntaria læſio famæ proximi eſt gravius peccatum, quam furtum; nam per eam aufertur fama, quæ eſt bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud Prov. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divi-*

divitiæ multæ. Sed detractio facta ex mera loquacitate, & ſine animo lædendi proximum, eſt læſio famæ proximi injuſta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine, ac modo, & eſt etiam voluntaria ſaltem indirecte, & implicite, quum voluntaria dicantur ea, ex quibus per ſe ſequitur læſio famæ proximi; ad mortale autem ſufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter cauſam aliquam non neceſſarium, non eſt peccatum mortale, niſi forte verbum, quod dicitur, ſit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipue in his, quæ pertinent ad honeſtatem vitæ: quia hoc ex ipſo genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait S. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. Unde tunc eſt obligatio reſtituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere, vel jacturam*. Ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore noſtro detractionem, ſcientes, quod etſi cinerem comedamus, nulla nobis aſperæ vitæ hujus utilitas proderit, niſi a detractione abſtineamus*, ait S. Chryſoſt. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam ſi ſine animo lædendi proferatur; quia ſemper eſt mortale voluntarie, etiam indirecte, inferre ſine juſta cauſa damnum notabile proximo ex quovis motivo. Infertur autem voluntarie damnum grave in honore, quoties profertur aliquid, quod prævidetur, vel prævideri poteſt aptum eſſe ad lædendum notabiliter honorem, & contriſtandum graviter proximum.

Cæterum detractio, quæ fit per libellum famoſum, pejor eſt, cæteris paribus, quam quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat; & vix poteſt aboleri. Unde morte punitur; & qui talem libellum ſpargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. Cod. *de famoſ. libell.* Jure etiam canonico graviſſime prohibetur, tum cauſa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor eſt, ſi fiat in aliquam Communitatem, Capitulum, Ordinem Religioſum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus eſt.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, detractio, & contumelia ſunt culpa mortalis, quoties ſine juſta cauſa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet abſque animo graviter lædendi; nam mortale eſt, notabile damnum ſine juſta cauſa inferre proximo. Venialis vero, ſi non graviter lædatur; nam levitas damni excuſat a mortali, niſi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam ſine juſta cauſa, & authoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo eſt mortalis culpa, quum ſit grave malum inferre proximo.

Graviter autem, vel leviter læditur fama, vel honor pro

pro gravitate, vel levitate materiæ, ſpectatis omnibus circumſtantiis, præſertim perſonæ læſæ. Nam gravitas, vel levitas materiæ hic præcipue ſpectanda eſt relate ad perſonam læſam, & ejus famam: fieri enim poteſt, ut quod reſpectu unius eſt materia levis, ſit gravis reſpectu alterius, ſi ſit perſona magnæ authoritatis, & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ ſanctitatem; ut ſi de puero, vel vili famulo dicas, quod ſæpe mentiatur, cenſetur leve: at ſi hoc dicas de Epiſcopo, Sacerdote, Religioſo bonæ famæ, vel laico honorato, eſt grave; nam per hoc graviter læditur fama illorum, quum ii, qui mentiri conſueverunt, parvi fiant, præſertim ſi ex ſtatu, munere, officio cæteris virtute præſtare debeant. Regula ergo univerſalis, inquit De Lugo, ad gravitatem detractionis deſumenda eſt ex circumſtantiis perſonæ, defectus, qui narratur, exiſtimationis, quam perſona illa apud homines habet, & ſimilibus, ex quibus ſi grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: ſin minus, erit levis.

Item contumelia in ſe levis, poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ, cui infertur, ut ſi ſit ſuperior, pater, &c. Imo ſemper mortalis eſt, quoties fit ex animo graviter dedecorandi, vel contriſtandi proximum: nam ſola voluntas gravis mali proximo creandi ſine juſta cauſa eſt mortalis. Econtra ſi convicium abſolute, ac in ſe grave ſit, ſed propter vilem perſonarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave eſſe non cenſetur, veniale eſſe docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas, ac viros infimæ ſortis, quum certis conviciis, ac contumeliis apud plebejos uſitatis ſe laceſſunt: quia honor vilium perſonarum his injuriis non cenſetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe, niſi ſit intentio graviter lædendi, vel contriſtandi, nam hæc mortalis eſt.

Hinc 1. mortaliter peccat, qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel abſque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat cauſam talis læſionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque eſt ſolum venialis; quia non ſolet graviter lædere famam proximi, quum etiam juſti ſine culpa veniali, non vivant. *In multis enim offendimus omnes*, Jacob. 3. Eſt tamen mortale dicere de quibuſdam perſonis in munere, vel ſtatu majorem perfectionem exigente conſtitutis, ver. gr. Epiſcopo, Religioſo, &c. quod habeat conſuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quod ſæpius plus juſto bibat, ſit vanus, &c. Nam in talibus id cenſetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & ideo deſpiciuntur.

3. Quamvis poſſit eſſe ſolum veniale, referre, aut exprobare defectus naturales, & involuntarios, ut ingenii, cor-

corporis, fortunæ, quum hi defectus non ſunt culpabiles: tamen mortale eſt, ſi fama, vel honor inde graviter lædatur, vel ſi proximus graviter contemnendus ſit, viliorque apud alios reddatur, ut ſi extra caſus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas eſſe ignobilem, ejus parentes pœnam infamantem ſubiiſſe; item ſi inde grave damnum alteri ſequatur, vel ſi in faciem exprobretur conviciandi cauſa, etiam vili perſonæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale eſt ſine juſta cauſa contriſtare graviter proximum, vel grave damnum ei ferre. Ideo per ſe mortale eſt narrare defectum occultum natalium, v. gr. ſi dicas de aliquo eum eſſe illegitimum; nam hoc vilitat hominem, idque moleſtius ferre ſolent homines, quam ſi de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia, quam venialia comprehendentibus fit, ut ſi dicas aliquem eſſe avarum, iracundum, &c. mortalis eſt, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter exiſtimari poſſunt tam maculas mortales, quam veniales concepturi; niſi de ſolis venialibus, vel de ſola naturæ propenſione verba fieri admoneantur: nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, ſed ſolum in genere dicit, ſe de illo aliquid ſcire, quod nemo de illo facile ſuſpicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, ſi diceretur; item ſi dicas, illum non eſſe eum, qui communiter habetur, &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & ſæpe gravius, quam ſi gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obſcuro loquendi modo grave aliquid, imo ſæpe longe deteriora latere auditores intelligunt, vel ſuſpicantur, quam forte reipſa ſint.

6. Quando ratione conditionis perſonæ, peccatum aliquod mortale non cenſetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non eſt mortalis: ut ſi de milite narres eum duellum commiſiſſe; vel referas ea delicta de perſonis, quæ ſcis ſe de illis publice jactare.

7. Irriſio, quæ eſt ſpecies contumeliæ, mortalis eſt quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur ſine cauſa juſta grave peccatum, ac defectus infamis, vel deriſus graviter contriſtatur, aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur ſine cauſa juſta. *Aliquem illudere, vel irridere eſt eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æſtimare, ut de ejus malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale... & tanto gravius, quanto major reverentia debetur perſonæ, quæ illuditur*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 75. art. 2.

Reſp. 4. Eſt mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando perſonam, ſed ſolum communitatem,

tem, ex qua eſt, quando communitas inde gravem infamiam paſſura eſt, ut Monaſterium, Capitulum, &c. Item ſi de aliqua Communitate in genere detrahas, v. g. ſi dicas de communitate Religioſa nullam ibi eſſe diſciplinam, aut de Civitate eam eſſe plenam adulteris, uſurariis, &c. graviter peccas, niſi hæc infamia ſit publica ubi hoc dicis Quia tunc gravis infamia injuſte infertur illi Communitati, & ſic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis Congregatio Regularium reipſa non maculetur ex unius hominis nequitia, ſicut nec Apoſtolorum Collegium ex ſcelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præſertim ſimplices, & imperfectos.

Reſp. 5. Eſt mortale detrahere in re gravi apud unicam perſonam, & ſub ſecreto, licet putetur non revelatura. *Eſt communis ſententia, teſte De-Lugo* Quia tunc injuſte infertur proximo grave damnum ablatione bonæ exiſtimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud ſe unum ſpoliat alterum bona exiſtimatione; perinde enim proximo nocetur, ſive in propria, ſive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et vero diffamatio apud unicum eſt res per ſe concitativa gravis moleſtiæ, ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinarie homo habet in aperiendo crimine ſoli Confeſſario, quamvis ſciat hoc ſibi ſalutare eſſe. Unde vix eſt vir honeſtus, qui naturaliter non ferat moleſtius bonæ famæ amiſſionem apud unum virum gravem, quam jacturam ſummæ notabilis pecuniæ.

Reſp. 6. Eſt mortale imponere alteri culpas veniales falſas, vel veras, ſeu occultas detegere, aut defectus naturales falſos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur a conſecutione boni notabilis, vel officii, aut beneficii, quo dignus eſt, ſi hoc prævideri poteſt, aut eo animo deteguntur; & eſt obligatio hæc damna cum fama reſtituendi, ex c. ult. *de injur.* Quia tunc injuſte datur cauſa damni gravis, & jactura boni notabilis. Sic Navar. ait, ſe noſſe virum inſignem, & probum ab adipiſcendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis, & iracundiæ falſo ei impoſitas.

Quæſt. IV. *An contumelia, & detractio differant ſpecie?*

Reſp. Affirm. Quia per illas proximus diverſo modo, & in diverſis ſpecie bonis injuſte læditur. Imo peccata contumeliæ poſſunt inter ſe ſpecie differre; ſicut & peccata detractionis, pro diverſitate ſpecifica objectorum; ſic injuſta revelatio adulterii ſpecie differt ab injuſta manifeſtatione furti. Unde, qui uno ſermone de eodem dicit, eum commiſiſſe furtum, adulterium, & homicidium, triplex ſpecie peccatum detractionis admittit; & qui eumdem contumelioſe compellat furem, adulterum, & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit ſpecie diſtincta. *Azor*. Nam peccata ſumunt ſpeciem ab objecto; unde ſpecie diverſa ſunt, ſi habebant objecta ſpecie moraliter diverſa.

Quæſt.

Quæſt. V. *An, & quando auditor detractoris peccet mortaliter?*

Reſp. 1. Hortari, incitare alterutrum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, v. g. approbando exterius dicta, addendo de ſuo, item ſcienter præbendo occaſionem detrahendi, v. g. interrogando de aliorum defectibus, ſignificando id ſibi gratum fore, &c. ex communi ſententia, eſt mortale tum contra charitatem ratione ſcandali, & inductionis ad peccatum; tum contra juſtitiam. Quia talis eſt cauſa moralis detractionis injuſtæ, aut ſaltem ei moraliter cooperatur, & ſic tenetur ad reſtitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire: unde fit particeps peccati ejus. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur; non minus peccat quam detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim*, ait S. Th. 2. 2. q. 72. art. 4.

Reſp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exterius ſibi placere ſignificet, ex communi ſententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi: tum affectu contra juſtitiam, quia gaudet de actu injuſto: nam *digni ſunt morte non ſolum qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Roman. 1. Non tenetur tamen ad reſtitutionem; quia non eſt cauſa damni; peccatum enim contra juſtitiam non parit obligationem reſtitutionis, niſi ex eo ſecutum ſit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, ſed ſolum ex charitate, non ex officio, ut ſuppono.

Reſp. 3. Auditor detractionis gravis, licet ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curioſitate, ſecundum communem ſententiam peccat mortaliter contra charitatem non impediendo dum impedire poteſt, aut non obſiſtendo, niſi prudenter putet monitionem ſuam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, quum poteſt impedire. Quia ſecundum omnes, teſte De Lugo, ex lege charitatis quiſque graviter tenetur impedire grave damnum, ſi ſine gravi incommodo, ſeu damno proprio poteſt: nam quiſque ex charitate tenetur amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi rationabiliter fieri vellet in ſimili caſu. Hinc illud Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiſcearis; quoniam repente conſurget perditio eorum: & ruinam utriuſque quis novit?* Imo juxta De-Lugo, ſi damnum proximi ſit graviſſimum, & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo?

Porro quum auditor detractioni poteſt reſiſtere, tenetur

tur tamen, ſaltem ſi commode poteſt, diſcedere, vel ſermonem alio avertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut ſaltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem.* Et tunc ſaltem eſt tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quiſque damnum proximi, & offenſam Dei impedire, quantum moraliter poteſt.

Reſp. 4 Dum proximo infertur calumnia, cujus falſitatem noſti, teneris ejus falſitatem aperire, ac probare quantum potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando ſine gravi tuo incommodo potes. Quod ſi tuum ſilentium in talibus circumſtantiis æquivaleat tacitæ confeſſioni delicti, ſeu defectus falſo impoſiti proximo, ut fit dum ille eſt tibi notiſſimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra juſtitiam. Nam tunc moraliter cenſeris conſentire, & fateri rem ita eſſe, ut refertur: & ita facis contra jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacite, approbetur, & confirmetur calumnia ſibi illata; eſtque tunc tacita calumnia, ſeu calumniæ confirmatio, & approbatio, contra juſtitiam, obligans ad reſtitutionem. Sic ſi quis Romæ de tuo concive tibi notiſſimo coram te dicat, eum eſſe ignobilem, ſpurium, injuſtum, &c. & ipſe contrarium ſciens taceas, eo ipſo videris conſentire, & fateri ita eſſe. *De Lugo.*

Reſp. 5. Si ſuperior ſubditum detrahentem famæ alterius etiam non ſubditi, non impediat, nec coerceat, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ, in defectum ſubditi. *Ita Leſſius, De Lugo, & alii.* Quia ſuperior tenetur ex officio, ideoque ex juſtitia ſubditos ſuos corrigere, a peccato cohibere, & impedire ne alios injuſte lædant: unde ſi non impedit, quum poteſt, merito cenſetur cauſa injuſta damni. Quod ſi ſubditus abſente ſuperiore detrahat, tunc ſuperior ex officio tenetur cogere ſubditum, ut reſtituat famam; nam tenetur ex officio compellere ſubditum, ne perſeveret in injuria alteri inferenda: perſeverat autem injuria, eamque continuat ſubditus, qui non reſtituit famam a ſe læſam, quum poteſt. Hinc pater, dominus, Prælatus, &c. tenetur ex juſtitia impedire detractiones, & cogere ſubditos detrahentes ad reſtitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, ſeu ſuperior regularium: quia prælatus eſt etiam caput politicum ſuorum ſubditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, ſicut dominus tenetur gubernare ſuos ſervos, & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui eſt caput politicum, tribuuntur, & imputantur damna a ſubditis illata, ſi non impediat. *Ita De Lugo.* Et a fortiori quivis ſuperior, ac prælatus tenetur ex juſtitia impedire ſubditum detrahentem alteri ſuo

ſuo ſubdito: nam ex officio, & juſtitia tenetur ab omni damno ſubditos ſuos tueri, ſi poſſit: quia non ſolum eſt rector ſuorum ſubditorum, ſed etiam judex, & cuſtos, qui ex ſuo munere, ideoque ex juſtitia tenetur impedire damna ſuorum ſubditorum.

„ NOTA. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera, ſed occulta ſine cauſa juſta pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo conſentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quiſque rationabiliter vellet, ut liber contra ejus famam injuſte ſcriptus, a nemine legeretur.

Quæſt. VI. *An audita, lecta, vel alia quælibet referens abſque aſſeveratione peccat?*

Reſp. 1. Qui audita, vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes merito poſſint induci ad opinandum, vel ſuſpicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Quia eſt cauſa injuſta gravis damni, ſeu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel ſuſpicionis: nam dat aliis ſufficientem cauſam male opinandi, hoc ipſo, quod eo modo refert audita, ut alii merito inducantur ad male opinandum

Reſp. 2. Qui audita refert ſine cauſa coram iis, quos probabile eſt credituros ex ſola levitate, vel malitia, quamvis non eo modo referat, ut merito credi poſſent, peccat mortaliter non ſolum contra charitatem, ex qua quiſque tenetur impedire damnum proximi, ſaltem quum facile poteſt, ſed etiam contra juſtitiam, & ſic tenetur ad reſtitutionem, ſaltem ſi non ſint publica. Nam recte cenſetur cauſa injuſta gravis damni, quum ſine juſta cauſa donat id, ex quo probabiliter prævidet ſecuturum grave damnum proximi, & proximus habet jus, ne in tali circumſtantia, ſeu cum ſuæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis eſt cauſa, ut alii peccatum proximi norint, ideoque eſt cauſa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, ſi ex ejus narratione gravis mali ſuſpicio auditoribus veriſimiliter ſuboritura ſit, ut vulgo ſaltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui facilius mala, quam bona de proximo opinantur. Talis enim ſuſpicio eſt grave malum ſaltem reſpectu perſonæ honeſtæ.

Reſp. 3. Qui audita refert eo modo, & in iis circumſtantiis, ubi conſtat auditores non eſſe credituros, nec ullum eſſe periculum infamiæ, neque malæ ſuſpicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod raro contingit) non peccat mortaliter, imo nec venialiter, ſi adſit juſta cauſa referendi: quia tunc nullum damnum, nec periculum damni creat.

Quæſt. VII *An crimen proximi, quod publicum eſt in aliquo loco, liceat detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

„ No-

,, Nota. 1. Crimen dicitur publicum, ſeu notorium tripliciter.
,, 1. Publicitate juris; dum de eo conſtat per publicam judicis
,, ſententiam, vel per confeſſionem, rei, aut convictionem in ju-
,, dicio, ſeu legitimum teſtium teſtimonium. 2. Publicitate facti,
,, quum hoc in publico coram multis patratum eſt, ita ut nulla
,, tergiverſatione celari poſſit, nec ullo juris ſuffragio excuſari.
,, 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex ſufficientibus in-
,, diciis orta pervenit ad majorum partem communitatis, vel ad
,, tot perſonas de communitate, ut ſpectatis circumſtantiis, im-
,, poſſibile ſit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris par-
,, tis communitatis, ſeu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel
,, monaſterii.

,, Nota. 2. Crimen notum majori parti unius communitatis
,, particularis v. g. collegii, monaſterii, non cenſetur publicum
,, abſolute, & reſpectu omnium, ſed ſolum reſpective ad illam
,, communitatem, v. g collegium, monaſterium, &c. Quare ſi
,, notum ſit ſolum collegio, aut monaſterio, non cenſetur publi-
,, cum extra illud, nec ſine injuſtitia poteſt narrari iis, qui non
,, ſunt de illo. Quia talis publicitas non eſt abſoluta, ſed reſtricta
,, ad illos, cum quibus monaſterium communicat in regula, & re-
,, gimine. Sic peccata ſolum publica inter domeſticos non poſſunt
,, narrari iis, qui non ſunt de familia. Item peccata publica in
,, religione aliqua non poſſunt revelari externis: nam religioſus
,, infamis tantum apud ſuos, retinet jus ad famam apud externos.
,, Item ſi in vicinia dumtaxat notum ſit crimen, eſt contra juſtitiam
,, illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel loci, in quibus
,, crimioſus famam hactenus illæſam retinet. Ita Layman dicens
,, hanc eſſe communem doctrinam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non eſt contra juſtitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per ſententiam judicis publice denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc ſententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus ſpoliandi abſolute reum fama, ſicut & vita, in vindictam publicam criminis, & reipſa ſpoliare intendit, quando eum publice condemnat, ut cæteris ubique ſit in exemplum, & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi; & ideo nocentes puniuntur in media luce, & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per ſententiam judicis regularis, injuſte extra eam revelatur. Quia ex mente ferentis ſententiam ipſa non eſt lata pro publica notitia aliorum, ſed ſolum pro privata ſuorum ſubditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa eſſet.

Reſp. 2. Eſt mortale contra charitatem, crimen alterius alicubi publicum, etiam per ſententiam publicam judicis, detegere ſine juſta cauſa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, ſi author criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Leſſius aſſerens hanc eſſe fere communem ſententiam.* Quia proximo infertur ſine juſta cauſa grave malum graviter contriſtativum, nempe infamia, quod ipſe detegens nollet rationabiliter ſibi fieri in pari caſu, contra illud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Nec

Nec refert, quod ille jus ad famam jam amiſerit; nam illam abſque injuria, & fraude adhuc poſſidebat, & poſſeſſurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen ſic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelaſti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi juſte deſtruenda non magni æſtimatur, nec proinde illius damnum cenſetur magnum.

Dico, *juſte*: nam qui crimen, quod injuſte divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compenſare damna, ſicuti is, qui prior incendit domum, prævidens injuſte brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ neceſſario annexa eſt injuriæ damnoſæ.

Reſp. 3. Si crimen quantumvis publicum non ſit verum, eſt mortale contra juſtitiam illud neſcienti aperire. *Ita Laym. De Lugo, & alii*. Quia innocens per infamationem injuſtam licet publicam, non amittit jus ad famam: nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis: ac proinde non poteſt ſine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et vero innocentem infamare, etiam apud unum, per ſe malum, & injuſtum eſt, atque mendacium pernicioſum.

Reſp. 4. Eſt mortale contra juſtitiam, crimen verum, ſed ſolum notum per confeſſionem rei in judicio, vel teſtium teſtimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publice infamatus eſt. *Eſt communis ſententia, teſte Laym.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, quum nondum eo in pœnam ſit privatus per authoritatem publicam, & nondum crimen publicum eſt in ordine ad populum; ſed illis duobus modis dicitur notorium ſolum in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari poſſit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, niſi ibi jam infamia de illo laboret ut ſæpe contingit.

Reſp. 5. Juxta multos mortale eſt contra juſtitiam crimen verum in uno loco publicum ſola publicitate facti, vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii*. Quia author criminis alibi illæſam habet famam, & per talem notitiam non amiſit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille cenſetur famam abjeciſſe reſpective ad alia loca; neque jure ad illam privatus eſt per authoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in hiſtoriis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publice geſtarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuo duraturæ, a criminibus deterreantur.

Dixi, *in alio loco*. Nam ex communi ſententia, non eſt contra juſtitiam, neſcientibus revelare crimen alterius in loco, ubi de eo publice infamatus eſt. Quia is in illo

loco jus ad famam, ſive jus ſecreti amiſit per publicitatem, cui cauſam dedit, committendo crimen in multorum conſpectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innoteſcit, & divulgatur. Addit De-Lugo ad bonum publicum expedire, quod unuſquiſque ab aliis cognoſcatur, qualis revera publice eſt. Neque etiam hæc revelatio mortalis eſt contra charitatem, quia ex ea non ſequitur grave damnum proximo, quum ibi jam ſit publice infamatus: nec poteſt rationabiliter id multum moleſte ferre, quum famam ipſe ſuam in eo loco abjeciſſe cenſeatur, crimen publice committendo.

Quod ſi crimen verum factum ſit injuſte publicum, ut ſi quum eſſet ſecretum, aliqui pluribus illud revelarint, De-Lugo negat peccare contra juſtitiam eum, qui illud aliis ejuſdem loci neſcientibus detegit. Quia tunc ſolum eſt contra juſtitiam manifeſtatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur: ejuſmodi autem jus nullum habet in prædicto caſu; nam totum jus proximi fundatur vel in carentia talis criminis, vel in eo quod ſit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem abſolute, & univerſaliter, poſterior vero ſaltem ut non narretur abſque neceſſitate: utroque autem titulo ceſſante, nullum manet jus. Quum ergo ſive juſte, ſive injuſte verum crimen factum eſt publicum, ablatum eſt fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, quum & verum ſit, & publicum jam ſit, undecumque publicitas illa provenerit, modo non oriatur ex confeſſione ſacramentali.

Reſp. 6. Si is, qui olim ob ſua crimina infamis fuit, famam honeſte vivendo recuperavit, mortale eſt contra charitatem illa crimina neſcientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia ſine juſta cauſa ei infertur grave damnum, ac malum, quod narrans in ſimili caſu nollet rationabiliter ſibi inferri. Imo eſt contra juſtitiam, ſi crimen non fuit publicum per ſententiam Judicis. Quia ſicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor. Molina, Regimald. De Lugo, Laym, & alii.* A fortiori eſt contra juſtitiam, ſi inde detur occaſio opinandi eum adhuc eſſe improbum, etiamſi per ſententiam juſte olim infamatus ſit; nam habet jus ad famam illam, quam poſtea bene vivendo ſibi comparavit, & quam juſte poſſidet.

Item eſt mortale contra juſtitiam, crimen alterius, quod facto, vel fama dumtaxat publicum fuit, ſed jam ſola oblivione delctum, narrare neſcientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen ſuum deſiit eſſe publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum ſtatum, quem habuit, antequam eſſet publica. Ergo ſicut res antea, dum erat occulta, non poterat revelari; ita nec poteſt,

quan-

quando redit ad priorem ſtatum, & rurſus inducit naturam rei occultæ. *Ita De-Lugo*, qui excipit crimen publicum per ſententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex ſententia publica adhuc irrevocata, perſeverat, donec publica authoritate infamia tollatur. Sed ſaltem id erit contra charitatem.

Quæſt. VIII. *An eum, qui uno, aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare?*

Reſp. 1. Si illa alia crimina ſint ordinarie conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum eſt, ita ut non cenſeatur notabiliter augere infamiam, non eſt peccatum ſaltem mortale, illa detegere iis, qui jam principale norunt. Quia non cenſetur nova infamia ſaltem gravis inferri; aut prior graviter augeri: ut ſi narres de ebrioſo publico, eum non recte curare rem familiarem, rixari cum uxore, &c. de fornicario publico, quod ſcripſerit litteras amatorias, &c.

Dixi *graviori*. Nam mortale eſt contra juſtitiam, aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licet ejuſdem ſpeciei, v. g. Si dicas Paulum ſurripuiſſe mille nummos, quum alter ſciat eum tres ſolum furatum eſſe: quia tunc graviter, & injuſte augetur ejus infamia.

Imo poteſt eſſe gravis injuria, detegere peccata ejuſdem ſpeciei multiplicata, ut ſi ſemel aliqua fœmina adulterium notorium commiſit, non ideo poſtea licebit aliud ejuſdem adulterium occultum patefacere: nam relapſus multum auget infamiam. *De-Lugo*.

Reſp. 2. Si crimina illa non ſint connexa, ex communi ſententia eſt mortale contra juſtitiam illa detegere, præſertim ſi ſint alterius generis. Quia graviter, & injuſte læderetur ejus fama, ſive injuſte inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis eſt in uno genere vitii, non idcirco cenſetur infamis in omnibus aliis vitiis: diverſorum enim vitiorum diverſa eſt infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amiſit jus ad famam in una virtute, non ideo jus amiſit ad famam in altera virtute. Sic poteſt quis haberi ebrioſus, & tamen eſſe, & haberi juſtus in contractibus, fidelis uxori, &c. Fama quippe non eſt quid ſimplex, & indiviſibile, ſed conſtat diverſis quaſi partibus, quarum una poteſt haberi ſine alia. Quare ſicut poteſt quis habere unam partem famæ, licet non habeat alias; ita poteſt retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc eſt contra juſtitiam, furis capite damnati adulterium occultum prodere, &c.

Notat De-Lugo, totum hoc deſumendum eſſe ex damno novo, quod circa famam fit, an judicio prudentum ſit grave, vel leve.

Quæſt. XI. *An liceat aliquando revelare crimen occultum alterius?*

„ NOTA. Certum eſt id nunquam licere, ſi crimen innotuit ſo-

 „ lum

„ lum per confeſſionem ſacramentalem, vel ſi talis revelatio cedit
„ in detrimentum publicum. Sed extra hos caſus.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, revelatio criminis occulti fieri poteſt, & debet, quando neceſſaria eſt ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, ſive ſpirituale, ſive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injuſte obveniret: nam bonum commune, & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, quum impediri poteſt; nec alter tunc cenſetur rationabiliter invitus, quum adſit juſta cauſa, ob quam debeat famæ ſuæ jacturam pati. Ob eamdem rationem idem tibi licet, ſi hoc neceſſarium ſit ad avertendum tuum grave damnum injuſtum etiam temporale.

Manifeſtatio autem criminis occulti alterius non eſt detractio, niſi quum ſit inordinata. Sed quæ fit ob juſtam, & rationabilem cauſam, & ſine animo nocendi, eſt ordinata: nam detractio formalis, quæ ſemper intrinſece mala eſt, ſolum fit, quum proximi defectus, aut crimen revelatur, vel ſine juſta cauſa, vel ex intentione illum infamandi. Imo ex S. Tho. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2. homo tenetur manifeſtare ea, quæ ſibi ſub ſecreto commiſſa ſunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus perſonæ.*

Hinc quando agitur de officio, beneficio eccleſiaſtico conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione ſuſcipienda, potes, & debes occulta impedimenta, incapacitatem, vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum merito timetur, detegere iis, ad quos id ſpectat, ſed non pluribus, & illi tenentur ſic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non aſſumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit; ſed poſtea dicere eſſe furacem, ſi amicus perſiſtat velle eum aſſumere, niſi cauſam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet conſortium hominis, quem certo noſti eſſe corruptis moribus, ne ipſe pervertatur, vel ut ſibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apoſt. 2. ad Timot. 4 monet: *Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit.... quem & tu devita.*

Item talis revelatio fieri debet, quum neceſſaria eſt ad bonum ſpirituale delinquentis, ut ſi fiat ſuperiori, parentibus, ſervato quantum opus eſt ordine fraternæ correctionis: quia bonum ſpirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Baſilius in regulis brev. reſponſ. ad interrogation.* 25.

Reſp. 2. Licet injuriam ſibi ab alio factam referre ad petendum conſilium neceſſarium, non nominata perſona, niſi ad conſilium opus ſit, modo non pluribus referatur,

quam

quam neceſſe ſit: quia tunc injurians non eſt rationabiliter invitus, & læſus habet jus conſilium neceſſarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad ſolatium præciſe, ſeu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam ſibi factam, nominata perſona: quia iniquum eſt gravem infamiam proximo inferre ſine juſta, & gravi cauſa, quale non eſt ſolatium illud, quod non eſt bonum tanti momenti, nec neceſſarium, quum verum ſolatium poſſit ſine infamatione proximi obtineri, ſcilicet confugiendo ad Deum, qui eſt *Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* 2. ad Cor. 1. Et vero ſi non licet furari pro ſolatio ſuæ gravis miſeriæ: cur liceret detrahere pro ſolatio doloris?

Reſp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel ſimulata peritia famam ſibi comparavit, licet aperire hanc ſimulationem, ſi ea vergat in alicujus damnum grave: ut ſi quis ſimulet ſe peritum medicum, advocatum, &c. & conſtet non eſſe talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno, vel periculo. Quod ſi ſimulatio virtutis, vel doctrinæ nemini nocere poſſit, eſt contra juſtitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia eſt occulta, & nemini nocet, jus habet ne poſitive exiſtimetur malus: detegendo autem hypocriſim, facis ut poſitive exiſtimetur malus.

Quæſt. X. *An ſit mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Reſp. Affirm. Etiamſi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & cenſetur etiam poſt mortem poſſidere famam ſuam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo infertur ei grave damnum injuſtum; fama enim etiam poſt mortem magni æſtimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maxime arduas aggrediuntur. Hinc illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi, & magni.*

Quare eſt obligatio reſtituendi famam defuncto, ſive ante, ſive poſt ejus mortem injuſte læſam. Nam injuſta ademptio boni proximi obligat ad reſtitutionem. Nec hanc remittere poteſt hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injuſte patitur.

Quæſt XI. *An liceat ſe ipſum infamare?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, laudabile eſt, ſe ipſum infamare, veritatem aperiendo ſine ſcandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria, aut damno, ad coercendam ſuperbiam, ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Chriſti opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo eſt dominus ſuæ famæ, & honeſte eam bono majori poſtponit. Si id faciat ſine juſta cauſa, erit per ſe loquendo venialis culpa, quia eſt quædam inordinatio, & prodigalitas. Non eſt tamen per ſe

N 3 mor-

mortalis; quia nec eſt contra juſtitiam, quum homo ſit dominus ſuæ famæ; nec contra charitatem, quia charitas non obligat ab bona temporalia externa comparanda, vel conſervanda, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia, vel ad vitam temporalem noſtram, aut proximi conſervandam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, eſt mortale contra charitatem ſeipſum infamare, aut cum ſcandalo proximi, vel etiam proprio, ut ſi inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut ſi dicas te violaſſe thorum alterius; nam eſt mortale dare alteri occaſionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habes: Item ſi infamia tua impediat, ne poſſis prodeſſe proximo, cui ex ſola charitate prodeſſe teneris.

Imo eſt etiam contra juſtitiam, ſi propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religioſum, ſi ſis religioſus; quia quum fama tua ſit connexa cum fama aliorum, non poteſt lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne ſua fama ſpolientur ſine gravi, & juſta cauſa; quod jus tunc violas. Item ſi fama tua ſit neceſſaria ad bene, & utiliter gubernandos alios, ut ſi ſis epiſcopus, parochus, prælatus, &c. Nam ex juſtitia teneris nihil facere, quod impediat, ne recte, & utiliter aliis munus tuum exequaris, quum tenearis ex juſtitia illud recte, & utiliter aliis obire.

Quæſt. XII. *An liceat contumeliam illatam repellere?*

Reſp. Sic reſpondet S. Tho. 2. 2. q. 72 art. 3. *Dicendum quod ſicut patientia neceſſaria eſt in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his, quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his, quæ contra nos fiunt, ſunt in præparatione animi habenda, ſicut Auguſt. lib. de Serm. Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percuſſerit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit: non tamen hoc ſemper tenetur facere actu: quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed quum ſuſcepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideo etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicantur, eſt idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, ſi expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet ſecundum illud.* Proverb. 26. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæſt. XIII. *An, & quomodo reſtituenda eſt fama?*

Reſp. 1. Eſt obligatio juſtitiæ, ex genere ſuo gravis reſtituendi famam injuſte læſam, ſive imponendo falſum cri-

crimen, ſive detegendo ſine juſta cauſa verum, ſed occultum defectum, vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata eſt vera injuria damnoſa, quæ proinde tolli, ac reſarciri debet; jus enim, quod quiſque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum, ſed occultum, & jam nemini nociturum nequit, niſi per authoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus, vel crimina occulta non detegantur ſine neceſſitate aliqua: alias læderetur pax, ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frenum vitandi poſtea alia crimina, quod eſt famæ bonæ conſervatio, & quo ſublato in deſperationem, & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Reſp. 2. Fama injuſte ablata reſtitui debet integre apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam juſtitia exigit, ut damnum injuſte illatum reſarciatur integre, & fiat reſtitutio ad æqualitatem; alioqui injuſtitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc, qui publice infamavit, tenetur famam publice reſtituere. *Reſtitutio* (inquit S. Tho. 2. 2. q. 72. art. 2.) *eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ injuſte ablata eſt. Quum ergo conſervare juſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis, conſequens eſt, quod reſtituere id, quod injuſte ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis.*

Reſp. 3. Qui alium infamavit, falſum crimen imponendo, ex communi ſententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falſa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus aperte ſignificare voce, vel ſcripto ſi neceſſe ſit, ſe falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe ſi opus ſit, adhibito etiam juramento, & teſtibus; ſi aliter non putentur crediturі, quamvis idcirco ipſe ſit infamandus. Quia tenetur efficaciter reſarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id neceſſaria: & ſuæ culpæ imputare debet, quod ſibi impoſuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injuſte revelavit, non debet dicere ſe falſum dixiſſe, quia mentiretur, quod nunquam licet: neque enim ſunt facienda mala, ut eveniant bona; ſed debet apud rudes dicere ſe perperam locutum fuiſſe, talem injuſte infamaſſe, ei injuriam intuliſſe: apud peritos vero, qui ex ejuſmodi locutione magis confirmarentur in opinione admiſſi criminis, debet (quantum fieri poteſt ſine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amiſit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & ſic fiat quædam compenſatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juſte, puta quum aliquis crimen alterius prodit ordine debito ſervato: & non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio*

modo falſum dicendo, & injuſte: & tunc tenetur reſtituere famam, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo ſed injuſte, puta quum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ quantum poteſt; ſine mendacio tamen, utpote, quod dicat ſe male dixiſſe, vel quod injuſte eum diffamaverit. Ita S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoſo alterum injuſte infamavit, tenetur reſtituere famam contrariis ſcriptis, vel publica revocatione: alioqui reſtitutio non eſſet efficax, & proportionata damno.

Reſp. 4. Qui falſum, vel verum crimen alterius injuſte revelavit, tenetur ex juſtitia reparare famam non ſolum apud eos omnes, apud quos eam abſtulit, ſed etiam apud alios omnes, quibus hi poſtea idem retulerunt, ſaltem in eorum defectum, ſi prævidit, vel prævidere potuit, eos, apud quos detraxit, rem propagaturos. *Eſt communis ſententia*. Quia tunc detractor fuit cauſa injuſta ulterioris infamiæ ſecutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imo etiamſi probabilius putaſſet, auditores immediatos audita non relaturos eſſe aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injuſte occaſionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam alias prudentes facile data occaſione, ex inconſideratione, vel aliter audita narrant. *Qui autem occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, c. ult. de injur.

Quæſt. XIV. *An qui crimen falſum alteri imponit, vel verum, ſed occultum injuſte detegit, teneatur omnia alia damna, ſive in corpore, ſive in aliis bonis inde ſecuta reſarcire?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis, & certa ſententia*. Prob. 1. Ex c. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet*. 2. Quia eſt obligatio reſarciendi omnia damna ſecuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, eſt cauſa injuſta damnorum inde ſecutorum; idque verum eſt, etiamſi crimen ſit verum, ſed occultum. Nam qui illud injuſte manifeſtavit, eſt cauſa moralis injuſta damnorum; hæc enim ſecuta non fuiſſent ſine tali manifeſtatione injuſta criminis.

Hinc, qui defectum, ſeu crimen, ſive verum ſive falſum injuſte aperiendo impedivit alterum a conſecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii, quo dignus eſt, tenetur ei reſtituere quanti ſpes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, quum injuſte impediverit. Quod ſi infamatus ideo privatus ſit officio, vel alio bono, quod jam habebat, reſtitui debet valor officii, vel talis boni, quia detractor fuit cauſa injuſta jacturæ boni jam acquiſiti.

ſiti. Imo qui proximum in vitæ periculum conjicit, falſum crimen ei affingendo, tenetur ex juſtitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari cauſa, & diſcrimine potior eſt conditio innoceptis, quam nocentis, qui eſt culpabilis cauſa periculi; & ideo quivis tenetur damnum a ſe alteri injuſte paratum impedire cum ſuo damno ſaltem pari, & paulo majori.

Quæſt. XV *An teneatur ad reſtitutionem, qui falſo, ſed bona fide putans crimen eſſe verum, & publicum, illud narravit?*

Reſp. Qui innocentem licet inculpate infamavit etiam correctionis cauſa, ubi primum errorem ſuum deprehendit, tenetur ex juſtitia famam ejus reſtituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Eſt communis ſententia, teſte De Lugo.* Quia 1. juſtitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex ſua actione ſequatur damnum aliis ſine juſta cauſa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ, ſeu famæ ablatæ, ſicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam reſtituere ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in poteſtate ejus, a quo ablata eſt. Item cauſa fuit damni dati, & eſt in poteſtate ipſius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non reſtituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem a te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc ſi fueris in mora reſtituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud reſarcire. Quia ex illo tempore, quo tuum errorem deprehendiſti, & potuiſti ſine tuo gravi incommodo reſtituere, cenſeris cauſa injuſta infamiæ ut perſeverantis, ſeu detentionis famæ, & damnorum ex tua omiſſione injuſta ſecutorum. Præterea, qui cauſam damni a ſe poſitam non removet, cenſetur velle effectum, ſeu damnum, quod ex ea ſecuturum novit. Secus ſi infamatus ſine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infamator errorem ſuum agnoverit, nam tunc non tenetur illud reſarcire, quum ſit inculpabilis cauſa infamiæ, ideoque & damni inde ſecuti: nemo autem extra contractum, aut quaſi contractum, ſeu officium tenetur reſarcire damnum, quod ſine culpa ſua voluntaria alteri ſequitur.

Sed quid ſi me narrante de aliquo publice infamato, auditores alium intelligant?

Reſp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex juſtitia etiam cum pari damno ad reſtitutionem. Tunc enim merito cenſeris cauſa moralis infamiæ ex tua narratione ſecutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, ſi potes, ſaltem ſine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate, quæ ſemper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties ſine gravi incommodo poſſumus; tum ex juſtitia, quæ obligat curandum, ne ex noſtra actione ſequatur aliis damnum ſine juſta cauſa. *Molina, De Lugo.*

Quæſt. XVI. *An hæres detractoris teneatur ad reſtitutionem famæ a defuncto violatæ?*

Reſp. Neg. Quia hæc obligatio non reſpicit bona ei relicta, ideo eſt mere perſonalis. At tenetur ex juſtitia reſarcire damna realia ex infamia ſecuta. Nam obligatio reſarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum ſuo onere tranſeunt ad hæredem, defuncti perſonam repræſentantem, qui ſicut in bona, ac jura, item in onera, ac debita realia defuncti ſuccedit.

Quæſt. XVII. *Quænam excuſent a reſtitutione famæ?*

Reſp. Excuſat 1. Condonatio valida talis reſtitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam quum talis ſit dominus ſuæ famæ, poteſt ejus reſtitutionem ſicut aliorum externorum valide condonare. Illicite tamen condonaret, ſi ejus fama neceſſaria eſſet ad ædificationem proximi, vel ad tollendum ſcandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem caſibus non poteſt valide condonari reſtitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati, vel ſuſpecti: quia non potes de aliorum fama diſponere, & cedere jus, quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis eſt infamia religioſi, quæ redundat in ſuum ordinem, &c. 2. Si fama tua neceſſaria ſit ad rectam muneris tui adminiſtrationem, niſi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam ſubditi habent jus, ut munus tuum erga illos recte, ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia ſecuturum eſt damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex juſtitia impedire illud damnum, quum ei cauſam injuſte dederit; ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum eſt, niſi tamen aliter amoveatur.

2. Excuſat, ſi fama ſit aliunde recuperata, puta per ſententiam Judicis, vel per rei evidentiam, vel per teſtes, aut aliter. Quia jam ſublatum eſt totum damnum illatum; ergo nihil manet reſarciendum, perinde ac ſi equum tibi ſurreptum caſu recepiſſes. Poteſt tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam ſatisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis; ſed ſi non accuſetur apud judicem, tenetur tantum ad ſatisfaciendum per ſigna doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem ſecundum conditionem perſonarum, ob mœrorem illatum, & infamiam, quam paſſus eſt læſus donec ſublata fuerit, ſi putetur talem ſatisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia ſecuta, compenſari ſemper debent. Calumniator tamen tenetur ſemper revocare calumniam, non obſtante ſententia judiciaria accuſatum abſolvente; quia per illam ſententiam non ſufficienter reſtituta eſt fama apud omnes: multi enim exiſtimant, & exiſtimare poſſunt, accuſatum fuiſſe abſolutum ob defectum probationum criminis, non vero ob ejus falſitatem.

3. Si

3. Si reſtitutio ſit impoſſibilis: nam nemo tenetur ad impoſſibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione ſecuta, ut ſi audientes jam antea ſciebant, quod narraſti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum ſecutum eſt, ergo nullum eſt reſarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta eſt, aut ſi auditores inducti ſunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum ſuſpicabantur, teneris ad reſtitutionem; quia tunc fuiſti cauſa injuſta talis incrementi, ſeu damni.

5. Si reſtitutio fieri nequeat ſine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præſtet famæ infamati. Quia non eſt obligatio reſtituendi cum longe majori damno, ſpectatis omnibus; nec tunc læſus eſt rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato, aut aliis damnum grave in ſpiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave ſcandalum, aut grave malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam reſtituere. Nam iſta damna æquivalent, aut etiam præſtant damno vitæ infamatoris. Idem dic, ſi jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumſtantiis æſtimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quiſque tenetur damnum a ſe illatum reſtituere etiam cum æquali, vel paulo majore detrimento ſuo. A fortiori fieri poteſt, ut quis famam reſtituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris reſtituere, ſi crimen verum occultum, quod aliis narraſti, fiat alia via juſta publicum publicitate, qua infamatus amiſerit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum ſit ne reviviſcat: quia tunc infamia jam eſt abolita, ac proinde damnum ſublatum. Sed ſi reviviſcat poſtea, erit tunc obligatio reſtituendi. Si autem periculum ſit, ne aliquando infamia reviviſcat, (ut facile fieri poteſt: nam homines data occaſione facile recordantur quæ obliti erant) debet detractor ſatisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imo & dicta revocandò, ſi crimen ſit falſum.

Quæſt. XVIII. *An in reſtitutione famæ poſſit fieri compenſatio?*

Reſp. 1. Eſt mortale contra juſtitiam falſum crimen, ſive in judicio, ſive extra illud imponere etiam calumniatori ad ſuam juſtitiam, vel famam tuendam. *Eſt communis ſententia, teſte De-Lugo.* Quia 1. eſt medium intrinſece malum, & prohibitum hac lege: *Non falſum teſtimonium dicet*, Matth. 29. eſtque mendacium perniciosum, ac injuſtum in re gravi: nam quiſque habet jus, ne ei ob ullam cauſam falſum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatenſe I. & II., & Matiſcon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falſum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 43. *Quidni non niſi veniale ſit detrahentis*

authoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere?
44. *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui, ut ſuam juſtitiam defendat: Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Reſp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præciſe ad compenſandam infamiam illatam. *Eſt communis ſententia.* Quia non licet privata authoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed e contrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, ut benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam ſuam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum; inquirat pacem, & ſequatur eam.* 1. Petr. 3. Eſt autem mera vindicta, quando quis privata authoritate infert damnum, per quod proprium damnum non-impeditur, vel acceptum non reſarcitur, ut quum infamia alterius non tollit tuam infamiam: ſic non licet incendere domum ejus, qui tuam incendit. Hinc qui ſe mutuo infamarunt, tenentur ad reſtituendum ſibi mutuo famam, niſi ſibi mutuo condonent, ut præſumitur, ſi æqualitas ſit in infamia.

Reſp. 3. Si quis te falſo infamet, ex communi ſententia potes aliquem ejus defectum, vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus teſtimonium, v. g. quod antea fuerit deprehenſus in mendacio, perjurio, modo hæc manifeſtatio ſit utilis, & neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam ſit ea, quam tibi injuſte parat. Quia 1. quiſque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuſte adimere: nec ille eſt tunc rationabiliter invitus, quum cogat læſum ad hoc medium neceſſarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium, vel proximi: ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat injuſte inferre.

Illicita tamen eſt defenſio immoderata propriæ famæ, ut ſi majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia reſarcienda.

Quod ſi manifeſtatio alieni criminis non ſit neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, ſive quia potes eam aliter tueri, ut teſtibus, juramento, &c. ſive quia hæc revelatio ad tuam defenſionem inutilis eſt; tunc illud detegendo peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non eſt neceſſaria ad infamiam, quam tibi injuſte infert, amovendam; & ſine juſta cauſa læderetur fama proximi, quod eſt intrinſece malum: eſſetque mera vindicta. *Sanch.*

Me-

Molin. De-Lugo, Leſſius dicens hanc eſſe communiorem ſententiam.

Reſp. 4. Dum duo ſe mutuo infamarunt, & infamia utriuſque æqualis eſt, ſi unus nolit famam alteri reſtituere, juxta multos alter non tenetur ad reſtitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex c. ult. *de adul.* ibi; *Quum paria crimina compenſatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura ſunt paria, ſi alter nolit tibi ſervare jus, & ſolvere debitum, nec tu teneris præſtare, quod ei debes: eſt enim quædam juſta defenſio tui juris, & compenſatio boni tibi debiti. Fama autem eſt bonum temporale, cujus domini ſumus: unde uterque poteſt ob infamationem mutuam alter alteri reſtitutionem famæ condonare. Qui tamen prius læſiſſet, tenetur ad reſtitutionem talis exceſſus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item ſi altero volente tibi reſtituere, tu nolis idem ei præſtare, peccas graviter contra juſtitiam; quia es cauſa damni, quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæſt. XIX. *An qui infamiam a ſe injuſte illatam tollere nequit, teneatur pecunia compenſare?*

Reſp. Multi negant, eo quod bona ſuperioris ordinis nequeant reſtitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc ſit impotentia reſtituendi. Nam, inquiunt, juſtitia commutativa, quæ æqualitatem ſpectat, ac poſtulat, non obligat ad reſtitutionem, niſi res ablata reddi poſſit, vel in ſe, vel in æquivalenti ſaltem ex parte. Sed fama utpote bonum ſuperioris ordinis ad pecuniam, non poteſt reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam; alioqui bonum inferioris ordinis poſſet tandem per ſui incrementum exæquare ea toto bonum ſuperioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Prov. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Igitur quum fama ſit ſupra omne pretium, non eſt pretio æſtimabilis, nec compenſabilis.

Alii tamen cum Sancto Thoma 2. 2. quæſt. 62. articulo 2. ad 1., & 2. probabilius docent, talem teneri compenſare pecunia, vel piis ſuffragiis, pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter eaſdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ, vel membri reſtitui debere. *Vide dict.* parte 2. capo 6. quæſt. 6.

Fatetur Leſſius, infamatorem teneri ex quadam æquitate, & etiam ex charitate infamiam pecunia compenſare, ſi infamatus ſit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depoſiturus, & infamator ſit dives. Sicut enim ratione alicujus conjunctionis, vel beneficii accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quam erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc eſſe obligatio juſtitiæ: nam ex juſtitia depelli debet mœ-

tor

ror injuſte illatus, & in hoc caſu pecunia eſt unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro conſentiunt omnes, infamatorem, ſi per judicem condemnetur ad ſatisfactionem pecuniariam, teneri ex juſtitia illam præſtare. Quia ſuppoſita tali injuria, Judex habet jus eum ad talem ſatisfactionem condemnandi in pœnam criminis & dandi læſo jus ad illam; idque etiamſi fama eſſet recuperata: nam Judex poteſt juſta pœna punire delicta etiam poſt damna ſarta. At quiſque tenetur juſtæ ſententiæ parere. Item ſi infamator tranſigat certa pecuniæ ſumma cum infamato, tenetur ex juſtitia eam tradere; nam hoc pactum eſt juſtum, quum infamatus poſſit certa pecunia paciſci, ut cedat jus, quod habet ad accuſandum infamatorem, & exigendam ſatisfactionem, ac reſtitutionem quum erit poſſibilis. Juſtæ autem conventiones obligant ex juſtitia.

Quæſt. XX. *An honor per contumeliam læſus reſtitui debeat, & quomodo?*

Reſp. 1. Qui injuſte alterius honorem læſit ſive coram aliis, ſive coram ipſo ſolo, ex communi ſententia tenetur ad reſtitutionem. Quia fecit injuriam contra juſtitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem, ac mœrorem, quæ per ſatisfactionem tolli debent. Nam ſecundum æſtimationem hominum per contumeliam læditur, & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eumque quantum in te eſt, viliorem reddis.

Item qui cauſam offenſionis dedit proximo, tenetur quantum poteſt ipſum placare, & ſe ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adverſum te: relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo... Eſto conſentiens adverſario tuo cito &c.*

Quod ſi honor coram aliis læſus ſit, debet apud illos omnes reſtitui, alioqui honor injuſte ablatus non reſtitueretur ad æqualitatem. Si tamen læſus vindictam ſumpſerit de inhonorante, v. gr. ſi eum percuſſerit, & hic id toleraverit, ſecundum De-Lugo non requiritur ordinarie ulterius ſatisfactio pro honore, niſi læſus ſit multo ſuperior. Quia pro ſatisfactione videtur acceptare vindictam de ſe ſumptam, & hoc ipſo quod alter viciſſim non vendicat, cenſetur agnoſcere ſuam culpam, & teſtari exiſtimationem de læſo. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios teſtes injuriæ, qui de hac vindicta ſumpta nihil reſcirent.

Reſp. 2. Si ſimul cum contumelia illata ſit infamia, vel ex illa ſequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama reſarciri debet damnum illud, quia lædens eſt illorum cauſa injuſta.

Reſp. 3. Ea adhiberi debet ſatisfactio, quæ prudentum judicio, ſpectatis omnibus circumſtantiis perſonæ læden-

dentis, & læſæ dignitate, injuriæ gravitate &c. ſufficiat ad reparandum honorem violatum: nam juſtitia obligat ad ſatisfactionem æqualem offenſæ, &c.

Varii autem aſſignantur ſatisfaciendi modi ſcilicet exhibitio externa honoris, amica, & honorifica ſalutatio, ac compellatio, invitatio ad menſam, locum honorificum ibi dando, ſignificatio doloris, veniæ petitio, & alia ſigna doloris, humiliationis, & reverentiæ erga offenſum, &c. Raro autem ſuperiores tenentur veniam a ſubditis petere, *ne dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ait S. Aug. ep. 109. Sed contumeliam oſtenſione majoris benevolentiæ, & peculiari honore, ac favore tollere poſſunt.

„ NOTA. Omiſſio honoris debiti ſuperioribus, vel etiam æqualibus, eſt peccatum non ſolum contra obſervantiam, ſed etiam contra juſtitiam, ideoque obligat ad aliquam ſatisfactionem. Quia hoc debitum rigoroſum eſt, & omiſſio honoris debiti, ubi, & quando debetur, eſt inhonoratio, ac contumelia interpretativa; nam per illam cenſetur lædi dignitas ſuperioris, & honor æqualis; ut ſi tranſeunte prælato, non aperias caput, cæteris aperientibus, cenſeris eum contumelia afficere.

C A P U T V.

De injuriis in bonis, quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.

„ NOTA. INJURIÆ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, ſeu actiones, & omiſſiones, quibus damnum in hujuſmodi bonis injuſte alteri infertur, ſive rem ejus uſurpando, recipiendo, detinendo: ſive deſtruendo, ſive deteriorando, ſive exigendo id, quod non debetur, ſive non ſolvendo id, quod ei debetur ex juſtitia, ſive quovis alio modo: Quæ omnia ſub nomine furti late ſumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto *Non furtum facies*. Ex Concilio Colon. & Catech. Romano. *Aperte enim furtum ſignificavit quidquid illicite rerum proximi aufertur*, ait S. Aug. in c. *Pœnale*. 14. q. 5. Et vero inferre quocumque modo damnum alteri, idem eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre. Nam (ut ait Ariſtoteles) damnum quempiam accipere idem eſt, quod minus habere, quam habere debuit. Quare quæ dicuntur de furto ſtricte ſumpto, applicanda ſunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæſt. I. *Quid eſt furtum, & rapina, & quomodo differunt inter ſe?*

Reſp. 1. Furtum ſumitur tripliciter. 1. Latiſſime pro omni injuſta damnificatione in bonis ſive commiſſione, ſive omiſſione fiat. 2. Late pro omni injuſta acceptione rei alienæ, ſive ea ſit fraudulenta, ut fit per contractus iniquos, ſive occulta, ut fit per furtum ſtricte dictum, ſive violenta, ut fit per rapinam. 3. Stricte, & furtum ſic ſumptum eſt occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus juſto detentore.

Di-

Dicitur 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio, & retentio; nam acceptio, & accepti retentio moraliter cenſetur eadem actio: qui enim rem alienam inique retinet, licet eam antea juſte acceperit, perinde facit ac ſi tunc primo injuſte acciperet. *Detinere id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injuſta: & ideo ſub injuſta acceptione intelligitur etiam injuſta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. q. 66. art 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc eſt, quæ fit domino neſciente, vel ſaltem quam quis intendit facere domino neſciente, & ſine vi.

3. *Rei*, quo nomine a Theologis intelliguntur non ſolum res corporales, & mobiles, ſed etiam res immobiles, & jura, ut cenſus, ſervitutes, uſus, ac poſſeſſio.

4. *Invito Domino*, ſeu ſine conſenſu domini ſaltem prudenter præſumpto. Nam ſi quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, ſi peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum ſit, præſumendus eſt dominus invitus, quum nullus præſumatur velle, ut bona ſua auferantur.

5. *Rationabiliter.* Nam dominus debet eſſe cum ratione invitus; unde qui in extrema neceſſitate accipit occulte ea, quibus indiget ad vitam ſervandam, nec aliter poteſt ea habere, non eſt reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, ſeu poſſeſſore; nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo, qui eam legitime poſſidet, vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur uſus, poſſeſſio, vel ſecuritas, quam alter per illam rem habebat.

Reſp. 2. Rapina eſt rei alienæ uſurpatio injuſta, & violenta, ſeu facta præſente, & invito domino, vel ejus detentore juſto. Specie differt a furto, quia injuſtitiæ furti ſuperaddit aliam injuriæ ſpeciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis ſuis, ſpecies quædam eſt contemptus, & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus eſt peccatum gravius furto. Imo fieri poteſt, ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata ſit materia furti venialis, ut ſi rem exiguam ſuperiori, vel perſonæ illuſtri per vim eripias.

Porro rapinæ reus eſt, qui per metum injuſte incuſſum aliquid ab altero extorquet: ut ſi publici miniſtri, vel potentes viri aliquid indebitum poſtulent ab aliis, quod rogati ob metum recuſare non audeant, eſtque crimen concuſſionis. Nam ipſis interius renitentibus vim inferunt, dum exterius reluctari non audent.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Reſp. Dividitur in ſimplex, & qualificatum, quod ſcilicet ſecundum leges eſt dignum majore pœna, quodque quadruplex eſt. Primum eſt ſacrilegium, quod eſt furtum rei ſacræ, vel rei prophanæ in loco ſacro. 2. Eſt Pe-

cu-

culatus, quod eſt furtum rei ad fiſcum, vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod eſt ſurreptio ſervi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus, ſeu abductio alienorum pecorum.

Quæſt. III. *Quale peccatum ſunt furtum, & quævis injuſta damnificatio, & rapina?*

Reſp. Sunt mortalia ex genere ſuo; ita omnes. Conſtat, 1. Ex 1. Corinth. 6. *An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare... Neque fures... neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* 2. Quia ſine juſta cauſa, & authoritate inferre damnum proximo, eſt tum contra charitatem, tum contra juſtitiam: quæ virtutes obligant ſub mortali in re gravi. *Quam grave ſcelus furtum ſit, ipſa naturæ vis, & ratio ſatis oſtendit; eſt enim juſtitiæ contrarium, quæ ſuum cuique tribuit*, ait Catechiſmus Conc. Trid.

Dixi, *Ex genere ſuo*: quia furtum poteſt eſſe veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, niſi inde ſequatur aliud malum.

Quæſt. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis ſit mortalis?*

„ NOTA. 1. Furtum rei levis poteſt eſſe mortale per accidens ratione damni inde ſecuti, aut lucri ceſſantis; ut ſi acum ſuteris ſartori, qui non poſſit aliam habere, & ideo uno, vel pluribus diebus operas ſuas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti ſtricte dicti, quum non ſurripias aliquid notabile, ſed peccato damnificationis injuſtæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem tuus es cauſa injuſta, cur ſartor damnum grave patiatur: eſt autem mortale contra juſtitiam creare alteri grave damnum ſine juſta cauſa. 2. Ratione ſcandali, ut ſi ſcias ideo alteram blaſphematurum: nam mortale eſt ſine juſta cauſa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas ſaltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile poſſumus, licet illud irrationabiliter eventurum ſit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per ſe requiratur ad mortale, ſecluſo omni alio.

„ NOTA. 2. Quantitas per ſe requiſita ad mortale peccatum in furto, & quavis alia damnificatione injuſta, debet eſſe gravis, vel abſolute, vel reſpective; nam ablatio rei leviſſimæ, puta oboli, non poteſt eſſe mortalis per ſe, quum ſit levis læſio proximi, & leve malum. Quantitas autem gravis abſolute eſt ea, quæ ſecundum ſe, & reſpectu omnium eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & ſic infert damnum notabile, & conſequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis reſpective eſt ea, quæ eſt notabilis relate ad facultatem, conditionem, & indigentiam certarum perſonarum, ſpectatis omnibus circumſtantiis; ſic quantitas aliqua levis reſpectu divitis, cenſetur gravis, & notabilis reſpectu pauperis, ratione illius inopiæ. Hinc Matt. 12. Chriſtus ait, viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, ſpectata ſcilicet ejus penuria, dediſſe, quam divites, qui multa præbuerant.

Reſp.

Reſp. Quantitas gravis abſolute, ideoque ſufficiens ad mortale reſpectu omnium, etiam regum, eſt ea, quæ exequat valorem ſexaginta aſſium, ſeu trium librarum. Nam talis ſumma ſecundum ſe ſpectata, eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis eſt etiam reſpectu Regis, ſpectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ ſuſtinenda non parum juvat: ex ea enim rex poteſt uno die decem, vel duodecim milites alere, qui vitam ſuam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur quum talis valor in ordine ad uſus humanos ſit magnus in ſe, nec contemnendus, ejus damnum merito cenſetur magnum abſolute, & reſpectu cujuslibet vel ditiſſimi, quem privat facultate diſponendi de bono ſecundum ſe notabili, nec parum utili; & ſic talis valoris damnum eſt notabile ſecundum ſe, ac ratione boni ablati. Adde, quod ſi tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occaſio multis illud patrandi; unde ſequeretur graviſſimum damnum principibus. Imo multi doctores minorem quantitatem ad mortale aſſignant etiam reſpectu ditiſſimorum.

Quantitas vero gravis reſpective ad conditiones perſonarum, & ſufficiens ad mortale, quadruplex eſt, nimirum reſpectu divitis eſt circiter triginta aſſes, reſpectu mediocriter divitis viginti aſſes, reſpectu artificis non pauperis duodecim aſſes, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ, reſpectu pauperis ſex aſſes, vel id, quod ſingulis ſufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc ſumma reſpectu ſingulorum merito cenſetur notabilis, & ſinguli præſumuntur in his eſſe cum ratione graviter inviti: enim vero talis ſumma eſt reſpectu ſingulorum pretium laboris haud levis, & illis ſufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipſis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Et vero victus diurnus ſecundum communem exiſtimationem, eſt quid notabile: ergo quantitas ad eum neceſſaria, eſt etiam notabilis.

„ Nota. Quum quantitas materiæ furti mortalis non poſſit ma-
„ thematice ſtatui, ſed tantum moraliter, qui regi ſurriperet
„ ſummam deſignatam excepto uno, vel altero aſſe, cenſebitur
„ peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputa-
„ tur; ac proinde, quæ parum diſtant, nihil diſtare cenſentur.

Quæſt. V. *An, & quomodo peccatur mortaliter permixta furta?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione: quia volitio furandi rem notabilem, ſeu inferendi damnum notabile, mortalis eſt: nam eſt volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia ſingulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem ſit

ex

ex intentione mortali, quamvis in ſe leve ſit, eſt peccatum mortale: actus enim imperatus a voluntate participat malitiam interioris actûs imperantis: nam cum illo conſtituit unum moraliter actum totalem, eſtque illius executio. Suppoſita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum ſunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque propoſito efficaci, non interrupto, & virtualiter permanente. Sed ſi interrupte fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis moraliter mali. Item peccat mortaliter, qui rem levem ſemel furatur cum voluntate furandi magnam, ſi ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Reſp. 2. Qui ſæpe minima furatur ſine animo auferendi rem notabilem, ſed tantum ex occaſione data accipit ſucceſſive quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim, & ſucceſſive infert, peccat mortaliter per ultimum furtum, vel damnum rei de ſe levis, ubi advertit ſe per illud quantitatem notabilem complere. *Eſt communis ſententia*. Prob. non ſolum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis ſententia, ſed etiam ratione ipſius acceptionis, ut docet ſaltem communior. Nam 1. tunc ſcienter accipit uſque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptatione notabile damnum infert. 2. Qui vult, & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipſo vult damnum notabile proximi. Sed, qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et vero ſi quis decem furtis parvis ſurripuit novem aſſes artifici, & videns, ſi adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave reſpectu illius, certe eo ipſo, quod vult furari, & furatur tres aſſes, vult ſaltem interpretative quantitatem, quam ſurripuit, eſſe notabilem, & damnum, quod intulit, eſſe grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licet de ſe levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis eſt, ac proinde mortalis: ſicut retentio ultimæ partis licet de ſe levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, eſt gravis, ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ, & damni illati: multæ enim leves materiæ, & multa levia damna inter ſe moraliter uniuntur, & aliquid grave conſtant. Hanc autem totam materiam gravem cenſeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injuſte retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave conſtituentem, ſicque vis omnes illas ſimul ſumptas, ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli, & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, ſi per plura furta levia etiam circa eſculenta, & poculenta, quantitatem ſufficientem ad mor-

mortalis; quia nec eſt contra juſtitiam, quum homo ſit dominus ſuæ famæ; nec contra charitatem, quia charitas non obligat ab bona temporalia externa comparanda, vel conſervanda, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia, vel ad vitam temporalem noſtram, aut proximi conſervandam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, eſt mortale contra charitatem ſeipſum infamare, aut cum ſcandalo proximi, vel etiam proprio, ut ſi inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut ſi dicas te violaſſe thorum alterius; nam eſt mortale dare alteri occaſionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habes: Item ſi infamia tua impediat, ne poſſis prodeſſe proximo, cui ex ſola charitate prodeſſe teneris.

Imo eſt etiam contra juſtitiam, ſi propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religioſum, ſi ſis religioſus; quia quum fama tua ſit connexa cum fama aliorum, non poteſt lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne ſua fama ſpolientur ſine gravi, & juſta cauſa, quod jus tunc violas. Item ſi fama tua ſit neceſſaria ad bene, & utiliter gubernandos alios, ut ſi ſis epiſcopus, parochus, prælatus, &c. Nam ex juſtitia teneris nihil facere, quod impediat, ne recte, & utiliter aliis munus tuum exequaris, quum tenearis ex juſtitia illud recte, & utiliter aliis obire.

Quæſt. XII. *An liceat contumeliam illatam repellere?*

Reſp. Sic reſpondet S. Tho. 2. 2. q. 72. art. 3. *Dicendum quod ſicut patientia neceſſaria eſt in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his, quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his, quæ contra nos fiunt, ſunt in præparatione animi habenda, ſicut Auguſt. lib. de Serm. Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percuſſerit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit: non tamen hoc ſemper tenetur facere actu: quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed quum ſuſcepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideo etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicantur, eſt idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, ſi expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet ſecundum illud.* Proverb. 26. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæſt. XIII. *An, & quomodo reſtituenda eſt fama?*

Reſp. 1. Eſt obligatio juſtitiæ, ex genere ſuo gravis reſtituendi famam injuſte læſam, ſive imponendo falſum cri-

crimen, ſive detegendo ſine juſta cauſa verum, ſed occultum defectum, vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata eſt vera injuria damnoſa, quæ proinde tolli, ac reſarciri debet; jus enim, quod quiſque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum, ſed occultum, & jam nemini nociturum nequit, niſi per authoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus, vel crimina occulta non detegantur ſine neceſſitate aliqua: alias læderetur pax, ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frenum vitandi poſtea alia crimina, quod eſt famæ bonæ conſervatio, & quo ſublato in deſperationem, & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Reſp. 2. Fama injuſte ablata reſtitui debet integre apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam juſtitia exigit, ut damnum injuſte illatum reſarciatur integre, & fiat reſtitutio ad æqualitatem; alioqui injuſtitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc, qui publice infamavit, tenetur famam publice reſtituere. *Reſtitutio* (inquit S. Tho. 2. 2. q. 72. art. 2.) *eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ injuſte ablata eſt. Quum ergo conſervare juſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis, conſequens eſt, quod reſtituere id, quod injuſte ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis.*

Reſp. 3. Qui alium infamavit, falſum crimen imponendo, ex communi ſententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falſa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus aperte ſignificare voce, vel ſcripto ſi neceſſe ſit, ſe falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe ſi opus ſit, adhibito etiam juramento, & teſtibus; ſi aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipſe ſit infamandus. Quia tenetur efficaciter reſarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id neceſſaria: & ſuæ culpæ imputare debet, quod ſibi impoſuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injuſte revelavit, non debet dicere ſe falſum dixiſſe, quia mentiretur, quod nunquam licet: neque enim ſunt facienda mala, ut eveniant bona; ſed debet apud rudes dicere ſe perperam locutum fuiſſe, talem injuſte infamaſſe, ei injuriam intuliſſe: apud peritos vero, qui ex ejuſmodi locutione magis confirmarentur in opinione admiſſi criminis, debet (quantum fieri poteſt ſine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amiſit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & ſic fiat quædam compenſatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juſte, puta quum aliquis crimen alterius prodit ordine debito ſervato: & non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio*

modo falſum dicendo, & injuſte: & tunc tenetur reſtituere famam, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo ſed injuſte, puta quum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ quantum poteſt; ſine mendacio tamen, utpote, quod dicat ſe male dixiſſe, vel quod injuſte eum diffamaverit. Ita S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoſo alterum injuſte infamavit, tenetur reſtituere famam contrariis ſcriptis, vel publica revocatione: alioqui reſtitutio non eſſet efficax, & proportionata damno.

Reſp. 4. Qui falſum, vel verum crimen alterius injuſte revelavit, tenetur ex juſtitia reparare famam non ſolum apud eos omnes, apud quos eam abſtulit, ſed etiam apud alios omnes, quibus hi poſtea idem retulerunt, ſaltem in eorum defectum, ſi prævidit, vel prævidere potuit, eos, apud quos detraxit, rem propagaturos. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc detractor fuit cauſa injuſta ulterioris infamiæ ſecutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imo etiamſi probabilius putaſſet, auditores immediatos audita non relaturos eſſe aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injuſte occaſionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam alias prudentes facile data occaſione, ex inconſideratione, vel aliter audita narrant. *Qui autem occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, c. ult. de injur.

Quæſt. XIV. *An qui crimen falſum alteri imponit, vel verum, ſed occultum injuſte detegit, teneatur omnia alia damna, ſive in corpore, ſive in aliis bonis inde ſecuta reſarcire?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis, & certa ſententia.* Prob. 1. Ex c. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* 2. Quia eſt obligatio reſarciendi omnia damna ſecuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, eſt cauſa injuſta damnorum inde ſecutorum; idque verum eſt, etiamſi crimen ſit verum, ſed occultum. Nam qui illud injuſte manifeſtavit, eſt cauſa moralis injuſta damnorum; hæc enim ſecuta non fuiſſent ſine tali manifeſtatione injuſta criminis.

Hinc, qui defectum, ſeu crimen, ſive verum ſive falſum injuſte aperiendo impedivit alterum a conſecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii, quo dignus eſt, tenetur ei reſtituere quanti ſpes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, quum injuſte impediverit. Quod ſi infamatus ideo privatus ſit officio, vel alio bono, quod jam habebat, reſtitui debet valor officii, vel talis boni, quia detractor fuit cauſa injuſta jacturæ boni jam acquiſiti.

ſiti. Imo qui proximum in vitæ periculum conjicit, falſum crimen ei affingendo, tenetur ex juſtitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari cauſa, & diſcrimine potior eſt conditio innocentis, quam nocentis, qui eſt culpabilis cauſa periculi; & ideo quivis tenetur damnum a ſe alteri injuſte paratum impedire cum ſuo damno ſaltem pari, & paulo majori.

Quæſt. XV. *An teneatur ad reſtitutionem, qui falſo, ſed bona fide putans crimen eſſe verum, & publicum, illud narravit?*

Reſp. Qui innocentem licet inculpate infamavit etiam correctionis cauſa, ubi primum errorem ſuum deprehendit, tenetur ex juſtitia famam ejus reſtituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Eſt communis ſententia, teſte De Lugo.* Quia 1. juſtitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex ſua actione ſequatur damnum aliis ſine juſta cauſa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ, ſeu famæ ablatæ, ſicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam reſtituere ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in poteſtate ejus, a quo ablata eſt. Item cauſa fuit damni dati, & eſt in poteſtate ipſius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non reſtituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem a te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc ſi fueris in mora reſtituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud reſarcire. Quia ex illo tempore, quo tuum errorem deprehendiſti, & potuiſti ſine tuo gravi incommodo reſtituere, cenſeris cauſa injuſta infamiæ ut perſeverantis, ſeu detentionis famæ, & damnorum ex tua omiſſione injuſta ſecutorum. Præterea, qui cauſam damni a ſe poſitam non removet, cenſetur velle effectum, ſeu damnum, quod ex ea ſecuturum novit. Secus ſi infamatus ſine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infamator errorem ſuum agnoverit, nam tunc non tenetur illud reſarcire, quum ſit inculpabilis cauſa infamiæ, ideoque & damni inde ſecuti: nemo autem extra contractum, aut quaſi contractum, ſeu officium tenetur reſarcire damnum, quod ſine culpa ſua voluntaria alteri ſequitur.

Sed quid ſi me narrante de aliquo publice infamato, auditores alium intelligant?

Reſp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex juſtitia etiam cum pari damno ad reſtitutionem. Tunc enim merito cenſeris cauſa moralis infamiæ ex tua narratione ſecutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, ſi potes, ſaltem ſine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate, quæ ſemper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties ſine gravi incommodo poſſumus; tum ex juſtitia, quæ obligat curandum, ne ex noſtra actione ſequatur aliis damnum ſine juſta cauſa. *Molina, De Lugo.*

Quæſt. XVI. *An hæres detractoris teneatur ad reſtitutionem famæ a defuncto violatæ?*

Reſp. Neg. Quia hæc obligatio non reſpicit bona ei relicta, ideo eſt mere perſonalis. At tenetur ex juſtitia reſarcire damna realia ex infamia ſecuta. Nam obligatio reſarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum ſuo onere tranſeunt ad hæredem, defuncti perſonam repræſentantem, qui ſicut in bona, ac jura, item in onera, ac debita realia defuncti ſuccedit.

Quæſt. XVII. *Quænam excuſent a reſtitutione famæ?*

Reſp. Excuſat 1. Condonatio valida talis reſtitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam quum talis ſit dominus ſuæ famæ, poteſt ejus reſtitutionem ſicut aliorum externorum valide condonare. Illicite tamen condonaret, ſi ejus fama neceſſaria eſſet ad ædificationem proximi, vel ad tollendum ſcandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem caſibus non poteſt valide condonari reſtitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati, vel ſuſpecti: quia non potes de aliorum fama diſponere, & cedere jus, quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis eſt infamia religioſi, quæ redundat in ſuum ordinem, &c. 2. Si fama tua neceſſaria ſit ad rectam muneris tui adminiſtrationem, niſi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam ſubditi habent jus, ut munus tuum erga illos recte, ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia ſecuturum eſt damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex juſtitia impedire illud damnum, quum ei cauſam injuſte dederit; ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum eſt, niſi tamen aliter amoveatur.

2. Excuſat, ſi fama ſit aliunde recuperata, puta per ſententiam Judicis, vel per rei evidentiam, vel per teſtes, aut aliter. Quia jam ſublatum eſt totum damnum illatum; ergo nihil manet reſarciendum, perinde ac ſi equum tibi ſurreptum caſu recepiſſes. Poteſt tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam ſatisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis; ſed ſi non accuſetur apud judicem, tenetur tantum ad ſatisfaciendum per ſigna doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem ſecundum conditionem perſonarum, ob mœrorem illatum, & infamiam, quam paſſus eſt læſus donec ſublata fuerit, ſi petetur talem ſatisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia ſecuta, compenſari ſemper debent. Calumniator tamen tenetur ſemper revocare calumniam, non obſtante ſententia judiciaria accuſatum abſolvente; quia per illam ſententiam non ſufficienter reſtituta eſt fama apud omnes: multi enim exiſtimant, & exiſtimare poſſunt, accuſatum fuiſſe abſolutum ob defectum probationum criminis, non vero ob ejus falſitatem.

3. Si

3. Si reſtitutio ſit impoſſibilis: nam nemo tenetur ad impoſſibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione ſecuta, ut ſi audientes jam antea ſciebant, quod narraſti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum ſecutum eſt, ergo nullum eſt reſarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta eſt, aut ſi auditores inducti ſunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum ſuſpicabantur, teneris ad reſtitutionem; quia tunc fuiſti cauſa injuſta talis incrementi, ſeu damni.

5. Si reſtitutio fieri nequeat ſine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præſtet famæ infamati. Quia non eſt obligatio reſtituendi cum longe majori damno, ſpectatis omnibus; nec tunc læſus eſt rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato, aut aliis damnum grave in ſpiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave ſcandalum, aut grave malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam reſtituere. Nam iſta damna æquivalent, aut etiam præſtant damno vitæ infamatoris. Idem dic, ſi jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumſtantiis æſtimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quiſque tenetur damnum a ſe illatum reſtituere etiam cum æquali, vel paulo majore detrimento ſuo. A fortiori fieri poteſt, ut quis famam reſtituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris reſtituere, ſi crimen verum occultum, quod aliis narraſti, fiat alia via juſta publicum publicitate, qua infamatus amiſerit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum ſit ne reviviſcat: quia tunc infamia jam eſt abolita, ac proinde damnum ſublatum. Sed ſi reviviſcat poſtea, erit tunc obligatio reſtituendi. Si autem periculum ſit, ne aliquando infamia reviviſcat, (ut facile fieri poteſt: nam homines data occaſione facile recordantur quæ obliti erant) debet detractor ſatisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imo & dicta revocando, ſi crimen ſit falſum.

Quæſt. XVIII. *An in reſtitutione famæ poſſit fieri compenſatio?*

Reſp. 1. Eſt mortale contra juſtitiam falſum crimen, ſive in judicio, ſive extra illud imponere etiam calumniatori ad ſuam juſtitiam, vel famam tuendam. *Eſt communis ſententia, teſte De-Lugo.* Quia 1. eſt medium intrinſece malum, & prohibitum hac lege: *Non falſum teſtimonium dicet*, Matth. 29. eſtque mendacium perniciosum, ac injuſtum in re gravi: nam quiſque habet jus, ne ei ob ullam cauſam falſum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatenſe I. & II., & Matiſcon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falſum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 43. *Quidni non niſi veniale ſit detrahentis*

authoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere? 44. *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui, ut ſuam juſtitiam defendat: Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Reſp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præciſe ad compenſandam infamiam illatam. *Eſt communis ſententia.* Quia non licet privata authoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed e contrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, ut benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam ſuam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum; inquirat pacem, & ſequatur eam.* 1. Petr. 3. Eſt autem mera vindicta, quando quis privata authoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non reſarcitur, ut quum infamia alterius non tollit tuam infamiam: ſic non licet incendere domum ejus, qui tuam incendit. Hinc qui ſe mutuo infamarunt, tenentur ad reſtituendum ſibi mutuo famam, niſi ſibi mutuo condonent, ut præſumitur, ſi æqualitas ſit in infamia.

Reſp. 3. Si quis te falſo infamet, ex communi ſententia potes aliquem ejus defectum, vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus teſtimonium, v. g. quod antea fuerit deprehenſus in mendacio, perjurio, modo hæc manifeſtatio ſit utilis, & neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam ſit ea, quam tibi injuſte parat. Quia 1. quiſque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuſte adimere: nec ille eſt tunc rationabiliter invitus, quum cogat læſum ad hoc medium neceſſarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium, vel proximi: ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat injuſte inferre.

Illicita tamen eſt defenſio immoderata propriæ famæ, ut ſi majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia reſarcienda.

Quod ſi manifeſtatio alieni criminis non ſit neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, ſive quia potes eam aliter tueri, ut teſtibus, juramento, &c. ſive quia hæc revelatio ad tuam defenſionem inutilis eſt; tunc illud detegendo peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non eſt neceſſaria ad infamiam, quam tibi injuſte infert, amovendam; & ſine juſta cauſa læderetur fama proximi, quod eſt intrinſece malum: eſſetque mera vindicta. *Sanch.*

Me-

Molin. De-Lugo, Leſſius dicens hanc eſſe communiorem ſententiam.

Reſp. 4. Dum duo ſe mutuo infamarunt, & infamia utriuſque æqualis eſt, ſi unus nolit famam alteri reſtituere, juxta multos alter non tenetur ad reſtitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex c. ult. *de adul.* ibi; *Quum paria crimina compenſatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura ſunt paria, ſi alter nolit tibi ſervare jus, & ſolvere debitum, nec tu teneris præſtare, quod ei debes: eſt enim quædam juſta defenſio tui juris, & compenſatio boni tibi debiti. Fama autem eſt bonum temporale, cujus domini ſumus: unde uterque poteſt ob infamationem mutuam alter alteri reſtitutionem famæ condonare. Qui tamen prius læſiſſet, tenetur ad reſtitutionem talis exceſſus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item ſi altero volente tibi reſtituere, tu nolis idem ei præſtare, peccas graviter contra juſtitiam; quia es cauſa damni, quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæſt. XIX. *An qui infamiam a ſe injuſte illatam tollere nequit, teneatur pecunia compenſare?*

Reſp. Multi negant, eo quod bona ſuperioris ordinis nequeant reſtitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc ſit impotentia reſtituendi. Nam, inquiunt, juſtitia commutativa, quæ æqualitatem ſpectat, ac poſtulat, non obligat ad reſtitutionem, niſi res ablata reddi poſſit, vel in ſe, vel in æquivalenti ſaltem ex parte. Sed fama utpote bonum ſuperioris ordinis ad pecuniam, non poteſt reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam; alioqui bonum inferioris ordinis poſſet tandem per ſui incrementum exæquare ea toto bonum ſuperioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Prov. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Igitur quum fama ſit ſupra omne pretium, non eſt pretio æſtimabilis, nec compenſabilis.

Alii tamen cum Sancto Thoma 2. 2. quæſt. 62. articulo 2. ad 1., & 2. probabilius docent, talem teneri compenſare pecunia, vel piis ſuffragiis, pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter eaſdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ, vel membri reſtitui debere. *Vide dict.* parte 2. capo 6. quæſt. 6.

Fatetur Leſſius, infamatorem teneri ex quadam æquitate, & etiam ex charitate infamiam pecunia compenſare, ſi infamatus ſit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depoſiturus, & infamator ſit dives. Sicut enim ratione alicujus conjunctionis, vel beneficii accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quam erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc eſſe obligatio juſtitiæ: nam ex juſtitia depelli debet mœror

ror injuſte illatus, & in hoc caſu pecunia eſt unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro conſentiunt omnes, infamatorem, ſi per judicem condemnetur ad ſatisfactionem pecuniariam, teneri ex juſtitia illam præſtare. Quia ſuppoſita tali injuria, Judex habet jus eum ad talem ſatisfactionem condemnandi in pœnam criminis & dandi læſo jus ad illam; idque etiamſi fama eſſet recuperata: nam Judex poteſt juſta pœna punire delicta etiam poſt damna ſarta. At quiſque tenetur juſtæ ſententiæ parere. Item ſi infamator tranſigat certâ pecuniæ ſumma cum infamato, tenetur ex juſtitia eam tradere; nam hoc pactum eſt juſtum, quum infamatus poſſit certa pecunia paciſci, ut cedat jus, quod habet ad accuſandum infamatorem, & exigendam ſatisfactionem, ac reſtitutionem quum erit poſſibilis. Juſtæ autem conventiones obligant ex juſtitia.

Quæſt. XX. *An honor per contumeliam læſus reſtitui debeat, & quomodo?*

Reſp. 1. Qui injuſte alterius honorem læſit ſive coram aliis, ſive coram ipſo ſolo, ex communi ſententia tenetur ad reſtitutionem. Quia fecit injuriam contra juſtitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem, ac mœrorem, quæ per ſatisfactionem tolli debent. Nam ſecundum æſtimationem hominum per contumeliam læditur, & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eumque quantum in te eſt, viliorem reddis.

Item qui cauſam offenſionis dedit proximo, tenetur quantum poteſt ipſum placare, & ſe ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adverſum te: relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo... Eſto conſentiens adverſario tuo cito &c.*

Quod ſi honor coram aliis læſus ſit, debet apud illos omnes reſtitui, alioqui honor injuſte ablatus non reſtitueretur ad æqualitatem. Si tamen læſus vindictam ſumpſerit de inhonorante, v. gr. ſi eum percuſſerit, & hic id toleraverit, ſecundum De-Lugo non requiritur ordinarie ulterius ſatisfactio pro honore, niſi læſus ſit multo ſuperior. Quia pro ſatisfactione videtur acceptare vindictam de ſe ſumptam, & hoc ipſo quod alter viciſſim non vendicat, cenſetur agnoſcere ſuam culpam, & teſtari exiſtimationem de læſo. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios teſtes injuriæ, qui de hac vindicta ſumpta nihil reſcirent.

Reſp. 2. Si ſimul cum contumelia illata ſit infamia, vel ex illa ſequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama reſarciri debet damnum illud, quia lædens eſt illorum cauſa injuſta.

Reſp. 3. Ea adhiberi debet ſatisfactio, quæ prudentum judicio, ſpectatis omnibus circumſtantiis perſonæ læden-

dentis, & læſæ dignitate, injuriæ gravitate &c. ſufficiat ad reparandum honorem violatum: nam juſtitia obligat ad ſatisfactionem æqualem offenſæ, &c.

Varii autem aſſignantur ſatisfaciendi modi ſcilicet exhibitio externa honoris, amica, & honorifica ſalutatio, ac compellatio, invitatio ad menſam, locum honorificum ibi dando, ſignificatio doloris, veniæ petitio, & alia ſigna doloris, humiliationis, & reverentiæ erga offenſum, &c. Raro autem ſuperiores tenentur veniam a ſubditis petere, *ne dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ait S. Aug. ep. 109. Sed contumeliam oſtenſione majoris benevolentiæ, & peculiari honore, ac favore tollere poſſunt.

,, Nota. Omiſſio honoris debiti ſuperioribus, vel etiam æqua-
,, libus, eſt peccatum non ſolum contra obſervantiam, ſed etiam
,, contra juſtitiam, ideoque obligat ad aliquam ſatisfactionem.
,, Quia hoc debitum rigoroſum eſt, & omiſſio honoris debiti, u-
,, bi, & quando debetur, eſt inhonoratio, ac contumelia inter-
,, pretativa; nam per illam cenſetur lædi dignitas ſuperioris, &
,, honor æqualis; ut ſi tranſeunte prælato, non aperias caput,
,, cæteris aperientibus, cenſeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis, quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.

,, Nota. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes
,, damnificationes, ſeu actiones, & omiſſiones, quibus
,, damnum in hujuſmodi bonis injuſte alteri infertur, ſive rem e-
,, jus uſurpando, recipiendo, detinendo: ſive deſtruendo, ſive de-
,, teriorando, ſive exigendo id, quod non debetur, ſive non ſol-
,, vendo id, quod ei debetur ex juſtitia, ſive quovis alio modo:
,, Quæ omnia ſub nomine furti late ſumpti comprenduntur, &
,, prohibentur præcepto *Non furtum facies*. Ex Concilio Colon.
,, & Catech. Romano. *Aperte enim totum ſignificavit quidquid*
,, *illicite rerum proximi aufertur*, ait S. Aug. in c. *Pœnale*. 14.
,, q. 5. Et vero inferre quocumque modo damnum alteri, idem
,, eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre. Nam (ut ait Ariſtoteles)
,, damnum quempiam accipere idem eſt, quod minus habere,
,, quam habere debuit. Quare quæ dicuntur de furto ſtricte ſum-
,, pto, applicanda ſunt omnibus aliis modis creandi damni pro-
,, ximo.

Quæſt. I. *Quid eſt furtum, & rapina, & quomodo differunt inter ſe?*

Reſp. 1. Furtum ſumitur tripliciter. 1. Latiſſime pro omni injuſta damnificatione in bonis ſive commiſſione, ſive omiſſione fiat. 2. Late pro omni injuſta acceptione rei alienæ, ſive ea ſit fraudulenta, ut fit per contractus iniquos, ſive occulta, ut fit per furtum ſtricte dictum, ſive violenta, ut fit per rapinam. 3. Stricte, & furtum ſic ſumptum eſt occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus juſto detentore.

Di-

Dicitur 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio, & retentio; nam acceptio, & accepti retentio moraliter cenſetur eadem actio: qui enim rem alienam inique retinet, licet eam antea juſte acceperit, perinde facit ac ſi tunc primo injuſte acciperet. *Detinere id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injuſta: & ideo ſub injuſta acceptione intelligitur etiam injuſta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. q. 66. art 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc eſt, quæ fit domino neſciente, vel ſaltem quam quis intendit facere domino neſciente, & ſine vi.

3. *Rei*, quo nomine a Theologis intelliguntur non ſolum res corporales, & mobiles, ſed etiam res immobiles, & jura, ut cenſus, ſervitutes, uſus, ac poſſeſſio.

4. *Invito Domino*, ſeu ſine conſenſu domini ſaltem prudenter præſumpto. Nam ſi quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, ſi peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt*. Si autem id incertum ſit, præſumendus eſt dominus invitus, quum nullus præſumatur velle, ut bona ſua auferantur.

5. *Rationabiliter*. Nam dominus debet eſſe cum ratione invitus; unde qui in extrema neceſſitate accipit occulte ea, quibus indiget ad vitam ſervandam, nec aliter poteſt ea habere, non eſt reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, ſeu poſſeſſore; nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo, qui eam legitime poſſidet, vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt*. Quia tunc aufertur uſus, poſſeſſio, vel ſecuritas, quam alter per illam rem habebat.

Reſp. 2. Rapina eſt rei alienæ uſurpatio injuſta, & violenta, ſeu facta præſente, & invito domino, vel ejus detentore juſto. Specie differt a furto, quia injuſtitiæ furti ſuperaddit aliam injuriæ ſpeciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis ſuis, ſpecies quædam eſt contemptus, & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus eſt peccatum gravius furto. Imo fieri poteſt, ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata ſit materia furti venialis, ut ſi rem exiguam ſuperiori, vel perſonæ illuſtri per vim eripias.

Porro rapinæ reus eſt, qui per metum injuſte incuſſum aliquid ab altero extorquet: ut ſi publici miniſtri, vel potentes viri aliquid indebitum poſtulent ab aliis, quod rogati ob metum recuſare non audeant, eſtque crimen concuſſionis. Nam ipſis interius renitentibus vim inferunt, dum exterius reluctari non audent.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Reſp. Dividitur in ſimplex, & qualificatum, quod ſcilicet ſecundum leges eſt dignum majore pœna, quodque quadruplex eſt. Primum eſt ſacrilegium, quod eſt furtum rei ſacræ, vel rei prophanæ in loco ſacro. 2. Eſt Pecu-

culatus, quod eſt furtum rei ad fiſcum, vel ærarium publicum pertinentis. 3 Plagium, quod eſt ſurreptio ſervi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus, ſeu abductio alienorum pecorum.

Quæſt. III. *Quale peccatum ſunt furtum, & quævis injuſta damnificatio, & rapina?*

Reſp. Sunt mortalia ex genere ſuo; ita omnes. Conſtat, 1. Ex 1. Corinth. 6, *An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare... Neque fures... neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* 2. Quia ſine juſta cauſa, & authoritate inferre damnum proximo, eſt tum contra charitatem, tum contra juſtitiam: quæ virtutes obligant ſub mortali in re gravi. *Quam grave ſcelus furtum ſit, ipſa naturæ vis, & ratio ſatis oſtendit; eſt enim juſtitiæ contrarium, quæ ſuum cuique tribuit*, ait Catechiſmus Conc. Trid.

Dixi, *Ex genere ſuo*: quia furtum poteſt eſſe veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, niſi inde ſequatur aliud malum.

Quæſt. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis ſit mortalis?*

„ Nota. 1. Furtum rei levis poteſt eſſe mortale per accidens „ ratione damni inde ſecuti, aut lucri ceſſantis; ut ſi acum fureris ſartori, qui non poſſit aliam habere, & ideo uno, vel „ pluribus diebus operas ſuas perdat; tunc peccas mortaliter, „ non quidem peccato furti ſtricte dicti, quum non ſurripias aliquid notabile, ſed peccato damnificationis injuſtæ, quæ proprio „ nomine caret: nam per ablationem acus es cauſa injuſta, cur „ ſartor damnum grave patiatur: eſt autem mortale contra juſtitiam creare alteri grave damnum ſine juſta cauſa. 2. Ratione „ ſcandali, ut ſi ſcias ideo alterum blaſphematurum: nam mortale eſt ſine juſta cauſa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit „ dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas ſaltem contra charitatem, ex qua tenemur „ impedire grave damnum proximi, quando facile poſſumus, licet illud irrationabiliter eventurum ſit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per ſe requiratur ad mortale, ſecluſo „ omni alio.

„ Nota. 2. Quantitas per ſe requiſita ad mortale peccatum in „ furto, & quavis alia damnificatione injuſta, debet eſſe gravis, „ vel abſolute, vel reſpective; nam ablatio rei leviſſimæ, puta oboli, non poteſt eſſe mortalis per ſe, quum ſit levis læſio proximi, & leve malum. Quantitas autem gravis abſolute eſt ea, „ quæ ſecundum ſe, & reſpectu omnium eſt notabilis, & parit „ utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & ſic infert damnum notabile, & conſequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis reſpective eſt ea, quæ eſt notabilis relate ad facultatem, conditionem, & indigentiam certarum perſonarum, ſpectatis omnibus „ circumſtantiis; ſic quantitas aliqua levis reſpectu divitis, cenſetur gravis, & notabilis reſpectu pauperis, ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Chriſtus ait, viduam pauperem, quæ duo „ minuta dederat, plus, ſpectata ſcilicet ejus penuria, dediſſe, „ quam divites, qui multa præbuerant.

Reſp.

Reſp. Quantitas gravis abſolute, ideoque ſufficiens ad mortale reſpectu omnium, etiam regum, eſt ea, quæ exequat valorem ſexaginta aſſium, ſeu trium librarum. Nam talis ſumma ſecundum ſe ſpectata, eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis eſt etiam reſpectu Regis, ſpectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ ſuſtinenda non parum juvat: ex ea enim rex poteſt uno die decem, vel duodecim milites alere, qui vitam ſuam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur quum talis valor in ordine ad uſus humanos ſit magnus in ſe, nec contemnendus, ejus damnum merito cenſetur magnum abſolute, & reſpectu cujuslibet vel ditiſſimi, quem privat facultate diſponendi de bono ſecundum ſe notabili, nec parum utili; & ſic talis valoris damnum eſt notabile ſecundum ſe, ac ratione boni ablati. Adde, quod ſi tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occaſio multis illud patrandi; unde ſequeretur graviſſimum damnum principibus. Imo multi doctores minorum quantitatem ad mortale aſſignant etiam reſpectu ditiſſimorum.

Quantitas vero gravis reſpective ad conditiones perſonarum, & ſufficiens ad mortale, quadruplex eſt, nimirum reſpectu divitis eſt circiter triginta aſſes, reſpectu mediocriter divitis viginti aſſes, reſpectu artificis non pauperis duodecim aſſes, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ, reſpectu pauperis ſex aſſes, vel id, quod ſingulis ſufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc ſumma reſpectu ſingulorum merito cenſetur notabilis, & ſinguli præſumuntur in his eſſe cum ratione graviter inviti: enim vero talis ſumma eſt reſpectu ſingulorum pretium laboris haud levis, & illis ſufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipſis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Et vero victus diurnus ſecundum communem exiſtimationem, eſt quid notabile: ergo quantitas ad eum neceſſaria, eſt etiam notabilis.

„ Nota. Quum quantitas materiæ furti mortalis non poſſit ma-
„ thematice ſtatui, ſed tantum moraliter, qui regi furriperet
„ ſummam deſignatam excepto uno, vel altero aſſe, cenſebitur
„ peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputa-
„ tur; ac proinde, quæ parum diſtant, nihil diſtare cenſentur.

Quæſt. V. *An, & quomodo peccatur mortaliter permixta furta?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione: quia volitio furandi rem notabilem, ſeu inferendi damnum notabile, mortalis eſt: nam eſt volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia ſingulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit

ex

ex intentione mortali, quamvis in ſe leve ſit, eſt peccatum mortale: actus enim imperatus a voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo conſtituit unum moraliter actum totalem, eſtque illius executio. Suppoſita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum ſunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque propoſito efficaci, non interrupto, & virtualiter permanente. Sed ſi interrupte fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis moraliter mali. Item peccat mortaliter, qui rem levem ſemel furatur cum voluntate furandi magnam, ſi ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Reſp. 2. Qui ſæpe minima furatur ſine animo auferendi rem notabilem, ſed tantum ex occaſione data accipit ſucceſſive quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim, & ſucceſſive infert, peccat mortaliter per ultimum furtum, vel damnum rei de ſe levis, ubi advertit ſe per illud quantitatem notabilem complere. *Eſt communis ſententia*. Prob. non ſolum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis ſententia, ſed etiam ratione ipſius acceptionis, ut docet ſaltem communior. Nam 1. tunc ſcienter accipit uſque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptatione notabile damnum infert. 2. Qui vult, & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipſo vult damnum notabile proximi. Sed, qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et vero ſi quis decem furtis parvis ſurripuit novem aſſes artifici, & videns, ſi adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave reſpectu illius, certe eo ipſo, quod vult furari, & furatur tres aſſes, vult ſaltem interpretative quantitatem, quam ſurripuit, eſſe notabilem, & damnum, quod intulit, eſſe grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licet de ſe levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis eſt, ac proinde mortalis: ſicut retentio ultimæ partis licet de ſe levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, eſt gravis, ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ, & damni illati: multæ enim leves materiæ, & multa levia damna inter ſe moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem cenſeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injuſte retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave conſtituentem, ſicque vis omnes illas ſimul ſumptas, ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli, & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, ſi per plura furta levia etiam circa eſculenta, & poculenta, quantitatem ſufficientem ad mor-

mortale compleant: quamvis juxta multos requiratur major quantitas in eſculentis, & poculentis, quæ ipſimet conſumunt, quam in iis, quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licet circa illos multi requirant majorem quantitatem, quam circa famulos: quia, inquiunt, parentes ſunt minus inviti.

Imo ſecundum Rebell. Sanch. De-Lugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum poſt completam materiam eſt mortale. Quia toties adeſt voluntas ſaltem implicita augendi prius damnum grave, quod reipſa augetur, & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam: ac proinde quodlibet furtum ſubſequens eſt executio talis pravæ voluntatis.

Reſp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi ſententia tenetur ſub mortali quam primum reſtituere, quia alioqui eſſet iniquus detentor rei alienæ, ſeu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere, quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcumque ſit magna ſumma totalis.*

Reſp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera eſt, etiamſi fiant diverſis perſonis, quarum ſingulæ ſeorſim ſumptæ damnum dumtaxat leve patiantur; ita ut 1. quodlibet ejuſmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, ſit mortale. *Ita communiter.* Tum quia graviter, & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus, vel menſuris iniquis licet ex tali uſu ſæpe leve dumtaxat damnum ſingulis obveniat, Deuteron. 25. *Non habebis in ſacculo diverſa pondera, majus, & minus: nec erit in domo tua modius major, & minor . . . Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & averſatur omnem injuſtitiam.* Et Prov. 11. *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum . . . & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, ſeu peccandi mortaliter: nam mortale eſt velle furare alienum in magna quantitate, quum hoc graviter prohibitum ſit, & materia ſit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter ſocietati humanæ; unde merito cenſetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui ſinguli a diverſis poſſent grave damnum accipere, & daretur anſa artes, ac labores honeſtos negligendi; nam citra mortale quilibet poſſet diteſcere per minuta illa furta diverſis facta.

2. Licet plura levia furta, ac damna fiant diverſis ſine intentione acquirendi aliquid notabile, ſed tantum ex occaſione data, tamen ultimum furtum, ſeu damnum de ſe leve, ſed complens quantitatem notabilem, eſt mortale. *Ita Turrian. Valen. Sanch. & alii multi.* Quia licet quantitas ſit levis reſpectu ſingulorum, quibus ſit furtum, nec proinde ſingulis inferatur grave damnum; eſt ta-

tamen notabilis reſpectu communitatis, ſeu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult, & infert damnum notabile illius communitati, ſeu multitudini eorum: & vult habere, & habet alienum in magna quantitate. Et vero multis inferre damnum parvum, perinde eſt, inquit Leſſius, ac ſi uni inferas magnum; nam omnia illa parva ſimul juncta efficiunt unum magnum, quod eſt communitatis, quæ tali ſumma poſſet aliquem notabiliter juvare.

3. Eſt obligatio ſub mortali ſic accepta reſtituendi quamprimum: nam alioqui injuſte retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injuſte illatum continuaretur. Quod ſi reſtitutio fieri moraliter nequeat ſingulis, quibus ſubtracta eſt res levis, aut illatum leve damnum: vel quia ignorantur ii ſinguli, vel quia executio difficilior eſt, quam res tantilla poſtulet, vel quia periculum eſt infamiæ, tunc reſtitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loca utilia impendi; nam hoc videtur conſentaneum juſtæ voluntati illorum. Secus, ſi quis ſit modus reſtituendi ipſis læſis; vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eiſdem civibus poſtea in Majori menſura, vel minuendo pretium: quia læſus habet jus, ut damnum ſibi reſtituatur, dum reſtitui ei poteſt.

„ NOTA. Secundum multos ad mortale requiritur major quan-
„ titas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quam quæ uni, quia
„ damnum diviſum in plures cenſetur minus. Iidem Doctores com-
„ muniter aliquando plus requirunt in furtis levibus ad mortale
„ conſtituendum, quam in uno furto gravi, quando inter furta
„ illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minus
„ graviter cum ratione invitus eſt, & minus damnum cenſetur,
„ quam ſi ſimul eadem quantitas ſurriperetur. Unde exigunt quan-
„ titatem paulo majorem in illis furtis minutis, ut quantitas cen-
„ ſeatur notabilis in ordine ad conſtituendum mortale, quam in
„ uno furto gravi. Certe ſi non adeo magnum ſit intervallum,
„ non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum pau-
„ latim accipitur, quam dum ſimul; nam tunc illa ejuſdem eſt
„ æſtimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæſt. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, ſinguli peccent mortaliter, & teneantur ad reſtitutionem, licet ſinguli parum accipiant?*

Reſp. 1. Si id communi conſilio, vel auxilio, vel conſenſu fiat, ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem in ſolidum; nam ſinguli conſentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc ſi multi milites vineam ingreſſi, communi conſilio, vel auxilio notabile damnum inferant, quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem in ſolidum, licet duos tantum racemos carpſiſſet.

Reſp. 2. Si id caſu fiat, ita ut alter alterius non ſit conſcius, ſed quilibet ſeorſim, & independenter ab alio

leve

leve damnum inferat, ignoratque damnum ab aliis illa-
tum, vel inferendum, tunc nullus peccat mortaliter, &
ſinguli tenentur ſolum ſub veniali reſtituere partem da-
mni a ſe illati. Quia tunc ſinguli non ſunt cauſa phyſi-
ca, aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus
conſentiunt; unde quod damnum notabile ex ſingulorum
furtis ſimul ſumptis ſequatur, eſt omnino per accidens,
& præter intentionem ſingulorum.

Reſp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per
minuta furta, & tamen aliquid leve ſinguli accipiant,
ſed ſine communi conſilio, & auxilio, ita ut nullus ſit
alteri ſuo exemplo, vel hortatione cauſa furandi, quili-
bet peccat ſolum venialiter, & tenetur tantum ad reſti-
tutionem levis damni, quod infert; quia quilibet non
eſt phyſica, vel moralis cauſa damni gravis, ſed dum-
taxat levis. Damnum enim leve per ſuum furtum in-
tulit, & non fuit aliis cauſa, nec occaſio furandi, ut
ſupponitur: nec conſilio, auxilio, aliave ratione coo-
peratus eſt moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum
furtum ratione ſolius cognitionis aliorum conjungitur
moraliter cum illis in ordine ad conſtituendum unum da-
mnum grave imputabile ſingulis; nec quilibet tunc vult
interpretative damnum notabile proximi, ac in illud con-
ſentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi da-
mno, & per accidens, ac præter cujuſque intentionem
eſt, quod ſuum furtum cum aliis grave damnum phyſice
conſtituat.

Quæſt. VII. *An fur acquirat dominium rei furtivæ?*

Reſp. Nego. Si ea diſcerni poſſit a rebus propriis: quia
ad transferendum dominium requiritur juſtus titulus, ex
l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hic deeſt. Idem dic
de uſuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio trans-
fert dominium, niſi præceſſerit venditio, aut juſta cau-
ſa. Quum autem inſtit. de rer. diviſ. dicitur, traditio-
ne rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione
rei cum juſto titulo, quem alibi leges requirunt. At tra-
ditio uſurarum eſt ſine juſto titulo, ſeu cauſa juſta: nam
ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter,
ac ſponte donantur; ſed ſunt bonum alienum domino in-
vito, ac ſine juſto titulo acceptum, & retentum, perinde
ac pecunia a latrone extorta. Hinc qui bona fide res alie-
nas a fure, vel uſurario accepit, tenetur eas reſtituere
vero domino, ubi primum id reſcierit: nam *nemo plus
juris ad alium transferre poteſt, quam ipſe haberet*, l.
54. §. *de regul. jur.*

Si autem fur, vel uſurarius res furtivas, vel uſuras
ſuis rebus permiſcuerit, ita ut ab his diſcerni nequeant,
& ipſe habeat animum acquirendi ſibi totum cumulum,
earum dominium juxta multos acquirit, ex inſtit. de re-
rum diviſ. & l. 78. §. de ſolut. ibi: *Si alieni nummi in-
ſcio, vel invito domino ſoluti ſunt, manent ejus, cu-
jus fuerunt. Si mixti eſſent, ita ut diſcerni non poſ-
ſent,*

ſeni, *ejus fieri*, *qui accepit*, *in libris Caſſii ſcriptum eſt*, *ita ut actio domino cum eo*, *qui dediſſet furti competeret*. Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et *juſtit. loc. cit.* id relinquitur arbitrio Judicis. Illud certum eſt, remanere tunc obligationem reſtituendi earum valorem, & compenſandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem ſententia fur, & uſurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, ſed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur*, *furtivum non eſſe nemini dubium eſt*. *Nummus ergo*, *qui redactus eſt ex pretio rei furtivæ*, *non eſt furtivus*. Quare ſi hac pecunia fur aliquid emat, v. g. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam reſtituere, quum ſit furis, ſed fur manet obligatus ad reſtitutionem. Imo fur aliquid emens pecunia furtiva, rei emptæ dominium acquirit, ex *l. penul.* Cod. *Si quis alteri*, *vel ſibi*, *&c.* Venditor vero non fit dominus pecuniæ furtivæ, niſi quando illam cum propria miſcuit, ita ut ab illa diſcerni nequeat, l. 78. §. *de ſolut.* Ratio eſt, quia fur non habet dominium rei furtivæ ſicut alter contrahens rei ſuæ: ergo non poteſt illud æque transferre. Præterea hoc ita ſtatutum eſt Legibus, nec eſt iniquum, quia pro eo quod rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipſe viciſſim emptori de evictione obligatus manet.

Quæſt. VIII. *An liceat occulte recipere rem ſuam apud alium extantem?*

Reſp. 1. Qui occulte accipit rem ſuam apud alium juſto titulo, v. gr. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra juſtitiam, & tenetur rem illam reddere, & reſarcire damnum, ſi quod inde evenit. Quia injuſte alium privat uſu juris, quod in illam rem habebat, ſcilicet juris ſecuritatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem ſuam apud alium depoſitam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Th. q. 66. art. 5. ad 3.) gravat depoſitarium, & ſic tenetur ad revelandum hoc gravamen, ipſum monendo, vel depoſitum reddendo.

Reſp. 2. Qui occulte accipit rem ſuam apud alium ſine juſto titulo extantem, & quam poteſt alia ratione, puta per judicem recuperare, peccat contra juſtitiam legalem, quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad reſtitutionem, quia res illa ſua eſt, & alter nullum jus in illam habet. Ita S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem ſuam apud alium injuſte detentam*, *peccat quidem*, *non quia gravat eam*, *qui detinet*; (*& ideo non tenetur ad reſtituendum aliquid*, *vel ad recompenſandum*) *ſed peccat contra communem juſtitiam*, *dum ipſe ſibi uſurpat ſuæ rei judicium*, *juris ordine prætermiſſo*. *Et ideo tenetur Deo ſatisfacere*, *& dare operam*, *ut ſcandalum proximorum*, *ſi inde ortum fuerit*, *ſedetur*. Talis autem non peccaret, ſi alia ratione

ne, nempe petitione, vel Judicis authoritate, vel ſine magnis ſumptibus rem ſuam recuperare non poſſet, modo abſit ſcandalum, & moneatur injuſtus detentor (ſi fieri poteſt) nihil jam debere.

Quæſt. IX. *An uti liceat occulta compenſatione?*

„ NOTA. Occulta compenſatio eſt, quum, inſcio eo, qui tibi „ debet, accipis, vel retines privata authoritate ex ejus bonis „ ea, quæ ſibi certo debet ex juſtitia.

Reſp. 1. Non licet officialibus Reipub. opificibus, operariis, famulis, & ancillis, &c. aliquid ſurripere, eo quod putent ſtipendium, de quo convenerunt, eſſe juſto minus. Quia 1 Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Famuli, & famulæ domeſticæ poſſunt occulte her s ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod acceperunt.* 2. Numquam licita eſt, niſi debitum ſit certum, quod hic non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam conſenſerunt in pretium minus. 4 Nihil eis debetur ex juſtitia ratione laboris, & operarum, niſi pretium, de quo conventum eſt, licet ſit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* Quod ſi conſtaret pretium illud, de quo convenerunt, eſſe minus infimo, tamen fieri poteſt, ut illorum opera non ſit magis utilis domino, qui illos noluiſſet acceptare ſub majore pretio. An autem hoc ita ſe habebat, non ipſorum, ſed domini eſt judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud eſt juſtum pretium: nam juſtum pretium eſt illud, quod communiter homines ſolvunt: non enim plus valet res, vel opera, quam id, quod communiter pro ipſo inveniri poteſt. Denique ſi id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam iſti ſibi facile perſuaderent ſtipendia eſſe juſto minora, eſſentque judices, & executores in propria cauſa etiam dubia, ac incerta. Hinc ſartores peccant contra juſtitiam, ſi retineant fragmenta panni, fila ſerica, &c. ut ſic compenſent ſibi mercedem, quam putant ſatis magnam non ſolvi, & tenentur ad reſtitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Reſp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita eſt occulta compenſatio. *Eſt communis ſententia.* Quia jure naturali cuique licet indemnem ſe ſervare citra alterius injuriam. In occulta autem compenſatione licita nemini ſit injuria: nam occulta compenſatio neque eſt contra juſtitiam commutativam, quum nulla injuria inferatur debitori nolenti ſolvere: ipſe enim ex juſtitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id, quod ex juſtitia ſuum eſſe debet: eſtque juſta defenſio ab injuria, qua creditorem continuo vexat debitor, injuſte retinendo id, quod ei ex juſtitia debet. Ergo debitor non poteſt eſſe rationabiliter invitus quoad ſubſtantiam, ſed nec quoad modum, quia creditorem excuſat neceſſitas, & impoten-

potentia aliter accipiendi ſolutionem. Neque eſt contra juſtitiam legalem, & publicam poteſtatem; nam ſupponitur Judex vel nolle, vel non poſſe rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem neceſſariæ ad licitam compenſationem hæ ſunt.

1. Ut certum ſit rem illam tunc actu debitam eſſe ex juſtitia. Nam ſi id incertum eſſet, non liceret quidquam ſurripere: quia in dubio, & in caſu incerto melior eſt conditio poſſidentis, & iniquum eſt pro debito incerto certam ſolutionem propria authoritate ſumere, atque exponere ſe periculo accipiendi rem alienam ſibi non debitam. Neque id licet, ſi res non eſſet debita ex juſtitia, ſed ſolum ex gratitudine, quia debitum ex gratitudine non eſt rigoroſum, nec ullum parit jus ad rem, nec eſt circa aliquid determinatum, ſed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injuſtitiæ obligans ad reſtitutionem, quia tunc ſit injuria cum damno.

2. Ut creditor non poſſit rem ſuam, vel ſibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per Judicem obtinere, ſaltem ſine gravi detrimento, vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ poteſtati, & peccaretur contra ordinem debitum a jure conſtitutum juxta l. unic. Cod. *Ne quis in ſua cauſa:* ibi: *Generali lege decernimus, neminem ſibi eſſe judicem, vel jus ſibi dicere debere.* Solus autem defectus hujus conditionis non obligat ad reſtitutionem: quia debitori non eſt illatum damnum, quum (ut ſupponitur) non plus acceptum ſit ex ejus bonis, quam certo debitum erat ex juſtitia. *Ita S. Antonin.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depoſitam apud ſe, vel ſibi commodatam, ex l. 11. Cod. *Depoſ.* & l. ult. Cod. *Commodat.* & ex c. ult. de depoſ. ubi Greg. IX. ait: *Sane depoſitori licuit pro voluntate ſua depoſitum revocare, contra quod compenſationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minime referatur, licet compenſatio admittatur in aliis, ſi cauſa, ex qua poſtulatur, ſit liquida.* Ratio eſt, quia fieret contra fidelitatem, & obligationem depoſiti, vel commodati, quod maximam fidem poſtulat, & contra conventionem ſaltem tacitam reſtituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem ſpecie, ſi fieri poteſt: alioqui debitoris res ſine neceſſitate, & ejus conſenſu, ac proinde injuſte permutaretur.

5. Ut fiat ſine periculo ſcandali, & infamiæ propriæ, vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur reſtituere. Nam quamvis hoc damnum ſequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties poſſumus ſine noſtro gravi damno.

6. Ut fiat ſine injuria tertii, qualis eſſet, ſi acciperetur

tur res alteri commodata, locata, oppignorata, vel apud eum depoſita. Nam iſte tertius habet jus rem illam ad uſum, vel ſecuritatem detinendi, aut cuſtodiendi. Item ſi bona omnia eſſent hypothecata aliis: nam ii habent jus ex iis ſolutionem accipiendi cum detrimento alio-rum. Vel etiamſi non eſſent hypothecata, ſed non ſuffi-cerent aliis debitis ſolvendis, non potes integram ſolu-tionem recipere, niſi hypothecam, vel privilegium ha-beas: nam alioqui non habes jus ad integram ſolutionem cum damno aliorum, ſed ſolum pro rata, quum alii cre-ditores æque jus habeant ad bona debitoris, quorum jus violas, ſi ex integro debitum recipias; nam auferes aliis id, quod pro rata perciperent. His adde, ut facta com-penſatione, debitor, ſi fieri moraliter poteſt, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato exiſti-mando ſe teneri debitum ſolvere, tum ne ipſe, vel ejus hæredes cogantur iterum ſolvere tuis hæredibus. Quod ſi voluerit poſtea ſolvere, non debet accipi iterata ſolu-tio, vel ſi nequeat ſine infamia recuſari, occulte ſtatim reſtitui debet.

Quum autem rariſſime omnes iſtæ conditiones concur-rant, rariſſime licita eſſe poteſt compenſatio occulta. Quam-vis autem ſit illicita, non tamen obligat ad reſtitutionem, niſi quando injuſte illatum eſt damnum alteri.

Quæſt. X. *An liceat in gravi, vel extrema neceſſitate aliena ſurripere?*

Reſp. 1. Non licet in neceſſitate tantum gravi alienum ſurripere. *Prob.* 1. Ex c. 3. de furt. *Si quis propter ne-ceſſitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem, vel pecus; pœniteat hebdomadas tres.* 2. Innocen. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Permiſſum eſt furari non ſolum in extrema, ſed etiam in gravi neceſſitate.* Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, quum in ſola extrema neceſſitate bona ſint communia. Imo id debuit jure naturali prohiberi: nam ſi liceret, pateret via innumeris furtis cum magno ſocietatis humanæ detrimen-to, ac perturbatione Reipub. nec homines ſatis abſtine-rent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Reſp. 2. In extrema neceſſitate licet accipere rem alie-nam neceſſariam ad vitæ ſuæ, vel ſuorum conſervatio-nem; *Eſt communis ſententia.* Quia in extrema neceſſi-tate omnia ſunt communia ſaltem quoad uſum. Nam quiſque habet jus naturale, & obligationem conſervandi vitam ſuam, ac ſuorum per media ordinaria ad hoc ex ſe ordinata, & a Deo authore naturæ omnibus conceſſa: qualia ſunt bona externa, quorum proinde diviſio, & proprietas fieri non potuit, niſi ſervato aliis jure utendi illis in extrema neceſſitate.

In tali neceſſitate *etiam poteſt aliquis occulto rem alie-nam accipere, ut ſubveniat proximo ſic indigenti*, ita S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 7. ad 3. ſi nempe ex propriis bonis nequeat illi ſubvenire. Tunc enim ſurripiens eſt veluti

iſtru-

ſtrumentum indigentis. Præterea quum quiſque teneatur diligere proximum ſicut ſeipſum, poteſt, & debet ei ſubvenire eo modo, quo ſibi licite poſſet, & vellet opitulari in eadem neceſſitate.

Neutrum tamen licet, 1. Si dominus rei ſit, vel foret in pari neceſſitate. *Ita omnes*. Nam *in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis*, reg. jur. 2. niſi probabilis ſpes ſit, poſſe te convenienti modo petendo obtinere id, quo indiges: quia quum propria per donationem habere potes, ſine neceſſitate alienum ſurriperes. Putat tamen Leſſius in hoc caſu peccare ſolum venialiter non petendo, eo quod non peccetur quoad rem ipſam, ſed ſolum quoad modum, & dominus debeat eſſe contentus quoad ſubſtantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema neceſſitate ſurripuit, ſecundum multos non tenetur reſtituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc ſunt communia ſimpliciter, & abſolute, quum bona ad vitæ conſervationem a Deo hominibus omnibus conceſſa ſint. Unde S. Thom. ad 2. ait: *Per talem neceſſitatem efficitur ſuum id, quod aliquis accipit ad ſuſtentandam propriam vitam*. Teneris tamen reſtituere id, quod mutuo accepiſti, vel emiſti, & in extrema neceſſitate conſumpſiſti. Quia conſumpſiſti rem propriam acquiſitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens; & ideo quando res illa perit, tibi, qui es dominus, actu perit, non alteri, qui fuit, ſed jam non eſt ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxiſti, per ſupervenientem neceſſitatem fuit ſolum ſuſpenſa, non extincta. Idem dic, ſi res in neceſſitate accepta perduret hac tranſacta; ex c. *Quod* 1. q 7. Sic qui equum alterius abſtulit, ut fuga vitæ conſulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evaſit: quia indigebat ſolum uſu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ ſummam in extrema neceſſitate ſurripuit, tenetur ea tranſacta reſiduum reſtituere; quia ceſſante tali neceſſitate ceſſat jus ex ea ortum, quod eſt ſolum ad vitæ neceſſaria. Item ſi non ſis ſimpliciter, & abſolute pauper, ſed habeas alibi bona, teneris reſtituere, quod extra patriam in extrema neceſſitate ſurripuiſti; quia non licet alienum ſurripere, niſi eo modo, quo extrema neceſſitas urget. At tua neceſſitas non eſt ſimplex, & abſoluta: ergo non potes quidquam ſumere, niſi ſub conditione reſtituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendum rem alterius, quam hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur ſolum eam tibi mutuare, quum non ſis ſimplex pauper.

Quæſt. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, uxor peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere viro, vel ejus hæredibus, ſi aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel pro-

priis viri ſurripiat, aut impendat, invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is ſolus in ſuum commodum habet adminiſtrationem dotis, & bonorum communium, quæ ſcilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut conſtat ex jure: dominium vero omnium bonorum propriorum, id eſt, quæ ipſe ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit eſſe communia. Uxor tamen, ſecundum communem ſententiam, poteſt de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantum opus eſt ad ſuam ſuſtentationem, ad quamcumque familiæ neceſſitatem, ſi maritus ea deneget, quum dare poſſit: vel ad eleemoſynas moderatas faciendas, ſecundum conſuetudinem piarum mulierum ejuſdem conditionis, & facultatis, niſi vir ſufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ, aut mariti, ut fecit Abigail. 1. *Reg. c.* 25. Item ſi maritus ſit prodigus, poteſt uxor ſubtrahere bona neceſſaria ad alendam familiam, & educandos, ac collocandos liberos ſecundum ſuum ſtatum. Nam in his omnibus maritus non eſt rationabiliter invitus, quum ſpeciali jure teneatur iſta præſtare, & familiam, ac uxorem ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui, & ſpectatis facultatibus utriuſque. Vir enim debet uxori tanquam ſociæ, familiæque matri decentem ſuſtentationem pro qualitate ſtatus, & quantitate facultatum utriuſque; & ideo uxor dedit ei dotem, & inſuper præſtat ſubſidium, atque operas ſuas.

Poteſt etiam uxor ex bonis dotalibus, & communibus, ſi non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantum opus eſt ad ſuppeditandam ſuſtentationem neceſſariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, ſi quam habet ex alio matrimonio, modo remaneant neceſſaria marito, & ejus familiæ. Quia ipſa tenetur illis ſubvenire, & iſti jus ſpeciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir poteſt rationabiliter id inique ferre. Omnia tamen ſic tradita tenetur probabiliter uxor referre in ſuam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injuſte de alieno ſubveniret, quum habeat propria. Alii tamen cenſent, uxorem ad hoc non teneri: quia ea lege cenſentur matrimonia contrahi, ut onera, & debita realia, quæ ſuperveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, & filiorum uxoris cenſetur eſſe inopia ipſiuſmet uxoris, cui maritus tenetur ſubvenire.

Reſp. 2. Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere uxori, vel ejus hæredibus. 1. Si diſſipet ejus dotem, quum dotis proprietas ſit penes uxorem; vel accipit, aut impediat bona paraphernalia, id eſt ea bona, quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit eſſe communia, ſed ſibi reſervavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium, & adminiſtrationem, nec proinde vir habet jus ullum de

iis

iis diſponendi. Idem dic de bonis ſibi a marito, vel a quovis alio donatis, ut de illis libere diſponat.

2. Si bona communia notabili quantitate invita uxore prodige donet, vel in uſus malos, aut vanos impendat: nam licet horum adminiſtratio ſit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet, ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipſius, ipſa rationabiliter invita, profundens. Unde ſoluto matrimonio tenetur maritus, vel ejus hæredes ad reſtituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Leſſius, Sanc. & alii multi.*

Quæſt. XII. *An liberi peccent, & teneantur ad reſtitutionem ſurripiendo bona parentum?*

Reſp. Liberi, qui ſurripiunt, vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis, quorum dominium, vel uſumfructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur reſtituere Parentibus, vel cohæredibus. *Eſt communis ſententia*, & conſtat. 1. Ex Proverb. 28. *Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo, & a matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.* Ergo peccat mortaliter. 2. Qui accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum diſponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filius-familias ſit hæres, non tamen eſt adhuc dominus rerum, & ideo dare non poteſt*, ait S. Th. in 4. diſt. 15. q. 2. art. 5. q. 2. ad 1. Quare Catech. Rom. ait furti reos eſſe filios, & uxores, qui a parentibus, & viris pecuniam ſurripiunt.

Idem dic, ſi filius contra voluntatem parentis in uſus vanos, vel illicitos, ut in compotationes, comeſſationes, ludum, &c. expendat ſummam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honeſtos tantum uſus præfinitos dedit, puta ad emendum libros, veſtes, &c quia parens non intendit illi pecunias donare abſolute, ac ſimpliciter, ſed tantum cum reſtrictione ad uſus a ſe determinatos. Unde filius non habet jus de illis diſponendi, niſi ad tales uſus: pater enim non plus juris ei confert, quam intendit conferre. *Ita Leſſius, Navarr, &c.*

Hinc ſi filius habet bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, tenetur ex illis reſtituere: ſi non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in ſuam partem, quod ſurripuit, niſi conſtet hos tantumdem ſurripuiſſe, vel niſi pater expreſſe, aut tacite condonarit.

Quæſt. XIII. *An ſi filiusfamilias plus cæteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra ſuam ſuſtentationem ex labore ſuo, ac induſtria lucretur, poſſit ex tali lucro pretium operarum ſuarum ſubtrahere, patre inſcio?*

Reſp. Nihil poteſt ſibi aſſumere, ſi parentes egeant ejus obſequio: quia filius ex pietate debet ejuſmodi obſequia utrique parenti indigenti. Quod ſi parentes non egeant ejus obſequio, & plus lucretur, quam impendat, juxta multos poteſt operæ ſtipendium petere, ſicut poteſt

O 3 al-

alteri locare operas, ex leg. 10. §. *de obſequiis*, ibi: *Pietatem liberi parentibus non operas debent.* Quod ſi nihil petat, nihil poteſt clam ſurripere. Quia tunc cenſetur gratis laborare; & alioqui ſi petiviſſet, pater potuiſſet eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis, aut viliore pretio, aut melius ſerviviſſet. Ergo quum pater non contraxerit cum filio, ei non debet ſalarium; præſertim quum non ſit conſuetudo, ut talis filius ſalarium a patre exigat. Præterea etiamſi deberetur illi ſalarium, non ei licet ſurripere patre vivo, quia illud lucrum recenſetur inter bona adventitia, quorum poſſeſſio, & uſusfructus pertinent ad patrem, donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent in tali caſu filiumfamilias, qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, ſed quam ex metu patrem offendendi petere non auſus eſt, poſſe retinere aliquid ſuo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis ſurripuit, deductis ſuſtentatione, & uſufructu. Quia inquiunt, filius non debet eſſe deterioris conditionis, quam extraneus, cui ejuſmodi merces deberetur: neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licet in foro externo cenſeatur gratis laboraſſe, quum nullam pactionem inierit; tamen hæc præſumptio non habet locum in foro interno, quum ille ſemper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius, Navar. Leſſius, Cabaſſ. &c.* Sed hoc eſt incertum. Quare non ei licet ſalarium occulte compenſare: nam occulta compenſatio non eſt licita, niſi ubi jus certum.

Quæſt. XIV. *An, qui rem furtivam emit, teneatur illam reſtituere domino?*

Reſp. 1. Qui rem furtivam emit mala fide, ſciens, vel dubitans eſſe furtivam, tenetur, eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis, ſi non habeat, nec poſſit recuperare. *Eſt communis ſententia.* Quia injuſtitiam commiſit, rem alienam mala fide ſibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injuſtæ acceptionis. Nec poteſt a domino exigere pretium furi datum, ſed jacturam illam malitiæ ſuæ, ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne forte furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

Reſp. 2. Qui rem alienam a fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam reſtituere cum fructibus perceptis, ſed poteſt a domino exigere pretium furi datum, & impenſas ad eam emendam, ac conſervandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Eſt communis ſententia.* Quia ille rem domini utiliter geſſit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de ſuo ad hoc impendit; quod ſi magno, vel fere æquali pretio emit cum tali intentione, dominus

nus tenetur ſolum reddere, quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Reſp. 3. Qui rem furtivam emit bona fide, neſciens, nec dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere domino etiam non repetenti, nec poteſt reddere furi, ut pretium datum recipiat, niſi certo ſciat ab eo rem domino reſtitutum iri: *Ita Major*, *Covar. Medin. Sot. Azor*, *Molina Laym. & alii multi contra multos*. Quia 1. dominus habet jus, ut ſua ſibi res reſtituatur à quocumque ejus poſſeſſore, non obſtante jactura pretii: nam ea non obſtante dominus poteſt per ſe immediate a quovis poſſeſſore rem ſuam recipere, ac vindicare, l. 3. Cod. *de rei vindic.* & dominus nihil juris circa talem rem amiſit, perinde, ac ſi a fure donata fuiſſet. Dominium enim rei alienæ non transfertur niſi vel per legem, aut judicis ſententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de regul. jur. *Id, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt*. Ergo poſſidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et vero perinde eſſe videtur, ſive dominus rem ſuam repetat, ſive ob facti ignorantiam non repetat; nam ignorantia jus ipſi ſuum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel ſi obiiſſet, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec poteſt exigi pretium datum; quia nempe eſt aliena. At ex eo, quod reperiri latro poſſit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non reſtituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & poſitive concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus ſuis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Quum ergo jam ſit in ſtatu ſecuritatis apud emptorem, & hic ſtatus ſpectet ad rem ipſam, ſitque quoddam melioramentum extrinſecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam a periculo ereptam in illud reducere, v. g. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tobiæ 2. ſup. cit., qui ſupponit rem bona fide emptam eſſe.

Nec poteſt emptor pretium furi datum a Domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *Incivilem rem*, (id eſt contra jus, ut ait Gloſſa), *deſideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium ſolutum fuerit a dominis*. Nam qui emit a fure, malum habuit jus in re empta, niſi quod a fure potuit transferri. At nullum jus potuit à fure transferri, quum fur nullum habuerit, ex regul. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de diverſ. reg. *Nemo plus juris ad alium transferre poteſt, quam ipſe haberet*. Ergo emptor nihil poteſt exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; ſed damnum, quod inde patitur, fortuito caſui imputare debet, perinde ac ſi pecuniam adulterinam accepiſſet, vel aliquid caſu amiſiſſet. Si tamen ſciret furem reſtituturum rem domino, poſſet ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam

nunc dominus non eſt rationabiliter invitus. Imo fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam reſtituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore ſtatu, quam erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino.

Reſp. Neg. conſeq. Nam rem privat ſtatu intermedio meliore, quem aequiſiverat.

Inſt. Hic ſtatus non provenit ex ipſa re, ſed ex libera voluntate ementis.

Reſp. Undecumque provenit hic ſtatus, ſpectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero non poteſt ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res ſua in illo ſtatu meliore, ſeu ſecuriore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam poſſit rem repoſcere.

Reſp. Non datur talis actio, niſi quia prudenter judicatur velle rem domino reſtituere, quod leges illæ præſumunt.

Reſp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide conſumpſit, aut ſi illa apud eum caſu, vel culpa periit, non tenetur ejus pretium reſtituere domino, niſi quatenus ejus pretio, vel ea factus eſt ditior, ex l. 23. *de petit. hered.* quia fuit poſſeſſor bonæ fidei, ſecluſa lege poſitiva aliud ſtatuente.

Reſp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & poſtea compareat dominus, primus emptor tenetur reſcindere contractum, pretium ſecundo emptori reddere, & rem ipſam furtivam reſtituere domino. *Ita Sotus*, *Azor*, *Valen. De-Lugo*, *& alii*. Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur ſervare emptorem indemnem ab omni lite, moleſtia, & ſumptu circa rem venditam, nec poteſt eum ad alium ablegare, ex l. 1. §. *de evict.* alioquin eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia: nam quum accipiat pretium certum, ac ſecurum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem ſecuram, cujus quoque dominium in eum transferatur, quam rem ſi non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit cauſam contractui, nec emptor voluit tradere pretium niſi pro re, cujus dominium in ipſum pariter vere transferretur. Quare venditor non ſatisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, a quo prius eam emit; hoc enim non eſt eum indemnem ſervare, ſed cogere ad ſumptus, & moleſtias, ex l. 11. §. *de act. empt.*

Quod ſi comparente domino, ſecundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei reſtituere, niſi illud, quod ex revenditione ſine induſtria propria lucratus eſt, vel niſi rem dono accepiſſet. Quia quum domino teneatur ſolum ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non poſſideat, nec habere queat, tenetur ſolum reſtituere, quatenus

ex

ex ea factus eſt ditior. Et aliunde leges ſtatuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipſius rei, leg. 49. §. *de furt.*

Quæſt. XV. *An, qui paſcit, vel ligna cædit contra juſtam prohibitionem, teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui paſcit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis ſuæ, ſed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra juſtitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod ſæpe multo pluris eſt, quam res ſuccisa valeat; & tenetur ad reſtitutionem. *Ita Sot. Leſſius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ, & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui poteſt ea locare, & vendere.

Licet tamen, herbis, & frugibus collectis, mittere oves ad paſcendum herbam naſcentem, quam dominus agri non eſt venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec ſuo gregi deſtinaturus. Quia tunc non aufertur alienum invito domino, ſed tacite conſentiente; & ita fert conſuetudo recepta.

Reſp. 2. Qui in loco communitatis ſuæ paſcit, vel ligna cædit contra juſtam prohibitionem, peccat, & tenetur reſtituere communitati, ſi magnum damnum inferat. *Ita De Lugo, Valentia, & alii.* Quia aufert alienum invito domino, & injuſte minuit portionem aliorum. Enimvero ſi pecuniæ ad communitatem ſuam pertinentis, & ſingulis ejus membris diſtribuendæ ſummam notabilem ſurriperet, nonne graviter peccaret, & reſtituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad reſtitutionem tenetur, ſi æquivalens injuſte quoquo modo auferat, idem dic a fortiori de eo, qui ligna cædit in ſylva ad Principem pertinente, quum vere auferat rem alienam invito domino.

Quæſt. XVI. *An is, qui contra prohibitionem venatur, piſcatur, vel aucupatur, peccet, & teneatur ad reſtitutionem?*

„ NOTA. Certum eſt. 1. Eum, qui alterum impedit a venatio-
„ ne, vel piſcatione, ad quam jus habet, peccare, & teneri ad
„ reſtitutionem probabilis lucri, quod deductis impenſis, ac labo-
„ ribus facturus erat: quia ei injuriam infert cum damno. 2.
„ Eum, qui etiam juſte venando, damnum aliis infert, puta ſe-
„ getes proculcando, ſepimenta diſſipando, &c. teneri reſarcire
„ damna illata; quia alii habent jus, ne damnum patiantur in
„ bonis ſuis. 3. Eum, qui occidit, aut lædit animal alterius,
„ dum in ſuo prædio damnum infert, peccare graviter. & teneri
„ ad reſtitutionem. Quia non habet jus occidendi, aut lædendi
„ animal alienum, ſed ſolum expellendi, & ſatisfactionem exi-
„ gendi: non enim ideo deſinit eſſe domini ſui, ſine cujus conſen-
„ ſu deſtrui non poteſt, niſi per authoritatem publicam.

Reſp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, ſemper peccat ſaltem venialiter. *Ita Covar. Medina, Leſſius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam do-

O 5 mi-

minus jus habet, ut nemo in ſuo fundo ſe nolente venetur, *ex inſtit. de rer. diviſ.* Et lib. *Item §. de uſufructu*. Quod ſi notabile damnum inferat, ut capiendo feras, quas dominus fundi venaturus erat, & probabiliter capturus, vel crebra venatione efficiendo, ut minoris æſtimetur jus venandi, quod vendere, vel locare ſtatuerat, peccat mortaliter contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem judicio prudentis ſtatuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Reſp. 2. Qui venatur in fundo alieno ſæpe, vel muro clauſo, peccat graviter, & tenetur reſtituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejuſmodi animalia ſunt domini, cujus eſt locus, quum cenſeatur amiſiſſe naturalem libertatem, & jam occupata a domino, a quo facile apprehendi poſſunt, *Inſtit. de rer. diviſ.* Idem dic de eo, qui in alieno ſtagno, ſeu vivario piſcatur; quia piſces omnes ibi concluſi, ſunt domini loci.

Reſp. 3. Qui venatur, aut piſcatur in loco publico non prohibito, nec ulli ſpeciatim addicto, ſed modo, ſeu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter, ſi notabile damnum inferat, v. g. extinguendo magna ex parte ferinam ſobolem, vel aquas inficiendo. *Leſſius & alii*. Quia tunc graviter lædit jus venandi, ac piſcandi, quod habet communitas; & ſpem lucri, ac oblectationis injuſte aliis eripit, vel ſaltem notabiliter minuit: unde tenetur ad reſarciendum hoc damnum.

Reſp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis, vel aliorum juſte aſſignato, ſemper peccat contra juſtitiam ſaltem venialiter, & mortaliter, dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, ita ut Princeps, vel alii, qui ſoli jus venandi habent, non poſſint tot capere, quot ante ſolebant, vel non æque facile &c. *Ita Valent. Leſſ. & alii*. Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compenſationem damni, ſi Princeps eam curet, nec contentus ſit, ut deprehenſi pœnam luant.

Reſp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licet peccet, & teneatur reſarcire damnum illatum, non tamen tenetur reſtituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejuſmodi feræ ſunt primo occupantis, quum nullius ſint; niſi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi, vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæſt. XVII. *An tributa ſolvi debeant ex juſtitia?*

„ Nota. Tributum hic late ſumitur, nempe pro eo omni,
„ quod Principi, vel Reipub. penditur, ut & ſtatum, ac digni-
„ tatem ſuam tueri, & communibus neceſſitatibus, ac commodis
„ proſpicere poſſit. Unde hac voce continetur etiam vectigal,
„ quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex
„ ea avectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Reſp.

Reſp. Eſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa, ac vectigalia. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex Matth. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.* Et Roman. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* 2. Quia ex juſtitia debentur Principi ratione ſui officii, ac laboris pro Repub. & pacti ſaltem impliciti; ſuntque juſta ſtipendia adminiſtrationis ſuæ ad ejus ſuſtentationem, & ſubſidia neceſſaria ad onera publica ſuſtinenda, ad pacem, tranquillitatem, ac juſtitiam tuendam, Reipub. pericula advertenda, &c. Principes enim ex officio tenentur ſubditorum felicitati, quieti, ac ſaluti diligenter conſulere, juſtitiam per ſe, vel per ſuos præfectos, ac magiſtratus adminiſtrare, crimina avertere, punire, & coercere ſubditos, & eorum bona, ac jura tueri, hoſtes arcere; item Leges divinas, Eccleſiam, & ejus jura, ac decreta, atque Religionem catholicam tueri, ac promovere. Ut autem hæc præſtare poſſint, tenentur populi tributa, ac vectigalia eis ſolvere, iiſque parere. Hinc tributa juſta ſolvi debent antequam petantur, niſi ex conſuetudine non ſolvantur ante petitionem; & ex communi ſententia, teſte Valentia, reſtituere debet, qui ea non ſolvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, ſed ſolvi debet ſaltem quum exigitur.

Imo etiam exteri tenentur vectigalia ſolvere. Quia juſte iis impoſita ſunt, & ſub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compenſatur per protectionem, ac ſecuritatem, quam ibi habent, & per alia commoda, quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa juſta ſint, non debent eſſe majora, quam poſtulet principis ſuſtentatio, conſideratis ſtatu, dignitate, ac ditione, & neceſſitas, vel magna reipubl. utilitas. Nam hic eſt finis, ad quem ordinantur, & propter quem ſolum exigi poſſunt; ideoque non debent illum excedere. Quod ſi principes plus exigant ad ſuperfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad uſus varios, &c. peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem. Quia non habent poteſtatem in perſonas, & facultates ſubditorum, niſi in ordine ad bonum commune, & ſuam ſuſtentationem. Nam omnis poteſtas publica, eſt ſolum ab bonum publicum inſtituta: ideoque non ſe extendit ultra illud, quum finis rei ſit ejus menſura. Unde S. Thom. 2. 2. quæſt. 66. art. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebite extorqueant, rapina eſt, ſicut & latrocinium. Unde dicit Auguſtinus, remota juſtitia, quid ſunt regna niſi magna latrocinia? ... Unde & ad reſtitutionem tenentur, ſicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi ſecundum proportionem facultatum ſingulorum ſic, ut non alii plus, alii minus graventur, quam juſtum ſit.

Quod ſi bonum commune poſtulet, ut nova, & extraordinaria tributa imponantur ob cauſam publicam, in eam ex juſtitia impendi debent, & cauſa ceſſante, ceſſare.

Obj. Samuel 1. Reg. c. 8. ait: *Hoc erit jus Regis: filios veſtros tollet ... agros quoque veſtros, & vineas, & oliveta opima tollet, &c.*

Reſp. Non intelligitur jus legitimum, ſed uſurpatum, quod Reges ſibi arrogaturos eſſe prædicebat Samuel, ut populum a Regis poſtulatione avocaret. Unde vox hebræa ſignificat judicium, mortem Regis. Nam 3. Reg. c. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & graviſſima mala ei intentat, quod vineam Naboth uſurpaverit.

Porro in dubio de juſtitia tributorum, ea ſolvi debent. Quia in dubio juſtitiæ debet præſumi pro juſto præcepto ſuperioris poſſidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus eſt altius, & majus jure, quod habent ſubditi in bona, quæ poſſident. Præterea Princeps ſæpe habet cauſas juſtas occultas. Imo etiamſi eſſent evidenter injuſta ſive ex toto, ſive ex parte, tamen ſolvenda ſunt, quum exiguntur, ad vitandum ſcandalum, ac perturbationem publicam, ob quam cauſam quiſque juri ſuo cedere debet.

Quæſt. XVIII. *Quid dicendum de decimis?*

Reſp. Decimæ ſolvi debent ex juſtitia, & religione ſecundum receptam conſuetudinem, & ad reſtitutionem tenentur, qui eas non ſolvunt integras, vel ſolum de deterioribus rebus. Conſtat, 1. Ex titulo de decimis, ex Conc. gener. Lateran. II. quod c. 10. de laicis decimas Eccleſiarum quoquo modo accipientibus ait: *Niſi Eccleſiæ reddiderint, ſciant ſe ſacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem eſt ratio de non ſolventibus, & ſibi retinentibus. Et ex Later. IV. c. 53. ibi: *Decimas Eccleſiis cum integritate perſolvant, & ad id per cenſuram eccleſiaſticam compellantur. Illæ quippe decimæ neceſſario ſunt ſolvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci conſuetudine approbata.* Item, ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c 12. ibi: *Quum decimarum ſolutio debita ſit Deo, & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia ſunt bona conſecrata Deo, & debita ex juſtitia intuitu religionis in ſuſtentationem miniſtrorum, qui habent jus percipiendi ſuſtentationem a populo, quum in ejus commodum occupati ſint, & pro eo Deum orent, laudent, ſacrificium offerant, & alia ſacra miniſteria obeant.

Quæſt. XIX. *An male diſtribuens bona, vel onera communia, teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Quamvis violatio ſolius juſtitiæ diſtributivæ non obliget ad reſtitutionem, quippe quæ eſt actus juſtitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem ſpectantis: quia tamen ſæpe juſtitia commutativa concurrit cum diſtributiva, ideo ſæpe mala diſtributio bonorum, vel onerum diſtribuendorum obligat ad reſtitutionem, quoties ſcilicet in ea violatur juſtitia commutativa, ſeu aliquod alterius jus in ſe, vel ad rem.

Reſp. 2. Qui onera, tributa, militum hoſpitia, &c.

male

male diſtribuit, nec juſtam proportionem in iis ſervat, tenetur ad reſtitutionem privatis, quos illa improportionata diſtributione gravat. Quia in hoc violat etiam juſtitiam commutativam: nam illos ſine cauſa juſta ſpoliat bonis, quæ poſſident, vel graviori incommodo afficit; & privatus quiſque habet jus ſtrictum, ac proprium, ne ſupra facultatem, & debitam proportionem gravetur.

Reſp. 3. Diſtributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. g laboris, operæ, pacti, &c. ut ſolutio ſtipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad juſtitiam commutativam, quippe quæ verſatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut conſtat ex ejus notione. Quare ſi male fiat, contrahitur obligatio reſtituendi.

Reſp. 4. Si bona communia ex lege, vel conſuetudine, vel voluntate ſuperioris, aut donatoris deſtinata ſint principaliter in bonum eorum, quibus diſtribui debent, qualia ſunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati, vel deſtinati, ut ſingulis incolis diſtribuantur proportionate ad indigentiam, vel merita, aut dignitatem ſingulorum; item pecuniæ ſumma a principe in præmium conſtituta militibus, qui fortiter pugnarunt; aut ſpolia hoſtium juſſu ducis dividenda inter milites pro ſingulorum meritis, ac dignitate, male ea diſtribuens tenetur reſtituere eis, quibus minus diſtribuit quam habere debebant. Quia in ea diſtributione violavit juſtitiam commutativam: nam ſinguli habent jus accipiendi proportionate ad ſuam indigentiam, vel merita, ſervitia, &c. fundatum in donatione talium bonorum per diſtributorem proportionate facienda.

Item, qui accipit bona diſtribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujuſque indigentiam, tenetur ex juſtitia commutativa talem pecuniam iſtis pauperibus, & non aliis, ſic diſtribuere ſecundum voluntatem donantis. Nam ſinguli iſti habent jus rigoroſum in donatione fundatum accipiendi ſecundum ſuam indigentiam. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 1. ad 3. ibi: *Recompenſatio, quam facit diſtribuens ei, cui dedit minus quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut ſi quanto minus habuit, quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad juſtitiam commutativam.*

Reſp. 5. Qui male diſtribuit bona communia primario ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia eccleſiaſtica indignis, aut minus dignis, tenetur reſarcire damna inde ſecuta Eccleſiæ, vel communitati. Quia ex officio, & pacto implicito, vel ex commiſſione acceptata, ideoque ex juſtitia commutativa erga Eccleſiam, vel communitatem, tenebatur in hac diſtributione bono communi proſpicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad reſtitutionem

nem dignioribus quos præteriit: quia hi non habent jus ſtrictum ac ſibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, niſi id factum ſit in concurſu, & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus ſibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæſt. XX. *An in dubio, utrum res ſit aliena, reſtitui debens?*

Reſp. 1. Qui bona fide rem poſſidere cœpit, ſi poſtea incipiat dubitare, an ſit aliena, tenetur ex juſtitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc inveſtigatio neceſſaria eſt, ut unicuique quod ſuum eſt reddatur, & alias ſe exponit periculo retinendi rem alienam. Quod ſi poſt diligentem inquiſitionem non appareat probabilius rem eſſe alienam, manet in poſſeſſione bonæ fidei, nec tenetur reſtituere, quia in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto, vel cauſa, potior eſt conditio poſſidentis.* Et l. 170. §. de regul. jur. *In pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.* Nam poſſeſſor præter jus dubium utrinque æquale, habet jus certum actualis poſſeſſionis, quo potior jure vincit jus dubium alterius non poſſidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, ſumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo fere ſecurus eſſet in rerum ſuarum pacifica poſſeſſione.

Quod ſi æque probabile appareat rem eſſe alienam, Azor. cum aliis docet, licere poſſeſſori eam conſumere, vel vendere, modo in animo habeat ejus pretium domino poſtea cognito reſtituere, & admoneat emptorem de illo dubio: nam eſt quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori ſequi poteſt, ſi dominus compareat. Si vero multo probabilius poſſeſſori appareat eſſe alienam, tenetur eam reſtituere domino, vel ſi cognoſci nequeat, pauperibus. Nam tunc longe major probabiliter prævalet poſſeſſioni, & poteſt certitudinem moralem parere. Nec jam par eſt cauſa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem poſſidentis exigunt, ac ſupponunt, ut notat De-Lugo. Nec talis poteſt tunc prudenter negare eſſe alienam, & jurare eſſe ſuam.

Reſp. 2. Poſſeſſor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter; & ſi poſtea certo agnoſcat dominum verum rei, tenetur ei reſtituere rem, & ex eo tempore, quo dubitare cœpit, rei fructus tum naturales, tum mixtos non ſolum quos percepit, ſed etiam quos non percepit; ſed percepiſſet dominus, ſi rem ſuam habuiſſet. *Leſſius & alii.* Quia ex eo tempore cœpit eſſe poſſeſſor malæ fidei, quum ſciverit ſe non poſſe juſte ſine inquiſitione diligenti rem retinere, & fecit domino injuriam, negligendo inquirere; nam quilibet habet jus, ne quis ſe exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quod ſi, quia neglexit ſtatim inquirere, nequeat poſtea veritatem inve-

ni-

nire, tenentur reſtituere pro ratione dubii. *Ita Sanch. De-Lugo, & alii.* Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei, de quo dubitabat an eſſet dominus: ergo hæc injuria reſarciri debet ſecundum proportionem ſpei, quam alter habere poterat, ut agnoſceretur verus dominus.

Reſp. 3. Qui antequam poſſideat, dubitat utrum res ſit aliena, poteſt eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modo accipiat ex intentione eam reſtituendi domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem invenerit. Quia in hoc domino præſtat beneficium, nam alioqui nunquam fortaſſe fuiſſet ei reſtituenda. Quod ſi accipiat, ut ſibi abſolute retineat, peccat contra juſtitiam. Nam lege juſtitiæ tenetur non ſe exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino; at tali periculo ſe exponit, quum res illa poſſit eſſe alterius. Acceptam tamen poteſt, mutato animo, retinere, donec inveniat dominum, cui reſtituat, & tunc debet diligenter inquirere, an ſit aliena. Et ſi probabilius appareat eſſe alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, ſi cognoſci nequeat, reſtituere cum omnibus fructibus: nam non poteſt tunc prudenter judicare eſſe ſuam, & negare eſſe alienam. Si autem ſit æque probabile rem eſſe alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & ſi hic incertus ſit, cum pauperibus. Nam poſſeſſio capta cum dubia fide meliorem non facit conditionem ſic poſſidentis. Ergo quum æqua ſit ejus conditio, ac alterius non poſſidentis, æquale jus uterque habet: ideoque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic ſi quis dubitans an res ſit aliena, præoccupavit illius poſſeſſionem a nemine occupatam. Si vero dubius an res ſit ſua, eam abſtulit a poſſeſſore bonæ fidei, tenetur totam ei reſtituere ſicut poſſeſſor malæ fidei, quia in dubio, & pari cauſa potior eſt conditio poſſeſſoris bonæ fidei.

Reſp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur ſint domini rei, rem poſſidet, ſi dubium ſit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet: vel ſi dividi nequeat, ejus pretium, niſi forte ex eorum conſenſu agatur: nam non eſt ratio uni totum, vel plus, aut minus adjudicandi. Si longe probabilius ſit ad unum illorum totam pertinere; tota ei eſt adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex re ita cognita.

Quæſt. XXI. *An, qui dubitat utrum ſolverit debitum, teneatur adhuc illud integre ſolvere, ſi certo ſcire nequeat ſe ſolviſſe?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Debito certo non ſatisfit per ſolutionem non certam; nam ſolutio dubia non eſt æqualis debito certo: juſtitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo caſu pro debito ſtat poſſeſſio. 3. In foro conſcientiæ judicare debemus de rebus iſtis ſicut prudens judex cognita veritate, & ſuſpecto jure naturali judicaret in foro externo; nam forum internum

num debet ſequi ſententiam fori externi, niſi conſtet externum niti præſumptione falſa. At in foro externo debitor cogetur ſolvere debitum certum, niſi probet ſolutum eſſe, etiamſi creditor fateatur ſe de ſolutione dubitare, nec de ea recordari.

Nec dicas in dubio meliorem eſſe conditionem poſſidentis. Nam, 1. hoc non eſt verum, niſi quando in cæteris par eſt cauſa poſſidentis, & non poſſidentis: nam regulæ juris parem cauſam exigunt ad meliorem conditionem poſſidentis. 2. Creditor poſſidet jus exigendi, & accipiendi ſolutionem debiti ſui, quo jure ſpoliari non debet in dubio. Nec refert, quod debitor pecuniam ſolvendam poſſideat: nam dubium non verſatur circa ipſam pecuniam, cujus ſit; ſed circa jus exigendi debitum, an adhuc ſit. Quum autem jus illud certo extiterit, & non conſtet de ejus extinctione, creditor poſſidet durationem juris illius. *Ita De Lugo, Sanch. &c.*

Quæſt. XXII. *An ſit contra juſtitiam prodere alterius ſecretum ſuæ fidei commiſſum, & ſit obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia quilibet habet jus, ne ejus ſecreta detegantur: eſtque mortale ſi arcanum ſit gravis momenti vel inde grave damnum proximi, aut diſcordia ſequi poſſit. Unde illud Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit. . . . . Denudare amici myſteria deſperatio eſt animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam a privato creditum, ſine ejus conſenſu alteri aperire, etiam ex præcepto ſuperioris, niſi alia via cognitum ſit, *quia ſervare fidem eſt de jure naturali,* ait S. Th. q. 70. art. 1. ad 2. Nihil autem poteſt præcipi, nec fieri contra id, quod eſt de jure naturali.

Hinc graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur, qui proximi ſecretum explorant, vel ad januam auſcultando, vel epiſtolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad ſuum ſecretum. Item ſuperiores, conſiliarii, medici, advocati, & amici, quibus conſilii, vel auxilii petendi cauſa, ſecretum committitur graviter peccant, ſi illud detegant; quia vi muneris, ac officii ſui, ad ſervandum ſecretum obligantur. Imo, qui ab altero alienum ſecretum accepit, & illud detegit cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat: tum contra charitatem vetantem, ne quis alteri faciat, quod ſibi fieri non vult: tum etiam contra juſtitiam; perinde ac quum fama læditur: nam quivis jus habet ad ſuum ſecretum, perinde ac ad ſuam famam.

Excipe, niſi ſecreti revelatio neceſſaria ſit ad impediendum grave damnum injuſtum ſpirituale, vel temporale tertii, vel communitatis a tali homine inferendum, aut continuandum, tunc etiam non ſpectato præcepto ſuperioris teneris ſecretum tibi creditum revelare iis, quorum intereſt, non nominata perſona, niſi hoc neceſſa-

rium

rium ſit ad malum impediendum. *Ita communiter*. Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune, & privatum innocentis, etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defenſionem revelatur ſecretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud ſecretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confeſſionem ſacramentalem) *homini ſub ſecreto committuntur: quando ſunt talia, quæ ſtatim quum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifeſtare tenetur, puta ſi pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus perſonæ, vel ſi quid aliud eſt hujuſmodi, quod quis propalare tenetur, vel teſtificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non poteſt per ſecreti commiſſum*. Ita S. Th. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occulte ſpargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confeſſionem noveris. Idque quamvis juraſſes te non revelaturum: Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum eſt, & illicitum.

Item juxtas multos non teneris ſecretum juſte cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel graviſſimi damni occultare, niſi ſit ex confeſſione notum, vel ſecretum Principis, aut reipubl. vel niſi ejus revelatio vergeret in grave reipubl. ſeu communitatis malum, vel promiſeris cum tanto damno ſervaturum. Quia incluſis his caſibus, & cæteris paribus, habes jus tibi potius conſulendi, quam alteri privato: quia non es in hoc rationabiliter invitus, nec cenſeris voluiſſe te obligare cum tanto onore ad illud ſervandum.

„ NOTA. Is, cui alter injuſte aperuit ſecretum tertii, tenetur „ illud non detegere. Quia illa cognitio derivata eſt a prima ma„ nifeſtatione ſub ſecreto data, & ulterior illa manifeſtatio cede„ ret in injuriam alterius, qui ſecretum commiſit, eſſetque ex„ tenſio, ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore. „ Præterea ſi tale ſecretum detegas, impedis reparationem damno„ rum, quæ ex priore ſecreti violatione ſequuntur, & ad quam „ jus habet ille tertius.

Quæſt. XXIII. *An obligatio reſtituendi bona externa, & reſarciendi damna in illis injuſte illata a defuncto, tranſeat ad hæredes etiam extraneos?*

Reſp. Affir. Conſtat. 1. ex c. ult. *de ſepul.*, & c. 9. *de uſur.* & c. 5. *de raptor.* ibi; *Hæredes ejus moneas, & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra juſtitiam irrogaverat, juxta facultates ſuas condigne ſatisfaciant*. 2. Quia onus reſtituendi bona eſt affixum bonis defuncti, qui eo ipſo cenſebatur jam totum id habere minus in ſuis bonis, quod tenetur illud in conſcientia ſolvere; ac proinde onus illud

tranſit ad eorum poſſeſſorem. 3. Hæres ſubſtituitur in locum defuncti, eumque repræſentat quoad bona, jura, ac debita realia: & ſit ſuccedit in bona, ac jura, item in onera, ac debita realia defuncti, quæ in ſe ſuſcipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures ſint hæredes, ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in ſolidum. Quia ſicut bona, & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera, ac debita dividi debent, ex lib. 2. *Cod. de hæred. act.* & lib. 26. *Cod. de pact.* Æquum eſt enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte dumtaxat ſentiant: nam licet ſinguli repræſentent defectum, non tamen totaliter, ſed ex parte: omnes autem ſimul eum repræſentant totaliter. Cap. autem *Tua nos de uſur.* ſolum ſignificatur totam obligationem reſtituendi tranſire ad hæredes ſimul junctos, ita tamen ut ſinguli non teneantur niſi ex parte.

Quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integram reſtituere. Idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res ſic alteri obligata tranſit cum ſuo onere ad quemlibet poſſeſſorem, *c.* 5. *de pign.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Cæterum legatarii non univerſales minime obligantur ad reſtitutionem, ſi ea, quæ hæredibus relicta ſunt, ſufficiant ad ſolvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non ſuccedunt in onera teſtatoris ſicut hæredes, nec ejus perſonam repræſentant. Si bona non ſufficiant, debent legatarii conferre ad reſtitutionem pro rata: quia ante omnia legata debent ſolvi debita, & poſtea deduci portio hæredibus debita.

„ Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus a teſtatore initis, lib. 3. cod. *de contrahend. & committend. ſtipul.* ibi: *Generaliter ſancimus omnem ſtipulationem ſive in dando, ſive in faciendo inveniatur & ad hæredes, & contra hæredes tranſmitti, ſive ſpecialis hæredum fiat mentio, ſive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræſentant defunctum, eique ſicut in bona, ac jura, ita & in onera, debita, & obligationes reales ſuccedunt.

TRA-

TRACTATUS
DE
CONTRACTIBUS.
PARS PRIMA.
De Contractibus in genere.
CAPUT PRIMUM.
De natura, Diviſione, & effectu Contractus.

Quæſt. I. Quid *eſt Contractus?*

Reſp. Contractus late ſumptus, idem eſt ac Pactum, quod lib. 1. §. *de pact.* definitur: *Duorum, pluriumve in idem placitum conſenſus*, obligationem ſcilicet pariens, vel in utraque parte, ut venditio, vel ſaltem in una, ut promiſſio gratuita acceptata. Contractus ſtricte ſumptus eſt pactum obligationem mutuam inducens: ſive eſt duorum, vel plurium in idem conſenſus, ac conventio obligationem mutuam pariens, ex l. 19. §. *de verb. ſign.* ubi dicitur eſſe *ultro, citroque obligatio*. Hinc contractus ſtricte ſumptus differt a pacto, quod hoc præſcindat a mutua obligatione, ille vero ſemper mutuam inducat.

Quæſt. II. *Quænam requirantur ad valorem contractus?*

Reſp. Quatuor. 1. Habilitas perſonarum ad contrahendum. 2. Capacitas rei, ut contractui ſubjiciatur. 3. Conſenſus mutuus, & quidem ſigno externo expreſſus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui eſt ut ſigno ſenſibili explicet alteri conſenſum internum, qui ab eo acceptetur. Porro *in conventionibus contrahentium voluptatem potius, quam verba ſpectare placuit*. l. 219. §. de verb. ſign. 4. Forma ſubſtantialis a jure præſcripta, ſi aliqua ſit conſtituta. Nam nulla res poteſt ſubſiſtere ſine ſua forma ſubſtantiali: alioqui illa forma ſimul eſſet ſubſtantialis, & non eſſet.

Quæſt. III. *Quomodo dividuntur contractus?*

Reſp. Dividuntur, 1. In formalem, ſeu expreſſum, & virtualem, ſeu implicitum. Contractus, formalis, ſeu explicitus eſt ille, quo duo, vel plures expreſſe conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel ſaltem unius erga alterum. Contractus virtualis, ſeu quaſi contractus eſt, quum tacite ſuſcipitur obligatio juſtitiæ

ex facto aliquo licito, ver. gr., abſentis negotiorum geſtione, hæreditatis aditione, vel ex acceptione officii, aut muneris abſque ulla expreſſa pactione: qualem obligationem in ſe recipiunt Princeps, Magiſtratus, Prælatus, Tutor, Negotiorum geſtor, Medicus, Advocatus, Adminiſtrator, Artifex, &c. Qui enim officium ad aliorum commodum ſpectans ſuſcipit, eo ipſo ſe obligat ad procurandum bonum alterius, in cujus gratiam exercetur, & ſæpe alter obligatur viciſſim erga illum vi legis, aut conſuetudinis, aut pacti ſaltem impliciti. Iſtæ conventiones tacitæ vocantur quaſi contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex juſtitia.

2. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus eſt, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio, &c. Innominatus eſt, qui tantum habet genericum nomen, ut pacti, contractus. Hujus ſunt quatuor ſpecies, ſcilicet, *do ut des*, *do ut facias*, *facio ut des*, *facio ut facias*. Lib 5 §. de præſcript. verb. Hi contractus innominati id proprium habere dicuntur, quod ab eis pars contrahens reſilire poſſit quamdiu altera ea non implevit. Sic v. g., ſi tibi dedi pecuniam ut ires Lugdunum, jure civili poſſum pecuniam tibi datam repetere, ſi nondum ieris, nec ullos ſumptus ad hoc feceris.

3. In gratuitum, & onerofum. Gratuitus eſt ille, in quo nihil rependitur, ſeu in quo nullum intercedit pretium, aut merces, ut commodatum, mutuum, &c. Onerofus eſt, in quo aliquid rependitur, ſeu in quo dans accipit pretium, aut mercedem, ut emptio, locatio, &c.

4. In contractum bonæ fidei, & ſtricti juris. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus ſervari debet non ſolum id, de quo conventum eſt, ſed etiam id, quod æquum, bonumque judici videtur, quamvis non ſit expreſſum in contractu: quia in iis bona fides ſpectatur in ordine ad aliquid, vel reſtituendum, vel reficiendum, vel compenſandum, vel præſtandum: tales ſunt emptio, venditio, locatio, conditio, depoſitum, commodatum, mandatum, ſocietas, pignus, permutatio. Contractus ſtricti juris ſunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, ſeu juris ſcripti prout ſcilicet in contractu, vel diſpoſitione fuit expreſſum, & de quo conventum eſt; tales ſunt mutuum, ſtipulatio, donatio, promiſſio liberalis, legatum, teſtamentum, emphyteuſis, &c.

5. In nudum, & veſtitum. Nudus eſt mera conventio carens firmamento, quod pariat actionem in foro externo: talis eſt contractus omnis innominatus antequam ſit ex altera parte impletus, niſi accedat formula ſtipulationis, vel juramentum. Veſtitus eſt conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem, qualia ſunt ſcriptura, teſtes, juramentum.

6. In

6. In eos, qui re, ſeu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depoſitum, pignus. Et in eos, qui ſolo conſenſu perficiuntur, cujusmodi ſunt emptio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, mandatum, emphyteuſis, &c.

7. Denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc eſt, qui fit ſine conditione, modo, ſine ſolutione ad diem, &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex eſt. 1. Dicitur ad diem, quum præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio ſolvendi, vel tradendi, aut actio. 2. Sub modo, quum additur modus, ſub quo contractus obliget, v. gr. dono tibi hunc equum cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio. 3. Ad cauſam, quum fit ob aliquam cauſam. 4. Ad demonſtrationem quum apponitur aliquod ſignum ad rem, vel perſonam oſtendendam. 5. Sub conditione, quum apponitur aliqua conditio.

Quæſt. IV. *Quænam eſt materia contractuum?*

Reſp. Omnia bona, quorum quis & dominium, & adminiſtrationem habet: nam bona illa poſſunt transferri in dominium, & adminiſtrationem, vel uſum alterius.

Quæſt. V. *An omnis contractus obliges in conſcientia?*

„ Nota. 1. Effectus contractus eſt obligatio, quæ definitur, Juris „ vinculum, quo adſtringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, „ aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum Triplex „ eſt obligatio. 1. Mere naturalis, quæ naſcitur ex ſolo jure na„ turali, & ſemper obligat in conſcientia, ſed non parit actio„ nem in foro externo. 2, Mere civilis, quæ parit actionem „ in foro externo, ob aliquam præſumptionem falſam, ſed non „ obligat in conſcientia. 3 Mixta, quæ & obligat in conſcien„ tia, & parit actionem in foro externo.

„ Nota. 2. Contractus ſolubilis poteſt ex mutuo contrahentium „ conſenſu diſſolvi, l. 35. §. *de regul. jur.* Quia uterque contra„ hens poteſt cedere juri ſuo. Unus tamen obligatus non poteſt ſeor„ ſim ab alio reſilire. l. 5. *Cod. de obligat.* Nam alter habet jus „ in illum vi contractus.

Reſp. Omne pactum validum etiam nudum parit obligationem in conſcientia, licet in foro externo non tribuat actionem, niſi juramento confirmetur. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Ad talem obligationem, ſuppoſita materiæ capacitate, & perſonarum habilitate, ex natura rei ſufficit conſenſus mutuus ſigno externo declaratus: nam per illam datur alterutri, vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plus jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter eos placuerunt ſervare?* l. 1. §. *de pact.* Nec obſtat l. *Juris gentium*, ubi dicitur: *Nulla pactio obligationem non parit.* Nam hic agitur de obligatione civili. 2. cap. 1. *de pactis* generaliter dicitur pacta eſſe cuſtodienda, & ad id paciſcentes cenſura compellendos. Et cap. 3. dicitur: *Studioſe agendum eſt, ut ea, quæ promittuntur,*

tur, opere compleantur. 3. Lex divina etiam naturalis, obligat ad ſervandam fidem datam, eamque fallere intrinſece malum eſt. 4. Alioqui periret bona fides, ſine qua ſtare nequit ſocietas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure poſitivo abſolute irritus, nullam parit obligationem in conſcientia; quia revera nullus eſt, & perinde ſe habet, ac ſi factus non eſſet; quum annullatus ſit per legitimam poteſtatem, cui voluntates, & bona ſubditorum ſubjiciuntur. Quod ſi contractus non ſit ipſo facto irritus, ſed tantum irritandus, obligat in conſcientia, donec a Judice irritetur.

Quæſt. VI. *An qui habuit animum contrahendi, ſed cum voluntate expreſſa non ſe obligandi, manet obligatus?*

Reſp. Si voluntas contrahendi prævaleat voluntati non ſe obligandi, ſitque magis efficax, & abſoluta, tunc vere obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui neceſſario parit obligationem: Si vero poſterior voluntas prævaleat priori, vel utraque ſit æqualis, tunc nullus eſt contractus: quia deeſt voluntas efficax vere contrahendi, quum eſſentiale ſit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ qua injuſte proximum tecum bona fide contrahentem decepiſti, teneris præſtare id, quod ei exterius promiſiſti: nam teneris tollere injuſtam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere, ſi alter velit.

Quæſt. VII. *An contractus ſine ſolemnitatibus a jure requiſitis factus liget conſcientiam?*

„ NOTA. Solemnitates ſunt quidam ritus, ſeu conditiones, quæ
„ ſecundum leges in contractibus adhiberi debeat, v. gr. certus
„ numerus teſtium, &c.

Reſp. Contractus defectui ſolemnitatis jure poſitivo invalidus non obligat in conſcientia, & nullus eſt in utroque foro. Quia eſt ſufficiens poteſtas in Eccleſia, & in Repub. ad invalidandos actus ſubditorum, & ad præſcribendam formam in contractibus, qua ſublata non obligent; nam hæc poteſtas valde expedit, imo neceſſaria eſt ad bonum commune, & ad rectam adminiſtrationem; & voluntas, ac bona ſubditorum ſubjiciuntur poteſtati legislativæ in ordine ad bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, ver. gr. in matrimonio clandeſtino, in contractu pupilli ſine tutoris authoritate, &c. Enimvero ſi homines privatis ſuis conventionibus quaſdam conditiones apponere poſſunt, quibus deficientibus, conventiones illæ jam non obligant, & in irritum abeunt; a fortiori id poſſunt ſupremi Principes erga ſubditorum contractus propter bonum commune.

Hinc nullum jus poſſeſſoribus competit ex hujuſmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei, de qua diſpoſuit contra legem irri-

irritantem, quum ejus poteſtas fuerit impedita ab authoritate legitima, & ſuperiore. Et ſic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irrito per legem. Cognoſcitur autem contractum eſſe invalidum, vel ex verbis legis, aut conſuetudine, vel ſi Judici conſtaret nullam ineſſe fraudem, & tamen cenſeretur nullus.

Obj Lex irritans fundatur in præſumptione fraudis. Ergo ſi conſtat nullam fuiſſe fraudem, valet contractus ſaltem in foro conſcientiæ.

Reſp. Lex irritans non fundatur in præſumptione particulari fraudis in hoc, vel illo contractu; ſed fundatur in periculo fraudis, ut ſæpe contingentis, aut cui datur occaſio per ejuſmodi contractus ſolemnitatibus deſtitutos.

Obſerva 1. In omni contractu ſervari debent leges, ac conſuetudines loci, in quo fit, ex cap. ult. *de foro compet* Et l. 6. §. *de evict.* 2 In contractu apponi poſſunt onera, & obligationes ei ex natura rei non annexa, modo non repugnent naturæ talis contractus, nec lege prohibeantur; quia quiſque poteſt juri ſuo cedere, & ſe obligare ad id, ad quod alias non teneretur. Sed debent onera illa compenſari, quum ſint pretio æſtimabilia: alias non ſervaretur æqualitas. Appoſita autem impleri debent ex juſtitia, juxta reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoſcuntur*; & l. 1. §. *de depoſ.* 3. Non omnis contractus factus contra legem eſt invalidus; nam *multa fieri probibentur, quæ facta tenent*, ut conſtat ex jure; ſic valet venditio rei jam alteri venditæ, ſed nondum traditæ, quamvis ſit illicita.

Quæſt. VIII. *An contractus invalidus firmetur juramento, & obliget ex juſtitia?*

„ NOTA 1. Aliud eſt juramentum eſſe validum, & aliud contra-
„ ctum juramento firmari. Juramentum eſt præciſe validum, quan-
„ do ſervari debet ob honorem Dei adducti in teſtem, quamvis
„ per illud nullum jus acquirit is, in cujus favorem factum eſt:
„ unde inducit ſolam obligationem religionis, quæ tota reſpicit
„ Deum, nec tranſit ad hæredes, utpote perſonalis, tolliturque
„ juramenti relaxatione. Juramentum vero firmat contractum,
„ quando validum contractum efficit, ideoque non ſolum inducit
„ obligationem religionis, ſed etiam juſtitiæ, & jus tribuit alte-
„ ri. Unde obtenta juramenti relaxatione, remanet obligatio ju-
„ ſtitiæ orta ex contractu valido, quæ tranſit ad hæredes, utpote
„ realis, ex lib. 8. §. *de peric. & commodo rei venditæ*.
„ NOTA 2. Juramentum ſive firmet contractum, ſive non, eſt
„ validum, & obligat, quando poteſt ſervari ſine peccato, &
„ damno alterius, ex cap. 8. & 28. *de jurejur.* Quia reverentia
„ Deo debita id exigit," propter ejus authoritatem interpoſitam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, contractus vi, metu injuſto, vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius, cui juratur, non firmatur juramento ita, ut reſcindi non poſſit, ex cap. 28. *de jurejurand.* Quia

qui

qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam reſarcire, & reſtituere alium in priorem ſtatum, ac libertatem; ideoque remittere jus ex promiſſione acquiſitum, ſi quod ſit. Unde talis non habet jus firmum, & irrevocabile; juramentum enim non tollit injuriam acceptam, ſed jurans poteſt ob injuriam acceptam petere, & obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta ceſſat omnis obligatio. Hinc quamvis uſuræ juratæ ſolvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejurand.* quum licite ſolvi poſſunt; tamen promiſſio illas ſolvendi non firmatur juramento, nec uſurarius jus ullum ad illam acquirit, ſed tenetur ſolutas reſtituere, ex cap. cit. Idem dic de promiſſione facta furi ex metu ab eo injuſte incuſſo.

Reſp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutat naturam illorum, nec poteſt ſupplere defectum ſubſtantialem, propter quem ſunt irriti.

Reſp. 3. Contractus ſolo jure poſitivo irritus non firmatur juramento, ſi irritatio facta ſit immediate, & principaliter propter bonum commune. *Eſt communis ſententia*. Prob. tum ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur Clericum non poſſe etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, quum hoc principaliter conceſſum ſit ordini, & ſtatui Clericorum, & juri, ſeu beneficio publico privatorum pactio derogare non poſſit. Tum quia tunc eo ipſo contractus eſt in detrimentum communitatis, ac proinde res promiſſa non poteſt licite præſtari; & ſic juramentum nullius roboris eſt, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si vero irritatio facta ſit immediate, ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modo abſit injuſtitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, l. *Sacramenta*, cod. *Si adverſus vendit*: ibi; *Sacramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inviolabiliter cuſtodiantur*. Tum ex jure Canonico, cap. 2. *de pact. in* 6. & ex cap. 28. *de jurejur.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor conſentit in alienationem fundi dotalis, qui jure poſitivo irritus eſt, ſervari debere, ſi acceſſerit juramentum ſine vi, & dolo præſtitum. Igitur quum jura tunc negent jus repetendi, & reclamandi, quod concedunt quando juramentum, dolo, vel metu extortum eſt, agnoſcunt jus juſtitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quiſque poteſt renuntiare favori pro ſe directe introducto per legem, niſi ob aliquam cauſam id prohibeatur, ex l. 51. Cod. *de Epiſc.*, *& Cleric.* Licet enim cedere juri, & bono privato, cujus domini ſumus. Ergo poſita tali renuntiatione, perinde eſt, ac ſi non eſſet jus

jus poſitivum : at jure poſitivo ſecluſo contractus illi ſunt ex natura ſua firmi, & validi ; ideoque perinde obligant ex juſtitia, ac ſi per leges non fuiſſent irritati.

Si tamen legiſlator ita irritaret contactum, ut nullam vim habere vellet in conſcientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia ſubditus non poteſt derogare poteſtati, ac voluntati legiſlatoris, & juramentum, quum ſit acceſſorium contractui, non poteſt facere ut id, quod non eſt, valeat.

Quæſt. IX. *An, & quomodo obligent contractus ad diem, ſub modo, ad cauſam, & ad demonſtrationem?*

Reſp. 1. Contractus *ad diem*, inducit ſtatim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus vero ad diem incertum, ver. gr. *Quum nupſerit, quum navis in Indiis venerit*, ſuſpendit conſenſum, & obligationem : nam reſolvitur in conditionalem ver. gr. *Si nupſerit &c.* l. 1. §. *de condit., & demonſtr.*

Reſp. 2. Contractus *ſub modo*, obligat ſtatim, nec eſt irritus, etiamſi modus non impleatur, niſi appoſitus ſit ſub annullatione donationis, vel legati. Nam modus diſpoſitionem perfectam ſupponit, & conſequitur, non autem illam ſuſpendit ; in quo differt a conditione ; modus enim eſt quoddam onus adjectum diſpoſitioni, quo alter gravatur ad aliquid præſtandum. Eſt tamen gravis obligatio ex juſtitia talem modum præſtandi.

Reſp. 3. Contractus, ſeu diſpoſitio facta *ad cauſam*, nulla eſt, ſi cauſa finalis non ſubſiſtat. Quia non eſt voluntas dandi, ſeu alienandi, niſi ſub conditione, ſi cauſa finalis ſubſiſtat : & ſublata cauſa volendi, non eſt volitio. Hinc res data ob non cauſam retineri non poteſt, cauſa non ſubſecuta. At valet diſpoſitio, ſi ſola cauſa impulſiva deficiat ; quia diſpoſitio non fit ſub conditione illius, & ſubſiſtente motivo principali, ac finali volendi, ſubſiſtit diſpoſitio. Porro in dubio præſumitur cauſam fuiſſe tantum impulſivam, quando diſponens intendebat favere, & commodum præſtare ei, pro quo diſponit.

Reſp. 4. Error, ſeu falſitas in demonſtratione non vitiat contractum, ſeu diſpoſitionem, modo demonſtratio non apponatur per modum conditionis, nec error ſit circa ſubſtantiam rei, contractus, ſeu perſonæ ; nam talis error non tollit conſenſum circa ſubſtantialia. Idem dic, quando conſtat de re, & perſona, cui diſpoſitio fit, lib. 17., & 33. §. *de condit., & demonſtrat.* Quia demonſtratio fit ad peculiariter indicandam rem, de qua fit diſpoſitio, & perſonam, cui fit : quare ſi aliunde de utraque conſtet, non oberit falſitas. Hinc valet hæc diſpoſitio : Dono, vel lego Titio equum meum, quem emi Pariſiis, licet alibi emerim ; vel prædium prope urbem ſitum, conſtans quinquaginta jugeribus, licet non tot conſtet. At dum res, quæ demonſtratur, non exiſtit, nulla eſt diſpoſitio defectu materiæ, ut ſi dicas : Dono, vel

vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, quum ibi nullam habeas.

Quæſt. X. *Ad quid obliget contractus alternativus, ſeu ſub disjunctione?*

Reſp. Si disjunctio cadat in res diverſæ ſpeciei, v. gr. Promitto tibi bovem, vel equum; ambæ manent ſub obligatione, ſed disjunctive pro arbitrio promiſſoris, ex lib. 10. §. *de jure dotium*. Et reg. 70. jur. in 6. ibi: *In alternativis debitoris eſt electio, & ſufficit alterum adimpleri*. Una autem pereunte tenetur promiſſor dare, quæ ſupereſt, nec ſufficit dare pretium rei deſtructæ, modo creditoris culpa non perierit. Si autem alternativa detur in res ejuſdem ſpeciei, ſeu quæ differunt ſolum ſecundum plus, & minus, v. gr. centum, vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. g. poſt annum, vel biennium, debetur ſolum id, quod minus eſt, l. 109. §. *de verb. oblig.* ibi: *Si ita ſtipulatus fuero: Decem, aut quindecim dabis, decem debentur. Item ſi ita. Poſt annum, aut biennium dabis: poſt biennium dabis. Quia in ſtipulationibus id ſervatur, ut quod minus eſſet, quodque longius eſſet, videretur in obligationem deductum.*

Hinc ſi per errorem majus datum fuit, reſtitui debet. Si vero disjunctio cadat in perſonas, v. g. Si dones centum Petro, vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo l. 4. Cod. *de verb., & ver. ſignif.*

Quæſt. XI. *An, & quando contractus ſub conditione valet, & obligat?*

Reſp. 1. Contractus, ſeu diſpoſitio ſub conditione de præſenti, vel præterito valet, & obligat ſtatim, ſi conditio extat, vel extitit. *Ita omnes*, ex l. 37. §. *de rebus credit.* Quia poſita conditione diſpoſitio tranſit in abſolutam, & ei æquivalet: nam ponitur conſenſus, qui minime ſuſpenſus eſt. Idem docet communis ſententia, ſi conditio ſit de eo, quod neceſſario futurum aſt, l. 9. §. *de donat.* Quia (ut ait S. Th. in 4. diſt. 29. art. 3.) *talia futura jam ſunt præſentia in ſuis cauſis*: & jam in præſenti verum eſt, quod hoc futurum ſit, ac proinde conditio cenſetur præſens: ut do, vendo tibi, ſi es moriturus, ſi ſol cras orietur. Si autem conditio de præſenti, vel præterito non eſt, nec fuit poſita, juxta omnes non valet contractus. *Inſtitut. de verbor. oblig.* Quia non datur conſenſus niſi dependenter ab illa conditione poſita, qua proinde deficiente, non eſt conſenſus. Hinc non poſita conditione, nulla eſt hæc donatio: Dono tibi hunc equum, ſi negotium meum fideliter geſſiſti, dum hoc falſum eſt.

Reſp. 2. Si conditio honeſta, & poſſibilis ſit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præſtandam rem promiſſam ante impletam conditionem. *Ita omnes.* Quia diſponens ſub conditione, non intendit ſe obligare, nec diſponere niſi illa poſita. Non poteſt tamen reſilire ante tempus præfinitum, ſed tenetur conditionis

nis eventum expectare: nam conventio ad hoc ſtatim o-
bligat abſolute, & in hoc videntur omnes convenire, in-
quit De Lugo. Quod ſi impediat conditionem, nihilo-
minus alteri obligatur ex l. 83 §. *de verb. obligat* Et
ex reg. jur. 66. in 6. ibi: *Quum non ſtet per eum, ad*
quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi
debet perinde ac ſi impleta fuiſſet. Si vero conditio ſuo
tempore impleatur, contractus juxta mult s obligat jam
abſolute ſine novo conſenſu, ex leg. 11. §. *Qui potiores*
in pign. Et ex l. 7 *de contract. empt.* ibi: *Conditiona-*
les venditiones tunc perficiuntur, quum impleta fuerit
conditio. Nam tunc ponitur id, quo poſito, quis prius
voluit obligari, ac diſponere. Si tamen in contractu ma-
trimonii, & in aliis, qui non ſolo conſenſu, ſed tradi-
tione perficiuntur, conſenſus ante conditionem impletam
revocatus ſit, non valebunt ſine novo conſenſu. Quia
traditio fieri nequit ſine conſenſu ejus, qui rem traditu-
rus eſt, & conſenſus ante conditionis eventum revocatus
eſt, ideoque jam non permanet moraliter. *De Lugo.*
Si autem conditio non fuerit poſita tempore præfinito,
contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia
contrahens ſub conditione, non intendit ſe obligare, &
diſponere, illa non poſita. Diſpoſitio autem pendens ex
hominis libera voluntate non aliter obligat, quam diſpo-
nens intendit.

Porro ſola conditio expreſſa reddit contractum, ac diſ-
poſitionem conditionalem, non autem tacita, & quæ eſt
intrinſeca contractui, ex l. 99. §. *de condit.*, & *demon-*
ſtr. Unde tacita non ſuſpendit obligationem.

Reſp. 3. Conditio impoſſibilis invalidat contractum, &
diſpoſitionem, exceptis matrimonio, & diſpoſitionibus
ultimæ voluntatis, ex l. 31. §. *de obligat.* & *act.* Et *ex*
inſtit. Quia contrahens ſub conditione non vult obligari,
ac diſponere, niſi ex conditione propoſita. Quum autem
conditio impoſſibilis nequeat poni, nunquam ipſe poterit
obligari: & ſic voluntas non poteſt efficaciter tendere in
obligationem ſub conditione, quæ apprehenditur ut im-
poſſibilis. Idem dic, ſi conditio ſit de re illicita facien-
da: tum quia in jure conditio turpis habetur impoſſibi-
lis, quum illud ſolum legitime poſſimus, quod licite
poſſumus: tum quia nemo poteſt obligari ad peccandum,
& ad id præſtandum, quod per ſe inducit, & allicit a-
lium ad peccandum. Idem eſt, ſi conditio ſit contra
ſubſtantiam contractus: nam impedit conſenſum ſubſtan-
tialem in ipſum contractum.

Excepi I. Matrimonium: quia *cap. ultim. de condit.*
Gregor. IX. ſtatuit, *ut conditiones appoſitæ in matrimo-*
nio, ſi turpes, aut impoſſibiles fuerint, debeant propter
ejus favorem pro non adjectis haberi. Ergo illis non
obſtantibus valet matrimonium ſecundum præſumptionem
fori externi ſupponentis tales conditiones non ſerio adji-
ci. Valet etiam in foro interno, ſi contrahentes ha-

beant intentionem generalem contrahendi ſecundum leges Eccleſiæ, prævalentem alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis, vel impoſſibilis eſſet contra ſubſtantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deeſt voluntas etiam implicita illud vere contrahendi; non enim poteſt quis ſimul velle efficaciter verum matrimonium, & ſimul aliquid velle, quod ipſum deſtruit: cujuſmodi eſt conditio impoſſibilis circa ſubſtantiam ejus, v. gr. modo poſſim pro arbitrio illud matrimonium diſſolvere.

Excepi 2. Ultimas voluntates, ut ſunt teſtamentum, legatum, & donatio mortis cauſa. Nam in illis conditiones impoſſibiles, vel turpes ex juris diſpoſitione habentur pro non adjectis, & diſpoſitio teſtatoris manet abſoluta, & valida, ex leg. 1. 6. & 14. §. *de condi. inſtit.* Et ex inſtit. *de hæred. inſtit.* Eo quod intentio diſponentis non cenſeatur his conditionibus alligata. Quod etiam valet in foro interno, ſaltem niſi conſtet de contraria voluntate diſponentis: nam homo recte præſumitur voluiſſe valide, & ſecundum leges diſponere de rebus ſuis, nec voluiſſe mori inteſtatus, nec in re tanti momenti ludere, & jocari, faciendo actum irritum: & ideo merito cenſetur ex errore potius, quam joco talem conditionem adjeciſſe, putando eſſe poſſibilem, & honeſtam; eoque fuiſſe animo, ut ſi impoſſibilem, vel turpem eſſe ſciret, eam non apponeret, aut ſaltem eam non exigeret, ſi alias diſpoſitio eſſet nulla.

Aliud autem leges ſtatuerunt de contractibus, & diſpoſitionibus inter vivos, quia illis per ſe loquendo nihil nocet contractum eſſe nullum, quum poſſint de novo contrahere, rejecta illa conditione impoſſibili.

3 „ Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur „ hæc conditio. *Si non nupſeris.* lib. 100. *de condit. & demon-* „ *ſtrat.* Idque in favorem matrimonii, ut Reſpub. augeatur. Sed „ poſtea jure codicis hoc reſtrictum eſt ad primas nuptias, ita ut „ in ſecundis hæc conditio vim habeat, & ſi contra facias, lega- „ tum amittas. Authent. *Cui relictum*, Cod. *de indicta viduit.* „ Item hæc conditio: *Si religionem non ingrediaris*, etiam pro „ non adjecta habetur ex authen. *de ſanct. Epiſcop. cap.* 37. in „ favorem religionis, qui eſt ſtatus majoris perfectionis. Hinc ſi „ mulieri relicti ſint mille aurei, *ſi nupſeris*, ei tradi debent, „ licet religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De conſenſu ad valorem contractus requiſito.

Quæſt. I. Quinam & *qualis conſenſus requiritur ad valorem contractus?*

Reſp. Ex communi ſententia conſenſus debet eſſe, 1. Verus, ſeu internus, & mutuus, ut patet ex ejus defi-

ni-

nitione. Hinc non ſufficit fictus, & mere externus: nam conſenſus fictus non eſt verus conſenſus, ſicut homo pictus non eſt verus homo. 2. Debet aliquo ſigno externo exprimi, alioqui conſenſus unius non poteſt cognoſci ab alio, nec proinde acceptari, & viciſſim: ſicque non poſſent convenire in idem. 3. Debet eſſe liber, & plene deliberatus: nam ſine plena deliberatione, ſeu advertentia nemo cenſetur velle ſuſcipere in ſe obligationem ex genere ſuo gravem: & quiſlibet contractus etiam late ſumptus, debet eſſe actus ſimpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit ficte, hoc eſt ſine animo vere contrahendi, vel ſe obligandi.

Reſp. Is 1. peccat contra juſtitiam, & quidem mortaliter in re gravi; & reus eſt mendacii pernicioſi. Nam in quolibet contractu, utrimque obligatorio lex juſtitiæ præſcribit, ut uterque vere contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2. Quamvis non obligetur directe, & immediate vi contractus ficti, qui nullus eſt; tamen tenetur in conſcientia ratione injuriæ alteri factæ, impedire damnum, quod inde alteri oriri poſſet, & illatum reſarcire, quia poſuit ejus cauſam per injuſtam deceptionem. Imo tenetur tollere deceptionem ipſam, & vere contrahere, contractumque ut verum implere; nam ex juſtitia tenebatur vere contrahere, & ſic injuriam fecit ficte contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, vere poſtea contrahendo: niſi tamen excuſaret aliqua alia juſta cauſa: quo caſu ſemper damnum ex deceptione ortum reſarciri debet.

Quæſt. II. *An conſenſus ex errore, vel dolo datus contractum invalidat?*

„ Nota. 1. Error eſt judicium falſum. *Dolus malus eſt omnis*
„ *calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallen-*
„ *dum, accipiendum alterum adhibita*, l. 1. §. *de dolo malo*.
„ Nota 2. Error, vel dolus poteſt eſſe, 1. Circa ſubſtantiam
„ rei, de qua contrahitur, ut ſi emas vitrum pro gemma l. 14.
„ §. *de contr. empt.* vel circa naturam contractus, ut ſi conſen-
„ tias in contractum, quem putas eſſe commodationem, quum ſit
„ locatio; vel circa motivum ſubſtantiale, ſeu principale contra-
„ ctus, ut ſi Titio promittas mille aureos, quia putas eſſe con-
„ ſanguineum tuum, quum non ſit. 2. Circa accidens, ſeu qua-
„ litatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis.
„ Porro in multis contractibus ratio perſonæ ſe habet tantum ac-
„ cidentaliter, ut in venditione, &c. In quibuſdam vero habet
„ rationem vel motivi ſubſtantialis, ut in donatione, & promiſ-
„ ſione liberali: vel ſubſtantiæ objecti, ut in matrimonio.
„ Nota 3. Illud cenſetur pertinere ad ſubſtantiam rei in con-
„ tractibus ad quod ex communi hominum uſu, vel diſpoſitione le-
„ gis præſumitur ſaltem implicite, & virtualiter reſtricta contra-
„ hentium intentio, ita ut illo ſublato tollatur intentio contra-
„ hendi.
„ Nota 4. Duplex eſt motivum contractus; unum intrinſecum,
„ ac ſubſtantiale quod eſt id, in quo voluntas primario fertur,
„ dum contrahit, ut in matrimonio acquiſitio dominii in corpus
„ conjugis, in emptione acquiſitio rei venditæ, &c. Et aliud ex-

„ trinſecum contractui, eſque cauſa tantum impulſiva ad contra-
„ hendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio, &c.

„ NOTA 5. Error, vel dolus poteſt eſſe antecedens, vel conco-
„ mitans. Antecedens eſt, qui dat cauſam contractui, ita ut ſine
„ illo non fuiſſet initus. Concomitans, ſeu incidens eſt ille, qui
„ non dat cauſam contractui, ſed ſolum alicui conditioni ejus,
„ aut circumſtantiæ, in quantum ſcilicet ſine illo contractus qui-
„ dem fuiſſet, ſed alia conditione, ver. gr. viliori pretio res
„ fuiſſet empta, ſi aliquis defectus innotuiſſet.

Reſp. 1. Quilibet error, vel dolus circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum, ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. *Eſt communis ſententia.* Quia deeſt conſenſus in aliquid ſubſtantiale, quod ignoratur; voluntas enim non fertur in incognitum, ex l. 11. & 42. §. *de contrahend. empt.* Et ex l. 9. Cod. *de jur. & facti ignor.* ibi: *Quum nullus ſit errantis conſenſus.* At ſine conſenſu circa omnia ſubſtantialia contractui, nullus eſt contractus, utpote a libera voluntate dependens, ut conſtat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamſi error ſit concomitans; quia illo poſito, non adeſt conſenſus ſubſtantialis, ob defectum cognitionis: *Quum non conſentiant qui errent: quid enim tam contrarium conſenſui, quam error?* l. 15. §. *de juriſdict.* At nihil ſubſiſtit ſine eo, quod eſt de illius ſubſtantia.

Hinc 1. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla eſt venditio; nam erratur in ſpecie contractus. 2 Venditio vaſis ærei pro aureo nulla eſt. 3. Nullum eſt matrimonium cum Berta, quæ putatur eſſe Titia. Item ſi quis falſo putans matrimonium eſſe ſolubile, velit tantum facere contractum ſolubilem, & potius non contrahere, nullum eſt matrimonium. Si tamen intendens facere contractum ſolubilem, habeat ſimul voluntatem generalem faciendi contractum, quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius conſenſus generalis, qui debet cenſeri abſolutus, & efficax.

Reſp. 2. Si error, vel dolus ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui, ex communi ſententia non irritat contractum: quia non tollit conſenſum circa ſubſtantialia. Unde ſi rem pluris emeris, quam valeat, tenet contractus; ſed venditor tibi reſtituere tenetur exceſſum pretii non ſolum ſupra ſummam, ſed etiam ſupra illud juſtum, quo, ſublato dolo, res vendita fuiſſet: quia exceſſus fuit dolo extortus, ideoque quoad illum facta eſt injuria. Nec contractus poteſt irritari a decepto; quia dolus, ſeu injuria non fuit cauſa contractus, & per reſtitutionem exceſſus pretii tollitur injuria, & deceptus conſtituitur in eo ſtatu, in quo fuiſſet, ſublato dolo. Imo etiamſi error, vel dolus circa accidentalia, vel cauſas, quæ alliciunt, aut avocant a contractu, det cauſam contractui, non invalidat contractum, ex l. 5. Cod. *de inut. ſtipul.* Et l. 5. Cod. *de reſcind. vendit.*

Quia

Digitized by Google

Quia quum error, vel deceptio non ſit circa ſubſtantialia, non impedit conſenſum ſubſtantialem, & ſic perficitur eſſentialiter contractus: accidentia enim, & extrinſeca non tollunt ſubſtantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet, etiamſi contrahatur cum paupere, eo quod putetur dives. Nec refert, quod ſi ſciviſſes illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxiſſes: nam actus iſte voluntatis, qui ſub conditione talis cognitionis futurus fuiſſet, non eſt actu, nec virtualiter, & ſic nihil efficit, nec impedit conſenſum actualem abſolutum, ac ſufficientem: alioqui omnes fere contractus nulli eſſent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expreſſe, vel implicite non vult contrahere, niſi objectum ſit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa ſimul cum ſubſtantia rei ingreditur objectum ſubſtantiale contractus, & non eſt voluntas contrahendi, niſi poſita illa qualitate tanquam conditione.

Reſp. 3. Quoties error, vel dolus circa qualitatem, dans cauſam contractui, provenit a parte contrahente, contractus etſi validus, poteſt reſcindi pro voluntate decepti, ſi ſolubilis ſit: unde non eſt omnino firmus. *Eſt communis ſententia*. Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & reſtituendo deceptum in eum ſtatum, in quo erat ante contractum, & ſic reddendo omnia infecta, ſi deceptus velit. Præterea *fraus, & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de empt.* ac proinde deceptus habet jus diſſolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, ſi voluerit conſenſum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem abſolute, & irrevocabiliter, quum ſit validus, nec habeat jus eum reſcindendi: deceptum vero revocabiliter, & conditionate tantum, ſi nolit contractum reſcindere: qui ſi velit ſtare contractui, tenetur deceptor exceſſum pretii pro merce vitioſa accepti reddere. Imo juxta De Lugo, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem, quæ dat cauſam contractui, poteſt deceptus diſſolvere contractum: quia ſenſus taliter contrahentium hic eſt, ut nolint irrevocabiliter ſe obligare, niſi ſtante veritate eorum, quibus alter contrahens inducitur ad contrahendum.

Dixi, *Si ſolubilis ſit*. Nam in iis, quæ conſtituunt ſtatum ex natura ſua firmum, & irrevocabilem, qualia ſunt matrimonium, & profeſſio religioſa, voluntas naturæ rei, de qua agitur, accommodat ſe, & conſentit abſolute, irrevocabiliter, independenter ab aliis conditionibus, quæ non ſunt de ſubſtantia talis contractus.

Si vero talis error, vel dolus dans cauſam contractui proveniat non a parte contrahente, ſed aliunde ipſa inſcia, tunc non ſolum valet contractus ob conſenſum

circa ſubſtantialia, ſed etiam reſcindi nequit a decepto.
ſtæ multi. Quia pars contrahens non fecit ei injuriam;
unde nec tenetur reſtituere alium in priorem ſtatum, ac
libertatem, ſed ſolum rem adducere ad æqualitatem.
Deceptor vero tenetur refarcire damnum illatum, quum
ſit cauſa illius injuſta.

Excipe promiſſionem gratuitam, & donationem libera-
lem: nam poſſunt revocari pro arbitrio decepti, ſi error,
vel dolus circa notabilem quantitatem cauſam dederit,
quamvis is non proveniat a promiſſario, vel donatario:
quia in illis pactis unus ſolum ſe ſponte, & ex liberali-
tate ſe obligat, ideoque pendet ab illius ſolius volunta-
te, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem,
quam voluerit, qualis eſt hæc, ut nolint obligari ſaltem
irrevocabiliter, ſi notabilis ſit error, vel mutatio. Aliud
eſt de contractibus oneroſis, ſeu reciprocis, qui pendent
a voluntate duorum ſeſe mutuo obligantium, qui ſic in-
vicem obligari volunt, ut ſecluſo errore circa ſubſtantiam
rei, vel contractus, & dolo quolibet dante cauſam con-
tractui, & ab altero contrahentium proveniente, reſcin-
di non poſſint ab alterutro; alioqui ſæpe nulla foret con-
tractuum ſecuritas, & pateret via innumeris litibus: nam
facile alteruter ſibi perſuaderet ſe fuiſſe deceptum. Exci-
piuntur ſponſalia, in quibus major libertas deſideratur,
eo quod ordinentur ad mutuum amorem, & ad contra-
hendum indiſſolubile matrimonii vinculum.

Quæſt. III. *An validus, & firmus ſit contractus ex
metu celebratus?*

„ NOTA: Duplex eſt metus, levis, & gravis. Metus gravis a-
„ lius eſt abſolute gravis, alius reſpective. Metus gravis abſolute,
„ & qui dicitur cadens in conſtantem virum, eſt metus alicujus
„ mali in ſe gravis, quo vir fortis commoveri ſolet; ut metus mor-
„ tis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bo-
„ norum, amiſſionis ſtatus, &c. ſive hæc mala immineant timenti,
„ ſive ejus liberis, parentibus, conjugi, vel conſanguineis. Ad me-
„ tum gravem revocatur metus reverentialis, ſeu timor habendi pa-
„ rentem, vel ſuperiorem infenſum, ſi hæc offenſio putetur ma-
„ gna, diuturna, ac moleſta, vel cum gravibus minis, aut ver-
„ beribus conjuncta ſit. Metus gravis reſpective dicitur, qui eſt
„ alicujus mali, quod etſi non commoveret virum conſtantem,
„ tamen fœminæ, vel ſeni, vel puero, vel homini meticuloſo
„ formidandum merito videtur; nam hi omnes non minus concu-
„ tiuntur levioribus malis, quam viri fortes gravioribus. Porro
„ ut metus cenſeatur gravis, neceſſe eſt ut malum, quod time-
„ tur, veriſimiliter immineat, alioqui vanus eſſet timor. Igitur
„ metus gravis eſt, quo timetur malum veriſimiliter impendens,
„ & grave, vel abſolute, ſeu ſecundum ſe, vel reſpective ad ti-
„ mentem. Metus vero levis eſt, quo timetur malum leve, vel
„ grave, ſed non veriſimiliter impendens.

Reſp. I. Contractus ſtricte ſumptus, ex metu gravi
injuſte ad extorquendum conſenſum incuſſo factus, ex
communi ſententia validus eſt. 1. Jure naturæ; quia
me-

metus gravis non impedit voluntarium, ac liberum ſufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit uſum rationis, nec ſufficientem deliberationem: voluntas enim non poteſt cogi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potius quam naufragium.

Nec obſtat, quod contrahens nollet contrahere, ſi metus abeſſet: nam ut ſupponitur vere conſentit; & conditio nihil ponit in re, ſed relinquit abſolutam electionem ad vitandum majus malum. Et vero hæc duo diverſa ſunt: *Volo contrahere, & nollem contrahere, ſi metus abeſſet*. 2. Jure poſitivo, exceptis quibusdam. *Prob.* tum Jure Canonico cap. 2. *de iis, quæ vi, &c.* ibi: *Quæ metu, & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari*. Ergo ſunt ſolum irritanda; tum civili, l. 21. §. *de eo, quod metus cauſa*; & l. ult. Cod. *de iis, quæ vi, &c.* ibi: *Venditiones, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari*. Ergo ante ſententiam non ſunt irritæ.

Obj. Aliquas leges. *Reſp.* Senſus illarum legum eſt, quod contractus ex metu injuſto facti, ſint irritandi, non ſint firmi, nullius ſint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum paſſi, quatenus ad ejus arbitrium reſcindi debent, imo ab ipſo reſcindi poſſunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injuſto facti, qui jure poſitivo ſunt irriti, ſcilicet, 1. Matrimonium, cap. 15. *de ſponſal.* Ratio eſt, quia ſi eſſet validum, quum natura ſua ſit indiſſolubile, injuria non poſſet tolli, & inde graviſſima incommoda ſequerentur. 2. Profeſſio religioſa, cap. 1. *de iis, quæ vi, &c.* Ratio eſt, quia profeſſio religioſa eſt matrimonium ſpirituale, & vinculum indiſſolubile ex parte profeſſi, quod perinde tam perfecte voluntarium, ac liberum eſſe convenit, quam carnale. 3. Promiſſio dotis, vel ejus ſolutio, l. 21. §. *de eo, quod metus cauſa, &c.* Ratio eſt, quia dos eſt acceſſoria ad matrimonium, unde ejus naturam ſequi debet, ſicque maximam etiam libertatem requirit. 4. Promiſſio, vel traditio rerum Eccleſiæ, cap. 2. *de jurejur.* Ratio eſt, conſervatio rerum Eccleſiæ. Et vero ſi alienatio rerum Eccleſiæ ſponte facta ſine ſolemnitatibus non valet, multo magis non valet, ſi ſit metu extorta. 5. Juriſdictio metu gravi extorta, ex l. 2. *de judic.* 6. Secundum multos, ſpolia metu extorta; quia ſunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem ſicut ipſum requirunt. Fieri enim non poteſt, ut ſi quis promiſſione ſua obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quod invalide contrahitur a perſona, gravi metu injuſto compulſa.

Dubitatur de contractu facto cum pupillo, per authoritatem Tutoris metu extortam.

P 5 *Reſp.*

Reſp. 2 Contractus factus ex metu etiam reſpective gravi injuſte incuſſo ad extorquendum conſenſum, juxta communem ſententiam poteſt reſcindi arbitrio metum paſſi, ſicut dictum eſt de dolo, unde non eſt omnino firmus. Quia qui metum injuſte intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit cauſa contractus alioqui non futuri. Ergo tenetur tollere, ac reſarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læſum in priorem ſtatum libertatis reſtituere, damnaque omnia compenſare etiam ante omnem ſententiam; ac proinde metum paſſus habet jus recuperandi ſuam priorem libertatem independenter a ſententia judicis. Poteſt tamen, ſi velit, ſtare contractui invito injuriante, quum non ſit per ſe irritus, & injurians non habet jus eum reſcindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, poteſt contractum diſſolvere, vel cogere venditorem ad ſtandum contractui.

Imo tertius poſſeſſor tenetur reddere metum paſſo rem metu injuſto extortam, ſi hic eam repetat, ex l. 14. §. *de eo, quod metus cauſa, &c.* Quia revocato conſenſu res illa pertinet ad priorem poſſeſſorem, & non potuit ad alium tranſire, niſi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad ſuum priorem dominum ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiamſi metus non a contrahente, ſed a tertio incuteretur, idque jure naturæ. Quia conſenſus per injuriam extortus non transfert rem ſolide, & irrevocabiliter, ſed eo modo, ut maneat jus in rem, & non ſolum in perſonam, quæ injuriam intulit: par enim non eſt, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem ſuam amittat. Præterea ratione injuriæ res eſt in priorem ſtatum reſtituenda: ergo obnoxia eſt reſtitutioni ubicumque fuerit. Aliud eſt de errore, vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniens a tertio: quia non impedit voluntarium perfectum circa ſubſtantialia. At metus a quovis incuſſus ad extorquendum conſenſum, reddit illum minus voluntarium quoad ſubſtantiam. Cæterum conſtat, contractus in tali caſu poſſe reſcindi authoritate judicis, & dari actionem non ſolum in perſonam, quæ metum intulit, ſed etiam in rem, ad quemcumque pervenerit, l. 6. §. *de eo, quod metus cauſa.*

Dixi 1. *Metu gravi.* Nam metus levis, etiam reſpective, qui in jure dicitur vanus, non præſumitur dediſſe cauſam contractui: & ob hanc præſumptionem, & ne multiplicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad reſcindendum contractum. Tamen ſi metus levis injuſtus vere dederit cauſam contractui, ita ut eo ſublato non fuiſſet datus conſenſus, juxta multos poteſt in foro conſcientiæ reſcindi contractus pro voluntate metum paſſi. Quia, qui metu injuſto, licet levi, extorquet conſenſum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere, ac reſarcire reſtituendo

coactum in priorem ſtatum: unde hic habet jus ad hanc reſtitutionem, & redditionem rei ſuæ, ſi velit reſcindere contractum.

Hinc, qui metu injuſto ſive gravi, ſive levi conſenſum extorſit, tenetur in conſcientia reſtituere id, quod ex tali contractu accepit, ſi coactus velit, & inſuper totum lucrum ceſſans, & damnum emergens compenſare, quum per injuſtam coactionem ſuam fuerit illorum cauſa, coactus autem tenetur viciſſim accepta reſtituere, ſi contractui ſtare nolit; nam non habet juſtum titulum ea retinendi.

Dixi 2. *Metu gravi etiam reſpective*, ſcilicet ad fragilitatem talis perſonæ, ut docet communis, aut ſaltem longe communior ſententia. Nam metus reſpective gravis idem præſtat, quod metus abſolute gravis; homines enim meticuloſæ indolis non minus commoventur levibus malis, quam viri fortes gravioribus: ideoque metus reſpective gravis voluntarium, ſeu repugnantiam æque creat.

Dixi 3. *Injuſte incuſſo*. Nam ſi metus fuerit juſtus, id eſt de malo debito, quod alter jure inferre poteſt, contractus non poteſt reſcindi a coacto, quia in illo nulla injuria intervenit, quæ ſola reſcindendi cauſa eſt.

Dixi 4. *Metu incuſſo ad extorquendum conſenſum*. Nam ſi metus fuerit alia de cauſa incuſſus ab alio tertio etiam injuſte, contractus non poteſt reſcindi: ut ſi quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur, vel ſpolietur, alteri, qui injuriæ non eſt particeps, promittat pecuniæ ſummam, ut eum liberet; tenetur promiſſa complere. Quia tunc metus non eſt proprie cauſa contractus, ſed ſolum occaſio; nec contractus eſt metu extortus: ſed quum metus ſit ob aliam cauſam injectus, adhibetur ſponte contractus tanquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injuſte incuſſit, tenetur ad reſtitutionem damnorum; nam eſt illorum prima cauſa, vel ſaltem occaſio injuſta, ex cap. ult. *de injur.* Idem dic de metu a cauſa naturali, vel interna orto: nam talis metus circa omnem injuriam provenit, & a nullo alio, quis ad contrahendum compellitur, niſi a ſe ipſo.

Porro ſi contractus licitus juramento firmatus ſit, non poteſt reſcindi niſi a ſuperiore.

CAPUT III.

De iis, qui contrahere poſſunt.

Quæſt. I. *Quinam generatim valide poſſint contrahere?* *Reſp.* Ii omnes, & ſoli uſu rationis præditi, qui liberam habent bonorum adminiſtrationem, ſeu legitimam facultatem diſponendi de il-

lis. Quia quum contractus ſit actus humanus, qui ſolum humano modo, id eſt, cum advertentia, & libertate fieri debet, requirit rationis uſum; & quum ſit actus, quo de re aliqua diſponitur, requirit in contrahente liberam facultatem diſponendi. Poſito autem libero rationis uſu, & jure diſponendi non ligato, nihil ultra poteſt requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc non poſſunt valide contrahere infantes, amentes, ebrii, furioſi, prodigi, curatorem habentes, &c.

Quæſt. II. *An uxor poſſit contrahere?*

Reſp. Uxor non poteſt contrahere, nec diſponere de bonis familiæ, & de dote, ejuſque fructibus, marito præſente, & valente bona illa adminiſtrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis, & dimidiæ partis bonorum communium proprietas pertineat ad uxorem, tota tamen adminiſtratio bonorum familiæ, & dotis pertinet ad virum, utpote caput familiæ. Poteſt autem ipſa diſponere de aliis bonis, quæ præter dotem attulit, & ſibi reſervavit, quum horum habeat & proprietatem, & adminiſtrationem.

Dixi, *Marito præſente, &c.* Nam ſi ſit abſens, ſi amens, vel fatuus, tunc uxor bona familiæ diſpenſare poteſt. Si item maritus expreſſe, vel tacite conſentiat in impenſas, & contractus uxoris; vel ſit irrationabiliter invitus, ut ſi recuſaret ea, quæ ſunt neceſſaria ad ſuam, & familiæ ſuſtentationem congruentem, poteſt uxor in his caſibus uti bonis familiæ, ſed prudenter, & moderate.

Quæſt. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor poſſint contrahere?*

„ NOTA. 1. Infans eſt, qui nondum ſeptennium complevit. A ſeptennio uſque ad decimum cum dimidio dicitur infantiæ proximus, ſi ſit mas; vel uſque ad nonum cum dimidio, ſi ſit fœmina. Pubes eſt, qui habet annum 14. completum ſi ſit mas: vel duodecimum ſi ſit fœmina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertati proximus cenſetur maſculus, a decimo anno cum dimidio uſque ad annum 14. completum, & fœmina a nono cum dimidio uſque ad 12. completum.

„ NOTA. 2. Pupillus eſt impubes, qui deſiit eſſe ſub poteſtate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor eſt pubes, qui annum 25. nondum complevit, quo completo dicitur major.

„ NOTA. 3. Conſtat inter omnes 1. Pupillum infantiæ proximum, ne naturaliter quidem obligari ob defectum ſufficientis judicii, vel ſaltem ob periculum talis defectus; nam jura illius contractibus reſiſtunt, omnemque obligationem tollunt, *inſtit. de inutil. ſtipul*. 2. Minorem, qui curatore caret obligari tum naturaliter, tum civiliter ex contractu alienationis bonorum mobilium, quæ ſervando ſervari non poſſunt: quia minor curatore carens poteſt per ſe ſolum, quod poſſet cum conſenſu curatoris, ſed poterit petere reſtitutionem in integrum, ſi ex contractu fuerit læſus, L. 3. Cod. *de integr. reſtit.*

Reſp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter

ter ex contractu etiam de bonis caſtrenſibus, & cum conſenſu patris facto, *inſtitut. de inutil. ſtipul.* Si pubes ſit, poteſt de bonis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus, etiam ſine conſenſu patris contrahere, & obligari etiam civiliter. Nam horum liberam adminiſtrationem habet. At non poteſt de adventitiis, nec de profectitiis diſponere ſine conſenſu patris, quia non habet illorum liberam adminiſtrationem.

Reſp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, ſi cum conſenſu tutoris, & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, ex l. 13. §. *de author.*, *& conſenſu tutor.* Secus de immobilibus, & mobilibus pretioſis, quæ ſervando ſervari poſſunt: nam hæc valide alienari nequeunt ſine decreto judicis, l. 4. Cod. *de prædiis minor.* & l. 22. Cod. *de adminiſtr. tutor.* Quod ſi ſine conſenſu tutoris, vel curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, juxta multos obligantur naturaliter, ſed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli poteſt beneficio reſtitutionis in integrum; ita ut, qui aliquid ab illis accepit, non teneatur reſtituere ante ſententiam. Sed alii probabilius negant eos obligari naturaliter, niſi quatenus facti ſunt ditiores. Quod Prob. 1. Ex inſtit. *Quibus alienare licet;* ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem ſine tutoris authoritate alienare poſſe .... nec debitum ſolvere ſine authoritate tutoris poſſe, quia id, quod ſolvunt, non ſit accipientis; quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris authoritate conceſſa ſit.* Et ex l. 11. §. *de acquir. rer. dom.* ibi: *Pupillus quatenus ad acquirendum non indiget tutoris authoritate: alienare vero nullam rem poteſt niſi præſente tutore authore.* Quoties autem contractus legibus ſimpliciter irritantur ſine expreſſa limitatione ad forum externum, intelligi debent irritari etiam in foro conſcientiæ, ideoque nullam parere obligationem. 2. Quia ad valide contrahendum etiam in foro conſcientiæ requiritur libera bonorum adminiſtratio, qua carent pupilli, & minores. Jam vero leges illæ, quæ dicunt pupillum ſine authoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus eſt ditior ex contractu, & in quantum factus eſt ditior.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, pupillus pubertati proximus ſine authoritate tutoris valide contrahit cum majore in ſuum commodum, non autem in ſuum incommodum, ex inſtit. *de author. tutor.* Quod jura ſtatuerunt in favorem ætatis illius, ut ſcilicet minoribus ætas in damnis ſubveniret, & in proſpere geſtis non obeſſet. Hinc ſi pupillus ſine authoritate tutoris aliquid emerit, non poteſt venditor pupillum compellere ad dandum pretium: ſi tamen velit pupillus ſtare contractui, cogere poteſt venditorem actione civili ad tradendam rem pro

pretio

pretio conſtituto. Sed ſi venditor pupillo mercem tradidit non recepto pretio, poteſt repetere mercem ſuam, & pupillus tenetur in conſcientia eam reſtituere; nam nemo licite locupletari poteſt cum alterius injuria, vel jactura, ex regul. jur. 48. in 6. Quod ſi dolo, vel culpa pupilli res tradita perierit, eam ſolvere cogitur, l. 1. §. *depoſ.*

Quæ autem dicta ſunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente ſine conſenſu curatoris ſui. Nam curator non minus datur rebus minorum adminiſtrandis, quam tutor rebus pupillorum: unde minor habens curatorem pupillo quoad bona, & contractus æquiparatur.

Quæſt. IV. *An pupillus, vel minor teneatur ſolvere pecuniam, quam ſine conſenſu tutoris, vel curatoris mutuam accepit?*

Reſp. Tenetur, ſi eam in uſus neceſſarios, vel utiles impenderit, ex l. 5. §. *de auth. & conſenſu tutor.* ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus eſt*. Ex pecunia autem in tales uſus conſumpta factus eſt ditior: nam tantundem ſuis rebus pepercit. Et vero iniquum eſt quemquam locupletari cum damno alterius maxime bona fide mutuantis. At non tenetur, ſi eam in uſus inutiles conſumpſerit, quia leges volunt, eum nullo modo obligari, ne ejus bona inutiliter conſumantur, ex l. cit. & l. 59. §. *de oblig. & act.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur*. Leges autem, quæ videntur ſignificare obligationem pupilli, intelligendæ ſunt ſecundum l. 5. §. *de author. & conſenſu tutor.* citatam; nempe ſupponitur, pupillum ex accepto mutuo locupletiorem factum eſſe. Excipe, niſi mutuans bona fide putaverit, pupillum eam pecuniam impendere velle in ſuam utilitatem; nam tunc naturalis æquitas ſolutionem exigit, nec lex intendit privare debito alterum bona fide procedentem, & gratificare volentem.

PARS II.

De Contractibus in ſpecie.

CAPUT PRIMUM.

De Promiſſione.

Quæſt. I. **Q***uid eſt promiſſio?*

Reſp. Eſt actus voluntatis exterius expreſſus (nam de promiſſione facta homini hic agitur) quo quis ſe obligat alteri ad aliquid: ſive eſt de-

deliberata fidei obligatio, facta alteri de re aliqua licita, & poſſibili. Duplex eſt, nempe onerosa, qua onus alteri viciſſim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, qua nullum onus alteri imponitur. Si promiſſio fiat certa verborum formula, qua unus rogat, & alter promittit, dicitur ſtipulatio, v. g. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

Quæſt. II. *Quænam requiruntur, ut promiſſio valeat, & obliget?*

Reſp. Ex communi ſententia, iſta. 1. Voluntas ſe obligandi, ex l. 3. §. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non eſt ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non eſt ſatis dicere: *Promitto me hoc facturum*, ſi ſolum intendas ſignificare animi propoſitum, non autem te obligare; nam ſimplex propoſitum eſt mera voluntas faciendi aliquid, ſed abſque animo ſe obligandi. Sufficit tamen voluntas ſe obligandi virtualis, & implicita, quam habet, qui ſciens promiſſionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipſo vult ſe obligare; qui enim vult cauſam, vult implicite effectum, qui ex illa neceſſario oritur: ſicut, qui vult antecedens, vult neceſſario conſequens. Omnis autem promiſſio neceſſario parit obligationem, ſi acceptetur. Idem dic etiam, ſi quis ignoret obligationem ex promiſſione oriri, modo velit facere promiſſionem veram, qualis ab aliis fieri ſolet; nam tunc habet voluntatem implicitam ſe obligandi; ſicut baptizans, cum ſola intentione faciendi, quod Chriſtiani faciunt, quum baptizant, habent voluntatem implicitam faciendi Sacramentum, licet ignoret quid illud ſit.

2. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id, quod agitur; Quia quum hæc obligatio ſit onus quoddam, quod voluntarie ſuſcipitur, non debet cenſeri impoſitum, niſi adſit plenus conſenſus, qui nequit eſſe ſine plena advertentia, ſufficiente ad peccatum mortale; & ideo promiſſio debet etiam eſſe libera, quum ſit actus humanus, quo homo voluntarie, ac libere ſe obligat.

3. Ut abſit error, & dolus circa ſubſtantiam rei, vel cauſam finalem: alioqui deeſſet conſenſus ſubſtantialis.

4. Ut ſit ſpontanea: nam ſi per vim, vel metum ſit extorta, non obligat ſaltem irrevocabiliter, & ſimiter, niſi ſit jurata, ex c. 6. *de jurejur.* ibi: *Debitores ad ſolvendas uſuras, in quibus ſe obligaverant, cogi non debent. Si vero de ipſarum ſolutione juraverint, cogendi ſunt domino reddere juramentum.* Quia ſaltem promiſſio ſic facta poteſt irritari a promittente, qui ob injuriam acceptam habet jus, ut in priorem ſtatum, ac libertatem reſtituatur, & ut ſic accepta ei reſtituantur. *Talis obligatio tollitur per coactionem: quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promiſſum non ſervetur*, ait S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. quod præſertim procedit de promiſſio-

miſſione gratuita; nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coacte.

Ad vim ſaltem in promiſſione gratuita, quæ debet eſſe omnino ſpontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate conſentit, eo quod non audeas contradicere: item preces valde importunæ, quibus res promittitur, vel obtinetur repugnante voluntate, & ſolum ad moleſtiam precum repellendam, quæ aliter ſine majore incommodo repelli nequeat.

5. Ut ſit de re licita, & poſſibili. Nam nemo poteſt obligari ad rem illicitam, vel impoſſibilem. Hinc nulla eſt promiſſio rei jam promiſſæ alteri. Valet tamen promiſſio facta homini de bono minore, licet impeditivo majoris boni; nam minus bonum poteſt ei magis placere, quam majus: ſecus de Deo.

6. Ut ab homine, cui ſit, acceptetur. Quia ſine utriuſque patris conſenſu nullum eſt pactum, quod l. 3. §. *de pollicit.* definitur: *Duorum conſenſus, atque conventio*; & ſic nulla obligatio ex eo oritur, l. 1. §. *de pact.* Præterea ſicut promiſſio, vel obligatio onerosa tacitam hanc habet conditionem: *Si alter viciſſim ſe velit obligare*, qua ſublata non obligat: ſic etiam gratuita promiſſio, & donatio hanc tacitam habet conditionem: *Si acceptetur*; qui enim promittit, vel donat, non cenſetur animum ſe obligandi habere, donec alter acceptet, & rem ſibi gratam fore declaret, quum velit ei gratificari.

Hinc promiſſio, & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. Promiſſio tamen moraliter durat, ut oblata, quamdiu non revocatur, vel ab alio non cenſetur recuſari: unde ſi illa nondum revocata acceptetur poſt intervallum temporis, perinde obligabit, ac ſi ſtatim acceptata fuiſſet. Idque locum habet in aliis contractibus. Porro juxta multos, ut promiſſio gratuita, non onerosa, cenſeatur acceptata, regulariter ſufficit taciturnitas ejus, cui ſit, ex reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, conſentire videtur.* Quæ præcipue valet in iis, quæ ſolum tacentis commodum continent. Regula ſequens: *Is, qui tacet, non fatetur, ſed nec utique negare videtur*, procedit in promiſſionibus onerosis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ ſiunt Civitati, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſas: quamvis enim jura non loquantur expreſſe, niſi de pollicitationibus factis civitati ad reſtaurandas ruinas, &c. l. 3. & 4. §. *de pollicit.* tamen id extendunt Doctores ad pollicitationes, & donationes ad pias cauſas; quia hæ æquiparantur iis, quæ ſiunt civitati, ſi privilegia ſpectentur, ex l. 18. & 23. Cod. *de ſacroſanct. Eccleſiis*: Sed tunc intervenit acceptatio Reipub. aut Eccleſiæ; vel leges ſolum volunt, ut tales promiſſiones non poſſint pro libito revocari, ſed ſemper poſſit acceptari, & promiſſum peti.

7. Ut promiſſio exterius ſignificetur: nam alioqui non poſſet

poſſet acceptari. Hinc ſi ſit mere interna, non obligat, niſi facta ſit Deo, a quo utpote cordium inſpectore ſtatim acceptatur. Unde ſi promiſſio fiat alicui ſolum ob Dei honorem, v. g. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, ſtatim obligat antequam acceptetur a paupere: quia talis promiſſio cenſetur eſſe votum, quod ſtatim obligat, utpote ſtatim acceptatum a Deo.

Quæſt. III. *An quævis promiſſio etiam gratuita, obliget ſub mortali in re gravi?*

Reſp. Affirm. Ita S. Antonin. Azor, Leſſius, Vaſq. Sanch. Reginal. & alii communius.

Prob. Quia 1. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, ſi materia ſit gravis. 2. Promiſſio acceptata inducit obligationem juſtitiæ, quæ gravis eſt in re gravi: nam obligatio juſtitiæ eſt ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: ſed promiſſio etiam gratuita hoc jus parit: promittere enim non eſt ſolum affirmare ſe daturum, vel facturum aliquid, ſed eſt inſuper ſe obligare alteri, ideoque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi ſenſu. Unde homines queri ſolent, factam ſibi eſſe injuriam, dum violatur promiſſio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem, quod tranſit ad hæredes: ac proinde gravis eſt injuria, ideoque mortalis, ſi violetur jus ad rem gravem promiſſam. 3. Promiſſio, quæ fit per formam ſtipulationis, vel coram notario, & teſtibus, obligat ex juſtitia, quum det actionem in foro externo, cujus ſententia ſpectat huc, ut ſuum cuique jus reddatur. Horum autem aſſiſtentia non addit novam obligationem, ſed ſupponit, & facit ſolum ad majorem ſecuritatem. 4. S. Auguſt. l. 1. *de Doctr. Chriſt.* c. 36. generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus eſt.* 5. Et ex Tullio lib. 1. offic. *Fides eſt juſtitiæ fundamentum, dictorum, conventorumque conſtantia.* Ergo qui in promiſſis fidem non ſervat, juſtitiæ fundamentum, quo pacta nituntur, evertit. At hoc eſt ex ſuo genere graviter inordinatum. 6. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promiſſio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, qua fides data ſervatur, eſt ſpecies juſtitiæ, quatenus reddit unicuique jus ſuum ex promiſſione debitum, quamvis ſit juſtitia minus ſtricta, dum promiſſio eſt gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ, & acceptatæ violatio eſt quædam injuſtitia, & quidem ex genere ſuo turpis, hominemque reddens contemptibilem; & dicitur infidelitas.

Porro conſentiunt omnes, eum, qui non implet promiſſionem gratuitam, teneri refarcire damna inde ſecuta, quum dederit illis cauſam, non ſervando fidem datam, & ſic decipiendo. Idem dic, etiamſi ficte promiſerit: quia fuit cauſa damni per deceptionem: ideoque per injuriam. Non eſt tamen obligatio compenſandi lucrum ceſſans ex re liberaliter promiſſa, eo quod ſuo tempore

non

non fuerit data, quia promiſſio gratuita non obligat ex juſtitia tam ſtricta, quam promiſſio onerosa; nam illa dat ſolum jus rem promiſſam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet a ſola promittentis voluntate, qui non intendit ſe obligare niſi ad dandam rem promiſſam.

„ NOTA. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur „ in violatione promiſſionis gratuitæ, quam onerosæ, vel in fur- „ tis: quia minus invitus cenſetur promiſſarius, quod res gratis „ promiſſa recuſetur, quam ſi res propria æqualis valoris auferatur.

Quæſt. VI. *Ad quid obligat promiſſio facti alieni?*

Reſp. Obligat ad procurandum ſincere, & bona fide factum alterius. Nam promittens factum alienum, eo ipſo cenſetur velle ſe obligare ad illud procurandum, alioqui ad nihil obligaret promiſſio illa, & nulla eſſet; nam non poteſt obligare ad ipſum factum alienum; quia ut alienum non eſt in promittentis poteſtate; & ad impoſſibile obligari nemo non poteſt, *Ita Molin. Sanch. de Lugo, & alii.*

Quæſt. V. *An promiſſio facta ob cauſam turpem, ſeu opus illicitum obliget?*

Reſp. 1. Omnis promiſſio, & pactio de re illicita facienda, non obligat, & nulla eſt jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo poteſt obligari ad peccandum. Quod ſi jurata ſit, juramentum eſt invalidum; quum non ſit vinculum iniquitatis. Imo promiſſor tenetur retractare ſtatim promiſſionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Reſp. 2. Multi docent, imo De-Lugo aſſerit eſſe communem ſententiam Theologorum, poſt opus malum patratum obligari promiſſorem ad ſolutionem pretii promiſſi, ſi datio, & acceptio nulla lege ſit prohibita, nec irritata. Quia 1. Promiſſio matrimonii facta puellæ ſub conditione quod faceret ſui copiam, quamvis ante copulam non obliget, poſt eam tamen ex juſtitia obligat promittentem ad ſervanda promiſſa. Quæ ſi non perficeret, poſtquam puella ex parte ſua implevit conditionem, injuriam ei faceret, & inæqualitatem inter ſe, & illam poneret. 2. In illis pactis intervenit duplex promiſſio, una abſoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera eſt conditionalis, & ex ſuppoſitione conditionis poſitæ: ſicut poſſum pauperi promittere: *Si peccavero dabo tibi eleemoſynam.* Quæ pactio perficitur poſita conditione turpi, oriturque obligatio ex vi conſenſus ut ſequentis, non ut antecedentis opus malum; 3. Poſita conditione impletio rei promiſſæ non eſt turpis; nec enim promiſſum impletur ob cauſam turpem, ſed ut fides data ſervetur. Quod ſi quis pretium promiſſum ſolvat eo quod crimen patratum ſit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum, ſed hoc eſt per accidens, & ex ejus malitia; nam poteſt, & debet ſolvere præciſe, ut fides data ſervetur.

Alii

Alii vero negant tunc obligare; quia pactiones ob cauſam turpem in utroque jure abſolute, & indiſtincte decernuntur *nullius eſſe momenti*, *nullam obligationem inducere*, *nullam vim habere*, c. ult. *de pactis*, ubi Greg. IX. ait: *Etiam juxta legitimas ſanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impoſſibilis de jure, vel facto, nullam obligationem inducit*. Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus, turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti*. Et l. 6. cod. de pact. *Pacta, quæ contra leges, conſtitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris eſt*. Item l. 5. Cod. *de legib.* Sed priores reſpondent, his legibus ſignificari tales pactiones non valere ante opus patrarum, neque poſt patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promiſſionibus oneroſis oritur.

Quæſt. VI. *Quænam promiſſiones ſecundum omnes ſunt jure poſitivo irritæ?*

Reſp. Sequentes. 1. Promiſſiones, quæ dant occaſionem peccandi; ut ſi alteri promittas te remiſſurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuria, &c. l. 27. §. *de pact.* quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2. Promiſſiones, quibus adimitur poteſtas diſponendi de rebus ſuis, v. g. promiſſio non condendi, aut non revocandi teſtamentum, non inſtituendi alium hæredem niſi talem; quia hæc omnia ſunt contra bonos mores civiles, hoc eſt, quos expedit eſſe in republ. bene inſtituta. 3. Beneficii eccleſiaſtici nondum vacantis promiſſio quovis modo facta, eſt illicita, & nulla, ex Conc. general. Later. III. c. 8. etiamſi nullum in particulari promittatur, c. 2. *de conceſſ. præbend.* in 6. ne detur occaſio optandi mortem poſſeſſoris. Unde nec licet illud petere, quum ejus promiſſio ſit vetita.

Quæſt. VII. *Quandonam promiſſio acceptata, & valida deſinit obligare?*

Reſp. Ex communi ſententia, in his caſibus. 1. Si res promiſſa fiat inutilis, vel noxia promiſſario; nam tunc ceſſat eſſe materia promiſſionis, eſtque contra finem illius: vel ſi ejus impletio fiat illicita, aut impoſſibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum, vel impoſſibile. 2. Si is, in cujus commodum facta eſt, remittat: nam tunc cedit juri ſuo, & ſic tollit obligationem promittentis. 3. Quando cauſa finalis, ob quam promiſſio facta eſt, non extat; ut ſi promiſeris alteri propter beneficium, quod putas te ab illo accepiſſe, quum non acceperis: quia non promiſiſti, niſi ex hac ſuppoſitione falſa; & eſt error in cauſa finali, ſeu motivo ſubſtantiali. Item ſi talis cauſa ceſſet, ut ſi promiſeris aliquid ob paupertatem, & hæc ſublata jam ſit; nam non intendiſti te obligare ad dandum, niſi ſubſiſtente cauſa finali tempore executionis. 4. Quando duo ſibi viciſſim aliquid promiſerunt, & alter non vult promiſſa præſtare ex c. 3. *de jurejur.*

&

& ex reg. jur. 75. in 6. ibi: *Fruſtra ſibi fidem quis poſtulat ab eo ſervari, cui fidem a ſe præſtitam ſervare recuſat.* Nam tunc ſit mutua compenſatio, & promittens non cenſetur promiſiſſe niſi ſub tacita conditione; quod alter promiſſum ex ſua parte ſervaret. 5. Si ſtatus rerum, & perſonarum ita mutetur, aut promiſſor juxta prudentum judicium non cenſeatur voluiſſe obligare ſe in tali eventu: tum quia promiſſio non obligat ultra intentionem promittentis, nec habet vim, niſi ex intentione, quam expreſſe, vel implicite habet, dum promittit, tum quia ſicut ex reg. jur. 81. in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus*, ſi in ſpeciali peterentur; ita neque in promiſſione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuiſſent excepti, ſi menti occurriſſent. Sic qui promiſit ſe tibi mutuaturum pecuniam non tenetur ſtare promiſſo, ſi poſtea hac indigeat ob gravem, & improviſam neceſſitatem: Ita S. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5. ibi: *Ad hoc quod teneatur facere, quod promiſit, requiritur quod omnia immutata permaneant: alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promiſit quod habebat in mente ſub intellectis debitis conditionibus. Nec etiam eſt infidelis non implendo quod promiſit, quia eædem conditiones non extarent.* Nec obſtat quod promiſſio ſit jurata: quia juramentum firmat promiſſionem tantum ſecundum intentionem, qua cenſetur facta, & in eo ſenſu, quo facta eſt, non in alio. Quare ſi promiſſio habet tacitam conditionem, ſive ex mente promittentis, ſive ex natura rei, ſive ex juris diſpoſitione, aut interpretatione, Juramentum non tollit eam conditionem, ſed ſolum ſecundum eam firmat promiſſionem.

Porro quum arctior ſit obligatio, & interpretatio promiſſionis oneroſæ, quam gratuitæ, facilius in gratuita ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex communi prudentum ſenſu ineſſe cenſentur; nec hæc obligat, quum impleri nequit ſine gravi damno non præviſo, nec, ut ait S. Antonin. *ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi.* Quia, ut ſupra dixi, in promiſſione gratuita promittens ſe ſolum ex liberalitate obligat, ideoque pendet ab illius voluntate, ut apponat conditionem, vel limitationem, quam voluerit, qualis eſt hæc, ut nolit obligari ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi.

CAPUT II.

De Donatione.

Quæſt. I. *Quid, & quotuplex eſt donatio?*

Reſp. 1. Donatio eſt datio liberalis, ſive doni datio. Donum autem eſt datum gratuitum, id eſt, quod neque ex juſtitia debitum eſt, neque alteri obligationem juſtitiæ, & fidelitatis imponit, quam-

quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis. Unde donatio eſt rei, aut juris alicujus gratuita conceſſio.

Ut donatio valeat, ex communi ſententia debet eſſe deliberata, & ſpontanea, ut dixi de promiſſione ob eaſdem rationes; nam *nec ignorans, nec invitus quiſquam donat*, l. 10. Cod *de donat.* Hinc, qui aliquid per vim, vel dolum accepit, tenetur illud reſtituere, & tollere, ac reſarcire injuriam, reſtituendo alium in priorem ſtatum, ac libertatem. Imo juxta multos donatio ex metu levi injuſto, tamquam cauſa finali facta, eſt in foro conſcientiæ nulla: quia donatio ex natura ſua exigit, ut fiat ſponte, ac liberaliter: ſaltem eſt revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, niſi ſit acceptata ab eo, cui fit, ut dixi de promiſſione, & patet etiam tum ex l. 10. §. de donat. ibi: *Si neſcit rem, quæ apud ſe eſt, ſibi eſſe donatam, vel miſſam ſibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit:* Tum ex c. 17. *de præb. in 6.* Ratio eſt, quia donatio eſt pactio, quæ eſt eſſentialiter conſenſus plurium.

Reſp. 2. Donatio dividitur 1. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit ſolis verbis abſque traditione doni, & hæc ſolum parit jus ad rem. 2. In pure liberalem, ſeu perfectam, quæ in donante nullam ne gratitudinis quidem ſupponit obligationem, & in remuneratoriam, ſeu antidoralem, quæ ſupponit obligationem gratitudinis, & qua proinde compenſantur beneficia, & obſequia gratis collata. Multi autem, quos refert, & ſequitur Sanch. docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis, & obſequiis alias non debitis, ex l. 1. *de donat.* ubi dicitur: *Si dat aliquis ea mente, ut ſtatim velit accipientis fieri, nec ullo caſu ad ſe reverti: & propter nullam aliam cauſam facit, quam ut liberalitatem, & munificentiam exerceat, Hæc proprie donatio appellatur.* Ergo, inquiunt, ſi quis dat, ut debita naturalis gratitudinis ſolvat, non eſt proprie, ac ſtricte donatio, ſed remuneratio. 3. Alia eſt inter vivos, qua quis donat cum intentione, ut res ſe vivo ſit donatarii: & alia mortis cauſa, qua quis ſic donet, ut nolit rem niſi poſt mortem ſuam eſſe donatarii, ut ſi dicam: *Dono tibi hanc rem poſt mortem meam, vel Quum moriar, vel Quia timeo ne moriar.*

Quæſt. II. *Quinam poſſunt valide donare?*

Reſp. Illi ſoli, qui habent dominium, & liberam adminiſtrationem bonorum: nam, qui ſolum habent adminiſtrationem, poſſunt tantum ſecundum mentem domini, & in ejus commodum alienare: qui autem ſolum dominium habent ſine adminiſtratione, non poſſunt propria authoritate pro arbitrio diſponere de ſuis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non poteſt de jure donare*, c. 5 de jure patron.

Hinc 1. non poſſunt valide donare ii omnes, qui non poſ-

poſſunt contrahere, de quibus ſupra. 2. Qui præſunt communitatibus, puta civitati, monaſterio, item tutores, & curatores ex bonis pupillorum, & minorum poſſunt ſolum facere eleemoſynam, & donationes remuneratorias moderatas, in quibus cenſeantur rependere utiliter, non liberaliter proprie donare. 3. Maritus ex bonis communibus nihil poteſt invita uxore donare, ſaltem ſine legitima cauſa, ob quam uxor non ſit rationabiliter invita: quia marito ſola poteſtas ea adminiſtrandi competit, quoad partem ad uxorem pertinentem; at ſub facultate adminiſtrandi non continetur facultas donandi: nam donatio non eſt rei adminiſtratio, ſed amiſſio, ex l. 7. §. *de donat.*

Quæſt. III. *Quænam donationes ſunt jure civili invalidæ?*

Reſp. Sequentes. 1. Donatio excedens quingentos ſolidos invalida eſt quoad exceſſum, niſi inſinuetur, l. 36. Cod. *de donat.* Verum circa ſummam, & modum inſinuationis conſulendæ ſunt leges, ac conſuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, niſi authoritate publica inſinuata ſit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad cauſam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget inſinuatione, *l. cit.* & legata ad cauſas pias non indigent ſolemnitate per leges ad legata prophana requiſitas. Hancque eſſe communem ſententiam teſtatur Julius Clarus, apud Leſſium. Pro nomine donationis venit remiſſio debiti liquidi.

2. Donatio omnium bonorum tam futurorum, quam præſentium inter vivos invalida eſt: quia per talem donationem homo privat ſe teſtandi poteſtate, quod leges reprobant tamquam contra bonum ordinem, quem decet eſſe in republ. l. 61. §. *de verb. oblig.* Valet tamen ſi fiat mortis cauſa, quia quum poſſit revocari arbitrio donantis, non aufert teſtandi facultatem.

3. Donationes conjugum inter ſe jure communi non ſunt validæ, ſaltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari poſſunt, exceptis quibuſdam caſibus, l. 1. & 3. §. *de donat. inter vir. & uxor.* & c. ult. *de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Greg. IX. ait: *Donatio, quæ conſtante matrimonio inter conjuges dicitur eſſe facta... firmitatem non habet, niſi donatoris obitu confirmetur, &c.* Ratio eſt ne conjuges mutuo amore ſeſe bonis ſpolient cum damno liberorum, & parentum, & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ, confirmantur alterius obitu, ex l. 31. §. & l. 3. Cod. hoc tit. & c. cit. modo eæ non impediant, ne liberi ſuas legitimas partes accipiant, ex l. 1. Cod. *de inoffic. donat.*

4. Donatio patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digeſt. erat nulla, jure codicis eſt tantum revocabilis, exceptis paucis caſibus: unde non revocata confirmatur

tur morte patris, vel etiam emancipatione filii, ſi res eſt tradita. Quia quamdiu filius eſt ſub patria poteſtate, cenſetur veluti una perſona cum patre, quoad effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non eſt in poteſtate matris, ſcilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

„ Nota. In his, & ſimilibus, ubi agitur de diſpoſitione bonorum, ſpectandæ, & ſervandæ ſunt leges, ac conſuetudines ſpeciales locorum rationi conſentaneæ, quæ ſæpe a jure communi Cæſareo diſcrepant. Nam quum voluntates ſubditorum, eorumque bona ſubjiciantur poteſtati legislativæ in ordine ad bonum commune, nemo poteſt de ſuis bonis diſponere licite contra leges juſtas, quæ ſemper obligant in conſcientia; Imo nec valide, ſi ſint irritantes. *Leges juſtæ habent vim obligandi in foro conſcientiæ a lege æterna*, ait S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4.

Quæſt. IV. *An donatio acceptata poſſit revocari?*

Reſp. 1. Donatio facta mortis cauſa, in tribus caſibus revocatur. 1. Si donatorem illius pœniteat, ſive expreſſe, ſive etiam implicite, ut ſi rem illam alteri donet: quia talis donatio ex diſpoſitione juris habet hanc tacitam conditionem, *Niſi revocetur*. 2. Si ante donatorem moriatur donatarius, donatio eſt ipſo jure revocata: niſi donator promiſiſſet, ſe eam non revocaturum; nam tunc juxta varios tranſiret ad hæredes donatarii. 3. Si donator dederit intuitu inſtantis periculi mortis, cenſetur tacite revocata donatio ſublato periculo: quia cenſetur facta ſub hac conditione; *Si non evaſero*, ex tit. *de mortis cauſa donat.*

Reſp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor cauſas. 1. Ob ingratitudinem donatarii, l. ult Cod. *de revocat. donat.* & c. ult. *de donat* ut ſi donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta doctores, ſi inopia preſſum non aluerit. Sed ante ſententiam judicis hæc pœna non debetur. 2. Ob prolem poſtea ſuſceptam, ut ſi quis prole carens magnam ſuorum bonorum partem donarit, & poſtea ei naſcatur proles, l 8 Cod. *de revoc. donat.* quia tunc donatio habet ſaltem ex diſpoſitione juris hanc conditionem; *Si proles non naſcatur*. 3. Si ſit inofficioſa, hoc eſt, facta contra officium pietatis debitæ liberis, vel parentibus, ut quando per eam filii privantur ſua legitima, id eſt parte hæreditatis ſibi debita ſecundum leges, l. 1. Cod. *de inoffic. donat.* 4. Si quid donatum ſit ob cauſam, non ſecuta cauſa.

Reſp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari niſi ob cauſas prædictas, l. 5. & ult. Ccd. *de revoc. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquiſivit dominium rei donatæ, & traditæ, jus vero ad rem, ſi nondum ſit tradita; nec leges dant jus revocandi, niſi ob cauſas ſupradictas.

Quæſt. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, ſi finis ille non præſtetur?*

Reſp.

Reſp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, ſi non intendat ad illum obligare, ſed ſolum allicere animum, vel præbere media ad illum aſſequendum, ſi placuerit, valida eſt donatio, etiamſi finis non ſequatur. *Eſt communis ſententia*, ex l. 7. Cod. *de condict. ob cauſas*. Quia donatio non eſt conditionata, ſed abſoluta, & facta ſolum ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata poteſt acceptari, & retineri a donatario, etiamſi non habeat animum præſtandi, quod cupit donator. Sic puella poteſt acceptare legatum ſibi factum ut nubat, etſi nolit nubere. Item valet donatio, qua quis donat alteri, ut ſibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta eſt ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum eſt, etiamſi donator non donaſſet, ſi putaſſet alium non eſſe alliciendum; nam adhuc ſubſiſtit cauſa finalis, quum donet ut poſſit allicere, non autem ſub conditione ſi actu alliciat. Peccat tamen graviter fœmina, quæ munera acceptat ab amaſio ea largiente ad alliciendum ejus conſenſum ad libidinem, quamvis ipſa nolit conſentire ejus pravæ voluntati, nam fovet impurum ejus amorem, ac deſiderium, & cenſetur illud approbare

Reſp. 2. Si donator intendat donatarium ad certum finem obligare, donatio corruit, & res donata reſtitui debet, fine non impleto, ſi ille ſit principalis finis donationis. *Eſt communis ſententia*, ex l. 8. Cod. *de condict. ob cauſas*. Nam donator non vult rem eſſe alterius, niſi poſita tali cauſa finali tamquam conditione.

Quæſt. VI. *An dolus, vel error circa cauſam finalem irritet donationem, & promiſſionem gratuitam?*

Reſp. Affir. *Eſt communis ſententia*. Quia donatio, & promiſſio gratuita fit ſub conditione: Si cauſa finalis ſubſiſtat; quia cauſa finalis eſt motivum ſubſtantiale donationis, & promiſſionis gratuitæ, quo proinde non ſubſiſtente, non ſubſiſtit actus: nam actus voluntatis non eſt, ſublato motivo volendi. Ergo ſi fit error circa cauſam finalem, deeſt tunc volitio donandi, vel promittendi. Sic ſi quis falſo putans Titiam eſſe conſanguineam, dotem ei promittat, vel donet, quia eſt conſanguinea, hæc promiſſio, vel donatio nulla eſt.

Hinc tenentur ad reſtitutionem. 1. Qui fingit ſe habere aliquam conditionem, ſeu qualitatem, quæ requiritur, ut quis admittatur gratis in aliquod collegium, vel hoſpitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item, qui fingit ſe pauperem, ut recipiatur gratis in ſeminarium fundatum pro pauperibus alendis; nam adeſt dolus, & error circa cauſam finalem, & conditionem, qua non poſita, nulla eſt intentio donandi, nec ullum jus naſcitur. 2. Qui accipit aliquid ob cauſam fictam. 3. Qui ſe fingit pauperem, tenetur accepta titulo eleemoſynæ reſtituere vel donatori, quia adhuc illius ſunt, nam non fuit voluntas dandi niſi vero pauperi, vel pauperibus,

quia

quia dum non conſtat donatorem revocaſſe voluntatem, cenſetur perſeverare in priori voluntate dandi pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secus, ſi error ſit ſolum circa cauſam impulſivam, quæ nempe tantum movet ad faciendum, vel dandum promptius, & facilius, non autem movet ad dandum ſimpliciter; quia ea ſublata, adhuc eſt voluntas dandi; ut ſi Petro vere pauperi, ſed ſimulanti pietatem, des eleemoſynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT III.

De Mutuo, & Uſura.

Quæſt. I. *Quid eſt Mutuum, ſeu Mutuatio?*

Reſp. Eſt contractus, quo res numero, pondere, vel menſura coſtans traditur eo animo, ut ſtatim fiat accipientis, cum obligatione reddendi ſimilem in ſpecie, & bonitate, poſt lapſum temporis, ex l. 2. §. *de reb. cred. & inſtit.* lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1. *Res numero, &c.* ut ſunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui ſunt res, quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc eſt, quarum una poteſt fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & ſic ſubſtitui pro alia, ex l. cit. 2. *Traditur*, quia mutuum traditione perficitur. 3. *Ut ſtatim fiat, &c.* nam per mutuum, dominium rei transfertur: unde ex inſtitut. cit. *Mutuum appellatum eſt, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuatarius ſub ſuo periculo tenet rem mutuatam, ſed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent: nam res perit, & fructificat domino. Hinc mutuum differt a commodato, locato, &c. 4. *Cum obligatione, &c.* Per hoc differt a donatione. 5. *Reddendi ſimilem, &c.* Per hoc differt a permutatione, in qua res unius ſpeciei datur pro re alterius ſpeciei, v. g. frumentum pro vino. 7. *Poſt lapſum temporis*: Nam eſt intrinſecum mutuo, ut non ſtatim reddi debeat, alioqui eſſet inutile mutuatario, & per hoc differt a cambio, ubi pro moneta aurea ſtatim redditur argentea ejuſdem valoris.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes mutuatoris, & mutuatarii?*

Reſp. Mutuator tenetur. 1. Monere mutuatarium de vitio rei, ſi quod ſit: alioqui tenebitur de damno, quum ei cauſam dederit. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quod ſi non ſit conſtitutum, non poteſt repeti, niſi poſt aliquod tempus judicio prudentis aſſignabile, ſpectatis circumſtantiis, & fine, ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3. Non plus exigere quam valeat res mutuata: nam mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & alioqui eſſet injuſtitia, & uſura.

Reſp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur 1. Reddere mutuum tempore ſtatuto: quod ſi non ſit conſtitutus terminus, quando mutuans rationabiliter repetet: 2. Si ex culpa ſua non reddat tempore debito, tenetur compenſare mutuanti damnum inde ſecutum, & lucrum ceſſans, quum ſit illius cauſa injuſta, niſi ex eo quod mutuans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogaſſe. 3. Tenetur de omni caſu fortuito, ita ut non liberetur, niſi quum mutuator mutuum reipſa acceperit, vel per ſe ipſum, vel per alium a ſe deſignatum; quia tunc res ſemper manet mutuatarii, & ſic ei perit. 4. Tenetur reddere rem ejuſdem ſpeciei, & bonitatis: nec ſufficit ſi ſolvat ejus pretium, niſi ad id alter ſponte conſentiat: mutuum enim eadem bonitate, qua datum eſt, eodemque genere reddi debet, l. 3. §. *de reb. credit.* neque enim mutuum eſt venditio, aut permutatio.

Quæſt. III. *In qua ſpecie, & bonitate res mutuata reddi debet?*

Reſp. Secluſa ſpeciali conventione juſta, non poteſt exigi pecunia eadem in ſpecie phyſica, ſed ſolum eadem in valore, quem habuit tempore mutui, ſive interim valor monetæ auctus fuerit, ſive imminutus, ſaltem ſi tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa, nec ſpectata. Ita communiter Theologi teſte De-Lugo. Nam quum in pecunia per ſe ſpectetur ſolum valor extrinſecus, non entitas phyſica, & ex uſu conſtet ſpeciem monetæ potiſſimum deſumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis, quantum accepiſti. In aliis vero rebus, in quibus per ſe ſpectatur, & intenditur rei entitas, reſtitui debet in eadem ſpecie phyſica, v. g. triticum pro tritico, & quidem in eadem menſura, ſive pretium ejus creſcat, ſive decreſcat, quando tempore mutui, hæc mutatio non prævidetur, nec ad eam attenditur. Quia quum in ſis rebus entitas, & bonitas intrinſeca ſpectetur, reddendo eamdem menſuram ejuſdem ſpeciei phyſicæ, & bonitatis intrinſecæ, tantum redditur, quantum acceptum eſt, & ſic ſervatur æqualitas. Aliud eſt de moneta dum ejus valor accrevit; quia in ea æqualitas valoris, non ſubſtantiæ ſpectatur.

Quæſt. IV. *An liceat paciſci de reddenda re mutuata in eadem menſura, & quantitate, vel pecunia in eadem ſpecie phyſica?*

Reſp. 1. Si ſit dubium, utrum res tempore reſtitutionis valitura ſit pluris, aut minoris, licet paciſci ut reddatur par menſura rei æque in ſe bonæ, & eam ſuo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valde creverit, ex c. ult. *de uſur.* Quia tunc par eſt contrahentium conditio, & ſervatur æqualitas; nam erga utrumque eſt æqualis ſpes lucri, & æquale periculum damni. Idcirco licet etiam exigere tot in ſpecie phyſica num-

nummos, quot dati ſunt, ſive valor mutetur, ſive non, quando utrumque eſt æque probabile.

Reſp. 2. Si certum, vel probabilius ſit, rem tempore ſolutionis plus valituram, quam modo, vel valorem monetæ augendum, non licet exigere parem menſuram, vel parem numerum nummorum, ſed ſolum eam menſuram, quæ tunc exæquabit valorem præſentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ mutuatæ. *Ita Leſſius, De-Lugo, Salas, & alii multi*. Quia alioqui exigeretur ultra id, quod æquivalet rei mutuatæ, quod eſt uſura: res enim tempore ſolutionis pluris valebit, quam eo, quo traditur. Hinc ſi ſex modii tritici tunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, ſi tempore ſolutionis valituri ſint quindecim.

Excipe, niſi ſtatuiſſes rem, vel monetam tuam uſque ad illud tempus, ſervare: nam tunc licet paciſci, ut moneta in eadem ſpecie phyſica, vel mutuata cum eo incremento reddatur, deducta æſtimatione laboris, periculi, & ſumptus in ea re uſque ad illud tempus ſervanda, nam tunc id exigitur ratione lucri ceſſantis.

Quæſt. V. *An filiusfamilias etiam major, qui ſub patria poteſtate conſtitutus mutuam accepit ab alio pecuniam ſine conſenſu patris, tenеatur eam reſtituere poſt mortem patris?*

Reſp. Juxta multos, imo communem ſententiam, teſte Leſſio, non tenetur, etiam in conſcientia, nequidem poſt mortem patris, ſi eam in ludis, compotationibus, aut aliis rebus inutilibus conſumpſit, & non putabatur eſſe ſui juris. Quia jure civili nempe ſenatuſconſulto Macedoniano in Gallia, & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo: nam hoc in odium, ac pœnam ſic mutuantium, & ob bonum commune, nempe ad tollendam occaſionem multorum malorum, ac ſcelerum fuit ſtatutum a republ., ſeu Principe habente dominium altum in bona ſubditorum relate ad bonum commune, & alioqui lex non aſſequeretur finem ſuum, nec ſatis proviſum eſſet ſecuritati parentum, & aliis incommodis, ac criminibus ex illis mutuis ſequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non poteſt, quia non in ejus favorem præciſe, ſed præcipue parentum, & ad avertenda gravia mala conceſſum eſt. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt*, l. 38. *de pact.* Nec hoc mutuum confirmari poteſt juramento, quum ſit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans poteſt ſaltem petere relaxationem juramenti, qua obtenta, ad nihil tenebitur. Idem dic ſi filiofamilias merces fuerunt venditæ credito; vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis ut ſcilicet ex illis venditis pecuniam compararet. l. 3. § *ad ſenat. conſult. Maced.*

Quæſt. VI. *Quid eſt uſura, & quotuplex?*

Reſp. 1. Uſura late ſumpta, eſt quodlibet lucrum, ſive licitum, ſive illicitum, vel fructus ex aliqua re perce-

ptus. Stricte ſumpta, ut hic ſumitur, eſt lucrum temporale præciſe ratione mutui perceptum, vel quæſitum, ſive lucrum immediate ex mutuo proveniens aut intentum. *Uſura eſt, ſi plus acceperis, quam dederis*, ait S. Hieron. in c 18. Ezechiel. *Uſura eſt, ſi plus quam dediſti, expectes accipere*, ait S. Auguſt. in Pſal. 36. Lucrum autem eſt id, quod quis acquirit, quum antea non eſſet ſuum, nec ei ex juſtitia deberetur.

Dicitur 1. *Lucrum temporale*, ideſt, pecunia, vel quidlibet pretio æſtimabile: nam ut ait S. Th. 2. 2 q. 78. artic. 2. *Secundum Philoſophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium poteſt pecunia menſurari.* Hinc non eſt uſura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius; quia hæc non eſt pretio æſtimabilis.

2. *Ratione mutui*, ſive expreſſi, ac formalis, ſive virtualis, ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens poteſt eſſe injuſtum, nec tamen uſurarium, ut exceſſus juſti pretii ex re vendita. Econtra quidquid pretio æſtimabile ultra ſortem reddendam, ſive ante, ſive poſt mutuum datum, exigitur, vel accipitur tamquam ex mutuo debitum, uſura eſt. Mutuo tamen gratis dato, ſi quid ſponte, ac liberaliter offeratur, id mutuans licite accipit, *non quaſi exigens, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita, vel expreſſa, ſed ſicut gratuitum donum: quia etiam antequam pecuniam mutuaſſet, licite poterat aliquod donum gratis accipere; nec pejoris conditionis efficitur per hoc, quod mutuavit*, ait S. Th. 2. 2 q. 78. art. 2. ſed in praxi non licet aliquid accipere a pauperibus, & raro ab aliis licet: quia raro donant ſponte, ac liberaliter; ſed plerumque dant ſolum, vel ad ulteriorem dilationem ſolutionis obtinendam, vel ex metu, ne alias mutuum deinceps recuſetur.

Reſp. 2. Uſura multiplex eſt, ſcilicet realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis eſt ea, quæ in mutuo deducitur in pactum ſive expreſſum, ſive implicitum: ut quum mutuans expreſſe, vel implicite declarat ſe velle, aut expectare aliquid ſupra ſortem. Mentalis eſt, quum quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi, talem intentionem non ſignificans ei, cui mutuat, licet eam exterius exequatur, ſed occulte, & præciſe mutuando. Unde uſura alio ſenſu dicitur mentalis, quam alia peccata dicuntur mentalia; hæc enim ſic vocantur, quamdiu actu externo non conſummantur; at uſura dicitur mentalis, in quantum nullum pactum ſupponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exterius impleatur; ſola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo, ſi mutuum non detur, eſt uſura pure mentalis.

Uſura aperta eſt ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expreſſo lucri. Palliata, ſeu implicita eſt ea, quæ provenit ex mutuo implicito, ac virtuali, latente ſub alio contractu, v. g. venditionis, depoſiti, &c. qui

Digitized by Google

qui tamen ſit, vel includat virtualiter mutuum. Unde eſt vera uſura, ſed velata aliquo prætextu: ut ſi deponas apud Titium aliquid in pondere, numero, vel menſura conſiſtens, data ei facultate utendi, & ad libitum diſponendi, cum pacto, ut pro uſu aliquid ultra capitale ſolvat: nam tunc eſt reipſa mutuum, l. 9. §. *de rebus credit.* & ſic lucrum inde proveniens eſt uſura.

Quæſt. VII. *An, & quo jure uſura ſit prohibita?*

Reſp. Quælibet uſura omni jure prohibita eſt. Et 1. quidem jure divino poſitivo, Ezech. 18 ubi uſura graviſſimis criminibus annumeratur. *Uxorem proximi ſui polluentem, egenum, & pauperem contriſtantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos ſuos: ad uſuram dantem, & amplius accipientem, nunquid vivet? Non vivet, quum univerſa hæc deteſtanda fecerit, morte morietur.* Et Pſal. 14. *Quis habitabit in tabernaculo tuo..... qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram:* Quem locum de præcepto explicat Concil. Nicæn. I. c. 17. & Luc. 6 *Mutuum date nihil inde ſperantes.* Equidem (ut notat S. Tho.) mutuum dare poteſt eſſe interdum conſilium; ſed lucrum ex mutuo non quærere ſemper eſt præceptum: ſicut in illo Pſalm. 75. *Vovete, & reddite vota Domino Deo veſtro*; prius verbum continet conſilium, poſterius vero præceptum. Quare Conc. general. Lateran. II. Canon. 13. ait uſuram divinis legibus in veteri, & novo Teſtamento prohibitam eſſe. Idem docet Concil. general. Lateranenſ. III. c. 25. Et Concil. gener. Viennen. c. *Ex gravi*, ſic definit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuras non eſſe peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum.* His adde Patrum conſenſum Pro omnibus ſint S. Baſil. in Pſ. 14. S. Gregor. Nyſſen. hom. 4. in Eccleſiaſten, S. Ambr lib. de Tobia c. 14. S Chryſoſt. homil. 5. in Matth. S. Hieronym. in c. 18. Ezech: S. Auguſt. in Pſalm. 34. ſer. 3. S. Leo ſerm. 6. de jejunio decimi menſis.

2. Jure divino naturali, ut docet communis ſententia Doctorum. Nam recta ratio dictat eſſe illicitum, & contra juſtitiam commutativam, in contractu, ubi ſervanda eſt æqualitas, plus exigere, vel accipere vi illius, quam valeat res, quæ datur: nam in hoc eſt inæqualitas, ideoque injuſtitia. Sed aliquid ſupra ſortem, ſeu rem mutuo datam accipere ratione mutui, eſt plus accipere, quam valeat res data, ut patet: nam ſors reddenda jam eſt æqualis valoris cum re mutuata. Unde ipſi Ethnici ſolo lumine naturali norunt uſuræ malitiam, ut Plato lib. 5. *de legibus*, Ariſtoteles lib. 1. *Politic.* c. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus, &c. Adde quod ex S. Tho. 1. 2. q. 108 art 1. & 2. ex conſenſu Theologorum omnia præcepta divinæ legis evangelicæ ſunt juris naturalis, præter præcepta de ſacramentis, & de fide.

3. Jure Canonico, ut patet ex toto titulo de uſuris, &

ex pœnis contra uſurarios ſtatutis. Hinc uſurarii compellendi ſunt, tum ad omnes contractus uſurarios utpote injuſtos reſcindendos, antequam abſolvantur, tum ad reſtituendum uſuras, & compenſandum omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris ſolutis.

Obj 1. Deus permiſit Judæis, ut uſuras acciperent ab extraneis. Deuter. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, ſed alieno.*

Reſp. Deus non permiſit uſuram proprie dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens: ſed ad ſummum, ut ſupremus bonorum omnium Dominus occaſione mutui Judæis conceſſit dominium rei additæ ſorti, ſicut tradidit illis vaſa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, ſed vi donationis divinæ accipiebant. Porro hanc conceſſionem multi reſtringunt ad illos alienigenas, quibuſcum Judæi juſtum bellum gerebant. Ita S. Ambr. lib. de Tobia c. 15. ubi ait: *Quis erat tunc alienigena, niſi Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtis? ibi, inquit, uſuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitime inducuntur uſuræ... ab hoc uſuram exige, quem non ſit crimen occidere.* Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad uſuram dedit.*

Dixi, *Ad ſummum.* Quia S. Th. 2. 2. q 78. art. 1. ad 2 docet, id non fuiſſe eis conceſſum ut licitum, ſed dumtaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne ſcilicet a Judæis Deum colentibus uſuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obſtat illud Deut *Fœneraberis gentibus multis; ipſe a nullo fœnus accipies.* Nam fœnerare ibi ſignificat mutuum dare, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes Pietatis, qui ſunt cumulus pecuniarum publica authoritate inſtitutus ad mutuandum pauperibus, approbati ſunt a Conc. Lateran. V. & tamen in illis aliquid exigitur ſupra ſortem.

Reſp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, ſed damni emergentis, ſed pro eorum impenſis, & indemnitate dumtaxat, ut expreſſe declarat Concil. Later. V. Nam ad conſervationem, & adminiſtrationem horum montium conducuntur miniſtri, quibus debetur aliqua merces, quæ ſi ſumeretur ex ipſa ſorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur, & ſic damnum emergeret ex mutuo. Quum autem montium conſervatio, indemnitas, & adminiſtratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut ſemper paratam pecuniam invenire poſſint abſque neceſſitate adeundi uſurarios cum majore ſuo damno, æquum eſt ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debet, ex reg. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat ſe poteſtate utendi, & fruendi re mutuata, quam alias haberet.

Reſp. Non ideo licet aliquid ſupra ſortem exigere pro pri-

privatione iſta. Quia ſicut poteſtas illa non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate illius rei; ita privatio illius poteſtatis non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate privationis ipſius rei. Privatio autem rei ſufficienter compenſatur redditione ejuſdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, quum mutuanti, ut ſupponitur, ex privatione rei nullum lucrum ceſſet, nec damnum ſequatur.

Nec dicas poſſe aliquid exigi propter uſum rei mutuatæ; nam per ſe injuſtum eſt vendere alteri uſum rei non ſuæ, ſeu uſum alterius: per mutuum enim tranſfertur in mutuatarium rei mutuatæ dominium: ac proinde uſus rei pertinet ad illum, præſertim quum uſus rerum, quæ mutuantur, non ſit æſtimandus ſeorſim ab illis, ſitque illarum conſumptio, vel alienatio. Igitur nihil eſt, pro quo lucrum ex mutuo accipi jure poſſit: ac proinde lucrum ex mutuo eſt omnino injuſtum, quum juſto titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat uſuras, digeſtis, & codice de uſuris.

Reſp. 1. Cum S. Thom. uſuræ non probantur, ſed tolerantur, ſeu non puniuntur ad impedienda majora mala, ſicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile poteſt intelligi de uſuris late ſumptis, nempe de pecunia, quæ ultra ſortem accipitur ob aliquod intereſſe, ſcilicet vel ob lucrum ceſſans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges ſic explicari non poſſent, nec ſupponerent titulum juſtum, correctæ ſunt per jus Canonicum, & ſunt per ſe injuſtæ, ideoque nullæ

Obj. 5. Ex S. Thom. poteſt aliquid accipi pro uſu pecuniæ.

Reſp. Loquitur de uſu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ: ſic enim 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. ait: *Uſus principalis pecuniæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus uſum vendere. Tamen poteſt eſſe aliquis ſecundarius uſus pecunia argentea; puta ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris; & talem uſum pecuniæ licite homo vendere poteſt.* Quia ſcilicet vendens non mutuat, ſed locat: unde pecuniæ dominium, & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare eſt beneficium præſtare.

Reſp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imo vero quia mutuum eſt beneficium, ideo eſt eſſentialiter gratuitum: nam beneficium eſt bonum gratis datum; ideoque eſſentialiter gratuitum. *Benefici, liberaleſque ſumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*, ait Cicero. l. de amicitia. Igitur mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & inſtitutus in ſolius mutuatarii commodum.

„ (✠) Nota. Quæ ab Authore in hac ſeptima quæſtione, & „ ſeqq. expoſita ſunt, & propugnata, confirmat, ac probat SS. „ D. N. Benedict. XIV. in Epiſtola Encyclica, quam prima No-

 „ vemb.

„ vemb. 1745. dedit ad omnes Italiæ Epiſcopos, quæque incipit: *Vix pervenit*. Sed quæ huc ſpectant, clarius, & luculenter exponit in inſigni, ac univerſæ Eccleſiæ perutili opere, de Synodo Diœceſana, in quo, ea innuens: *Quæ de uſuris, & contractibus ab Epiſcopis in Synodis decerni poſſint*, plura de uſuris, & mutuo explicat, atque declarat, quæ quum ſcitu neceſſaria videantur, omnia tranſcripſimus.

„ Omne lucrum ex mutuo, præciſe *ratione mutui*, uti loquuntur Theologi, hoc eſt lucri ceſſantis, damni emergentis, aliove extrinſeco titulo remoto, uſurarium, atque omni jure, naturali ſcilicet, Divino, & Eccleſiaſtico illicitum eſſe, perpetua fuit, & eſt Catholicæ Eccleſiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum, & Theologorum unanimi conſenſione firmata. Huic contradixere Græci ſchiſmatici, qui, teſte Guidone Carmelita *in Catalogo Hæreticorum*, quodcumque lucrum ex mutuo permittunt: Græcis ex arte conſenſit Calvinus, qui ad *c. 18. Ezechiel.* licere docuit aliquod moderatum lucrum, non quidem a paupere, ſed a divite, præciſe ratione mutui exigere. Errorem a Calvino obiter inſinuatum, ex profeſſo propugnavit Carolus Molinæus *in ſuo tract. de uſuris*, ubi *n.* 10. audacter affirmat, uſuram non eſſe prohibitam, *niſi in quantum eſt contra Charitatem*; diſtinguit deinde *nu.* 85. tres hominum gradus; Primus complectitur pauperes e mendicata ſtipe viventes, quibus non mutuo, ſed eleemoſyna ſuccurrendum, ait: Alter indigentes, qui pro tempore indigent, quamvis pares ſint, mutuo poſtea reſtituendo; atque his quoque mutuum gratuito dandum, aſſerit: Tertius gradus complectitur divites, & Mercatores, qui nihil indigent; ſed rem ſuam negotiatione amplificare ſtudent, & ab his uſuram moderatam, ratione mutui, juſte, ac ſancte exigi poſſe, tradit Molinæus. Eamdem pravam opinionem amplexatus, alia ratione defendit Claudius Salmaſius, in duplici tractatu, altero inſcripto *De uſuris*, altero *De trapezitico fænore*, quibus in locis uſuram, niſi Charitatem lædat, ab omni culpa abſolvit, eo quod ſit *merces locatæ pecuniæ*. Verum quamquam plurimi Heterodoxi, Calvini, Molinæi, & Salmaſii ſyſtemati ſtabiliendo allaboraverint, inter quos Petrus Heinigius *lib.* 2. *q.* 1. Gerardus Noodt *de fænore, & uſuris lib.* 1. Gronovius, & Barbeyrac *in notis ad Hugonem Grotium lib.* 1. *cap.* 14. Boehmerus *jur. Eccl. Poteſt. tomo* 5. *lib.* 5. *tit.* 19. rationem tamen, qua eam Salmaſius tutatus eſt, fere omnes refellerunt, recte arbitrantes, mutuatæ pecuniæ dominium transferri in mutuatarium, ac propterea, non poſſe mutuum locationi ullo pacto computari, ſicut teſtatur Gotfridus Maſcovius *in notis ad Puſendorf. lib.* 3. *capit.* 7. §. 5.

„ 3. Impiæ Calvini, & Molinæi opinioni non veriti ſunt ſubſcribere pauci quidam doctores Catholici. Diſtinguunt & iſti duplex genus mutui. Unum quo pecunia, aliave res datur ad conſumptionem, quod plerumque fit cum indigentibus, pecuniam mutuam accipientibus, ut ſe, ſuamque familiam ſuſtentent, debita ſolvant, filiam nuptui tradant, &c.: alterum, quo datur ad negotiationem, ut cum Mercatoribus fieri ſolet, qui acceptam mutuo Pecuniam negotiatione augent, ingenſque ex ea lucrum reportant: in primo caſu uſuram eſſe fatentur, quidquid exigitur ultra ſortem; At a fœnoris labe excuſant lucrum, quod in ſecundo caſu ex mutuo percipitur, dummodo ſit moderatum, modumque ſervet, a patriæ legibus definitum.

„ 4. Novam hanc diſtinctionem ab Hæreticis primum excogitatam præverterant Eccleſiæ Patres, qui uno ore abſolute, atque

inde-

,, indefinite fœneratitium pronuntiaverunt, quidquid ex mutuo ul-
,, tra ſortem exigitur: Tertullianus *lib.* 4. contra Marcionem *cap.*
,, 17. ita explicat Ezechielis locum: *Pecuniam*, inquit, *ſuam fœ-*
,, *nori non dederit, & quod abundaverit, non ſumet, fœnoris ſci-*
,, *licet redundantiam; quod eſt uſura.* 2. Baſilius *in Pſalm.* 14.
,, (*tom.* 2. *oper. pag.* 107.) allegato pariter Ezechielis loco,
,, ait: *Ezechiel id in maximis malis recenſet, ſi fœnus, & quid-*
,, *piam ultra ſortem accipiatur.* S. Ambroſius *lib. unic. de Tobia*
,, *cap.* 14. *num.* 19. (*tom.* 1. *oper. col.* 107.) *Et eſca uſura eſt,*
,, *& veſtis uſura eſt, & quodcumque ſorti accedit uſura eſt.* S.
,, Hieronymus *in cap.* 18. Ezechielis (*tom.* 5. *oper. col.* 210.)
,, *Alii pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula accipere diverſi ge-*
,, *neris, & non intelligunt uſuram appellari, & ſuperabundan-*
,, *tiam, quidquid illud eſt, ſi ab eo, quod dederint, plus accepe-*
,, *rint.* S. Auguſtin. *in Pſalm.* 36. *ſerm.* 3. *numer.* 6. (*tom.* 4.
,, *oper. colum.* 285.) *Si fœneraveris homini, ideſt mutuam pecu-*
,, *niam dederis, a quo aliquid pluſquam dediſti expectes accipere,*
,, *non pecuniam ſolam, ſed aliquid pluſquam dediſti, ſive illud*
,, *triticum ſit, ſive vinum, ſive oleum, ſive quodlibet aliud:*
,, *ſi pluſquam dediſti expectas accipere, fœnerator es.* Conci-
,, lium Agathenſe relatum a Burchardo *lib.* 2. *cap.* 126. Ivo-
,, ne *part.* 6. *cap.* 103. & a Gratiano *cauſ.* 14. *quæſt.* 7. *Canon.* 4.
,, *Uſura eſt, ubi amplius requiritur, quam datur, ver. gra. ſi de-*
,, *deris ſolidos decem, & amplius quæſieris.* Ex quibus Gratianus
,, ibidem concludit: *Ecce evidenter oſtenditur, quod quidquid ul-*
,, *tra ſortem exigitur, uſura eſt.* Patribus adhærere veteres Theo-
,, logi, qui, duce D. Thoma 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. adeo diſtricte o-
,, mne lucrum ex mutuo, jure naturali, & Divino vetitum aſſe-
,, ruere, ut ne munus quidem *ab obſequio, aut a lingua*, quod
,, certe quid minimum eſt, nullique oneroſum, a mutuatario, ſo-
,, lius mutui cauſa, exigi poſſe docuerint.

,, 5. Neque vero Calvini, & Molinæi Aſſeclis ſuffragantur aut
,, loca Sacræ Scripturæ ſpeciatim prohibentia, ne pauperes uſuris
,, opprimantur, uti Exodi 22. *verſ.* 25. Levitici 25. *verſ.* 35. aut
,, ſententiæ Patrum, uſuras dumtaxat redarguentium immodera-
,, tas, aut Canones Conciliorum, puta 36. ex Apoſtolicis, 17.
,, Nicænus, & 12. Concilii Arelatenſis primi, ſolos Clericos fœne-
,, ratores ſeveris pœnis ſubjicientes: Etenim antiqui Teſtamenti
,, pagina, in ipſiſmet in contrarium adductis locis, & adhuc cla-
,, rius Deuteronomii 23. *verſ.* 19. Ezechielis 18. & *Pſalm.* 14. o-
,, mnem omnino uſuram, abſque ullo perſonarum, a quibus exi-
,, gatur, diſcrimine, prohibet, & deteſtatur; Pauperes autem a-
,, licubi expreſſe nominat, vel tantum exempli cauſa, quia ple-
,, rumque contingit, ut illi magis egeant opis alienæ, & neceſſi-
,, tate adacti mutuum accipiant, etiam ſub obligatione immodera-
,, tum fœnus ſolvendi, quemadmodum ad prædictum Exodi caput
,, adnotavit etiam Hugo Grotius; vel quia uſuræ, quæ a paup-
,, ribus extorquentur, præter propriam pravitatem, quamdam re-
,, dolent ſævitiam, & immanitatem, ſpeciali nota, & reprenſio-
,, ne dignam, ſicuti ratiocinatur Gibalinus, *de uſuris lib.* 1. *cap.*
,, 7. *art.* 2.

,, 6. In novo autem Teſtamento *Lucæ* 6. illis Chriſti Domini
,, verbis: *Mutuum date, nihil inde ſperantes*, præceptum tradi,
,, ſeu verius naturalem legem iterum inculcari, nihil prorſus lu-
,, cri ex mutuo, ab ullo, ſive paupere, ſive divite exigendi, non
,, ſolum docet D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 1. *ad* 4. ſed con-
,, cors fuit Conciliorum, Patrum, ſummorumque Pontificum ſen-
,, tentia, præcipue Urbani III. *in capit. Conſuluit, de uſuris*,

Q 5 ,, qui

,, qui præfati textus authoritate, omnem quantumvis minimam
,, uſuram, univerſim vetitam pronuntiarunt; explicans enim præ-
,, fata Chriſti Domini verba, iis prohiberi ait *omnino uſuram*,
,, *& ſuperabundantiam*. Dicere autem ſummos Pontifices, & Con-
,, cilia prædicti textus verum, & genuinum ſenſum non eſſe aſſe-
,, cutos, quod aliquos muſſitare non puduit, & temerarium, &
,, fere hæreticum eſt: quidquid enim ſit, an Eccleſia non ſolum
,, infallibili polleat authoritate in definiendis quæſtionibus, Fi-
,, dem, aut mores reſpicientibus, quod nullus Catholicorum ne-
,, gat; ſed etiam in delectu rationum, quas ad ſuas definitiones
,, ſtabiliendas interdum adducit, de quo nonnulli Catholici dubita-
,, runt, certum, & indubitatum eſt, eam errare non poſſe, in
,, interpretanda Divina Scriptura, ejuſque genuino ſenſu Fidelibus
,, aperiendo.

,, 7. Haud abſimilia reponimus ad teſtimonia Patrum: hi ſiqui-
,, dem, licet vehementius invehantur in uſuras immoderatas, at-
,, que a pauperibus extortas, veluti culmen ſceleris, ad quod ho-
,, mines pertrahit ſordida, atque inſatiabilis avaritia, non idcir-
,, co tamen approbant moderatas a divitibus exigendas; quinimo
,, etiam iſtas aliis in locis expreſſe condemnant: Enimvero Am-
,, broſius *cit. lib. de Tobia cap.* 6. (*tom.* 1. *oper. col.* 597.) de
,, his agens, qui pecuniam ſuam fœnerantur non indigenti, ſed
,, diviti, & negotiatori, cui uberes proventus pariat, eos in hunc
,, modum increpat: *Nihil nequius fœneratoribus, qui aliena damna*
,, *ſua lucra arbitrentur, & ſtipendio ſuo deputant quidquid ab*
,, *aliis poſſidetur. Aucupantur hæredes novos, adoleſcentulos divi-*
,, *tes explorant, per ſuos adjungunt ſe, ſimulantes paternam, &*
,, *avitam amicitiam, volunt domeſticas eorum cognoſcere neceſſita-*
,, *tes . . . Sin vero multos laqueos alicujus neceſſitatis offenderint;*
,, *intexunt tabulas: ajunt, nobile prædium eſſe venale, amplam*
,, *domum, accumulant proventus fructuum, annuos reditus exag-*
,, *gerant, hortantur ut coemant, ſimiliter faciunt pretioſas veſtes,*
,, *& monilia nobilia prædicantes. Neganti ſe habere pecuniam,*
,, *ingerunt ſuam dicentes; Utere ut tua: de fructibus emptæ poſ-*
,, *ſeſſionis pretium multiplicabis, debitum reddes;* & c. 14. (*col.*
,, 601.) *Et putas te pie facere, quia a Negotiatore, velut mu-*
,, *nus ſuſcipis? Inde ille fraudem facit in mercium pretium, un-*
,, *de tibi ſolvit uſuram. Fraudis illius tu author, tu particeps,*
,, *tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et eſca uſura eſt, &*
,, *quodcumque ſorti accedit uſura eſt. Quod velis ei nomen impo-*
,, *nas, uſura eſt.* Similiter Hieronymus *in cit. cap. Ezechielis*
,, (*col.* 208. *num.* 5. *oper.*) perinde ac ſi cum illis ipſis congre-
,, deretur, contra quos pugnamus, fœnus reprobat etiam ex re
,, percipiendum, quæ ingentem fructum mutuatario attulit, in-
,, quiens: *Soles argumentari, ac dicere: Dedi unum modium, qui*
,, *ſatus fecit decem modios, nonne juſtum eſt, ut medium modium*
,, *de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novem, & ſe-*
,, *mis de meo habeat?* Nolite errare, *inquit Apoſtolus*, Deus non
,, irridetur. *Reſpondeat enim nobis breviter fœnerator miſericors,*
,, *utrum habenti dederit, aut non habenti. Si habenti, utique*
,, *dare non debuerat: Sed dedit quaſi non habenti: ergo quare*
,, *plus exigit quaſi ab habente, &c.*

,, 8. Ad Canones quod attinet, ſi argumentum, quod ex illis
,, inſtaurant, quidquam habet roboris, & efficacitatis, probaret
,, etiam fornicationes, & adulteria eſſe Laicis permiſſa, quia ple-
,, rique Canones in ſolos Clericos fornicarios, & adulteros, nulla
,, facta laicorum mentione, animadvertunt, quæ ſane argumenta-
,, tio inepta, & ridicula foret: novum quippe non eſt, Eccleſiam

,, ſe-

„ ſeverius in Clericis punire delicta, quæ etiam in Laicis execran-
„ tur: ſicuti, opportune, & ad rem appoſite monuit Concilium
„ Carthaginenſe 1. *Can.* 13. *Quod in Laicis reprehenditur, id*
„ *multo magis in Clericis oportet prædamnari*. Cæterum non de-
„ ſunt alii innumeri Canones, Clericos æque, ac Laicos uſura-
„ rios redarguentes; atque ut alios prætereamus, antiquiſſima Sy-
„ nodus Elliberitana *Canon.* 10. (*tom.* 1. *collect. Harduin. col.*
„ 252.) hæc habet: *Si quis Clericorum detectus fuerit uſuras ac-*
„ *cipere, placuit eum degradari, & abſtineri. Si quis etiam Lai-*
„ *cus accepiſſe probatur uſuras, & promiſerit correctus jam ſe*
„ *ceſſaturum, nec ulterius exacturum, placuit ei veniam tribui.*
„ *Si vero in ea iniquitate duraverit, ab Eccleſia eſſe projicien-*
„ *dum*: ac Leo Magnus *epiſt. ad Epiſcopos per univerſam Italiam*
„ *relata Canon.* 1. §. XIV. *quæſt.* 4. exagitans uſuræ peccatum,
„ ait: *Quod nos, non dicam in eos, qui ſunt Clericali officio con-*
„ *ſtituti, ſed in Laicos cadere, qui Chriſtianos, ſe dici cupiunt,*
„ *condolemus*.

„ 9. Jure itaque, ac merito Authores permittentes moderatum
„ lucrum ex mutuo, a divite, & negotiatore exigere, veluti ad-
„ verſantes communi, & perpetuæ Catholicæ Eccleſiæ doctrinæ,
„ & inclamarunt, & validiſſimis argumentis confutarunt Navarrus
„ *comment. de uſuris num.* 8. *& ſeqq.* Gibalinus, & Leotardus,
„ in ſuo Quolibet. *de uſuris tractatu*, Cardin. de Lugo *de juſt. &*
„ *jur. tom.* 2. *diſp.* 25. Jacobus Gayate in egregio opere, quod
„ concinnavit adverſus Molinæum, Salmaſium, Authoremque li-
„ belli Gallici *du traité la pratique des Billets*, Saintbeuve in
„ *reſolut. caſuum conſcientiæ, tom.* 2. *ult. edit. Pariſ. anni* 1700.
„ *caſ.* 210. *pag.* 422. *& ſeq.* Aloyſius Bulteau, ſeu Bultellus *in*
„ *apologia pro Lactantio in materia uſurarum edita Pariſiis anno*
„ 1577. Pouget *in ſuis Canonic. inſtit. tom.* 1. *pag.* 760. Natalis
„ Alexander *Theolog. dogmat. & moral. tom.* 8. *part.* 1. *cap.* 7.
„ Gennet *Theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 4. *de mutuo, & uſura*
„ *quæſt.* 6. *& ſeqq.* Pontas *in dictionar. caſ. conſcientiæ tom.* 3.
„ *verb. Uſura*, Continuator *prælect. Theologic. Honorati* Tournely
„ *tract. de contract. part.* 2. *cap.* 3. aliique plurimi.

„ 10. Verum quoniam tot Doctorum authoritate, & argumentis
„ minime perterriti, prædictam exoticam opinionem nonnulli ite-
„ rum refricare non dubitarunt, propterea Nos ad Petri Cathe-
„ dram evecti, ne Catholicæ doctrinæ puritas, cujus depoſitum
„ Nobis eſt a Chriſto concreditum, hac erroris labe fœdaretur,
„ datis ad Italiæ Epiſcopos encyclicis litteris ſub die prima No-
„ vembris 1745. hæc inter cætera declaravimus: primo, omne lu-
„ crum ex mutuo, ratione mutui, uſurarium, & illicitum eſſe:
„ Secundo, ad uſuræ labem purgandam, nullum arceſſiri poſſe ſub-
„ ſidium, vel ex eo quod id lucrum non exceſſivum, & nimium,
„ ſed moderatum, non magnum, ſed exiguum ſit; vel ex eo quod
„ is, a quo id lucrum ſolius cauſa mutui depoſcitur, non pauper,
„ ſed dives exiſtat, nec datam ſibi mutuo ſummam relicturus o-
„ tioſam, ſed ad fortunas ſuas amplificandas, vel novis coemen-
„ dis prædiis, vel quæſtuoſius agitandis negotiis, utiliſſime ſit
„ impenſurus: tertio, quamquam una cum mutui contractu poſſint
„ quandoque alii tituli, ut ajunt, forte concurrere, ipſi mutuo
„ extrinſeci, e quibus juſta oritur cauſa aliquid ultra ſortem ex
„ mutuo debitam exigendi, atque falſo, & temere affirmari di-
„ cimus, ejuſmodi titulos ſemper reperiri, ac ubique præſto eſſe,
„ itaut illorum ratione, quotieſcumque pecunia, frumentum, a-
„ liudve id generis, alteri cuicumque creditur, toties ſemper li-
„ ceat auctarium moderatum, ultra ſortem integram, ſalvamque

„ recipere. Alia præterea ediximus, atque in contractibus ſervan-
„ da commendavimus (quæ in Epiſcopales Synodos utiliter inferri
„ poterunt) ne uſuræ macula inficiantur, ſicuti videre eſt in
„ *præfatis noſtris litteris impreſſis tom. 1. noſtrar. Conſtit. Conſtit.*
„ 143. quas nuperrime Theologico commentario illuſtravit Daniel
„ Concina Ordin. Prædicator Theologus.

„ 11. Quamobrem ſi jampridem aliquot Epiſcopi, inter quos
„ Cardinalis de Camus Epiſcopus Gratianopolitanus, Cardinalis de
„ Biſſy tunc Epiſcopus Tullenſis, Jacobus Benignus Boſſuet Epiſco-
„ pus Meldenſis, & Bragadinus Epiſcopus Veronenſis in ſuis edi-
„ ctis, & Paſtoralibus inſtructionibus, præfatam proſcripſerant er-
„ roneam opinionem, utpote quam noverant jam a Conciliis, ſum-
„ morumque Pontificum Conſtitutionibus prædamnatam, multo ma-
„ gis integrum nunc erit Epiſcopis illam, poſtquam iterum nomina-
„ tim, & expreſſe eſt ab Apoſtolica Sede reprobata, novis, ſi opus
„ fuerit, Conſtitutionibus e ſua Diœceſi exturbare, eamque temere
„ diſſeminantes, aut uſu ipſo approbantes ſeveris pœnis coercere.

„ 12. Poſt exterminatum Hæreticorum errorem, qui paucorum
„ fraudulentia, etiam in Catholicam Rempub. irrepere cœperat,
„ abs re non erit obiter detegere falſam doctrinam, qua ſunt im-
„ buti Judæi inter Chriſtianos degentes. Ex illis Deuteron. verbis
„ *capit. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, pecuniam, nec*
„ *frugem, nec quamcumque aliam rem, ſed alieno*, inferunt He-
„ bræi ſibi licere fœnerari Chriſtianis, quos, licet inter eos ver-
„ ſentur, pro alienis habent, & extraneis. Facile quidem eſſet
„ hanc Judæorum fallaciam retundere, aut dicendo cum Ambroſio
„ *cit. lib. de Tobia cap. 15.* in allegato textu, permiſſum dumta-
„ xat fuiſſe Judæis, uſuras exigere ab Amorrhæis, Amalecitis,
„ aliiſque vicinioribus populis, a quibus Deus dominium abſtule-
„ rat rerum omnium, quas poſſidebant, & Judæis contulerat:
„ aut dicendo cum D. Thoma 2. 2. *quæſt. 76. art. 1. ad 1.* non
„ fuiſſe permiſſum Hebræis uſuras exigere ab extraneis, ſed
„ toleratum, tanquam minus malum, eo pacto, quo propter du-
„ ritiam cordis eorum, fuit in illis toleratum uxorum repudium;
„ quod etiam ante Divum Thomam ſenſerat Alexander de Hales
„ *Part. 3. quæſt. 86. art. 2.* ubi ait: *Nunquam fuit Judæis lici-*
„ *tum fœnerari alieno, ſed permiſſum fuit illis, ſicut dare libel-*
„ *lum repudii, propter duritiam cordis ſui. Peccabant tamen mor-*
„ *taliter fœnerando alieno: ſed permittebatur eis duplici de cau-*
„ *ſa, ſcilicet ne facerent pejus, ideſt ne fœnerarentur fratribus*
„ *ſuis; & quia duri erant, & paulatim trahendi ad perfectio-*
„ *nem.* At quoniam res eſt cum Hebræis, qui Theologorum, &
„ SS. Patrum authoritatem irrident, nec ullus nobis ſuppetit mo-
„ dus evellendi pravam illam opinionem, quæ in eorumdem men-
„ tibus altas egit radices; unum faciendum ſupereſt, nimirum,
„ ut falſæ illius opinionis uſum, qui in detrimentum cedit, &
„ oppreſſionem pauperum Chriſtianorum pro viribus impediamus;
„ neque aliter id præſtari poteſt, quam opportunis Conſtitutionibus
„ Epiſcoporum, & Chriſtianorum Principum edictis, quibus ſeve-
„ re prohibeantur Judæi Chriſtianorum loca incolentes, ne ratio-
„ ne mutui quidquam a Chriſtianis extorqueant, & certa ſimul
„ præſcribatur quantitas lucri, ultra quam, nihil impune exigere
„ poſſint ex aliis contractibus, cum Chriſtianis initis.

„ 13. Primum ſtatutum fuit in Concilio Albienſi anni 1254. e-
„ dito a Luca Dacherio *tom. 2. Spicilegii*, in cujus *cap. 19.* (*cap.*
„ 643.) habetur: *Statuimus, & mandamus in his, quæ deinceps*
„ *mutuaverint Judæi Chriſtianis Chriſtianorum ipſorum ſtetur ſim-*
„ *plici juramento, an quidquam uſurarium ſit in eis, & in eo,*

„ *quod*

,, *quod uſurarium eſſe dixerint, ſic jurati abſolvantur*; quod de-
,, cretum renovatum legimus in Concilio Montis Peſſulani anni
,, 1258. *cap. 5. cod. tom. 2. ſpicilegii*. Alterum edixit Innocen-
,, tius III. *in Concilio Generali Lateranenſi cap. 67. relat. in cap.*
,, *Quanto magis, de uſuris*, ubi diſtricte vetuit, ne Judæi obten-
,, to cujuslibet contractus, quem cætoroquin licite cum Chriſtianis
,, inire queunt, graves, & immoderatas uſuras exigant: *Synodali*
,, *decreto ſtatuimus, ut ſi de cætero, quocumque prætextu Judæi*
,, *a Chriſtianis graves, & immoderatas uſuras extorqueant, Chri-*
,, *ſtianorum eis participium ſubtrahatur, donec de immoderato gra-*
,, *vamine ſatisfecerint competenter*. Utrumque vero ad compe-
,, ſcendos fœneratores Judæos, in temporali ditione Eccleſiæ com-
,, morantes, iterum decernendum conſuluit Marcellus Severolus,
,, ſacri Conſiſtorii Advocatus, Nobis, dum viveret, ſingulari ami-
,, citiæ nexu conjunctus, in ſuo elaborato ſuffragio edito apud Paſ-
,, ſerinum *in cap. Quamquam, 2. poſt num. 84. de uſuris in 6.*
,, Et ne a Synodis recedamus, ita nuperrime ſtatuit Epiſcopus
,, Piſaurenſis *in ſua Diœceſana Synodo habita anno 1742. tit. 4.*
,, *num.* 17. cujus exemplum poterunt alii Epiſcopi imitari.

Quæſt. VIII: *Quænam propoſitiones uſuræ palliatæ damnatæ ſunt?*

Reſp. 1. Alexand. VII. hanc damnavit: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus*. Eſt falſa; nam obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato: eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, niſi poſt certum tempus, varium pro varietate, & exigentia cauſæ petendi mutui, quum hoc ſit neceſſarium ad finem mutui, qui eſt gratis impendere ſubſidium utile proximo, alioqui inane eſſet mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante hoc tempus præfinitum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum longum, ſeu in longum tempus: ſicut mutuatio ſummæ magnæ eſt mutuum magnum. Præterea talis obligatio, ſecluſo alio extrinſeco, ſufficienter compenſatur obligatione mutuatarii ad reddendam rem mutuatam poſt tale tempus, & ſubeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eo quod mutuans terminum conſtitutum proroget, quia eſt prorogatio mutui, quod ex natura ſua eſt gratuitum; & quia nihil poteſt exigi ratione dilationis ſolutionis.

Reſp. 2 Innocent. XI. damnavit has duas propoſitiones: 41. *Quum numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram, poteſt creditor aliquid ſupra ſortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari*. Eſt falſa: nam centum libræ per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, nec pluris, nec minoris valent hodie, quam infra annum, quum ſemper maneant eædem, & earum valor præciſe per tempus non creſcat. Nec pecu-

cunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura fuiſſet otioſa in arca. Et alioqui uſura non eſſet illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo eſſentialiter datur pecunia præſens, non niſi in futurum reddenda.

42. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; ſed ſolum ſi exigatur tamquam ex juſtitia debitum.* Eſt falſa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia, & gratitudine, omnino ſpontanee, & liberaliter rependendum eſt, nec exigi poteſt. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum, ac definitum, ſed poteſt impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æſtimabilis, quæ eſt contra naturam remunerationis gratuitæ, ac liberalis, quum imponat neceſſitatem pacti: *Nemo enim in neceſſitatibus liberalis exiſtit.* l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæſt. IX. *Num ſaltem liceat exigere aliquid ultra ſortem a divitibus, & iis, qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut ſunt Judæi, mercatores, &c.?*

Reſp. Neg. Ita expreſſe Concil. Mediol. I. ſub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus ann. 1579. Quia uſura in ſcriptura generaliter, ac ſine diſtinctione pauperis, & divitis prohibetur; & quia eſt per ſe mala, ac injuſta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen poſito, quod mutues, non plus potes exigere quam dediſti: & pecunia mutuata jam non eſt tua, ſed ejus, cui data eſt, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quod autem tua pecunia ſit ipſis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura, & induſtria, non a te, nec ab ipſa præciſe pecunia, quæ de ſe ſterilis eſt. Sic non licet carius merces vendere emptori, qui ex iis magnum ſua induſtria lucrum facturus eſt.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat cauſam propinquam, & efficacem, hoc eſt, ut vulgo dicunt, ſine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur: igitur partem lucri, ſaltem in eventum lucri ſtipulari poteſt, ex divinis, & naturalibus regulis.*

Reſp. Creditor dat id, quod non eſt cauſa inſtrumentalis lucri, niſi mediante induſtria mutuatarii, & quum jam ejus dominium a creditore in ipſum tranſlatum eſt: ac proinde tota cauſa lucri, nempe pecunia, & induſtria, eſt mutuatarii, non mutuantis, & conſequenter totum lucrum eſt mutuatarii; utpote totum ortum ex re, & induſtria ipſius. Quod autem creditor dominium pecuniæ ſuæ in mutuatarium tranſtulerit, hoc ad æqualitatem compenſatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipſi otioſa erat, & cujus periculum interea ſubit mutuatarius. Nam mille nummi per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, non pluris valent hodie, quam intra duos, vel plures annos, quum eorum

va-

valor per tempus non creſcat: nec pecunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura ſit otioſa in arca.

Quæſt. X. *An liceat Tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quod per leges coguntur eorum bona integra reddere, & ſimul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem ſub pœna compenſationis?*

Reſp. Neg. Quia quum uſura ſit intrinſece mala, & a Deo abſolute, ac indiſtincte prohibita, nullam ob cauſam poteſt eſſe licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus an. 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depoſitis apud Judæum factis, aliquid præter ſortem a quovis homine percipi ex conventu, vel principaliter ſperari poſſit; tametſi pecuniæ ſint pupillorum, aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Chriſti: Mutuum date, nihil inde ſperantes.* Conſtat etiam ex cap. 4. *de uſur.* ubi Alexander III. ait: *Quum uſurarium crimen utriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam poſſe fieri non videmus; quia quum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus eſt quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, uſurarum crimine involvatur.*

Porro Tutores nihil periclitantur, ſi ex conſilio conſanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu cenſus, vel ſocietatis.

Quæſt. XI. *An ſit uſurarium imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam, ultra ſortis ſolutionem?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia quælibet obligatio ultra ſortem reddendam impoſita ex pacto, eſt onus pretio æſtimabile, quum privet libertate, quam alter alias haberet, & aliquod incommodum per ſe pariat, ideoque eſt injuſtum: nam per ſortem reddendam compenſatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id, quod amplius exigitur, ſeu imponitur, injuſte exigitur, & imponitur ratione mutui, quod eſt eſſentialiter gratuitum. Enimvero, ut ait Leſſius, ex vi mutui præciſe non licet obligare niſi ad æquale: ſed redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis, & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem ſortis.

Quare uſura eſt, ſi ea lege mutuum des, ut alter etiam aliquid juſto pretio tibi vendat, vel a te emat: ut tibi impoſterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel ſuam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diverſæ ſpeciei, v. g. frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam juſto pretio colat; ut tibi, vel aliis Beneficium Eccleſiaſticum, vel Officium conferat, ut commendet te alteri; ut præſtet aliquod munus vel a lingua,

gua, vel a manu, vel ab obſequio; ut non ſolvat ante certum tempus, niſi alias damnum timeretur ex mutuo: nam oneroſum eſt, non poſſe ſe debito liberare pro libito: imo ut præſtet id, ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe juſtitiæ, ratione cujus tenetur de damno ſecuto. Item ut plus recipias ex benevolentia, vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, quum ratione pacti quis compelli poſſit, & hæc obligatio eſt quid pretio æſtimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi ſolvat ſommam aliunde tibi ex juſtitia certo debitam, vel ut deſiſtat a vexatione injuſta; quia hoc non eſt lucrum, ſed debitum jam ex juſtitia, nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, quum quis acquirit id, quod alias ad ſe ex juſtitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro ſecuritate mutui; nam hæc aſſecuratio debita eſt.

Quæſt. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Reſp. 1. Duo ſunt tituli extrinſeci mutuo, ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere, qui comprehenduntur nomine intereſſe l. 1. Cod. *de ſentent.*

Primus eſt damnum emergens, quum quis in bonis jam acquiſitis jacturam patitur, quia mutuat: ut ſi pecuniam refectioni ædium, vel ſolutioni debitorum deſtinatam mutues alteri hanc petenti: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel ſi ipſe ſub uſura cogaris pecuniam accipere ad debita ſolvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præſtare, niſi is ſit in neceſſitate, cui teneamur cum tali damno ſubvenire.

Secundus eſt lucrum ceſſans, quum nempe mutuans ob mutuum privatur lucro juſto, quod certo, vel ſaltem probabiliter facturus fuiſſet ex pecunia mutuo data, v. gr. merces, fundum, cenſum, aut quid ſimile emendo, vel aliter negotiando. *Eſt communis ſententia.* Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur ſupra ſortem ratione mutui, ſed ratione juſti tituli mutuo extrinſeci, nempe ob compenſationem jacturæ lucri probabiliter ſperati, quæ juſte exigi poteſt, ne mutuans ex beneficio a ſe in alium collato damnum percipiat; nec enim æquum eſt, *ut quis diſpendium patiatur, unde videtur præmium meruiſſe*, cap. 2. de fidejuſſ. 2. Spes lucri probabiliter futuri eſt pretio æſtimabilis; nam ſpes probabilis capturæ piſcium ex jactu retis juſte vendi poteſt, l. 12. §. *de act. emptor.* Et l. 8. *de contrahend. empt.* dicitur, quod *ſpes emptio ſit.* Ergo mutuans juſte aliquid exigit pro illa ſpe probabili, & pretio æſtimabili, qua ſe privat in gratiam alterius; imo amiſſio rei probabiliter ſperatæ eſt damnum

non

non ſolum probabiliter futurum, ſed etiam actuale; nam quum ſpes lucri probabilis habeatur actu, & ſit pretio æſtimabilis, illius jactura eſt quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Brevius, ceſſatio lucri eſt in æſtimatione prudenti damnum quoddam pretio compenſabile: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quam habiturus eſſet. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur reſtituere lucrum ceſſans. 3. Pecunia ut ſubeſt induſtriæ, & tali deſtinationi quæſtuoſæ, plus valet poſſidenti, quam in ſe conſiderata. 4. Ex cap. 6. *de uſur.* ubi dicitur, poſſe ratione lucri ceſſantis vendere merces ultra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſervare in illud tempus, quo plus eſſe valituras veriſimile eſſet.

Porro S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. vult ſolum nihil poſſe exigi in compenſationem lucri mere poſſibilis, & remoti; vel non poſſe tantum exigi in compenſationem lucri probabiliter ſperati, quantum eſt ipſum lucrum, quod ſperatur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter ſperati eſſe cauſam juſtam exigendi compenſationem: nam q. 62. art. 4. ait; *Si quis damnificat aliquem impediendo, ne adipiſcatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompenſare ex æquo; quia minus eſt habere aliquid in virtute, quam habere actu... Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum, & negotiorum.* Idem docet in 4. diſt. 15. q. 1. art. 5.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut poſſit juſte aliquid ultra ſortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa damni, alioqui fictus eſſet titulus, & vera uſura. 2. Ut damnum proponatur mutuario; nam libere conſentire debet in illam compenſationem mutuo extrinſecam; alioqui admonitus poſſet forte alibi ſibi providere ſine hoc onere. Quare ſi admonitus non fuit, non tenetur damnum compenſare, etiamſi poſtea eveniat, modo non fuerit per moram culpabilem cauſa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim eſt contractus ſtricti juris, ex natura ſua obligans ſolum ad reddendam ſortem. 3. Ut auctarium non ſit majus damno orto ex mutuo: alioqui exceſſus eſſet uſurarius; nam exigeretur ratione mutui, & ſine juſto titulo. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævideatur, quia tunc ſolum urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad ſolvendum totum damnum emergens, quod reipſa continget: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, quum ſolum poſſit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Reſp. 3. Ut auctarium juſte exigi poſſit ob lucrum ceſſans,

ſans, ex communi ſententia requiruntur hæ conditiones.
1. Ut mutuum ſit vera cauſa cur lucrum ceſſet; ac proin-
de ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem
proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via juſta; &
pecuniam, quam mutuat, jam deſtinarit negotiationi,
vel contractui juſto quæſtuoſo, nullaſque alias habeat pe-
cunias otioſas, id eſt non deſtinatas lucro juſte faciendo,
nec familiæ ſuſtentationi, nec filiarum doti, nec provi-
ſioni caſuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias
cavere debet. Nam revera lucrum ei non ceſſat ob mu-
tuum, qui antequam peteretur, non deſtinaverat pecu-
niam ſuam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel
cenſui, vel ſocietati, aut non habebat facultatem pro-
ximam juſtum lucrum ex pecunia faciendi, aut habebat
alias pecunias otioſas. Nam tunc ex pecunia, quam mu-
tuat, nullum lucrum feciſſet; ideoque talis nihil poteſt
exigere ratione hujus tituli utpote non extantis. Idem
dic de eo, qui abſtinens a negotiatione, interim ſe ap-
plicat alteri rei nec moleſtiori, nec minus quæſtuoſæ, cui
vacare non potuiſſet negotiando: nam lucrum ceſſans pro
omiſſione negotiationis compenſatur per aliud lucrum,
quod negotiando conſequi non potuiſſet; & ſic ei lucrum
ceſſat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum
non impedivit. 2. Ut lucrum ſit certum, aut probabi-
le: nam ſi ſit ſolum poſſibile non eſt pretio æſtimabile,
quum mere poſſibilium ratio non habeatur, & in æſti-
matione morali potentia remota lucrandi ex pecunia ni-
hil addit pecuniæ ſpectatæ ſecundum ſe. 3. Ut moneatur
mutuarius de lucro ceſſante, & in illius compenſatione
conſentiat: alioqui ad illam non tenebitur, niſi per mo-
ram culpabilem ſolvendi fuerit illius cauſa, ob ratio-
nem ſupra dictam; quia onus extrinſecum contractui im-
poni non poteſt contrahenti ſine illius conſenſu. 4. Ut
non exigatur totum lucrum, quod ſperatur ſed ſolum
quantum ſpes illius judicio prudentum valet, deductis
ſumptibus, & æſtimatione periculi, ac laboris. Nam res
ſolum ſperata non eſt tanti valoris, quanti habita in ſe
ipſa, ſeu jam exiſtens propter pericula, & impedimen-
ta, quæ evenire poſſunt: ſic ſemen ſparſum in agro mi-
nus valet, quam meſſis ipſa, quæ ſperatur. 5. Ut lucri
ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo,
ſed ſolum pro tempore, quo lucrum fuiſſet: nam qui v.
g. mutuat centum, & ſtatim accipit decem pro lucro ceſ-
ſante, jam non mutuat alteri centum, ſed ſolum nona-
ginta; ſolum enim nonaginta retinet mutuatarius, & ta-
men mutuans tantumdem exigit pro lucro ceſſante ex
nonaginta, quantum ex centum, quod eſt injuſtum, &
uſurarium; quum tunc lucrum ei ſolum ex nonaginta
ceſſet. Præterea quod pro intereſſe ſolvitur, eidem ſubro-
gatur; & ejus quod nondum extat, ſubrogatio exigi non
poteſt.

His adde, ut quis excuſetur ab uſura coram Deo ratio-
ne

ne hujus tituli, requiritur, ut mutet animo gratificandi proximo, non autem ſpe commodioris lucri. Nam ſi mallet mutare, quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & ſic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is, quis mutuat, non ſponte ſubtraxerit ſuam pecuniam a negotiatione priuſquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta ſpe lucri: ſic enim ficte paciſceretur de lucro ceſſante, quum pecunia jam ſubtracta ſit a potentia lucrandi, utpote nec ſecundum rem, nec ſecundum voluntatem ejus expoſita negotiationi aut deſtinata contractui juſto quæſtuoſo: atque adeo lucrum, ſi quod ceſſat, non ceſſat ex mutuo, ſed ex eo, quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, afferens Doctores convenire, quod quum quis ſponte alteri offert ſuas pecunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non poteſt licite lucrum ab alio exigere, quum ipſe ſponte ſuas pecunias a negotiatione auferat.

„ NOTA. Non licet id, quod in contractu mutui ob intereſſe
„ exigatur, convertere in ſortem, & ex eo aliquid ultra ſummam
„ ex quovis titulo exigere; nam hoc prohibetur in jure, l. 28.
„ Cod. *de uſur.*

Quæſt. XIII. *An hæc in mutuo licita ſit pactio, ut mutuatarius, ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ?*

Reſp. Ex communi ſententia per ſe licita eſt, poſitis certis conditionibus. Quia debitor, qui eſt in mora culpabili, dignus eſt pœna; quum peccet contra juſtitiam, non ſolvendo debitum tempore præfinito. Ergo poteſt cum ejus conſenſu ei imponi pœna, ſicut ſolet imponi ei, qui a contractu reſilierit: contrahentes enim, quum ſint ſuarum rerum domini, poſſunt ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, ſibi pœnam conventionalem imponere, & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 14. Cod *de pact.* Omne autem promiſſum acceptatum ſervari debet.

Sed ut hoc ſit licitum, ex communi ſententia iſta requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem uſurariam, ſed ex ſola voluntate ſortem ſuam tempore ſtatuto recuperandi. Unde ſi non cures, utrum ſolvatur tali tempore, an non; vel ſi optes non ſolvi; vel ſi eum terminum, intra quem ſcis mutuum reddi non poſſe, conſtituas; tunc pœna appoſita eſt velamen uſuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor vere ſit in culpa, non ſolvendo notabili tempore poſt tranſactum terminum; nam ſine culpa nulla poteſt juſte imponi, nec exigi pœna, ex l. 12. Cod. *de pœn.* & c. 2. *de conſtit.* ibi: *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc pœna non debetur, ſi debitor ſine ſua culpa tempore præfinito non ſolverit propter

mo-

ex pœnis contra uſurarios ſtatutis. Hinc uſurarii compellendi ſunt, tum ad omnes contractus uſurarios utpote injuſtos reſcindendos, antequam abſolvantur, tum ad reſtituendum uſuras, & compenſandum omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris ſolutis.

Obj. 1. Deus permiſit Judæis, ut uſuras acciperent ab extraneis. Deuter. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, ſed alieno.*

Reſp. Deus non permiſit uſuram proprie dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens: ſed ad ſummum, ut ſupremus bonorum omnium Dominus occaſione mutui Judæis conceſſit dominium rei additæ ſorti, ſicut tradidit illis vaſa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, ſed vi donationis divinæ accipiebant. Porro hanc conceſſionem multi reſtringunt ad illos alienigenas, quibuſcum Judæi juſtum bellum gerebant. Ita S. Ambr. lib. de Tobia c. 15. ubi ait: *Quis erat tunc alienigena, niſi Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtis? ibi, inquit, uſuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitime inducuntur uſuræ... ab hoc uſuram exige, quem non ſit crimen occidere.* Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad uſuram dedit.*

Dixi, *Ad ſummum*. Quia S. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 2. docet, id non fuiſſe eis conceſſum ut licitum, ſed dumtaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne ſcilicet a Judæis Deum colentibus uſuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obſtat illud Deut. *Fœneraberis gentibus multis; ipſe a nullo fœnus accipies*. Nam fœnerare ibi ſignificat mutuum dare, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes Pietatis, qui ſunt cumulus pecuniarum publica authoritate inſtitutus ad mutuandum pauperibus, approbati ſunt a Conc. Lateran. V. & tamen in illis aliquid exigitur ſupra ſortem.

Reſp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, ſed damni emergentis, ſed pro eorum impenſis, & indemnitate dumtaxat, ut expreſſe declarat Concil. Later. V. Nam ad conſervationem, & adminiſtrationem horum montium conducuntur miniſtri, quibus debetur aliqua merces, quæ ſi ſumeretur ex ipſa ſorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur, & ſic damnum emergeret ex mutuo. Quum autem montium conſervatio, indemnitas, & adminiſtratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut ſemper paratam pecuniam invenire poſſint abſque neceſſitate adeundi uſurarios cum majore ſuo damno, æquum eſt ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debet, ex reg. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat ſe poteſtate utendi, & fruendi re mutuata, quam alias haberet.

Reſp. Non ideo licet aliquid ſupra ſortem exigere pro pti-

privatione iſta. Quia ſicut poteſtas illa non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate illius rei ; ita privatio illius poteſtatis non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate privationis ipſius rei. Privatio autem rei ſufficienter compenſatur redditione ejuſdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, quum mutuanti, ut ſupponitur, ex privatione rei nullum lucrum ceſſet, nec damnum ſequatur.

Nec dicas poſſe aliquid exigi propter uſum rei mutuatæ; nam per ſe injuſtum eſt vendere alteri uſum rei non ſuæ, ſeu uſum alterius: per mutuum enim tranfertur in mutuatarium rei mutuatæ dominium : ac proinde uſus rei pertinet ad illum, præſertim quum uſus rerum, quæ mutuantur, non ſit æſtimandus ſeorſim ab illis, ſitque illarum conſumptio, vel alienatio. Igitur nihil eſt, pro quo lucrum ex mutuo accipi jure poſſit : ac proinde lucrum ex mutuo eſt omnino injuſtum, quum juſto titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat uſuras, digeſtis, & codice de uſuris.

Reſp. 1. Cum S. Thom. uſuræ non probantur, ſed tolerantur, ſeu non puniuntur ad impedienda majora mala, ſicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile poteſt intelligi de uſuris late ſumptis, nempe de pecunia, quæ ultra ſortem accipitur ob aliquod intereſſe, ſcilicet vel ob lucrum ceſſans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges ſic explicari non poſſent, nec ſupponerent titulum juſtum, correctæ ſunt per jus Canonicum, & ſunt per ſe injuſtæ, ideoque nullæ

Obj. 5. Ex S. Thom. poteſt aliquid accipi pro uſu pecuniæ.

Reſp. Loquitur de uſu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ: ſic enim 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. ait: *Uſus principalis pecuniæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes : unde non licet ejus uſum vendere. Tamen poteſt eſſe aliquis ſecundarius uſus pecunia argentea ; puta ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris ; & talem uſum pecuniæ licite homo vendere poteſt.* Quia ſcilicet vendens non mutuat, ſed locat: unde pecuniæ dominium, & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare eſt beneficium præſtare.

Reſp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere : imo vero quia mutuum eſt beneficium, ideo eſt eſſentialiter gratuitum : nam beneficium eſt bonum gratis datum ; ideoque eſſentialiter gratuitum. *Benefici, liberaleſque ſumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*, ait Cicero. l. de amicitia. Igitur mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & inſtitutus in ſolius mutuatarii commodum.

,, (✠) Nota. Quæ ab Authore in hac ſeptima quæſtione, & ,, ſeqq. expoſita ſunt, & propugnata, confirmat, ac probat SS. ,, D. N. Benedict. XIV. in Epiſtola Encyclica, quam prima No- ,, vemb.

vemb. 1745. dedit ad omnes Italiæ Epiſcopos, quæque incipit: *Vix pervenit*. Sed quæ huc ſpectant, clarius, & luculenter exponit in inſigni, ac univerſæ Eccleſiæ perutili opere, de Synodo Diæceſana, in quo, ea innuens: *Quæ de uſuris, & contractibus ab Epiſcopis in Synodis decerni poſſint*, plura de uſuris, & mutuo explicat, atque declarat, quæ quum ſcitu neceſſaria videantur, omnia tranſcripſimus.

„ Omne lucrum ex mutuo, præciſe *ratione mutui*, uti loquuntur Theologi, hoc eſt lucri ceſſantis, damni emergentis, aliove extrinſeco titulo remoto, uſurarium, atque omni jure, naturali ſcilicet, Divino, & Eccleſiaſtico illicitum eſſe, perpetua fuit, & eſt Catholicæ Eccleſiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum, & Theologorum unanimi conſenſione firmata. Huic contradixere Græci ſchiſmatici, qui, teſte Guidone Carmelita *in Catalogo Hæreticorum*, quodcumque lucrum ex mutuo permittunt: Græcis ex arte conſenſit Calvinus, qui ad *c.* 18. *Ezechiel.* licere docuit aliquod moderatum lucrum, non quidem a paupere, ſed a divite, præciſe ratione mutui exigere. Errorem a Calvino obiter inſinuatum, ex profeſſo propugnavit Carolus Molinæus *in ſuo tract. de uſuris*, ubi *n.* 10. audacter affirmat, uſuram non eſſe prohibitam, *niſi in quantum eſt contra Charitatem*; diſtinguit deinde *nu.* 85. tres hominum gradus; Primus complectitur pauperes e mendicata ſtipe viventes, quibus non mutuo, ſed eleemoſyna ſuccurrendum, ait: Alter indigentes, qui pro tempore indigent, quamvis pares ſint, mutuo poſtea reſtituendo; atque his quoque mutuum gratuito dandum, aſſerit: Tertius gradus complectitur divites, & Mercatores, qui nihil indigent; ſed rem ſuam negotiatione amplificare ſtudent, & ab his uſuram moderatam, ratione mutui, juſte, ac ſancte exigi poſſe, tradit Molinæus. Eamdem pravam opinionem amplexatus, alia ratione defendit Claudius Salmaſius, in duplici tractatu, altero inſcripto *De uſuris*, altero *De trapezitico fœnore*, quibus in locis uſuram, niſi Charitatem lædat, ab omni culpa abſolvit, eo quod ſit *merces locatæ pecuniæ*. Verum quamquam plurimi Heterodoxi, Calvini, Molinæi, & Salmaſii ſyſtemati ſtabiliendo allaboraverint, inter quos Petrus Heinſigius *lib.* 2. *q.* 1. Gerardus Noodt *de fœnore, & uſuris lib.* 1. Gronovius, & Barbeyrac *in notis ad Hugonem Grotium lib.* 1. *cap.* 14. Boehmerus *jur. Eccl. Poteſt. tomo* 5. *lib.* 5. *tit.* 19. rationem tamen, qua eam Salmaſius tutatus eſt, fere omnes refellerunt, recte arbitrantes, mutuatæ pecuniæ dominium transferri in mutuatarium, ac propterea, non poſſe mutuum locationi ullo pacto computari, ſicut teſtatur Gotfridus Maſcovius *in notis ad Puſendorf. lib.* 3. *capit.* 7. §. 5.

„ 3. Impiæ Calvini, & Molinæi opinioni non veriti ſunt ſubſcribere pauci quidam doctores Catholici. Diſtinguunt & iſti duplex genus mutui. Unum quo pecunia, aliave res datur ad conſumptionem, quod plerumque fit cum indigentibus, pecuniam mutuam accipientibus, ut ſe, ſuamque familiam ſuſtentent, debita ſolvant, filiam nuptui tradant, &c.: alterum, quo datur ad negotiationem, ut cum Mercatoribus fieri ſolet, qui acceptam mutuo Pecuniam negotiatione augent, ingenſque ex ea lucrum reportant: in primo caſu uſuram eſſe fatentur, quidquid exigitur ultra ſortem; At a fœnoris labe excuſant lucrum, quod in ſecundo caſu ex mutuo percipitur, dummodo ſit moderatum, modumque ſervet, a patriæ legibus definitum.

„ 4. Novam hanc diſtinctionem ab Hæreticis primum excogitatam præverterant Eccleſiæ Patres, qui uno ore abſolute, atque

inde-

„ indefinite fœneratitium pronuntiaverunt, quidquid ex mutuo ul-
„ tra ſortem exigitur: Tertullianus *lib.* 4. contra Marcionem *cap.*
„ 17. ita explicat Ezechielis locum: *Pecuniam*, inquit, *ſuam fœ-*
„ *nori non dederit, & quod abundaverit, non ſumet, fœnoris ſci-*
„ *licet redundantiam; quod eſt uſura.* 2. Baſilius *in Pſalm.* 14.
„ (*tom.* 2. *oper. pag.* 107.) allegato pariter Ezechielis loco,
„ ait: *Ezechiel id in maximis malis recenſet, ſi fœnus, & quid-*
„ *piam ultra ſortem accipiatur.* S. Ambroſius *lib. unic. de Tobia*
„ *cap.* 14. *num.* 19. (*tom.* 1. *oper. col.* 107.) *Et eſca uſura eſt,*
„ *& veſtis uſura eſt, & quodcumque ſorti accedit uſura eſt.* S.
„ Hieronymus *in cap.* 18. Ezechielis (*tom.* 5. *oper. col.* 210.)
„ *Alii pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula accipere diverſi ge-*
„ *neris, & non intelligunt uſuram appellari, & ſuperabundan-*
„ *tiam, quidquid illud eſt, ſi ab eo, quod dederint, plus accepe-*
„ *rint.* S. Auguſtin. in *Pſalm.* 36. *ſerm.* 3. *numer.* 6. (*tom.* 4.
„ *oper. colum.* 285.) *Si fœneraveris homini, ideſt mutuam pecu-*
„ *niam dederis, a quo aliquid pluſquam dediſti expectes accipere,*
„ *non pecuniam ſolam, ſed aliquid pluſquam dediſti, ſive illud*
„ *triticum ſit, ſive vinum, ſive oleum, ſive quodlibet aliud:*
„ *ſi pluſquam dediſti expectas accipere, fœnerator es.* Conci-
„ lium Agathenſe relatum a Burchardo *lib.* 2. *cap.* 126. Ivo-
„ ne *part.* 6. *cap.* 102. & a Gratiano *cauſ.* 14. *quæſt.* 7. *Canon.* 4.
„ *Uſura eſt, ubi amplius requiritur, quam datur, ver. gra. ſi de-*
„ *deris ſolidos decem, & amplius quæſieris.* Ex quibus Gratianus
„ ibidem concludit: *Ecce evidenter oſtenditur, quod quidquid ul-*
„ *tra ſortem exigitur, uſura eſt.* Patribus adhærere veteres Theo-
„ logi, qui, duce D. Thoma 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. adeo diſtricte o-
„ mne lucrum ex mutuo, jure naturali, & Divino vetitum aſſe-
„ ruere, ut ne munus quidem *ab obſequio, aut a lingua*, quod
„ certe quid minimum eſt, nullique oneroſum, a mutuatario, ſo-
„ lius mutui cauſa, exigi poſſe docuerint.

„ 5. Neque vero Calvini, & Molinæi Aſſeclis ſuffragantur aut
„ loca Sacræ Scripturæ ſpeciatim prohibentia, ne pauperes uſuris
„ opprimantur, uti Exodi 22. *verſ.* 25. Levitici 25. *verſ.* 35. aut
„ ſententiæ Patrum, uſuras dumtaxat redarguentium immodera-
„ tas, aut Canones Conciliorum, puta 36. ex Apoſtolicis, 17.
„ Nicænus, & 12. Concilii Arelatenſis primi, ſolos Clericos fœne-
„ ratores ſeveris pœnis ſubjicientes: Etenim antiqui Teſtamenti
„ pagina, in ipſiſmet in contrarium adductis locis, & adhuc cla-
„ rius Deuteronomii 23. *verſ.* 19. Ezechielis 18. & *Pſalm.* 14. o-
„ mnem omnino uſuram, abſque ullo perſonarum, a quibus ex-
„ gatur, diſcrimine, prohibet, & deteſtatur; Pauperes autem a-
„ licubi expreſſe nominat, vel tantum exempli cauſa, quia ple-
„ rumque contingit, ut illi magis egeant opis alienæ, & neceſſi-
„ tate adacti mutuum accipiant, etiam ſub obligatione immodera-
„ tum fœnus ſolvendi, quemadmodum ad prædictum Exodi caput
„ adnotavit etiam Hugo Grotius; vel quia uſuræ, quæ a paupe-
„ ribus extorquentur, præter propriam pravitatem, quamdam re-
„ dolent ſævitiam, & immanitatem, ſpeciali nota, & reprenſio-
„ ne dignam, ſicuti ratiocinatur Gibalinus, *de uſuris lib.* 1. *cap.*
„ 7. *art.* 2.

„ 6. In novo autem Teſtamento *Lucæ* 6. illis Chriſti Domini
„ verbis: *Mutuum date, nihil inde ſperantes*, præceptum tradi,
„ ſeu verius naturalem legem iterum inculcari, nihil prorſus lu-
„ cri ex mutuo, ab ullo, ſive paupere, ſive divite exigendi, non
„ ſolum docet D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 1. *ad* 4. ſed con-
„ cors fuit Conciliorum, Patrum, ſummorumque Pontificum ſen-
„ tentia, præcipue Urbani III. *in capit. Conſuluit, de uſuris*,

,, qui præfati textus authoritate, omnem quantumvis minimam
,, uſuram, univerſim vetitam pronuntiarunt; explicans enim præ-
,, fata Chriſti Domini verba, iis prohiberi ait *omnino uſuram*,
,, *& ſuperabundantiam*. Dicere autem ſummos Pontifices, & Con-
,, cilia prædicti textus verum, & genuinum ſenſum non eſſe aſſe-
,, quuta, quod aliquos muſſitare non puduit, & temerarium, &
,, fere hæreticum eſt: quidquid enim ſit, an Eccleſia non ſolum
,, infallibili polleat authoritate in definiendis quæſtionibus, Fi-
,, dem, aut mores reſpicientibus, quod nullus Catholicorum ne-
,, gat; ſed etiam in delectu rationum, quas ad ſuas definitiones
,, ſtabiliendas interdum adducit, de quo nonnulli Catholici dubita-
,, runt, certum, & indubitatum eſt, eam errare non poſſe, in
,, interpretanda Divina Scriptura, ejuſque genuino ſenſu Fidelibus
,, aperiendo.

,, 7. Haud abſimilia reponimus ad teſtimonia Patrum: hi ſiqui-
,, dem, licet vehementius invehantur in uſuras immoderatas, at-
,, que a pauperibus extortas, veluti culmen ſceleris, ad quod ho-
,, mines pertrahit ſordida, atque inſatiabilis avaritia, non ideir-
,, co tamen approbant moderatas a divitibus exigendas; quinimo
,, etiam iſtas aliis in locis expreſſe condemnant: Enimvero Am-
,, broſius *cit. lib. de Tobia cap. 6. (tom. 1. oper. col. 597.)* de
,, his agens, qui pecuniam ſuam fœnerantur non indigenti, ſed
,, diviti, & negotiatori, cui uberes proventus pariat, eos in hunc
,, modum increpat: *Nihil nequius fœneratoribus, qui aliena damna*
,, *ſua lucra arbitrentur, & ſtipendio ſuo deputant quidquid ab*
,, *aliis poſſidetur. Aucupantur hæredes novos, adoleſcentulos divi-*
,, *tes explorant, per ſuos adjungunt ſe, ſimulantes paternam, &*
,, *avitam amicitiam, volunt domeſticas eorum cognoſcere neceſſita-*
,, *tes .... Sin vero inſtor laqueos alicujus neceſſitatis offenderint;*
,, *intexunt tabulas: ajunt, nobile prædium eſſe venale, amplam*
,, *domum, accumulant proventus fructuum, annuos reditus exag-*
,, *gerant, hortantur ut coemant, ſimiliter faciunt pretioſas veſtes,*
,, *& monilia nobilia prædicantes. Neganti ſe habere pecuniam,*
,, *ingerunt ſuam dicentes; Utere ut tua: de fructibus emptæ poſ-*
,, *ſeſſionis pretium multiplicabis, debitum reddes*; & c. 14. (*col.*
,, *600.*) *Et putas te pie facere, quia a Negotiatore, velut mu-*
,, *nus ſuſcipis? Inde ille fraudem facit in mercium pretium, un-*
,, *de tibi ſolvit uſuram. Fraudis illius tu author, tu particeps,*
,, *tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et eſca uſura eſt, &*
,, *quodcumque ſorti accedit uſura eſt. Quod velis ei nomen impo-*
,, *nas, uſura eſt.* Similiter Hieronymus *in cit. cap. Ezechielis*
,, (*col. 208. num. 5. oper.*) perinde ac ſi eum illis ipſis congre-
,, deretur, contra quos pugnamus, fœnus reprobat etiam ex re
,, percipiendum, quæ ingentem fructum mutuatario attulit, in-
,, quiens: *Soles argumentari, ac dicere: Dedi unum modium, qui*
,, *ſatus fecit decem modios, nonne juſtum eſt, ut medium modium*
,, *de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novem, & ſe-*
,, *mis de meo habeat?* Nolite errare, *inquit Apoſtolus*, Deus non
,, irridetur. *Reſpondeat enim nobis breviter fœnerator miſericors,*
,, *utrum habenti dederit, aut non habenti. Si habenti, utique*
,, *dare non debuerat: Sed dedit quaſi non habenti: ergo quare*
,, *plus exigit quaſi ab habente, &c.*

,, 8. Ad Canones quod attinet, ſi argumentum, quod ex illis
,, inſtaurant, quidquam habet roboris, & efficacitatis, probaret
,, etiam fornicationes, & adulteria eſſe Laicis permiſſa, quia ple-
,, rique Canones in ſolos Clericos fornicarios, & adulteros, nulla
,, facta laicorum mentione, animadvertunt, quæ ſane argumenta-
,, tio inepta, & ridicula foret: novum quippe non eſt, Eccleſiam
,, ſe-

,, ſeverius in Clericis punire delicta, quæ etiam in Laicis execran-
,, tur: ſicuti, opportune, & ad rem appoſite monuit Concilium
,, Carthaginenſe 1. *Can.* 13. *Quod in Laicis reprehenditur, id*
,, *multo magis in Clericis oportet prædamnari*. Cæterum non de-
,, ſunt alii innumeri Canones, Clericos æque, ac Laicos uſura-
,, rios redarguentes; atque ut alios prætereamus, antiquiſſima Sy-
,, nodus Ellberitana *Canon.* 20. (*tom.* 1. *collect. Harduin. col.*
,, 252.) hæc habet: *Si quis Clericorum detectus fuerit uſuras ac-*
,, *cipere, placuit eum degradari, & abſtineri. Si quis etiam Lai-*
,, *cus accepiſſe probatur uſuras, & promiſerit correctus jam ſe*
,, *ceſſaturum, nec ulterius exacturum, placuit ei veniam tribui.*
,, *Si vero in ea iniquitate duraverit, ab Eccleſia eſſe projicien-*
,, *dum*: ac Leo Magnus *epiſt. ad Epiſcopos per univerſam Italiam*
,, *relata Canon.* 7. §. XIV. *quæſt.* 4. exagitans uſuræ peccatum,
,, ait: *Quod nos, non dicam in eos, qui ſunt Clericali officio con-*
,, *ſtituti, ſed in Laicos cadere, qui Chriſtianos, ſe dici cupiunt,*
,, *condolemus*.

,, 9. Jure itaque, ac merito Authores permittentes moderatum
,, lucrum ex mutuo, a divite, & negotiatore exigere, veluti ad-
,, verſantes communi, & perpetuæ Catholicæ Eccleſiæ doctrinæ,
,, & inclamarunt, & validiſſimis argumentis confutarunt Navarrus
,, *comment. de uſuris num.* 8. *& ſeqq.* Gibalinus, & Leotardus,
,, in ſuo Quolibet. *de uſuris tractatu*, Cardin. de Lugo *de juſt. &*
,, *jur. tom.* 2. *diſp.* 25. Jacobus Gayare in egregio opere, quod
,, concinnavit adverſus Molinæum, Salmaſium, Authoremque li-
,, belli Gallici *du traicé la pratique des Billets*, Saintbeuve in
,, *reſolut. caſuum conſcientiæ, tom.* 2. *ult. edit. Pariſ* anni 1700.
,, *caſ.* 210. *pag.* 422. *& ſeq.* Aloyſius Bulteau, ſeu Bultellus in
,, *apologia pro Lactantio in materia uſurarum edita Pariſiis anno*
,, 1577. Pouget *in ſuis Canonic. inſtit. tom.* 1. *pag.* 760. Natalis
,, Alexander *Theolog. dogmat. & moral. tom.* 8. *part.* 2. *cap.* 7.
,, Gennet *Theolog. moral. tom.* 3. *tract.* 4. *de mutuo, & uſura*
,, *quæſt.* 6. *& ſeqq.* Pontas *in dictionar. caſ. conſcientiæ tom.* 3.
,, *verb. Uſura*, Continuator *prælect. Theologic.* *Honorati* Tournely
,, *tract. de contract. part.* 2. *cap.* 3. aliique plurimi.

,, 10. Verum quoniam tot Doctorum authoritate, & argumentis
,, minime perterriti, prædictam exoticam opinionem nonnulli ite-
,, rum refricare non dubitarunt, propterea Nos ad Petri Cathe-
,, dram evecti, ne Catholicæ doctrinæ puritas, cujus depoſitum
,, Nobis eſt a Chriſto concreditum, hac erroris labe fœdaretur,
,, datis ad Italiæ Epiſcopos encyclicis litteris ſub die prima No-
,, vembris 1745. hæc inter cætera declaravimus: primo, omne lu-
,, crum ex mutuo, ratione mutui, uſurarium, & illicitum eſſe:
,, Secundo, ad uſuræ labem purgandam, nullum arceſſiri poſſe ſub-
,, ſidium, vel ex eo quod id lucrum non exceſſivum, & nimium,
,, ſed moderatum, non magnum, ſed exiguum ſit; vel ex eo quod
,, is, a quo id lucrum ſolius cauſa mutui depoſcitur, non pauper,
,, ſed dives exiſtat, nec datam ſibi mutuo ſummam relicturus o-
,, tioſam, ſed ad fortunas ſuas amplificandas, vel novis coemen-
,, dis prædiis, vel quæſtuoſius agitandis negotiis, utiliſſime ſit
,, impenſurus: tertio, quamquam una cum mutui contractu poſſint
,, quandoque alii tituli, ut ajunt, forte concurrere, ipſi mutuo
,, extrinſeci, e quibus juſta oritur cauſa aliquid ultra ſortem ex
,, mutuo debitam exigendi, atque falſo, & temere affirmari di-
,, cimus, ejuſmodi titulos ſemper reperiri, ac ubique præſto eſſe,
,, itaut illorum ratione, quotieſcumque pecunia, frumentum, a-
,, liudve id generis, alteri cuicumque creditur, toties ſemper li-
,, ceat auctarium moderatum, ultra ſortem integram, ſalvamque

„ recipere. Alia præterea ediximus, atque in contractibus ſervan-
„ da commendavimus (quæ in Epiſcopales Synodos utiliter inferri
„ poterunt) ne uſuræ macula inficiantur, ſicuti videre eſt *in*
„ *præfatis noſtris litteris impreſſis tom. 1. noſtrar. Conſtit. Conſtit.*
„ 143. quas nuperrime Theologico commentario illuſtravit Daniel
„ Concina Ordin. Prædicator Theologus.

„ 11. Quamobrem ſi jampridem aliquot Epiſcopi, inter quos
„ Cardinalis de Camus Epiſcopus Gratianopolitanus, Cardinalis de
„ Biſſy tunc Epiſcopus Tullenſis, Jacobus Benignus Boſſuet Epiſco-
„ pus Meldenſis, & Bragadinus Epiſcopus Veronenſis in ſuis edi-
„ ctis, & Paſtoralibus inſtructionibus, præfatam proſcripſerant er-
„ roneam opinionem, utpote quam noverant jam a Conciliis, ſum-
„ morumque Pontificum Conſtitutionibus prædamnatam, multo ma-
„ gis integrum nunc erit Epiſcopis illam, poſtquam iterum nomina-
„ tim, & expreſſe eſt ab Apoſtolica Sede reprobata, novis, ſi opus
„ fuerit, Conſtitutionibus e ſua Diœceſi exturbare, eamque temere
„ diſſeminantes, aut uſu ipſo approbantes ſeveris pœnis coercere.

„ 12. Poſt eliminatum Hæreticorum errorem, qui paucorum
„ fraudulentia, etiam in Catholicam Rempub. irrepere cœperat,
„ abs re non erit obiter detegere falſam doctrinam, qua ſunt im-
„ buti Judæi inter Chriſtianos degentes. Ex illis Deuteron. verbis
„ *capit. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, pecuniam, nec*
„ *ſfiegem, nec quamcumque aliam rem, ſed alieno*, inferunt He-
„ bræi ſibi licere fœnerari Chriſtianis, quos, licet inter eos ver-
„ ſentur, pro alienis habent, & extraneis. Facile quidem eſſet
„ hanc Judæorum fallaciam retundere, aut dicendo cum Ambroſio
„ *cit. lib. de Tobia cap.* 15. in allegato textu, permiſſum dumta-
„ xat fuiſſe Judæis, uſuras exigere ab Amorrhæis, Amalecitis,
„ aliiſque vicinioribus populis, a quibus Deus dominium abſtule-
„ rat rerum omnium, quas poſſidebant, & Judæis contulerat:
„ aut dicendo cum D. Thoma 2. 2. *quæſt. 78. art. 1. ad 2.* non
„ fuiſſe permiſſum Hebræis uſuras exigere ab extraneis, ſed
„ toleratum, tanquam minus malum, eo pacto, quo propter du-
„ ritiam cordis eorum, fuit in illis toleratum uxorum repudium;
„ quod etiam ante Divum Thomam ſenſerat Alexander de Hales
„ *part. 3. quæſt. 86. art. 2.* ubi ait: *Nunquam fuit Judæis lici-*
„ *tum fœnerari alieno, ſed permiſſum fuit illis, ſicut dare libel-*
„ *lum repudii, propter duritiam cordis ſui. Peccabant tamen mor-*
„ *taliter fœnerando alieno: ſed permittebatur eis duplici de cau-*
„ *ſa, ſcilicet ne facerent pejus, idest ne fœnerarentur fratribus*
„ *ſuis; & quia duri erant, & paulatim trahendi ad perfectio-*
„ *nem:* At quoniam res eſt cum Hebræis, qui Theologorum, &
„ SS. Patrum authoritatem irrident, nec ullus nobis ſuppetit mo-
„ dus evellendi pravam illam opinionem, quæ in eorumdem men-
„ tibus altas egit radices; unum faciendum ſupereſt, nimirum;
„ ut falſæ illius opinionis uſum, qui in detrimentum cedit, &
„ oppreſſionem pauperum Chriſtianorum pro viribus impediamus;
„ neque aliter id præſtari poteſt, quam opportunis Conſtitutionibus
„ Epiſcoporum, & Chriſtianorum Principum edictis, quibus ſeve-
„ re prohibeantur Judæi Chriſtianorum loca incolentes, ne ratio-
„ ne mutui quidquam a Chriſtianis extorqueant, & certa ſimul
„ præſcribatur quantitas lucri, ultra quam, nihil impune exigere
„ poſſint ex aliis contractibus, cum Chriſtianis initis.

„ 13. Primum ſtatutum fuit in Concilio Albienſi anni 1254. e-
„ dito a Luca Dacherio *tom. 2. ſpicilegii*, in cujus *cap. 19.* (*cap.*
„ 643.) habetur: *Statuimus, & mandamus in his, quæ deinceps*
„ *mutuaverint Judæi Chriſtianis Chriſtianorum ipſorum ſtetur ſim-*
„ *plici juramento, an quidquam uſurarium ſit in eis, & in eo,*

„ *quod*

„ *quod uſurarium eſſe dixerint, ſic jurati abſolvantur*; quod de-
„ cretum renovatum legimus in Concilio Montis Peſſulani anni
„ 1258. *cap.* 5. *eod. tom.* 2. *ſpicilegii*. Alterum edixit Innocen-
„ tius III. *in Concilio Generali Lateranenſi cap.* 67. *relat. in cap.*
„ *Quanto magis, de uſuris*, ubi diſtricte vetuit, ne Judæi obten-
„ to cujuslibet contractus, quem cætoroquin licite cum Chriſtianis
„ inire queunt, graves, & immoderatas uſuras exigant: *Synodali*
„ *decreto ſtatuimus, ut ſi de cætero, quocumque prætextu Judæi*
„ *a Chriſtianis graves, & immoderatas uſuras extorqueant, Chri-*
„ *ſtianorum eis participium ſubtrahatur, donec de immoderato gra-*
„ *vamine ſatisfecerint competenter*. Utrumque vero ad compe-
„ ſcendos fœneratores Judæos, in temporali ditione Eccleſiæ com-
„ morantes, iterum decernendum conſuluit Marcellus Severoles,
„ ſacri Conſiſtorii Advocatus, Nobis, dum viveret, ſingulari ami-
„ citiæ nexu conjunctus, in ſuo elaborato ſuffragio edito apud Paſ-
„ ſerinum *in cap. Quamquam*, 2. *poſt num.* 84. *de uſuris in* 6.
„ Et ne a Synodis recedamus, ita nuperrime ſtatuit Epiſcopus
„ Piſaurenſis *in ſua Diœceſana Synodo habita anno* 1742. *tit.* 4.
„ *num.* 17. cujus exemplum poterunt alii Epiſcopi imitari.

Quæſt. VIII: *Quænam propoſitiones uſuræ palliatæ damnatæ ſunt?*

Reſp. 1. Alexand. VII. hanc damnavit: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Eſt falſa; nam obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato: eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, niſi poſt certum tempus, varium pro varietate, & exigentia cauſæ petendi mutui, quum hoc ſit neceſſarium ad finem mutui, qui eſt gratis impendere ſubſidium utile proximo, alioqui inane eſſet mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante hoc tempus præfinitum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum longum, ſeu in longum tempus; ſicut mutuatio ſummæ magnæ eſt mutuum magnum. Præterea talis obligatio, ſecluſo alio extrinſeco, ſufficienter compenſatur obligatione mutuatarii ad reddendam rem mutuatam poſt tale tempus, & ſubeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eo quod mutuans terminum conſtitutum proroget, quia eſt prorogatio mutui, quod ex natura ſua eſt gratuitum; & quia nihil poteſt exigi ratione dilationis ſolutionis.

Reſp. 2 Innocent. XI. damnavit has duas propoſitiones: 41. *Quum numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem, quam futuram, poteſt creditor aliquid ſupra ſortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari.* Eſt falſa: nam centum libræ per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, nec pluris, nec minoris valent hodie, quam infra annum, quum ſemper maneant eædem, & earum valor præciſe per tempus non creſcat. Nec pe-

cu-

cunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura fuiſſet otioſa in arca. Et alioqui uſura non eſſet illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo eſſentialiter datur pecunia præſens, non niſi in futurum reddenda.

42. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; ſed ſolum ſi exigatur tamquam ex juſtitia debitum.* Eſt falſa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia, & gratitudine, omnino ſpontanee, & liberaliter rependendum eſt, nec exigi poteſt. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum, ac definitum, ſed poteſt impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æſtimabilis, quæ eſt contra naturam remunerationis gratuitæ, ac liberalis, quum imponat neceſſitatem pacti: *Nemo enim in neceſſitatibus liberalis exiſtit.* l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæſt. IX. *Num ſaltem liceat exigere aliquid ultra ſortem a divitibus, & iis, qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut ſunt Judæi, mercatores, &c.?*

Reſp. Neg. Ita expreſſe Concil. Mediol. I. ſub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus ann. 1579. Quia uſura in ſcriptura generaliter, ac ſine diſtinctione pauperis, & divitis prohibetur; & quia eſt per ſe mala, ac injuſta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen poſito, quod mutues, non plus potes exigere quam dediſti: & pecunia mutuata jam non eſt tua, ſed ejus, cui data eſt, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quod autem tua pecunia ſit ipſis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura, & induſtria, non a te, nec ab ipſa præciſe pecunia, quæ de ſe ſterilis eſt. Sic non licet carius mercces vendere emptori, qui ex iis magnum ſua induſtria lucrum facturus eſt.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat cauſam propinquam, & efficacem, hoc eſt, ut vulgo dicunt, ſine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur: igitur partem lucri, ſaltem in eventum lucri ſtipulari poteſt, ex divinis, & naturalibus regulis.*

Reſp. Creditor dat id, quod non eſt cauſa inſtrumentalis lucri, niſi mediante induſtria mutuatarii, & quum jam ejus dominium a creditore in ipſum tranſlatum eſt: ac proinde tota cauſa lucri, nempe pecunia, & induſtria, eſt mutuatarii, non mutuantis, & conſequenter totum lucrum eſt mutuatarii; utpote totum ortum ex re, & induſtria ipſius. Quod autem creditor dominium pecuniæ ſuæ in mutuatarium tranſtulerit, hoc ad æqualitatem compenſatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipſi otioſa erat, & cujus periculum interea ſubit mutuatarius. Nam mille nummi per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, non pluris valent hodie, quam intra duos, vel plures annos, quum eorum va-

valor per tempus non creſcat: nec pecunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura ſit otioſa in arca.

Quæſt. X. *An liceat Tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quod per leges coguntur eorum bona integra reddere, & ſimul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem ſub pœna compenſationis?*

Reſp. Neg. Quia quum uſura ſit intrinſece mala, & a Deo abſolute, ac indiſtincte prohibita, nullam ob cauſam poteſt eſſe licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus an. 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depoſitis apud Judæum factis, aliquid præter ſortem a quovis homine percipi ex conventu, vel principaliter ſperari poſſit; tametſi pecuniæ ſint pupillorum, aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Chriſti: Mutuum date, nihil inde ſperantes*. Conſtat etiam ex cap. 4. *de uſur.* ubi Alexander III. ait: *Quum uſurarium crimen utriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam poſſe fieri non videmus; quia quum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus eſt quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, uſurarum crimine involvatur*.

Porro Tutores nihil periclitantur, ſi ex conſilio conſanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu cenſus, vel ſocietatis.

Quæſt. XI. *An ſit uſurarium imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam, ultra ſortis ſolutionem?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia quælibet obligatio ultra ſortem reddendam impoſita ex pacto, eſt onus pretio æſtimabile, quum privet libertate, quam alter alias haberet, & aliquod incommodum per ſe pariat, ideoque eſt injuſtum: nam per ſortem reddendam compenſatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id, quod amplius exigitur, ſeu imponitur, injuſte exigitur, & imponitur ratione mutui, quod eſt eſſentialiter gratuitum. Enimvero, ut ait Leſſius, ex vi mutui præciſe non licet obligare niſi ad æquale: ſed redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis, & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem ſortis.

Quare uſura eſt, ſi ea lege mutuum des, ut alter etiam aliquid juſto pretio tibi vendat, vel a te emat: ut tibi impoſterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel ſuam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diverſæ ſpeciei, v. g. frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam juſto pretio colat; ut tibi, vel aliis Beneficium Eccleſiaſticum, vel Officium conferat, ut commendet te alteri; ut præſtet aliquod munus vel a lingua,

gua, vel a manu, vel ab obſequio; ut non ſolvat ante certum tempus, niſi alias damnum timeretur ex mutuo: nam onerosum eſt, non poſſe ſe debito liberare pro libito: imo ut præſtet id, ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe juſtitiæ, ratione cujus tenetur de damno ſecuto. Item ut plus recipias ex benevolentia, vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, quum ratione pacti quis compelli poſſit, & hæc obligatio eſt quid pretio æſtimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi ſolvat ſummam aliunde tibi ex juſtitia certo debitam, vel ut deſiſtat a vexatione injuſta; quia hoc non eſt lucrum, ſed debitum jam ex juſtitia, nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, quum quis acquirit id, quod alias ad ſe ex juſtitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro ſecuritate mutui; nam hæc aſſecuratio debita eſt.

Quæſt. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Reſp. 1. Duo ſunt tituli extrinſeci mutuo, ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere, qui comprehenduntur nomine intereſſe l. 1. Cod. *de ſentent.*

Primus eſt damnum emergens, quum quis in bonis jam acquiſitis jacturam patitur, quia mutuat: ut ſi pecuniam refectioni ædium, vel ſolutioni debitorum deſtinatam mutues alteri hanc petenti; unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel ſi ipſe ſub uſura cogaris pecuniam accipere ad debita ſolvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præſtare, niſi is ſit in neceſſitate, cui teneamur cum tali damno ſubvenire.

Secundus eſt lucrum ceſſans, quum nempe mutuans ob mutuum privatur lucro juſto, quod certo, vel ſaltem probabiliter facturus fuiſſet ex pecunia mutuo data, v. gr. merces, fundum, cenſum, aut quid ſimile emendo, vel aliter negotiando. *Eſt communis ſententia.* Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur ſupra ſortem ratione mutui, ſed ratione juſti tituli mutuo extrinſeci, nempe ob compenſationem jacturæ lucri probabiliter ſperati, quæ juſte exigi poteſt, ne mutuans ex beneficio a ſe in alium collato damnum percipiat; nec enim æquum eſt, *ut quis diſpendium patiatur, unde videtur præmium meruiſſe*, cap. 2. de fidejuſſ. 2. Spes lucri probabiliter futuri eſt pretio æſtimabilis; nam ſpes probabilis capturæ piſcium ex jactu retis juſte vendi poteſt, l. 12. §. *de act. emptor.* Et l. 8. *de contrahend. empt.* dicitur, quod *ſpes emptio ſit*. Ergo mutuans juſte aliquid exigit pro illa ſpe probabili, & pretio æſtimabili, qua ſe privat in gratiam alterius: imo amiſſio rei probabiliter ſperatæ eſt damnum

non

non ſolum probabiliter futurum, ſed etiam actuale; nam quum ſpes lucri probabilis habeatur actu, & ſit pretio æſtimabilis, illius jactura eſt quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Brevius, ceſſatio lucri eſt in æſtimatione prudenti damnum quoddam pretio compenſabile: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quam habiturus eſſet. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur reſtituere lucrum ceſſans. 3. Pecunia ut ſubeſt induſtriæ, & tali deſtinationi quæſtuoſæ, plus valet poſſidenti, quam in ſe conſiderata. 4 Ex cap. 6. *de uſur.* ubi dicitur, poſſe ratione lucri ceſſantis vendere merces ultra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſervare in illud tempus, quo plus eſſe valituras veriſimile eſſet.

Porro S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. vult ſolum nihil poſſe exigi in compenſationem lucri mere poſſibilis, & remoti; vel non poſſe tantum exigi in compenſationem lucri probabiliter ſperati, quantum eſt ipſum lucrum, quod ſperatur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter ſperati eſſe cauſam juſtam exigendi compenſationem: nam q. 62. art. 4. ait; *Si quis damnificat aliquem impediendo, ne adipiſcatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompenſare ex æquo; quia minus eſt habere aliquid in virtute, quam habere actu... Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum, & negotiorum*. Idem docet in 4. diſt. 15. q. 1. art. 5.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut poſſit juſte aliquid ultra ſortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa damni, alioqui fictus eſſet titulus, & vera uſura. 2. Ut damnum proponatur mutuario; nam libere conſentire debet in illam compenſationem mutuo extrinſecam; alioqui admonitus poſſet forte alibi ſibi providere ſine hoc onere. Quare ſi admonitus non fuit, non tenetur damnum compenſare, etiamſi poſtea eveniat, modo non fuerit per moram culpabilem cauſa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim eſt contractus ſtricti juris, ex natura ſua obligans ſolum ad reddendam ſortem. 3. Ut auctarium non ſit majus damno orto ex mutuo: alioqui exceſſus eſſet uſurarius; nam exigeretur ratione mutui, & ſine juſto titulo. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævideatur, quia tunc ſolum urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad ſolvendum totum damnum emergens, quod reipſa contingat: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, quum ſolum poſſit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Reſp. 3. Ut auctarium juſte exigi poſſit ob lucrum ceſ-

ſans,

ſans, ex communi ſententia requiruntur hæ conditiones.
1. Ut mutuum ſit vera cauſa cur lucrum ceſſet; ac proin-
de ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem
proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via juſta; &
pecuniam, quam mutuat, jam deſtinarit negotiationi,
vel contractui juſto quæſtuoſo, nullaſque alias habeat pe-
cunias otioſas, id eſt non deſtinatas lucro juſte faciendo,
nec familiæ ſuſtentationi, nec filiarum doti, nec provi-
ſioni caſuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias
cavere debet. Nam revera lucrum ei non ceſſat ob mu-
tuum, qui antequam peteretur, non deſtinaverat pecu-
niam ſuam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel
cenſui, vel ſocietati, aut non habebat facultatem pro-
ximam juſtum lucrum ex pacunia faciendi, aut habebat
alias pecunias otioſas. Nam tunc ex pecunia, quam mu-
tuat, nullum lucrum feciſſet; ideoque talis nihil poteſt
exigere ratione hujus tituli utpote non extantis. Idem
dic de eo, qui abſtinens a negotiatione, interim ſe ap-
plicat alteri rei nec moleſtiori, nec minus quæſtuoſæ, cui
vacare non potuiſſet negotiando: nam lucrum ceſſans pro
omiſſione negotiationis compenſatur per aliud lucrum,
quod negotiando conſequi non potuiſſet; & ſic ei lucrum
ceſſat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum
non impedivit. 2. Ut lucrum ſit certum, aut probabi-
le: nam ſi ſit ſolum poſſibile non eſt pretio æſtimabile,
quum mere poſſibilium ratio non habeatur, & in æſti-
matione morali potentia remota lucrandi ex pecunia ni-
hil addit pecuniæ ſpectatæ ſecundum ſe. 3. Ut moneatur
mutuarius de lucro ceſſante, & in illius compenſatione
conſentiat: alioqui ad illam non tenebitur, niſi per mo-
ram culpabilem ſolvendi fuerit illius cauſa, ob ratio-
nem ſupra dictam; quia onus extrinſecum contractui im-
poni non poteſt contrahenti ſine illius conſenſu. 4. Ut
non exigatur totum lucrum, quod ſperatur ſed ſolum
quantum ſpes illius judicio prudentum valet, deductis
ſumptibus, & æſtimatione periculi, ac laboris. Nam res
ſolum ſperata non eſt tanti valoris, quanti habita in ſe
ipſa, ſeu jam exiſtens propter pericula, & impedimen-
ta, quæ evenire poſſunt: ſic ſemen ſparſum in agro mi-
nus valet, quam meſſis ipſa, quæ ſperatur. 5. Ut lucri
ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo,
ſed ſolum pro tempore, quo lucrum fuiſſet: nam qui v.
g. mutuat centum, & ſtatim accipit decem pro lucro ceſ-
ſante, jam non mutuat alteri centum, ſed ſolum nona-
ginta; ſolnm enim nonaginta retinet mutuatarius, & ta-
men mutuans tantumdem exigit pro lucro ceſſante ex
nonaginta, quantum ex centum, quod eſt injuſtum, &
uſurarium; quum tunc lucrum ei ſolum ex nonaginta
ceſſet. Præterea quod pro intereſſe ſolvitur, eidem ſubro-
gatur; & ejus quod nondum extat, ſubrogatio exigi non
poteſt.

His adde, ut quis excuſetur ab uſura coram Deo ratio-
ne

ne hujus tituli, requiritur, ut mutet animo gratificandi proximo, non autem ſpe commodioris lucri. Nam ſi mallet mutare, quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & ſic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is, quis mutuat, non ſponte ſubtraxerit ſuam pecuniam a negotiatione priuſquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta ſpe lucri: ſic enim ficte paciſceretur de lucro ceſſante, quum pecunia jam ſubtracta ſit a potentia lucrandi, utpote nec ſecundum rem, nec ſecundum voluntatem ejus expoſita negotiationi aut deſtinata contractui juſto quæſtuoſo: atque adeo lucrum, ſi quod ceſſat, non ceſſat ex mutuo, ſed ex eo, quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, aſſerens Doctores convenire, quod quum quis ſponte alteri offert ſuas pecunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non poteſt licite lucrum ab alio exigere, quum ipſe ſponte ſuas pecunias a negotiatione auferat.

,, NOTA. Non licet id, quod in contractu mutui ob intereſſe ,, exigatur, convertere in ſortem, & ex eo aliquid ultra ſummam ,, ex quovis titulo exigere; nam hoc prohibetur in jure, l. 28. ,, Cod. *de uſur.*

Quæſt. XIII. *An hæc in mutuo licita ſit pactio, ut mutuatarius, ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ?*

Reſp. Ex communi ſententia per ſe licita eſt, poſitis certis conditionibus. Quia debitor, qui eſt in mora culpabili, dignus eſt pœna; quum peccet contra juſtitiam, non ſolvendo debitum tempore præfinito. Ergo poteſt cum ejus conſenſu ei imponi pœna, ſicut ſolet imponi ei, qui a contractu reſilierit: contrahentes enim, quum ſint ſuarum rerum domini, poſſunt ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, ſibi pœnam conventionalem imponere, & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 14. Cod. *de pact.* Omne autem promiſſum acceptatum ſervari debet.

Sed ut hoc ſit licitum, ex communi ſententia iſta requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem uſurariam, ſed ex ſola voluntate ſortem ſuam tempore ſtatuto recuperandi. Unde ſi non cures, utrum ſolvatur tali tempore, an non; vel ſi optes non ſolvi; vel ſi eum terminum, intra quem ſcis mutuum reddi non poſſe, conſtituas; tunc pœna appoſita eſt velamen uſuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor vere ſit in culpa, non ſolvendo notabili tempore poſt tranſactum terminum; nam ſine culpa nulla poteſt juſte imponi, nec exigi pœna, ex l. 22. Cod. *de pœn.* & c. 2. *de conſtit.* ibi: *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc pœna non debetur, ſi debitor ſine ſua culpa tempore præfinito non ſolverit propter

mo-

moralem impotentiam, hoc eſt difficultatem tantam, ut creditor cenſeatur irrationabiliter invitus circa ſolutionis dilationem. 3. Ut pœna ſit moderata ſecundum menſuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui eſſet injuſta, & inique cogeretur alter in eam conſentire; ideoque non poteſt peti quoad exceſſum. Hinc pactum, ut pignus ſit creditoris, ſi certo tempore debitor non ſolverit, eſt prohibitum, l. 1. & 3. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* Quod ſi pars debiti ſolvatur, non poteſt tota pœna exigi: ſed tantum pro ratione partis non ſolutæ, cap. 9. *de pœnis*. Idem dic, ſi mora non ſit notabilis: nam ſi per biduum, vel hebdomadam ultra terminum præfixitum ſolutio differatur, ordinarie non debet æſtimari culpa digna pœna conſtituta ſaltem tota. *Leſſius*, *De Lugo*, *&c.*

Pœna autem conventionalis, poſitis his conditionibus, debetur ante omnem ſententiam. Quia debetur ex vi pacti juſti; & hæc eſt intentio contrahentium, ut ipſo jure tranſgreſſor pœnam ſolvere teneatur ſine neceſſitate judicem adeundi cum ſumptibus, & moleſtiis, & ſaltem ſi petatur: ſicque communis hominum ſenſus intelligit. Sed juſta pactio jure naturali obligat in conſcientia ante omnem ſententiam. Multi tamen putant, talem pœnam ſolvi non debere antequam petatur expreſſe, vel tacite. Quia mutuans, ſi non petat ſolutionem pœnæ, quum facile poſſit, cenſetur eam condonare; & pœna videtur imponi ſub hac tacita conditione, *Si petatur*.

Quæſt. XIV. *An liceat aliquid ultra ſortem exigere ratione periculi ejuſdem ſortis?*

Reſp. 1. Nihil licet exigere a pauperibus ratione periculi ſortis, orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum eſt intrinſecum huic mutuo in individuo, ſive tali mutuo ex natura ſua acceſſorium eſt: acceſſorium autem ſequitur naturam principalis, ex reg. 42. jur. in 7. Ergo quum nihil poſſit exigi pro ipſo mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Quum charitas obliget ad illi mutuandum, ut eorum neceſſitati ſubveniatur, obligat quoque, ut id fiat ſine ullo eorum gravamine, ideoque ut ſubeatur gratis hoc periculum, alioqui non ſufficienter levaretur eorum egeſtas. 3. Alioqui poſſent maxime opprimi pauperes, & eo plus ab iis exigi poſſet, quod egentiores ſunt, ideoque digniores majore ſubſidio, non gravamine. 4. Sac. Congr. Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi ſolum ratione periculi, prout in caſu a Miſſionariis propoſitum erat, ſcilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate, & injuſtitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porro fidejuſſor non accipit juſte pretium pro periculo, ſed pro obligatione illud in ſe ſuſcipiendi.

Reſp. 2. Multi docent, licere aliquid ultra ſortem paciſci, & exigere ratione periculi mutuo extrinſeci. Probant,

bant, 1. Ex decreto Sacr. Congregat. de Propaganda
Fide ab Innocentio X. approbato, & Romæ typis edito
an. 1655., & a Cabaſſutio relato: *In Sinarum Regno
lege ſtabilitum eſt, ut in mutuo triginta pro centum ac-
cipiantur abſque reſpectu lucri ceſſantis, aut damni e-
mergentis. Quæritur utrum Chinen'ibus ſit licitum pro
pecuniarum ſuarum mutuo, licet non interveniat lucrum
ceſſans, aut damnum emergens, prædictam per centum
triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? &
cauſa dubitandi eſt, quia in recuperanda pecunia, eſt
aliquod periculum, ſcilicet quod, qui accipit mutua-
tum, fugiat, vel quod tardet in ſolvendo, vel quod
neceſſarium ſit eorum judice repetere, vel propter alia
hujuſmodi:* Sic reſpondit Sacr. Congregatio: *Cenſuit
Sacra Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui
immediate, & præciſe nihil eſſe accipiendum ultra ſor-
tem principalem; ſi vero aliquid recipiant ratione pe-
riculi probabiliter imminentis, prout in caſu, non eſ-
ſe inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilita-
tis periculi, & qualitas ejuſdem, ac ſervata proportio-
ne inter periculum, & id, quod accipitur.* Et Inno-
cent. X. præcipit omnibus Miſſionariis ſub excommuni-
catione latæ ſententiæ, ut omnia reſponſa hujus de-
creti obſervarent, & illis uterentur, donec Sua Sancti-
tas, vel Sedes Apoſtolica aliud ſtatuerit. 2. Quia proba-
bile periculum ſortis mutuo extrinſecum, quod ſcili-
cet naſcitur ex eo, quod detur homini deceptori,
vel injuſto, qui aliunde habet bona, ſaltem in ſpe
certa, eſt a tali mutuo ſeparabile, nempe per pi-
gnus, aut hypothecam, quam poteſt dare, & ſimul
eſt pretio æſtimabile: nam ex Sanct. Thom quæſt. 77.
artic. 4. ad 1. licitum eſt carius vendere propter pericu-
lum, cui venditor exponit transferendo rem de loco in
locum.

Idem dicunt de extraordinariis difficultatibus, labori-
bus, impenſis, moleſtiis probabiliter in recuperanda ſor-
te ſubeundis ex culpa mutuatarii, eo quod hæc ſint mu-
tuo extrinſeca, & pretio æſtimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid poſſit juſte exigi, has re-
quirunt conditiones. 1. Ut periculum ſit vere probabi-
le, & extrinſecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur
uſuræ: quale non eſt quoties mutuatarius eſt induſtrius,
verax, juſtus, & de quo non datur prudens præſumptio,
quod non ſit ſoluturus. 2. Ut in hoc auctarium conſen-
tiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum
ad ſecum paciſcendum de periculo, ſed ei relinquat li-
bertatem aſſecurandi ſortem per pignus, hypothecam,
vel alinm fidejuſſorem; alioqui ſine cauſa imponeretur
illis onus pr tio æſtimabile, ad quod non obligatur,
quod eſt uſurarium. 4. Ut non plus exigatur, quam
judicio communi prudentum valeat tale periculum ſubeun-
dum, habita ratione quantitatis ſummæ mutuatæ, &
ma-

magnitudinis periculi, ſervataque proportione inter periculum, & auctarium.

Nec obſtat, inquiunt, cap. *Naviganti de uſur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid ultra ſortem, uſurarius eſt cenſendus.* Nam cenſetur uſurarius, quia ſupponitur noluiſſe mutuare niſi ea conditione, ut ipſe periculum ſortis certo pretio in ſe ſuſciperet, & ſine juſta cauſa impoſuiſſet mutuatario onus pretio æſtimabile, privando eum libertate aſſecurandi ſortem alia via commodiore, nempe per pignus, aut fidejuſſorem. Alii putant mendum in textum irrepſiſſe, & legendum eſſe, *uſurarius non eſt cenſendus*, ob verba immediate ſequentia: *Ille quoque, qui dat decem ſolidos, ut alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur: quæ licet plus valeant, utrum plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur; non debet ex hoc uſurarius reputari.* Particula *quoque*, inquiunt, paritatem, & conformitatem ſonat, adeoque indicat, Pontificem velle neutrum cenſendum eſſe uſurarium; ſi enim de uno vellet, & non de altero, dixiſſet: *Ille contra, ille tamen.* Ita *Barboſa, Layman &c.*

Si objicias. 1. Auctarium non eſſe medium aptum ad tollendum ſortis periculum, imo illud augere. 2. Inde ſequi poſſe aliquid exigi pro periculo auctarii ipſius, & ſic in infinitum, quum illud etiam periclitetur. 3 Mutuatarium teneri periculum illud tollere redditione ſortis. 4. Sac. Congreg. & Innocent. X. illud ſolum tolerare, quum dicat non eſſe inquietandos.

Reſpondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, ſed pro periculo præſenti, & damno quodam actu exiſtente, quod actu ſubit mutuans, dum pecuniam in manu ſua certam exponit manui periculoſæ, in qua eſt minoris valoris, quam in ſua. Nec auctarium augere periculum ſortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis poſtea ſortem amittat, minus damnum patietur; & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad ſortem ſolvendam. Ad 2. Illud auctarium ſperatum licet periclitans, eſſe ſufficientem compenſationem, ideoque nihil poſſe exigi pro illius periculo. Ad 3. Reſtitutione ſortis non tolli periculum, quod ante illam ſubivit mutuans, & quod erat pretio æſtimabile, ſed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantum: nam quærebatur, an id eſſet licitum, & reſpondet Sacr. Congregatio non eſſe licitum ratione mutui, ſed ratione periculi propoſiti non debere inquietari. Sane ſi id jure naturali eſſet illicitum, deberent Miſſionarii monere, & impedire, ne quid tale exigatur.

Quæſt. XV. *An lex, vel conſuetudo provinciæ ſit titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi.*

Reſp.

Reſp. Neg. ſi nullus alius adſit titulus juſtus. Quia quum perceptio lucri ex mutuo ſit jure divino vetita, nullo alio jure poteſt eſſe licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra ſortem, ver. grat. quinque pro centum exigere, & de eo paciſci, imo præcipit Judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium perſolvendum mutuanti, ſemper præſumit, & ſupponit titulum intereſſe, nempe lucrum ceſſans, vel damnum emergens. Quare ſi nullum reipſa ex mutuo lucrum ceſſet, vel damnum ſequatur, tunc nihil poteſt in conſcientia ultra ſortem exigi, & accepta reſtitui debent. Item non licet plus accipere, quam ſit lucrum ceſſans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamſi plus lege conſtitutum ſit; nam tunc lex, vel ſententia Judicis nititur falſa præſumptione. Neque enim eſt intentio legis, nec poteſt eſſe, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de ſententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem a tempore interpellationis ſuæ, in compenſationem intereſſe. Nam ſi nullum lucrum ceſſans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil, aut non tantum poteſt accipere, quia tunc ſententia Judicis nititur falſa præſumptione, unde non datur verum jus. Quod ſi adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ ſolutionis, nihil etiam poſſet accipi, ſi revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna juſta ſupponit culpam. Imo ſunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnum, vel lucrum ceſſans ſuſtinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem ſupponere etiam intereſſe.

Obj. 1. Quælibet lex eſt eſſentialiter juſta, alioqui non eſſet lex. Ergo lex eſt juſtus titulus accipiendi aliquid ultra ſortem.

Reſp. Diſt. conſeq. Si illa lex non fundetur in aliqua ſuppoſitione; Conced. conſeq. Si fundetur in aliqua ſuppoſitione ejus, quod non extet; Neg. conſeq. Lex, vel conſuetudo, quæ permittit aliquid ſupra ſortem accipere, ſupponit damnum emergens, vel lucrum ceſſans; quod ſi neutrum extet, non intendit, nec poteſt auctarium approbare, aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur Judices damnare debitores ad ſolvendum aliquid ultra ſortem. Ergo mutuator illud juſte retinere poteſt.

Reſp. Neg. conſeq. Nam quum Judices illud auctarium non adjudicent, niſi vi legis, & lex præſupponat juſtum titulum, nempe damni emergentis, vel lucri ceſſantis, non poteſt mutuator auctarium ſibi adjudicatum retinere, ſi non habet verum titulum, quod lex, & ſententia Judicis præſupponunt.

Quæſt. XVI. *An qui pignus pro mutui aſſecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutione ſortis, deductis expenſis, laboribus ac operis?*

Reſp.

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Et conſtat ex cap. 1. & 2. *de uſur.* & l. 1. Cod. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod eſt ex natura ſua gratuitum, ſed illi pertinent ad dominum pignoris: res enim domino ſuo fructificat. Hinc qui agrum ſterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus, quos ex illo ſua diligentia percepit, referre in ſortem, deductis impenſis, & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in ſortem, ex c. 8. *de uſur.*, vel quia per tales fructus compenſari debent ſervitia feudatario debita, quibus interim liberatur; vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut ſi res feudo ſubjecta tradatur directo in pignus, ejus fructus ad hunc pertineant, modo feudatarius eo tempore liber ſit a ſervitio præſtando, juxta cap. 1. *de feudis*. & non excedant multum fructus valorem ſervitii, alioqui eſſet contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde ſperantes*, ait Innocent. IV. in cap. *inſinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex cap. 16. *de uſur.* Quia hoc pignus datur etiam ad ſuſtinenda matrimonii onera, donec ſolvatur dos, cujus uſumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro intereſſe*, ait Innocentius IV. in capit. citat.

Quæſt. XVII. *An ſit uſurarium, ac illicitum mutuare ob ſpem lucri tamquam finem principaliter intentum, licet ſine ullo pacto?*

Reſp. Affirmat. Prob. 1. ex cap. 19. *de uſur.* ubi cenſetur uſurarius, qui licet omni conventione ceſſante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra ſortem recipiat, alias non mutuaturus. Et ex S. Auguſt. ſerm. 3. in Pſal. 36. ibi: *Si plus quam accepiſti expectas accipere, fœnerator es*. 2. Chriſtus jubet, ut mutuum detur gratis, & ſine ſpe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes*. 3. Tunc vere intenditur lucrum ex mutuo, quod eſt uſurarium, licet intendatur mediante benevolentia, & gratitudine mutuatarii, ſed intenta propter lucrum: ita ut niſi lucrum ſperaretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia, vel gratitudo propter lucrum tamquam finem propter ſe ex mutuo intentum.

Non eſſe tamen uſuram, aliquid ſecundario ſperare ex mera liberalitate, & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet Gloſſa, in Cap. *Conſuluit*, quæ ait peccare *ſperantes cauſa mutui in ſpe lucri principaliter poſita. Secundario tamen aliquid ſperare non puto malum*. Ita etiam Sanctus Antoninus 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 1. addens: *Dicitur autem* in-

intentio principalis hæc, quum ſcilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum, quod ſperat, quam propter aliud. Sed intentio ſecundaria dicitur, quum etſi ſperat aliquid ſibi dare ab eo, cui mutuavit ex ſua liberalitate; tamen non illud eum movet, ſed magis benevolentia, ita ut etiamſi non crederet ſibi aliquid dari ultra ſortem, adhuc tamen mutuaret. At uſura eſt intendere, etſi ſecundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum: quia intentio, etſi ſecundaria, non tollit malitiam objecti, quo actus ſpecificatur. Et illicitum eſt velle etiam minus principaliter, ac ſecundario aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, eſt quid illicitum, & uſura: ergo illud quocumque modo intendere eſt illicitum. *Ita Leſſius, De Lugo, & alii.*

Quæſt. XVIII. *An liceat mutuum petere, vel accipere ſub uſura?*

Reſp. 1. Non licet mutuum petere ſub uſuris. Quia non licet petere ab alio, quod licite facere non poteſt; nam hoc eſſet eum inducere ad peccandum: Tamen ex communi ſententia, licet ob gravem neceſſitatem propriam, vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus, niſi ſub uſuris, ſi aliter haberi nequit, intendendo ſolum mutuum, & habendo ſe permiſſive ad uſuram. Quia licet petere ab alio id, quod licite præſtare poteſt: quamvis ex malitia ſua peccaturus ſit, modo adſit juſta cauſa non impediendi ejus peccatum, qualis eſt hic: nam mutuatarius non tenetur cum ſuo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita S. Th. 2. 2. q. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris; licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercere, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum, quod eſt ſubventio ſuæ neceſſitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occaſionem uſurario uſuras accipiendi, ſed mutuandi. Ipſe autem uſurarius ſumit occaſionem peccandi ex malitia cordis ſui: unde ſcandalum paſſivum ex parte ſua eſt, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujuſmodi ſcandalum paſſivum debet alius a mutuo petendo deſiſtere, ſi indigeat: quia ejuſmodi paſſivum ſcandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, ſed ex malitia.*

Reſp. 2 Secluſa neceſſitate ſaltem rationabili, non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris. Quia lege charitatis quiſque tenetur ſub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejuſque executionem, quando ſine notabili ſuo incommodo, ſeu damno, id poteſt. *Mercatores dando uſuras peccaverunt, tamquam occaſionem peccandi uſurariis præbentes, quum neceſſitas, quæ ponitur, ut ſcilicet honorabilius vivant, & majores mercationes faciant, non ſit talis neceſſitas,*

quæ ſufficiat ad excuſandum peccatum prædictum, ait S. Th. opuſc. 67. de empt. & vendit.

Quæſt. XIX. *Quid uſurarius reſtituere teneatur?*

Reſp. Tenetur reſtituere tum uſuras acceptas, & fructus non mere induſtriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & poſſidendo rem alienam ſine juſto titulo; quum mutuum non ſit titulus juſtus, nec ſponte, ac liberaliter res donata ſit: nam mutuatarius nollet ultra ſortem dare, ſi poſſet aliter mutuum accipere, & ſic involuntarie dat, non ſponte, nec liberaliter.

Hinc ſi uſurarius ante mortem non reſtituerit, tenentur hæredes bona per uſuram accepta reſtituere, ſi quæ extent ſecundum ſe: ſin minus, tenentur eorum valorem ex uſurarii bonis reſtituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. 9 *de uſuris.* Nam onus reſtituendi eſt affixum bonis defuncti, ideoque tranſit ad eorum poſſeſſores

Quæſt. XX. *An uſura mentalis obliget ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui mutuavit principaliter ob ſpem lucri, alias non mutuaturus, tenetur reſtituere, quæ poſtea ultra ſortem accepit a mutuatario cognoſcente ejus intentionem uſurariam, etſi nullum pactum præceſſerit. *Ita S. Antonin.*, *& alii.* Quia mutuatarius non intendit dare gratis, ac liberaliter, ſed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne alias mutuum ſibi denegetur. Sed injuſtum eſt accipere, & retinere aliquid datum dumtaxat ut debitum, quod revera debitum non eſt, vel quod nec ſponte, nec liberaliter datur. Et pravitas uſuræ conſiſtit in eo, quod ſperetur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum, & voluntarium. Confirmatur ex cap 10. *de uſur.* ubi Pontifex ait, eum, qui ex propoſito aliquid ultra ſortem recipiendi mutuat, alias non mutuaturus, efficaciter inducendum eſſe ad accepta reſtituenda, quamvis nulla conventio præceſſerit. Excipe, niſi mutuator habeat juſtum titulum retinendi, nempe lucrum ceſſans, vel damnum emergens: tunc enim uſura eſt pure affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Reſp. 2. Si mutuatarius ſponte aliquid ultra ſortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, ſed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat, & tenetur reſtituere ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem ſententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, ſed poſtquam ſcivit illud ſibi gratis donatum fuiſſe, retinere poteſt: quia alter per illam donationem gratuitam tranſtulit dominium rei in mutuatorem, ſi accedat acceptatio legitima: unde accedente hac notitia, poteſt rem acceptare, & retinere ut liberaliter donatam.

tam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi quum acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideo peccarit, tamen reipſa nullum damnum inde alterius ſecutum eſt.

Reſp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra ſortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi reſcierit, reſtituere acceptum, & fructus extantes. Quia deeſt titulus juſtus retinendi: nam datio rei ut d-bitæ ex mutuo nulla eſt, quum nihil ſit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si vero mutuator aliquid ultra ſortem accipiat, dubitans, qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta reſtituere; nam injuſtitiam committit, ſicut is, qui dubia fide cœpit alienum poſſidere; & ſic ſe exponit periculo alienum retinendi.

Quæſt. XXI. *An cooperatores uſurarii teneantur ad reſtitutionem in ejus defectum?*

Reſp. Tenentur omnes, qui agentes partes uſurarii, ſunt cauſa efficax, cur uſuræ petantur, ſolvantur, vel non repetantur: Quia ſunt cauſa efficax damni mutuatario injuſte illati. Tales ſunt 1. Conſulentes uſuras. 2. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur uſuræ. 3. Judices, qui compellunt ad uſuras ſolvendas, vel vetant ne ſolutæ repetantur, qui etiam ipſo facto ſunt excommunicati, *Clement. un. de uſur.* 4 Notarius conficiens inſtrumentum, fingens licitos contractus, vel falſos ſcribens, ut quum dantur centum, ipſe ſcribit centum viginti, &c. Niſi id faciat poſtulante mutuatario; tunc enim licet mortaliter peccet, & ſit perjurus, tamen non tenetur ad reſtitutionem, quia ſponte volenti, & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5. Factores, ſeu negotiorum geſtores, qui contractus uſurarios faciunt, & famuli cogentes ad uſuram ſolvendam. 6. Proxenetæ, hoc eſt, qui quærunt eos, qui pecunia indiget, adducuntque ad uſurarios, dum iſto modo partes agunt uſurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præſtant, & non eſt in eorum poteſtate, ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remote concurrunt, ut non cenſeantur cauſa damni mutuatario illati eſt, tenentur reſtituere: quales ſunt ſecundum multos famuli, qui recipiunt pignora, eaque cuſtodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non cenſentur cauſa damni, quum independenter ab illorum opera illatum ſit; & quia circa illorum operam non eſt invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri poteſt.

Quæſt. XXII. *Quænam ſunt pœnæ uſurariis conſtitutæ?*

cunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura fuiſſet otioſa in arca. Et alioqui uſura non eſſet illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo eſſentialiter datur pecunia præſens, non niſi in futurum reddenda.

42. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; ſed ſolum ſi exigatur tamquam ex juſtitia debitum.* Eſt falſa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia, & gratitudine, omnino ſpontanee, & liberaliter rependendum eſt, nec exigi poteſt. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum, ac definitum, ſed poteſt impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æſtimabilis, quæ eſt contra naturam remunerationis gratuitæ, ac liberalis, quum imponat neceſſitatem pacti: *Nemo enim in neceſſitatibus liberalis exiſtit.* l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæſt. IX. *Num ſaltem liceat exigere aliquid ultra ſortem a divitibus, & iis, qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut ſunt Judæi, mercatores, &c.?*

Reſp. Neg. Ita expreſſe Concil. Mediol. I. ſub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus ann. 1579. Quia uſura in ſcriptura generaliter, ac ſine diſtinctione pauperis, & divitis prohibetur; & quia eſt per ſe mala, ac injuſta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen poſito, quod mutues, non plus potes exigere quam dediſti: & pecunia mutuata jam non eſt tua, ſed ejus, cui data eſt, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quod autem tua pecunia ſit ipſis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura, & induſtria, non a te, nec ab ipſa præciſe pecunia, quæ de ſe ſterilis eſt. Sic non licet carius merces vendere emptori, qui ex iis magnum ſua induſtria lucrum facturus eſt.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat cauſam propinquam, & efficacem, hoc eſt, ut vulgo dicunt, ſine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur: igitur partem lucri, ſaltem in eventum lucri ſtipulari poteſt, ex divinis, & naturalibus regulis.*

Reſp. Creditor dat id, quod non eſt cauſa inſtrumentalis lucri, niſi mediante induſtria mutuatarii, & quum jam ejus dominium a creditore in ipſum translatum eſt: ac proinde tota cauſa lucri, nempe pecunia, & induſtria, eſt mutuatarii, non mutuantis, & conſequenter totum lucrum eſt mutuatarii; utpote totum ortum ex re, & induſtria ipſius. Quod autem creditor dominium pecuniæ ſuæ in mutuatarium tranſtulerit, hoc ad æqualitatem compenſatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipſi otioſa erat, & cujus periculum interea ſubit mutuatarius. Nam mille nummi per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, non pluris valent hodie, quam intra duos, vel plures annos, quum eorum va-

valor per tempus non creſcat: nec pecunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura ſit otioſa in arca.

Quæſt. X. *An liceat Tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quod per leges cogantur eorum bona integra reddere, & ſimul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem ſub pœna compenſationis?*

Reſp. Neg. Quia quum uſura ſit intrinſece mala, & a Deo abſolute, ac indiſtincte prohibita, nullam ob cauſam poteſt eſſe licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus an. 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depoſitis apud Judæum factis, aliquid præter ſortem a quovis homine percipi ex conventu, vel principaliter ſperari poſſit; tametſi pecuniæ ſint pupillorum, aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Chriſti: Mutuum date, nihil inde ſperantes*. Conſtat etiam ex cap. 4. *de uſur.* ubi Alexander III. ait: *Quum uſurarium crimen utriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam poſſe fieri non videmus; quia quum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus eſt quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, uſurarum crimine involvatur*.

Porro Tutores nihil periclitantur, ſi ex conſilio conſanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu cenſus, vel ſocietatis.

Quæſt. XI. *An ſit uſurarium imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam, ultra ſortis ſolutionem?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia quælibet obligatio ultra ſortem reddendam impoſita ex pacto, eſt onus pretio æſtimabile, quum privet libertate, quam alter alias haberet, & aliquod incommodum per ſe pariat, ideoque eſt injuſtum: nam per ſortem reddendam compenſatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id, quod amplius exigitur, ſeu imponitur, injuſte exigitur, & imponitur ratione mutui, quod eſt eſſentialiter gratuitum. Enimvero, ut ait Leſſius, ex vi mutui præciſe non licet obligare niſi ad æquale: ſed redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis, & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem ſortis.

Quare uſura eſt, ſi ea lege mutuum des, ut alter etiam aliquid juſto pretio tibi vendat, vel a te emat; ut tibi impoſterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel ſuam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diverſæ ſpeciei, v. g. frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam juſto pretio colat; ut tibi, vel aliis Beneficium Eccleſiaſticum, vel Officium conferat, ut commendet te alteri; ut præſtet aliquod munus vel a lingua,

gua, vel a manu, vel ab obſequio; ut non ſolvat ante certum tempus, niſi alias damnum timeretur ex mutuo: nam onerosum eſt, non poſſe ſe debito liberare pro libito: imo ut præſtet id, ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe juſtitiæ, ratione cujus tenetur de damno ſecuto. Item ut plus recipias ex benevolentia, vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, quum ratione pacti quis compelli poſſit, & hæc obligatio eſt quid pretio æſtimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi ſolvat ſummam aliunde tibi ex juſtitia certo debitam, vel ut deſiſtat a vexatione injuſta; quia hoc non eſt lucrum, ſed debitum jam ex juſtitia, nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, quum quis acquirit id, quod alias ad ſe ex juſtitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro ſecuritate mutui; nam hæc aſſecuratio debita eſt.

Quæſt. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Reſp. 1. Duo ſunt tituli extrinſeci mutuo, ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere, qui comprehenduntur nomine intereſſe l. 1. Cod. *de ſenten.*

Primus eſt damnum emergens, quum quis in bonis jam acquiſitis jacturam patitur, quia mutuat: ut ſi pecuniam refectioni ædium, vel ſolutioni debitorum deſtinatam mutues alteri hanc petenti; unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel ſi ipſe ſub uſura cogaris pecuniam accipere ad debita ſolvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præſtare, niſi is ſit in neceſſitate, cui teneamur cum tali damno ſubvenire.

Secundus eſt lucrum ceſſans, quum nempe mutuans ob mutuum privatur lucro juſto, quod certo, vel ſaltem probabiliter facturus fuiſſet ex pecunia mutuo data, v. gr. merces, fundum, cenſum, aut quid ſimile emendo, vel aliter negotiando. *Eſt communis ſententia.* Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur ſupra ſortem ratione mutui, ſed ratione juſti tituli mutuo extrinſeci, nempe ob compenſationem jacturæ lucri probabiliter ſperati, quæ juſte exigi poteſt, ne mutuans ex beneficio a ſe in alium collato damnum percipiat; nec enim æquum eſt, *ut quis diſpendium patiatur, unde videtur præmium meruiſſe*, cap. 2. de fidejuſſ. 2. Spes lucri probabiliter futuri eſt pretio æſtimabilis; nam ſpes probabilis capturæ piſcium ex jactu retis juſte vendi poteſt, l. 12. §. *de act. emptor.* Et l. 8. *de contrahend. empt.* dicitur, quod *ſpes emptio ſit.* Ergo mutuans juſte aliquid exigit pro illa ſpe probabili, & pretio æſtimabili, qua ſe privat in gratiam alterius; imo amiſſio rei probabiliter ſperatæ eſt damnum

non

non ſolum probabiliter futurum, ſed etiam actuale; nam quum ſpes lucri probabilis habeatur actu, & ſit pretio æſtimabilis, illius jactura eſt quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Brevius, ceſſatio lucri eſt in æſtimatione prudenti damnum quoddam pretio compenſabile: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quam habiturus eſſet. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur reſtituere lucrum ceſſans. 3. Pecunia ut ſubeſt induſtriæ, & tali deſtinationi quæſtuoſæ, plus valet poſſidenti, quam in ſe conſiderata. 4 Ex cap. 6. *de uſur.* ubi dicitur, poſſe ratione lucri ceſſantis vendere merces ultra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſervare in illud tempus, quo plus eſſe valituras veriſimile eſſet.

Porro S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. vult ſolum nihil poſſe exigi in compenſationem lucri mere poſſibilis, & remoti; vel non poſſe tantum exigi in compenſationem lucri probabiliter ſperati, quantum eſt ipſum lucrum, quod ſperatur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter ſperati eſſe cauſam juſtam exigendi compenſationem: nam q. 62. art. 4. ait; *Si quis damnificat aliquem impediendo, ne adipiſcatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompenſare ex æquo; quia minus eſt habere aliquid in virtute, quam habere actu... Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundum conditionem perſonarum, & negotiorum*. Idem docet in 4. diſt. 15. q. 1. art. 5.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut poſſit juſte aliquid ultra ſortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa damni, alioqui fictus eſſet titulus, & vera uſura. 2. Ut damnum proponatur mutuario; nam libere conſentire debet in illam compenſationem mutuo extrinſecam; alioqui admonitus poſſet forte alibi ſibi providere ſine hoc onere. Quare ſi admonitus non fuit, non tenetur damnum compenſare, etiamſi poſtea eveniat, modo non fuerit per moram culpabilem cauſa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim eſt contractus ſtricti juris, ex natura ſua obligans ſolum ad reddendam ſortem. 3. Ut auctarium non ſit majus damno orto ex mutuo: alioqui exceſſus eſſet uſurarius; nam exigeretur ratione mutui, & ſine juſto titulo. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævideatur, quia tunc ſolum urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad ſolvendum totum damnum emergens, quod reipſa continget: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, quum ſolum poſſit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Reſp. 3. Ut auctarium juſte exigi poſſit ob lucrum ceſſans,

ſans, ex communi ſententia requiruntur hæ conditiones. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa cur lucrum ceſſet; ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via juſta; & pecuniam, quam mutuat, jam deſtinarit negotiationi, vel contractui juſto quæſtuoſo, nullaſque alias habeat pecunias otioſas, id eſt non deſtinatas lucro juſte faciendo, nec familiæ ſuſtentationi, nec filiarum doti, nec proviſioni caſuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non ceſſat ob mutuum, qui antequam peteretur, non deſtinaverat pecuniam ſuam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel cenſui, vel ſocietati, aut non habebat facultatem proximam juſtum lucrum ex pacunia faciendi, aut habebat alias pecunias otioſas. Nam tunc ex pecunia, quam mutuat, nullum lucrum feciſſet; ideoque talis nihil poteſt exigere ratione hujus tituli utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abſtinens a negotiatione, interim ſe applicat alteri rei nec moleſtiori, nec minus quæſtuoſæ, cui vacare non potuiſſet negotiando: nam lucrum ceſſans pro omiſſione negotiationis compenſatur per aliud lucrum, quod negotiando conſequi non potuiſſet; & ſic ei lucrum ceſſat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum ſit certum, aut probabile: nam ſi ſit ſolum poſſibile non eſt pretio æſtimabile, quum mere poſſibilium ratio non habeatur, & in æſtimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ ſpectatæ ſecundum ſe. 3. Ut moneatur mutuarius de lucro ceſſante, & in illius compenſatione conſentiat: alioqui ad illam non tenebitur, niſi per moram culpabilem ſolvendi fuerit illius cauſa, ob rationem ſupra dictam; quia onus extrinſecum contractui imponi non poteſt contrahenti ſine illius conſenſu. 4. Ut non exigatur totum lucrum, quod ſperatur ſed ſolum quantum ſpes illius judicio prudentum valet, deductis ſumptibus, & æſtimatione periculi, ac laboris. Nam res ſolum ſperata non eſt tanti valoris, quanti habita in ſe ipſa, ſeu jam exiſtens propter pericula, & impedimenta, quæ evenire poſſunt: ſic ſemen ſparſum in agro minus valet, quam meſſis ipſa, quæ ſperatur. 5. Ut lucri ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo, ſed ſolum pro tempore, quo lucrum fuiſſet: nam qui v. g. mutuat centum, & ſtatim accipit decem pro lucro ceſſante, jam non mutuat alteri centum, ſed ſolum nonaginta; ſolum enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro ceſſante ex nonaginta, quantum ex centum, quod eſt injuſtum, & uſurarium; quum tunc lucrum ei ſolum ex nonaginta ceſſet. Præterea quod pro intereſſe ſolvitur, eidem ſubrogatur; & ejus quod nondum extat, ſubrogatio exigi non poteſt.

His adde, ut quis excuſetur ab uſura coram Deo ratione

ne hujus tituli, requiritur, ut mutet animo gratificandi proximo, non autem ſpe commodioris lucri. Nam ſi mallet mutare, quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & ſic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is, quis mutuat, non ſponte ſubtraxerit ſuam pecuniam a negotiatione priuſquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta ſpe lucri: ſic enim ficte paciſceretur de lucro ceſſante, quum pecunia jam ſubtracta ſit a potentia lucrandi, utpote nec ſecundum rem, nec ſecundum voluntatem ejus expoſita negotiationi aut deſtinata contractui juſto quaeſtuoſo: atque adeo lucrum, ſi quod ceſſat, non ceſſat ex mutuo, ſed ex eo, quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, afferens Doctores convenire, quod quum quis ſponte alteri offert ſuas pecunias mutuo, nec coactus, nec rogatus, non poteſt licite lucrum ab alio exigere, quum ipſe ſponte ſuas pecunias a negotiatione auferat.

„ NOTA. Non licet id, quod in contractu mutui ob intereſſe „ exigatur, convertere in ſortem, & ex eo aliquid ultra ſummam „ ex quovis titulo exigere; nam hoc prohibetur in jure, l. 28. „ Cod. *de uſur.*

Quaeſt. XIII. *An hec in mutuo licita ſit pactio, ut mutuatarius, ſi ad terminum praeſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in poenam ſuae morae?*

Reſp. Ex communi ſententia per ſe licita eſt, poſitis certis conditionibus. Quia debitor, qui eſt in mora culpabili, dignus eſt poena; quum peccet contra juſtitiam, non ſolvendo debitum tempore praefinito. Ergo poteſt cum ejus conſenſu ei imponi poena, ſicut ſolet imponi ei, qui a contractu reſilierit: contrahentes enim, quum ſint ſuarum rerum domini, poſſunt ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, ſibi poenam conventionalem imponere, & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 14. Cod *de pact.* Omne autem promiſſum acceptatum ſervari debet.

Sed ut hoc ſit licitum, ex communi ſententia iſta requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem uſurariam, ſed ex ſola voluntate ſortem ſuam tempore ſtatuto recuperandi. Unde ſi non cures, utrum ſolvatur tali tempore, an non; vel ſi optes non ſolvi; vel ſi eum terminum, intra quem ſcis mutuum reddi non poſſe, conſtituas; tunc poena appoſita eſt velamen uſurae, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor vere ſit in culpa, non ſolvendo notabili tempore poſt tranſactum terminum; nam ſine culpa nulla poteſt juſte imponi, nec exigi poena, ex l. 22. Cod. *de poen.* & c. 2. *de conſtit.* ibi: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc poena non debetur, ſi debitor ſine ſua culpa tempore praefinito non ſolverit propter mo-

moralem impotentiam, hoc eſt difficultatem tantam, ut creditor cenſeatur irrationabiliter invitus circa ſolutionis dilationem. 3. Ut pœna ſit moderata ſecundum menſuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui eſſet injuſta, & inique cogeretur alter in eam conſentire; ideoque non poteſt peti quoad exceſſum. Hinc pactum, ut pignus ſit creditoris, ſi certo tempore debitor non ſolverit, eſt prohibitum, l. 1. & 3. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* Quod ſi pars debiti ſolvatur, non poteſt tota pœna exigi: ſed tantum pro ratione partis non ſolutæ, cap. 9. *de pœnis.* Idem dic, ſi mora non ſit notabilis: nam ſi per biduum, vel hebdomadam ultra terminum præfinitum ſolutio differatur, ordinarie non debet æſtimari culpa digna pœna conſtituta ſaltem tota. *Leſſius*, *De Lugo*, *&c.*

Pœna autem conventionalis, poſitis his conditionibus, debetur ante omnem ſententiam. Quia debetur ex vi pacti juſti; & hæc eſt intentio contrahentium, ut ipſo jure tranſgreſſor pœnam ſolvere teneatur ſine neceſſitate judicem adeundi cum ſumptibus, & moleſtiis, & ſaltem ſi petatur: ſicque communis hominum ſenſus intelligit. Sed juſta pactio jure naturali obligat in conſcientia ante omnem ſententiam. Multi tamen putant, talem pœnam ſolvi non debere antequam petatur expreſſe, vel tacite. Quia mutuans, ſi non petat ſolutionem pœnæ, quum facile poſſit, cenſetur eam condonare; & pœna videtur imponi ſub hac tacita conditione, *Si petatur.*

Quæſt. XIV. *An liceat aliquid ultra ſortem exigere ratione periculi ejuſdem ſortis?*

Reſp. 1. Nihil licet exigere a pauperibus ratione periculi ſortis, orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum eſt intrinſecum huic mutuo in individuo, ſive tali mutuo ex natura ſua acceſſorium eſt: acceſſorium autem ſequitur naturam principalis, ex reg. 42. jur. in 7. Ergo quum nihil poſſit exigi pro ipſo mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Quum charitas obliget ad illi mutuandum, ut eorum neceſſitati ſubveniatur, obligat quoque, ut id fiat ſine ullo eorum gravamine, ideoque ut ſubeatur gratis hoc periculum, alioqui non ſufficienter levaretur eorum egeſtas. 3. Alioqui poſſent maxime opprimi pauperes, & eo plus ab iis exigi poſſet, quod egentiores ſunt, ideoque digniores majore ſubſidio, non gravamine. 4 Sac. Congr. Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi ſolum ratione periculi, prout in caſu a Miſſionariis propoſitum erat, ſcilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate, & injuſtitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porro fidejuſſor non accipit juſte pretium pro periculo, ſed pro obligatione illud in ſe ſuſcipiendi.

Reſp. 2. Multi docent, licere aliquid ultra ſortem paciſci, & exigere ratione periculi mutuo extrinſeci. Probant,

bant, 1. Ex decreto Sacr. Congregat. de Propaganda Fide ab Innocentio X. approbato, & Romæ typis edito an. 1655., & a Cabaſſutio relato: *In Sinarum Regno lege ſtabilitum eſt, ut in mutuo triginta pro centum accipiantur abſque reſpectu lucri ceſſantis, aut damni emergentis. Quæritur utrum Chinenſibus ſit licitum pro pecuniarum ſuarum mutuo, licet non interveniat lucrum ceſſans, aut damnum emergens, prædictam per centum triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? & cauſa dubitandi eſt, quia in recuperanda pecunia, eſt aliquod periculum, ſcilicet quod, qui accipit mutuatum, fugiat, vel quod tardet in ſolvendo, vel quod neceſſarium ſit eorum judice repetere, vel propter alia hujuſmodi*: Sic reſpondit Sacr. Congregatio: *Cenſuit Sacra Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui immediate, & præciſe nihil eſſe accipiendum ultra ſortem principalem; ſi vero aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in caſu, non eſſe inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi, & qualitas ejuſdem, ac ſervata proportione inter periculum, & id, quod accipitur*. Et Innocent. X. præcipit omnibus Miſſionariis ſub excommunicatione latæ ſententiæ, ut omnia reſponſa hujus decreti obſervarent, & illis uterentur, donec Sua Sanctitas, vel Sedes Apoſtolica aliud ſtatuerit. 2. Quia probabile periculum ſortis mutuo extrinſecum, quod ſcilicet naſcitur ex eo, quod detur homini deceptori, vel injuſto, qui aliunde habet bona, ſaltem in ſpe certa, eſt a tali mutuo ſeparabile, nempe per pignus, aut hypothecam, quam poteſt dare, & ſimul eſt pretio æſtimabile: nam ex Sanct. Thom quæſt. 77. artic. 4. ad 1. licitum eſt carius vendere propter periculum, cui venditor exponit transferendo rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis difficultatibus, laboribus, impenſis, moleſtiis probabiliter in recuperanda ſorte ſubeundis ex culpa mutuatarii, eo quod hæc ſint mutuo extrinſeca, & pretio æſtimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid poſſit juſte exigi, has requirunt conditiones. 1. Ut periculum ſit vere probabile, & extrinſecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur uſuræ: quale non eſt quoties mutuatarius eſt induſtrius, verax, juſtus, & de quo non datur prudens præſumptio, quod non ſit ſoluturus. 2. Ut in hoc auctarium conſentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad ſecum paciſcendum de periculo, ſed ei relinquat libertatem aſſecurandi ſortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejuſſorem; alioqui ſine cauſa imponeretur illis onus pretio æſtimabile, ad quod non obligatur, quod eſt uſurarium. 4. Ut non plus exigatur, quam judicio communi prudentum valeat tale periculum ſubeundum, habita ratione quantitatis ſummæ mutuatæ, &

ma-

magnitudinis periculi, ſervataque proportione inter periculum, & auctarium.

Nec obſtat, inquiunt, cap. *Naviganti de uſur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid ultra ſortem, uſurarius eſt cenſendus.* Nam cenſetur uſurarius, quia ſupponitur noluiſſe mutuare niſi ea conditione, ut ipſe periculum ſortis certo pretio in ſe ſuſciperet, & ſine juſta cauſa impoſuiſſet mutuatario onus pretio æſtimabile, privando eum libertate aſſecurandi ſortem alia via commodiore, nempe per pignus, aut fidejuſſorem. Alii putant mendum in textum irrepſiſſe, & legendum eſſe, *uſurarius non eſt cenſendus*, ob verba immediate ſequentia: *Ille quoque, qui dat decem ſolidos, ut alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur: quæ licet plus valeant, utrum plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur; non debet ex hoc uſurarius reputari.* Particula *quoque*, inquiunt, paritatem, & conformitatem ſonat, adeoque indicat, Pontificem velle neutrum cenſendum eſſe uſurarium; ſi enim de uno vellet, & non de altero, dixiſſet: *Ille contra, ille tamen.* Ita *Barboſa, Layman &c.*

Si objicias. 1. Auctarium non eſſe medium aptum ad tollendum ſortis periculum, imo illud augere. 2. Inde ſequi poſſe aliquid exigi pro periculo auctarii ipſius, & ſic in infinitum, quum illud etiam periclitetur. 3 Mutuatarium teneri periculum illud tollere redditione ſortis. 4. Sac. Congreg. & Innocent. X. illud ſolum tolerare, quum dicat non eſſe inquietandos.

Reſpondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, ſed pro periculo præſenti, & damno quodam actu exiſtente, quod actu ſubit mutuans, dum pecuniam in manu ſua certam exponit manui periculoſæ, in qua eſt minoris valoris, quam in ſua. Nec auctarium augere periculum ſortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis poſtea ſortem amittat, minus damnum patietur; & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad ſortem ſolvendam. Ad 2. Illud auctarium ſperatum licet periclitans, eſſe ſufficientem compenſationem, ideoque nihil poſſe exigi pro illius periculo. Ad 3. Reſtitutione ſortis non tolli periculum, quod ante illam ſubivit mutuans, & quod erat pretio æſtimabile, ſed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantum: nam quærebatur, an id eſſet licitum, & reſpondet Sacr. Congregatio non eſſe licitum ratione mutui, ſed ratione periculi propoſiti non debere inquietari. Sane ſi id jure naturali eſſet illicitum, deberent Miſſionarii monere, & impedire, ne quid tale exigatur.

Quæſt. XV. *An lex, vel conſuetudo provinciæ ſit titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi.*

Reſp.

Reſp. Neg. ſi nullus alius adſit titulus juſtus. Quia quum perceptio lucri ex mutuo ſit jure divino vetita, nullo alio jure poteſt eſſe licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra ſortem, ver. grat. quinque pro centum exigere, & de eo paciſci, imo præcipit Judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium perſolvendum mutuanti, ſemper præſumit, & ſupponit titulum intereſſe, nempe lucrum ceſſans, vel damnum emergens. Quare ſi nullum reipſa ex mutuo lucrum ceſſet, vel damnum ſequatur, tunc nihil poteſt in conſcientia ultra ſortem exigi, & accepta reſtitui debent. Item non licet plus accipere, quam ſit lucrum ceſſans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamſi plus lege conſtitutum ſit; nam tunc lex, vel ſententia Judicis nititur falſa præſumptione. Neque enim eſt intentio legis, nec poteſt eſſe, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de ſententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem a tempore interpellationis ſuæ, in compenſationem intereſſe. Nam ſi nullum lucrum ceſſans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil, aut non tantum poteſt accipere, quia tunc ſententia Judicis nititur falſa præſumptione, unde non datur verum jus. Quod ſi adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ ſolutionis, nihil etiam poſſet accipi, ſi revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna juſta ſupponit culpam. Imo ſunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnum, vel lucrum ceſſans ſuſtinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem ſupponere etiam intereſſe.

Obj. 1. Quælibet lex eſt eſſentialiter juſta; alioqui non eſſet lex. Ergo lex eſt juſtus titulus accipiendi aliquid ultra ſortem

Reſp. Diſt. conſeq. Si illa lex non fundetur in aliqua ſuppoſitione; Conced. conſeq. Si fundetur in aliqua ſuppoſitione ejus, quod non extet; Neg. conſeq. Lex, vel conſuetudo, quæ permittit aliquid ſupra ſortem accipere, ſupponit damnum emergens, vel lucrum ceſſans; quod ſi neutrum extet, non intendit, nec poteſt auctarium approbare, aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur Judices damnare debitores ad ſolvendum aliquid ultra ſortem. Ergo mutuator illud juſte retinere poteſt.

Reſp Neg. conſeq. Nam quum Judices illud auctarium non adjudicent, niſi vi legis, & lex præſupponat juſtum titulum, nempe damni emergentis, vel lucri ceſſantis, non poteſt mutuator auctarium ſibi adjudicatum retinere, ſi non habet verum titulum, quod lex, & ſententia Judicis præſupponunt.

Quæſt. XVI. *An qui pignus pro mutui aſſecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutione ſortis, deductis expenſis, laboribus ac operis?*

Reſp.

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Et conſtat ex cap. 1. & 2. *de uſur.* & l. 1. Cod. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod eſt ex natura ſua gratuitum, ſed illi pertinent ad dominum pignoris: res enim domino ſuo fructificat. Hinc qui agrum ſterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus, quos ex illo ſua diligentia percepit, referre in ſortem, deductis impenſis, & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in ſortem, ex c 8. *de uſur.*, vel quia per tales fructus compenſari debent ſervitia feudatario debita, quibus interim liberatur; vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut ſi res feudo ſubjecta tradatur directo in pignus, ejus fructus ad hunc pertineant, modo feudatarius eo tempore liber ſit a ſervitio præſtando, juxta cap. 1. *de feudis*. & non excedant multum fructus valorem ſervitii, alioqui eſſet contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde ſperantes*, ait Innocent. IV. in cap. *inſinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex cap. 16. *de uſur.* Quia hoc pignus datur etiam ad ſuſtinenda matrimonii onera, donec ſolvatur dos, cujus uſumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro intereſſe*, ait Innocentius IV. in capit. citat.

Quæſt. XVII. *An ſit uſurarium, ac illicitum mutuare ob ſpem lucri tamquam finem principaliter intentum, licet ſine ullo pacto?*

Reſp. Affirmat. Prob. 1. ex cap. 19. *de uſur.* ubi cenſetur uſurarius, qui licet omni conventione ceſſante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra ſortem recipiat, alias non mutuaturus. Et ex S. Auguſt. ſerm. 3. in Pſal. 36. ibi: *Si plus quam accepiſti expectas accipere, fænerator es*. 2. Chriſtus jubet, ut mutuum detur gratis, & ſine ſpe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes* 3. Tunc vere intenditur lucrum ex mutuo, quod eſt uſurarium, licet intendatur mediante benevolentia, & gratitudine mutuatarii, ſed intenta propter lucrum: ita ut niſi lucrum ſperaretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia, vel gratitudo propter lucrum tamquam finem propter ſe ex mutuo intentum.

Non eſſe tamen uſuram, aliquid ſecundario ſperare ex mera liberalitate, & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet Gloſſa, in Cap. *Conſuluit*, quæ ait peccare *ſperantes cauſa mutui in ſpe lucri principaliter poſita. Secundario tamen aliquid ſperare non puto malum*. Ita etiam Sanctus Antoninus 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 1. addens: *Dicitur autem in-*

intentio principalis hæc, quum ſcilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum, quod ſperat, quam propter aliud. Sed intentio ſecundaria dicitur, quum etſi ſperat aliquid ſibi dare ab eo, cui mutuavit ex ſua liberalitate; tamen non illud eum movet, ſed magis benevolentia, ita ut etiamſi non crederet ſibi aliquid dari ultra ſortem, adhuc tamen mutuaret. At uſura eſt intendere, etſi ſecundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum: quia intentio, etſi ſecundaria, non tollit malitiam objecti, quo actus ſpecificatur. Et illicitum eſt velle etiam minus principaliter, ac ſecundario aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, eſt quid illicitum, & uſura: ergo illud quocumque modo intendere eſt illicitum. *Ita Leſſius, De Lugo, & alii.*

Quæſt. XVIII. *An liceat mutuum petere, vel accipere ſub uſura?*

Reſp. 1. Non licet mutuum petere ſub uſuris. Quia non licet petere ab alio, quod licite facere non poteſt; nam hoc eſſet eum inducere ad peccandum: Tamen ex communi ſententia, licet ob gravem neceſſitatem propriam, vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus, niſi ſub uſuris, ſi aliter haberi nequit, intendendo ſolum mutuum, & habendo ſe permiſſive ad uſuram. Quia licet petere ab alio id, quod licite præſtare poteſt: quamvis ex malitia ſua peccaturus ſit, modo adſit juſta cauſa non impediendi ejus peccatum, qualis eſt hic: nam mutuatarius non tenetur cum ſuo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita S. Th. 2. 2. q. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris; licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercere, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum, quod eſt ſubventio ſuæ neceſſitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occaſionem uſurario uſuras accipiendi, ſed mutuandi. Ipſe autem uſurarius ſumit occaſionem peccandi ex malitia cordis ſui: unde ſcandalum paſſivum ex parte ſua eſt, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujuſmodi ſcandalum paſſivum debet alius a mutuo petendo deſiſtere, ſi indigeat: quia ejuſmodi paſſivum ſcandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, ſed ex malitia.*

Reſp. 2 Seclusa neceſſitate ſaltem rationabili, non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris. Quia lege charitatis quiſque tenetur ſub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejuſque executionem, quando ſine notabili ſuo incommodo, ſeu damno, id poteſt. *Mercatores dando uſuras peccaverunt, tamquam occaſionem peccandi uſurariis præbentes, quum neceſſitas, quæ ponitur, ut ſcilicet honorabilius vivant, & majores mercationes faciant, non ſit talis neceſſitas,*

quæ ſufficiat ad excuſandum peccatum prædictum, ait S. Th. opuſc. 67. de empt. & vendit.

Quæſt. XIX. *Quid uſurarius reſtituere teneatur?*

Reſp. Tenetur reſtituere tum uſuras acceptas, & fructus non mere induſtriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & poſſidendo rem alienam ſine juſto titulo; quum mutuum non ſit titulus juſtus, nec ſponte, ac liberaliter res donata ſit: nam mutuatarius nollet ultra ſortem dare, ſi poſſet aliter mutuum accipere, & ſic involuntarie dat, non ſponte, nec liberaliter.

Hinc ſi uſurarius ante mortem non reſtituerit, tenentur hæredes bona per uſuram accepta reſtituere, ſi quæ extent ſecundum ſe: ſin minus, tenentur eorum valorem ex uſurarii bonis reſtituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. 9 *de uſuris*. Nam onus reſtituendi eſt affixum bonis defuncti, ideoque tranſit ad eorum poſſeſſores

Quæſt. XX. *An uſura mentalis obliget ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui mutuavit principaliter ob ſpem lucri, alias non mutuaturus, tenetur reſtituere, quæ poſtea ultra ſortem accepit a mutuatario cognoſcente ejus intentionem uſurariam, etſi nullum pactum præceſſerit. *Ita S. Antonin.*, *& alii*. Quia mutuatarius non intendit dare gratis, ac liberaliter, ſed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne alias mutuum ſibi denegetur. Sed injuſtum eſt accipere, & retinere aliquid datum dumtaxat ut debitum, quod revera debitum non eſt, vel quod nec ſponte, nec liberaliter datur. Et pravitas uſuræ conſiſtit in eo, quod ſperetur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum, & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de uſur.* ubi Pontifex ait, eum, qui ex propoſito aliquid ultra ſortem recipiendi mutuat, alias non mutuaturus, efficaciter inducendum eſſe ad accepta reſtituenda, quamvis nulla conventio præceſſerit. Excipe, niſi mutuator habeat juſtum titulum retinendi, nempe lucrum ceſſans, vel damnum emergens: tunc enim uſura eſt pure affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Reſp. 2. Si mutuatarius ſponte aliquid ultra ſortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, ſed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat, & tenetur reſtituere ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem ſententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, ſed poſtquam ſcivit illud ſibi gratis donatum fuiſſe, retinere poteſt: quia alter per illam donationem gratuitam tranſtulit dominium rei in mutuatorem, ſi accedat acceptatio legitima: unde accedente hac notitia, poteſt rem acceptare, & retinere ut liberaliter donatam.

tam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi quum acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideo peccarit, tamen reipſa nullum damnum inde alterius ſecutum eſt.

Reſp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra ſortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi reſcierit, reſtituere acceptum, & fructus extantes. Quia deeſt titulus juſtus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla eſt, quum nihil ſit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si vero mutuator aliquid ultra ſortem accipiat, dubitans, qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta reſtituere; nam injuſtitiam committit, ſicut is, qui dubia fide cœpit alienum poſſidere; & ſic ſe exponit periculo alienum retinendi.

Quæſt. XXI. *An cooperatores uſurarii teneantur ad reſtitutionem in ejus defectum?*

Reſp. Tenentur omnes, qui agentes partes uſurarii, ſunt cauſa efficax, cur uſuræ petantur, ſolvantur, vel non repetantur: Quia ſunt cauſa efficax damni mutuatario injuſte illati. Tales ſunt 1. Conſulentes uſuras. 2. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur uſuræ. 3. Judices, qui compellunt ad uſuras ſolvendas, vel vetant ne ſolutæ repetantur, qui etiam ipſo facto ſunt excommunicati, *Clement. un. de uſur.* 4. Notarius conficiens inſtrumentum, fingens licitos contractus, vel falſos ſcribens, ut quum dantur centum, ipſe ſcribit centum viginti, &c. Niſi id faciat poſtulante mutuatario; tunc enim licet mortaliter peccet, & ſit perjurus, tamen non tenetur ad reſtitutionem, quia ſponte volenti, & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5. Factores, ſeu negotiorum geſtores, qui contractus uſurarios faciunt, & famuli cogentes ad uſuram ſolvendam. 6. Proxenetæ, hoc eſt, qui quærunt eos, qui pecunia indiget, adducuntque ad uſurarios, dum iſto modo partes agunt uſurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præſtant, & non eſt in eorum poteſtate, ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remote concurrunt, ut non cenſeantur cauſa damni mutuatario illati eſt, tenentur reſtituere: quales ſunt ſecundum multos famuli, qui recipiunt pignora, eaque cuſtodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non cenſentur cauſa damni, quum independenter ab illorum opera illatum ſit; & quia circa illorum operam non eſt invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri poteſt.

Quæſt. XXII. *Quænam ſunt pœnæ uſurariis conſtitutæ?*

Reſp. Uſurarii notorii, ſeu manifeſti ſunt. 1. Infames in utroque jure, ideoque irregulares. 2. Privantur communione altaris, ac ſepultura eccleſiaſtica, & eorum oblationes non poſſunt accipi, cap. 3. *de uſur.* ex Concil. general. Lateran. III. 3. Non debent ad confeſſionem admitti, antequam ſatisfecerint, vel cautionem dederint, cap. ult. *de uſur.* in 6. ex Concilio generali Lugdunenſi. 4. Irrita ſunt eorum teſtamenta, niſi ante mortem reſtituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5. Pro clericis, qui moniti non deſiſtunt, ſuſpenſio ab officio, & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, uſque ad debitam reſtitutionem, cap. 7. *de uſur.*

Porro uſurarius notorius eſt ille, qui facto, vel jure manifeſte uſurarius eſt. Eſt notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad uſuram, ita ut nulla tergiverſatione celari poſſit. Eſt notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus eſt, & damnatus. In Gallia dicitur admitti ſola notorietas, quæ habetur per ſententiam judicis.

CAPUT IV.

De Depoſito, Commodato, Precario, & Mandato.

„ NOTA. DEPOSITUM, commodatum &c. ſumuntur hic pro „ contractu, licet ſæpe ſumantur pro ejus materia, „ ſcilicet re depoſita, commodata, &c.

Quæſt. I. *Quid eſt depoſitum?*

Reſp. Eſt contractus, quo aliquid alteri cuſtodiendum traditur, & ad hoc ſuſcipitur. Perficitur ſolum, dum res traditur a deponente, & ſuſcipitur a depoſitario. Tradere enim, vel deponere, non ſufficit, ſed requiritur etiam ut alter ſignificet ſe ejus cuſtodiam ſuſcipere; niſi forte ex officio teneatur eam cuſtodire, ut ſunt caupones, ſtabularii, aurigæ, nautæ, &c. nam ſufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, l. 1. §. *Nautæ, &c.*

Sequeſtrum autem, quod eſt ſpecies depoſiti, eſt contractus, quo res, de qua eſt controverſia, alteri tertio cuſtodienda traditur, eo fine, ut poſtea reddatur ei, cui adjudicabitur.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes depoſitarii?*

Reſp. Ex communi ſententia tenetur, 1. Rem depoſitam ſervare, ac cuſtodire ea cura, ac diligentia, quam homines diligentes ſolent in ſimili re propria adhibere, l. 32. §. *depoſ.* Quod ſi res depoſita pereat, vel deterior fiat, tenentur ſolum de dolo, & lata culpa, l. 1. Cod. *depoſ. &c.* Si tamen depoſitum cedat in commodum utriuſque, ut ſi depoſitarius mercedem pro cuſtodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc

Hinc ſartores, molitores, aurigæ, caupones, & ſimiles tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio ſibi, & aliis utili, annexam habente cuſtodiam eorum, quæ ipſis traduntur: & ſic tenentur ea cuſtodire ex contractu virtuali, ac implicito in utriuſque partis commodum cedente. Si vero depoſitio cedat in commodum ſolius depoſitarii, ut ſi apud ipſum deponatur pecunia eo ſolo fine, ut poſſit ea uti ſi egeat, hic tenetur de culpa leviſſima, juxta alibi dicta. Item ſi ſeipſum obtulit ad cuſtodiendam rem maxima diligentia, vel hanc expreſſe promiſerit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2. Tenetur non uti re depoſita, ſine conſenſu domini expreſſo, vel tacito, aut ſaltem prudenter præſumpto. Quia rei uſus non eſt ipſi conceſſus, ſed ſolum commiſſa cuſtodia; & non licet uſurpare uſum rei alienæ invito domino; alioqui fit contra juſtitiam: nam quivis habet jus, ut nemo utatur re ſua ſine ſuo conſenſu. Quare l. 3. Cod *depoſ.* utens re aliqua depoſita ſine conſenſu domini, dicitur reus furti. Hinc ſi uſus ille ſit pretio æſtimabilis, ut uſus equi, veſtis, &c ſolvi debet illius pretium: nam uſus, & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium uſus eſt quidam fructus. Quod ſi dominus uſum concedat, tunc depoſitum tranſit in mutuum, ſi res depoſita ſit uſu conſumptibilis, aut alienata: vel ſi talis non ſit, in commodatum, ſi gratis ejus uſus concedatur; aut in locationem, ſi pretium exigatur. Porro ſecundum multos, domini conſenſus præſumitur circa uſum pecuniæ depoſitæ, quum eam tradit nec ſacculo clauſo, nec obſignato, nec alio indicio oſtendit ſe utendi facultatem denegare, modo recipiens ſit moraliter certus, ſe eam ſoluturum, ut primum exigetur.

3. Tenetur depoſitum repetenti reddere ſtatim, c. 2. *de depoſ.*: & l. 1. §. *depoſ.* Nam alioqui retineret rem alienam invito domino. Excipe, niſi deponens in ſuum, vel aliorum damnum repoſcat, ut ſi furens enſem repetat; nam tunc deponens non eſt rationabiliter invitus: vel niſi res depoſita ſit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim reſtitui debet domino, l. 31. §. *depoſ.* Si vero dominus eam non repetat, juxta l. citat., & l. 1. §. *depoſ.* reſtituere debet ipſi furi; ſed tunc tenetur eum monere, ut eam reſtituat vero domino; & ni faciat, monere dominum. Imo videtur lex ſupponere, furem rem depoſitam repetere, ut eam reſtituat domino. Quare Leſſius docet, eam ſemper debere reſtitui domino, niſi fur putetur eam repetere animo reſtituendi eam domino.

4. Nihil poteſt retinere, vel exigere pro rei cuſtodia, niſi dominus ei mercedem expreſſe promiſerit. Quia depoſitum purum eſt in gratiam ſolius ponentis; & idcirco depoſitarius vi illius tenetur tantum de culpa lata, & dolo. Unde nihil ei debetur, niſi vi alterius contractus, ſeu pacti; & tunc depoſitum tranſit in locationem operæ ad cuſtodiendam rem depoſitam, & depoſitarius te-

netur de culpa levi, quum jam contractus cedat etiam in ejus utilitatem.

Porro ſi depoſitarius alteri, quam domino, reddiderit depoſitum, & perierit, non tenetur ad reſtitutionem; modo bona fide, & prudenter, licet falſo, putaverit eſſe dominum, vel aliquem ab eo miſſum ad illud repetendum: quia tunc abeſt fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus ſolum tenetur de damno.

Quæſt. III. *Quid ſunt Commodatum, & Precarium?*

Reſp. Commodatum eſt contractus, quo res ad ſolum uſum gratuito conceditur uſque ad deſignatum tempus, ante quod repeti non poteſt.

Precarium eſt gratuita ſolius uſus rei conceſſio ad nutum revocabilis. Unde non differt a commodato, niſi quod poſſit quovis tempore repeti a concedente, non tamen in continenti: alioqui eſſet inane, ac illuſorium, non beneficium. Solvitur ipſius rei alienatione, & morte accipientis, c. ult. *de Precar.*

Quæſt. IV. *Quænam ſunt obligationes commodantis, & commodatarii?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, commodans tenetur 1. Aperire vitium rei commodatæ, ſi ſit periculoſum: alioqui tenebitur de damno inde ſecuto, l. 18. & 22. §. *commod.* quum dederit illius occaſionem. 2. Tenetur ad impenſas extraordinarias, l. 18 §. *commod.* 3. Tenetur non repetere ante tempus, de quo expreſſe, vel implicite conventum eſt, l. 15 §. *commod.* & c un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur, *non oportet nos beneficio decipi, ſed juvari.* Et quia alter jus re utendi uſque ad illud tempus vi pacti acquiſivit. Quare ſi ante repetat, tenebitur de intereſſe, quod inde alteri ſequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquiſitum. Excipe, niſi commodanti damnum ſimile ex carentia rei ſuæ inopinato immineret; tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non cenſetur uſum rei ſuæ gratis conceſſiſſe, niſi ſub hac tacita conditione, ut in tali eventu poſſet repetere; neque enim in gratuita promiſſione, & conceſſione uſus rei ſuæ, quis cenſetur velle ſe ad tantum obligare, quantum in oneroſa.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, commodatarius tenetur ex juſtitia, 1. Non uti re commodata, niſi ad uſum ſibi conceſſum, aut ſaltem, cui prudenter judicet dominum conſenſurum, ex l. 5. §. *commod.* ubi alias dicitur furti reus, quia uſurparet aliquem uſum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus, niſi ad uſum conceſſum; ex inſtit. *de obligat., quæ ex delict. &c.* ibi: *Furtum fit, quum quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque ſive creditor pignore, ſive is, apud quem res depoſita eſt, ea re utatur; Sive is, qui rem utendam accepit, in alium uſum eam transferat, quam cujus gratia ei data eſt, furtum committit:* *veluti*

veluti ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi longius aliquo duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, ſi ſe intelligant id invito domino facere, eumque, ſi intellexiſſent, non permiſſurum; at ſi permiſſurum credant, extra crimen videri.

2. Tenetur rem commodatam finito tempore reſtituere, etiamſi non repetatur, *quum dies ſtatuta pro domino interpellet*, c. ult. *de locato*. Alioqui tenebitur omne lucrum ceſſans, & damnum inde proveniens compenſare, quum ſit illius cauſa injuſta: nam non habet jus utendi re aliena, eamque retinendi ultra tempus ſibi conceſſum, ſed dominus habuit jus illam tunc poſſidendi, & ea utendi.

3. Tenetur ad impenſas ordinarias, & modicas neceſſarias ad rei commodatæ conſervationem, v. g. ad pabulum equi, non tamen ad extraordinarias magnas, v. g. ad curationem magni pretii, ad reſtaurationem domus, l. 18. §. *commod.*

4. Tenetur maximam diligentiam, ac curam ad rem commodatam integre, & in bono ſtatu conſervandam adhibere, ex inſtit. *Quibus modis*, &c. & ex l. 18. §. *commod.* ibi: *In rebus commodatis talis diligentia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſſimus pater familias ſuis rebus adhibet*. Quare ſi res pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam leviſſima, tenetur ad reſtitutionem, nam contractus cedit in ejus ſolius utilitatem, ex c. un. *de commod.* ibi: *Quum gratia ſui tantum quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur, caſus fortuitus (niſi accideret culpa ſua, vel intervenerit pactum, ſeu in mora fuiſſet) ſibi non debeat imputari*. Ergo tenetur ad reſtitutionem rei commodatæ, quæ perit, vel amittitur, dum per tertium remittitur, ſi non adhibuit diligentiam, & prudentiam maximam, ut fidelem, ac idoneum conveniret: ſecus, ſi hanc adhibuit, l. 10. §. *commod.* vel ſi tertius ille a commodante fuit electus: tunc enim res domino ſuo perit. Quod ſi in utriuſque commodum res fuiſſet commodata alteri, hic tenebitur ſolum de culpa levi; ſi vero in ſolius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

Quæſt. V. *An res aliena commodata, depoſita, conducta, &c. debeat præferri propriæ, ſi utraque conſervari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c.*

Reſp. 1. Si res tua propria ſit pretioſior, potes eam conſervare præ aliena commodata, depoſita, &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore ſuo damno impediat damnum minus alterius. Sed tunc ſi res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium reſtituere, ex l. 5. §. *commod.* ubi dicitur, commodatarius non teneri compenſare damnum ex incendio, vel ruina ortum: *niſi quum poſſet res commodatas ſalvas facere, ſuas prætulit*. Nam æquum non eſt, ut alter damnum ſuſtineat,

 ſalvis

ſalvis ejus rebus, cui gratificatus eſt, ob cujus ſolius commodum res ſua adducta eſt in periculum.

Reſp. 2. Si res aliena ſit pretioſior, teneris ex juſtitia eam præ tuis conſervare. Quia rei alienæ ea debetur cuſtodia, quam quiſque prudens in ſuis rebus adhiberet: quiſque autem ſervaret res ſuas pretioſiores, relictis vilioribus. Sed tunc ſi res aliena erat apud te in commodum ſolius domini, potes exigere compenſationem totius damni, quod paſſus es eam ſervando: nam non teneris eam gratis ſervare tuo damno, quod in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui, & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriuſque cauſa res periclitabatur, & par eſt, ut qui ſentit commodum, ſentiat & onus pro ratione commodi. Si vero res apud te erat in tui ſolius utilitatem, juxta Leſſium, & alios, non potes exigere compenſationem pro tuis rebus, ex l. 5. cit. §. *commod.* Quia cum jactura rerum tuarum minoris, vel æqualis valoris, teneris alterum præſtare indemnem, quum tantum tui commodi occaſione res ejus in periculum illud inciderit.

Reſp. 3. Quando res tua eſt æque pretioſa, potes illam præferre alienæ, ſi res aliena ſit apud te in commodum ſolius domini, vel in commodum commune. Si vero res aliena ſit in commodum tui ſolius, juxta multos teneris eam tuæ præferre, ex l. 5. cit. Quia rem alienam in tui ſolius commodum acceptam teneris diligentiſſime conſervare: nec tunc ille debet tibi compenſare, quum res ſua tui ſolius cauſa periclitaretur; & quum ſolus ex contractu commodum ſentias, par eſt, ut ſolus damnum patiaris, præſtando id, ad quod tenebaris.

Porro, qui rem ſuam præ aliena conſervat, dum tenetur alienam ſuæ præferre, tenetur ad reſtitutionem, quia fecit injuriam damnoſam.

Quæſt. VI *Quid eſt mandatum?*

Reſp: Eſt officium gratis ſuſceptum in gratiam alterius, ſive eſt obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis ſuſcepta, v. gr. negotium aliquod gerendi, aliquid ipſi emendi, &c. Nam ſi pretio ſuſcipiatur, eſt potius locatio operæ. Mandatum autem non poteſt eſſe, niſi de re licita, l. 6. §. *mandat.* & re integra ſolvitur morte mandantis, l. 15. Cod. *Mandanti.*

Quæſt. VII. *Quænam ſunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, mandatarius, & quivis negotiorum geſtor, vel procurator tenetur: 1. Alterius negotium diligenter, & utiliter gerere, tamquam proprium: nam ad hoc ſe obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commiſſum fuiſſet, ex l. 21. Cod. *mandat.* ibi, *Aliena negotia exacto officio geruntur: nec quidquam in eorum adminiſtratione neglectum, ac declinatum culpa vacuum eſt.* 2. Negotium ſuſceptum conficere. *Voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſi-*

tatis

tatis conſummare, l. 17. §. *commod.* Nam ad id ſe obligavit, illud ſuſcipiendo. 3. Tenetur ſaltem de dolo, & culpa lata, ſi mandatum in ſolius mandantis utilitatem gratis ſuſceperit, l. 3. §. *de negot. geſt.* De levi, ſi id etiam in ſuam utilitatem cedat, vel ſi ſe obtulerit, quum alius diligentior præſto eſſet: de leviſſima vero, ſi maximam diligentiam promiſerit, vel hanc res exigit. 4. Non poteſt fines mandati ſui tranſire: *Diligenter enim fines mandati ſui cuſtodiendi ſunt*, l. 5. §. *mandat.* Unde non poteſt aliquid pluris emere, aut minoris vendere, quam ei præſcriptum ſit. 5. Non poteſt mercedem exigere, niſi promiſſa ſit, vel eam prius petierit; nec ei licet operam occulte compenſare, alioqui tenetur ad reſtitutionem. Nam hoc ipſo, quod mandatum ſuſcipit nihil petendo, cenſetur velle alteri gratificari, & operam ſuam gratis ex amicitia præſtare, ex l. §. *mandat.* ibi: *Mandatum niſi gratuitum nullum eſt: nam originem ex officio, atque amicitia trahit. Contrarium ergo eſt officio merces: interveniente enim pecunia, res ad locationem, & conductionem potius reſpicit.*

Reſp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere neceſſaria ad mandati executionem, & ſolvere ſumptus, ex c. 6. *de procur.* nam id æquitas, & juſtitia exigit.

Sed quid dicendum de eo, qui abſentis, & ignorantis negotium geſſit ſine mandato?

Reſp. Is perinde, ac mandatarius tenetur negotium alterius diligenter adminiſtrare tanquam ſuum, & reſarcire damna abſenti illata ex ejus culpa lata, imo levi, ſaltem ſi alius diligentior negotium illud ſuſcepturus eſſet. *Inſtit. de oblig.* & l. 20. Cod. *de negot. geſt.* Quia is, qui alterius negotium ſuſcipit, diligentiam ſuam, ac induſtriam promittere cenſetur, quam proinde ſaltem ordinariam adhibere tenetur. Abſens vero tenetur ei impenſas, & damna ex negotii adminiſtratione ſecuta compenſare, & operæ mercedem congruentem ſolvere; & ſi recuſet, datur actio contra eum, l. 2. §. *de neg. geſt.* idque etiamſi negotium male ſuccedat, modo negotii geſtor prudentiam, & diligentiam debitam adhibuerit. Nam quum res ipſa, & bonum commune poſtulet, ut res, & negotia abſentium adminiſtrentur, æquum eſt impenſas ea de cauſa factas, operas, & damna ſecuta compenſari ei, qui talia negotia geſſit. Hic autem rationem expenſi, & recepti reddere debet, *inſtitut. de oblig.*

CAPUT V.

De Emptione, & Venditione.

Quæſt. I. Quid eſt emptio, & Venditio?

Reſp. Emptio eſt pactio pretii determinati dandi pro merce. Venditio eſt pactio mercis dandæ pro pretio determinato. Unde realiter utraque non eſt niſi unus contractus mutuus, qui abſque tra-

ditione rei, aut pretii perficitur, ſolo conſenſu partium exterius ſignificato, quo ſe mutuo obligant; venditor quidem ad mercem tradendam, emptor vero ad pretium ſolvendum, l. 1. §. *de contr. empt.*, *Et inſtit.* l. 3. tit. 24. Ita ut ſimul, ac de pretio convenerunt, neuter reſilire poſſit. Tamen ſine traditione non habet ultimum ſuum complementum, nec transfertur dominium. At non ideo licet uni contrahentium altero invito ante traditionem a conventione diſcedere, l. 3. Cod. *de reſcind. vend.* nam pacta obligant in conſcientia.

An autem quum arrha datur, liceat reſilire cum ſola illius jactura?

Reſpondet De-Lugo, hoc pendere ex conſuetudine, quæ intentionem contrahentium optime declarat. Quare ſi uſus eſt, ut cum ſola jactura arrhæ impune recedant, ea ſolum videtur intentio. Alioqui cenſebitur data arrha ad ſecuritatem obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui eam implere debeat.

Utriuſque contractus juſtitia in æquali valore mercis, & pretii conſiſtit. Merx eſt res quævis pretio temporali æſtimabilis, & parabilis; pretium vero eſt pecunia, quæ inventa eſt, ut ſit menſura, & pretium omnium, quæ in contractus humanos venire ſolent. Nam ante uſum pecuniæ erat ſolum permutatio, quæ eſt pactio mercis pro merce, vel etiam nunc pecuniæ pro pecunia præſenti. Permutatio autem eaſdem leges habet, quas contractus emptionis, & venditionis, exceptis iis, quæ ad pretium ſpectant, ex l. ult. *de rerum permut.* & l. 2. eod. tit. Nam in permutatione non datur pretium, ſeu pecunia pro alia re. Juſtitia tamen exigit, ut ſit æqualitas valoris unius rei cum alia.

Porro dixi *pretio determinato*; nam neceſſe eſt ut pretium ſit definitum. Leg. 35. *de contrahen. empt.*

» NOTA. Quum res venditur, cenſetur cum ea vendi id omne,
» quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſo-
» rium, niſi expreſſe excipiatur. Sic fundo empto, cenſentur ar-
» bores in eo conſitæ, & fructus pendentes vendi; nam fructus
» rei cohærentes cenſentur pars illius, l. 44. *de rei vendic.* Se-
» cus de fructibus avulſis.

Quæſt. II. *Quodnam eſt pretium juſtum rerum venalium?*

Reſp. Juſtum pretium eſt illud, quod exæquat valorem
rei venalis. Duplex eſt, ſcilicet legitimum, & vulgare,
quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum eſt il-
lud, quod lege principis, vel magiſtratus decreto conſti-
tutum eſt. Vulgare eſt, quod communi hominum æſti-
matione conſtituitur, ſpectatis mercium copia, vel penu-
ria venditorum, impenſis, labore, periculis, modo ven-
dendi, emptorum multitudine, vel paucitate, &c. ſecluſis
fraudibus, ac monopoliis injuſtis, juxta l. *Pretia.* §. ad
leg. Falcid. *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate ſin-*

ſingulorum, *ſed communiter finguntur*, hoc eſt, definiuntur.

Hinc pretium juſtum, & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis, & temporibus, pro varia in iis rerum æſtimatione. Pretium legitimum conſiſtit in indiviſibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, niſi venditor ſponte velit minus exigere. Quia publica poteſtas, pro vi, quam habet obligandi ſuos ſubditos in ordine ad bonum commune, reſtringit pretium ad aliquid determinatum, ideoque indiviſibile. Vulgare vero habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris, vel minoris vendere, aut emere. Ratio eſt, quia legitimum conſtituitur ab uno, vel a pluribus in idem conſentientibus: vulgare autem pendet a multis non idem omnino judicantibus. Quod enim quidam æſtimant novem, hoc alii decem, alii vero undecim æſtimant. Quare ex communi ſententia, triplex eſt vulgare pretium, nempe infimum, medium, ſeu mediocre, & ſummum, ſeu rigoroſum. Sic juxta communem ſententiam, ſi pretium medium ſit viginti, infimum erit novemdecim circiter, ſummum vigintiunum. Item ſi medium ſit centum, infimum erit nonaginta quinque, ſummum vero centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportione de aliis ſecundum æſtimationem prudentum: ſic tamen ut latitudo ſit major, ſi res ſit pretioſior; & minor, ſi res ſit minus pretioſa, ut patet in exemplis allatis, in quorum primo latitudo eſt trium aureorum, in ſecundo decem. Imo ipſum medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum, & ſummum.

Sed quid, ſi res quædam neque lege, neque ex communi æſtimatione hominum pretia habeant, cujuſmodi ſunt gemmæ exquiſitæ, aves raræ, tabellæ, ſtatuæ antiquæ, flores, arteſacta quædam rara, & ſimilia, quæ non ſunt neceſſaria?

Reſp. Res illæ non poſſunt vendi pro arbitrio vendentis, ſed vendi debent ſecundum æſtimationem peritorum. *Ita Cajetan. Navar. Rebellus, Leſſius, Salas, De-Lugo, & alii.* Quia juſtum earum pretium ſumendum eſt, non ex beneplacito domini, ſed ex judicio prudentis, ſpectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumſtantiis ad valorem rei facientibus. Nam non ideo res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, ſed quia intelligentium judicio tanti æſtimatur. Et nemo prudenter poteſt judicare rem tanti valere, quanti poteſt vendi: pretium autem juſtum debet eſſe prudenter æſtimatum. Nec refert, quod nulla vis, aut neceſſitas inferatur emptori; alioqui poſſent uſuræ retineri, quando mutuum petitur ad uſus non neceſſarios, ut ludum, &c.

Quæſt. III. *An liceat vendere ultra juſtum pretium, ſaltem extraneo, vel emere infra?*

Reſp. Neg. *Ita nunc omnes Theologi.* Conſtat ex c. 1.

de empt. ibi: *Presbyteri plebes ſuas admoneant, ut non carius vendant tranſeuntibus, quam in mercato vendere poſſint.* 2. Quia in omni contractu æqualitas juſtitiæ jure naturali ſervari debet erga omnes; ſed non ſervatur juſtitiæ æqualitas inter rem, & pretium, ſi res pluris vendatur, vel minoris ematur, quam valeat. *Emptio, & venditio videtur eſſe introducta pro communi utilitate utriuſque... Quod autem pro communi utilitate inductum eſt, non debet eſſe magis in gravamine unius, quam alterius, & ideo debet ſecundum æqualitatem rei inter eos contractus inſtitui... & ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, eſt ſecundum ſe injuſtum, & illicitum.* S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1.

Quare venditor tenetur in conſcientia exceſſum pretii reſtituere, & emptor ſupplere pretium juſtum. Nam illud, quod excedit, vel deficit, non cenſetur liberaliter, ac gratis, & abſolute donatum; ſed pretium datur ſolum tanquam debitum, ac juſtum pretium mercis, merx vero tanquam aliquid æquivalens, ac debitum pretio oblato; quamvis in foro externo non detur actio, niſi quum eſt injuſtitia, ſeu læſio ultra medietatem juſti pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ paſſim emergerent, ſi ex quavis inæqualitate daretur actio.

Quum autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio ſummo, & emere infimo, nam utrumque juſtum eſt. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occulta mercis imminutione reducere ad medium, vel ſummum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquiſitum, ſicque teneretur ad reſtitutionem. Venditio enim eſt perfecta conſenſu ementis, & vendentis, etiam antequam tradatur merx.

Obj. L. 16. §. de minor. dicitur in pretio emptionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumvenire.

Reſp. Id intelligendum eſt intra latitudinem vulgaris, ac juſti pretii; vel ſolum ſignificatur in foro externo non dari actionem, nec pœnam pro læſione infra dimidium. Alioqui lex iſta injuſta, ac nulla eſſet, & repugnaret iſti legi divinæ naturali, 1. ad Theſſ. 2. *Ne quis ſupergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus.*

„ Nota. Eſt injuſtitia quoties, dato juſto pretio, additur emptori, vel venditori onus aliquod pretio æſtimabile, quod non compenſatur. Nam tunc eſt inæqualitas; nam emptor ultra pretium juſtum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æſtimabile, pro quo nihil rependitur. *De Lugo.*

Quæſt. IV. *An qui fraude, vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quam alias emiſſet, quamvis non excedente ſummum, peccet, & teneatur ad reſtitutionem?*

Reſp.

Reſp. Affirm. Quia emptori eſt illius damni, vel lucri ceſſantis cauſa per injuriam: nam quiſque habet jus, ut fraude, vel mendacio, aut vi non inducatur ad aliquod damnum patiendum, vel lucrum admittendum.

Quæſt. 5. ***An ſint aliquæ cauſæ, ob quas liceat res pluris vendere, vel minoris emere, quam alioqui valeant?***

Reſp. 1. Etſi nunquam liceat rem pluris vendere, vel minoris emere, quam hic & nunc valeat, omnibus conſideratis; quum alias non ſervaretur æqualitas juſtitiæ inter mercedem, & pretium; ſunt tamen variæ cauſæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quam alioqui valeat pretio vulgari, eo quod ob illas pluris, vel minoris æſtimetur, & valeat, quam ſi abeſſent.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, cauſæ pluris vendendi hæ ſunt. Prima, lucrum ceſſans, vel damnum emergens deductis deducendis: ut ſi merces, quas in aliud tempus ſervare decreveras, quo plus probabiliter valituræ ſunt, vendas in gratiam alterius, ex c. ult. *de uſur.* aut ſi vendas merces, quas cogeris poſtea carius emere. Nam præter pretium rei currens exigi poteſt compenſatio jacturæ lucri ſperati, & damni, quæ ex alienatione rei ſequuntur, ut dixi de mutuo; venditor enim non tenetur ex juſtitia cum ſuo damno vendere. Sed tunc quum venduntur merces anticipata pretii majoris taxatione, deduci debent impenſæ, quas venditor facturus erat ad ſervandas merces uſque ad ſtatutum tempus, & computari æſtimatio diminutionis, & deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus ſervandarum. Alioqui non ſervaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra ſuam indemnitatem, ideoque plus quam ſibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum ceſſans, non compenſando damnum, ac periculum, quod ſubiret merces ſuas ſervando, a quo immunis eſt eas vendendo. Item vendenti ante tempus, quo ſtatuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut ſolvatur pretium ſive majus, ſive minus, quod res valebit eo tempore, quo venditor decreverat vendere, ſed deductis mox dictis.

Secunda cauſa, eſt affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditur in gratiam alterius, ut quia eſt antiqua, quia a Principe, vel a majoribus accepta, &c. Atque etiam oblectatio: nam moleſtia ſubeunda ex carentia rei ſpecialiter amatæ, & privatio oblectationis in gratiam alterius, ſunt pretio æſtimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet eſſe moderatum judicio prudentum: affectus enim immoderatus intra terminos ratio..is, & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

„ Nota. Quum ob prædictas cauſas plus exigitur, emptor de
„ hoc monendus eſt; alioqui ei fieret injuria. Nam ipſo ignoran-
„ te, ideoque non conſentiente, acciperetur pretii exceſſus pro a-
„ liquo merci extrinſeco, quum tamen ipſe ſolum conſentiret in
„ pre-

„ pretium mercis ſecundum ſe ſpectatæ, & forte rem non emeret, ſed aliunde ſibi provideret, ſi ſciret pretium propoſitum eſſe majus, quam res ſecundum ſe valeat. Præterea deciperetur circa valorem rei abſolutum, & alios poſtea decipere poſſet.

Tertia, ex copia emptorum, vel pecuniarum, & penuria mercium, ut fit, v. gr. in adventu ſubito principis, exercitus, &c. Id enim pluris æſtimatur, quod a pluribus quæritur, quodque difficilius, vel minore copia invenitur.

Quarta, pericula, impenſæ, labores in rebus iſtis conquirendis, conſervandis, &c. communiter occurrentia: nam hæc ſunt pretio æſtimabilia; niſi tamen merces illæ jam ſuum habeant pretium, quo paſſim vendantur: nam tunc in pretio æſtimando jam habita eſt ratio laborum, & impenſarum, quæ communiter fieri ſolent. Dico, *communiter*. Nam ſi quis plures impenſas fecerit, & plus laboris, vel periculi, aut damni ſubierit, quam alii communiter, non poteſt ideo pretium augere, ſicut non tenetur minuere, ſi ordinarias impenſas non fecerit. Quia infortunium, vel difficultas, ſicut felicitas, vel induſtria unius venditoris non mutat communem æſtimationem, quæ ſumitur a communiter accidentibus: res quippe tanti valet, quanti æſtimatur communiter, non quanti per infortunium, vel imprudentiam aliquibus conſtat.

Quinta, modus vendendi, ut quum res venditur in parva quantitate, & minutatim, tunc enim propter labores, impenſas, operas, & curas, quæ ad id exiguntur, poteſt pluris vendi, quam ſi venderetur ſimul in magna quantitate.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, ſunt quoque variæ cauſæ, ob quas licet minoris rem emere, quam alias valeret.

1. Si res emptori parum ſit utilis, nec eam emat niſi in gratiam venditoris. Res enim vileſcit tum ex eo, quod emptores non inveniantur, tum ex eo, quod res ementi parum ſit utilis. Item ſi res ultro offeranrur, & emptores quærantur, aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultroneæ vileſcunt*: quia hoc indicat paucitatem emptorum; niſi tamen aliud charitas exigat; neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipſi neceſſitate compulſi venales proponunt, eo ſolo prætextu, quod offeruntur venales. Imo ob neceſſitatem præciſe, qua proximus rem ſuam vendere cogitur, pretium imminuere injuſtum eſt, perinde ac illud augere ob neceſſitatem, vel utilitatem emptoris: quia ſicut emptoris neceſſitas non auget valorem rei, ſic venditoris neceſſitas eumdem abſque alio titulo non minuit.

2. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æſtimatur, quod minus quæritur.

3. Ob mercium copiam ſupervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æſtimatur, cujus major eſt copia.

4. Quum

4. Quum merces in magna quantitate ſimul emuntur, tunc minoris emi poſſunt, quam ſi minutatim, & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis, ac impenſis, & operis, quas circa illas ſubiiſſet, & ſit expeditior ad novas merces comparandas, quod magis ipſi quæſtuoſum eſt, quam ſi eas pretio ordinario ſenſim vendidiſſet.

5. Quum venduntur auctione publica, ſeu ſub haſta, tunc poſſunt minoris emi, & interdum pluris vendi, quam ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito, ac incerto pretio ſubjiciuntur; ita ut ſecluſa vi, fraude, & ſubornatione, poſſint juſte minoris emi ob licitantium paucitatem, ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem, ac fervorem. Quare juxta multos juſtum illius fori pretium eſt illud, quod abſque vi, fraude, & ſubornatione offertur, & acceptatur ab intelligentibus, ut paſſim fert eruditorum, ac piorum ſenſus, & uſus, in quem publica poteſtas tacite conſentire videtur.

Dixi *abſque fraude, &c.* Nam ſi per fraudem, vel ſubornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injuſtitia, & obligatio reſtituendi: ut ſi venditor inducat fictum licitatorem, ut augeat pretium; vel is emptor impediat alios, ne pretium libere augeant, vel per vim, aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quiſque jus habet, ne fraude, aut vi impediatur ejus commodum.

Quæſt. VI. *An liceat pluris vendere rem eo quod ſit emptori valde grata, vel utilis, aut neceſſaria?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſententia.* Quia hæc utilitas, affectio, neceſſitas non eſt aliquid vendentis, ſed eſt ex conditione ementis: at injuſtum eſt vendere rem carius propter aliquid, quod ſuum non eſt. S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. ubi ait: *Si aliquis multum juvetur ex re alterius, quam accepit, ille vero, qui vendit, non damnificatur carendo re illa; non debet eam ſupervendere: quia utilitas, quæ alteri acereſcit, non eſt ex venditione, ſed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non eſt ſuum, licet poſſit ei vendere damnum, quod patitur.* Hinc injuſte mihi carius vendis domum tuam meæ contiguam, quia mihi perutilis eſt.

Quæſt. VII. *An privatim ſciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum iri, poſſit juſte eam pretio currente vendere, vel emere, non monito altero contrahente?*

Reſp. Affir. modo abſit fraus omnis. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 77. art. 3. ad 4. & alii communiter. Quia pretium currens, ſive ſit lege, ſive communi æſtimatione conſtitutum, eſt juſtum, & nondum immutatum. Nam ſcientia privata vendentis, vel ementis non mutat decretum magiſtratus, nec communem æſtimationem, unde petitur juſtum rei cujuſque pretium. Sic Joſeph *Gen.* 41. ſciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægy-

Ægypti pretio currente emit, quod poſtea carius vendidit: eadem autem eſt in eo caſu, quantum ad juſtitiam, venditoris, ac emptoris conditio. Idem dic de pecunia, cujus valor præſens juſtus eſt, donec per edictum principis mutetur.

Sed obſerva. 1. Poteſt interdum in hoc peccari contra charitatem, ut ſi pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas. Ita *Rebel. Reginal. & alii*. Quia charitas vetat ne proximum in gravem neceſſitatem conjicias, ut lucreris; ſicut jubet ei ſubveniri etiam cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare ſi peccas contra charitatem non ſubveniendo proximo in gravi neceſſitate conſtituto, quum potes ſine tuo gravi incommodo, a fortiori peccabis ſi eum in talem neceſſitatem conjicias, ut lucreris.

2. Eſſet contra juſtitiam vendere pretio currente res, quarum pretium minuendum eſt ob ipſius rei vitium: nam eo ipſo res illa jam cenſetur eſſe tunc vitioſa, ac proinde jam nunc minus valet. *Ita communiter*. Hinc qui occulte ſcit ſuum debitorem parem non eſſe ſolvendo, non poteſt hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitioſum eſt in ſe, quum debiti, ſeu obligationis valor multum pendeat a ſolutionis certitudine. *Ita Leſſius*.

3. Si interrogatus, an pretium minuendum ſit, neges, & ideo alter inducatur ad emendum, ex communi ſententia peccas contra juſtitiam, & teneris reſtituere. Quia mendacio, ideoque via injuſta inducis proximum ad contrahendum cum ſuo damno; & injuſtum eſt proximi bonum fraude, mendacio, vel dolo impedire, aut minuere.

4. Magiſtratus peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, ſi pretia rerum mutent ob privatam ſuam utilitatem; vel ſi edicti juſti promulgationem differant eo ſolum fine, ut prius merces vendant, aut emant, vel pecunia diſtrahant; aut ſi alicui legem brevi promulgandam ſignificent, qua notitia ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus, De Lugo, & alii multi*. Quia ex ſuo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare, ne ex ſuis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enimvero eorum officium in communem utilitatem inſtiturum eſt: ergo non poſſunt eo uti in damnum aliorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

Quæſt. VIII. *An excuſetur vendens ultra pretium juſtum, eo quod emptor tale pretium offerat?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſententia*. Quia emptor non vult liberaliter donare exceſſum pretii juſti, ſed emere, & ſolvere dumtaxat juſtum pretium. Unde exceſſum non offert, niſi ex errore tollente voluntarium, vel ex neceſſitate, aut affectu erga rem illam, quæ non augent pretium mercis reſpectu venditoris, quum ſint ex conditione emptoris. Si tamen conſtaret exceſſum illum liberaliter do-

donari, ut faciunt aliquando principes, poſſet retineri; donatio enim liberalis eſt juſtus titulus, ob quem etiam emptor poſſet minoris emere. Sed hoc numquam præſumi debet, niſi abſint ignorantia juſti pretii, neceſſitas, fraus, aut coactio, & adſit aliqua cauſa, ut conſanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

Quæſt. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis ſuæ, ad quid tenetur emptor?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur illum aperire, ſi rogetur, alioqui injuſte deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio juſto ſaltem infimo emere, quamvis minus ex ignorantia petatur. Nam non ſervaretur æqualitas; & injuſtum eſt rem emere, vel vendere minori pretio, quam communi æſtimatione valeat, quum hoc pretium ſit injuſtum. Neque enim venditor intendit donare id, quod deeſt juſto pretio, ſed rem uti eſt vendere juſto pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non eſt voluntaria, nec proinde valida.

Quæſt. X. *An qui ſcit in agro alieno latere theſaurum, licite emat agrum pretio communi, ut fiat dominus totius theſauri?*

Reſp. Affirm. quidam Doctores. Quia 1. Chriſtus, Mat. 13. innuit hoc licere. 2. Theſaurus non eſt pars fundi, nec ejus fructus, quum ibi non natus, ſed poſitus fuerit, nec pertinet ad dominum agri, donec eum invenerit, quum theſaurus in nullius bonis ſit, *inſtit. de rer. diviſ.* 3. Juſtum pretium rei petitur ex communi æſtimatione, non ex utilitate ſoli emptori nota, quæ eſt per accidens, & extrinſeca rei. Nec emptor tenetur indicare, quum cuilibet liceat uti propria ſcientia ad acquirendam rem, quæ nullius eſt: verum alii negant.

Aliud eſt de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam ſunt partes fundi, qui non conſiſtit in ſola ſuperficie, ſed in tota profunditate uſque ad centrum terræ; aut ſaltem ſunt fructus agri. Ergo ſunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, quum vere ſimul emantur. Sunt tamen, qui docent, ſi emens id neſciverit, & bona fide emerit, non teneri hoc compenſare: quia quæ a nemine cognoſcuntur, non æſtimantur pretio, ſed ſe habent in æſtimatione hominum tanquam ſi ibi non eſſent.

Quæſt. XI. *An liceat juſto pluris vendere ob dilatam ſolutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Reſp. Neutrum licet, niſi adſit alius titulus juſtus, ut lucrum ceſſans, vel damnum emergens. *Eſt communis ſententia*, & conſtat 1. ex c. 6. & c. 10. *de uſur.* 2. Quia res non venderetur, aut emeretur pretio juſto; nam pretium juſtum eſt illud, quod aut lege, aut communi æſtimatione conſtitutum currit. Neque pretium debet æſtimari ex anticipatione, vel dilatione ſolutionis: nam perinde juſtum eſt, ſi illud nunc detur, vel ſolum poſt annum. Sola quippe ratio temporis per ſe nihil confert

ad

ad pretium: alioqui uſura eſſet licita, & pecunia numerata eſſet pretioſior numeranda, quod damnavit Innocent. XI. Unde ſolutio futura per ſe æqualis eſt æſtimationis cum præſenti. 3. In dilata, vel anticipata ſolutione eſt mutuum implicitum, & virtuale: nam quum creditor concedit dilationem ſolutionis, perinde facit ac ſi acceptam a debitore pecuniam eidem uſque ad tempus mutuaret. Similiter qui ſolutionem pretii anticipat, idem præſtat, ac ſi nunc mutuam daret pecuniam uſque ad tempus mercis accipiendæ Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injuſtum, ac uſurarium eſt. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis carius velit vendere res ſuas, quam ſit juſtum pretium, ut de pecunia ſolvenda emptorem expectet, manifeſte uſura committitur; quia hujuſmodi expectatio pretii ſolvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra juſtum pretium pro hujuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quod pertinet ad rationem uſuræ. Similiter etiam ſi quis emptor velit rem emere vilius, quam ſit juſtum pretium, eo quod pecuniam ante ſolvit, quam poſſit ei res tradi, eſt peccatum uſuræ, quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium eſt, quod diminuitur de juſto pretio rei emptæ.*

Ex communi tamen ſententia, licet numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata ſummo, quia utrumque juſtum eſt. Hinc injuſtum eſt nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo ſperatur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio, quam valeant quum emuntur, & datur pretium, ſi veriſimiliter putentur minus valituræ tempore, quo tradentur: nam alias emptor damnum pateretur.

„ NOTA. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet
„ plerumque aliquid ſupra juſtum pretium exigere ob lucrum ceſſans. Quia raro lucrum eis ideo ceſſat: imo ordinarie augetur;
„ nam ſic vendendo plures emptores habent, & plures merces
„ vendunt, quam ſi exigerent ſolutionem præſentem, & liberi
„ ſunt a periculo, & labore conſervandi merces.

Quæſt. XII. *An liceat credita, chirographa, & cenſus minoris emere, quam contineant, v. gr. an jus ad centum nummos ſolvendos intra annum emi poſſit numeratis tantum nonaginta?*

Reſp. 1. Si hæc ſint litigioſa, vel ſi eorum ſolutio ſit incerta, aut cum difficultate, ac moleſtiis exigenda, licite emuntur minoris, quam contineant, nam tunc in æſtimatione communi minus valent. Hinc ex l. *Minus* §. de reg. jur. *Minus eſt actionem habere, quam rem*, quæ ſcilicet certo, & ſine moleſtiis, ac ſumptibus haberi nequit. Idem dic ſi ex tali emptione lucrum ceſſat, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipſis debitoribus ea debita minoris emere, quum ſint cauſa eorum mi-

minoris æſtimabilitatis, & teneantur ad integram ſolutionem. Quæſtores vero publici, & ii, quibus incumbit aliorum debita ſolvere, ſi cum creditoribus dure, ac moleſte agant, ut ad creditum ipſis, vel eorum amicis vendendum adigant, tenentur ad reſtitutionem; quum ſint cauſa injuſta difficultatis ſolutionis, & damni.

Reſp. 2. Seclufo lucro ceſſante, vel damno emergente, non licet credita, & chirographa liquida, ac ſecura minoris emere, quam contineant. *Eſt communis ſententia, teſte de Lugo.* Prob. Quia non ſervaretur æqualitas pretii cum re empta: nam minoris emeretur creditum, quam valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certo recipiendum, ſine difficultate, ac moleſtia valet mille aureos; nam ſi debitum illud, quod emitur, non eſſet exigendum poſt annum, ſed nunc, idque ſine ulla difficultate, moleſtia, ac damno, non poteſt dici non valere mille aureos; ſed ob ſolam dilationem temporis non poteſt minui ejus valor, alioqui uſura eſſet licita. Præterea mille aurei certo in futurum ſolvendi tanti valent, quanti mille præſentes, ut conſtat ex propoſ. 41. ab Innoc. XI. damnata.

Ob eamdem rationem non licet cenſus jam conſtitutos, nulli periculo expoſitos, emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioqui emerentur vilius juſto, quum pretium legitimum ſit indiviſibile, & cenſus jam conſtitutus nulli periculo, ac difficultati expoſitus tanti valeat, quanti novus. Quod ſi lex ſit abrogata per conſuetudinem legitime præſcriptam, vel revocata ex conſenſu ſaltem tacito Principis, ita ut cenſus conſtitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex conſuetudine habere) poteſt emi infimo pretio cenſus, qui ſummo venditus fuit, quum utrumque juſtum ſit. Non tamen poteſt redimi a vendente, niſi eo, quo emptus eſt pretio: quia ad juſtam venditionem cum pacto retrovendendi, requiritur, ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, quum hoc pactum ſit ſimile pacto reſcindendi contractum.

Quæſt. XIII. *Ad quid tenetur qui falſam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Reſp. Tenetur, ubi id novit, veram tradere, vel ſi non poteſt, reſcindere contractum: quia rem dedit intrinſece, ac ſubſtantialiter vitioſam, & ſe obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa ſubſtantiam monetæ, quæ eſt materia contractus; & alioqui eſſet inæqualitas, quæ ubi innoteſcit, reduci debet ad æqualitatem, ne fiat injuria.

Quæſt. XIV. *An liceat vendere res defectuoſas, vel mixtas?*

Reſp. Ex communi doctorum ſententia, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. 1. Qui ſcienter vendit rem vitioſam, ſive in ſubſtantia: tunc enim contractus eſt etiam nullus, ob defectum conſenſus ſubſtantialis; ſive in quantitate, ſeu pondere, numero, vel menſu-

ſura, ex Deut. 25. *Non habebis diverſa pondera majus, & minus, nec erit in domo tua modius major, & minor. Pondus habebis juſtum, & verum, & modius æqualis, & verus erit tibi ..... Abominatur enim Dominus Deus tuus eum, qui facit hæc, & averſatur omnem injuſtitiam.* Sive in qualitate, non minuto pretio, etiamſi vitium non ſit noxium. Nam in his caſibus violatur æqualitas, quam juſtitia exigit: non enim ſervatur æqualitas inter rem, & pretium; nam res defectuoſa, ſeu vitioſa in quantitate, vel qualitate minus valet, quam integra, & bona. Ergo non poteſt juſte vendi, niſi pretio minore pro ratione defectus. Quod ſi qualitas rei ſit noxia, venditor tenetur emptori de damno, quum fuerit ejus cauſa injuſta.

2. Qui vendit rem mixtam alia viliori, v. gr. vinum aqua mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordeacea, ſi mixtio noxia ſit, vel reddat rem inutilem, aut deteriorem. Quia injuſte decipit emptorem, qui res puras; non mixtas putat, & vult emere, eique injuſte infertur damnum contra bonam fidem contractus.

Imo etiamſi rex mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio, ac ſi eſſet pura. Quia minoris valet, eſtque injuſtum, eodem pretio rem vilem, quo pretioſiorem, v. g. aquam pretio vini, panem hordeacium pretio tritici vendere ſecundum aliquam quantitatem. In ejuſmodi autem rebus mixtis eſt aliqua quantitas rei vilis. *Ita S. Antonin.* 2. part. tit. 1. cap. 17. *Rebel. Tamb. & alii multi.* Nec refert, quod vinum ſic mixtum æque, vel fortaſſe melius emptori ſapiat, quam ſi eſſet purum: hoc enim per accidens eſt, & emptor admiſcere aquam poterit. Vinum autem mixtum eſt minoris æſtimabilitatis, ac valoris ſecundum ſe, quam purum, eſtque in ſe deterius, & citius aceſcit, & ad plures effectus minus utile eſt. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & ideo vendit ſupra ſummum. Non enim ideo pluris valet, quum bonitas non inde augeatur. Item qui aliquo artificio auget pondus, vel extenſionem mercis, v. g. avenam aqua perfundit, lanam ponit in locis humidis, ut fiat ponderoſior. Nam emptor decipitur in pondere, & menſura; & res vere, ac in ſe minorem habet quantitatem.

Quæſt. XV. *An venditor teneatur aperire vitium, ac defectum rei venalis?*

Reſp. 1. Si emptor quærat, an res careat vitio, venditor tenetur ex juſtitia aperire rei vitia, præſertim occulta. *Eſt communis ſententia Doctorum, inquit Leſſius.* Quia alioqui emptorem injuſte deciperet; nam emptor habet jus cognoſcendi rem, quam vult emere, & ut ei ſecundum veritatem reſpondeatur, idque bona fides contractus poſtulat. Quare ſi venditor aſſerat vitio carere, rem,

rem, quæ occultum habet, & ideo illiciat emptorem ad eam emendam, alias non empturum, tenetur ad reſcindendum contractum, ſi emptor velit: quia dolus illi cauſam dedit. Si vero eam emiſſet quidem, ſed minoris, venditor tenetur ei reſtituere ex pretio quanti minoris juſte emiſſet; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. §. *de action. empt.* Quod ſi venditor putaret manfeſta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etiam illa aperire, inquit Leſſius, quia generatim rogat de omnibus.

Reſp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad uſum, ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioqui tenebitur ad reſtitutionem pretii dati, & damnorum inde ſecutorum, ut ſi vendat, etſi pretio modico, corium fragile, vel pannum aduſtum pro durabili, equum ſegnem pro generoſo, animal infirmum pro ſano, domum ruinoſam pro firma, ſemina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbidam, ex qua grex morbum contrahat, tigna vitioſa, unde ædes corruant, &c. *Eſt communis ſententia*, & conſtat 1. ex l. 13. §. *de act. empt.* & aliis. 2. Quia eo caſu cenſetur emptor involuntarius, & quaſi dolo ad emendum inductus, quum putat mercedem bonam, & ſibi utilem offerri, talemque ſolum emere velit; & tamen noxia, aut inutilis offertur. 3. *Venditor ex hoc ipſo dat emptori, damni, vel periculi occaſionem, quod rem vitioſam ei offert, ſi ex ejus vitio damnum, vel periculum incurrere poſſit*, ait S. Tho. 2. 2. qu. 77. art. 3. Sed *qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur*; c. ult. *de injur.* Idem dic, ſi rem vitioſam vendas emptori revendituro; quia eris cauſa periculi, vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imo ſi res ſit notabiliter minus utilis, quam rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere: Quia tenetur cum emptore ſecundum voluntatem ejus rationabilem contrahere: id enim exigit bona fides in contractibus ſervanda. Sic merces, quæ diu ſervari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu ſervandas.

Porro venditor ignarus vitii occulti ſuæ mercis, tenetur eo cognito, vel reſcindere contractum, vel reſarcire inæqualitatem reſtituendo exceſſum pretii. Nam injuſtum eſt retinere pretium majus quam res valeat. Non tenetur tamen compenſare alia damna inde ſecuta, modo abſit culpa lata, & levis. Quia non eſt cauſa injuſta illorum, quum ignorantia invincibilis eum excuſet, ſed ſe habet ut poſſeſſor bonæ fidei; & aliunde tenetur ex contractu de ſola culpa lata, & levi.

„ Nota. Q[illegible] vitium rei eſt manifeſtum, cenſeatur „ notum emptori, ſi tamen venditor ſciat emptorem illud non ad- „ vertere, & [illegible] tenetur ei declarare, etſi non ro- „ gatus. *Ita commun[illegible]* [illegible] Nam tunc reſpectu em- „ ptoris eſt occultum; [illegible] contractum. Præterea „ [illegible]

„ bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet Valentia „ cum aliis, ſi vitium adverſetur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non avertat, quia „ emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum eſt, quod emptor non vult, nec intendit emere rem cum „ tali vitio.

Reſp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculoſam, nec notabiliter minus utilem, quam emptor rationabiliter exoptet, nec venditor interrogetur de vitio, ex communi ſententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modo minuat pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum, & alias non poſſent conſervari commercia in Republ. Nam ſi defectus omnes non notabiles in ſe, nec relate ad uſum emptoris detegerentur, multi ab emendo deterrerentur in magnum venditorum detrimentum, vel multum de pretio juſto detraherent.

Si tamen venditor probabiliter judicet emptorem eam eſſe revenditurum tanto pretio, quanto ſi careret defectu, ſeu vitio, tenetur ei aperire defectum ſaltem poſt contractum. Quia hoc ipſo, quod rem ſuam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii ſui lege cavere ex parte ſua, ne quis inde aliquod damnum patiatur; & alias daret occaſionem damni aliis inferendi. Imo ſi emptor non aliter conſentit in contractum, niſi poſita conditione, quod res careat tali vitio licet non noxio, & venditor expreſſe id cognoſcit, aut ex verbis emptoris, aut veriſimiliter ex aliis ſignis, aut conjecturis, quocumque pretio res vendatur, fit injuſtitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus eſt nullus, quum conſenſus emptoris fuerit conditionalis, & deſit conditio, cui alligatus erat.

Quæſt. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Reſp. 1. Si res vendita pereat poſt traditionem, fide de pretio data, perit emptori, etiamſi pretium nondum ſolverit. Quia emptor eſt illius dominus, quum per traditionem ſuppoſito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino ſuo.

Reſp. 2. Si res pereat ante traditionem, ſitque res certa, ac determinata, ut hic equus, hic grex, &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex inſtitut. *de empt. & vendit.* Ratio eſt legum diſpoſitio, quæ etſi impediant dominium ante rei traditionem, tamen ſtatuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda, & incommoda poſt perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac ſi jam translatum eſſet dominium rei, ex l. 1. Cod. *de peric. comm. rei vendit.*, & l. 12. Cod. *de act. empt.* Emptio autem, & venditio perficitur ſolo conſenſu mutuo contrahentium, ſeu ſimul, atque de mercede tradenda, & ſolvendo pretio determinato convenerint, dum ſine ſcriptura res agitur, ex *inſtitut. ſup.*

Si

Si tamen mora, vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem cuſtodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel ſi ita conventum ſit, ipſe tenebitur de damno. Item ſi venditio fiat ſub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio ſub conditione non eſt perfecta ante conditionis eventum. l. 7. §. *de contrahend. empt. &c.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, quum impleta fuerit conditio.* Ideoque ante illius eventum periculum, & detrimentum rei pertinet ad venditorem. l. 10. §. *de jure dotium.*

Reſp. 3. Si res ſit indeterminata quoad individuum, ut ſi emantur ſex modii tritici ex granario, ſex oves ex grege; vel ſi res ſit determinata quoad menſuram tantum, aut numerum, v. g. totum acervum tritici uno aureo in ſingulas menſuras, vel hunc gregem taxato pretio in ſingula capita, &c. tunc ante traditionem, aut menſurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur reſtituere pretium, ſi erat ſolutum. Quia ejuſmodi venditio cenſetur fieri ſub tacita conditione, ſi venditor tradiderit tot oves, menſus fuerit tot modios tritici, &c. Ita l. 35. *de contrah. empt. &c.* Si tamen conſtitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel menſuranda eſſet, & emptor monitus in mora ſit, periculum rei deinceps emptoris erit; unde pereunte toto grege, vel acervo, emptor pretium amittet. L. 5. §. *de petit.*, & *comm. rei vend.*, & l. 2. *Cod. eod. tit.*

Reſp. 4. Quum ex duabus rebus una disjunctive vendatur, v. gr. ex duobus equis unus, non determinando utram, ſi ambæ pereant poſt venditionem abſolute factam, emptor tenetur ſolvere pretium promiſſum, licet nihil receperit. Si vero alterutra dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere. l. 34. *de contrah. empt. & vend.*

Quæſt. XVII. *An venditor poſſit fructus, & utilitatem rei venditæ percipere, donec ſolvatur pretium?*

Reſp. Secluſo titulo lucri ceſſantis, vel damni emergentis non poteſt, ſi rem emptori tradiderit pretio promiſſo. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc rei dominium tranſlatum eſt abſolute in emptorem, ex l. 19. §. *de contrah. empt.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præciſe ob dilationem ſolutionis. Quod verum eſt, etiamſi emptor ſit in mora culpabili ſolvendi pretii; quia non deſinit idcirco eſſe dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compenſare intereſſe, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio abſoluta diſſolvitur ex mutuo conſenſu, fructus ſunt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imo non poteſt venditor, accepta ſolum de pretio fide, fructus rei venditæ percipere, etiamſi res emptori non fuerit tradita, nec perſolutum pretium. Quia perfecta venditione, ſicut rei emptæ periculum, & incommo-

modum ſpectant ad emptorem, ita & fructus, & commoda ad eum pertinere debent: alioqui inæqualis eſſet contrahentium conditio, ideoque injuſtitia. Et ita ſtatuit *inſtit. de emption.*, *& vendit.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus eſſe debet, cujus periculum eſt.*

Sed num venditor poſſit ſingulis annis quinque pro centum exigere ab emptore, dum pretium rei emptæ ſolverit?

Reſp. Licite poteſt; modo adſit titulus damni emergentis, vel lucri ceſſantis, ut ſi ex hoc pretio, ſeu ſumma tantumdem percepturus eſſet ex contractu cenſus, vel ſocietatis, aut negotiatione, &c. Quia annuus ille pecuniæ reditus non exigitur ratione dilationis ſolutionis, quod eſſet uſurarium, ſed ob compenſationem jacturæ lucri aliunde juſte percipiendi; & interea emptor fruitur re empta, & ejus pretium retinet.

Quæſt. XVIII. *An liceat vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?*

Reſp. 1. Peccat contra juſtitiam, qui credito, ſeu non numerata pecunia vendit alicui merces ſummo, vel medio pretio, ea lege, ut ſibi retrovendantur pretio infimo numerata pecunia. Quia 1. Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Contractus Mohatra licitus eſt, etiam reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* 2. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, eſt inæqualitas, ideoque injuſtitia; nam ultra pretium juſtum imponitur onus æſtimabile retrovendendi pretio infimo; & ſic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio ſummo, aut medio. Imo hoc pactum reddit contractum uſurarium, & facit ut ſit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra ſortem exigitur, nam perinde ſe habet, ac ſi venditor minorem pecuniæ ſummam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem ſecluſo tali pacto, & onere, idem venditor licite emere poſſit ab emptore pretio infimo eaſdem merces? Negant S. Antoninus, Toletus, & alii. Affirmant plures; ſecluſa tamen lege poſitiva, qua id in multis locis prohibitum eſt. Quia venditor eaſdem merces juſto pretio vendidit, & poſtea emit: nam quilibet alius juſte poteſt merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori, qui relinquit emptori libertatem eas ſibi retinendi, vel alteri tradendi? Neque eum gravat, ſed potius liberat onere quærendi alios emptores.

Reſp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non eſt licita, niſi poſitis his conditionibus. 1. Ut nihil fiat in fraudem uſurariam, & adſit intentio vera emendi, & vendendi. Alioqui jam eſſet mutuum implicitum; ideoque lucrum inde proveniens eſſet uſura. 2. Ut onus impoſitum compenſetur. Nam omne onus contractui extrinſecum, & pretio æſtimabile compenſari debet, alias non ſervaretur æqualitas, & juſtitia; ac proinde minui debet pretium, ſi emptor teneatur

tur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio eſt onus pretio æſtimabile, quum privet emptorem facultate eam retinendi, aut aliter alienandi: augeri vero debet, ſi venditor teneatur rem venditam redimere, ſi emptor velit, quum hoc onus ſit pretio æſtimabile, & extrinſecum venditioni. 3. Ut res non redimatur majore pretio, quo prius vendita fuit, niſi melior induſtria, vel opera emptoris effecta ſit. Nam vis pacti retrovendendi in eo eſt, ut emptor reſtituat rem, reſtituto pretio pro ea dato: perinde eſt enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto, ut liceat poſt aliquod tempus contractum diſſolvere. 4 Ut emptor fiat vere dominus rei emptæ, ejuſque periculum ſubeat, & fructus, & commoda percipiat: nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi ſententia licitum eſt, quum non repugnet ſubſtantiæ contractus, & aliunde compenſetur onus impoſitum. Emptio tamen rei frugiferæ facta ea lege, ut venditor teneatur poſtea rem ſuam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti ſibi fructus, eſt ſaltem in praxi uſuræ palliatæ obnoxia. Et reipſa eſt mutuum virtuale cum lucro reſpectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. gr. vineam ea lege, ut poſt duos, aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit, retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem ſinceram emendi, ſed intendit ſolum dare pecuniam præſentem ea lege, ut totam poſtea recipiat cum lucro: quod eſt uſurarium.

Quæſt. XIX. *An, qui rem nomine alterius vendit ultra pretium ſibi deſignatum, ſed juſtum, poſſit exceſſum ſibi retinere?*

Reſp. Neg. Quia 1. dominus præſcribens rei ſuæ pretium intendit ſolum, ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, ſi juſte poſſit. 2. Totum rei pretium juſtum, quum ſuccedat loco ipſius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet ſine ejus conſenſu.

Nec dic, hunc exceſſum eſſe fructum induſtriæ vendentis. Nam ipſam induſtriam, vel gratis præſtitit, & tunc non poteſt eam ſibi compenſare, quum eam donaverit; vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam: vel ſi eſt famulus, tunc ad eam tenetur ex ſuo officio abſque nova mercede. Si tamen famulus, vel alter rem illam pretio a domino deſignato ſibi emat, & poſtea ſuo nomine divendat pretio juſto paulo majore, poteſt ſibi retinere hoc lucrum; quia rem illam juſto pretio ſibi comparavit, & poſtea juſto pretio ſuo nomine vendidit; niſi dominus ea mandaſſet, ut venderet, quanti intra latitudinem juſti pretii vendi poſſet, quo caſu tenetur illam diligentiam præſtare. *Ita Leſſius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium ſibi præfinitum, non poteſt reſiduum pretium ſibi retinere. Quia præſcribens pretium non intendit exceſſum donare, ſed ſolum vult, ut res non pluris ematur. Hinc ſartores peccant retinendo exceſſum pretii dati ad emendum pannum, vel ſi faciliores ſint in licitando, eo quod a mercatore aliquid obtineant, nam tenentur aliorum negotium a ſe ſuſceptum utiliter gerere, perinde ac ſuum. Et hoc ipſo, quod quis mandatum alterius ſuſcipit, ſe obligat ad ejus commoda procuranda; nec aliter res gerenda alteri committitur, neque poſſunt operam impenſam occulte compenſare: nam ſufficienter compenſatur per hoc, quod iis præ aliis veſtis facienda committatur, & communi pretio perſolvatur. Præterea, qui negotium alterius ſuſcipit nihil petendo, cenſetur velle ſuam operam gratis præſtare ex l. 1. §. *Mandat. &c.*

Quæſt. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus ſucceſſive vendita?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſi res neutri tradita ſit, debetur priori emptori. Quia res illa nan poterat vendi alteri ſine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam prius habet, l. 26. §. *Locat.* Si vero res tradita ſit ſecundo emptori, hujus eſt, quia per traditionem acquiſivit ejus dominium, l. 15. Cod. *de rei vendit.* Priori autem competit ſolum actio in venditorem, ut vel reſciſſo ſecundo contractu rem ſibi tradat, vel compenſet intereſſe: nam ſecundum leges ſolo contractu ſine traditione non acquiritur dominium.

Excipe, niſi res vendita, vel donata ſit Civitatibus, aut Eccleſiis, vel piis cauſis; nam per ſolam emptionem, aut donationem, ante traditionem acquirunt dominium. Poteſt tamen prior emptor rem evincere a poſteriore, ſi hic emit mala fide, hoc eſt, ſciens rem jam eſſe alteri venditam. Imo hic poſterior tenetur ſponte rem priori tradere, recepto pretio, ſi impulerit venditorem ad ſibi iterum vendendum, ſciens rem jam eſſe alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & eſt cauſa injuſta venditionis, & damni inde ſecuti; unde tenetur injuriam a ſe illatam tollere, & reſarcire.

„ Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. gr. in lo-
„ catione; nam ſi ſecundo conductori res locata tradita fuerit, is
„ præfertur priori; quia habet tunc rei detentionem, a qua ex-
„ pelli non debet.

Quæſt. XXI. *An monopolia licita ſint?*

„ Nota. Monopolium proprie eſt, quum unus, vel pauci effi-
„ ciunt, ut merces certas vendant, emantve ſoli; vel etiam
„ plures inter ſe conveniunt, ut merces, aut operas non vendant,
„ niſi certo pretio. Non agitur hic de monopolio late ſumpto,
„ ſeu facto authoritate publica, quum ſcilicet unus, vel pauci

„ facul-

„ facultatem a Principe obtinent, ut ipſi ſoli certas merces ven-
„ dant; nam patet hoc eſſe licitum, ſi fiat ob juſtam cauſam, &
„ juſto pretio: quia hoc interdum poſtulat bonum commune, ne
„ ſcilicet deſeratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium:
„ ſunt enim aliquæ merces, quæ ſine magnis ſumptibus comparari
„ nequeunt, quos ſumptus ob damni periculum nemo vellet in ſe
„ ſuſcipere citra privilegium, ut ſolus venderet, ut liquet in li-
„ brorum impreſſione. Præterea id poteſt Princeps, quum ipſi ne-
„ ceſſaria eſt pecunia ob bonum commune: ſed tunc moderate ta-
„ xari debet pretium illarum mercium, præſertim ſi ſint commu-
„ niter neceſſariæ ad commode, civiliterque vivendum; nam alias
„ daretur occaſio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque
„ damno afficiendi.

Reſp. Quælibet monopolia authoritate privata facta,
ſunt prohibita non ſolum lege humana, Cod. *de monopol.*
ſed etiam divina naturali: nam ſunt, 1. Contra charita-
tem vetantem, ne quis impediat commodum aliorum,
& efficiat, ut proximus rem carius emat, quam eſſet
empturus; nemo enim vellet id ſibi fieri. 2. Contra bo-
num commune, quum multis noceant. 3. Contra juſti-
tiam commutativam, ideoque obligant ad reſtitutionem:
nam populus habet jus, ut non augeantur privata autho-
ritate, & ob bonum privatum pretia rerum, vel caritas
variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis, & quidem contra juſtitiam fiunt. 1.
Quum pauci, vel plures inter ſe conveniunt, ut merces,
aut operas non vendant, niſi certo pretio, licet non ex-
cedente ſummum vigens ante conventionem, vel non e-
mant niſi infimo. Nam hi violant jus, quod ſinguli ha-
bent emendi pretio medio, vel infimo, & vendendi ſum-
mo, aut medio; impediendo privata authoritate, ne ſic
jam emere, vel vendere poſſint, & reſtringendo pretium
ad ſummum. *Ita multi* contra alios, fatentes tamen eſ-
ſe contra charitatem, imo etiam contra juſtitiam, ſi
ſummum pretium excedant. 2 Quum quis vi, metu,
vel fraude impedit, ne merces aliunde advehantur; nam
cives habent jus, ne impediatur eorum commodum,
præſertim injuſta via. *Ita communiter.* 3. Quum unus,
vel pauci emendo omnes fere merces certi generis, v. g.
frumentum, inducunt caritatem. *Ita communiter.* Nam
inducere caritatem eſt contra jus populi, & dare illi
cauſam damni: unde hos in raptorum numero recenſet
Catechiſmus Romanus. Vel nolunt poſtea vendere, niſi
ſummo pretio: nam impediunt privata authoritate ne
jam alii poſſint emere medio, aut infimo pretio, con-
tra proprium jus. 4. Quum mercatores ſupprimunt mer-
ces ſuas, ut inde earum pretium creſcat, quia effi-
ciunt, ut augeatur earum pretium, perinde ac ſi raræ
eſſent, quum tamen raræ non ſint. Deinde Reſp. habet
jus emendi res venales eo pretio, quod ſpectata earum
copia juſtum cenſetur. Secus ſi quis ſuas res nondum
venditioni expoſitas ſervet uſque ad tempus, quo carius

venduntur, modo hac ſuppreſſione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occaſio damni datur.

Porro ad hanc injuſtitiam pertinet, ſi apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item ſi artifices conſpirent ad non docendam artem ſuam, niſi certo pretio injuſto vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur l. 2. Cod. *de monopol.* nam hæc conventio cedit in damnum aliorum.

Quæſt. XXII. *Quænam vendere non licet?*

Reſp. Ex communi omnium ſententia, non licet vendere, nec emere. 1 Res ſpirituales, vel ſpiritualibus annexas, quia ſimonia eſt. 2. Ea, quæ juſta lege prohibentur: nam leges juſtæ obligant in conſcientia. 3. Ea, quibus emptor non poteſt uti ſine peccato, vel quæ moraliter non niſi ad nocendum inſerviunt, vel quibus prævidetur emptor uſurus ad peccandum, vel ea, quibus homines communiter male utuntur, & quæ ſunt occaſio emptoribus peccandi, niſi conſtet hunc emptorem bene uſurum. Quia eſſet cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, imo ei inſtrumentum, & materiam peccandi præbere.

Hioc peccat mortalitet, qui vendit obſcœnas imagines, vel librum contra religionem, aut bonos mores, aut famam proximi; ſed qui ejuſmodi res habet, tenetur eas deſtruere. Quod ſi inde damnum patiatur, id ſibi imputet; nam tales libros non debuit ſibi comparare; nec ideo magis excuſatur, quam qui falſam monetam ignoranter ab alio accepit, quam tamen aliis tradere non poteſt.

Sed an peccet mortaliter, qui vendit ſal, aut alias merces ſola lege civili prohibitas; etiamſi lex illa ſupponatur mere pœnalis?

Reſp. Affirm. Quia ſe exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Eſt autem mortale ſaltem contra charitatem, tali periculo ſe exponere ob aliquod commodum temporale longe inferius damno, cui ſe exponit. Quare nec licet aliis iſta emere, quia dant occaſionem peccato vendentium.

Quæſt. XXIII. *Quænam ſunt obligationes emptoris, & venditoris?*

Reſp. Præter hactenus dictas tenetur ex juſtitia conſtituto tempore emptor ſolvere pretium promiſſum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus ſtrictum, & obligatio juſtitiæ.

Quæſt. XXIV. *An peccet, qui cogit vendere etiam juſto pretio?*

Reſp. Is mortalis violentiæ reus eſt. Conſtat 1. Ex hiſtoria Regis Achab, qui Nabothem cogere voluit, ut vineam ſuam venderet etiam juſto presio, & a oolente eam accepit, 3. Reg. c. 21. Quocirca S. Chryſoſt. hom. 87. in Matth. ſic ait; *Hoc Achab Regem perdidit: nam quam-*

quamvis pretium dederit, verumtamen quia a nolente accepit, pœnas luit. Emptor enim non cogere, ſed perſuadere debet. Quod ſi vero æquum pretium perſolvens tanto ſupplicio affectus eſt, qui nullo pretio aliena rapit, quam punitionem non meretur? 2. Quia gravis fit injuria domino rei, qui jus habet eam ſibi retinendi.

Quæſt. XXV. *Quid dicendum de Retractu gentilitio?*

Reſp. 1. Eſt jus conceſſum proximo conſanguineo venditoris ad reſcindendam intra certum tempus, & ad ſe revocandam venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo, vel a remotiore conſanguineo empta fuit. Quod jus conceſſum eſt ad bona immobilia intra conſanguineos conſervanda: quare non poteſt extraneo vendi, nec dari.

Reſp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. 1. Conſanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri ſuo nomine comparandi, quia lex non dat jus retrahendi, niſi ut ſibi retineat. Imo ſæpe juramento affirmare cogitur, velle ſibi retinere. 2. Extraneus, qui nomine conſanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam; lex enim non dat jus retrahendi, niſi conſanguineo proximo, ut rem venditam ab alio ſibi retineat. 3. Qui fraudibus, vel minis impedit conſanguineum, ne rem ſibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit, quam dederit; nam illius jus violat.

CAPUT VI.

De Locatione, & Conductione.

Quæſt. I. **Q***Uid ſunt?*

Reſp. Locatio eſt contractus, quo rei uſus, vel fructus, vel perſonæ opera pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio eſt contractus, quo rei uſus, vel fructus, aut perſonæ opera pretio accipitur. Unde ſunt unus, idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis eſt locatio, & ex parte accipientis eſt conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus diſſolvitur, & conductor liberatur.

Porro *locatio, & conductio proxima eſt emptioni, & venditioni, iiſdemque regulis juris conſiſtit*, inſtit. lib. 3. tit. 25. Nam ſunt emptio, & venditio uſus, aut fructus rei, vel operæ perſonæ. Hinc numquam licet locare pretio juſto majore, nec conducere juſto minore.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes locatoris, & conductoris ad ſe invicem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia locator tenetur. 1. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda: nam locatio, & conductio iiſdem regulis conſiſtunt. Alioqui tenebitur conductori de damno, etiamſi

S 3 illud

illud vitium locator ignoret, ſed culpabiliter, ex l. 19.
§. *locat.* ibi: *Si quis dolia vitioſa ignarus locaverit,*
deinde vinum effluxerit, tenebitur in id, quod intereſt,
nec ignorantia ejus erit excuſata. Quia tunc locator te-
netur expendere diligenter, num res, quam locat, ſit a-
pta uſui, ad quem datur, nec noxia; idque poſtulat æ-
quitas, & natura locationis, quæ inſtituta eſt in commo-
dum utriuſque contrahentis.

2. Tenetur ad impenſas neceſſarias tum ad reparationem
rei locatæ, tum ad convenientem uſum, ad quem loca-
tur. Nam debet reddere rem aptam ad uſum conductoris,
& ſi hanc aptitudinem amiſerit, eamdem reddere, quum
pretium propter uſum accipiat, l. 15. §. *locat.* Quod ſi a
conductore aliquid in hunc finem fuerit neceſſario impen-
ſum, v. g. in curationem equi, reſtaurationem domus,
&c. tenetur locator id rependere, ex l. 55. §. *locat.* Nam
ſi talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit,
a fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur.
Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, niſi
aliter conventum ſit, ſervata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto
tempore, quo conductor non potuit uti re, vel opera lo-
cata, ſi impedimentum proveniat ex parte locatoris, vel
rei locatæ, ex l. 27., & 33. §. *locat.* Nam conductor non cen-
ſetur promittere pretium, niſi quatenus re locata uti, aut
frui poterit, quantum eſt ex parte locatoris, & rei locatæ;
& tunc nihil eſſet, quod pretium meretur. Agrorum au-
tem locator tenetur penſionem totam remittere colono,
ſi hic ſine ſua culpa, ſed ob ſterilitatem, vel grandinem
nihil recipiat, vel ſi vi tempeſtatis, hoſtium depopula-
tione, aut incendio, abſque coloni culpa ſegetes pereant,
etiam collectæ in manipulos, l. 15. §. *locat.* Quod ſi co-
lonus aliquid receperit, ſed ſterilitas; vel jactura fuerit
magna, tunc locator tenetur imminuere penſionem pro
rata, *niſi cum ubertate præcedentis, vel ſubſequentis*
anni valeat ſterilitas compenſari, cap. 3. *de locat.* Quæ
intellige, niſi colonus convenerit ab initio, ut quovis e-
ventu ſolvere teneatur integram penſionem, quæ ob hoc
onus minor ſit, ex l. 9. *locat.* nam tunc conductor cedit
juri ſuo, quod compenſatur.

4. Si rem locatam dominus vendat, debet ea lege di-
vendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem
maneat: a quo ſi domo, vel fundo pellatur, tenetur
venditor conductori de damno. l. 25. §. *locat.*

5. Tenetur ad non privandum conductorem re locata
ante terminum conſtitutum, alioqui tenebitur ad intereſ-
ſe: quia conductor per contractum acquiſivit jus utendi,
vel fruendi re uſque ad illud tempus. Excipiuntur, cap.
3. *de locat.*, & l. 3. Cod. *de locat* quatuor caſus in qui-
bus conductor ante terminum amoveri poteſt. 1. Si caſus
improviſus accidat, ob quem res locata ſit neceſſaria do-
mino, ut incendii, matrimonii, &c. 2. Si res locata, v. g.
domus

domus egeat refectione, ſeu inſtauratione, ſed remitti debet penſio pro reſiduo tempore. 3. Si conductor penſionem per biennium non ſolverit. 4. Si re locata ad malos uſus, vel ad damnum inferendum utatur, aut rem deſtruat.

Denique locator tenetur rem non locare ei, qui ea male uſurus eſt: quia hoc eſſet ei dare occaſionem, ſeu commoditatem peccandi, ejuſque peccatis cooperari, perinde ac ſi daret enſem ei, quem ſciret uti velle ad duellum.

Reſp. 2. Ex communi ſententia conductor tenetur, 1. Uti re locata juxta boni viri arbitrium, & non ad alios uſus præter conceſſos. Nam qui uſurpat uſum aliquem rei alienæ ſine conſenſu domini, peccat contra juſtitiam.

2. Tenetur pro illius conſervatione eam curam adhibere, quam diligentiores, ac prudentiores in re ſua ſimili impendere ſolent. Quare ſi ex ejus culpa lata, vel levi res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad reſtitutionem: nam contractus cedit in utriuſque utilitatem, imo tenetur etiam de culpa famulorum, operariorum, & eorum, quos admittit, ſi ex negligentia non impedivit, vel ſi idoneos non conduxit, vel malos homines admiſit, l. 11. & 25. §. *locat.* Item curare debet, ut nullum detrimentum dominus patiatur, ſive quoad jus rei, ſive quoad ejus ſubſtantiam, & tenetur de caſu fortuito eveniente ex eo quod aliquid egerit contra pactum, l. 21. §. *locat.*

3. Tenetur ad impenſas modicas, & quotidianas, neceſſarias ad conſervationem rei conductæ, v. gr., ad equi alimenta.

4. Tenetur penſionem ſtatuto tempore ſolvere; nam hæc tunc ex juſtitia debetur: unde ſi ſit in mora culpabili, tenetur locatori de intereſſe, l. 17. Cod. *de locat.* Quod ſi re conducta uti, vel frui non potuerit, ob cauſam non provenientem ex parte ſua, v. g. ob bellum, vel ſi domus ex parte corruat, ſi equus morbo afficiatur, non tenetur ſolvere penſionem pro eo tempore, ex l. 27. & 33. §. *locat.* ob rationem ſupradictam. At ſi non poſſit ea re uti, aut frui, ob cauſam ex parte ſua, licet ſine culpa ſua provenientem, tenetur totam penſionem ſolvere, etiam pro toto tempore, quo non poteſt uti. Nam æquitas poſtulat, ut locator damnum non patiatur ob cauſam ſupervenientem ex parte conductoris. Et ſicut conductor non tenetur ſolvere penſionem, quando non poteſt uti re conducta, ob cauſam provenientem ex parte locatoris, aut rei locatæ: ita par eſt, ut locator non percipiat penſionem quando conductor non potuit uti re conducta, ob cauſam ex parte ſua provenientem:

5. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum conſtitutum: alioqui tenetur ſolvere integram penſionem, perinde ac ſi ea re uſus eſſet, niſi ejus uſus impediatur ob cauſam non provenientem ex parte ſua, qua

tenetur ſervare contractum, l. 53. §. *locat.* Porro niſi aliter conventum ſit, conductori licet rem ſibi locatam locare alteri æque idoneo, qui primo conductori tenebitur penſionem ſolvere, & hic primo locatori, l. 6. Cod. *de locat.*

6. Rem locatam completo locationis tempore reſtituere locatori: nam non habet jus eam diutius detinendi; alias tenetur de damno.

„ NOTA. Licet rei locatæ periculum maneat penes dominum, „ tamen ex l. 23. §. *de reg. jur.* poteſt apponi pactum, ut conductor præter caſus fortuitos, & in ſe ſuſcipiat periculum omne „ rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compenſari debet; „ alioqui eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia.

Quæſt. III. *Quænam ſunt obſervanda circa locationem operariorum, & famulorum?*

Reſp. Ex communi ſententia doctorum, iſta 1. Juſtum ſtipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & & operariorum cenſetur illud, quod illis communiter in iilis locis dari ſolet. Nam petitur a communi æſtimatione: pretium quippe operarum, & obſequiorum, perinde ac rerum venalium poteſt habere latitudinem ſummi, medii, & infimi, quando non eſt lege taxatum. Quare ſi quis exigat ſtipendium majus ſummo, vel ſolvat minus infimo, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, perinde ac vendens ſupra ſummum, vel emens infra infimum: nam tunc tollitur juſtitia inter pretium, & operam. Item ſtipendium cenſetur juſtum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obſequium pro tali ſtipendio ſunt præſtituri: nam illud pretium communi æſtimatione juſtum cenſetur, quod non ſolet tamquam inſufficiens recuſari, aut quod, uno recuſante, ſtatim admittitur ab alio.

2. Si nulla facta ſit pactio, & pretium relictum ſit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum ſaltem mercedis juſtæ pretium. Nam talis conductio eſt quædam emptio obſequiorum, quæ ſemper exigit pretium juſtum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen totum obſequium, vel ejus partem gratis præſtare, ſed mens ejus eſt, ut ſolvat conductor, quod juſtum eſſe judicaverit ſecundum communem æſtimationem.

3. Si famulus, vel operarius ſe ultro obtulerit domino, & hic illius opera non egeat, ſed ſolum ex charitate ad preces ejus eum conducat; tunc tenetur ei dare alimenta; & ſi ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat, quam alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam ſuam donare, ſed vendere juſto pretio, non ex mera voluntate, ſed ex æquitate conſtituendo; & jure naturali *dignus eſt operarius mercede ſua.* Luc. 10. Quare quum opera pluris valeat

leat conductori, quam alimenta, compenſari debet ex juſtitia juxta hunc valorem. In tali autem caſu opera æſtimari debet ex utilitate, quam conductor ex ea percipit; nam in talibus circumſtantiis ſecundum communem æſtimationem non plus valet.

4. Si operarius, vel artifex convenerit de pretio minore, quam valeat ejus opera, vel opus, falſo putans opus, v. gr. ædificium minore tempore, & labore, vel ſumptu egere; tenetur conductor ſupplere defectum juſti pretii, etiamſi læſio fuerit infra dimidium juſti pretii. Quia alioqui eſſet inæqualitas inter pretium, & operam, vel opus, ideoque injuſtitia. Neque enim ſponte, ac ſcienter, ſed ex ignorantia conſenſit in pretium juſto minus, nec ſponte donat id, quod deeſt. Præterea qui emit aliquid pretio propoſito, ſed inæquali, tenetur complere pretium ſaltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5. Si conductor non poſſit opera alterius conducta uti ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei ſolvere, perinde ac ſi operas ſuas impendiſſet, l. 38. §. *locat.* ibi: *Qui operas ſuas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, ſi per eum non ſtetis, quominus operas præſtaret.* Nam fidem contractus impleri æquum eſt, & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob cauſam non provenientem ex parte ſua. Sed ſi operàrius ex opera ſua alibi impenſa aliquid lucratus fuerit, conductor poteſt tantumdem detrahere de pretio conductionis, vel nihil dare, ſi tantumdem lucratus fuerit, ex l. 19. §. *locat.* Quia locator nullum damnum ſuſtinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si vero locator operam conductam non præſtet, ob impedimentum ex ſua parte proveniens, licet ſine ſua culpa, non debetur illi merces, & accepta reſtitui debet, ex l. 38. cit. Nam conductor non ſe obligavit ad dandum pretium pro opera, quæ præſtari nequeat ob cauſam provenientem ex parte locatoris. Imo ipſe tenebitur ad intereſſe conductoris, ſi operam toto tempore ex ſua culpa non impenderit: quia eſt cauſa injuſta damni, quum hoc oriatur ex non ſervato culpabiliter contractu, qui ex juſtitia impleri debebat.

6. Bene laborantibus juſtum ſtipendium ſtatim ſolvi debet; nam habent jus ſtatim accipiendi poſt operam præſtitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt a vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit*, Jac. 5. Si vero non bene laboraverint, peccant contra Juſtitiam, nec debetur illis ſtipendium, niſi pro æſtimatione laboris. Quare ſi integrum receperint, tenentur vel ſupplere defectum laboris, vel reſtituere exceſſum ſtipendii, quum ad eum jus non habeant; imo & compenſare conductori

ctori damnum, & lucrum ceſſans: nam fuerunt cauſa illius injuſta, quum tenerentur ex conventione diligenter laborare.

CAPUT VII.

De Cenſu, Emphyteuſi, & Feudo.

Quæſt. I. QUid, & quotuplex eſt Cenſus?

Reſp. Cenſus alius eſt reſervativus, alius conſignativus. Cenſus reſervativus ſumptus pro contractu, eſt ille, quo quis in alterum transfert rei ſuæ dominium directum, & utile, reſervato ſibi jure penſionis annuæ ſuper eadem re. Hinc licitum eſſe patet: nam ſicut quis poteſt rem ſuam tradere, vel non tradere ita & tradere, reſervato ſibi jure penſionis.

Cenſus conſignativus ſumptus pro contractu, eſt contractus, quo emitur, & venditur jus percipiendi penſionem annuam ex re, vel perſona alterius, vel utraque. Sæpe ſumitur pro tali jure. Hinc cenſus dividitur, 1. In realem, qui fundatur ſuper re aliqua, ut prædio, domo, &c. Ita ut ex ea re penſio debeatur, ad quemcumque res illa tranſeat, donec cenſus redimatur; in perſonalem, qui conſtituitur immediate ſuper perſona alterius, eam obligando immediate, bona vero ejus mediate tantum: & in mixto, qui fundatur ſuper utriſque, ita ut re pereunte adhuc perſona maneat obligata. 2. In vitalitium, qui extenditur ſolum ad vitam unius, vel plurium, eſtque virtualis ſponſio nixa eventui fortuito, & in perpetuum, ſed donec redimatur.

Cenſum realem eſſe licitum declararunt Martinus V., & Calixtus III. Sed re ſuper qua fundatur deſtructa, perit: nam corruente fundamento, perit res in eo fundata: ut ſi domus, vel molendinum corruant, perit cenſus ſuper his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere à venditore. Hujus cenſus licitus patet: nam nihil eſt niſi emptio, & venditio rei pretio æſtimabilis.

Quæſt. II. *An jure naturæ licitus ſit cenſus conſignativus perſonalis, vel mixtus?*

Reſp. Communis ſententia affirmat, modo ematur juſto pretio, id eſt, lege, vel conſuetudine conſtituto, & venditor cenſus poſſit ſua opera, vel induſtria lucrari, aut habeat bona in re, vel in ſpe certa, ex quibus penſio duci poſſit, nec obligetur ad cenſum redimendum, licet ſemper pro libito eum redimere poſſit eodem, quo vendidit, pretio.

Prob. 1. Ex communi praxi piorum, & eruditorum in Gallia, Belgio, &c. 2. Quia pretio æſtimabile eſt, adeoque poteſt emi, & vendi jus ad penſionem non ſolum ex re frugifera, ſed etiam ex perſona alterius, quæ poteſt lucrum facere ex labore, induſtria, vel ex bonis ſuis ſaltem per alios, & quæ proinde poteſt obligari imme-

dia-

diate ad penſionem ſolvendam; quum quis poſſit in alterum transferre jus percipiendi aliquid a ſe acquiſitum: ergò & vendere. Nec refert, quod decurſu temporis penſiones recipiendæ ſummam pretio dato majorem efficiant: nam non emuntur illæ penſiones, ſed jus ad illas percipiendas. At jus ad penſiones per partes, & tot intervalla annorum recipiendas non pluris æſtimatur, quam ſumma ſimul habita, licet minor illis penſionibus collective ſumptis. Quia illa ſumma diviſa per multas partes, multaque, ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda, & variis incommodis expoſita, minoris valet ſecundum prudentum æſtimationem, quam iſtarum partium collectio ſimul habita, quæ opportunior, ac utilior eſt ad quodlibet lucrum, ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et vero in emptione agri pretium commune cenſetur juſtum, licet diuturnitate temporis fructus ſuperent pretium agri, 3. Teſte Toleto, Nicolaus Papa V. ann. 1450. approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonſi regis Aragoniæ.

Obj. 1. Contractus cenſualis perſonalis videtur eſſe mutuum virtuale.

Reſp. Neg. Nam ille cenſus eſt emptio non penſionis, ſed juris ad penſionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, ſed jus ad pecuniam, nec pecunia data poteſt unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præſens pro pecunia futura æquali, tota ſimul ſolvenda, quæ poteſt a mutuante poſt certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Quum onus*, ſtatuit *cenſum conſtitui nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, ſed ſua natura frugifera.*

Reſp. In hoc non explicat jus naturale, nec divinum, ſed ſolum ſancit jus humanum, quod in Gallia, & in multis aliis locis non viget.

» Nota. Non licet penſiones debitas conjungere ſorti, & per il-
» las eam augere, & poſtea exigere majorem penſionem. Nam id
» prohibetur jure Cæſareo, & Gallico, & a Pio V. Porro quan-
» do redimitur cenſus, non poteſt cogi emptor ad recipiendam pre-
» tium per partes, ſed totum ſimul reddi debet, niſi aliter juſte
» conventum ſit: nam in eo onus, & damnum ſentiret.
» (✠) Nota, Auth. opinio propugnatur a Soto, Covarruvia,
» Leſſio, aliiſque graviſſimis authoribus, qui recenſentur in lau-
» dato Opere de Synodo Diœceſana lib. VII. cap. 48. ubi SS. D.
» N. indicatis nonnullis contrariæ opinionis momentis num. 4. ita
» num. 5. rem perſequitur: *Sed ſuperfluum eſt, cenſum perſona-*
» *nalem novis argumentis inſectari, quem jam proſcripſit S. Pius*
» *V. in laudata Conſtit.* Quum onus, *ubi ad cenſus honeſtatem,*
» *inter cæteras conditiones, hanc quoque requirit, ut cenſus con-*
» *ſtituatur in re fructifera, non qualicumque, ſed immobili cer-*
» *ta, ac nominatim deſignata. Quapropter etiam Authores, qui*
» *cenſum perſonalem, ejus natura inſpecta ab uſuræ ſuſpicione*

,, *vindicant, ingenue tamen fatentur, eum licite fieri non poſſe,*
,, *ubi præfata Pii V. Conſtitutio eſt recepta; quod tamen in Gal-*
,, *lia, Belgio, & Germania non contigiſſe, affirmant Leſſius cit.*
,, *cap. 22. num. 20. Haunoldus de juſt. tract. 10. num. 319. Pir-*
,, *hing. ad titul. de uſur. num. 85. Wieſtner ibid. num. 81. Ve-*
,, *rum, quamquam nos ſciamus, eumdem Summum Pontificem,*
,, *ſupplicante Catholico Rege Philippo II. indulſiſſe Hiſpanis, ne*
,, *ad ſuæ Conſtitutionis, quoad eas conditiones, quæ juris natura-*
,, *lis, aut Divini non ſunt, exactam obſervationem adſtringeren-*
,, *tur, ſicut narrant Gutierez cit. q. 77. in fine, & Felicianus*
,, *de Solis lib. 1. de cenſib. cap. 7. num. 2. nec dubitemus, ab*
,, *eadem obligatione potuiſſe contrario uſu, ſeu legitime præſcri-*
,, *pta conſuetudine, ceteras eximi nationes; vehementer tamen*
,, *ſuſpicamur, in cenſu mere perſonali, præſertim utrinque redi-*
,, *mibili, eas deſiderari conditiones, quas non ſolum Pontificia*
,, *Conſtitutio, verum etiam ipſum jus naturale, & Divinum ex-*
,, *poſcunt, ne ſit larvatus contractus mutui, & propterea coram*
,, *Deo uſurarius.*

,, *Sed quoniam nulla hactenus hac de re ab Apoſtolica Sede pro-*
,, *lata eſt ſententia, non decet, ut Epiſcopus in ſua Synodo cen-*
,, *ſum perſonalem declaret ex natura ſua uſurarium; ſed ſi præſit*
,, *Diœceſi, ubi prædicta viget S. Pii V. Conſtitutio, urgebit ejuſ-*
,, *dem obſervationem, curabitque pro viribus, ne perſonales cen-*
,, *ſus in eam clanculum inducuntur; ſi vero Diœceſim gubernet,*
,, *in qua Plana Conſtitutio non eſt moribus recepta, ſerio Fideles*
,, *monebit, atque hortabitur, ut a cenſibus perſonalibus abſtineant*
,, *eo quod etiam ſola ſpectata eorumdem indole, uſuræ periculo,*
,, *& ſuſpicione non vacent.*

Quæſt. III. *An licitus ſit cenſus utrimque redimibilis?*

Reſp. Neg. Quia cenſus præſertim perſonalis utrimque redimibilis, ſeu factus cum conditione, ut venditor teneatur illum redimere, ſicut poteſt cogere emptorem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum, ac virtuale, ex quo aliquid ultra ſortem exigitur: in eo enim emptor dat pecuniam ea lege, ut totum ad certum tempus recipiat cum lucro, quod eſt mutuare ad uſuram ſub emptionis larva. Et vero ſi talis contractus liceret, uſura ſaltem cum mercatoribus poſſet per illum excuſari, modo minus lucrum exigatur, quam ſit penſio annua cenſus irredimibilis ad nutum emptoris. Quare Toletus, l. 5. cap. 47. docet, in cenſu perſonali non poſſe venditorem cogi ad redimendum cenſum, *quia tunc videtur mutuum virtuale.*

Quæſt. IV. *Quid ſunt Emphyteuſis, & Feudum, & ad quid obligant?*

Reſp. Emphyteuſis eſt contractus, quo res immobilis conceditur quoad dominium utile, ſub onere annuæ penſionis ſolvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque vel in perpetuum, vel ad unius, aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non ſit minus. Differt á locatione, quod emphyteuſis conſtitui ſolum poſſit in re immobili, & ad tempus non minus decennio; & quod per eam transferatur dominium utile.

Em-

Emphyteuta tenetur, 1. Certam penſionem, vel in pecunia, vel in fructibus domino directo ſolvere ſtatis temporibus: alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impenſis in ejus meliorationem factis, ſi non ſolverit per biennium pro eccleſiaſtica, per triennium pro ſæculari. 2. Rem conceſſam fructuoſiorem facere, aut ſaltem non deteriorem; nam ad hunc finem præcipue conceditur.

Reſp. 2. Feudum pro contractu eſt conceſſio rei immobilis, vel æquipollentis, quod dominium utile, ſub onere fidelitatis, & obſequii perſonalis domino directo præſtandi. Differt ab Emphyteuſi præſertim quod in puro feudo non debeatur penſio, ſed ſolum obſequium perſonale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur, 1. Præſtare juramentum fidelitatis. 2. Suo tempore requiſitus obſequia debita præſtare. 3. Non debet diſponere de feudo ſine conſenſu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obſequiorum, & ob crimen feloniæ, id eſt, belli contra dominum directum geſti.

CAPUT VIII.

De Contractu ſocietatis.

Quæſt. I. QUid eſt Contractus ſocietatis?

Reſp. 1. Eſt duorum, vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quæſtum, vel uſum. Sunt qui addunt, & ſuſtinendi commune damnum. Eſſe licitum conſtat, 1. Ex jure civili, §., & Cod. *Pro ſocio*, & jure canonico, cap. 7. *de donatione inter vir. &c.* Ubi mandatur, dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in ſocietatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia, & induſtria captandum, ſervata æqualitate: quamvis enim pecunia de ſe ſterilis ſit, non eſt tamen ſterilis, ut ſubeſt induſtriæ tamquam inſtrumentum negotiationis quæſtuoſæ. Et hæc ſocietas valde differt a mutuo: nam in ea, qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & ſubit ejus periculum, ac damnum, quod non ſit in mutuo. Unde ultra ſortem, poteſt accipere aliquid tamquam fructum ſuæ pecuniæ, negotiationi, & periculo expoſitæ, vel animalium de ſe fructuoſorum.

Quæſt. II. *Quænam ad juſtitiam ſocietatis requiruntur?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia. 1. Ut negotiatio ſit licita, alioqui ſocietas eſſet mala, & nulla, l. 37. §. *Pro ſocio*. 2. Ut ſinguli ſocii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, ſive pecuniam, ſive operam, ac induſtriam, ſive animalia, vel inſtrumenta, ut navem, equos, &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum per-

percipiendi. 3. Ut lucrum dividatur inter ſocios, pro rata portione, eorum, quæ quiſque contulit, l. 26. §. *Pro ſocio*, alioqui non ſervaretur æqualitas. 4. Ut impenſæ, damnum, ac periculum ſint communia, l. 67. §. *Pro ſocio*, ibi *Quum ſocietas contrahitur, tam lucri, quam damni communio initur.* Et vero ſocietas eſt quædam fraternitas, ex l. *Verum*, §. *Pro ſocio*. Jus autem fraternitatis exigit, ut lucra, & damna ſint communia. Præterea æquitas poſtulat, ut qui ſentit commodum, ſentiat & onus juxta regul. jur. 5. ut ſi res, vel pecunia collata pereat citra culpam latam, & levem ſocii, pereat ei, qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino ſuo perit. Quod ſi pereat ex culpa lata, & levi ſocii, hic tenetur eam reſtituere domino, l. 72. §. *Pro ſocio*. Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata, & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriuſque. Tamen juxta Doujat in Gallia ſocii non tenentur, niſi de culpa lata, & dolo. 6. Ut ad certum tempus ineatur ſocietas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum eſt: nam hoc exigit finis ſocietatis.

Ex his patet, finita ſocietate ſortem reddi debere domino, & lucrum, quod ea dempta ſupereſt, dividi inter ſocios, pro rata contributionibus ad ſocietatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, niſi tamen pecunia communicata fuerit ſocio, aut aliter juſte conventum ſit. Ita declaravit Sixtus V. conſtitut. *Deteſtabilis*.

Quæſt. III. *An licitus ſit contractus ſocietatis triplex?*

„ NOTA 1. Contractus triplex eſt ille, quo pecuniam in ſocietatem conferens paciſcitur cum altero ſocio, ut quidquid contigerit, ſibi ſua ſors integra reddatur cum certo lucro, ſed minore eo, quod probabiliter ſperare potuiſſet. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus, ſive formaliter, ſive virtualiter contineri dicuntur. Primus, & principalis eſt contractus ſocietatis, quo confers pecuniam in ſocietatem. Secundus eſt contractus aſſecurationis ſortis, pro qua cedis ſocio magnam partem lucri ſperati ver. grat. ſi ſit ſpes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro aſſecuratione ſortis, retentis tibi decem. Tertius eſt Venditio lucri majoris ſperati incerti pro certo, ſed minori; ver. gr. hanc ſpem decem aureorum vendis pro quinque certo ſolvendis. Unde conferens in ſocietate centum aureos, per alios contractus hanc ſummam ſervas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, ſcilicet quinque aureorum.

„ NOTA 2. Conſentiunt omnes non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere, qui indiget illa pecunia ad ſuam ſuſtentationem, vel ad ſolvenda debita. Quia tunc non eſſet niſi ficta ſocietas, quæ uſuram valeret, nec verus eſſet titulus aliquid ſupra ſortem exigendi.

Reſp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus.

rus. Ita S. Antoninus, S. Bernardin. Panormit. Azor., Rebell. &c.

Prob. Quia 1. in illis aliquid exigitur ultra ſortem abſque titulo, quod eſt injuſtum. Nam ſi quis eſt titulus, maxime ſocietas: ſed hæc deſtruitur per aſſecurationem ſortis; ſocietas enim eſſentialiter exigit, ut damnum, ac periculum, ſicut lucrum, ſit inter ſocios commune: nam *quum ſocietas contrahitur, tam lucri, quam damni communio initur*, l. 67. §. *Pro ſocio*. 2. Totum jus lucrandi in ſocietate per ſolam pecuniam ſine opera, & labore fundatur in periculo, cui quis pecuniam ſuam committit in negotiatione. Nam pecunia otioſi domini non poteſt ei eſſe inſtrumentum quæſtuoſum, niſi quatenus ejus periculo negotiationi ſubjicitur, ex S. Thom. 2. 2. qu. 78. art. 2. ad 5. ibi. *Ille, qui committit pecuniam ſuam, vel mercatori, aut artifici per modum ſocietatis cujuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illum; ſed remanet ejus: ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo ſic licite poteſt partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re ſua.* Enimvero pecunia de ſe ſterilis eſt, nec alia ratione fructuoſa, niſi vel per induſtriam utentis, vel per hoc, quod periculo exponatur in negotiatione. Sed poſita aſſecuratione, ſolum conceditur uſus pecuniæ, ut pecuniæ nulli periculo expoſitæ, ideoque prorſus ſterilis, & quæ nullum domino fructum parere poteſt. 3. Violatur æqualitas in ſocietate ſervanda, ſi qui nihil confert niſi quod eſt de ſe ſterile, participet de lucro, & nihil de damno, nec periculo, ſitque certus de ſorte, & lucro: alter vero non ſit certus de ullo lucro, & ſubeat omne periculum operæ propriæ, ac pecuniæ alienæ. Hinc lib. 51. §. *Pro ſocio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune eſſe oportet, quod non culpa ſocii contingit.* 4. Sixtus V. tres contractus in Bulla *Deteſtabilis* damnavit, ut per ſe illicitos his verbis: *Irrepſit enim verſute, & callide antiquus humani generis hoſtis per varios dolos, & fallacias, & incautos homines.... ut ſeipſos in uſurarum voraginem, Deo, hominibuſque odioſam, ſacris canonibus damnatam, & Chriſtianæ Charitati contrariam, fœde immergant; & dum vanas, & terrenas divitias quærunt, veras, ac cæleſtes amittant, ſicuti nuper cum magno dolore audivimus hoc malum quaſdam provincias pervaſiſſe... Proinde nos... ut gregem dominicum.... ab offenſione, & vitæ æternæ diſcrimine tutum in viam ſalutis dirigere nitamur, hujuſmodi morbi contagionem, antequam in communem fidelium perniciem latius ſerpat... tollere cupientes... Damnamus, & reprobamus omnes, & quoſcumque contractus, conventiones, & pactiones poſthac ineundos, ſeu ineundas, per quos, ſeu quas cavebitur perſonis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res ſocietatis nomine tradentibus, ut etiamſi fortuito caſu quamlibet jacturam,*

da.

aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa, ſeu damnum, capitale ſemper ſalvum ſit, & integrum a ſocio recipiente reſtituatur, & ſive ut de certa quantitate, vel ſumma in ſingulos annos, aut menſes durante ſocietate reſpondeatur. Statuimuſque ejuſmodi contractus, conventiones, & pactiones uſurarias, ac illicitas poſthac cenſeri debere... ac ne de cætero ſocietates ineantur ſub hujuſmodi pactis, & conditionibus, quæ uſurariam pravitatem ſapiunt, diſtricte interdicimus, & prohibemus. Porro ideo dicit, hos contractus uſurarios, ac illicitos *poſthac* cenſeri debere, non quod antea tales non fuerint in ſe, ſed quia ante ejus conſtitutionem ignorantia invincibilis, quæ poterat eſſe in multis, illos excuſabat ab uſura formali, ſeu imputabili.

Nec obſtat cap. 7. *de donat.* Quia Innocentius III. ibi ſolum permittit uxoris dotem dari mercatori, ut de parte honeſti lucri vir onera matrimonii poſſit ſuſtinere, nulla facta mentione aſſecurationis. Nec refert, quod alias exponeretur dos periculo; quia dos erat ſecurior apud mercatorem, quam apud ejus maritum dilapidatorem, nec cautionem dare valentem.

,, (✠) NOTA. Vid. SS. D. N. Benedictus XIV. tractatu de Sy-
,, nodo Diœceſana, ubi expendens lib. X. cap. 7. hanc de contra-
,, ctu trino quæſtionem, recenſitis præcipuis rationum momentis,
,, quæ in utramque partem adducuntur, ita concludit: *Apoſtolica*
,, *Sedes contrariæ opinioni*, (ei ſcilicet, quam auth. refellit) *etſi*
,, *minus congruere videatur Sixtinæ Conſtitutioni, nullam hacte-*
,, *nus cenſuram inuſſit, a qua proinde eidem infligenda debet E-*
,, *piſcopus abſtinere: ad uſum vero quod attinet, tuto poſſe contra-*
,, *ctum trinum, quem etiam ejuſdem Patroni periculoſum fatentur,*
,, *pro viribus impedire, atque ab eo ineundo ſuos ſubditos dehor-*
,, *tari, quod a pleriſque Epiſcopis in ſuis Diœceſanis Synodis ſa-*
,, *pientiſſime factum, referunt Gennet. tom. 1. tract. 4. cap. 14.*
,, *& Nat. Alexand. Epiſt. 94. in append. ad tom. 2. ſuæ Theolo-*
,, *giæ Moralis*.

Obj. 1. Licet ſit de natura ſocietatis puræ, ut commune ſit periculum, ac damnum inter ſocios, perinde ac lucrum; poteſt tamen vi alterius pacti redimi hoc periculum per compenſationem. Nec magis per aſſecurationem deſtruitur ſocietas, quam contractus depoſiti, & commodati, vel locati: nam etſi periculum rei depoſitæ, commodatæ, locatæ ſuapte natura pertineat ad rei dominium; paciſci tamen ſub juſta mercede licet, ut alter totum periculum ſubeat. 2. Leg. 29. §. *Pro ſocio* dicitur: *Ita coiri ſocietatem poſſe, ut nullam partem damni alter ſentiat, lucrum vero commune ſit, Caſſius putat, &c.* 3. Securitas & lucrum certum non præſtantur ex vi contractus ſocietatis, ſed ob remiſſionem majoris lucri ſperati, & vi alterius contractus. 4. Ad æqualitatem contractus ſatis eſt, quod commoda æquivaleant incommodis; periculum autem ſortis, quod ſubit ſocius, ſatis compenſatur per majus lucrum ſperatum, & ſic non eſt ſocietas leonina, qua totum periculum rejicitur in ſocium, nec id onus aliunde com-

compenſatur. 5. Tres contractus ſeorſim, & cum diverſis perſonis liciti ſunt, ergo & ſimul cum ſocio: nam quæ facta cum diverſis, & ſeorſim juſta ſunt, etiam ſimul cum eodem facta juſta ſunt; juſtitia enim conſiſtit in æqualitate rei ad rem, non vero in habitudine ad diverſas perſonas, & tempora. 6. In triplici contractu non intervenit mutuum: quia non transfertur dominium pecuniæ in ſocium. Nam hic non poteſt de pecunia ſibi in ſocietatem data diſponere pro libito, etiamſi eam aſſecuraverit, ſed hanc tenetur vi contractus ſocietatis in negotiationem ad lucrum impendere; alias faceret injuriam conferenti, qui ideo poſſet contractus reſcindere, quum hæc pecunia ſolum data ſit ad negotiationem. Quare ſi pecunia illa ſurrepta fuiſſet, hanc poſſet collator vindicare actione in rem.

Reſp. Ad 1. periculi, & damni, ac lucri communicationem eſſe eſſentialem ſocietati, ideoque ab eo inſeparabilem per aliud pactum, ſicut obligatio ſervandi rem depoſitam, eſt eſſentialis depoſito. Unde l. *Verum* §. *Pro ſocio*, ſocietas dicitur *jus quodam modo fraternitatis in ſe habere*; quod jus exigit lucri, & damni communionem. Aliud eſt de depoſito, & aliis, in quibus aſſecuratio eſt præter, ſed non contra naturam illorum: nam natura depoſiti eſt, ut res depoſita ſervetur; natura commodati, ut uſus rei gratis concedatur, &c. At natura ſocietatis eſt, ut ſit communio contributionis, & lucri, ac damni, & ex l. 52. & 67. citat. *Ad* 2. Legem intelligendam eſſe ratione ſocii dumtaxat, qui operas ponit, ita ut ſi ejus opera, ac induſtria tanti valeat, quanti pecunia ab alio ſocio collata, non debeat ille pecuniæ alterius ſibi communicatæ periculum, ac damnum ſubire: nam alias plus de damno, quam de lucro participaret, & ſic inter illos non eſſet æqualitas: ſubiret enim damnum propriæ induſtriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad* 3. & 4. Lucrum majus ſperatum fundari in ſocietate, quæ deſtruatur per aſſecurationem ſortis, ideoque tunc nihil poſſe ob remiſſionem lucri majoris ſperati exigi. *Ad* 5. Diſparitas eſt, quia alia pacta cum alio facta non impediunt, quominus ſtet vera ſocietas cum mercatore, qui in eo ſtatu conſtituitur, quem poſtulat ſocietas: per accidens enim reſpectu illius eſt, quod alii pecuniam collatam aſſecurent. At pacta illa cum ſocio inita evertunt ſocietatem, & æqualitatem; quum hic totum periculum, ac damnum ſubire debeat; ille vero ſolum lucrum certum ultra ſortem recipiat. *Ad* 6. Pactum illud eſt injuſtum: nam eo ipſo, quod mercator tenetur ſortem in omni eventu reſtituere, ea poteſt uti ſive in negotiatione, ſive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet, quos in uſus alius impendat, modo ſors ipſi cum lucro certo reſtituatur? Unde obligatio impoſita ſocio pecuniam datam non impendendi niſi in negotiationem, eſt majus onus additum, quod ad nihil aliud ſibi, quam pro pallio uſurario prodeſt.

CA-

CAPUT IX.

De Cambio.

Quæſt. I. *Quid, & quotuplex eſt?*

Reſp. Cambium eſt permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt, 1. A quavis alia permutatione, qua non pecunia, ſed aliæ res permutantur. 2. A mutuo, quod non eſt permutatio, quodque perficitur ſola rei mutuatæ traditione, & eſſentialiter exigit, ut res alia ſimilis non reddatur, niſi poſt lapſum temporis. At cambium non perficitur, niſi pecunia ſit ex utraque parte data, & accepta, ſaltem æquivalenter; permutatio enim omnis utrimque donationem requirit.

Cambium duplex diſtinguitur, ſcilicet reale, & ſiccum. Reale, ſeu verum eſt vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum, & acceptum ſervata. Siccum eſt cambium fictum, & verum mutuum ſpecioſo nomine cambii velatum, ut quum habetur ſola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur ſolutio alibi facienda, & fit in eodem loco cum lucro. Dicitur ſiccum, quia caret humore, ſeu juſto titulo ad lucrum pariendum. Unde a Pio V. Bulla *In eam*, omne cambium ſiccum declaratur uſurarium. Hinc patet lucrum ex eo perceptum eſſe injuſtum, & reſtituendum.

Cambium reale dividitur in manuale, & locale. Manuale, ſeu minutum, eſt permutatio monetæ diverſæ ſpeciei, & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cum majore, patriæ cum externa, &c. & viciſſim. Locale, ſeu per litteras, eſt permutatio pecuniæ præſentis cum abſente, ut ſi des hic Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii, quarum ope eamdem ſummam recipias Romæ.

Quæſt. II. *An in cambio reali licitum ſit lucrum?*

Reſp. Affirm. Modo ſit moderatum, & ſecundum leges, aut conſuetudinem locorum, vel communem peritorum æſtimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non ſolum ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis ex cambio, ſed etiam ratione laboris, & operæ in conquirendis, coacervandis, cuſtodiendis variis ſpeciebus monetarum, & in numeranda pecunia, &c. In cambio vero locali ratione trajectionis realis, vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campſor operam ſuam locat, ſuſcepto in ſe omni labore, & periculo; quæ quidem opera, labor, & periculum in gratiam alterius ſuſcepta, ſunt pretio æſtimabilia.

Nec obſtat, quod interdum campſor id faciat ſine labore, & incommodo, imo cum ſuo commodo. Nam hoc eſt per accidens, & provenit ex ejus cura, induſtria, & officio, pro quo ſuſtinendo multæ aliunde impenſæ,

&

& operæ præſtandæ ſunt ; quum reipſa ſuſcipiat obligationem ex ſe laborioſam, & periculoſam.

Quæſt. III. *An licitum ſit cambium ad terminum ſolutionis, ſeu, ut ajunt, ad nundinas? Sic fit: campſor, vel mercator dat hic pecuniam ea lege, ut illam cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas: ita ut plus, vel minus exigatur pro cambio, quo magis, vel minus remotæ ſunt nundinæ?*

Reſp. Seclufo alio titulo juſto excuſante ab uſura, cambium hoc eſt uſurarium. Nam eſt verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud eſt, quam contractus, quo traditur pecunia, ut reddatur cum lucro intra terminum, ſeu in quo exigitur aliquid ob dilatam ſolutionem.

,, (✠) NOTA. Tutam, ſolidamque Auth. de Cambio doctrinam
,, perſpicue confirmat, & explicat SS. D. N. in prælaudato opere
,, de Synodo lib. 10. cap. 5. a §. 7. ad finem uſque. Ut autem o-
,, mnibus nota ſit Romani Pontificis hac de re ſententia, & quæ
,, circa hujuſmodi contractus eſſe debeat cura Epiſcoporum, om-
,, nia ferme huic capiti adjecimus: *Neceſſe eſt, inquit, ut in*
,, *cambio locali vera fiat pecuniæ translatio, aut ſaltem, ut qui*
,, *pecuniam accipit, ſerium habeat animum, illam alibi reſtituen-*
,, *di; ſi enim ſciret, eo ipſo in loco, ubi accepta eſt, fore reſti-*
,, *tuendam quamvis cambii litteræ alio directæ fingerentur, ſub*
,, *cambii ſpecie vera lateret uſura, quæ hominum quidem judicium*
,, *effugere, Deum autem eludere non poſſet*. *Et de hoc cambio*,
,, *quod* fictum, & ſiccum *appellant, ea ſunt intelligenda, quæ ad-*
,, *verſus cambia ſtatuit clar. mem. Cardin. Lanfredinus* in ſua Diœ-
,, ceſana Synodo Cingulana, habita die 6. Auguſti 1736. cap. 14.
,, *Hæc manifeſta ſunt, & vix ulli obnoxia difficultati: alia ca-*
,, *prioſa adinventa eſt ſpecies cambii, quod vocant* obliquum:
,, *Titius indigens mille aureis, mutuos eos petit a Cajo: qui quum*
,, *conſueverit negotiari, & negotiatione pecuniam ſuam augere,*
,, *renuit indulgere petitioni Titii, a quo ratione mutui, nihil*
,, *poteſt exigere: quia vero Titius Cajum urgere non ceſſat, res*
,, *inter eos in hunc modum componitur: Titius mutuos accipit a*
,, *Cajo prædictos mille aureos, neque mutui cauſa, quidquam ſe*
,, *Cajo, ultra ſortem, ſoluturum promittit; ut tamen Cajo dam-*
,, *num rependat, quod ex dato mutuo ſubit, dat ei facultatem æ-*
,, *quivalentem pecuniæ ſummam, ſive a ſemetipſo, ſive ab alio per*
,, *cambii contractum, accipiendi, eamque ad negotiationem deſti-*
,, *nandi, ſimulque Titius ſe obligat ad ſolvendum Cajo, donec ei*
,, *mutuum reſtituat, quidquid ratione cambii impendit, aut im-*
,, *pendere deberet, ſi prædictos mille aureos a Campſore accepiſſet.*
,, *Quandoque etiam ipſemet Titius mutuatarius aſſumit ſibi onus*
,, *cambiis negotiandi tantam pecuniæ ſummam, quantam mutuam*
,, *accepit a Cajo, in commodum tamen, & utilitatem ejuſdem*
,, *Caji, cui quotannis ſolvit quantum ex cambiis lucratur, aut lucrari*
,, *poſſet, donec ei mutuum reſtituat. Si primo modo res peragatur,*
,, *pertinet ad Cajum mutuantem probare, cambii litteras revera a ſe*
,, *transmiſſas, ſeu mille aureos ſe fuiſſe per cambium ab alio con-*
,, *ſecutum. Sed ſi Titius mutuatarius onus in ſe ſuſcepit, ſum-*
,, *mam ei æquivalentem, quam a Cajo mutuam accepit, cambiis*
,, *activis negotiandi; tunc aut ſtetit promiſſis, aut non: Si pri-*
,, *mum, Cajus creditor juſte percipit fructus, ſeu pecuniæ acceſ-*

,, ſio-

,, *ſtiones a cambiis productas. Si ſecundum, quamvis tunc nihil ex*
,, *cambiis conſequatur, eoſque tamen fructus a Titio requirit, ti-*
,, *tulo* ejus, quod intereſt, *ſeu damni, quod ſubit, ex eo quod*
,, *Titius ſuſceptæ obligationi non ſatisfecerit, juxta deciſionem*
,, 829. Romanæ Rotæ coram Dunozetto jun. *Et quia hic poſterior*
,, *modus ſecuriorem reddit mutuantem, cui duplicem aperit viam*
,, *ad conſequendum auctarium mutuatæ pecuniæ; hac de cauſa*
,, *frequentius adhibetur.*

,, *Præmiſſa hac cambii obliqui ratione, quam præbet Cardinalis*
,, *de Luca* lib. 5. tit. de cambiis in Summ. part. 2. num. 16. *fa-*
,, *cile eſt ſuſpicari prædictas involutas ambages eſſe unice excogita-*
,, *tas ad palliandam uſuram, quæ nihilominus non ſatis occulta-*
,, *tur, & magis adhuc aperte ſe prodit, quum contractus, ſecun-*
,, *do ex recenſitis modis initur: quid enim abſurdius, quid incre-*
,, *dibilius fingi poteſt, quam quod Titius indigens mille aureis,*
,, *quos mutuos accipit a Cajo, totidem ſtatim habeat paratos ad*
,, *nundinas tranſmittendos, atque in activa cambia erogandos, in*
,, *mutuantis Caji utilitatem? Et nihilominus non deſunt Autho-*
,, *res, qui pro ejuſmodi cambiorum tuenda juſtitia decertant, in-*
,, *ter quos Cardinalis De Luca* de cambiis, diſc. 3. num. 5., diſc.
,, 5. num. 8, diſc. 23. nu. 9. *Anſald.* de commerc., & mercat. diſc.
,, 65. num. 46., & ſeq. *Rotæ Bononienſ. apud Urceol.* de tran-
,, ſact. quæſtione 40. a num. 23. uſque ad fin., & *Rota Rom.* de-
,, ciſ. 1. lib. 8. ad Ornat. Card. De Luca, & deciſ. 323., & 695.
,, coram Molines.

,, *Verum quidquid ſit de foro externo, in quo fortaſſe ita res*
,, *geſta præſumitur, ſicuti in contractus ſtipulatione deſcribitur,*
,, *in foro tamen interno, ubi ſola ſpectatur veritas, ſi pecunia ac-*
,, *cepto mutuo reſpondens, neque a mutuante, neque a mutuata-*
,, *rio, juxta prædictas diverſas pactiones, fuerit ad nundinas tranſ-*
,, *miſſa, ſeu in cambia activa erogata, nec unquam in alteru-*
,, *trius animo fuit, eam ad nundinas tranſmittere, ſeu in cam-*
,, *bia erogare, minime dubitandum eſt, cambium eſſe illicitum,*
,, *turpe, & uſurarium; ac propterea e Chriſtiana republica pror-*
,, *ſus eliminandum. Non enim vero negamus, poſſe mutuantem,*
,, *qui ſolet pecuniam ſuam negatione augere, aliquid percipere a*
,, *mutuatario; titulo* ejus, quod intereſt, *hoc eſt lucri ceſſantis,*
,, *aut damni emergentis, ſed quum hic legitimus adeſt titulus ali-*
,, *quid ultra mutuatam ſortem exigendi, is erit ingenue adducen-*
,, *dus, neque recurrendum ad prædictos cambii obliqui anfractus,*
,, *qui vehementem ingerunt ſuſpicionem fraudis, & doli; quam-*
,, *obrem clar. mem. Cardinalis Marcelus de Aſte Epiſcopus Anco-*
,, *nitanus, in ſuo Paſtorali monito, edito poſt Conſtitutiones Syno-*
,, *dales Cardin. Bartholomæi Maſſei, ejuſdem Urbis Epiſcopi, e-*
,, *vulgatas anno* 1738. pag. 165. & ſeq. *ſuas oves ſerio eſt deborta-*
,, *tus a cambiis obliquis, quæ mera eſſe deprehendit tegumenta u-*
,, *ſuræ. Nec inopportunum exiſtimamus, ut quilibet Epiſcopus,*
,, *ad eradicandum e ſua diœceſi eorumdem cambiorum abuſum, ſi-*
,, *mile monitum formet, ſuiſque inſerat Synodalibus Conſtitutio-*
,, *nibus.*

CA-

CAPUT X.

De Tranſactione, Aſſecuratione, Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.

Quæſt. I. *Quid eſt tranſactio?*

Reſp. Eſt pactio utrimque oneroſa de re dubia, & lite incerta, ſive mota, ſive movenda. Hinc ad ejus juſtitiam tria requiruntur. 1. Ut res, ſuper qua tranſigitur, ſit dubia ſaltem probabili exiſtimatione utriuſque partis: alioquì fieret injuria particulare habenti jus, quæ non componere tranſigendo, ſed vexationem injuſtam redimere cenſeretur. 2. Ut conventio ſit cum aliquo onere utriuſque partis: alioqui donatio eſſet, non tranſactio. 3. Ut per eam lis componatur, vel dirimatur: nam ad hoc inſtituta eſt.

Quæſt. II. *Quid eſt aſſecuratio.*

Reſp. Eſt contractus, quo quis rei alienæ periculum in ſe ſuſcipit, obligando ſe vel gratis, vel certo pretio ad ſolvendum ejus pretium, ſi perierit. Quando hæc obligatio pretio ſuſcipitur, eſt contractus ſimilis venditioni: nam venditur obligatio præſtandi domino rem indemnem, quæ eſt pretio æſtimabilis.

Ex communi ſententia, ad ejus juſtitiam requiritur, 1. Ut periculum ſubſit ſaltem probabiliter, vel ab utroque judicetur ſubeſſe, ita ut rei eventus ſit utrique incertus. Si enim ante contractum conſtaret aſſecuranti res, vel merces alterius eſſe extra omnem aleam poſitas, v.g. jam perveniſſe ad portum, peccaret, & teneretur reſtituere pretium acceptum. Nam nullus eſt titulus accipiendi pretii, quum aſſecuratio non ſit in hoc caſu digna pretio. Præterea aſſecurans ſua deceptione dediſſet cauſam contractui. Idem dic de eo, qui ſciens rem ſuam periiſſe, paciſceretur cum altero de illius aſſecuratione: quia impoſſibilis eſt rei, quæ periit, aſſecuratio; hæc enim poteſt eſſe duntaxat de re, cujus periculum caveri poteſt: ergo tunc nullus eſt contractus, quum deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret cauſam contractui. 2. Requiritur, ut pretium ſit proportionatum periculo, ſpectata æſtimabilitate rei, quæ aſſecuratur: alioqui non ſervaretur æqualitas.

Quæſt. III. *Quid eſt Fidejuſſio?*

Reſp. Eſt contractus, quo quis alienam obligationem ſuſcipit implendam, ſi debitor principalis eam non impleverit. Circa quod obſerva:

1. Si obligatio debitoris principalis ſit invalida, aut extinguatur, ceſſat etiam obligatio fidejuſſoris defectu materiæ: quia hæc ſemper ſupponit obligationem principalem, eſtque illius acceſſoria.

2. *Fidejuſſores ita obligari non poſſunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur: nam eorum obligatio acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus in acceſ-*

acceſſione debet eſſe; quam in principali re, inſtit. de fidejuſſor.

3. Fidejuſſor non poteſt conveniri ad ſolvendum, niſi prius a principali debitore repetitum fuerit debitum, & conſtiterit eum non eſſe parem ſolvendo. Hæc enim eſt veluti conditio hujus contractus, niſi aliter conventum ſit.

4. Fidejuſſoris obligatio tranſit ad hæredes.

5. Peccat graviter, qui certus de ſua impotentia ad ſolvendum pro alio, ejus ſe fidejuſſorem conſtituit, putans fieri poſſe, ut debitor non ſit ſolvendo. Nam creditorem injuſte decipit, falſam rei ſecuritatem offerendo, & dat ei occaſionem periculi, ac damni.

6. Principalis debitor tenetur non ſolum reprehendere, quæ fidejuſſor pro eo ſolvit; ſed etiam refarcire omnia damna orta ex eo, quod ipſe tempore debito non ſolverit: nam vi contractus tenetur fidejuſſorem indemnem ſervare, ea quippe lege is fidejubet.

Sed an liceat pro fidejuſſione exigere pretium a debitore?

Reſp. Multi affirmans licere de eo paciſci pro ratione quantitatis debiti, & periculi. Quia obligatio civilis ſolvendi debitum alterius eſt onus juſtitiæ pretio æſtimabile, nec fidejuſſor tenetur eam gratis ſuſcipere. Neque id exigitur pro ſolutione pecuniæ alterius loco datæ, vel dandæ: nam hoc eſſet uſurarium, ſed pro habenda obligatione ſolvendi debitum alterius. Neque eſt mutuum virtuale: nam fidejuſſio non conſiſtit in traditione rei, ſicut mutuum, ſed præciſe in ſuſceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejuſſor ſciat nullum ſubeſſe periculum, nec moleſtiam, alii, quibus aſſentior, docent, eum nihil poſſe exigere: quia tunc obligatio, quam ſuſcipit, nullum affert onus pretio compenſabile.

Quæſt. IV. *Quid eſt Pignus, & Hypotheca.*

Reſp. Pignus eſt contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad ſecuritatem debiti, pro quo ſic obligata eſt, ut poſſit ex ea ſolutio peti, ſi debitor non ſolverit.

Hypotheca vero eſt contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad ſecuritatem debiti, itaut jus habeat ex ea ſolutionem petendi. Differunt inter ſe, 1. Quod in pignore tradatur res creditori, in hypotheca vero res ſola conventione obligetur ſine traditione. Interdum tamen mobilia bona ſine traditione hypothecantur. 2. Quod pignus ſit rei mobilis, hypotheca vero rei immobilis; Hæc tamen nomina paſſim in jure idem ſonant, & ſumuntur etiam pro ipſa re alteri obligata ad ſecuritatem debiti, & pro jure petendi ſolutionem ex re ſic obligata.

Hypotheca alia eſt conventionalis, ſeu expreſſa, quæ mutuo conſenſu expreſſo conſtituitur. Alia tacita, ſeu legalis, quam lex, vel conſuetudo attribuit, etiamſi de hac nulla facta ſit in contractu mentio. Sic bona tuto-

toris, & curatoris ſunt hypothecata pupillo, & minori pro adminiſtratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris, &c. Item alia eſt univerſalis, per quam omnia bona tum præſentia, tum futura obligantur: alia particularis, id eſt unius, vel plurium rerum in ſpecie, & hæc ſemper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum ſolvatur.

Quæſt. V. *Quænam ſunt obligationes dantis, & accipientis pignus, & hypothecam?*

Reſp 1. Ex parte dantis, ſeu debitoris hæ ſunt. 1. Non licet eamdem rem dare pluribus in pignus, ſeu hypothecam, niſi ſit ſufficiens pro omnibus debitis. Nam ideo res ſubjicitur hypothecæ, ut creditor ex ea ſolutionem capiat, ſi debitor non ſolvat. Sed plures creditores non poſſunt ſolutionem accipere ex re inſufficiente pro pluribus debitis. Excipe niſi poſteriores creditores moneantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, quum ſcienti, & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impenſas factas in pignoris conſervationem, & ne deterius fiat, reſtituere, l. 25. *de pignorat. act.* nec poteſt pignus repetere, donec debitum integre ſolverit, leg. 6. Cod. *de diſtract. pignor.* 3. Ei non licet vendere rem hypothecatam, niſi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret emere rem ab omni onere liberam, quum tamen teneretur ex ea debita ſolvere: res enim tranſit ad emptorem cum ſuo onere reali, nec emptor plus juris acquirere poteſt, quam haberet venditor; hic autem non habebat ejus dominium liberum a debitis, quum res ſit ad debita obligata.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, creditor tenetur, 1. Diligenter ſervare pignus, & curare, ne pereat, aut deterius fiat: alioqui tenebitur de damno ſecuto ex culpa lata, & levi, l. 33. *de pignor. act.* non tamen leviſſima, quia contractus cedit in utriuſque partis utilitatem. Poteſt autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligare, ſed non pro majore ſumma, leg. 1. Cod. *Si pignus &c.* 2. Non poteſt uti re oppignorata ſine conſenſu debitoris; alioquin furti actione tenetur, l. 56. §. *de furtis*, niſi utatur in gratiam debitoris, ne ſcilicet alioqui deterior fieret. Quia eſt res aliena ad ſecuritatem tantum, non ad uſum conceſſa: ſed injuſtum eſt uti re aliena ſine conſenſu domini. Quod ſi debitor concedat illius uſum, valor talis uſus debet in ſortem computari, alioqui committeretur uſura: nam ob conceſſam dilationem ſolutionis acciperetur aliquid ultra ſortem, quum uſus pignoris ſit quid pretio æſtimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinens. 3. Tenetur fructus ex pignore, vel hypotheca perceptos, & conſumptos in ſortem computare deductis ſumptibus ſuis, ac laboribus, & extantes reſtituere, vel deducere: quia res illa eſt debitoris, ad quem perinde pertinent fructus ex ea nati; res enim do-

mi-

mino ſuo fructificat. 4. Non poteſt vendere pignus, niſi debitore tempore debito non ſolvente, & ex prius monito. Quod ſi pluris vendat, quam ſit debitum, tenetur exceſſum reſtituere debitori, quum nullo juſto titulo poſſit eum retinere. 5. Non poteſt paciſci cum debitore, ut ſi non ſolvat ſtatuto tempore, pignus ſit creditoris; ſed hic ſemper tenetur pignus totum reſtituere, quum ei poſtea debitum ſolutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, l. ult. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* 6. Tenetur ſoluto integre debito ſtatim reſtituere pignus: nam tunc ceſſat titulus, & jus illud retinendi, l. 6. §. *Quibus modis pignus*, &c.

CAPUT IX.

De Ludo, & Sponſionibus.

Quæſt. I. QUid *eſt Ludus, & quænam requiruntur, ut ſit licitus?*

Reſp. 1. Ludus generatim eſt jucundum aliquod dictum, vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus eſt, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem, ac attentionem neceſſariam, eo modo, quo vires corporis per ſomnum reficiuntur: quies enim animæ eſt delectatio, inquit S. Thom. 2. 2. q. 168. art. 2. Hinc ludus tamen poteſt eſſe honeſtus, quam dormitio, ſi cum debitis circumſtentiis ob finem honeſtum exerceatur, pertinetque ad virtutem, quam Ariſtoteles, & S. Thomas Eutrapeliam vocant, quæ eſt ſpecies temperantiæ, per quam homo dirigitur, ac inclinatur ad modum debitum in ludo tenendum.

Ut autem ludus ſit licitus, hæc ex communi ſententia requiruntur. 1. Ut ludi genus nullo jure ſit prohibitum. 2. Ut non ſit occaſio peccandi, nec ſcandalum, aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumſtantiæ debitæ ſerventur, ita ut congruat perſonæ, tempori, & loco, &c. nam bonum ex integra cauſa, malum ex quovis defectu. Hinc Concil. Senonenſe prohibet Clericis, ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maxime cum laicis, ob indecentiam. 4. Ut nec ſæpius, nec diutius ludatur, quam exigat neceſſitas reficiendi vires animi, & eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Neceſſitas enim eſt menſura ludi, ſicut cibi, & potus. *Parum autem de delectatione ſufficit ad vitam quaſi pro condimento, ſicut parum de ſale ſufficit in cibo*, ait Ariſtoteles a S. Thom. quæſt. cit. art. 4. relatus. His adde, ut ludus neceſſarius referatur ad finem honeſtum; nam homo ſemper propter finem honeſtum agere tenetur.

Reſp. 2. Ludus pro contractu ſumptus, eſt contractus, quo ludentes inter ſe paciſcuntur, ut victori cedat id, quod expoſuerunt. Jure naturæ licitus eſt, ſervatis debitis con-

conditionibus: ſicut enim licet rem ſuam alteri abſolute donare, ita & dare ſub conditione licita, puta ſi victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requiſitæ in contractu ludi ſunt. 1. Ut omnes conditiones ad ludum honeſtum neceſſariæ modo dictæ ſerventur: nam hic contractus continet, ac ſupponit ludum, cui eſt acceſſorius. 2. Ut ſumma, quæ ludo exponitur, ſit modica ſecundum cujuſque facultatem, ac conditionem, & non major, quam opus ſit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. 3. Ut ludentes habeant dominium, ac liberam diſpoſitionem eorum, quæ exponunt, & aliunde habeant unde familiam alant, debita ſolvant, eleemoſynas erogent, & cæteris officiis plane ſatisfaciant. 4. Ut non ludatur principaliter ob lucrum: nam finis proximus ludi eſt animi levamen, & oblectatio, ut animus ſit vegetior, & aptior ad exercitia debita propter Deum recte obeunda. Deinde lucrum non poteſt eſſe finis honeſtus. 5. Ut abſit omnis fraus, & injuria. 6. Ut ſit æqualitas moralis quoad omnes in ſpe lucrandi, & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad juſtitiam hujus contractus, qui eſt utrinque oneroſus: in eo quippe emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Quæſt. II. *Quinam ludi ſunt prohibiti?*

Reſp. Jure divino naturali prohibiti ſunt ludi ex ſe mali, ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui ſunt occaſio proxima peccati, aut aliis ſcandalum præbent. Jure autem humano tam civili, quam canonico prohibitus eſt omnibus etiam laicis ludus ſaltem frequens aleæ, l. 1. & 2. Cod. *aleator.* &c. *Epiſcopus*, diſt. 35. ex Can. Apoſtolorum, ibi: *Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, atque ebrietati deſerviens, aut deſinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor ſimilia faciens, aut deſinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.* Ratio prohibitionis eſt periculum, & occaſio multorum peccatorum, & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blaſphemiæ, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum; everſionis fortunarum, &c. Ludus autem aleæ eſt ille, cujus ſucceſſus unice, vel magis ex fortuna, ſeu caſu, quam ex induſtria pendet, ut ludus taxillorum, & chartarum. Nomine autem fortunæ, ac caſus intelligi debet diſpoſitio providentiæ divinæ præter certam aliquam ſpem, & opinionem humanam a ſola Dei voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi appoſita, peccat mortaliter, qui aleæ deſervit, hoc eſt, qui tali ludo crebro, & per longum tempus lucri cauſa ludit. *Ludus aleæ eſt peccatum mortale ſecundum Raimundum, quod credo verum quando ex cupiditate quis ludit, ſcilicet principaliter motus, non ob recreationem, ſed ad acquirendum quid notabile per ludum: nam ludere quid modicum, ut*

 pueri

pueri faciunt, vel ob recreationem, & moderate, non videtur mortale, ait S. Antonin. 2. part. tit. 1. c. 23. §. 8.
Imo, ſecluſo jure poſitivo, ſæpe eſt mortale aleæ ludus ratione multarum circumſtantiarum, ut docet Toletus, poſt S. Chry. qui homil. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum eſſe manifeſtum, ſed infinita vitæ mala ſolet inferre.... Circa aleas ſtudium, blaſphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora ſæpe producit.*
Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum ſuam ad ludendum commodant: quia occaſionem, & commoditatem graviter peccandi aliis præbent: idque jure Cæſareo, & Francico prohibetur. His ergo deneganda eſt abſolutio, niſi reſipuerint, ut monet S. Carolus.
Quæſt. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in ludo?*
Reſp. Ex communi ſententia, his caſibus. 1. Si ludus ſit per ſe graviter illicitus, ac turpis, vel ſolo jure poſitivo graviter vetitus. 2. Si ludenti, vel aliis ſit occaſio proxima peccati mortalis, ut blaſphemiæ, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis, &c. 3. Si idcirco negligantur officia ſui ſtatus, vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immodica ſumma ludo exponatur, ita ut reliqua bona non ſufficiant ad ſuſtentandam familiam, alendos filios, ad dotandas filias decenter ſecundum ſuum ſtatum, ad ſolvenda debita, ad dandas eleemoſynas, &c. 5. Si injuria, vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum, &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam poteſt eſſe peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Reip. vel Eccleſiæ, talibus ludis uti non refugiat*, ait S. Tho. 2. 2. q. 186. art. 9. Denique ſi quis ludat cum eo, qui non poteſt alienare; nam vult ſine titulo juſto alienum obtinere, quod eſt injuſtum, & cooperatur injuſtitiæ alterius.
Quæſt. IV. *Quibus caſibus luſor ante omnem ſententiam tenetur ad reſtitutionem?*
Reſp. Ex communi ſententia, victor reſtituere tenetur. 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam diſpoſitionem. 2. Si victor vi, minis, dolo, conviciis, vel ſimulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occaſionem damni injuſte dedit. Si tamen coactus lucretur, non tenetur reſtituere lucrum: quia ludus ex parte ipſius eſt juſtus, & omnem inæqualitatem circa ſpem lucri ſuſtulit injuria coactionis, & victus ſponte in hoc periculum ſe conjecit. 3. Si fraude aliqua contra ludi leges uſus ſit, v. g. ſi chartas ſigno aliquo notaverit, aut per nutus circumſtantium, vel ex induſtria agnoſcat, vel artificioſe ita componat, ut

ut meliores ſibi obveniat, &c. Et tunc tenetur reſtituere tum id, quod lucratus eſt, quum illud acquiſierit per injuriam; tum etiam id, quod alter juſte lucratus fuiſſet: nam hæc ſpes lucri erat pretio æſtimabilis, & ei per injuriam ſublata fuit. Ludi autem leges ſunt, quæ vel communi ludentium conſenſu conſtitutæ ſunt, vel loci conſuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes, ſeu potius aſtutiæ, quæ ex communi conſuetudine adhibentur, & noſcuntur adhiberi, non cenſentur contra ludi leges, nec injuſtæ, ut ſi quis ſciens ſe meliores chartas habere, timorem ſimulet, quo alter ad augendam ſponſionem impellatur. 4. Si victor ante ludum habuerit animum non ſolvendi, vel ſi non poſſit alienare rem ludo expoſitam, aut quidquam amittere, vel ſi arte ludendi ſit notabiliter alteri ſuperior, ita ut moraliter certus ſit de victoria. Quia tunc error dedit cauſam contractui: alter enim non voluit ludere, niſi quia contrarium putavit. Præterea hæc ſunt contra juſtitiam ludi, exigentem, ut inter ludentes ſit æqualitas moralis in ſpe lucrandi, & in periculo perdendi; nam hic contractus eſt utrinque oneroſus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem, & peritiorem inſtitutus, ſed in eo emitur ſpes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualitatem inter ſpem, & periculum. Idque verum eſt, etiamſi exceſſus peritiæ unius ſit notus alteri; niſi prudenter ex circumſtantia cenſeatur donatio ſpontanea lucri ex parte minus periti. Nam ſicut non ſufficit ad juſtitiam venditionis, ſi emptor vitium rei norit, & rei cupiditate ſolvat pretium juſto majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare exceſſum cenſetur; ita in ludo, &c. niſi inæqualitas peritiæ aliunde compenſetur. Quamdiu tamen uterque ignorat exceſſum notabilem peritiæ alterius, lucrum eſt juſtum etiam in peritiore: quia uterque tunc ſe exponit periculo perdendi, & ſicut lucranti occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & ſic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri poſſit, dum neutri conſtat de notabili exceſſu. 5. Juxta varios, ſi victor luſerit ex animo repetendi ſolutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum, qui non voluit ludere, niſi ſuppoſita ſpe lucrandi. Qui tamen luſit animo ſolvendi, poteſt mutare animum peracto ludo, & ſolutum repetere in judicio.

Quæſt. V. *An qui ludo vetito, ſeu alea aliquid lucratus eſt, teneatur lucrum reſtituere, vel qui perdidit ſolvere?*

„ NOTA. Agitur hic de magna ſumma: nam qui modicum per-
„ didit, tenetur ſolvere. Quia contractus ludi fuit juſtus, obligat-
„ que naturaliter: nec leges, quæ vigent, prohibent modicum
„ quid ludo per ſe licito exponere, ac proinde lucrum modicum
„ ſolutum retineri poteſt, nec conceditur jus illud repetendi.

Reſp. 1. Juxta communem ſententiam, ſecluſa lege ſpeciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ ſumma jam acquiſita ludo vetito, ſeu alea, ſervata aliunde juſtitia, poteſt retineri in conſcientia, donec per ſententiam Judicis exigatur reſtitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero conſenſu ludentium, & jure poſitivo communi, vel ſaltem ex conſuetudine, non eſt ipſo facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, neque obligantur ad reſtitutionem, niſi poſt ſententiam Judicis. Ex eo autem quod contractus ſit prohibitus, non ideo hoc ipſo eſt irritus, *quia multa fieri prohibentur, quæ ſi facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, c. 16. *de regular.* ut patet in matrimonio poſt votum ſimplex caſtitatis contracto, in negotiatione Clericis interdicta, &c.

Reſp. 2. Qui alea luſit, & notabilem pecuniæ ſummam perdidit, ſiſtendo in jure naturali, tenetur ſolvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id, quod lucratus eſt. Præterea, qui perdidit, debuit ludendo conſentire in ſolutionem, ſi perderet: alioqui mala fide luſiſſet, ideoque lucrari non potuiſſet.

Sed controvertitur, an jure civili communi, ſeu Cæſareo, luſor teneatur in conſcientia ſolvere debita ludo contracta? Alii negant, quia l. 1. Cod. *de aleator.* conceditur victo, & ejus hæredibus jus repetendi in judicio, quod ſolvit. Ergo victus poteſt jure retinere id, quod ſolutum repetere ſtatim poſſet: cui enim lex dat actionem repetendi, etiam dat exceptionem, ut non ſolvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multo magis admittendus.* Et l. 198. §. *de reg. jur.* Præterea leges Cæſareæ ſtatuunt, ut victus non cogatur ſolvere. Unde quum retinere meam rem, & datam recipere æquivaleant, injuſtum non eſt commodiorem modum abſque inutili circulo eligere. Hinc leg. 3. §. *de compenſat.* dicitur: *Intereſt noſtra potius non ſolvere, quam ſolutum repetere.*

Alii vero contendunt, debitorem teneri ſolvere, niſi Judicem requirat pro debiti ſui abſolutione. Quia 1. qui luſit, valide luſit: ergo contraxit obligationem ſtandi contractui valido, donec irritetur; & ſic victor habet jus ad ſolutionem, donec eo privetur per Judicem. 2. Sicut qui valide luſit, & perdidit, non poteſt ante ſententiam Judicis ſolutum repetere, aut occulte recipere, ita nec poteſt ante ſententiam non ſolvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi ſolutum niſi in judicio: ergo jus non ſolvendi acquiritur ſolum per ſententiam Judicis; & quum dicunt: victus non cogatur ſolvere, ſubintelligitur a *Judice:* unde ſignificant ſolum actionem victori non dari ad repetendum debitum. Porro certum eſt, victum teneri

ri ſolvere, ſi juraverit ſe ſoluturum: quia juramentum de re licita præſtanda ſervari debet ex religione, & reverentia erga Deum.

Dixi *jure communi*. Nam poteſt eſſe alia conſuetudo patriæ, vel lex ſpecialis annullans obligationem naturalem ſolvendi debita ludo contracta, prout eſt in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus ſtandum eſſe conſuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæſt. VI. *Quid eſt ſponſio, & quid ad ejus juſtitiam requiritur?*

Reſp. Sponſio eſt contractus, quo duo, vel plures de veritate, aut eventu rei alicujus contendentes, ſibi invicem aliquid ſpondent, ut id ſit ejus, qui veritatem fuerit aſſecutus.

Ut hic contractus ſit juſtus neceſſe eſt: 1. Ut res, de qua agitur, in eodem ſenſu ab utroque accipiatur: nam alioqui nullus eſſet contractus ſponſionis, ſiquidem ſpondentes non conſentirent in idem, ſi diverſimode rem intelligerent. 2. Ut res, de qua contenditur, ſit incerta utrique contrahenti. Alioqui jam non eſſet æqualitas in ſpe, & periculo, quæ ad juſtitiam ſponſionis requiritur: nam ſponſio eſt contractus oneroſus, quo emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Hinc ſi quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid ſponſione lucratus eſt, tenetur id reſtituere, etiamſi de ſua certitudine alterum monuiſſet, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut ſe punire, ſed ſpondere, eo quod putet rem eſſe ſemper incertam, & falli ab alio; & ideo diligenter poſtea veritatem inquirit. Quum autem in ſponſione ematur, & vendatur ſpes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; ſi nullum ſit periculum perdendi, nihil emitur, nec venditur; ac proinde invalidus eſt contractus, ſicut invalida eſt emptio gemmæ falſę pro vera, etiamſi emens monitus fuiſſet falſam eſſe, ſed credere noluiſſet. *De Lugo.*

CAPUT XII.

De ultimis voluntatibus.

Quæſt. I. **Q***uid eſt Teſtamentum?*

Reſp. Eſt legitima diſpoſitio de iis, quæ quis vult fieri poſt mortem cum inſtitutione hæredis, vel legatarii univerſalis. Quod addo, quia in Gallia ad teſtamentum non requiritur hæredis inſtitutio: imo ſi fieret, dicitur teſtamentum a judicibus declarandum eſſe irritum: quia lex conſuetudinaria permittit ſolum inſtitutionem legatarii univerſalis, quando non inſtituitur hæres is, qui ab inteſtato foret.

Dividitur in ſolemne, in quo ſervantur omnes ſolemni-

mnitates a jure præſcriptæ; & in privilegiatum, quod valet etiamſi non omnes illæ ſolemnitates ſerventur: tale eſt teſtamentum militare. Solemne ſubdividitur in ſcriptum, ſeu clauſum, quod fit ſcripto coram teſtibus requiſitis, & in nuncupativum, ſeu apertum, quod fit viva voce coram teſtibus requiſitis, licet poſtea poſſit ſcripto mandari.

Circa ſolemnitates a jure in teſtamentis requiſitas conſuli debent leges, ac locorum conſuetudines.

Jure autem Cæſareo ad teſtamentum ſcriptum hæc requiruntur. 1. Ut hæres claris, & expreſſis verbis inſtituatur, illiuſque nomen propria manu teſtatoris ſcribatur, vel ſi aliena, ipſe teſtator ſubſcribat, & ſubſcriptum, ac involutum oſtendat teſtibus, dicatque in eo ſuam ultimam voluntatem contineri. 2. Ut adhibeantur ſeptem teſtes rogati, maſculi, puberes, idonei, hoc eſt, qui non excludantur a jure, quales ſunt hæres, filiusfamilias, furioſi, damnati ob crimen, &c. 3. Ut omnes, & ſinguli teſtes nomen ſolum ſubſcribant propria manu, & annulo, ſeu ſigillo obſignent. 4. Demum ut id totum in uno, eodemque loco, & tempore unoque contextu peragatur, l. 21. *Cod. de Teſtament.*

Ad nuncupativum requiritur ſolum, ut teſtator ſuam ultimam voluntatem tam circa hæredis inſtitutionem, quam circa legata coram ſeptem teſtibus, maſculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret diſtincta voce, ut poſſit audiri.

Quæſt. II. *An teſtamentum deſtitutum ſolemnitate requiſita a jure civili, validum ſit in conſcientia?*

Reſp. Circa hoc multiplex eſt ſententia. Prima docet, tale teſtamentum eſſe invalidum in utroque foro, ita ut hæres per illud inſtitutus, & legatarius teneatur ante ſententiam judicis reſtituere hæredibus ab inteſtato. Secunda afferit valere in conſcientia, ita ut hæredes ab inteſtato non poſſint licite repetere hæreditatem, vel legatum; & ſi adjudicetur ipſis a judice, teneri ad reſtitutionem, ſi ipſis conſtet de voluntate teſtatoris. Tertia inter has media docet; illud nullam parere obligationem civilem, ſed ſolum naturalem, & quidem infimam, quæ per judicem tolli poſſit, atque ita non eſſe omnino invalidum in foro conſcientiæ; ſed valere ad hoc, ut hæreditas, vel legatum poſſit retineri in conſcientia, donec a judice adjudicetur hæredibus ab inteſtato: neque etiam omnino firmum, quia poſt ſententiam judicis relicta per illud reſtitui debent hæredibus ab inteſtato: *Ita Sanc. Laym. & alii*, qui ſic putant conciliari poſſe leges in ſpeciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt teſtamentum deſtitutum ſolemnitate pro infecto habendum, nullum eſſe, ſcilicet, inquiunt, per ſententiam judicis, qui ob defectum ſolemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego aſſentior iis, qui docent, hac in re conſulendam eſſe

eſſe locorum conſuetudinem, & praxim judiciorum, atque ſervandum id, quod æquus judex perſpecta penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro ſervandum eſt, ubi forum externum non nititur falſa præſumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis ſententiam requirit. Quare ſi judex quamvis certo norit voluntatem teſtatoris, reſcindat teſtamentum ob defectum ſolemnitatis, & hæreditatem, ac legata prophana adjudicet hæredi ab inteſtato; ea ipſi debentur in conſcientiâ ante ſententiam. Quia ſicut privati poſſunt apponere contractibus ſuis certas conditiones, quibus omiſſis nolunt valere contractum; ita princeps, vel reſpubl. cui ſubditorum perſonæ, ac bona ſubjiciuntur in ordine ab bonum commune, potuit propter fraudis periculum, & majorem diſpoſitionis cautionem facere, ut conſenſus contrahentium, ac diſponentium ſine certa ſolemnitate eſſet de facto irritus; feciſſe autem conſtat ex verbis legis, vel conſuetudine, & praxi judiciorum, quæ eſt legum interpres.

„ Nota. Teſtator tenetur hæredes inſtituere in portione legitima
„ deſcendentes: & his deficientibus aſcendentes, niſi juſtam exhæ-
„ redandi cauſam habeat: unde hi dicuntur hæredes neceſſarii.

Quæſt. III. *Quinam teſtari non poſſunt?*

Reſp. 1. Qui carent uſu rationis, ut infantes, & perpetuo amentes. 2. Filiusfamilias. Si tamen pubes ſit, poteſt teſtari de bonis caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus ad quaslibet cauſas, & de adventitiis ad pias cauſas. Sed cum patris conſenſu, ex c. 4. *de ſepult.* in 6. 3. Servus. 4. Religioſi ſolemniter profeſſi. 5. Prodigi poſt interdictam adminiſtrationem. 6. Qui commiſerunt aliquod crimen, cui jure annexa eſt talis pœna, & morte damnati. 7. Clerici de bonis Eccleſiaſticis, c. 9. *de teſtam.* in multis tamen locis conſuetudo eſt contraria; ſed ſemper tenentur de iis in pias cauſas diſponere: nam juxta communem ſententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto vitæ tempore ſic impendere. Quare nulla conſuetudo, nec poteſtas humana poteſt eos excuſare, vel diſpenſare.

Quæſt. IV. *Quid eſt Codicillus?*

Reſp. Eſt ſcriptura continens ultimæ voluntatis diſpoſitionem circa ea, quæ quis vult fieri poſt mortem citra hæredes, ſeu legatarii univerſalis inſtitutionem. Adhibetur ad legata, ac fideicommiſſa relinquenda, vel ad aliquid explicandum, aut mutandum circa teſtamentum. Ad ejus valorem ſufficiunt quinque teſtes licet non rogati, nec requiritur, ut teſtator manu propria ſubſcribat.

Quæſt. V. *Quænam notanda ſunt circa legata?*

Reſp. Sequentia. 1. Legatum eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, qua teſtator particulare donum ab hæreditate

ſelectum directis verbis alicui relinquit. Sumitur etiam pro ipſo dono ſic relicto.

2. Legata ſolvi debent ex juſtitia ſtatim poſt aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare ſi executor teſtamenti negligat ea ſolvere, tenetur de damno inde ſecuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius; executor enim conſtituitur ad præſtandum id omne, quod teſtator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum ſpectans, peccat contra juſtitiam. Si nullus ſit conſtitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, ſe obligavit implicite ad præſtanda onera ei annexa.

3. Legatum tranſmittitur ad hæredes legatarii.

4. Legatum ſub modo factum obligat ad modum illum obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel legantis. Quia tunc teſtator præſumitur voluiſſe ad eum obligare: ſecus dicunt, ſi modus ſit in ſolam utilitatem legatarii, quia non præſumitur obligatio inducta, niſi aliunde colligatur, ſed ſolum teſtator explicuiſſe motivum legandi. Quando autem teſtator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non tamen, ut ſi non impleatur, legatum revocetur, & reſtitui debeat, ſed ut peccet legatarius contra juſtitiam, ſi non obſervet. Aliquando vult, ut modo non obſervato res legata reſtituatur, vel cum fructibus perceptis, vel ſine illis. Quæ omnia pendent ex inteńtione teſtatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis, & aliis conjecturis, ac circumſtantiis colligenda eſt. Quando legatum relictum eſt Eccleſiæ, vel piæ cauſæ ſub modo obligandi, niſi aliud teſtator expreſſerit, non cenſetur voluiſſe, quod revocetur legatum, ſi modus non ſervetur, c. *Verum*, de condit. appoſ.

5. Si legatum ad certam piam cauſam factum, nequeat ei applicari; debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. Nam defunctus cenſetur in tali caſu voluiſſe, ut alteri piæ cauſæ applicaretur, quum id æque ſit gratum Deo, & utile ejus animæ. Epiſcopus vero ut interpres voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium uſum deſtinandi, ex c. 3. & 17. *de teſt.* Legatum vero relictum ad cauſam prophanam, ſi impleri nequit, redit ad hæredem.

6. Quamvis teſtamentum ad cauſam non piam defectu ſolemnitatis eſſet invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida ſunt, & ea ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato, ſi conſtet quoad illa de voluntate defuncti, ex c. 11. *de teſtam.* Tum quia ipſa pia legata ſunt remedia vulgo ad teſtatoris ſalutem neceſſaria, & ſemper utilia, imo ſæpe reſtitutiones ex juſtitia debitæ, & a confeſſario præſcriptæ. Tum quia jux-

juxta leges Cæſareas legata etiam prophana relicta ſine ſolemnitate requiſita ſolvi debent, ſi conſtet de voluntate defuncti, ex inſtit. *de fideicomm. & ex cap. 4. de teſtament.* In Gallia vero jure conſuetudinario ſecundum communem Doctorum Gallorum ſententiam hæres tenetur in conſcientia ſolvere legata ad pias cauſas, quamvis in iis, vel in teſtamento præſcriptæ ſolemnitates omiſſæ fuerint: ſecus ſi ſint ad cauſas prophanas. Hinc quando hæredi conſtat voluntatem teſtatoris eſſe, ut aliquid in cauſam piam diſtribuatur, licet id in foro externo probari nequeat, tenetur in conſcientia ſolvere. Tunc enim probatione opus non eſt, dum de veritate conſtat.

Quæſt. VI. *Quid eſt fideicommiſſum?*

Reſp. Eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, qua teſtator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex eſt, aliud univerſale, in quo tota hæreditas committitur danda alteri. Sed jus Cæſareum concedit fideicommiſſario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur a jureconſulto Trebellianico, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliud particulare, in quo tantum pars hæreditatis committitur dandæ alteri.

Quæſt. VII. *An valeat in foro conſcientiæ fideicommiſſum in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres, vel legatarius inſtitui?*

Reſp. 1. Teſtator peccat mortaliter ita diſponendo, & etiam is, qui talis diſpoſitionis executionem promittit: quia violat legem juſtam, quæ id graviter prohibet. Hinc S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. *Per fideicommiſſum legibus illudimus.*

Reſp. 2. Is, qui per fideicommiſſum etiam occultum, hæreditatem, aut legatum accepit tradendum perſonæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato, ſeu dono, puta filio ſpurio, vel uxori defuncti, ita ut non acceperit, niſi ſub hac conditione ſibi ſignificata: non poteſt licite tale fideicommiſſum exequi, ſed tenetur acceptа reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato. Quia 1. alioqui ageret contra intentionem, & finem legis, & ipſam legem prohibentem, ne hæreditas, vel legatum, & donum talibus perſonis tradatur ſimpliciter, ideoque ſive directe, ſive indirecte. *Nam certum eſt, quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*, regul. 88. jur. in 6. *Et quum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, regul. 84. jur. in 6. Jam vero *quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, reg. 64. jur. in 6. & leges juſtæ obligant in conſcientia. 2. Tale fideicommiſſum eſt in fraudem legis, ejuſque efficaciam prorſus eliderer, ſi liceret, aut valeret. *At fraus, & dolus alicui patrocinari non debet*, ait Concil. General. Lateran. IV.

cap. 46. Item perſona, quæ per legem excluditur ab hæreditate, vel legato, reipſa bona acciperet a principali teſtatore per alium tamquam inſtrumentum: at lex id vetat, hoc ipſo quod illam excludit a bonis defuncti. *Ita Covarruvias, Azor aſſerens eſſe communem ſententiam.*

Igitur tale fideicommiſſum debet cenſeri tamquam ſi factum non fuiſſet, ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab inteſtato: Nam qui accepit aliquid tradendum alteri, non poteſt illud ſibi retinere, quia revera non ei donatum fuit; neque poteſt tradere illis, qui per leges ſunt incapaces illud accipiendi. Hinc Covarr. & Azor, ex communi (ut ipſe ait) ſententia docent, filium ſpurium, qui accepiſſet bona patris per fideicommiſſum, vel alio modo, teneri ante omnem ſententiam ea reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato venientibus, vel teſtamento inſtitutis; quum juſta lege eorum bonorum capax non ſit.

Porro in Gallia id omnino certum eſt: nam ibi, & forte etiam in multis aliis locis, quodvis fideicommiſſum jure ſaltem conſuetudinario vim legis habente, & obligante in conſcientia, reprobatum eſt, nullumque jus tribuit.

Finis Tomi Secundi.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

Quæ continentur in Primo & Secundo Volumine.

Numerus romanus indicat volumen, numerus autem arabus paginam.

A

ABORTUS, vide *Fœtus*.
Abrogatio legis eſt legis abolitio. Tom. I. pag. 138.
Abſtinentia quid eſt. II. 31. ipſi opponitur gula. II. 32.
Accuſator, & denunciator inter ſe differunt. II. 142. Accuſator tenetur deſiſtere ab accuſatione, ubi deprehendat accuſatum eſſe innocentem, vel ubi crimen incipiat eſſe dubium. 543.
Accuſare, vel denuntiare quis tenetur. II. 143.
Acedia quid eſt. I. 237. ejus filiæ quæ ſunt. I. 238. ejus remedia. *ibid.*
Actio omnis, vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ peccatum eſt. I. 62.
Actus, ut ſit honeſtus, & bonus, quid requiritur. I. 90. Actus aliqui intrinſece mali, nec unquam liciti. I. 91. Actus internos, & externos Eccleſia præcipere poteſt. I. 97. num mere internos. I. 98. Actus habens objectum malum, & finem malum pejor eſt, quam ſi eſſet ſolum malus ex alterutro. I. 170.
Actus ex genere ſuo, ſeu objecto venialis, vel indifferens fit mortalis per accidens, ſeu per aliquid ei adjunctum multipliciter. I. 178. Actus venialis ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali. I. 181. *& ſeq.* Actus omnis, qui eſt cauſa, finis, vel occaſio omiſſionis malæ contrahit malitiam omiſſionis. I. 182.
Actus voluntatis diviſio in poſitivum, & adverſativum. I. 198.
Actus externus per ſe non auget bonitatem, vel malitiam formalem, ſeu imputabilem volitionis efficacis. I. 199. Auget tamen ſæpiſſime per accidens, ſeu occaſionaliter bonitatem, vel malitiam actus interni, a quo imperatur. *ibid.*
Adjuratio quid eſt. I. 397. differt a juramento. 398.
Adoratio alia late, alia ſtricte ſumpta. I. 356. late ſumpta alia eſt latria, alia dulia, alia hyperdulia. *ibid.* item alia abſoluta, alia relativa. *ibid.*
Advena quis dicitur. I. 224.
Advertentia virtualis, & interpretativa. I. 174. *& ſeq.* ejus proprietatis explicatio, ac diviſio. *ibid. & ſeq.*
Adulator quis dicitur, & ad quid tenetur. II. 222.
Adulterium, ejuſque diviſio. I. 217.
Adultera quomodo tenetur compenſare damnum. *ibid. & ſeq.*
Adulteri ad quid tenentur. II. 271. *& ſeq.* quid in dubio cujus ſit prolis. II. 272.

Adulterium in adulterio deprehenſum non licet occidere. II. 245. *& ſeq.*

Adulti, qui a Chriſtiana fide abſceſſerunt, ac ad eamdem inde revertentes, non tenentur Apoſtaſiam coram infidelibus publice cum periculo vitæ retractare. I. 293.

Advocatus ex juſtitia ad quid tenetur. II. 154. ei non licet tueri cauſam injuſtam, vel nihil fere habentem probabilitatis. *ib.* quibus in caſibus peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. 155. tenetur ſub mortali in extrema, vel gravi neceſſitate pauperum gratis eis patrocinari. 156. cætera vide *Judex*.

Aggreſſorem actualem injuſtum in vitæ ſuæ defenſionem omnibus licet occidere cum moderatione inculpatæ tutelæ, II. 250. quæ requiruntur, ut hoc ſit licitum. *ib.*

Amare Deum ſupra omnia intenſive non tenemur. I. 304.

Ambitio quid eſt. I. 206. ſæpe eſt culpa mortalis. *ibid.*

Amor proprie dictus quinam eſt. I. 304. ejus diviſio. *ib.* extat ſpeciale præceptum amoris Dei ab aliis omnibus diſtinctum. *ib.* prout affirmativum ad quid obliget. *ib.* ad quid prout negativum. I. 309. Amor, qui primo, & maxime præcipitur debet eſſe internus, appretiative ſummus, efficax, & univerſalis, purus in ſuo motivo. I. 304. *& ſeq.* Vide *Charitas in Deum*.

Amplexus, tactus, & oſcula etiam in Partibus honeſtis poſſunt eſſe culpa mortalis. I. 228. Vide *Aſpectus*, *Oſcula*, *tactus*, *&c.*

Ancillæ ad quid tenentur erga Dominas. II. 132.

Animalia ex natura ſua manſueta, & domeſtica, quantumvis aberrent, & fugiant, ſemper remanent prioris Domini, nec ſunt occupantis. II. 167. Animalium dominium quomodo acquiritur. 168. quid de feris, & Sylveſtribus animalibus. *ib.*

Apoſtaſia a fide quid eſt. 123. quotuplex. *ib.*

Apoſtatæ in articulo mortis conſtituti rogantes ſecreto Confeſſarium, ut ſecreto ipſos abſolvat, quomodo ſe gerere debet Confeſſarius. I. 294. quid de Catholicis in puerili ætate a Turcis captis, ac inter Turcas viventibus, ac inde inter Catholicos redeuntibus. I. 293. Vide *Adulti*.

Apparitor non ſervans juſjurandum peccat. II. 157. aliæ ejus obligationes. 158.

Arcanum etiam a privato creditum non licet ſine ejus conſenſu alteri aperire etiam ex præcepto Superioris, niſi alia via ſit cognitum. II. 328.

Arcanum ſecretum, conſilium, & his ſimilia explorantes quando peccant graviter, & ad reſtitutionem tenentur. *ib.* cætera vide *ſecretum*.

Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in legibus Epiſcoporum ſuæ Provinciæ. I. 133.

Aſpectus partium pudendarum alterius, vel ejuſdem Sexus quando eſt mortale. I. 228. *& ſeq.*

Aſſecuratio quid eſt. II. 429. quæ ad ejus juſtitiam requiruntur. 431. *& ſeq.*

Aſtrologia quid, & quotuplex. I. 429.

Attentio alia interna, alia externa. I. 364. Ad ſatisfaciendum præcepto quæ attentio requiritur. *ib.* attentio virtualis ſufficit. *ib.*

Avaritia quid eſt. I. 208. quando eſt culpa mortalis, 209. Avaritiæ remedia. *ib.* Avaritiæ filiæ, quæ ſunt. *ib.*

Auctarium ut juſte exigi poſſit ob lucrum ceſſans, quæ conditiones requiruntur. II. 376. Vide *Mutuum*, *Uſura*, *Lucrum*.

AXIO-

AXIOMATA.

Acceſſorium ſequitur naturam principalis non valet in omnibus. I. 112. ejus limitationes. 119.
Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum quando eſt verum. I. 45.
In dubio tutior pars eſt eligenda. *In dubio* melior eſt conditio *poſſidentis*, quando hæc valent. I. 80. *& ſeq.*

B

BARTHOLOMÆUS Medina Author Probabiliſmi. I. 77.
Bellarmini judicium de opinione probabili. I. 79. *& ſeq.*
Bellum etiam offenſivum poteſt eſſe licitum. I. 344. quæ requiruntur ut bellum ſit licitum. 345. Ante bellum, & in bello ipſo, quæ licent. 346.
Beneficium Eccleſiaſticum quid eſt. II. 7. quotuplex eſt. 8. quot modis acquiritur. *ibid.*
Beneficii ut capax aliquis ſit, quas dotes debet habere. II. 15.
Beneficia curata ex SS. D. N. Benedicti XIV. conſtit. conferri nequeunt Presbyteris, aut Clericis Congregationis Miſſionis, nec beneficia Sæcularia Eccleſiaſtica Canonicis Regularibus Lateranenſibus, aut SS. Salvatoris abſque Indulto Apoſtolico. II. 17.
Beneficia plura etiam ſimplicia non licet habere ubi unum ad ſuſtentationem ſufficiat. II. 18.
Beneficium quodvis etiam ſimplex mortale eſt conferre indigno, eumque præſentare, elicere, &c. dum haberi poteſt dignus. II. 19. Beneficium ſimplex dare minus digno quum id charitas, vel ſimile poſtulat nulla eſt culpa. 20.
ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel quid ſimile magni momenti eligere, poſtulare, proponere, aut præſentare dignum omiſſo digniore mortale eſt. II. 20.
Beneficia quatuor modis amittuntur. II. 22.
Beneficiatorum obligationes. II. 65. *& ſeq.*
Beneficiarius ſi privetur omnibus beneficii fructibus reſpondentibus iis diebus, quibus non recitavit, ſi obierit alia Miniſteria officio annexa ad quid tenetur. II. 67.
Beneficium poſſidens, & nullos ex illo fructus percipiens multis in Caſibus tenetur horas recitare, in multis non tenetur. II. 68.
Beneficiati Choro addicti ad quid tenentur. II. 69. quando excuſantur a præſentia Chori, & a reſidentia. 70. in Choro tenentur canere. *ibid.* quid circa Beneficiatos Choro addictos ſtatuit Benedictus XIV. 71.
Beneficiati tenentur juxta communem opinionem partem fructuum beneficii ſuperfluum honeſtæ ſuſtentationi impendere in pauperes, vel alios pios uſus. II. 72. *& ſeq.*
Benedictus XIV. Conſtitutionem ſancivit, quæ præſcribit methodum in examine, & proſcriptione Librorum ſervandam. I. 275. *& ſeq.* Ad eliminandum Blaſphemiæ ſcelus per breve quid ſtatuit. I. 427. Damnavit reſignationes Beneficiorum cum reſervatione penſionis, & pacto caſſandi per anticipatas,

tas, vel anticipandas ſolutiones. II. 54. Regulas pro reſtauranda, ac ſarta tecta ſervanda jejunii diſciplina conſtituit, & methodum in diſpenſationibus ſervandam præſcripſit. II. 40. idem Eccleſiæ Orientalis diſciplinam quo ad jejunium ſtatuit. 42. Multa etiam ſtatuit circa Clericos negotiatores per ſe, vel alieno nomine. 61. Item de Comis ſuppoſititiis. 63. Item quoad Clericos beneficiatos Choro addictos. 71. Et circa uſuræ prohibitionem per Encyclicam Epiſtolam ad omnes Italiæ Epiſcopos. 367. *& ſeq.*

Blaſphemia quid eſt. I. 424. triplex eſt, & ſpecie diverſa. *ib.* ad Blaſphemiam revocantur alia ſigna contra Deum, licet verba non adſint. 425.

Blaſphemia eſt maledicere Creaturis irrationabilibus quatenus ſunt Creaturæ Dei. I. 425. Omnis blaſphemia per ſe mortale peccatum eſt, nec admittit levitatem materiæ. *ibid.* nec ad mortalem blaſphemiam requiritur intentio expreſſa, ac formalis Deum inhonorandi. *ib.* Blaſphemia hæreticalis & imprecativa debet declarari, ut plura peccata ſpecie diverſa. 426. Conſuetus proferre blaſphemias, vel ſibi, vel aliis Dæmonem, vel grave malum imprecari, tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & ſerio conari eam evellere. *ib.* ad blaſphemiæ ſcelus eliminandum quid per Breve præſcripſit Benedictus XIV. 427. *& ſeq.*

Bona triplicis ſunt generis. I. 326.

Bona, quæ debemus Deo. I. 305. alia intrinſeca, alia extrinſeca. *ib.* Bona ſpiritualia, alia naturalia, alia ſupernaturalia. II. 242.

Bona filii familias, Vide *Filius familias*.

Bona vacantia, derelicta, quæ dicuntur, cui, & quando reſtituenda ſunt. II. 207.

Bona, ac debita incerta, quæ dicuntur, quæ bona aliena inventa, quando, & quum reſtituenda. II. 208.

Bruta animalia licite occidi in uſus hominum de fide eſt. II. 245.

C

CAlumnia, quid eſt. II. 279. ex genere ſuo eſt mortale peccatum. 280.

Calumnia proximo illata, cujus falſitas noſcitur, tenemur ejus falſitatem aperire, ac probare quantum fieri poteſt. II. 286. cætera vide v. *Detractio*.

Cambium quid eſt. II. 426. differt a permutatione, & mutuo. *ib.* aliud eſt reale, aliud eſt ficcum. *ib.* reale dividitur in manuale, & locale. *ib.* in Cambio reali licitum eſt lucrum. *ibid.* quid in Cambio locali. 427.

Cambium ad terminum ſolutionis, ſeu ad nundinas quid eſt. II. 427. Secluſo titulo excuſante ab uſura eſt uſurarium. II. 428.

Caſtitas quid eſt. II. 35. eſt triplex. *ibid.*

Catholicus a quovis interrogatus de ſua religione, graviter peccat contra fidem negando ſe eſſe Chriſtianum, vel Catholicum. I. 250.

Catholico tranſeunti per loca Hæreticorum num, & quando liceat comedere carnes die vetito. I. 126.

Cauſa finalis, qualis dicitur, qualis impulſiva. I. 136. *& ſeq.*

Cauſæ excuſantes ab obligatione omittendi opus ſervile, vel forenſe, aut contractum. I. 373.

Cæleſtinus III. *in cap. laudabilem, de frigidis*, quid declarat. I. 75. *& ſeq.*
Cœnam hæreticam nunquam ſumere licet, nec cum hæreticis in propriis ipſorum Cæremoniis, aut precibus communicare. I. 251. nec eorum Concionibus, vel Conventibus intereſſe ubi adſit defectio a fide, vel ſimulatio defectionis. *ib.*
Cenſus, quid, & quotuplex eſt. II. 418. Cenſus conſignativus perſonalis, & mixtus quomodo, & quando eſt licitus. *ib. & ſeq.* Cenſus utrinque redimibilis non eſt licitus. 420.
Cenſus, Chirographa, Credita minoris emere, quam contineant, quando licet. II. 419. Vide *Cambium Contractus*.
Certitudo importat duo prudentiam, & firmitatem adhæſionis. I. 75. *& ſeq.*
Ceſſio bonorum facta Creditoribus liberat a reſtitutione. II. 234.
Charitas, quid eſt, ejus diviſio, ac objectum. I. 304. 313. differt ab amore Spei, ſeu Concupiſcentiæ. 305. eſt virtus omnium excellentiſſima. *ibid.*
Charitatis actus proprii, & eliciti. I. 305. ex Charitatis præcepto tenemur omnes actiones noſtras ad Deum referre, 312. *& ſeq.* Actus Charitatis formula. 313.
Charitati omnia peccata generaliter adverſantur. I. 307. aliqua tamen ſpecialiter. *ibid. & ſeq.*
Objectum formale Charitatis erga Proximum. I. 314. *& ſeq.*
Charitatis præceptum erga Proximum obligat etiam erga inimicos, ac ſi non eſſent tales. I. 316. ex Charitate ad quid erga inimicos obligamur. 317.
In Charitate ordo ſervandus eſt. I. 320. alter in perſonis, alter in bonis. 321. Ordo dilectionis in ſe ipſum, & in proximum. *ib. & ſeq.* cætera vide *Amor*, *Dilectio*, *Inimicus*, *Proximus*, *Charitas in Deum*, *&c.*
Chirurgus in extrema, vel gravi neceſſitate pauperum tenetur curare gratis ſub mortali. II. 160. Chirurgi obligationes. *ibid.* Chirurgiæ exercitium Clericis prohibitum. II. 63.
Choreæ, Saltationes, & Theatrici Ludi in diebus feſtis quando ſint mortale. I. 371.
Circumſpectio quid eſt. II. 37.
Clamor quid eſt. I. 235.
Clementia, quid eſt. II. 34. ei opponitur crudelitas. *ibid.*
Cleri Gallicani judicium de opinione probabili. I. 79.
Clerici qui dicuntur. II. 60.
Clerici in conſcientia obligantur legibus, quæ Sac. Canonibus, vel officio Clericali non repugnant. I. 123. Sunt Cives, & partes ſeu membra Communitatis Politiciæ. *ibid.*
Clericis quæ ſunt ſpecialiter prohibita. II. 60. quæ ſpecialiter præcepta. 64.
Clericis eſt prohibita cohabitatio cum fœminis, ubi ſuſpicio eſſe poteſt. II. 62. item ipſis prohibitus eſt Comæ ſuppoſititiæ uſus. 63.
Clerici, qui penſionem Clericalem accipiunt, tenentur ſuperflua in pia opera impendere. II. 78. quid de bonis, quæ ex miniſterio ſpirituali recipiunt. 79.
Clericus habens bona patrimonialia, & Eccleſiaſtica, quid de bonis Eccleſiaſticis facere debet. II. 80.
Codicillus quid eſt. II. 439. ad ejus valorem quinque teſtes ſufficiunt. *ib.*
Cogitatio de venereis rebus cum plena advertentia ſi adſit venerea delectatio, quæ non reprimatur, mortale eſt. I. 125.
Collatio libera quid eſt. II. 8.

Commendatarii perpetui tenentur ad horas Canonicas. II. 66.
Commodatum quid eſt. II. 399. Vide *Mutuum*, res aliena commodata, quando debet propriæ præferri ſi utraque nequit conſervari. 391.
Commodantis, & Commodatarii obligationes. II. 390.
Communicatio cùm Schiſmaticis, & Hæreticis in quibus caſibus, quibus, & quando, & quomodo ſit prohibita. I. 295. *& ſeq.* varia hac ſuper re decreta edita a Sac. Congreg. Inquiſit. 298.
Communitas perfecta quæ eſt. I. 86. quæ imperfecta. *ib.*
Compenſatio occulta quid eſt. II. 312. cauſa minoris ſtipendii quibuſdam uti non licet. *ib.* certis concurrentibus conditionibus licita eſt. *ib.* quæ, & quot ſunt hæ conditiones. 313.
Mera Complacentia de actu, ſeu objecto mortali contra juſtitiam, eſt mortale contra juſtitiam. I. 202. mortale tamen non eſt gaudere præciſe de objecto ex ſe non malo, ſed ſola lege poſitiva vetito, quatenus non eſt de ſe malum. 203.
Concionatores quam ſcientiam habere debent, ac aliis explicare. I. 244.
Concionator in Regno Sinarum de Criſto Crucifixo. I. 246.
Conditio pro varietate objecti, ac circumſtantiarum tollit malitiam mortalem. I. 200. aliquando tamen non tollit. 201.
Conductio quid eſt. II. 413. Vid. *Locatio*.
Conductor ad quid tenetur. II. 413. *& ſeq.*
Confeſſarius cum Scrupuloſis quomodo ſe gerere debet. I. 69. quomodo erga Apoſtatas in Articulo mortis conſtitutos, quum ab illis ſegreto accerſitur, ut ſecreto eos abſolvat. I. 294.
Confeſſarii, ac Concionatores, quam ſcientiam habere tenentur, aliiſque explicare. I. 244.
Confirmatio in beneficiis quid eſt. II. 12.
Congruæ ſuſtentationis nomine quid venit. II. 79.
Conjuges ad quid obligantur. II. 110. quibus in caſibus ipſis debitum petere non licet. 113. quibus in caſibus petenti non reddere. 115. Conjuges cum aliquando tenentur petere debitum. 116. licet exigere uſum Conjugii præciſe ad vitandam in ſe incontinentiam. *ib.* non tenentur abſtinere ab uſu Conjugii dum mulier hactenus mortuos edidit filios. 118. Conjuges pluries peccare poſſunt conjugii uſu. *ib.* tactibus, & aſpectibus obſcœnis inter ſe peccare poſſunt. 120.
Conjux ſi in abſentia compartis ſecluſo periculo pollutionis capiet delectationem veneream, vel ſe libidinoſe tangat, peccat mortaliter. II. 120. V. *Tactus*, *Aſpectus*, *&c.*
Conſcientia quid eſt. I. 61. differt a Synderesi. *ib.* Conſcientiæ diviſio. *ib.* Conſcientia vera, ſeu recta quæ dicitur. I. 62. quæ erronea, ſeu falſa. *ib.* Erronea alia eſt vincibiliter, alia invincibiliter. *ib.* Conſcientiam rectam, & veram ſequi tenemur. *ib.* Conſcientia recta, & vera num eſt regula proxima actuum humanorum. *ib.* Contra Conſcientiam erroneam agere quale peccatum eſt. *ib. & ſeq.* qui agit contra conſcientiam erroneam perinde peccat, ac qui contra rectam, non tamen incurrit eaſdem humanas pœnas, atque cenſuras. 64. Secundum conſcientiam erroneam quando licet agere. *ib.* quando non. *ib.*
Conſcientia perplexa quæ dicitur, quæ dubia, quæ certa. I. 65. quæ laxa. *ib.*
Conſcientia recta eſt actus prudentiæ. I. 65. dubia non eſt proprie conſcientia. 66.
Conſcientia in dubiis, quomodo formanda. I. 66. *& ſeq.*

Con-

Conſcientiam minus probabilem, & minus tutam quomodo ſequi liceat. I. 72.
Conſenſus plenus, & perfectus ad peccatum qualis dicitur. I. 171. conſenſus ſufficiens ad mortale qualis eſt. *ib.*
Conſentiens quis dicitur, & quando obligatur ad reſtitutionem. II. 221. Conſenſus ad valorem contractus requiſitus. 318.
Conſtitutio Benedicti XIV. de methodo ſervanda in examine, & proſcriptione librorum. I. 275.
Conſtituto *Omnium ſollicitudinum* interdicit Chriſtifidelibus in Regno Madurenſi, aliiſque finitimis Regionibus legere, vel retinere libros Gentilium. I. 267.
Conſtitutiones ad diſciplinam, & proprios ritus Eccleſiæ Latinæ non obligant Orientales. I. 155. Obligant tamen communes, & latæ pro tollendis abuſibus. 150.
Conſuetudo eſt optima legum interpres. I. 149.
Conſuetudo quando poteſt abrogare legem jam obligantem. I. 148.
Conſuetudo alia eſt facti, alia juris. I. 146. quæ conſuetudo habet vim legis. *ib.* quas conditiones habere debet ut obliget. *ib.* quando dicenda inducta animo obligandi ſe, & revera obligare. *ib.* nulla conſuetudo poteſt abrogare legem naturalem. 148. ubi vero ſit rationabilis, & legitime præſcripta, habet vim abrogandi legem humanam. *ibid. & ſeq.* quæ ut ſit legitime præſcripta. *ib.* Conſuetudo contra legem præſcribit, licet ignoretur a Principe. 150.
Conſuetudo immemorabilis poteſt abrogari per legem contrariam ſubſequentem. I. 151.
Conſuetudo particularis unius Provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Eccleſiæ, vel Regni, I. 152.
Conſuetudine peccandi mortaliter implicatus tenetur ſub mortali illam efficaciter retractare, & emendare. I. 197.
Conſulens quis dicitur, & quando tenetur ad reſtitutionem. II. 219.
Contentio quid eſt. I. 242. ex ſuo genere eſt culpa gravis. *ib.* quando eſt venialis. *ib. & ſeq.*
Contractus quid, & quotuplex. II. 331. Ad ejus valorem quæ requiruntur. *ib.* Ejus materia. *ib.* Effectus contractus eſt obligatio. *ib. & ſeq.* Contractus ſolemnitates. 313.
Contractus ſolubilis poteſt ex mutuo contrahentium conſenſu diſſolvi. 333. Qui habuit animum contrahendi, ſed cum voluntate expreſſa non ſe obligandi, ſi voluntas contrahendi prævaleat; voluntati non ſe obligandi, ſitque magis efficax, & abſoluta, tunc vere obligatur. 334. Contractus defectu ſolemnitatis jure poſitivo invalidus non obligat in conſcientia, & nullus eſt in utroque foro. *ib.* Proinde ex hujuſmodi Contractibus nullum jus competit Poſſeſſoribus. *ib.*
Contractus, vel metu injuſto, vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius, cui juratur, non firmatur juramento, ita ut reſcindi non poſſit. II. 335. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. *ib.* Contractus ſolo jure poſitivo irritus non firmatur juramento, ſi irritatio facta ſit immediate, & principaliter propter bonum commune. 336. Si vero propter utilitatem privatam contrahentium contractus juxta multos juramento firmatur, modo abſit injuſtitia ex parte illius, cui juratur. *ibid.* Si vero legiſlator ita irritet Contractum, ut nullam vim habere vellet in conſcientia quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento.

Con-

Contractus ad diem, ſub modo, ad cauſam, & ad demonſtratio-
nem quando, & quomodo obligant. II. 337. Contractus alternati-
vus, ſeu ſub disjunctione ad quid obligat. 338. Contractus,
ſeu diſpoſitio ſub conditione de præſenti, vel præterito valet,
& obligat ſtatim ſi conditio extat, vel extitit. *ib.* Si conditio
honeſta, & poſſibilis ſit de futuro contingenti libero, contractus
non obligat ad præſtandam rem promiſſam ante impletam con-
ditionem. *ibid.* Conditio impoſſibilis invalidat contractum, &
diſpoſitionem, exceptis matrimonio, & diſpoſitionibus ultimæ
voluntatis. 339. 340. In ultimis voluntaribus pro non adjecta
habetur etiam hæc conditio *Si non nupſerit*. 340. Ad valorem
contractus qualis conſenſus requiritur. *ib.*
Contractus motivum duplex intrinſecum, & ſubſtantiale, & ex-
trinſecum. II. 340.
Contractus ſtricte ſumptus ex metu gravi injuſte ad extorquendum
conſenſum incuſſo factus, validus eſt. II. 344. *& ſeq.* Qui contra-
here poſſunt. 347. Qui non poſſunt. *ib. & ſeq.*
Contractus ſocietatis quid eſt. II. 421. *& ſeq.* eſt licitus. *ibid.*
quæ ad ejus juſtitiam requiruntur. *ib. & ſeq.*
Contractus Societatis triplex, quid eſt. II. 422. videtur jure na-
turali illicitus. *ib.*
Contumelia quid eſt. II. 279. Eſt ex genere ſuo mortale. 280.
Contumelia per ſe levis poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ, cui
infertur. II. 281. 282. Vide *Detractio*.
Contumeliam illatam quomodo repellere licet, II. 294.
Cooperantes ad damnum tenentur ad reſtitutionem. 210. *& ſeq.*
Novem modis cooperari poteſt ad damnum alterius. *ibid.* Num
omnes cooperantes ad damnum teneantur ſinguli in ſolidum.
213. Quo ordine tenentur ad reſtitutionem, & quis primo lo-
co. 214. Quis ordine ſucceſſivo. *ib. & ſeq.* Quid ubi cauſæ
plures ſunt æque principales. 216.
Cooperantes negative ad damnum qui dicuntur, & ad quid tenen-
tur. II. 223.
Correctio fraterna quid. I. 333. differt a correctione judiciali, &
a paterna. *ib.* Correctionis fraternæ extat præceptum obligans
ſub mortali. *ib.* Et quidem omnes, & ſingulos, æquales, Su-
periores, inferiores, Laicos, & peccatores. 334. Magis tamen
Parentes, & Superiores. 335. ut hoc præceptum obliget quæ
requiruntur. *ib. & ſeq.* Correctio num aliquando omittenda.
336. Qui ordo in ea ſervandus. 337.
Corratio legum, ſi poteſt, eſt vitanda. I. 129.
Corruptor Virginis ad quid tenetur. II. 366. *& ſeq.* Quid de
Muliere non Virgine. 270.
Crimen tripliciter dicitur publicum, ſeu notorium. II. 287 288.
Crimen alicubi notum per ſententiam Judicis publice denuntia-
tam, in qua nominetur reus, non eſt contra juſtitiam revelare
in quovis loco. II. 288. Eſt tamen mortale contra Charitatem
Crimen alterius alicubi publicum etiam per ſententiam Judicis
publicam detegere ſine juſta cauſa in eo loco, quo fama non
erat illud perlatura, ſi Author Criminis erat ibi bonæ famæ.
ib. Crimen quantumvis publicum, ſi non ſit verum, eſt mor-
tale contra juſtitiam illud neſcienti aperire. 289. Eſt mortale
contra juſtitiam Crimen verum, ſed ſolum notum per confeſſio-
nem rei in judicio, vel teſtium teſtimonium, divulgare ubi
nondum de eo publice infamatus eſt. *ib.* Crimen verum in uno
loco publicum ſola publicitate facti, vel famæ juxta multos
eſt mortale contra juſtitiam divulgare in alio loco, quo fama
non

non erat illud perlatura. *ib.* Quid ſi crimen verum factum ſit injuſte publicum. *ib.* mortale eſt contra Charitatem Chrimina olim infamis, & qui deinde honeſte vivendo famam recuperavit, neſcientibus narrare, vel in memoriam revocare. II. 290. Item mortale eſt contra juſtitiam crimen alterius, quod facto, vel fama dumtaxat publicum fuit, ſed jam ſola oblivione deletum, narrare neſcientibus, vel reducere in memoriam. *ib.* mum quando is, qui uno, aut altero crimine eſt infamis, licet de aliis infamare. 291.

Crimen occultum alterius quando licet revelare. II. 291. Criminis occulti alterius manifeſtatio non eſt detractio. II. 291.

Crimen falſum alteri imponens, vel verum, ſed occultum injuſte detegens tenerur omnia alia damna ſive in corpore, ſive in aliis bonis inde ſecuta reſarcire. I.. 296. Qui falſo, ſed bona fide putat crimen eſſe verum, & publicum, ad quid tenetur, ſi illud narravit. 297. Quid ſi narrantes de uno infamante, Auditores de alio intelligant. *ib.*

Culpa alia Theologica, alia juridica, ſeu civilis. II. 188. ex qua culpa juridica in contractu oritur obligatio reſtituendi. 190.

Cultus ſuperſtitioſus, cultus ſuperfluus. I. 457. *& ſeq.* V. *Adoratio*.

Curator quis dicitur. II. 130. ejus obligationes. *ib. & ſeq.*

Curioſitas quid eſt. II. 33. Opponitur ſtudioſitati. *ib. & ſeq.* Eſt mortalis pluribus de cauſis. 34. Curioſitas, qua non læditur graviter Charitas, nec juſtitia, eſt per ſe ſolum venialis ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi. 31.

Cuſtodes agrorum, vinearum, &c. ad quid tenentur. II. 235.

D

DAmnificator ad quid tenetur. II. 374. Damnificator injuſtus ante Judicis ſententiam tenetur aliquid inſuper ſolvere pro culpa in pœnam.

Damnum emergens quid. II. 376. ut juſte aliquid ultra ſortem exigi poſſit ob damnum emergens quinque requiruntur. 377.

Debitor quo ordine ſolvere debet. II. 229. quando excuſatur a reſtitutione. 233. Debitor, qui fuit ex culpa in mora ſolvendi tempore debito tenetur compenſare. 229. verum juxta multos non tenetur ex contractu juſto, niſi fuerit culpabiliter in mora. *ib.*

Debitum aliud ſimplicis honeſtatis, aliud ex jure ſuo rigoroſum. II. 26.

Decimæ ſolvi debent ex juſtitia, & Religione. II. 324.

Decreta Congregationis generalis de Propaganda fide a Præfecto ejuſdem firmata, & a Secretario ſubſcripta habent vim, & valorem Conſtit. Apoſtolicæ. I. 157.

Decreta, quibus Romæ prohibentur libri obligant omnes omnino fideles. I. 289. *& ſeq.*

Delectatio appetitus ſenſitivi de objecto graviter malo etiam ſub conditione, ſub qua licitum, eſt mortalis. I. 200.

Delectatio moroſa, ſeu deliberata admiſſa de quolibet objecto, vel opere moraliter malo, eſt mortalis etiam ſecluſo omni deſiderio, propoſito, conatu, & periculo illud efficiendi. I. 204.

Delectatio deliberata de ſolo modo artificioſo narrandi malum, quod

quod ex ſe malum non eſt, vel de aliqua circumſtantia inſolita, ſed non mala per ſe loquendo non eſt mortalis. I. 293. Poteſt tamen eſſe venialis. *ib.*

Delectatio de ſola cogitatione, ſeu cognitione rei graviter illicitæ non eſt mortalis, modo adſit periculum conſenſus in objectum. I. 204. licet proinde gaudere de ſcientia rei obſcœnæ ob finem bonum. *ibid.* ſicuti & de effectu bono ſequuto ex peccato. *ib.*

Delectatio moroſa, ejuſque diviſio. I. 225. Quæcumque venerea deliberata delectatio extra Conjugium quæſita, aut admiſſa, mortale eſt. *ib.* eamque neque approbans, neque reprimens poſt ſufficientem advertentiam, & ſi negative ſe habet ad delectationem veneream reus eſt gravis culpæ. 226. *& ſeq.* Unde aſpectus, oſcula, tactus impudici in non conjugatis ſunt culpa gravis. 228.

Delectatio venerea, & quivis luxuriæ actus in Sponſis, & viduis ſunt mortales. I. 232.

Delictum in una Religione publicum etiam per ſententiam Judicis Regularis injuſte extra illam revelatur. II. 288.

Denuntiator differt ab Accuſatore. II. 142.

Denuntiare. Vide *Accuſare.*

Depoſitum quid. II. 388.

Depoſitarii obligationes. II. 388.

Deſiderium quodlibet rei, vel actionis malæ etiam inefficax illicitum eſt, & habet malitiam, vel mortalem, vel venialem pro diverſitate rei, vel actionis. I. 198.

Deſiderium conditionatum rei vetitæ per ſe loquendo non eſt mortale, ſi conditio appoſita aufert totam, vel ſaltem gravem operis malitiam. I. 200. Secus ſi induceat periculum probabile conſenſus abſoluti. *ib.*

Deſperatio quid eſt. I. 302.

Detractio quid eſt. II. 279. ex genere ſuo mortale eſt. *ibid.* octo modis fieri poteſt. *ib.*

Detractio omnis etſi fiat ex quadam levitate, vel loquacitate, & ſine intentione lædendi proximum, ex ſuo genere mortalis culpa eſt contra juſtitiam. II. 280.

Detractio, quæ fit per libellum famoſum pejor eſt, cæteris paribus, quam quæ voce fit. II. 281.

Detractio, & contumelia quando ſunt culpa gravis, quando levis. II. 281. *& ſeq.*

Detractio, & Contumelia differunt ſpecie. II. 284.

Hortari, vel incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, vel occaſionem detrahendi præbere mortale eſt contra charitatem, & juſtitiam. II. 285.

Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, neque exterius ſibi placere ſignificet, peccat mortaliter contra charitatem, & juſtitiam. II. 285. Item Auditor detractionis gravis licet ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat, ſed audiat ex curioſitate, peccat mortaliter contra charitatem non impediendo dum impedire poteſt. *ib.* Et ſi ei reſiſtere nequit, tenetur ſi commode poteſt diſcedere, vel ſermonem alio vertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. *ib. & ſeq.*

Superior ſubditum detrahentem famæ alterius etiam non ſubditi non impediens, nec coercens peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ in defectum ſubditi. II. 286. Item Prælatus tenetur impedire detractionem. *ib.* Non eſt detractio cri-

criminis occulti alterius manifeſtatio. 292. Detrahere Defuncto in re gravi mortale eſt. 293.
Detractionis hæredes non tenentur ad reſtitutionem famæ a Defuncto violatæ. II. 298.
Deo debemus bona intrinſeca, & extrinſeca. I. 325.
Deus Creaturæ quid præcipere, quid prohibere poteſt. I. 91.
Deus in nullo legis naturalis præcepto directe, & proprie diſpenſare nequit. I. 91. poteſt tamen in quibuſdam legis naturalis præceptis improprie diſpenſare. 94.
Diſcipuli ad quid obligantur. II. 233. In quibus peccant. *ib.*
Diſcordia quid. I. 342. Opponitur concordiæ, & eſt gravis culpa. *ib.*
Diſpenſatio quid eſt. I. 131. differt ab interpretatione, & a privilegio. *ib.* item a licentia, ſeu permiſſione. *ib.*
Diſpenſatio ſine juſta cauſa ſcienter data valida eſt, ſed illicita. I. 134. Data ab inferiore, & delegato, eſt invalida. *ib.*
Diſpenſatione valida ſine juſta cauſa obtenta uti non licet. I. 135. *& ſeqq.* Sed qui ea utitur cenſuras, & pœnas minime incurrit. 135.
Diſpenſatio obreptitia, & ſubreptitia nulla eſt. I. 136. quæ dicitur ſubreptitia, quæ obreptitia. *ib.*
Diſpenſatio quando eſt invalida. I. 137.
Diſpenſatio ex defectu Cauſæ finalis nulla eſt. I. 137.
Diſpenſatio voti quid eſt. I. 394.
Diſpenſandi poteſtas alia ordinaria, alia delegata. I. 131.
Poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis etiam mere poſitivis nemo habet. 132.
Diſpenſans in propria ſine juſta cauſa peccat. I. 134. *& ſeq.*
Diſpenſandi juſta cauſa eſt triplex. I. 134. Inter diſpenſatum cum juſta, & diſpenſatum ſine juſta cauſa diſcrimen intercedit. I. 135.
Diſplicentia deliberata de opere bono eſt peccatum. I. 203.
Diſputatio de fide alia publica, alia privata. I. 260. quibus privata, quibus publica licet. 261.
Diſputationibus publicis cum Hæreticis Miſſionarii ſe abſtinere debent. I. 262.
Diſputare de fide quid importat. I. 262.
Diſtinctio ſpecifica peccatorum unde petatur. I. 263.
Divinatio quid, & quotuplex. I. 418. *& ſeq.* Eſt de ſe ſemper mortale peccatum, a quo ſola ignorantia invincibilis excuſat. 419.
Divinatores non ſunt abſolvendi niſi omne pactum cum Dæmone, & commercium abjurent, ac diſſolvant, aliaque dæmoniacæ artis deſtruant. I. 424.
Divites tempore caritatis annonæ pauperibus non ſubvenientes quando peccant. I. 230.
Doctores circa opinionem probabilem, quid docuerint. I. 77.
Dolus contractus. Vide *Error*, *Donatio*.
Dominium quando acquiritur. II. 164. *& ſeqq.*
Domini ad quid tenetur. II. 130. *& ſeqq.*
Dominium quid eſt. II. 164. ejus diviſiones. *ib. & ſeqq.*
Dominium ut acquiratur, quid requiritur. II. 267.
Dominio hominis quæ ſubjiciuntur. II. 165.
Homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. II. 165.
Dominium vitæ ſuæ homo non habet. II. 166. Nec Reſpublica, ſeu Princeps Dominium habet ſuorum Subditorum. *ib.*

Do-

Dominium in Servos, ſeu mancipia quatuor modis acquiritur. II. 165.
Dominium Animalium quomodo acquiritur. II. 167. *& ſeqq.*
Dominii acquirendi ſpeciales modi. II. 160.
Dominii qui ſunt capaces. II. 171.
Donatio quid, quotuplex eſt. II. 356. Ut valeat quid requiritur. 357. a quo valide fieri poteſt; & a quo non. 357. *& ſeqq.* Quæ Donationes ſunt jure civili invalidæ. 358.
Donatio excedens quinquaginta libras in Gallia non valet ex Edicto Henrici II. niſi Authoritate publica inſinuata ſit. II. 358.
Donationis nomine venit remiſſio debiti liquidi. II. 358.
Donatio omnium bonorum tam futurorum, quam præſentium inter vivos invalida eſt. II. 358. ſecus mortis cauſa. 359.
Donationes Conjugum inter ſe jure communi non ſunt validæ ſaltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitriom donantis revocari poſſunt exceptis quibuſdam caſibos. II. 358.
Donatio Patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digeſti erat nulla, jure Codicis eſt tantum revocabilis exceptis nonnullis caſibus. II. 358. *& ſeq.* In allatis, & ſimilibus caſibus ſpectandæ, & ſervandæ ſunt leges, ac conſuetudines ſpeciales locorum, quæ ſæpe a jure communi Cæſareo diſcrepant. 359.
Donatio facta mortis cauſa in tribus caſibus revocatur. II. 359. Inter vivos quatuor ob cauſas. II. 359. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari niſi ob duas cauſas. 360.
Donans ob certum finem ſi non intendat ad illum obligare, valida eſt donatio, etſi finis non ſequatur. II. 359. *& ſeq.* Secus ſi donator intendat obligare Donatarium ad certum finem. *ib.*
Dolus, vel error circa Cauſam finalem irritat donationem, & promiſſionem gratuitam. II. 360. Qui hac de cauſa tenentur ad reſtitutionem. *ibid.*
Dubium quid eſt, & quotuplex. I. 65. negativum num ſit proprie dubium. 66. Dubium differt ab opinione. *ibid.* Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris. *ibid.*
In Dubio agere, vel omittere aliquid eſt peccatum ejuſdem ſpeciei, & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, etſi ſecundum ſe ſit licitum. I. 66. *& ſeq.* In Dubiis Conſcientia quomodo formanda. 67. *& ſeq.*
Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia ſunt in meliorem partem interpretanda. II. 277.
Dubitatio. Vide *Judicium*, *Suſpicio*.
Dubitans num ſolverit debitum tenetur adhuc illud integre ſolvere, ſi certo ſcire nequeat ſe ſolviſſe. II. 327.
Duces Belli quando contra juſtitiam graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur. II. 258.
Duellum quid, & quando licitum. II. 259.
Duellum quod ſit authoritate privata ſemper eſt mortale, & intrinſece malum, nec unquam licet illud offerre, vel acceptare. *ibid.* Duelli pœnæ quæ ſunt. II. 261.

E

EBrietas quid. I. 212. Eſt mortalis culpa. *ibid.* Ebrietas non conſiſtit tantum in exceſſu vini voluptatis cauſa. 213. Ebrietas ut ſit mortalis ſufficit, quod ſit voluntaria indirecte, vel interpretative. *ib.* ita eſt grave peccatum, ut in quibuſdam ſit gravius. *ib.* Ebrietas perfecta unde cognoſcitur. *ib.* mala, & pec-

peccata in ebrietate commiſſa imputantur ad culpam ſi ſint præviſa. *ib.* *& ſeq.* Ad evitandam mortem ab altero intentatam non licet ſe inebriare. 212.

Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, & internos neceſſarios. I. 98. non vero mere internos, eoſque ipſo facto punire. 100.

Effectus malus, vel noxius Proximo ex peccato ſequutus imputatur peccanti, ac dat novam malitiam peccato, ſi effectus fuerit præviſus, vel prævideri potuerit. I. 170.

Electio quid eſt. II. 11. triplici modo fieri poteſt. *ib.* ut valeat quæ requiruntur. 12.

Eleemoſyna quid. I. 325. ejus magis vulgata opera quæ, & quot ſunt. *ib.* Extat præceptum naturale, ac poſitivum dandi eleemoſynam. 326. Hujuſmodi præceptum extenditur ad qualibet opera. 327.

Gravis ineſt obligatio faciendi Eleemoſynam de ſuperfluis vitæ, & ſtatui, etiam in communi pauperum neceſſitate. I. 329. *& ſeq.*

Quanta Eleemoſyna eſt danda. I. 330.

Eleemoſynæ præcepto, num, & quando ſatisfit, per mutuum, venditionem, & alium contractum oneroſum. I. 331.

Eleemoſyna ex ſolis bonis propriis, & liberis eſt facienda. I. 332.

Emphyteuſis, quid. II. 420. differt a locatione. *ib.*

Emphyteuta ad quid tenetur. II. 421.

Emptio quid eſt. II. 393. Emptio, & venditio realiter non eſt niſi unus contractus. *ib.* Urriuſque contractus juſtitia in æquali valore mercis, & pretii conſiſtit. *ib.* *& ſeq.*

Emptio agri pretio communi num liceat ſcienti ibi latere Theſaurum. II. 401. quid de venis metallicis, & aliis mineralibus. *ibid.*

Inducens alium ad emendum majori pretio, quam alias emiſſet, & ſi non excedente ſummum, peccat, & tenetur ad reſtitutionem. II. 396. *& ſeq.*

Ob quas cauſas licet minoris emere res, quam alioqui valent. II. 397.

Emere cenſus, Credita, chirographa minoris, quam contineant, num, & quando licet. II. 401.

Emptoris Obligationes. II. 412.

Cætera de emptione. Vide *Venditio*, *Vendens*.

Epikiia quid. I. 128. Quando ea uti licet. 130.

Epiſcopi neque in Synodis poſſunt derogare privilegiis Regularibus a Sede Apoſtolica conceſſis. I. 121. poſſent tamen plura decernere, quibus Regulares obligantur. *ib.* Imo & eos punire ſi contra Decretalem Innocenti III. delinquant. *ib.* *& ſeq.*

Epiſcopi aliique Prælati Papa inferiores non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi, & legibus Papæ. I. 132. Habent tamen delegaram in quibuſdam Caſibus. *ibid.*

Epiſcopi de jure divino ſeſſdere tenentur, & ad quid aliud tenentur. II. 81.

Epiſcopus, & Archiepiſcopus non habent poteſtatem diſpenſandi in legibus Concilii Provincialis, aut Nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii, vel Papæ. I. 132. *& ſeq.* Secus de Synodo Diœceſana. *ib.*

Epiſcopus juſta cauſa deficiente invalide diſpenſat in lege jejunii, abſtinentiæ, &c. II. 48.

Epiſcopus ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæreſim occultam, num abſolvere poſſit. I. 265.

Æquivocatio, quid, & quotuplex eſt. II. 33. Æquivocatione indeter-

determinabili exterius nunquam uti licet, neque determinabili. 57. Quid in caſu, ubi adſit obligatio, vel gravis cauſa occultandi veritatem. *ib.*
Error quid. II. 341. Poteſt eſſe circa ſubſtantiam rei, & circa accidens, ſeu accidentalem qualitatem rei. *ibid.* Item antecedens, vel concomitans. 342.
Error quilibet, circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum, ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. II. 342. Si error ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui non irritat contractum. *ib.* Error circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expreſſe, vel implicite non vult contrahere, niſi objectum ſit tali qualitate affectum. II. 343.
Error quoties circa qualitatem dantem cauſam contractui provenit a parte contrahente, contractus etſi validus poteſt reſcindi pro voluntate decepti ſi ſit ſolubilis. II. 343.
Error vincibilis quando a peccato excuſat. I. 63.
Eutrapelia quid eſt, II. 36. contra illam peccatur per exceſſum. *ibid.*
Evagatio mentis in oratione, aliiſque Spiritualibus exercitiis quando eſt culpa gravis. I. 238.
Excommunicatio major ipſo facto lata eſt prima pœna contra hæreticos, I. 265.
Exempti a juriſdictione legiſlatoris non tenentur ejus legibus. I. 320.

F

Fallacia, ſive dolus quid eſt. I. 209.
Fama quid eſt. II. 279. Differt ab honore. *ibidem*. Graviter, vel leviter læditur pro gravitate, vel levitate materiæ. 281. *& ſeq.* Quomodo eſt reſtituenda. 294. *& ſeqq.* A famæ reſtitutione, quæ excuſant. 298. *& ſeqq.* Compenſatio in famæ reſtitutione, num, & quomodo facienda. *ibid. & ſeq.*
Famuli, aliique Subditi extra neceſſitatem extremam nequeunt Eleemoſynas facere ex rebus Dominorum abſque eorum expreſſo conſenſu. I. 332.
Famuli ad quid erga Dominos ſuos teneantur. II. 130.
Fœminis Domos Religioſorum ingredi non licet niſi in quibuſdam Caſibus. II. 106. Quid hac ſuper re conſtituit Benedictus XIV. II. 107.
Fera læſa, vel laqueo capta, cujus eſt. II. 168.
Feſtis diebus, quæ prohibentur. I. 367. *& ſeq.* Eorum violatio quæ, & quando eſt gravis, vel levis culpa. 369. Choreæ, ſaltationes, aliique Theatrici ludi, quando diebus feſtis ſunt mortale. 371. Violatio præcepti de feſtis obſervandis, quale peccatum, & quomodo in confeſſione circumſtantiæ ſunt exprimendæ. 374. *& ſeqq.* Quæ opera diebus feſtis exerceri poſſunt. 375.
Fœtus humanus. II. 248. Per ſe ſemper mortale eſt directe impedire ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel ipſum fœtum ejicere. *ibid. & ſeq.* Animato fœtui abortum procurans vere, & proprie homicidium committit. 249. Non licet præbere Matri, nec ipſi ſumere remedium ex

vi

vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus, ſive animati, ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit Matrem ſervandam eſſe illo adhibito. 249. Matri ratione fœtus, quid licet ſumere, vel præbere, & quid non liceat. *ibid.* Quid ſi proles ſit animata, vel dubitetur. 250.

Feudum quid eſt. II. 420. differt ab Emphyteuſi. 421.

Feudatarius ad quid tenetur. II. 421.

Fideicommiſſum quid eſt. II. 461. Aliud eſt univerſale, aliud particulare. *ibidem*. Quid de fideicommiſſo facto in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres, vel Legatarius inſtitui. *ibid.*

Fidejuſſio quid eſt. II. 429. Quæ circa ipſam obſervanda. *ibid. & ſeq.* pro fidejuſſione poſſe exigi pretium a debitore affirmant multi. 430.

Fidelitas quid eſt. I. 239.

Fides quid eſt. I. 239. Ejus diviſio, ac objectum. *ib.*

Fidei actus neceſſarius neceſſitate medii qualis, & quando requiritur. II. 240. Fides explicita Incarnationis, Paſſionis, Mortis, ac Reſurrectionis Chriſti Salvatoris ab Evangelii promulgatione omnibus adultis neceſſaria eſt neceſſitate medii. 241. *& ſeq.* Item Fides explicita SS. Trinitatis. *ibidem*. Fidei ſpeciale præceptum de rebus explicite credendis. *ibid.* & quæ explicite credenda. 241. *& ſeq.* quæ addiſcere tenentur Pueri. 242.

Fidei divinæ præceptum aliud affirmativum, aliud negativum. I. 247. Fidei præceptum quando per ſe obligat ad fidei actum eliciendum. *ibid.* Quando per accidens. 248. Formula actus fidei. *ibid.* Extat præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore. 248. *& ſeq.* Quando obliget. 249. *& ſeq.* contra fidem & Religionem ubi fieri poteſt quiſque tenetur impedire peccata. 250. Item veritates practicas, ac ſpeculativas a Chriſto traditas facto, & dicto profiteri, & tueri. *ibid.* Fidem nunquam licet negare ne exterius quidem ad mortem vitandam, & dura ſupplicia. I. 250. 251. Nec falſam Religionem verbis, vel factis ſimulare. *ibidem & ſeq.* Fidem veram non licet occultare, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. 252. Num aliquando occultare liceat. *ibidem*. Fidei publica confeſſio quibus in caſibus illicita ſit. 253. Fidem facto negare quando dicitur. 254. *& ſeq.* Referuntur hac ſuper re plures caſus ad Miſſionariorum uſus circa Cæremonias, obſequia, contumelias, aliaque. *ibid. & ſeqq.* Peccata fidei oppoſita. 258. *& ſeq.* Diſputare de fide quid importat. 260.

Filiam in adulterio deprehenſam occidere non licet. II. 243. & 246.

Filii erga Parentes ad quid tenentur. II. 125.

Filii extra neceſſitatem extremam nequeunt ex bonis Parentum Eleemoſynas facere abſque expreſſo eorum conſenſu. I. 233.

Filius cupiens ingredi Religionem, tenetur in Sæculo remanere, ut Parentum neceſſitati ſubveniat. II. 127. Quid ſi Parentes in tali non ſint neceſſitate ut multum filio indigeant. 128. Num profeſſione emiſſa egredi teneatur ut Parentibus ſuccurrat. *ibidem*.

Filiusfamilias qui dicitur. II. 271. ejus bona quadruplicia ſunt. *ib.* In quæ bona habet plenum dominium. 272.

Filiusfamilias quoad res mutuatas. Vide *Mutuum*.

Formido alia logica, alia moralis. I. 85.

Fornicatio ſimplex quid eſt. I. 215. aliæ Fornicationis ſpecies. *ib.*
Fortitudo quid eſt. II. 27. Fortitudinis actus. 28. Vitia Fortitudini oppoſita. *ibid.* Virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita. *ib.*
Frigidis in Matrimonio conjunctis triennium conceditur ad dignoſcendam impotentiam. I. 72.
Fructus alii mere naturales, alii mere induſtriales, alii mixti. II. 193. Alii civiles. *ib.*
Fur ad quid tenetur. II. 194.
Fur non acquirit dominium rei furtivæ ſi ea diſcerni poſſit a rebus propriis. II. 310. Quid ubi mixtio bona, vel mala fide ſit facta. *ib. & ſeq.*
Qui rem furtivam emit mala fide ſciens, vel dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis ſi non habeat, nec poſſit recuperare. II. 318.
Qui rem furtivam emit bona fide neſciens, nec dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere Domino eam non repetenti. II. 319. Emptor bonæ fidei rei furtivæ, eamque conſumens, vel revendens ad quid tenetur. *ib. & ſeq.*
Furtum tripliciter ſumitur. II. 303. Furti diviſio. 304. Ex genere ſuo Furtum peccatum mortale eſt. 305. Furtum rei levis per accidens mortale eſſe poteſt. *ibid.* Quantitas requiſita, ut ſit mortale. 306. *& ſeq.* Quando, & quomodo per minuta furta peccatur mortaliter. *ib. & ſeq.*
Ubi plures uni per levia furta grave inferunt damnum, quomodo ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem. II. 309.

G

GEmmæ. Vide *Lapidicinæ*, *Lapilli*.
Gratiani verba ad *Can.* 3. *diſt.* 4. *Leges inſtituuntur &c.* cujus ſunt, & quid ſignificant. I. 112.
Gratitudo quid eſt. II. 54. Quæ ſunt ejus officia. *ib.* Gratitudini opponitur ingratitudo. *ib.*
Gravitas peccati quid, & unde petatur. I. 168.
Gula quid eſt. I. 210. opponitur abſtinentiæ, & ſobrietati. *ibid.* Gulæ peccatum quot modis committitur. *ib.* In multis caſibus mortale eſt. *ib.* Gulæ remedia, quæ, quot ſunt. 211. Gulæ filiæ. I. 214.
Gulielmus Pariſienſis docuit hominem ſtatim ac peccavit, teneri ad Confeſſionem. I. 84.

H

HÆredes Uſurarii tenentur reſtituere pro culpa ipſius Uſurarii, ubi ipſe Uſurarius non reſtituerit. II. 386.
Hæres, qui bona fide aliquid ab Auctore malæ fidei accepit, poteſt præſcribere. II. 178. *& ſeq.*
Hæreſiarchæ nomine qui veniunt. I. 287. *& ſeq.*
Hæreſis quid eſt. I. 262. quæ ad hæreſim requiruntur ex parte intellectus, quæ ex parte voluntatis, quæ ex parte ſubjecti. 263. Hæreſis eſt unum ex graviſſimis peccatis. 264.

Hæ-

Hæreticus formaliter quis dicitur. I. 263.
Hæreticus ut quis dicatur quid ſufficit. 263.
Hæretici omnes ſunt etiam Schiſmatici. I. 343.
Hæreticorum Cœnam ſumere, ipſorum cæremoniis, & precibus communicare, eorum Concionibus, ac Conventibus intereſſe, aliaque ſimilia quando Catholicis non licet. I. 251. & 297. Contra Hæreticos præter alias pœnas latas potiſſima eſt excommunicatio major ipſo facto lata. 255. *& ſeq.*
Homicidium quid eſt. II. 244. Homicidium caſuale quandonam eſt peccatum, & obligat ad reſtitutionem. 257.
Homicida moriens antequam reſtituat, Hæredes ex ejus bonis tenentur reſtituere quantum ipſe tenebatur. II. 263. *& ſeq.*
Homines multa poſſunt præcipere, vetare, ac irritare, quæ nec lege naturali, nec poſitiva divina præcepta, vel vetita, ſive irrita ſunt. I. 96.
Homines peccatores Reipublicæ noxios licet occidere authoritate publica. II. 245. non vero privata authoritate propter eorum ſcelera, imo nec verberare. *ib.*
Homo jure naturæ non habet dominium in alterum hominem. II. 165. nec dominium vitæ ſuæ. 166. Eſt tamen vere Dominus ſuæ famæ, & honoris. *ib.*
Honor per contumeliam læſus reſtitui debet. II. 296. *& ſeq.* Cætera vide *Fama*.
Horæ Canonicæ quid importent. I. 368. qui ad eas obligantur. *ibid.* Eas omittens omnes, vel ex parte quando peccat. 359. & ad quid tenetur. *ib.* In confeſſione numerus horarum omiſſarum eſt exprimendus. *ib.* Ad debitam earum recitationem quæ requiruntur. *ib. & ſeq.* Earum ordinem invertere quando eſt veniale, quando mortale. 361. Ab earum lectione, quæ excuſant. 366.
Humilitas quid eſt. II. 28. ejus præcipui actus. *ib.*
Hypocriſis quid. I. 208. Semper eſt peccatum mortale, vel veniale. *ib.* Quando eſt mortale. *ib.*
Hypotheca quid eſt. II. 430. Differt a pignore. *ib.* Alia conventionalis, alia tacita. *ibid.* Obligationes dantis, & accipientis hypothecam. *ib. & ſeq.*

I

Jactantia quid eſt. I. 207. quando eſt culpa gravis. *ib.*
Idololatria, quid, & quotuplex. I. 417.
Jejunium ubi, & quando obliget. II. 37.
Jejunium Eccleſiaſticum tria requirit. II. 37. Ejus præceptum per ſe obligat ſub mortali. *ib.*
Jejunium quando frangitur per aliquam comeſtionem, vel ſumptionem vini, juſculi &c. extra conſuetam refectionem, vel cœnulam. II. 41. *& ſeq.*
Ad jejunium poſt XXI. annum completum omnes Catholici tenentur. II. 45. A lege jejunii qui excuſantur. *ibid. & ſeqq.* Quid de ſenibus poſt annos LXX. *ib.* A carnis abſtinentia quis liberatur. 47. Non liberatur abſtinentia ab altera refectione. 39. *& ſeq.*
Cœnulæ, ſeu Collatiunculæ uſus, ejuſque quantitas, ac tempus. II. 39.
Jejunii die num toties quis peccet quoties ſumit refectionem ite-

ratam. II. 42. Orientalis Eccleſiæ diſciplina circa jejunium. 48. *& ſeq.*

S. Ignatius præſcripſit in ſuis regulis ſequi in quavis facultate ſecuriorem, & magis approbatam doctrinam. I. 78.

Ignorantia quid, & quotuplex. I. 186. Ignorantia vincibilis de rebus ſcitu neceſſariis eſt ſecundum ſe peccatum imputabile. *ib. & ſeq.*

Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. I. 190. Ubi vero negligentia diſcendi gravis eſt, numquam ea minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale. *ib.*

Ignorantia affectata auget malitiam peccati. I. 190. Et non excuſat a gravi pœna. *ibid. & ſeq.*

Ignorantia invincibilis excuſat a peccato, ſicut & impotentia phyſica. I. 159. *& ſeq.*

Ignorantia invincibilis cujuſvis legis etiam naturalis excuſat a peccato formali, ſeu imputabili. I. 171. *& ſeq.*

Ignorantia invincibilis naturalis non datur neque circa prima principia morum, neque circa principia nota, vel quæ facile ex per ſe notis colliguntur. I. 192. *& ſeq.* Datur tamen in aliquibus circa quædam particularia præcepta juris naturalis, valde abſtruſa, & remota a principiis. *ib.*

Ignorantia vincibilis legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune. I. 144. Ignorantia invincibilis ſolius pœnæ non excuſat a pœna, quæ ſaltem non ſit cenſura. I. 142.

Ignorantia excuſans a culpa, excuſat & a pœna. I. 142. Sicut & ab irregularitate ex delicto. 143. non vero ab irregularitate ex defectu. *ib.* Ignorantia excuſans a culpa mortali, excuſat a pœna gravi legis, & viceverſa. *ib.*

Imperator non poteſt ferre leges pro Regionibus, quarum non eſt Dominus aliquo titulo. I. 96.

Inadvertentia, inconſideratio, & oblivio differunt inter ſe. I. 193. Eodem modo ſe habent ad peccatum, quo ipſa ignorantia habitualis. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio invincibilis, quæ potuit, & debuit vitari, eſt peccatum. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio culpabilis poteſt eſſe voluntaria, & in ſe ipſo, & in alio. *ib.*

Inceſtus, ejuſque diviſio, ac major, vel minor gravitas. I. 217. *& ſeq.*

Indi ex conceſſione Pauli III. in quibuſdam tantum feſtis diebus tenentur abſtinere a ſervilibus. I. 152.

Indignatio quid eſt. I. 235.

Indignus qui dicitur. II. 10.

Indignum, ſeu ineptum eligere ad officia Sæcularia ſemper eſt mortale contra charitatem, & juſtitiam. II. 10.

Infamia a ſe injuſte illata num tollenda, & compenſanda. II. 293. Quid de infamatore. 295.

Infamare ſe ipſum quomodo, & quando licet. II. 294.

Infans quis dicitur. II. 348.

Infantes legibus humanis præceptivis non ſubjiciuntur. I. 119.

Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in lege ſuperioris, niſi ex ejus conceſſione. I. 132.

Inferiores non poſſunt abrogare leges Superiorum ſine eorum conceſſione. I. 132.

Inferiores Superioribus non obedientes in re gravi ad eorum munus pertinente graviter peccant. I. 129.

Infideles tenentur omnibus præceptis Evangelicis, non vero legi-
bus

bus Eccleſiaſticis. I. 120. quando, & quomodo cogi poſſunt ad fidem ſuſcipiendam. I. 260. Quando cum ipſis communicare liceet. *ib.* & quando diſputare, & quibus licet. *ib.*
Ingratitudo quid eſt. II. 54.
Injuria quid eſt. I. 236. Quomodo fit, & num ſine violentia fieri poſſit. *ib.*
Injuriæ circa bona fortunæ quid complectantur. II. 292.
Inimicos ex charitate diligere tenemur. I. 316. *& ſeq.* Et quo ordine erga ipſos. 317. veniam petentibus eſt danda. 318. Eiſque in neceſſitate ſpirituali, & corporali opitulari tenemur. 319. Ipſis tamen ſatisfactionem debitam honoris, famæ, pecuniæ, &c. non tenemur remittere. *ib.*
Innocentem occidere directe nunquam licet. II. 244. Licet tamen Civitati cogere Innocentem ad adeundum Tyrannum. *ib.*
Inobedientia quid eſt. I. 207. Specialis ſemper eſt culpa gravis, *ibid.*
Inquietudo cordis quid eſt. I. 209.
Inquiſitio alia generalis, alia ſpecialis, alia mixta. II. 130.
Inquiſitores contra juſtitiam, & conſcientiam procedentes in cauſa fidei excommunicantur. I. 97.
Intellectus ut prudenter ſe gerat in dubiis quid agere debet. I. 67.
Intentio expreſſa ad obligandum in conſcientia non requiritur, I. 103.
Intentio obligans ſub mortali, quando dignoſcitur. I. 104.
Intentio ſatisfaciendi præcepto quid eſt. I. 364.
Intentio audiendi Sacrum. I. 378.
Interpretatio legis quid, & quotuplex. I. 128.
Inventio, ſeu præſumptio novitatum quid. I. 208. Quando eſt culpa gravis. *ib.*
Invidia quid. I. 136. Ex ſuo genere eſt gravis culpa. *ib.* Invidiæ filiæ. *ib.*
Invidiæ remedia. I. 237.
Ira quid, & quotuplex. I. 235. ejus filiæ. *ibid.* Ejus remedia. *ibid.*
Irreligioſitas quid eſt. I. 424.
Irritatio actus quæ dicitur. I. 144.
Judex ut recte judicet ad quid tenetur. II. 134. Quid agere debet ubi jus non eſt clarum. 138. quid ſi opiniones ſint æque probabiles. *ib.*
Judex num capite damnare poteſt quem certo novit innocentem, ſi per teſtes legitime probetur reus. II. 137. Quid in hujuſmodi caſu agere debet. *ib.* Quid in caſu mutilationis. *ib.* Quid in cauſis civilibus, & pœnis pecuniariis. 138. Condemnans reum ex cognitione injuſte extorta peccat, & tenetur ad reſtitutionem. *ib.* Ipſi non licet quidquam accipere pro ferenda ſententia ſive juſta, ſive injuſta. *ib.* neque munera liberalia, ſponte, & ſine ullo onere oblata a partibus. 139. Quid de munuſculis levioribus ex urbanitate oblatis. *ib.* Quid ſervandum circa inquiſitionem. *ib. & ſeq.*
Judex ad quid tenetur circa pœnæ impoſitionem. II. 141.
Poteſtas judicandi aliquem quatuor modis haberi poteſt. II. 135.
Judicium quid eſt. II. 274. *& ſeq.* Aliud leve, aliud grave. 275. Judicium temerarium de re gravi proximum infamante etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *ib.*

Judicia reflexa innixa dubiis, ac controverſis principiis dubium prudenter non reſolvunt. I. 80.

Juramentum quid eſt. I. 397. Ejus diviſio. 399. Differt ab abjuratione. 398. Ad juramentum duo requiruntur, intentio, & locutio. *ib.*

Juramentum ut licite fiat tres requiruntur conditiones. I. 400. quibus deficientibus an, & quando culpa mortalis eſt. 401.

Juramenta non ſunt modi loquendi, quibus Deum in teſtem non adducitur. I. 397. Idem dicendum de quibuſdam formulis. *ibid.*

In Juramento ſi veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit juranti, eſt perjurium, & ſemper mortale peccatum etiam in re levi afferta. I. 401.

Juramenti obligatio ad hæredes non tranſit, etſi ipſi ex juſtitia teneantur adimplere juramenta realia defuncti. I. 405.

A Juramentis quis poſſit diſpenſare. I. 405.

Juramentum quibus in caſibus non obliget. I. 406.

Juramentum de futuro ſine promiſſione obligat. I. 406.

Juramenti promiſſorii, & aſſertorii de futuro obligatio, quæ & quanta eſt. I. 403.

Juramentum injuſte extortum obligat. I. 409. Exterius factum ſine animo jurandi eſt ſemper intrinſece malum. 410. Factum etiam ſine animo jurandi etiam de veritate in contractibus, in judicio, in re quavis gravi ſemper eſt mortale contra Religionem. 411. Etſi factum ſine animo jurandi, ſit ſolum fictio juramenti, tamen eſt obligatio faciendi, quod juratur. *ibid.*

Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi quando eſt obligatorium. I. 411.

Privatæ perſonæ non licet exigere juramentum, ne quidem in judicio ab eo, qui prævidetur pejeraturus. I. 414. Licet tamen judici ad inſtantiam partis. *ib.*

Juramentum eſſe præciſe validum, & juramento firmare contractum quomodo differant. II. 233. *& ſeq.* Juramentum ſive firmet contractum, ſive non, eſt validum, & obligat quando poteſt ſervari ſine peccato, & damno alterius, 235. Vide *Contractus.*

Juramentum promiſſorium habet eaſdem conditiones, limitationes, & extenſiones expreſſas, ac tacitas, quas promiſſio, vel contractus, cui adjicitur. I. 404.

Juramentum promiſſorium, ſicut & votum factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum non poteſt ſine ejus conſenſu relaxari, nec commutari etiam in melius a Superiore. I. 406.

Juramenta Communitatis, Collegii, Capituli quomodo ſervanda. I. 406.

Jurans cum reſtrictione mentali peccat mortaliter. I. 411.

Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis. & officii tenetur obedire ſucceſſoribus in ea dignitate, ſeu officio. I. 406.

Jurare licet cum certis conditionibus. I. 400. imo aliquando adeſt obligatio. 401.

Jurare ſine neceſſitate, vel magna utilitate peccatum eſt ſaltem veniale. I. 402.

Jurandi conſuetudinem ſine neceſſitate quiſque ſub mortali vitare tenetur. I. 415. Idem de conſuetudine jurandi abſque advertentia an juretur nec ne. *ib.*

Jus Gentium quid eſt. I. 94.

Jus quid, & quotuplex. II. 116. *& ſeq.*
Juris realis ſpecies. I. 116.
Jus Patronatus quid, & quotuplex. II. 50. Quot modis acquiritur. *ib.*
Juſtitia quotupliciter ſumi poteſt. II. 162. Juſtitia ut virtus ſpecialis quid, & quotuplex. *ib. & ſeq.*
Juſtitiæ virtutes annexæ quæ ſunt. II. 53. *& ſeq.* Eſt contra juſtitiam non reſtituere quod falſo creditur non eſſe ſuum. 190.

K

KAlendarium quomodo obſervandum in ritibus, ac feſtis diebus colendis. I. 152. Vide *Miſſionarii*.

L

LÆſio alterius injuſte in bonis Spiritualibus naturalibus quando inducit reſtitutionem. II. 242. Quid in bonis Spiritualibus. *ib.* Læſor non tenetur pro impenſis funeris. 264. Vide *Homicidia*.
Lapidicinæ, Lapilli, Venæ metallicæ &c. cujus ſunt. II. 179. *& ſeq.*
Laudator. Vide *Palpo*.
Legatarii non univerſales non obligantur ad reſtitutionem, ſi relicta hæredibus ſufficiant ad ſolvenda omnia debita relicta portione hæredibus jure debita. II. 330.
Legatum quid eſt. II. 439. Solvi debet ſtatim poſt aditam hæreditatem. *ib.* tranſmittitur ad hæredes Legatarii. 440. Sub modo factum obligat ad modum illud obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel Legantis. *ib.* Si ad certam piam cauſam factum nequeat illi applicari, debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. *ibid.*
Legata pia contenta in teſtamento ad cauſas non pias facto, invalido defectu ſolemnitatis valida ſunt, & ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato. II. 440.
Legislator humanus quas leges ſtatuere poteſt, & quid præcipere. I. 97. *& ſeq.*
Legislator in materia gravi poteſt obligare ſolum ſub veniali. I. 205. *& ſeq.* non tamen in re levi ſub mortali. 206.
Legislator non obligatur legibus Prædeceſſorum, nec ſuis. I. 222. tenetur tamen ſervare leges a ſe, & a Prædeceſſoribus latas quando materia Principi, & Subditis convenit. *ib.* Legislator tenetur ſuas leges jure naturali ſervare etiam ſecluſo ſcandalo. 223. Legislator violans ſuam, vel Prædeceſſorum legem admittit peccatum ejuſdem ſpeciei, ac Subditi eam violantes. *ib.* Non incurrit tamen pœnas lege humana impoſitas. *ib.* Ubi vero habeat juſtam cauſam non ſervandi non tenetur ſervare. *ib.* Sed hæc intelligenda de Legislatore habente poteſtatem abſolutam ferendi leges. *ib.*
Legislatores Supremi poſſunt cogere Subditos ſub pœnis ad legem recipiendam. I. 713. Item Violatores punire non expectata Populi acceptatione. *ib.*

Leges Civiles x. annis præſcribuntur, Eccleſiaſticæ xl. etſi plurimi etiam decennio præſcribi volunt. I. 152.
Leges divinæ mere poſitivæ cum gravi nocumento non obligant. I. 107.
Leges Eccleſiaſticas quiſnam ferre poſſit. I. 95. qui civiles. *ib.* eas nemo ferre poteſt, niſi ſuis ſubditis. *ib.* Leges contrarias legibus ſui Superioris nemo ferre poteſt. 95.
Leges novæ Eccleſiæ, vel Romani Pontificis Conſtitutiones pro tota Eccleſia latæ quando obligent Orientales, etſi expreſſe non nominentur. I. 155.
Leges Pontificiæ ut obligent in Provinciis, num ſint in illis promulgandæ. I. 110.
Leges humanæ ut obligent non requirunt acceptationem, ſeu conſenſum majoris partis Communitatis. I. 111.
Legem humanam violans non ſolum peccat contra obedientiam, ſed etiam contra virtutem actus præcepti. I. 102.
Leges nonnullæ Religioſorum, ac Conſtitutiones obligant tantum ſub veniali in rebus gravibus. I. 105.
Ad Legis materiæ gravitatem quæ requiruntur. I. 106.
Legis promulgatio quid eſt. I. 109. differt a divulgatione. Quid ad ejus promulgationem requiratur. I. 109.
Legis finis duplex. I. 115.
Legis impletioni ponens voluntarie directe impedimentum peccat. I. 117.
Legis verba æquivoca, ſeu ambigua, ubi eorum ſignificatio ſpectanda. I. 128.
Legis abrogatio, derogatio, ceſſatio inter ſe differunt. I. 141.
Legem ſine juſta cauſa abrogans peccat. I. 141.
Legibus humanis omnes, & ſinguli adulti ſubjiciuntur, & non infantes. I. 119. quid de amentibus, ebriis, & delirantibus. *ib. & ſeq.*
Legum Correctio vitanda, ubi poteſt. I. 128.
Leges imperiales ut obligent Provincias, ſunt in illis ſingulis promulgandæ. I. 110. Non niſi poſt menſes duos a promulgatione facta obligant. *ib.* Idem de Legibus a Regibus, & Principibus imperatori ſubjectis. *ibid.*
Leges vero Regum, & Principum imperatori non ſubjectorum ut obligent non requirunt promulgationem in ſingulis Provinciis, neque duos menſes. I. 110.
Lex quid eſt. I. 86. quando obligat. 88. 89. Debet eſſe eſſentialiter utilis bono communi. 86. a quo ferri debet. *ib.* Debet eſſe promulgata. *ib.* differt a præcepto. 88. num lex omnis neceſſario obliget. *ib. & ſeq.*
Lex quotuplex eſt. I. 82. Lex æterna ſtricte, & late ſumpta quomodo a naturali differt. 89.
Lex ponit rem præceptam in ea virtute ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur. I. 100. *& ſeq.*
Lex fundata in præſumptione periculi ſemper obligat in conſcientia. I. 106. Secus fundata in præſumptione facti. *ib. & ſeq.* Ut obliget debet eſſe promulgata. 109. Lata & non promulgata non obligat. *ib.*
Lex quando afficit invincibiliter ignorantes. I. 110. *& ſeq.*
Lex generaliter, vel indefinite loquens comprehendit omnia ſignificata propria. I. 129.
Lex num poſſit licite, & valide abrogari. I. 138. tripliciter abrogatur. 139. Quandonam per ſe ipſam ceſſet. *ibid.*
Lex ut abrogetur in aliqua Provincia per deſuetudinem, vel con-

con-

contrariam conſuetudinem quid requiritur. I. 148. *& ſeq.* In dubio num ſit abrogata obligat. 150.

Lex divina, lex æterna ſtricte, & late ſumpta. I. 89. quomodo a naturali differt. *ib.*

Lex naturalis quid eſt. *ib. & ſeq.*

Lex naturalis in re gravi ſub mortali obligat. I. 90. Lex naturalis eſt etiam Evangelica quoad materiam, ſeu rem præceptam, & vetitam. *ib.* Præcipit ut ſemper fiant actus honeſti, & boni. *ib.* Proprie mutari non poteſt, etſi poſſit improprie. I. 90. *& ſeq.* Lex naturalis quid prohibet, & quomodo præcipit. 91.

Lex humana quidquam ſtatuere nequit contra divinam. I. 93. Lex humana habet poteſtatem præcipiendi actus internos. 97. Ut obliget ſub mortali requiritur materia gravis. 104. Item intentio Superioris graviter obligandi, etſi non expreſſa. *ibidem.*

Lex humana num, & quando obligat cum gravi nocumento, ſeu damno. I. 107. *& ſeq.*

Lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo, & damno etiam vitæ. I. 108. & quando ad hoc obligat. *ibid.*

Lex humana in uno loco promulgata non ſtatim obligat ubique. I. 113.

Lex irritans, quæ eſt, & pure irritans. I. 120. Lex irritans ſimul, & prohibens obligat in conſcientia ad vitandum actum. *ib.* Secus lex pure irritans. *ib.* Lex ipſo facto irritans obligant in conſcientia ad omnia, quæ per ſe ex irritatione ſequuntur. *ibid.*

Lex pœnalis, & oneroſa ſtricte eſt interpretanda. I. 128.

Lex pure pœnalis datur. I. 140. Quæ pœnalis, quæ mixta. *ib.* Pure pœnalis quomodo dignoſcitur. *ib.* Quando obligat ad pœnam ante Judicis ſententiam. I. 141.

Lex poſitiva quid, & quotuplex. I. 94.

Lex poſitiva ob paritatem rationis quid importat. I. 129.

Libellum repudii permiſit Deus. I. 92.

Liberalitas quid eſt. II. 53. Ejus officium. *ib.* Ei opponitur avaritia in defectu. *ib.* Prodigalitas per exceſſum. *ib.*

Libertas phyſica, libertas juris. I. 81.

Librorum hæreticorum lectio, ac retentio prohibita ſub excommunicatione, & in Bulla cœnæ. I. 266. Lectio libri Hæretici quibus licita. *ib.* Quid nomine libri prohibiti veniat. 267. In hujuſmodi lectione datur parvitas materiæ, etſi difficile deſignari poſſit. *ib.* Qui curat ut alius legat ut ipſe audiat, etſi ipſe non legat, peccat, & incurrit cenſuram. *ib.*

Libros prohibitos vendere, ac emere Bibliopolæ non licet. I. 267.

De Librorum prohibitione Eccleſiæ poteſtas, ac diſciplina refertur, quam circa eoſdem ſervavit, quum nondum ars typographica eſſet inventa. I. 268. *& ſeqq.* Et poſt inventam typographicam artem, ac poſt ortas Lutheri, ac Calvini hæreſes. 272.

Librorum reviſio ante impreſſionem a quo & quando originem habuit. I. 272. Librorum prohibitorum Indices, ſeu Catalogi initium unde cœperint. *ib.* Eorum progreſſus. 273. Ad eorum proſcriptionem quomodo procedi ſolet. *ib.*

In legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ conſtitutæ ſunt pœnæ. I. 287. Potiſſimum excommunicatio Bullæ Cœnæ in legentes, ac retinentes libros Lutheri, Calvini, alio-

rumque Hæreſiarcharum. 288. Item in eorum librorum defenſores. 289.
Libri hæreticorum non tractantes de Religione, ſi ab Epiſcopo, vel Inquiſitore ſint examinati, ac approbati permittuntur. I. 289.
Libri Ethnicorum, Judæorum, & Mahumetanorum in Bulla Cœnæ non prohibentur. I. 290. Libri de Aſtrologia judiciaria per Sixtum V. ſub excommunicatione Pontifici reſervata fuerunt proſcripti. I. 289. & ſeq.
In prohibitione libri etiam manuſcripta prohibita cenſentur. I. 290.
Libri Catholici in uno idiomate prohibiti, ſunt & in alio prohibiti. I. 291. & ſeq. Facultas legendi libros prohibitos a quo conceditur, ib. Decreta, quibus Romæ prohibentur libri obligant omnes omnino fideles. ibid.
Librum famam proximi lædentem, & crimina vera, ſed occulta pandeatem nec legere, nec audire licet jure naturali. II. 287. Quid de auditis, lectis, & relatis abſque obſervatione. ibid.
Librorum hæreticorum lectio, &c.
Licentia Superiorum in Religioſos. Vide *Religioſus*.
Locatio quid eſt. II. 413. Circa locationem Operariorum, & famulorum quæ obſervanda. II. 416.
Locator ad quid tenetur. II. 413. & ſeq.
Lucrum omne ex mutuo præciſe ratione mutui uſurarium eſt, & ab omni jure improbatur. II. 368. & ſeq. Calvini, Molinæi, Salmaſii, aliorumque hac in re opinio, ac diſtinctio hominum in tres gradus. 369. Refellitur iſtorum aſſertio. ibid. & ſeq. Refellitur pariter Judæorum inter Chriſtianos degentium doctrina hac ſuper re, & Sacræ Scripturæ textus explicantur. ib.
Lucrum ceſſans quid eſt. II. 376. Quid in ejus compenſationem exigi poteſt. ib. Cætera Vide *Auctarium*.
Ludus quid eſt. II. 432. Ut ſit licitus quæ requiruntur. ibid. & ſeq.
Ludus ſumptus pro contractu. II. 432. Ejus conditiones. 433. Quibus in caſibus committitur culpa gravis in ludo. II. 434.
Ludus Alearum, & Taxillorum eſt Clericis prohibitus. II. 82.
In vetito, ſeu alea aliquid quis lucrans quando tenetur reſtituere lucrum, & qui perdit ſolvere. II. 434.
Ludi prohibiti qui ſunt. II. 433.
Luſor quando tenetur ad reſtitutionem ante omnem ſententiam. II. 434.
Luxus Clericis prohibitus. II. 63.
Luxuria quid eſt, & quotuplex. I. 214. & ſeq. Eſt mortale peccatum, ib. Ejus ſpecies. ib. & pag. 219. Sunt peccata, quæ omnia inter ſe ſpecie differunt. ib. & ſeq.
Luxuriæ peccatum Confeſſarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis ſacrilegii. I. 218. & ſeq.
Luxuriæ peccata non conſummata quæ ſunt. I. 225.
Luxuriæ filiæ, Luxuriæ remedia. I. 232.

Ma-

M

MAgia quid eſt. I. 331. Alia naturalis, alia ſuperſtitioſa. *ib.* Eſt ſemper de ſe mortale, a quo ſola ignorantia invincibiliter excuſat.
Magi, Malefici, Divinatores non ſunt abſolvendi niſi omne pactum, & commercium cum Dæmone abjurent, & diſſolvant, aliaque magicæ artis deſtruant. I. 424.
Magiſtri, & Pædagogi vices Parentum in diſcipulos gerunt quoad ea, quæ ad ſtudia, & bonos mores ſpectant. II. 133. In quibus graviter peccant, & quæ eorum obligationes. *ib.*
Magnanimitas quid eſt. II. 28. Ei per exceſſum quæ opponuntur, quæ per defectum. *ib.*
Magnificentia quid eſt. II. 29. differt a liberalitate. *ib.*
Maledicere Creaturis irrationabilibus prout homini ſunt utiles, eſt æquivalenter maledicere homini; prout ſunt Creaturæ Dei eſt blaſphemia, & illis maledicere ſecundum ſe conſideratis, eſt otioſum, vanum, ac illicitum. I. 342.
Maledictio gravis effuſa in non ſubditum præſentem non ſolum Charitati, ſed etiam juſtitiæ repugnat. *ib.*
Maledictionem gravem proferre ex animo ut malum grave eveniat, mortale eſt. I. 341. Idem dicendum de ſibi, vel aliis ex ira grave malum imprecante. *ib.*
Maleficium quid, & quotuplex eſt. II. 433. quomodo tolli poteſt. *ibid. & ſeq.*
Malefici. Vide *Magi*.
Malitiæ actus, quid. I. 103. Quæ malitia requiritur ad peccatum mortale. 172.
Malitia moralis actus voluntatis, alia materialis, alia formalis. I. 192.
Malum proximo nunquam licet optare, vel imprecari. I. 340. licet tamen affectu inefficaci malum temporale deſiderare, ac de illo gaudere ob ejus bonum ſpirituale. *ibid.* Et ſic pariter licet optare mortem juſte obventuram Hæreſiarchæ, vel Malefactori Reipublicæ noxio. 341. Item optare malefactori pœnam meritam per Judicem infligendam. *ib.*
Mancipia. Vide *Servi*.
Mandans quis dicitur, & quando tenetur ad reſtitutionem. II. 217. *& ſeq.*
Mandantis, & Mandatarii obligationes. II. *& ſeq.*
Mandatum quid eſt. II. 392.
Manſuetudo quid eſt. II. 33. per defectum ipſi opponitur nimia diſſimulatio, per exceſſum iracundia. *ib.*
Manuſcripta in librorum prohibitione etiam ipſa prohibita cenſentur.
Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere Uxori, ſi ejus dotem, aliaque ejus bona diſſipet, vel bona communia in notabili quantitate Uxore invita prodige donet, vel in malos uſus impendat. II. 316.
Mater primo triennio alere debet liberos, inde Pater. II. 121. *& ſeq.* & 267.
Matrimonium contrahens poſt votum Caſtitatis, vel Religionis ſine diſpenſatione peccat graviter, & ſemper tenetur abſtinere a petitione debiti, & poſt mortem Conjugis

Dominium in Servos, ſeu mancipia quatuor modis acquiritur. II. 165.

Dominium Animalium quomodo acquiritur. II. 167. *& ſeqq.*

Dominii acquirendi ſpeciales modi. II. 160.

Dominii qui ſunt capaces. II. 171.

Donatio quid, quotuplex eſt. II. 356. Ut valeat quid requiritur. 357. a quo valide fieri poteſt; & a quo non. 357. *& ſeqq.* Quæ Donationes ſunt jure civili invalidæ. 358.

Donatio excedens quinquaginta libras in Gallia non valet ex Edicto Henrici II. niſi Authoritate publica inſinuata ſit. II. 358.

Donationis nomine venit remiſſio debiti liquidi. II. 358.

Donatio omnium bonorum tam futurorum, quam præſentium inter vivos invalida eſt. II. 358. ſecus mortis cauſa. 359.

Donationes Conjugum inter ſe jure communi non ſunt validæ ſaltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari poſſunt exceptis quibuſdam caſibus. II. 358.

Donatio Patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digeſti erat nulla, jure Codicis eſt tantum revocabilis exceptis aonnullis caſibus. II. 358. *& ſeq.* In allatis, & ſimilibus caſibus ſpectandæ, & ſervandæ ſunt leges, ac conſuetudines ſpeciales locorum, quæ ſæpe a jure communi Cæſareo diſcrepant. 359.

Donatio facta mortis cauſa in tribus caſibus revocatur. II. 359. Inter vivos quatuor ob cauſas. II. 359. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari niſi ob duas cauſas. 360.

Donans ob certum finem ſi non intendat ad illum obligare, valida eſt donatio, etſi finis non ſequatur. II. 359. *& ſeq.* Secus ſi donator intendat obligare Donatarium ad certum finem. *ib.*

Dolus, vel error circa Cauſam finalem irritat donationem, & promiſſionem gratuitam. II. 360. Qui hac de cauſa tenentur ad reſtitutionem. *ibid.*

Dubium quid eſt, & quotuplex. I. 65. negativum num ſit proprie dubium. 66. Dubium differt ab opinione. *ibid.* Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris. *ibid.*

In Dubio agere, vel omittere aliquid eſt peccatum ejuſdem ſpeciei, & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, etſi ſecundum ſe ſit licitum. I. 66. *& ſeq.* In Dubiis Conſcientia quomodo formanda. 67. *& ſeq.*

Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia ſunt in meliorem partem interpretanda. II. 277.

Dubitatio. Vide *Judicium*, *Suſpicio*.

Dubitans num ſolverit debitum tenetur adhuc illud integre ſolvere, ſi certo ſcire nequeat ſe ſolviſſe. II. 327.

Duces Belli quando contra juſtitiam graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur. II. 258.

Duellum quid, & quando licitum. II. 259.

Duellum quod ſit authoritate privata ſemper eſt mortale, & intrinſece malum, nec unquam licet illud offerre, vel acceptare. *ibid.* Duelli pœnæ quæ ſunt. II. 261.

E

EBrietas quid. I. 212. Eſt mortalis culpa. *ibid.* Ebrietas non conſiſtit tantum in exceſſu vini voluptatis cauſa. 213. Ebrietas ut ſit mortalis ſufficit, quod ſit voluntaria indirecte, vel interpretative. *ib.* ita eſt grave peccatum, ut in quibuſdam ſit gravius. *ib.* Ebrietas perfecta unde cognoſcitur. *ib.* mala, & pec-

peccata in ebrietate commiſſa imputantur ad culpam ſi ſint præviſa. *ib. & ſeq.* Ad evitandam mortem ab altero intentatam non licet ſe inebriare. 212.

Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, & internos neceſſarios. I. 98. non vero mere internos, eoſque ipſo facto punire. 100.

Effectus malus, vel noxius Proximo ex peccato ſequutus imputatur peccanti, ac dat novam malitiam peccato, ſi effectus fuerit præviſus, vel prævideri potuerit. I. 170.

Electio quid eſt. II. 11. triplici modo fieri poteſt. *ib.* ut valeat quæ requiruntur. 12.

Eleemoſyna quid. I. 321. ejus magis vulgata opera quæ, & quot ſunt. *ib.* Extat præceptum naturale, ac poſitivum dandi eleemoſynam. 326. Hujuſmodi præceptum extenditur ad quælibet opera. 327.

Gravis ineſt obligatio faciendi Eleemoſynam de ſuperfluis vitæ, & ſtatui, etiam in communi pauperum neceſſitate. I. 329. *& ſeq.*

Quanta Eleemoſyna eſt danda. I. 330.

Eleemoſynæ præcepto, num, & quando ſatisfit, per mutuum, venditionem, & alium contractum onerosum. I. 331.

Eleemoſyna ex ſolis bonis propriis, & liberis eſt facienda. I. 332.

Emphyteuſis, quid. II. 420. differt a locatione. *ib.*

Emphyteuta ad quid tenetur. II. 421.

Emptio quid eſt. II. 393. Emptio, & venditio realiter non eſt niſi unus contractus. *ib.* Utriuſque contractus juſtitia in æquali valore mercis, & pretii conſiſtit. *ib. & ſeq.*

Emptio agri pretio communi num liceat ſcienti ibi latere Theſaurum. II. 401. quid de venis metallicis, & aliis mineralibus. *ibid.*

Inducens alium ad emendum majori pretio, quam alias emiſſet, & ſi non excedente ſummum, peccat, & tenetur ad reſtitutionem. II. 396. *& ſeq.*

Ob quas cauſas licet minoris emere res, quam alioqui valent. II. 397.

Emere cenſus, Credita, chirographa minoris, quam contineant, num, & quando licet. II. 402.

Emptoris Obligationes. II. 412.

Cætera de emptione. Vide *Venditio*, *Vendens*.

Epikia quid. I. 128. Quando ea uti licet. 130.

Epiſcopi neque in Synodis poſſunt derogare privilegiis Regularibus a Sede Apoſtolica conceſſis. I. 121. poſſent tamen plura decernere, quibus Regulares obligantur. *ib.* Imo & eos punire ſi contra Decretalem Innocenti III. delinquant. *ib. & ſeq.*

Epiſcopi aliique Prælati Papa inferiores non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi, & legibus Papæ. I. 132. Habent tamen delegatam in quibuſdam Caſibus. *ibid.*

Epiſcopi de jure divino reſidere teneantur, & ad quid aliud teneantur. II. 81.

Epiſcopus, & Archiepiſcopus non habent poteſtatem diſpenſandi in legibus Concilii Provincialis, aut Nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii, vel Papæ. I. 132. *& ſeq.* Secus de Synodo Diœceſana. *ib.*

Epiſcopus juſta cauſa deficiente invalide diſpenſat in lege jejunii, abſtinentiæ, &c. II. 48.

Epiſcopus ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæreſim occultam, num abſolvere poſſit. I. 265.

Æquivocatio, quid, & quotuplex eſt. II. 35. Æquivocatione indeter-

determinabili exterius nunquam uti licet, neque determinabili. 57. Quid in caſu, ubi adſit obligatio, vel gravis cauſa occultandi veritatem. *ib.*
Error quid. II. 341. Poteſt eſſe circa ſubſtantiam rei, & circa accidens, ſeu accidentalem qualitatem rei. *ibid.* Item antecedens, vel concomitans. 342.
Error quilibet, circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum, ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. II. 342. Si error ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui non irritat contractum. *ib.* Error circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expreſſe, vel implicite non vult contrahere, niſi objectum ſit tali qualitate affectum. II. 343.
Error quoties circa qualitatem dantem cauſam contractui provenit a parte contrahente, contractus etſi validus poteſt reſcindi pro voluntate decepti ſi ſit ſolubilis. II. 343.
Error vincibilis quando a peccato excuſat. I. 63.
Eutrapelia quid eſt, II. 36. contra illam peccatur per exceſſum. *ibid.*
Evagatio mentis in oratione, aliiſque Spiritualibus exercitiis quando eſt culpa gravis. I. 238.
Excommunicatio major ipſo facto lata eſt prima pœna contra hæreticos. I. 265.
Exempti a juriſdictione legiſlatoris non tenentur ejus legibus. I. 320.

F

FAllacia, ſive dolus quid eſt. I. 209.
Fama quid eſt. II. 279. Differt ab honore. *ibidem*. Graviter, vel leviter læditur pro gravitate, vel levitate materiæ. 281. *& ſeq.* Quomodo eſt reſtituenda. 294. *& ſeqq.* A famæ reſtitutione, quæ excuſant. 298. *& ſeqq.* Compenſatio in famæ reſtitutione, num, & quomodo facienda. *ibid. & ſeq.*
Famuli, aliique Subditi extra neceſſitatem extremam nequeunt Eleemoſynas facere ex rebus Dominorum abſque eorum expreſſo conſenſu. I. 332.
Famuli ad quid erga Dominos ſuos tenentur. II. 130.
Fœminis Domos Religioſorum ingredi non licet niſi in quibuſdam Caſibus. II. 106. Quid hac ſuper re conſtituit Benedictus XIV. II. 107.
Fera læſa, vel laqueo capta, cujus eſt. II. 168.
Feſtis diebus, quæ prohibentur. I. 367. *& ſeq.* Eorum violatio quæ, & quando eſt gravis, vel levis culpa. 369. Choreæ, ſaltationes, aliique Theatrici ludi, quando diebus feſtis ſunt mortale. 371. Violatio præcepti de feſtis obſervandis, quale peccatum, & quomodo in confeſſione circumſtantiæ ſunt exprimendæ. 374. *& ſeqq.* Quæ opera diebus feſtis exerceri poſſunt. 375.
Fœtus humanus. II. 248. Per ſe ſemper mortale eſt directe impedire ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel ipſum fœtum ejicere. *ibid. & ſeq.* Animato fœtui abortum procurans vere, & proprie homicidium committit. 249. Non licet præbere Matri, nec ipſi ſumere remedium ex

vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus, ſive animati, ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit Matrem ſervandam eſſe illo adhibito. 249. Matri ratione fœtus, quid licet ſumere, vel præbere, & quid non liceat. *ibid.* Quid ſi proles ſit animata, vel dubitetur. 250.

Feudum quid eſt. II. 420. differt ab Emphyteuſi. 421.

Feudatarius ad quid tenetur. II. 421.

Fideicommiſſum quid eſt. II. 461. Aliud eſt univerſale, aliud particulare. *ibidem*. Quid de fideicommiſſo facto in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres, vel Legatarius inſtitui. *ibid.*

Fidejuſſio quid eſt. II. 429. Quæ circa ipſam obſervanda. *ibid. & ſeq.* pro fidejuſſione poſſe exigi pretium a debitore affirmant multi. 430.

Fidelitas quid eſt. I. 239.

Fides quid eſt. I. 239. Ejus diviſio, ac objectum. *ib.*

Fidei actus neceſſarius neceſſitate medii qualis, & quando requiritur. II. 240. Fides explicita Incarnationis, Paſſionis, Mortis, ac Reſurrectionis Chriſti Salvatoris ab Evangelii promulgatione omnibus adultis neceſſaria eſt neceſſitate medii. 241. *& ſeq.* Item Fides explicita SS. Trinitatis. *ibidem*. Fidei ſpeciale præceptum de rebus explicite credendis. *ibid.* & quæ explicite credenda. 241. *& ſeq.* quæ addiſcere tenentur Pueri. 242.

Fidei divinæ præceptum aliud affirmativum, aliud negativum. I. 247. Fidei præceptum quando per ſe obligat ad fidei actum eliciendum. *ibid.* Quando per accidens. 248. Formula actus fidei. *ibid.* Extat præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore. 248. *& ſeq.* Quando obliget. 249. *& ſeq.* contra fidem, & Religionem ubi fieri poteſt quiſque tenetur impedire peccata. 250. Item veritates practicas, ac ſpeculativas a Chriſto traditas facto, & dicto profiteri, & tueri. *ibid.* Fidem nunquam licet negare ne exterius quidem ad mortem vitandam, & dura ſupplicia. I. 250. 251. Nec falſam Religionem verbis, vel factis ſimulare. *ibidem & ſeq.* Fidem veram non licet occultare, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. 252. Num aliquando occultare liceat. *ibidem*. Fidei publica confeſſio quibus in caſibus illicita ſit. 253. Fidem facto negare quando dicitur. 254. *& ſeq.* Referuntur hac ſuper re plures caſus ad Miſſionariorum uſus circa Cæremonias, obſequia, contumelias, aliaque. *ibid. & ſeqq.* Peccata fidei oppoſita. 258. *& ſeq.* Diſputare de fide quid importat. 260.

Filiam in adulterio deprehenſam occidere non licet. II. 245. & 246.

Filii erga Parentes ad quid tenentur. II. 125.

Filii extra neceſſitatem extremam nequeunt ex bonis Parentum Eleemoſynas facere abſque expreſſo eorum conſenſu. I. 233.

Filius cupiens ingredi Religionem, tenetur in Sæculo remanere, ut Parentum neceſſitati ſubveniat. II. 127. Quid ſi Parentes in tali non ſint neceſſitate ut multum filio indigeant. 128. Num profeſſione emiſſa egredi teneatur ut Parentibus ſuccurrat. *ibidem*.

Filiusfamilias qui dicitur. II. 171. ejus bona quadruplicia ſunt. *ib.* In quæ bona habet plenum dominium, 172.

Filiusfamilias quoad res mutuatas. Vide *Mutuum*.

Formido alia logica, alia moralis. I. 85.

Fornicatio ſimplex quid eſt. I. 215. aliæ Fornicationis ſpecies. *ib.*
Fortitudo quid eſt. II. 27. Fortitudinis actus. 28. Vitia Fortitudini oppoſita. *ibid.* Virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita. *ib.*
Frigidis in Matrimonio conjunctis triennium conceditur ad dignoſcendam impotentiam. I. 75.
Fructus alii mere naturales, alii mere induſtriales, alii mixti. II. 193. Alii civiles. *ib.*
Fur ad quid tenetur. II. 194.
Fur non acquirit dominium rei furtivæ ſi ea diſcerni poſſit a rebus propriis. II. 310. Quid ubi mixtio bona, vel mala fide ſit facta. *ib. & ſeq.*
Qui rem furtivam emit mala fide ſciens, vel dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis ſi non habeat, nec poſſit recuperare. II. 318.
Qui rem furtivam emit bona fide neſciens, nec dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere Domino eam non reperienti. II. 319. Emptor bonæ fidei rei furtivæ, eamque conſumens, vel revendens ad quid tenetur. *ib. & ſeq.*
Furtum tripliciter ſumitur. II. 303. Furti diviſio. 304. Ex genere ſuo Furtum peccatum mortale eſt. 305. Furtum rei levis per accidens mortale eſſe poteſt. *ibid.* Quantitas requiſita, ut ſit mortale. 306. *& ſeq.* Quando, & quomodo per minuta furta peccatur mortaliter. *ib. & ſeq.*
Ubi plures uni per levia furta grave inferunt damnum, quomodo ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem. II. 309.

G

Gemmæ. Vide *Lapidicinæ*, *Lapilli*.
Gratiani verba ad *Can.* 3. *diſt.* 4. *Leges inſtituuntur &c.* cujus ſint, & quid ſignificant. I. 112.
Gratitudo quid eſt. II. 54. Quæ ſunt ejus officia. *ib.* Gratitudini opponitur ingratitudo. *ib.*
Gravitas peccati quid, & unde petatur. I. 168.
Gula quid eſt. I. 210. opponitur abſtinentiæ, & ſobrietati. *ibid.* Gulæ peccatum quot modis committitur. *ib.* In multis caſibus mortale eſt. *ib.* Gulæ remedia, quæ, quot ſunt. 211. Gulæ filiæ. I. 214.
Gulielmus Pariſienſis docuit hominem ſtatim ac peccavit, teneri ad Confeſſionem. I. 84.

H

Hæredes Uſurarii tenentur reſtituere pro culpa ipſius Uſurarii, ubi ipſe Uſurarius non reſtituerit. II. 386.
Hæres, qui bona fide aliquid ab Auctore malæ fidei accepit, poteſt præſcribere. II. 178. *& ſeq.*
Hæreſiarchæ nomine qui veniunt. I. 287. *& ſeq.*
Hæreſis quid eſt. I. 262. quæ ad hæreſim requiruntur ex parte intellectus, quæ ex parte voluntatis, quæ ex parte ſubjecti. 263. Hæreſis eſt unum ex graviſſimis peccatis. 264.

Hæ-

Hæreticus formaliter quis dicitur. I. 263.
Hæreticus ut quis dicatur quid ſufficit. 263.
Hæretici omnes ſunt etiam Schiſmatici. I. 343.
Hæreticorum Cœnam ſumere, ipſorum cæremoniis, & precibus communicare, eorum Concionibus, ac Conventibus intereſſe, aliaque ſimilia quando Catholicis non licet. I. 251. & 297. Contra Hæreticos præter alias pœnas latas potiſſima eſt excommunicatio major ipſo facto lata. 255. *& ſeq.*
Homicidium quid eſt. II. 244. Homicidium caſuale quandonam eſt peccatum, & obligat ad reſtitutionem. 257.
Homicida moriens antequam reſtituat, Hæredes ex ejus bonis tenentur reſtituere quantum ipſe tenebatur. II. 263. *& ſeq.*
Homines multa poſſunt præcipere, vetare, ac irritare, quæ nec lege naturali, nec poſitiva divina præcepta, vel vetita, ſive irrita ſunt. I. 96.
Homines peccatores Reipublicæ noxios licet occidere authoritate publica. II. 245. non vero privata authoritate propter eorum ſcelera, imo nec verberare. *ib.*
Homo jure naturæ non habet dominium in alterum hominem. II. 265. nec dominium vitæ ſuæ. 266. Eſt tamen vere Dominus ſuæ famæ, & honoris. *ib.*
Honor per contumeliam læſus reſtitui debet. II. 296. *& ſeq.* Cætera vide *Fama*.
Horæ Canonicæ quid importent. I. 368. qui ad eas obligantur. *ibid.* Eas omittens omnes, vel ex parte quando peccat. 359. & ad quid tenetur. *ib.* In confeſſione numerus horarum omiſſarum eſt exprimendus. *ib.* Ad debitam earum recitationem quæ requiruntur. *ib. & ſeq.* Earum ordinem invertere quando eſt veniale, quando mortale. 361. Ab earum lectione, quæ excuſant. 366.
Humilitas quid eſt. II. 28. ejus præcipui actus. *ib.*
Hypocriſis quid. I. 208. Semper eſt peccatum mortale, vel veniale. *ib.* Quando eſt mortale. *ib.*
Hypotheca quid eſt. II. 430. Differt a pignore. *ib.* Alia conventionalis, alia tacita. *ibid.* Obligationes dantis, & accipientis hypothecam. *ib. & ſeq.*

I

JActantia quid eſt. I. 207. quando eſt culpa gravis. *ib.*
Idololatria, quid, & quotuplex. I. 417.
Jejunium ubi, & quando obliget. II. 37.
Jejunium Eccleſiaſticum tria requirit. II. 37. Ejus præceptum per ſe obligat ſub mortali. *ib.*
Jejunium quando frangitur per aliquam comeſtionem, vel ſumptionem vini, juſculi &c. extra conſuetam refectionem, vel cœnulam. II. 41. *& ſeq.*
Ad jejunium poſt xxi. annum completum omnes Catholici tenentur. II. 45. A lege jejunii qui excuſantur. *ibid. & ſeqq.* Quid de ſenibus poſt annos lxx. *ib.* A carnis abſtinentia quis liberatur. 47. Non liberatur abſtinentia ab altera refectione. 39. *& ſeq.*
Cœnulæ, ſeu Collatiunculæ uſus, ejuſque quantitas, ac tempus. II. 39.
Jejunii die num toties quis peccet quoties ſumit refectionem ite-

ratam. II. 42. Orientalis Eccleſiæ diſciplina circa jejunium. 48. *& ſeq.*

S. Ignatius præſcripſit in ſuis regulis ſequi in quavis facultate ſecuriorem, & magis approbatam doctrinam. I. 78.

Ignorantia quid, & quotuplex. I. 186. Ignorantia vincibilis de rebus ſcitu neceſſariis eſt ſecundum ſe peccatum imputabile. *ib. & ſeq.*

Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. I. 190. Ubi vero negligentia diſcendi gravis eſt, numquam ea minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale. *ib.*

Ignorantia affectata auget malitiam peccati. I. 190. Et non excuſat a gravi pœna: *ibid. & ſeq.*

Ignorantia invincibilis excuſat a peccato, ſicut & impotentia phyſica. I. 159. *& ſeq.*

Ignorantia invincibilis cujuſvis legis etiam naturalis excuſat a peccato formali, ſeu imputabili. I. 171. *& ſeq.*

Ignorantia invincibilis naturalis non datur neque circa prima principia morum, neque circa principia nota, vel quæ facile ex per ſe notis colliguntur. I. 192. *& ſeq.* Datur tamen in aliquibus circa quædam particularia præcepta juris naturalis, valde abſtruſa, & remota a principiis. *ib.*

Ignorantia vincibilis legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune. I. 144. Ignorantia invincibilis ſolius pœnæ non excuſat a pœna, quæ ſaltem non ſit cenſura. I. 142.

Ignorantia excuſans a culpa, excuſat & a pœna. I. 142. Sicut & ab irregularitate ex delicto. 143. non vero ab irregularitate ex defectu. *ib.* Ignorantia excuſans a culpa mortali, excuſat a pœna gravi legis, & viceverſa. *ib.*

Imperator non poteſt ferre leges pro Regionibus, quarum non eſt Dominus aliquo titulo. I. 96.

Inadvertentia, inconſideratio, & oblivio differunt inter ſe. I. 193. Eodem modo ſe habent ad peccatum, quo ipſa ignorantia habitualis. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio invincibilis, quæ potuit, & debuit vitari, eſt peccatum. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio culpabilis poteſt eſſe voluntaria, & in ſe ipſo, & in alio. *ib.*

Inceſtus, ejuſque diviſio, ac major, vel minor gravitas. I. 217. *& ſeq.*

Indi ex conceſſione Pauli III. in quibuſdam tantum feſtis diebus tenentur abſtinere a ſervilibus. I. 552.

Indignatio quid eſt. I. 235.

Indignus qui dicitur. II. 10.

Indignum, ſeu ineptum eligere ad officia Sæcularia ſemper eſt mortale contra charitatem, & juſtitiam. II. 10.

Infamia a ſe injuſte illata num tollenda, & compenſanda. II. 293. Quid de infamatore. 293.

Infamare ſe ipſum quomodo, & quando licet. II. 294.

Infans quis dicitur. II. 348.

Infantes legibus humanis præceptivis non ſubjiciuntur. I. 119.

Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in lege ſuperioris, niſi ex ejus conceſſione. I. 132.

Inferiores non poſſunt abrogare leges Superiorum ſine eorum conceſſione. I. 132.

Inferiores Superioribus non obedientes in re gravi ad eorum munus pertinente graviter peccant. I. 129.

Infideles tenentur omnibus præceptis Evangelicis, non vero legi-

bus Eccleſiaſticis. I. 120. quando, & quomodo cogi poſſunt ad fidem ſuſcipiendam. I. 260. Quando cum ipſis communicare licet. *ib.* & quando diſputare, & quibus licet. *ib.*
Ingratitudo quid eſt. II. 54.
Injuria quid eſt. I. 236. Quomodo fit, & num ſine violentia fieri poſſit. *ib.*
Injuriæ circa bona fortunæ quid complectantur. II. 292.
Inimicos ex charitate diligere tenemur. I. 316. *& ſeq.* Et quo ordine erga ipſos. 317. veniam petentibus eſt danda. 318. Eiſque in neceſſitate ſpirituali, & corporali opitulari tenemur. 319. Ipſis tamen ſatisfactionem debitam honoris, famæ, pecuniæ, &c. non tenemur remittere. *ib.*
Innocentem occidere directe nunquam licet. II. 244. Licet tamen Civitati cogere Innocentem ad adeundum Tyrannum. *ib.*
Inobedientia quid eſt. I. 207. Specialis ſemper eſt culpa gravis, *ibid.*
Inquietudo cordis quid eſt. I. 209.
Inquiſitio alia generalis, alia ſpecialis, alia mixta. II. 139.
Inquiſitores contra juſtitiam, & conſcientiam procedentes in cauſa fidei excommunicantur. I. 97.
Intellectus ut prudenter ſe gerat in dubiis quid agere debet. I. 67.
Intentio expreſſa ad obligandum in conſcientia non requiritur, I. 103.
Intentio obligans ſub mortali, quando dignoſcitur. I. 104.
Intentio ſatisfaciendi præcepto quid eſt. I. 364.
Intentio audiendi Sacrum. I. 378.
Interpretatio legis quid, & quotuplex. I. 128.
Inventio, ſeu præſumptio novitatum quid. I. 208. Quando eſt culpa gravis. *ib.*
Invidia quid. I. 136. Ex ſuo genere eſt gravis culpa. *ib.* Invidiæ filiæ. *ib.*
Invidiæ remedia. I. 237.
Ira quid, & quotuplex. I. 235. ejus filiæ. *ibid.* Ejus remedia. *ibid.*
Irreligioſitas quid eſt. I. 424.
Irritatio actus quæ dicitur. I. 144.
Judex ut recte judicet ad quid tenetur. II. 134. Quid agere debet ubi jus non eſt clarum. 135. quid ſi opiniones ſint æque probabiles. *ib.*
Judex num capite damnare poteſt quem certo novit innocentem, ſi per teſtes legitime probetur reus. II. 137. Quid in hujuſmodi caſu agere debet. *ib.* Quid in caſu mutilationis. *ib.* Quid in cauſis civilibus, & poenis pecuniariis. 138. Condemnans reum ex cognitione injuſte extorta peccat, & tenetur ad reſtitutionem. *ib.* Ipſi non licet quidquam accipere pro ferenda ſententia ſive juſta, ſive injuſta. *ib.* neque munera liberalia, ſponte, & ſine ullo onere oblata a partibus. 139. Quid de munuſculis levioribus ex urbanitate oblatis. *ib.* Quid ſervandum circa inquiſitionem. *ib. & ſeq.*
Judex ad quid tenetur circa poenæ impoſitionem. II. 141.
Poteſtas judicandi aliquem quatuor modis haberi poteſt. II. 135.
Judicium quid eſt. II. 274. *& ſeq.* Aliud leve, aliud grave. 275. Judicium temerarium de re gravi proximum infamante etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *ib.*

Judicia reflexa innixa dubiis, ac controverſis principiis dubium prudenter non reſolvunt. I. 80.

Juramentum quid eſt. I. 397. Ejus diviſio. 399. Differt ab abjuratione. 398. Ad juramentum duo requiruntur, intentio, & locutio. *ib.*

Juramentum ut licite fiat tres requiruntur conditiones. I. 400. quibus deficientibus an, & quando culpa mortalis eſt. 401.

Juramenta non ſunt modi loquendi, quibus Deum in teſtem non adducitur. I. 397. Idem dicendum de quibuſdam formulis. *ibid.*

In Juramento ſi veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit juranti, eſt perjurium, & ſemper mortale peccatum etiam in re levi aſſerta. I. 401.

Juramenti obligatio ad hæredes non tranſit, etſi ipſi ex juſtitia teneantur adimplere juramenta realia defuncti. I. 405.

A Juramentis quis poſſit diſpenſare. I. 408.

Juramentum quibus in caſibus non obliget. I. 406.

Juramentum de futuro ſine promiſſione obligat. I. 406.

Juramenti promiſſorii, & aſſertorii de futuro obligatio, quæ & quanta eſt. I. 403.

Juramentum injuſte extortum obligat. I. 409. Exterius factum ſine animo jurandi eſt ſemper intrinſece malum. 410. Factum etiam ſine animo jurandi etiam de veritate in contractibus, in judicio, in re quavis gravi ſemper eſt mortale contra Religionem. 411. Etſi factum ſine animo jurandi, ſit ſolum fictio juramentis, tamen eſt obligatio faciendi, quod juratur. *ibid.*

Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi quando eſt obligatorium. I. 411.

Privatæ perſonæ non licet exigere juramentum, ne quidem in judicio ab eo, qui prævidetur pejeraturus. I. 414. Licet tamen judici ad inſtantiam partis. *ib.*

Juramentum eſſe præciſe validum, & juramento firmare contractum quomodo differant. II. 233. *& ſeq.* Juramentum ſive firmet contractum, ſive non, eſt validum, & obligat quando poteſt ſervari ſine peccato, & damno alterius, 235. Vide *Contractus.*

Juramentum promiſſorium habet eaſdem conditiones, limitationes, & extenſiones expreſſas, ac tacitas, quas promiſſio, vel contractus, cui adjicitur. I. 404.

Juramentum promiſſorium, ſicut & votum factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum non poteſt ſine ejus conſenſu relaxari, nec commutari etiam in melius a Superiore. I. 406.

Juramenta Communitatis, Collegii, Capituli quomodo ſervanda. I. 406.

Jurans cum reſtrictione mentali peccat mortaliter. I. 411.

Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis. & officii tenetur obedire ſucceſſoribus in ea dignitate, ſeu officio. I. 406.

Jurare licet cum certis conditionibus. I. 400. imo aliquando adeſt obligatio. 401.

Jurare ſine neceſſitate, vel magna utilitate peccatum eſt ſaltem veniale. I. 402.

Jurandi conſuetudinem ſine neceſſitate quiſque ſub mortali vitare tenetur. I. 415. Idem de conſuetudine jurandi abſque advertentia an juretur nec ne. *ib.*

Jus Gentium quid eſt. I. 94.

Jus

Jus quid, & quotuplex. II. 116. *& ſeq.*

Juris realis ſpecies. I. 116.

Jus Patronatus quid, & quotuplex. II. 50. Quot modis acquiritur. *ib.*

Juſtitia quotupliciter ſumi poteſt. II. 162. Juſtitia ut virtus ſpecialis quid, & quotuplex. *ib. & ſeq.*

Juſtitiæ virtutes annexæ quæ ſunt. II. 53. *& ſeq.* Eſt contra juſtitiam non reſtituere quod falſo creditur non eſſe ſuum. 190.

K

KAlendarium quomodo obſervandum in ritibus, ac feſtis diebus colendis. I. 552. Vide *Miſſionarii*.

L

LÆſio alterius injuſte in bonis Spiritualibus naturalibus quando inducit reſtitutionem. II. 242. Quid in bonis Spiritualibus. *ib.* Læſor non tenetur pro impenſis funeris. 264. Vide *Homicidia*.

Lapidicinæ, Lapilli, Venæ metallicæ &c. cujus ſunt. II. 579. *& ſeq.*

Laudator. Vide *Palpo*.

Legatarii non univerſales non obligantur ad reſtitutionem, ſi relicta hæredibus ſufficiant ad ſolvenda omnia debita relicta portione hæredibus jure debita. II. 330.

Legatum quid eſt. II. 439. Solvi debet ſtatim poſt aditam hæreditatem. *ib.* tranſmittitur ad hæredes Legatarii. 440. Sub modo factum obligat ad modum illud obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel Legantis. *ib.* Si ad certam piam cauſam factum nequeat illi applicari, debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. *ibid.*

Legata pia contenta in teſtamento ad cauſas non pias facto, invalido defectu ſolemnitatis valida ſunt, & ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato. II. 440.

Legislator humanus quas leges ſtatuere poteſt, & quid præcipere. I. 97. *& ſeq.*

Legislator in materia gravi poteſt obligare ſolum ſub veniali. I. 205. *& ſeq.* non tamen in re levi ſub mortali. 206.

Legislator non obligatur legibus Prædeceſſorum, nec ſuis. I. 222. tenetur tamen ſervare leges a ſe, & a Prædeceſſoribus latas quando materia Principi, & Subditis convenit. *ib.* Legislator tenetur ſuas leges jure naturali ſervare etiam ſecluſo ſcandalo. 223. Legislator violans ſuam, vel Prædeceſſorum legem admittit peccatum ejuſdem ſpeciei, ac Subditi eam violantes. *ib.* Non incurrit tamen pœnas lege humana impoſitas. *ib.* Ubi vero habeat juſtam cauſam non ſervandi non tenetur ſervare. *ib.* Sed hæc intelligenda de Legislatore habente poteſtatem abſolutam ferendi leges. *ib.*

Legislatores Supremi poſſunt eogere Subditos ſub pœnis ad legem recipiendam. I. 713. Item Violatores punire non expectata Populi acceptatione. *ib.*

V 4 Leges

Leges Civiles x. annis præſcribuntur, Eccleſiaſticæ xl. etſi plurimi etiam decennio præſcribi volunt. I. 112.
Leges divinæ mere poſitivæ cum gravi nocumento non obligant. I. 107.
Leges Eccleſiaſticas quiſnam ferre poſſit. I. 95. qui civiles. *ib.* eas nemo ferre poteſt, niſi ſuis ſubditis. *ib.* Leges contrarias legibus ſui Superioris nemo ferre poteſt. 96.
Leges novæ Eccleſiæ, vel Romani Pontificis Conſtitutiones pro tota Eccleſia latæ quando obligent Orientales, etſi expreſſe non nominentur. I. 155.
Leges Pontificiæ ut obligent in Provinciis, num ſint in illis promulgandæ. I. 120.
Leges humanæ ut obligent non requirunt acceptationem, ſeu conſenſum majoris partis Communitatis. I. 111.
Legem humanam violans non ſolum peccat contra obedientiam, ſed etiam contra virtutem actus præcepti. I. 102.
Leges nonnullæ Religioſorum, ac Conſtitutiones obligant tantum ſub veniali in rebus gravibus. I. 105.
Ad Legis materiæ gravitatem quæ requiruntur. I. 106.
Legis promulgatio quid eſt. I. 109. differt a divulgatione. Quid ad ejus promulgationem requiratur. I. 109.
Legis finis duplex. I. 115.
Legis impletioni ponens voluntarie directe impedimentum peccat. I. 117.
Legis verba æquivoca, ſeu ambigua, ubi eorum ſignificatio ſpectanda. I. 128.
Legis abrogatio, derogatio, ceſſatio inter ſe differunt. I. 141.
Legem ſine juſta cauſa abrogans peccat. I. 141.
Legibus humanis omnes, & ſinguli adulti ſubjiciuntur, & non infantes. I. 119. quid de amentibus, ebriis, & delirantibus. *ib. & ſeq.*
Legum Correctio vitanda, ubi poteſt. I. 128.
Leges imperiales ut obligent Provincias, ſunt in illis ſingulis promulgandæ. I. 110. Non niſi poſt menſes duos a promulgatione facta obligant. *ib.* Idem de Legibus a Regibus, & Principibus imperatori ſubjectis. *ibid.*
Leges vero Regum, & Principum imperatori non ſubjectorum ut obligent non requirunt promulgationem in ſingulis Provinciis, neque duos menſes. I. 110.
Lex quid eſt. I. 86. quando obligat. 88. 89. Debet eſſe eſſentialiter utilis bono communi. 86. a quo ferri debet. *ib.* Debet eſſe promulgata. *ib.* differt a præcepto. 88. num lex omnis neceſſario obliget. *ib. & ſeq.*
Lex quotuplex eſt. I. 89. Lex æterna ſtricte, & late ſumpta quomodo a naturali differt. 89.
Lex ponit rem præceptam in ea virtute ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur. I. 100. *& ſeq.*
Lex fundata in præſumptione periculi ſemper obligat in conſcientia. I. 106. Secus fundata in præſumptione facti. *ib. & ſeq.* Ut obliget debet eſſe promulgata. 109. Lata & non promulgata non obligat. *ib.*
Lex quando afficit invincibiliter ignorantes. I. 110. *& ſeq.*
Lex generaliter, vel indefinite loquens comprehendit omnia ſignificata propria. I. 129.
Lex num poſſit licite, & valide abrogari. I. 138. tripliciter abrogatur. 139. Quandonam per ſe ipſam ceſſet. *ibid.*
Lex ut abrogetur in aliqua Provincia per deſuetudinem, vel con-

contrariam conſuetudinem quid requiritur. I. 148. *& ſeq.* In dubio num ſit abrogata obligat. 150.

Lex divina, lex æterna ſtricte, & late ſumpta. I. 89. quomodo a naturali differt. *ib.*

Lex naturalis quid eſt. *ib. & ſeq.*

Lex naturalis in re gravi ſub mortali obligat. I. 96. Lex naturalis eſt etiam Evangelica quoad materiam, ſeu rem præceptam, & vetitam. *ib.* Præcipit ut ſemper fiant actus honeſti, & boni. *ib.* Proprie mutari non poteſt, etſi poſſit improprie. I. 90. *& ſeq.* Lex naturalis quid prohibet, & quomodo præcipit. 91.

Lex humana quidquam ſtatuere nequit contra divinam. I. 93. Lex humana habet poteſtatem præcipiendi actus internos. 97. Ut obliget ſub mortali requiritur materia gravis. 104. Item intentio Superioris graviter obligandi, etſi non expreſſa. *ibidem.*

Lex humana num, & quando obligat cum gravi nocumento, ſeu damno. I. 107. *& ſeq.*

Lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo, & damno etiam vitæ. I. 108. & quando ad hoc obligat: *ibid.*

Lex humana in uno loco promulgata non ſtatim obligat ubique. I. 113.

Lex irritans, quæ eſt, & pure irritans. I. 120. Lex irritans ſimul, & prohibens obligat in conſcientia ad vitandum actum. *ib.* Secus lex pure irritans. *ib.* Lex ipſo facto irritans obligant in conſcientia ad omnia, quæ per ſe ex irritatione ſequuntur. *ibid.*

Lex pœnalis, & oneroſa ſtricte eſt interpretanda. I. 128.

Lex pure pœnalis datur. I. 140. Quæ pœnalis, quæ mixta. *ib.* Pure pœnalis quomodo dignoſcitur. *ib.* Quando obligat ad pœnam ante Judicis ſententiam. I. 141.

Lex poſitiva quid, & quotuplex. I. 94.

Lex poſitiva ob paritatem rationis quid importat. I. 129.

Libellum repudii permiſit Deus. I. 92.

Liberalitas quid eſt. II. 54. Ejus officium. *ib.* Ei opponitur avaritia in defectu. *ib.* Prodigalitas per exceſſum. *ib.*

Libertas phyſica, libertas juris. I. 81.

Librorum hæreticorum lectio, ac retentio prohibita ſub excommunicatione, & in Bulla cœnæ. I. 266. Lectio libri Hæretici quibus licita. *ib.* Quid nomine libri prohibiti veniat. 267. In hujuſmodi lectione datur parvitas materiæ, etſi difficile deſignari poſſit. *ib.* Qui curat ut alius legat ut ipſe audiat, etſi ipſe non legat, peccat, & incurrit cenſuram. *ib.*

Libros prohibitos vendere, ac emere Bibliopolæ non licet. I. 267.

De Librorum prohibitione Eccleſiæ poteſtas, ac diſciplina refertur, quam circa eoſdem ſervavit, quum nondum ars typographica eſſet inventa. I. 268. *& ſeqq.* Et poſt inventam typographicam artem, ac poſt ortas Lutheri, ac Calvini hæreſes. 272.

Librorum reviſio ante impreſſionem a quo & quando originem habuit. I. 272. Librorum prohibitorum Indices, ſeu Catalogi initium unde cœperint. *ib.* Eorum progreſſus. 273. Ad eorum proſcriptionem quomodo procedi ſolet. *ib.*

In legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ conſtitutæ ſunt pœnæ. I. 287. Potiſſimum excommunicatio Bullæ Cœnæ in legentes, ac retinentes libros Lutheri, Calvini, alio-

rumque Hæreſiarcharum, 288. Item in eorum librorum defenſores. 289.
Libri hæreticorum non tractantes de Religione, ſi ab Epiſcopo, vel Inquiſitore ſint examinati, ac approbati permittuntur. I. 289.
Libri Ethnicorum, Judæorum, & Mahumetanorum in Bulla Cœnæ non prohibentur. I. 290. Libri de Aſtrologia judiciaria per Sixtum V. ſub excommunicatione Pontifici reſervata fuerunt proſcripti. I. 289. *& ſeq.*
In prohibitione libri etiam manuſcripta prohibita cenſentur. I. 290.
Libri Catholici in uno idiomate prohibiti, ſunt & in alio prohibiti. I. 291. *& ſeq.* Facultas legendi libros prohibitos a quo conceditur, *ib.* Decreta, quibus Romæ prohibentur libri obligant omnes omnino fideles. *ibid.*
Librum famam proximi lædentem, & crimina vera, ſed occulta pandentem nec legere, nec audire licet jure naturali. II. 287. Quid de auditis, lectis, & relatis abſque obſervatione. *ibid.*
Librorum hæreticorum lectio, &c.
Licentia Superiorum in Religioſos. Vide *Religioſus.*
Locatio quid eſt. II. 413. Circa locationem Operariorum, & famulorum quæ obſervanda. II. 416.
Locator ad quid tenetur. II. 413. *& ſeq.*
Lucrum omne ex mutuo præciſe ratione mutui uſurarium eſt, & ab omni jure improbatur. II. 368. *& ſeq.* Calvini, Molinæi, Salmaſii, aliorumque hac in re opinio, ac diſtinctio hominum in tres gradus. 369. Refellitur iſtorum aſſertio. *ibid. & ſeq.* Refellitur pariter Judæorum inter Chriſtianos degentium doctrina hac ſuper re., & Sacræ Scripturæ textus explicantur. *ib.*
Lucrum ceſſans quid eſt. II. 376. Quid in ejus compenſationem exigi poteſt. *ib.* Cætera Vide *Auctarium.*
Ludus quid eſt. II. 432. Ut ſit licitus quæ requiruntur. *ibid. & ſeq.*
Ludus ſumptus pro contractu. II. 432. Ejus conditiones. 433. Quibus in caſibus committitur culpa gravis in ludo. II. 434.
Ludus Alearum, & Taxillorum eſt Clericis prohibitus. II. 82.
In vetito, ſeu alea aliquid quis lucrans quando tenetur reſtituere lucrum, & qui perdit ſolvere. II. 434.
Ludi prohibiti qui ſunt. II. 433.
Luſor quando tenetur ad reſtitutionem ante omnem ſententiam. II. 434.
Luxus Clericis prohibitus. II. 63.
Luxuria quid eſt, & quotuplex. I. 214. *& ſeq.* Eſt mortale peccatum. *ib.* Ejus ſpecies. *ib. & pag.* 219. Sunt peccata, quæ omnia inter ſe ſpecie differunt. *ib. & ſeq.*
Luxuriæ peccatum Confeſſarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis ſacrilegii. I. 218. *& ſeq.*
Luxuriæ peccata non conſummata quæ ſunt. I. 225.
Luxuriæ filiæ, Luxuriæ remedia. I. 232.

Ma-

M

Magia quid eſt. I. 331. Alia naturalis, alia ſuperſtitioſa. *ib.* Eſt ſemper de ſe mortale, a quo ſola ignorantia invincibiliter excuſat.
Magi, Malefici, Divinatores non ſunt abſolvendi niſi omne pactum, & commercium cum Dæmone abjurent, & diſſolvant, aliaque magicæ artis deſtruant. I. 424.
Magiſtri, & Pædagogi vices Parentum in diſcipulos gerunt quoad ea, quæ ad ſtudia, & bonos mores ſpectant. II. 133. In quibus graviter peccant, & quæ eorum obligationes. *ib.*
Magnanimitas quid eſt. II. 28. Ei per exceſſum quæ opponuntur, quæ per defectum. *ib.*
Magnificentia quid eſt. II. 29. differt a liberalitate. *ib.*
Maledicere Creaturis irrationabilibus prout homini ſunt utiles, eſt æquivalenter maledicere homini; prout ſunt Creaturæ Dei eſt blaſphemia, & illis maledicere ſecundum ſe conſideratis, eſt otioſum, vanum, ac illicitum. I. 343.
Maledictio gravis effuſa in non ſubditum præſentem non ſolum Charitati, ſed etiam juſtitiæ repugnat. *ib.*
Maledictionem gravem proferre ex animo ut malum grave eveniat, mortale eſt. I. 341. Idem dicendum de ſibi, vel aliis ex ira grave malum imprecante. *ib.*
Maleficium quid, & quotuplex eſt. II. 423. quomodo tolli poteſt, *ibid. & ſeq.*
Malefici. Vide *Magi.*
Malitiæ actus, quid. I. 103. Quæ malitia requiritur ad peccatum mortale. 172.
Malitia moralis actus voluntatis, alia materialis, alia formalis. I. 192.
Malum proximo nunquam licet optare, vel imprecari. I. 340. licet tamen affectu inefficaci malum temporale deſiderare, ac de illo gaudere ob ejus bonum ſpirituale. *ibid.* Et ſic pariter licet optare mortem juſte obventuram Hæreſiarchæ, vel Malefactori Reipublicæ noxio. 341. Item optare malefactori pœnam meritam per Judicem infligendam. *ib.*
Mancipia. Vide *Servi.*
Mandans quis dicitur, & quando tenetur ad reſtitutionem. II. 217. *& ſeq.*
Mandantis, & Mandatarii obligationes. II. *& ſeq.*
Mandatum quid eſt. II. 392.
Manſuetudo quid eſt. II. 33. per defectum ipſi opponitur nimia diſſimulatio, per exceſſum iracundia. *ib.*
Manuſcripta in librorum prohibitione etiam ipſa prohibita cenſentur.
Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere Uxori, ſi ejus dotem, aliaque ejus bona diſſipet, vel bona communia in notabili quantitate Uxore invita prodige donet, vel in malos uſus impendat. II. 316.
Mater primo triennio alere debet liberos, inde Pater. II. 121. *& ſeq.* & 247.
Matrimonium contrahens poſt votum Caſtitatis, vel Religionis ſine diſpenſatione peccat graviter, & ſemper tenetur abſtinere a petitione debiti, & poſt mortem Conjugis

a fecundis nuptiis, ac juxta plures Religionem ingredi. II. 121.
Matutinum cum laudibus, quo tempore ex conſuetudine recitandum. I. 358. Num ante Miſſam. 361. A laudibus licite ſeparatur. 363. quin unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. *ibid.*
Medici ad quid tenentur. II. 159. In extrema, vel gravi neceſſitate Pauperum tenentur ſub mortali gratis mederi. 160. Aliæ eorum obligationes. *ibid.*
Medici, aliique dantes potiones ad procurandum abortum, ſive fœtus ſit animatus, ſive non, mortaliter peccant. II. 249. Idem dicendum de Mulieribus ſumentibus, & abortui occaſionem præbentibus. 250.
Mendacium eſt intrinſece malum. II. 54. Quando eſt gravis, quando levis culpa. 55.
Mercatorum obligationes. II. 160.
Metus unus levis, alter gravis. II. 344. ad metum gravem revocatur reverentialis. *ibidem*. Vide *contractus ex metu*.
Metus levis nunquam excuſat a peccato. II. 345. Gravis quibuſdam in caſibus. *ibidem*. metus gravis minuit culpam. *ibid.*
Milites ad quid tenentur ſub mortali. II. 158. *& ſeq.*
Militia Clericis eſt vetita. II. 61.
Minor circa Contractus. Vide *Pupillus*.
Miſericordia quid eſt. I. 325.
Miſſæ auditio, ejuſque præceptum quomodo adimplendum, I. 376. Quibus Miſſæ partibus, & quomodo adſtandum. *ib.* Intentio in audienda Miſſa. 378. Quæ excuſant ab auditione Miſſæ. 379. Die Natalis Domini non eſt præceptum audiendi tres Miſſas. *ibid.*
Miſſionarii in Miſſionibus quid inſinuare tenentur Fidelibus ab ipſis baptizatis. I. 151. 244. *& ſeqq.* Quid circa uſum Kalendarii. 252. Quid circa Controverſias de ritibus, obſequiis, aliiſque. 253. *& ſeq.* Debent Miſſionarii ſe abſtinere a publicis diſputationibus cum Hæreticis. 262.
Modeſtia quid, & quotuplex. II. 35.
Mollities quid eſt. I. 219.
Monachus Benedictinus ſine Prælati licentiæ ſe conferens ad curiam cum animo accuſandi Prælatum, excommunicationem incurrit. I. 99.
Monaſteria Monialium ingredi ſub excommunicatione vetitum eſt hominibus, & fœminis. II. 108.
Monetam falſam pro vera ignoranter tradens ad quid tenetur. II. 167. *& ſeq.*
Monopolium quid, & quotuplex. II. 410.
Monopolia authoritate privata facta ſunt prohibita lege humana, ac divina naturali. II. 411.
Monopolia quatuor modis fiunt, & quidem contra juſtitiam. II. 411.
Montes Pietatis a Concilio Lateranenſi V. approbati quomodo ab uſura immunes. II. 366.
Motivum grave nequit prudenter in judicando præferri motivo graviori, aut æque gravi in oppoſitum. I. 73. quomodo motivum dicitur grave. *ibid.* Motivum grave non ſemper eſt ſufficiens ad prudentem aſſenſum. *ibidem*. Suam gravitatem amittit in concurſu motivi æque gravis. *ibidem*. Motivum, quod

quod prudenter contemnitur perinde ſe habet , ac ſi non extaret . 74.

Motivum Contractus , duplex . II. 340. Vide *Contractus* .

Motus triplex eſt . I. 225.

Motus inordinati Concupiſcentiæ quando ſunt peccata mortalia , quando venialia . I. 194. & *ſeq.*

Motus indeliberati Concupiſcentiæ rationem , & voluntatem prævenientes licet graviter inordinati , non ſunt peccata imputabilia nullo accedente voluntatis conſenſu etiam interpretativo . Quod & de aliis motibus internis , pravis cogitationibus ex objecto malis eſt intelligendum . I. 195.

Mulieres ſe ornantes , ut placeant viris ſuis ex S. Thoma , quando peccant . II. 36.

Mutilare ſe ipſum non licet , niſi ad ſalutem corporis . II. 246.

Mutilator . Vide *Occiſor* , *Læſor* , *Homicida* .

Mutuator ad quid tenetur . II. 361. Ad quid Mutuatarius . 362. Res mutuata in qua ſpecie , & bonitate eſt reddenda . *ibid.*

Quando , & quomodo . *ibid.* Quando , & quomodo paciſci licet de reddenda re mutuata in eadem menſura , & quantitate , vel pecunia in eadem ſpecie phyſica . 363. Filiusfamilias etiam major ſub patria poteſtate conſtitutus mutuam accipiens ab alio pecuniam abſque Patris conſenſu ex communi non tenetur eam reſtituere in conſcientia ne quidem poſt mortem Patris , ſi eam in ludis , & ſimilibus conſumpſit , & non putabatur eſſe ſui juris . *ib.* Vide *Lucrum* .

Mutuum , ſeu mutuatio quid eſt . II. 361. Differt a commodato , locato , donatione , permutatione . *ib.*

Mutuum dare , qua lege , & quando licet . II. 374. Mutuo ſunt duo extrinſeci tituli , ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere , damnum emergens , & lucrum ceſſans . 376. Poſitis conditionibus in mutuo licita eſt pactio , ut mutuatarius ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit , aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ . 377. Nihil licet exigere a pauperibus ratione periculi ſortis orti ex eorum inopia . 380. Etſi fidejuſſor pro obligatione periculum in ſe ſuſcipiendi juſte accipiat . *ibid.* Licet tamen juxta multos aliquid ultra ſortem paciſci , & exigere ratione periculi mutuo extrinſeci . *ibid.* Sicut & pro extraordinariis facultatibus , laboribus , impenſis , moleſtiis , &c. II. 381. Conditiones requiſitæ valide exigi poſſunt tali titulo . *ibidem* . Lex , ſeu conſuetudo Provinciæ non eſt titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi . 382. & *ſeq.* Idem dicendum de lege , & ſententia Judicis , qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem a tempore Interpellationis ſuæ in compenſationem intereſſe . *ibidem* . Pignus pro mutui aſſecuratione accipiens tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem ſortis deductis expenſis , laboribus , ac operis . 383. Verum excipiendum tamen eſt feudum in pignus debiti datum Domino directo ; Sicut , & feudum pro dote in pignus datum genero . *ibid.* Uſurarium , ac illicitum eſt mutuare ob ſpem lucri tamquam finem principaliter intentum , licet ſine ullo pacto . 384 Etſi uſura non ſit aliquid ſecundario ſperare ex mera liberalitate , & gratitudine non ut debitum , nec intentum ex mutuo . *ibidem* . Uſura tamen eſt intendere , etſi ſecundario lucrum ex mutuo , ut pretium , vel ut aliquid pro mutuo debitum . 385. Mutuum petere ſub uſuris non licet , niſi ob gravem neceſſitatem propriam , vel alienam ſi aliter haberi nequit . *ibidem* . Unde ſecluſa neceſſitate ſaltem rationabili

non

non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris. *ibid.*

Mutuans principaliter ob ſpem lucri alias non mutuaturus tenetur reſtituere accepta ultra ſortem, etſi nullum præceſſerit pactum. II. 386. Quid ſi mutuatarius ſponte, & ex liberalitate mutuanti ejus mentem ignoranti, donet, & tamquam ex mutuo debitum accipiat. *ibidem*. Si mutuatarius dederit aliquid ultra ſortem tamquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide, tamquam liberaliter donatum, hic tenetur ubi reſcivit reſtituere acceptum, & fructus extantes. 387.

N

NEceſſarium neceſſitate medii quid importat. I. 240. Quid neceſſitate præcepti. *ib.*

Neceſſarium ſtatui quæ bona complectitur. I. 326.

De neceſſariis vitæ non eſt obligatio faciendi eleemoſynam. I. 326.

Neceſſitas, ſeu indigentia Proximi triplex. I. 326. Triplex item eſt ſpiritualis neceſſitas. 327.

Neceſſitate medii quæ credenda ſunt. I. 240. & *ſeq.*

In extrema neceſſitate proximi non modo de ſuperfluis, verum & de neceſſariis ad decentiam ſub mortali quilibet ſubvenire tenetur. I. 328. Quid, & quomodo in gravi neceſſitate. 329.

In gravi, vel extrema neceſſitate ſurripere aliena quando licet. II. 314.

Negotiatio quid eſt. II. 61. Clericis eſt vetita, ſicut & ſæcularia negotia. *ib.*

Neophyti Tunchinenſes Apoſtatæ ad Chriſtianam Religionem redeuntes. I. 294. Quid circa hos præcepit Congregatio S. Officii. 298.

Notarius peccat, & tenetur de damno, ſi ignoret, quæ ad ſuum officium pertinent. II. 157.

O

OBduratio Cordis quid eſt. I. 209.

Obedientia quid, & quotuplex. II. 55. Ei opponitur inobedientia. *ib.*

Obligatio quid, & quotuplex eſt. II. 333.

Obligatio reſtituendi ex quatuor capitibus oritur. II. 356.

Obligatio reſtituendi ex damnificatione, & ex damno dato. *ibid.* Cætera. Vide *Reſtitutio*.

Obligationes Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris. II. 134. & *ſeqq.*

Obligationes Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum. II. 159.

Obligationes Mercatorum, Opificum, & Operariorum. II. 160. & *ſeq.*

Obligationes perſonarum judicialium, vel forenſium. II. 134.

Ob-

Obſcœna, & turpia loqui, legere, canere, vel audire quando eſt mortale. I. 231.

Obſervantia quid, & quotuplex eſt. II. 52. Quid obſervantia vana. I. 420. Ejus diviſio. *ib.* Quomodo cognoſcitur, quibus modis fit. *ib.* Eſt de ſe ſemper culpa gravis, & ſola invincibilis ignorantia excuſat. *ib. & ſeq.*

Occidere homines peccatores reipublicæ noxios licet authoritate publica. II. 245. Non vero authoritate privata, imo nec verberare. *ibid.* Nec licet occidere Uxorem, vel filiam in adulterio deprehenſam, nec ipſum Adulterum. *ib. & ſeq.* Neque licet occidere ſe ipſum, neque aliquem volentem, & petentem. 246.

Occidere accuſatores, & falſos Teſtes vitam injuſte oppugnantes non licet. II. 252. Quid pro defenſione pudicitiæ. *ibid.* Quid pro defenſione bonorum fortunæ. 253. Quid pro defenſione honoris, & famæ. 255.

Occidere injuſtum invaſorem in alterius defenſionem non licet. II. 256.

Occidi licite Bruta Animalia in uſus hominum de fide eſt. II. 245.

Occiſor quando reſtituere tenetur non ſolum Uxori, & liberis, ſed etiam aliis, & Creditoribus. II. 264.

Odium quid, & quotuplex eſt. I. 339.

Odium inimicitiæ erga Deum eſt peccatum omnium graviſſimum, I. 339.

Odium inimicitiæ erga proximum eſt peccatum mortale ex genere ſuo. I. 339. Odium vero abominationis erga Proximum eſt levis, vel gravis culpa pro modo, quo concipitur. I. 340.

Officium ſtudioſe, ac devote recitandum, & articulate, ac ſenſibiliter pronunciandum. I. 363. In ejus recitatione quæ intentio requiritur. 364. Sufficit intentio virtualis. *ib.* legens cum Socio extra Eccleſiam ſatisfacit. 366. Ab ejus recitatione quæ excuſant. *ib. & ſeq.*

Omiſſionis cauſa quando quis peccat. I. 183.

Omiſſiones omnes actuales, & non tantum earum culpabilem cauſam neceſſe eſt confiteri. *ibidem.* Vide *peccatum Omiſſionis*.

Opinio quid eſt. I. 70. Quæ eſt opinio probabilis ſpeculative, quæ practice. *ib.* Opinio probabilis differt a conſcientia. *ibid.* Ut opinio cenſeatur probabilis etiam ſpeculativa quid requiritur. *ib.*

Opinio improbabilis quæ eſt. I. 70.

Opinio intrinſece probabilis. I. 71. Opinio tuta, & tutior quæ, *ibid.*

Opinionem minus tutam, ſed probabiliorem num ſequi licet. I. 83.

Opinionem minus tutam quando ſequi licet. I. 84.

De Opinione probabili Judicia Cleri Gallicani, & Cardinalis Bellarmini. I. 54.

Opinionem minus probabilem ſtantem pro libertate in concurſu probabilioris ſtantis pro præcepto numquam ſequi licet. I. 70. In concurſu duarum opinionum æque probabilium tenemur ſequi tutiorem. 73. & non e contra. *ib.* Opinionem minus tutam, ſeu ſtantem pro libertate in concurſu opinionis æque probabilis tutioris ſequi non licet. 78.

Opinio probabilis, & ſecundum ſe conſiderata qualis dicitur. I. 70.

Opi-

Opinio æque tantum probabilis ſtans pro libertate non poteſt afferre certitudinem moralem. I. 82.
Opinio probabilis extra concurſum quid confert. I. 85.
Oratio late, & ſtricte ſumpta quid eſt. I. 358. Alia mentalis, alia vocalis. *ib.* Vocalis alia privata, alia publica. *ibid.* Frequens Oratio eſt omnibus adultis præcepta. 358. & neceſſaria neceſſitate medii ad ſalutem. *ib.*
Oratio debet eſſe pia, & honeſta. I. 358.
Orandi præceptum quando obligat. I. 358.
Orientales, quibus in caſibus in Conſtitutionibus Roman. Pontificum comprehenduntur. I. 155. Ad ipſos ſpectant Decreta Conciliorum, quæ in Occidente celebrata ſunt, ex ea parte qua fidei dogmata definiuntur. *ib.*
Oſeæ præcipiens Deus, ut ſibi fornicariam uxorem ſumeret, quid hoc præcepto voluit. I. 92.

P

PActum omne validum etiam nudum parit obligationem in conſcientia, licet in foro externo non tribuat actionem, niſi juramento confirmetur. II. 313.
Palpo quis dicitur, & ad quid tenetur. II. 223.
Papa per authoritatem a Deo acceptam quomodo diſpenſat. I. 93. Quomodo a reſidentia eximat Epiſcopos. *ib.* Num voti, & juramenti obligationem tollat. *ib.* quomodo diſpenſat in Matrimonio rato non conſummato. *ib.*
Papa habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in omnibus legibus Eccleſiaſticis etiam ab Apoſtolis latis. I. 232.
Papa poteſt diſpenſare in votis ſolemnibus. I. 365.
Parentes ad quid tenentur erga liberos. II. 522. & *ſeq*
Parentes, & Parochi ſub gravi tenentur ſuos docere obligationem, & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Charitatis. I. 311.
De Parente Filium e Sacro fonte ſuſcipiente quid edixit Alexander III. I. 314.
Parochi quam ſcientiam habere debeant, & quid aliis explicare. I. 344.
Parochi reſidere tenentur de jure divino. II. 82. Quas alias habent obligationes. *ib.* & *ſeq.*
Participans dupliciter dicitur. II. 222. Ad quid tenetur. *ibidem*.
Particulæ, *aut*, *vel*, *ſeu*, quomodo accipiendæ. I. 130.
Paſſio antecedens minuit malitiam peccati. I. 195. Non tamen ita ut ex mortali fiat veniale in motibus deliberatis. *ib.* Ubi vero paſſio tollat totaliter uſum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum. *ib.*
Paſſio conſequens, ſeu libere excitata, vel voluntaria in prava conſuetudine non retractata non minuit, ſed potius auget peccatum, quod ex illa fit. I. 196.
Paſſioni etiam antecedenti obſequi peccatum eſt. I. 196.
Patientia quid eſt. II. 29.
Patriarchæ, & Epiſcopi Orientales poſſunt diſpenſare fideles ſibi ſubjectos à legibus Romani Pontificis non ordinaria poteſtate, ſed ex Romani Pontificis conceſſione. I. 157.
Patrono Laico ad præſentandum ſpatium quatuor menſium concedi-

ceditur. II. 10. Quid ſi plures Patroni diverſas nominent perſonas. *ib.* De Patrono Eccleſiaſtico quid conſtituit Benedictus XIV. 11.

Patronus ſeipſum non poteſt præſentare. II. 11.

Peccatum quid eſt. I. 159. Quid peccatum mere philoſophicum, & num detur. 160. *& ſeq.* Peccatum aliud originale, aliud perſonale. I. 161.

Peccatum non eſt multiplex in eadem actione, vel omiſſione, ſi præcepta ſint inter ſe ſubordinata, aut connexa, & idem numero objectum per ſe ſpectet ex eodem motivo proximo. I. 167. Sed probabile eſt, multiplex eſſe numero peccatum in confeſſione declarandum, ſi præcepta ſint inter ſe diſparata. *ibidem.*

Peccatum mortale quid, quid veniale. I. 170. Eorum differentia. *ibid.* Peccatum eſt eſſentialiter voluntarium. 172. Ad peccatum mortale quæ requiruntur. *ibid.* Quæ malitia. *ibid. & ſeq.*

Peccatum mortale eſſe poteſt imputabile ſine advertentia actuali malitiæ. I. 173. Ad peccatum mortale etiam ſecundum ſe imputabile ſufficit advertentia virtualis, & interpretativa malitiæ, aut periculi illius. 175. *& ſeq.*

Peccatum mortale eſt agere, vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum. I. 176. *& ſeq.*

Peccatum mortale ex genere ſuo. I. 178. Duplex eſt. *ibid.* fieri poteſt veniale. *ibid.*

Peccatum commiſſionis quid eſt. I. 182. Quid peccatum omiſſionis. *ib.* Moraliter differunt inter ſe, & juxta aliquos ſecundum gravitatem ſpecificam. *ibid. & ſeq.*

Peccatum commiſſionis eſt notabiliter gravius. I. 183. Ex quo æſtimanda ſpecies, & gravitas eorum. *ibid.*

Peccatum omiſſionis externum admittitur eo ſolo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. I. 193.

Ponens cauſam, ex qua prævidet probabiliter ſequuturam omiſſionem peccat, & contrahit malitiam omiſſionis. I. 185. Idem dicendum de exponente ſe ſcienter morali periculo omittendi. *ibid.* Ponens omiſſionis cauſam, qua fit impotens ad præceptum implendum, probabiliter non ſolum peccat quando eam ponit cauſam, ſed etiam dum re ipſa actum præceptum omittit, niſi ejus culpabilem cauſam retractet quum poteſt. *ibidem.*

Peccatum ex infirmitate quale dicitur, quale ex malitia. I. 194. Peccatum ex infirmitate, ſeu paſſione ex ſuo genere gravius eſt peccato ex ignorantia non affectata. 195.

Peccatum minus ſuadere volenti committere gravius non licet, loquendo de ſuaſione, aut alia inductione directa. I. 448.

Peccatum in loco ſacro commiſſum quando contrahit ſpeciem ſacrilegii. I. 431.

Peccati gravitas quid eſt. I. 168. Unde petitur hæc gravitas. *ib.* Eſt major, aut minor. 169.

Peccati alieni reus multipliciter quis eſſe poteſt, illudque contrahere. I. 170.

Peccata, per quæ violantur præcepta ſpecie diverſa ſpecie differunt. I. 161. *& ſeq.*

Peccatorum ſpecifica diſtinctio unde petitur. I. 162. Unde numerica. 163.

Peccata quomodo multiplicantur ſecundum numerum intra eamdem ſpeciem. I. 163.

Pec-

Peccata, quæ interius conſummantur quæ ſunt, & quomodo multiplicantur. I. 164. Quomodo quæ in externa actione. *ibidem*.

Peccata dubia quomodo dignoſcuntur. I. 175.

Peccata mortalia, vel venialia ex genere ſuo quænam ſunt. I. 177.

Peccata venialia quantumvis multiplicata non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ, vel effectus uniantur. I. 180. Diſponunt tamen multa venialia ad mortale. *ibid*. Quomodo diſponunt. 182. Volens vero omnia venialia committere, & ſola mortalia vitare juxta aliquos mortaliter peccat. *ibid. & ſeq.* Si vero plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale peccatum eſt. *ibid*.

Peccata commiſſa ex prava conſuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ. I. 191. *& ſeq.*

Peccata Capitalia, quæ, & qualia ſunt. I. 204.

Peccata religioni oppoſita quæ ſunt. I. 177. Quæ oppoſita Prudentiæ. II. 26. *& ſeq.* Quæ oppoſita fidei. I. 258.

Peccat mortaliter qui facit, quod falſo putat eſſe illicitum non diſtingueas num veniale, an mortale ſit. I. 63. Ad non peccandum requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali prudenter excludente dubitationem, & peccati formidinem ſaltem rationabilem. 67.

Pecunia occulta in domo aliqua inventa non eſt invenientis. II. 168. *& ſeq.*

Pædagogus. Vide *Magiſter*.

Pœna alia proprie, alia improprie dicta. I. 140. Alia lata, altera ferenda. I. 141. Item paſſiva, privativa, & activa. *ibidem*.

Pœnæ latæ contra Hæreticos quæ ſunt. I. 265. Quæ contra Simoniacos. 462.

Penſio quid eſt. II. 22. *& ſeq.* Quid circa eam obſervandum. *ib.* Ut licite, & valide acquiratur, quatuor requiruntur. 22. Quomodo extinguitur. *ibid*.

Penſiones plures habere non licet quando una ſufficit. II. 23.

Penſiones debitas conjungere ſorti, & per illam eas augere, & poſtea exigere majorem penſionem non licet. II. 23.

Penſionarius Clericus, qui non aliunde obligatus ad horas Canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidie Officium parvum B. M. V. & ſi omiſerit, non facit fructus ſuos. II. 24.

Peregrinus differt ab advena, & vago. I. 124. Peregrinus quis dicitur. *ib.*

Peregrini leges ſui Territorii non tenentur ſervare, quando extra illud verſantur. I. 124. Nec præcepta juris communis, ſi ubi ipſi verſantur ex conſuetudine, ſeu privilegio non ſerventur. 125. Tenentur ſervare leges, & conſuetudines ſpeciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus. *ibid*. Quomodo fiunt Subditi Principis loci, per quem tranſeunt. 127. *& ſeq.* Quibus loci legibus tenentur. *ib.*

Peregrinationes commutantur in jejunia, Eleemoſynas, aliaque pia opera. I. 397.

Perfidia quid, & qualis culpa eſt. I. 209.

Permiſſive eſſe, & eſſe præceptive de jure naturali quid importat. I. 91.

Permutatio rerum ſpiritualium inter ſe ſimoniaca non eſt, neque

illicita, ſi annexum non habeat aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. I. 442.

Permutatio Beneficii quid eſt. II. 15. Quæ ad ejus permutationem requiruntur. *ibid.*

Perſeverantia quid eſt. II. 24.

Pertinacia quid eſt. I. 208. Quando eſt gravis culpa. *ibid.*

Pharmacopœorum obligationes. II. 159. *& ſeq.*

Pietas quid eſt. II. 33.

Pignus quid eſt. II. 430. Differt ab hypotheca. *ibid.* Obligationes dantis, & accipientis pignus. 431.

Polygamiam quomodo Deus permiſit. I. 92.

Pollutio volnntaria per ſe ſemper eſt peccatum. I. 221. *& ſeq.*

Pollutio in ſomno quando eſt grave peccatum. I. 222.

Pollutio quomodo, & quæ præter ipſam in confeſſione exprimenda. I. 222. Num eam in ſomno contingentem licet unquam deſiderare ſeclusa delectatione, & de ea in ſomno inculpabiliter eveniente gaudere præciſe ob levamen naturæ. *ibidem.*

Mortale eſt ponere ſine urgenti neceſſitate actionem, ex qua tamquam ex cauſa proxima prævidetur ſequutura pollutio, vel delectatio venerea, etſi neutra intendatur. I. 225.

Pollutio ex aſpectu, tactu, aliiſque motibus, diſpoſitionibus, ac cauſis, quando eſt mortale peccatum. I. 225. *& ſeqq.*

Pontifices in diſpenſando quid animadvertunt. I. 134.

Popinarum ingreſſus abſque neceſſitate eſt Clericis prohibitus. II. 63.

Poſſeſſio quid, & quotuplex. II. 181.

Poſſeſſor bonæ fidei ad quid tenetur. II. 205.

Poſſeſſor bonæ fidei ſi occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem peccat mortaliter; & ſi inde agnoſcat certo Dominum verum rei, tenetur illi reſtituere rem, & ex eo tempore, quo dubitare cœpit fructus. II. 197. Qui antequam poſſider dubitat, utrum res ſit aliena, poteſt eam accipere titulo venditionis, dubitationis, &c. modo accipiat ex intentione eam reſtituendi Domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem invenerit. *ibid.* Item ſi dubitans an res ſit aliena præoccupavit illius poſſeſſionem a nemine occupatam. *ibidem.* Ubi vero nullus eorum, de quibus dubitatur an ſint Domini rei, rem poſſidet, ſi dubium ſit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet. *ibid.*

Poſſeſſor malæ fidei quis dicitur. II. 194. Ad quid tenetur. 194.

Poſſeſſor injuſtus tenetur rem alienam reſtituere, ſi illa non erat peritura apud Dominum, niſi per injuriam alterius. II. 194. Item ſi res periit dolo, vel injuria injuſti Poſſeſſoris tenetur ejus pretium reſtituere etiam ſi apud ipſum caſu peritura fuiſſet. *ibid.* Sicut tenetur reſtituere rem alienam, quæ apud ipſum periit, ſi non ſit omnino certus caſu perituram fuiſſe apud Dominum. *ibid.* Imo juxta multos etiam ſi res certo fuiſſet peritura apud Dominum caſu, vel juſta hoſtium ſpoliatione, 196.

Poſtulatio quid eſt. II. 12.

Poteſtas quid, & quotuplex. I. 131.

Poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis etiam mere poſitivis nullus homo habet. I. 132. Habet tamen poteſtatem diſpenſandi in lege humana. *ib.*

Precarium quid eſt. II. 390. Vid. *Venditio.*

Præ-

Præceptum quid eſt. I. 86. Differt a conſilio. *ib.* Præcepti diviſio. 86. & 246.

Præceptum de Sabbato de quo jure eſt. I. 93.

Præceptum ut Subditum obliget ex illa virtute, ex cujus motivo imponitur, quid requiritur. I. 101.

Ad ſatisfaciendum Præcepto quæ requiruntur. I. 114. Ad ſatisfaciendum præcepto negativo nulla requiritur intentio. *ibid.* Requiritur tamen pro affirmativo. *ibid.* Præcepto non ſatisfacit qui facit opus cum peccato repugnante ſubſtantiæ præcepti. I. 116.

Præceptum ſufficienter propoſitum ad obligandum eſt obſervandum. I. 72.

Per unum eumdemque actum plura præcepta adimpleri non poſſunt, ubi non conſtet de tali intentione præcipientis. I. 116. *& ſeq.* Per plures actus pluribus præceptis eodem tempore ſatisfieri poteſt. 117.

Præceptum in parte adimplere tenetur (ubi de re diviſibili ſit), qui totum non poteſt. I. 118.

Præceptum naturale præponderat præcepto mero poſitivo divino, divinum humano, negativum affirmativo. I. 119.

Præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore extat. I. 248. *& ſeq.* Quando obligat. 249.

Præceptum diligendi Deum ex toto corde quomodo intelligendum. I. 249.

Præceptum charitatis ad amandum Deum quando obligat. I. 310. Quando ſub mortali per ſe obligat ad eliciendum actum internum amoris Dei ſupra omnia propter ſe. *ib. & ſeq.* Quando obligat ex virtute Religionis. 311.

Præceptum ſpeciale diligendi Proximum datur non tantum ex actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ. I. 313. Hujuſmodi præceptum ut affirmativum ad quid obliget, ad quid ut negativum. 314. *& ſeq.* Regulæ duæ generales pro hujuſmodi præcepto ex Scriptura. 316.

Præceptum charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos perinde ac ſi tales non eſſent. I. 317.

Præceptum Decalogi de Sanctificatione Sabbati. I. 367.

Præceptum de Sanctificatione Feſtorum. I. 367.

Præceptum de audienda Miſſa. I. 376.

Præceptis duobus occurrentibus, quæ ſimul ſervari nequeunt, ſervandum eſt majus. I. 118.

Præcepta Præpoſitorum Generalium Soc. Jeſu quomodo obligant donec non revocentur. I. 140.

Præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſunt in aliquo ſenſu ſupernaturalia, & in aliquo naturalia. I. 311.

Præcepto *non concupiſces* quæ prohibentur. I. 201.

Præcepto charitatis tenemur omnes actiones noſtras referre ad Deum. I. 312.

Præcepto *non occides* quid prohibetur. II. 294.

Prædicatores in Regnis Sinarum circa Crucifixi imaginem quid agere debent. I. 246.

Prælati habentes poteſtatem diſpenſandi quoad leges, vota, & juramenta, poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirecte. I. 133.

Prælati, Parochi, aliique Superiores tenentur inquirere neceſſitates corporales, & ſpirituales ſuorum Subditorum. I. 331.

Prælati Religionum peccant contra paupertatis votum, & juſtitiam,

tiam, ſi bona Conventus aliter impendant, vel donent, quam
Ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut ſuperiorum
Prælatorum voluntas permittit. II. 95.
Præſcriptio quid eſt. II. 173. Per præſcriptionem vere acquiritur
in foro conſcientiæ dominium rei alienæ abſque conſenſu, &
culpa prioris Domini. *ib.* Ad legitimam præſcriptionem quæ
conditiones requiruntur. 174. *& ſeqq.*
Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam
requiruntur centum anni. II. 177. Contra alias Eccleſias,
Hoſpitale, Monaſterium, vel pias cauſas quadraginta. *ibid.*
dem.
Ad præſcribenda immobilia privatorum cum titulo requiruntur
decem anni inter præſentes, viginti inter abſentes. II. 177.
Quid ſi Dominus fuit partim præſens, partim abſens. *ibi-*
dem.
Hæres, qui bona fide aliquid ab Authore malæ fidei accepit nun-
quam poteſt illud præſcribere. II. 178. Qui rem bona fide ab
Authore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis pot-
eſt eam præſcribere tempore ordinario. *ib.* Quæ præſcribi ne-
queunt. *ib.*
Præſentatio quid eſt. II. 10.
Præſumptio quid eſt. I. 206. & 362. Quibus rationibus eſt mor-
talis culpa. *ib.*
Præſumptio periculi quæ eſt, quæ præſumptio facti. I. 106.
Pretium, ſeu quodvis temporale ſimoniace acceptum reſtitui de-
bet etiam jure divino naturali. I. 458.
Principes mere Eccleſiaſtici leges ferre nequeunt, niſi de rebus
ſpiritualibus. I. 96. Sæculares de Sæcularibus. *ibid.* Poſſunt
tamen, & debent fidem, & Eccleſiam tueri, adeoque curare
ut leges obſerventur. *ib.*
Principes Eccleſiaſtici, & Sæculares poſſunt ferre leges fidelibus
in conſcientia obligatorias. I. 101. *& ſeq.*
Princeps poteſt valide etiam ſine juſta cauſa abrogare legem a ſe,
vel a ſuo Prædeceſſore, aut inferiore latam. I. 138.
Privilegium quid eſt. I. 145. *& ſeq.* Differt a diſpenſatione. *ib.*
Ejus diviſio. *ibid.* Privilegium quis poteſt concedere. *ibid.*
Multis modis amittitur. 146.
Non ceſſat morte concedentis. *ib.*
De probabiliſtarum principiis quid dicendum. I. 72. *& ſeq.*
Probabiliſmi Author quis fuit. I. 77. Qui ejus primi impugnato-
res. *ibid.*
Probabilitas quid, & quotuplex eſt. I. 70.
Brocurator, Œconomus non poſſunt quidquam dare, impendere;
alienare pro libitu, ſed ſecundum regulam ordinis, & Supe-
rioris voluntatem. II. 94.
Procurator peccat, ſi litem injuſtam ſuadet, procurat, vel ſuſci-
pit. II. 257.
Proditio quid, & qualis culpa. I. 209.
Profeſſio religioſa. II. 85. Ad ejus valorem quæ requiruntur.
86. Fieri poteſt, vel expreſſe, vel tacite. 87. Pro profeſ-
ſione nulla intra quinquennium a die profeſſionis poteſt recla-
mari. 87. Pro profeſſione initio nulla quid neceſſe ut fiat va-
lida. *ib.* Profeſſio Religioſa hominis debitis gravati valida eſt.
II. 235.
Per profeſſionem cætera vota ſimplicia extinguuntur, & quomo-
do. II. 87.
Profeſſus obligatur tendere ad perfectionem, I. 87.

Promiſſio quid, & quotuplex eſt. II. 350. & ſeq. Ut valeat, & obliget quæ requiruntur. ibid. Promiſſio, & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. ibid. Excipiuntur tamen pollicitationes Civitati, Eccleſiæ, vel ad pias cauſas factæ. 352. An quævis promiſſio etiam gratuita obliget ſub mortali in re gravi. 353. Eamque non implens tenetur reſarcire damna inde ſequuta, etſi ficte promiſerit. ibid. & ſeq.

In violatione promiſſionis gratuitæ major quantitas requiritur ad mortale, quam oneroſæ. II. 354.

Promiſſio facti alieni obligat ad procurandum ſincere, & bona fide factum alterius. II. 354.

Promiſſio, & pactio de re illicita facienda non obligat, & nulla eſt jure naturali ante executionem. II. 354.

Promiſſio acceptata, & valida quibus in caſibus deſinit obligare. II. 355.

In promiſſione gratuita facilius ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quam in oneroſa. II. 356.

Promiſſiones jure poſitivo. II. 355.

Promiſſor ex multorum ſententia poſt opus malum patratum, obligatur ad ſolutionem pretii promiſſi, ſi datio, & acceptatio nulla lege ſiat prohibitæ, nec irritæ. II. 355.

Proximus quomodo diligendus. I. 323. Quo ordine. ibid. Quomodo ſubveniendus de corporalibus in extrema, quomodo in gravi neceſſitate. I. 327. & ſeq.

Prudentia quid eſt. II. 26. Eſt virtus intellectualis. ibid. Prudentiæ actus. ibid. Prudentiæ præceptum eſt in evidentibus ſequi veritatem notam de honeſtate actus, in obſcuris veriſimilitudinem majorem. I. 70. 71. Peccata ſpecialiter Prudentiæ oppoſita alia ſunt per exceſſum, alia per defectum. II. 26. & ſeq.

Pugna inter duos, vel paucos Milites etſi cum conſenſu Principum ob delectationem quandam, vel vanam oſtentationem, aut privatam illorum vindictam eſt illicita. II. 259.

Pueri ſeptennio completo obligantur præceptis. I. 120.

Pupillus, Pubes, qui dicitur. II. 348. Pupillus infantiæ proximus ne naturaliter quidem obligatur ob defectum judicii. ibid. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tam civiliter, quam naturaliter, ſi cum conſenſu Tutoris, & Curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, ſecus de immobilibus, & mobilibus pretioſis. ib.

Pupillus pubertati proximus ſine authoritate Tutoris valide contrahit cum majore in ſuum commodum, non vero in ſuum incommodum. II. 349.

Pupillus, ſive minor tenetur ſolvere pecuniam quam ſine conſenſu Tutoris, vel Curatoris mutuam accepit, ſi eam in uſus neceſſarios, vel utiles impenderit. II. 350.

R

RApina quid eſt. II. 304. Quale peccatum. ib.

Raptus definitio, ejuſque diviſio. I. 217. & ſeq.

Receptator quis, & ad quid tenetur. II. 222.

Referens peccat ſi defectu ſtudii, aut diligentiæ ſufficientis male referat. II. 156.

Regulares quid favore Epiſcopi, in cujus Diœceſi degunt, peragere debent. I. 121.
Regulæ Juris quomodo intelligendæ. I. 82.
Regulæ aptæ ad recte faciendam doctrinalem interpretationem legum, quænam ſint. I. 528.
Regulæ ad dignoſcendum in dubiis num quis aſſenſus ſit, vel non, peccato. I. 176.
Rei alienæ detentor ad quid tenetur. II. 186. & ſeq.
Religio quid. I. 356. Eſt virtus moralis non Theologica. *ibid.* Religionis præcipui actus. *ib.* & *ſeq.* Peccata Religioni oppoſita. I. 416.
Religionem falſam verbis, vel factis nunquam ſimulare licet. I. 250.
Religionis vota alia ſimplicia, alia ſolemnia. II. 86. Quoad Profeſſionis Religioſæ valorem requiruntur. *ib.*
Religionem vovens ad quid tenetur. II. 108. & *ſeq.*
Religioſus Status qualis dicitur. II. 85. Ad ejus eſſentiam tria concurrunt requiſita. *ib.*
Religioſi exempti non obligantur legibus Epiſcopalibus, aut Synodalibus, nec decretis Synodi Provincialibus. I. 121. & *ſeq.* Limitatur tamen ubi interveniat ſuprema poteſtas. *ibidem.*
Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium rerum temporalium, etſi de illis pro libito diſponere nequeant. II. 88.
Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium. II. 88.
Religioſi ſolemniter profeſſi ſunt in particulari incapaces omnis Dominii, proprietatis, & ſimilis juris bonorum temporalium, ſive mobilium, ſive immobilium. II. 88.
Religioſi Profeſſi Beneficiati habentes Beneficia regularia, vel Sæcularia habent jus adminiſtrandi, & diſpenſandi fructus ſui beneficii tum ad congruam ſuſtentationem, tum ad cauſas pias. II. 89.
Religioſus ex vi voti paupertatis ad quid tenetur. II. 89. Ad quid ex voto Caſtitatis. 98. Ad quid ex voto obedientiæ. *ib.* Religioſus ſive ſolemniter profeſſus, ſive non, peccat, quidquid ſine Superioris licentia poſſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, alienet, &c. 90. Item peccat contra votum paupertatis ſi invitatus a Sæculari, manducet, & bibat abſque Superioris licentia. 91. Impendens aliquid notabile etiam cum licentia Superioris in uſus vanos, ſuperfluos, & prophanos peccat contra votum paupertatis. 93.
Religioſus in petendo licentiam a Superiore, illam debet obtinere vel expreſſam, vel implicitam. II. 95. Et voluntariam, non metu, & fraude extortam. 96. Non ſufficit, niſi quum res, & cauſa urget. *ib.*
Religioſus inconſulto Superiore recuſans acceptare rem ſponte oblatam ex Sanchez non peccat contra votum. II. 97. & *ſeq.*
Religioſus damnum injuſte inferens ſive extraneis, ſive Religioni, tenetur reſtituere quantum poteſt ex bonis, de quibus licite poteſt diſponere. II. 97.
Religioſus aliquid ſine valida licentia Superioris, donans, alienans, vel accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. II. 97.
Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad pœnam ſubeundam quum imponitur, num, & quando peccat ſi eam ſubire ſit paratus. II. 99. & *ſeq.*

Reli-

Religioſorum Domos Fœminis ingredi non licet. II. 503.

Reliquiæ ſacræ ſi vendantur, contractus eſt nullus. I. 458.

Rem ſuam apud alium extantem quando occulte recipere licet. II. 58. *& ſeq.*

Repræſaliæ poſitis quibuſdam conditionibus ſunt licitæ. I. 159.

Reſidentia quid eſt. I. 82. Qui ad eam tenentur. *ibid. & ſeq.*

Reſignatio quid, & quotuplex. II. 12. Ut ſit valida, & licita quæ requiruntur. *ib. & ſeq.*

Reſtitutio quid eſt. II. 183. Differt a ſatisfactione. *ibid.* Reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti. *ibid.* Reſtitutionis omiſſio eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata invito Domino. 184. Qui notabili tempore omittit reſtitutionem ſive integram ſolutionem, quam poteſt facere, vel etiam qui brevi tempore, ſi inde Creditor damnum grave patiatur, peccat mortaliter. *ib.* Qui non reſtituit, vel debita non ſolvit quum poſſit, & debet actu, peccat toto tempore, quo id omittit. 185.

Reſtituendi obligatio ex quatuor capitibus oritur. II. 186. Obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa, non oritur extra contractum, & officium. 187. *& ſeq.* Ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. *ibid.* Ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ oritur obligatio reſtituendi. *ibid.* Extra officium, & contractum non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi, & leviſſima. 188. Quis, & quando ex culpa levi tenentur ad reſtitutionem. *ibid.* Qui inculpabiliter dixit, vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, ex juſtitia tenetur illud impedire; vel reſtituere ſi non impediat. 190.

Qui injuriam alteri intulit rem ejus inculpabiliter accipiendo, &c. tenetur in conſcientia reſtituere. II. 192.

Reſtitutio fructus quomodo facienda. II. 194.

Res aliena apud furem, vel injuſtum Poſſeſſorem facta deterior, reſtituenda eſt ſecundum ſtatum, quem res tunc habebat. II. 194. Res apud injuſtum Poſſeſſorem melior effecta ſive intrinſece, ſive extrinſece, reſtitui debet Domino in tali ſtatu ſi extet. 196. *& ſeq.*

Reſtitutio juxta multos fieri debet ſecundum ſummum valorem, & incrementum, etiamſi Dominus re ſua certo uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. II. 197. Et quando reſtituere tenetur qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri. *ibid.* Quid in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa. *ibid.* Qui ſolo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum tenetur damnum ab hoc illatum reſarcire in ejus defectum, ſi hoc eventurum probabiliter præviderit. 194. Quando quis tenetur reſtituere damnum irrogatum per ſuum mancipium, animal, aut filium. *ibid.* Quid, quando, & quomodo tenetur ad reſtitutionem qui impedivit alterum a conſecutione alicujus boni. 200.

Accepta ob opus malum ante ipſum malum patratum reſtitui debent. II. 202. Quid vero crimine patrato. *ibid. & ſeq.* Accepta pro actione vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. 204. Quid de acceptis pro ferenda ſententia, vel pro onere debito ex charitate, vel pro actione, vel omiſſione, &c. 205.

205. Et ratione rei acceptæ quid reſtitui debet. *ib.* Qui rem alienam injuſte accepit, vel detinet, tenetur de damno omni etiam fortuito. 209. Cauſæ excuſantes, vel obligantes ad reſtitutionem. II. 232.

Reſtitutio cui debet fieri. II. 225. Quo tempore. *ib.*

Quo loco, & cujus impenſis. II. 226. Cujus periculo. 228. Quo ordine. 229. Remiſſio Creditoris excuſat a reſtitutione ſi ſit legitima. 230. Remiſſio ut ſit legitima tres conditiones requirit. 233.

A reſtitutione liberat ceſſio bonorum facta Creditoribus. II. 234. Quid de ingreſſu in Religionem. *ib.* Reſtitutio num fieri debeat per bona inferioris ordinis pro damno ſuperioris ordinis. *ib.* Cauſæ juſtæ differendi reſtitutionem, vel ſolutionem debiti. 239. *& ſeq.* Quid reſtitui debet pro vita, membro, & cicatrice hominis liberi. II. 266.

Avertens aliquem a Religione quando tenetur ad reſtitutionem. II. 243. *& ſeq.*

Ad reſtitutionem non tenetur qui in defenſionem vitæ alterum occidit, vel mutilavit, ſi id cum debita moderatione fiat. II. 252. Ad reſtitutionem tenetur qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quamvis invincibiliter putabat eſſe Petrum. 266. Qui tenentur ad reſtitutionem ob dolum, vel errorem circa cauſam finalem donationis, vel promiſſionis gratuitæ. 360.

Uxor Marito, & Maritus Uxori injuriam in bonis inferentes quando peccant, & tenentur ad reſtitutionem. II. 315. *& ſeq.* Quid de liberis ſurripientibus bona Parentum. 317.

Ad reſtitutionem quando tenentur paſcentes, aut ligna cædentes contra juſtam prohibitionem. II. 321. item piſcantes, aucupantes, venantes. *ibidem & ſeq.* item male diſtribuentes bona, vel onera communia. 324. Qui bona fide rem poſſidere cœpit, ſi poſtea incipiat dubitare an ſit aliena, tenetur ex juſtitia veritatem diligenter exquirere. 326.

Obligatio reſtituendi bona externa, & reſarciendi damna in illis injuſte illata a defuncto tranſit ad hæredes etiam extraneos. II. 329. *& ſeq.* Et ſi plures ſint hæredes, ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in ſolidum. 330. Quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integre reſtituere. *ibid.* Legatarii non univerſales ad reſtitutionem non obligantur, ubi hæredibus relicta non ſufficiant ad ſolvendum. *ib.*

Cætera de reſtitutione, Vide *Poſſeſſor malæ fidei*, *Damnificator*, *Debitor*, *Homicida*, *Occiſor*, *Furtum*, *Læſio*, *Obligatio*, *&c.*

Reſtrictio quid, & quotuplex. II. 56. Reſtrictione vel pure mentali, vel non pure mentali nunquam uti licet. *ibid.* Quid in caſu, ubi adſit gravis cauſa occultandi veritatem. 57.

Retractus quid eſt. II. 413.

Reus legitime, ſeu juridice non interrogatus non tenetur fateri ſuum crimen, & poteſt eludere Judicem abſque mendacio. II. 348. Secus interrogatus a legitimo Judice. *ib.*

Reus interrogatus tenetur pateſacere etiam complices, ſeu ſocios ſui criminis. II. 350.

Reus, qui ad vitanda tormenta falſum crimen ſibi imponit, ob quod ſit morte plectendus, peccat graviter. II. 351.

Reo quando appellare licet. II. 351. Quid ipſi licitum circa pœnam, & fugam. *ibidem & ſeq.* ipſi etſi vere nocenti licet

ante, & poſt ſententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem niſi ſe obligaverit ad permanendum. 152. Idque etiamſi Cuſtos carceris grave damnum inde paſſurus ſit. *ibidem.*

Item juxta multos licet Reo carceres effringere. II. 152.

Imo & aliis licet Reo ſuppeditare inſtrumenta ad effringendum Carcerem. II. 152. Id tamen non licet officialibus, & miniſtris juſtitiæ. *ib.*

Reo ad mortem damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendere contra Judicem, vel Executores ſententiæ. II. 153. Quid de innocente per ſententiam juſtam in foro exteriori damnato. *ib.* Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. *ibid.*

Reus ad exilium damnatus, vel ad pœnam Carceris ſaltem non valde moleſti tenetur eo ſe conferre, & manere in exilio, vel carcere. II. 153. Secus ſi damnatur ad triremes niſi data fuerit fides jurata remanendi. 154.

Rixa quid eſt. I. 344. Inter opera Carnis excludentia a Regno Dei numerantur rixæ ab Apoſtolo. *ib.*

S

Sacerdos, vel Religioſus rogatus num ſit Sacerdos, vel Religioſus peccaret negando, non tamen contra fidem. I. 250.

Sacerdotibus Catholicis non licet in Eccleſiis Hæreticorum, vel Schiſmaticorum Sacrificium Euchariſticum, vel divina officia celebrare. I. 297.

Sacramenta extra caſum neceſſitatis recipere ab Hæreticis non licet. I. 297.

Sacrilegium quid, & quotuplex eſt. I. 430. *& ſeq.* Eſt peccatum mortale ex genere ſuo. 432.

Sacrilegii ſpeciem quando contrahit peccatum in loco Sacro commiſſum. I. 432.

Sacrilegium venereum quid eſt. I. 218. Duplicem continet malitiam. 218. *& ſeq.* Quando datur. *ib.*

Sacrum audire tenetur qui diſcedit die Feſto a loco, in quo eſt Feſtum, ad locum ubi non eſt Feſtum. I. 226.

Pro ſatisfactione audiendi Sacrum, quæ intentio, & attentio requiritur. I. 214.

Scandalum quid, & quotuplex eſt. I. 348. *& ſeq.* Quomodo in confeſſione exprimendum. *ib.* Scandalum directe dare eſt contra charitatem. 349. Scandalum indirecte dare eſt mortale ex genere ſuo, & ſpeciale contra charitatem. *ib.* Scandalum indirectum contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occaſio, exprimendam in confeſſione. 350. Eſt mortale ſi detur occaſio culpæ mortalis, veniale ſi venialis ſecluſo periculo gravioris mali, & quibus in caſibus contra charitatem, & caſtitatem peccatur ratione Scandali. *ib.*

Scandali peccatum quando committitur ex data proximo occaſione peccandi. I. 350. Coram aliis commiſſum, quando habet malitiam ſcandali. 351. Numerus eorum, quibus ſcandalum datur, eſt in Confeſſione exprimendus. *ibid.* Ratione ſcandali actus venialis, vel ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis. *ibid.*

Scan-

Scandali peccatum ex quibus ſæpe accidit. I. 351. *& ſeq.*

Ob ſcandalum paſſivum ortum ex malitia non tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, quum adeſt rationabilis cauſa. I. 351.

Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate, vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec ſpeciem habens mali, vel illud differre. I. 351. *& ſeq.*

Ad vitandum Scandalum numquam licet facere actionem prohibitam lege naturali. II. 352. Quid ad vitandum grave ſcandalum Puſillorum. *ib.* Ad ſcandalum vitandum quando opera bona ſunt omittenda, vel occultanda. *ib. & ſeq.*

Schiſma quid, & quotuplex eſt. I. 343. Eſt graviſſimum ſcelus. *ib.*

Omnes Hæretici ſunt etiam Schiſmatici. I. 343.

Schiſmaticorum funus comitari non licet. I. 298.

Scrupulus quid eſt. I. 68. Scrupulorum cauſæ. *ib.* Scrupulorum remedia. *ib.*

Scrupuloſis Confeſſarius quid ſuadere debet. I. 69.

Secretarius violans juramentum peccat. II. 157.

Secretum alterius ſuæ fidei commiſſum prodere eſt contra juſtitiam, & eſt obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum. II. 318.

Secretum juſte cognitum cum certo periculo vitæ, vel graviſſimi damni juxta multos non eſt obligatio occultandi. II. 319. Cui injuſte aperitur ſecretum tertii, tenetur illud non detegere. *ib.*

Seditio quid eſt. I. 344.

Semina, aliaque ſimilia ſi ſint aliena, non fructificant Domino ſuo, ſed Domino agri. II. 171.

Sententia Judicis duplex condemnatoria, ac criminis declaratoria. I. 141.

Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. I. 141. Sententia certo injuſta per ſe non obligat. *ib.* Nihilominus eſt ſervanda quantum requiritur ad vitanda ſcandala, perturbationes, & incommoda graviora. *ibid. & ſeq.*

Sequeſtrum quid eſt. II. 388.

Servi quarum rerum dominium habent. II. 172.

Servis non licet fugere, ſaltem ſi venditione, vel nativitate facti ſunt Servi, modo ipſis alimenta neceſſaria tribuantur, nec impellantur ad peccatum. II. 165.

Servitus quid, & quotuplex. II. 180.

Simonia quid eſt. I. 433. Ejus diviſio. 435. Ad Simoniam non requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem ut pretium rei ſpiritualis, ſed ſufficit voluntas dandi, vel accipiendi ſpirituale non gratuito, ſed pro temporali ſive ut pretio, vel compenſatione, vel motivo ſaltem principali. I. 434.

Simon Magus Simoniæ author damnatur, & quare. I. 435.

Simonia quibus caſibus eſt juris divini, ac proinde indiſpenſabilis. I. 437. Quid de Monaſteriis recipientibus pro ſuſtentatione ingredientis Religionem. 419. Quibus caſibus ſimonia eſt juris humani. 442. Quid de permutatione rerum ſpiritualium. 444. Simoniæ reus eſt temporale pro ſpirituali promittens abſque animo implendi. 442.

Simonia juris divini eſt ſemper per ſe peccatum mortale. I. 443. Suarez opinio inferentis eſſe mortale emere, vel vendere unam ſalutationem angelicam. *ib.*

Simonia juris Eccleſiaſtici eſt etiam mortale contra Religionem

I. 443. Eſt ſpecies quædam Sacrilegii. 444. Quod eſt quovis modo ſpirituali annexum numquam poteſt emi, aut vendi ratione ſpiritualis. *ibid.* Temporale antecedenter annexum ſpirituali, ſeu cui ſpirituale poſtea advenit, licite emi, ac vendi poteſt ratione temporalis, modo non vendatur carius ob ſpirituale annexum. *ibid.* Vendi nequeunt concomitanter annexa ſpirituali, & quæ ſunt ei intrinſeca, ſeu ſeſe conjuncta. *ibid.* item opera, & actiones, quæ per ſe neceſſariæ ſunt ad functionem ſacram. 445. Temporale conſequenter annexum ſpirituali, hoc eſt quod præſupponit rem ſpiritualem, & ab illa dependet, vendi nequit ſine ſimonia. *ibidem*. Simoniacum eſt jure divino dare vel accipere temporale præciſe pro aliqua functione ſpirituali, vel labore ipſi intrinſeco. *ibidem*. Licet tamen temporale dare, & accipere per modum ſuſtentationis, cum obligatione ut fiat ſpirituale. *ibidem*. Minime vero licet quidquam exigere etiam a divitibus titulo ſuſtentationis ad ſepulturas, exequias, benedictiones nubentium, adminiſtrationem Sacramentorum, &c. per horum ſpiritualium ſubminiſtrationem. I. 446. Quid de Orientalibus Catholicis Imperio Mahumetano ſubjectis, ac inopia preſſis pro Sacramentorum adminiſtratione quidquam accipientibus. *ibid.* Vendere ſepulturam eſt ſimonia juris divini ratione benedictionis, & juris Eccleſiaſtici ratione materiæ. 447. *& ſeq.*

Simonia ſaltem mentalis eſt præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter temporale taxatum, vel ſponte oblatum. I. 448. Item ſimonia eſt dare, vel accipere pretium pro omiſſione actus ſpiritualis. 450.

Simonia in materia beneficiali quot modis committitur. I. 452.

Simonia juris divini, quid eſt. I. 450.

Simonia ſaltem mentalis eſt ſuſcipere ordines ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus. I. 455.

Accepta per ſimoniam quando reſtituenda. I. 456. Pretium, ſeu quodvis temporale acceptum reſtitui debet etiam jure divino naturali. I. 458.

Simonia mentalis ad reſtitutionem num obliget. I. 460.

Pœnæ contra ſimoniacos, quæ ſunt. I. 461.

Sobrietas quid eſt. II. 30.

Societatis contractus quid eſt. II. 421. Ad Societatis juſtitiam quæ requiruntur. *ibid.* Societatis contractus triplex quid eſt. 422.

Societates vulgo dictæ *Liberi Muratori* ab Apoſtolica Sede damnatæ, & ſub excommunicationis pœna prohibitæ. I. 409. *& ſeq.* Sac. Religionis Miniſtri quomodo cum hujuſmodi hominum genere ſe gerere debent. *ibid.*

Sodomia alia perfecta, alia imperfecta. I. 219. *& ſeq.*

Solemnitates Contractus quæ ſunt. II. 334.

Solutio num prius petenti ſit facienda. II. 231. Quæ ſunt juſtæ cauſæ differendi ſolutionem debiti. 239. *& ſeq.*

Somnia aliqua poſſunt a Deo immitti. I. 420.

Sortes triplicis ſunt generis. I. 419.

Species peccati mortalis quid eſt. I. 161. *& ſeq.*

Spei definitio, diviſio, & objectum. I. 300. Ejus ſpeciale præceptum. 301. *& ſeq.* Obligat ſuo tempore ad eliciendos actus ſpei. 302. *& ſeq.* Aliquando obligat per ſe, aliquando per accidens. *ibid.* Spei peccata oppoſita quæ ſunt. *ibidem*. Sunt peccata mortalia. *ibidem & ſeq.* Formula actus Spei. 303.

Sponſio quid eſt. II. 437. Ad ejus juſtitiam quid requiritur. *ibidem*.

Status Religioſus quid. II. 85. Tria ad ejus eſſentiam requiruntur. *ib*. Cetera. Vide *Religioſi*, *Religioſus*.

Studioſitas quid eſt. II. 23. Ipſi per exceſſum opponitur curioſitas. *ibid*.

Stuprum, ejuſque ſpecies. I. 216.

Subditi, qui de Belli juſtitia dubitant, Principi jubenti parere debent, & militare. II. 258.

Superbia, ejuſque actus. I. 204. & *ſeq*. Ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 205. Superbia perfecta eſt ſemper culpa gravis. *ibidem*. Superbiæ remedia. *ibid*. Superbiæ filiæ. 206. & *ſeq*.

Superior quando habet poteſtatem obligandi Subditos. I. 97.

Superior Subditum detrahentem famæ alterius etiam non Subditi non impediens, nec coercens peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ in defectum Subditi. II. 286.

Superiores Religioſorum quid Religioſis præcipere poſſunt. II. 99. Superiorum Religioſorum obligationes. 103. Quomodo a Religioſis Superiores ſunt eligendi. 105.

Superiores, & inferiores ad quid erga ſe invicem obligantur. I. 100.

Superſtitio quid, & quotuplex. I. 416.

Suſpicio quid eſt. II. 274. & *ſeq*. Suſpicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu, & malevolentia naſcantur. 275. Materia, quæ in detractione ſufficit ad mortale hic quoque ſufficit. 276.

Suſurratio quid eſt. I. 237. Eſt filia invidiæ. *ib*.

Syndereſis quid eſt. I. 61. Differt a conſcientia. *ib*.

T

Tabellio. Vide *Notarius*.

Tactus partium pudendarum ejuſdem, vel diverſi ſexus quando inducunt mortalem culpam. I. 228.

Mortale eſt ex S. Antonino permittere ſe tangi etiam in facie, vel manu ab eo, qui noſcitur ad id moveri amore libidinoſo. I. 228.

Temperantia quid eſt. I. 30. Temperantiæ ſpecies tres. *ib*. Temperantiæ virtutes annexæ. 33.

Contra Temperantiam peccat, qui falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat. I. 63.

Tentatio Dei quid, & quale peccatum. I. 409. Ejus diviſio. *ibidem*. Quæcumque tentatio Dei prohibetur per Scripturas. *ibid*. Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem. *ibid*.

Teſtamentum quid, & quotuplex. II. 437. & *ſeq*. Ejus ſolemnitates requiſitæ. 438.

Teſtamentum ſolemnitatibus jure civili requiſitis deſtitutum num in conſcientia validum. II. 418.

Teſtator hæredes inſtituere tenetur, quos hæredes, & qua in portione. II. 439. Qui teſtari non poſſunt. *ib*.

Teſtes duo regulariter ad plenam in judicio probationem requi-

vuntur, & ſufficiunt. II. 144. Aliquando Teſtes duo non ſuffi-ciunt. *ib.* Aliquando ſufficit unus. *ib.*
Teſtes, qui teſtificant, quomodo percipere debent. II. 144. Ad teſtificandum qui non admittuntur. *ibid.* Alii, qui rejiciuntur a jure. *ibid.*
Quibus in caſibus quis tenetur teſtificare. II. 145. Quibus non poteſt. *ibid.* Quibus in caſibus Teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. 147. Qui a Judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritatem reticet ex communiori ſententia tenetur ad reſtitutionem. 148.
Theſaurus jure naturali, & Gentium totus eſt Inventoris. II. 168. Secus de jure Civili. *ibid.*
Torpor quid eſt. I. 238.
Torturæ ut ſubjici poſſit reus, quæ requiruntur. II. 240. Quæ torturæ dicuntur injuſtæ. *ibid.*
Semel tortus ſi nihil eſt confeſſus nequit iterum torqueri, niſi nova criminis indicia ſuperveniant. II. 240.
Tranſactio quid eſt. II. 429. Ad ejus juſtitiam tria requiruntur. *ibid.*
Tributum quid eſt. II. 322. Ineſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa. 323. Ut ſint juſta, quæ requiruntur. *ibid.* In dubio de juſtitia ſunt ſolvenda. 324.
Triſtitia deliberata, ſeu diſplicentia de opere bono eſt peccatum. I. 203. Triſtitia de bono alieno quatuor modis contingere poteſt. I. 236.
Tumor mentis, quid eſt. I. 235.
Turpia, & obſcœna loqui, canere, legere, vel audire quando mortale eſt. I. 231.
Tutor, ejuſque obligationes. II. 130.
Tutoribus non licet Auctarium exigere pro pecuniis Pupillorum mutuatis. II. 375.
Typographica ars, quando cœpit. I. 272.
Pœnæ in Typographos evulgantes libros non approbatos. I. 287.

V

VAgus quis dicitur. I. 124.
Vanagloria quid eſt. I. 207. Sæpe eſt culpa gravis. *ibid.* Quamvis filia ſuperbiæ recenſetur inter Capitalia peccata. *ibidem*.
Vaſa Ægyptiorum in Iſraelitas tranſlata. I. 92.
Vaſquez primus e Societate Jeſu probabiliſſimum amplectitur. I. 72.
Vectigal. Vide *Tributum*.
Venatio, Piſcatio ſunt opera ſervilia. I. 368.
Venatio quæ fit cum clamore, eſt Clericis prohibita. II. 60.
Venditio quid eſt. II. 393. *& ſeq.* Quum res venditur cenſetur cum ea vendi id omne, quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium niſi expreſſe excipiatur. II. 394.
Rerum venalium juſtum pretium quodnam eſt. II. 396. Aliud legi-

gitimum, aliud vulgare. *ibid.* Vulgare triplex eſt. *ibid.* Juſtum, & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis, & temporibus. *ib. & ſeq.*

Res, quæ neque a lege, neque a communi hominum æſtimatione pretia habent quomodo vendendæ. II. 397. Ultra juſtum pretium emere, vel vendere non licet. *ibid.* Quas ob cauſas licet res pluris vendere quam valeant. *ibid.* Non licet pluris vendere rem, eo quod ſit Emptori valde grata, utilis, aut neceſſaria. 399. Privatim ſciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum poteſt eam juſte pretio currente vendere, vel emere non monito altero contrahente, modo abſit fraus omnis. *ibid.* Quomodo in hoc peccari poſſit contra charitatem, vel juſtitiam. 400.

Vendens ultra pretium juſtum, etſi emptor tale pretium offerat non excuſatur, niſi conſtet provenire ex liberalitate. II. 400.

Vendens res defectuoſas, vel mixta peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. II. 403. *& ſeq.*

Vendens rem nomine alterius ultra pretium ſibi deſignatum, ſed juſtum, non poteſt ſibi exceſſum retinere. II. 409. Idem dicendum de emente. 410.

Vendere pluris juſto ob dilatam ſolutionem pretii, vel minori emere ab anticipatam non licet. II. 401. Licet tamen numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata ſummo. *ibid.*

Vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis quando licet, & quæ conditiones requiruntur. II. 408. *& ſeq.*

Quænam non licet vendere. II. 408. *& ſeq.*

Cogens vendere etiam juſto pretio reus eſt violentiæ mortalis. II. 413.

Res vendita, cui perit, & ſit deterior. II. 406.

Res duobus ſucceſſive vendita, ſi neutri ſit tradita debetur priori Emptori. II. 410. Secus ſi ſit vendita Civitatibus, Eccleſiis, aut locis piis. *ib.*

Venditor quando tenetur aperire vitium, & defectum rei venalis. II. 405. Quid ubi ſit ignarus vitii rei venditæ. *ib.* Venditor num, & quando poteſt fructus, & utilitates rei venditæ percipere donec ſolvatur pretium. *ib.*

Venditoris, & emptoris obligationes. II. 407. *& ſeq.*

Venæ Metallicæ. Vide *Lapidicinæ*, *Lapilli*.

Veritas in dicendo, ſeu veracitas quid eſt. II. 54.

Vindicta, ſeu redditio mali pro malo facta authoritate privata ſemper eſt illicita. I. 320. Eſt contra charitatem, & juſtitiam. *ib.*

Violentia quid, & qualis culpa. I. 209.

Violatio præcepti de feſtorum obſervatione, quando eſt gravis culpa. I. 369.

Violatio Voti. Vide *Votum*.

Violator conſanguineæ ſub promiſſione Matrimonii ad quid tenetur. II. 272.

Virtus quid, & quotuplex. I. 239. Ejus actus, alii imperati, alii eliciti. *ib.*

Virtutes morales quæ, & quot ſunt. II. 26. Quæ virtutes ſunt juſtitiæ annexæ. II. 53.

Virtutes præſtantiores ſunt Theologicæ. I. 239. Earum ordo. *ibidem.*

Vi-

Peccata, quæ interius conſummantur quæ ſunt, & quomodo multiplicantur. I. 164. Quomodo quæ in externa actione. *ibidem*.
Peccata dubia quomodo dignoſcuntur. I. 173.
Peccata mortalia, vel venialia ex genere ſuo quænam ſunt. I. 177.
Peccata venialia quantumvis multiplicata non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ, vel effectus uniantur. I. 180. Diſponunt tamen multa venialia ad mortale. *ibid.* Quomodo diſponunt. 182. Volens vero omnia venialia committere, & ſola mortalia vitare juxta aliquos mortaliter peccat. *ibid. & ſeq.* Si vero plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale peccatum eſt. *ibid.*
Peccata commiſſa ex prava conſuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ. I. 191. *& ſeq.*
Peccata Capitalia, quæ, & qualia ſunt. I. 204.
Peccata religioni oppoſita quæ ſunt. I. 177. Quæ oppoſita Prudentiæ. II. 26. *& ſeq.* Quæ oppoſita fidei. I. 258.
Peccat mortaliter qui facit, quod falſo putat eſſe illicitum non diſtinguens num veniale, an mortale ſit. I. 63. Ad non peccandum requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali prudenter excludente dubitationem, & peccati formidinem ſaltem rationabilem. 67.
Pecunia occulta in domo aliqua inventa non eſt invenientis. II. 168. *& ſeq.*
Pædagogus. Vide *Magiſter*.
Pœna alia proprie, alia improprie dicta. I. 140. Alia lata, altera ferenda. I. 145. Item paſſiva, privativa, & activa. *ibidem*.
Pœnæ latæ contra Hæreticos quæ ſunt. I. 265. Quæ contra Simoniacos. 462.
Penſio quid eſt. II. 22. *& ſeq.* Quid circa eam obſervandum. *ib.* Ut licite, & valide acquiratur, quatuor requiruntur. 23. Quomodo extinguitur. *ibid.*
Penſiones plures habere non licet quando una ſufficit. II. 23.
Penſiones debitas conjungere ſorti, & per illam eas augere, & poſtea exigere majorem penſionem non licet. II. 23.
Penſionarius Clericus, qui non aliunde obligatus ad horas Canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidie Officium parvum B. M. V. & ſi omiſerit, non facit fructus ſuos. II. 24.
Peregrinus differt ab advena, & vago. I. 124. Peregrinus quis dicitur. *ib.*
Peregrini leges ſui Territorii non tenentur ſervare, quando extra illud verſantur. I. 124. Nec præcepta juris communis, ſi ubi ipſi verſantur ex conſuetudine, ſeu privilegio non ſerventur. 125. Tenentur ſervare leges, & conſuetudines ſpeciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus. *ibid.* Quomodo fiunt Subditi Principis loci, per quem tranſeunt. 127. *& ſeq.* Quibus loci legibus tenentur. *ib.*
Peregrinationes commutantur in jejunia, Eleemoſynas, aliaque pia opera. I. 397.
Perfidia quid, & qualis culpa eſt. I. 209.
Permiſſive eſſe, & eſſe præceptive de jure naturali quid importat. I. 91.
Permutatio rerum ſpiritualium inter ſe ſimoniaca non eſt, neque
illi-

illicita, ſi annexum non habeat aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. I. 442.
Permutatio Beneficii quid eſt. II. 55. Quæ ad ejus permutationem requiruntur. *ibid.*
Perſeverantia quid eſt. II. 24.
Pertinacia quid eſt. I. 208. Quando eſt gravis culpa. *ibid.*
Pharmacopœorum obligationes. II. 159. *& ſeq.*
Pietas quid eſt. II. 53.
Pignus quid eſt. II. 430. Differt ab hypotheca, *ibid.* Obligationes dantis, & accipientis pignus. 431.
Polygamiam quomodo Deus permiſit. I. 92.
Pollutio voluntaria per ſe ſemper eſt peccatum. I. 221. *& ſeq.*
Pollutio in ſomno quando eſt grave peccatum. I. 222.
Pollutio quomodo, & quæ præter ipſam in confeſſione exprimenda. I. 222. Num eam in ſomno contingentem licet unquam deſiderare ſecluſa delectatione, & de ea in ſomno inculpabiliter eveniente gaudere præciſe ob levamen naturæ. *ibidem.*
Mortale eſt ponere ſine urgenti neceſſitate actionem, ex qua tamquam ex cauſa proxima prævidetur ſequutura pollutio, vel delectatio venerea, etſi neutra intendatur. I. 225.
Pollutio ex aſpectu, tactu, aliiſque motibus, diſpoſitionibus, ac cauſis, quando eſt mortale peccatum. I. 225. *& ſeqq.*
Pontifices in diſpenſando quid animadvertunt. I. 534.
Popinarum ingreſſus abſque neceſſitate eſt Clericis prohibitus. II. 63.
Poſſeſſio quid, & quotuplex. II. 581.
Poſſeſſor bonæ fidei ad quid tenetur. II. 205.
Poſſeſſor bonæ fidei ſi occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem peccat mortaliter; & ſi inde agnoſcat certo Dominum verum rei, tenetur illi reſtituere rem, & ex eo tempore, quo dubitare cœpit fructus. II. 197. Qui antequam poſſidet dubitat, utrum res ſit aliena, poteſt eam accipere titulo venditionis, dubitationis, &c. modo accipiat ex intentione eam reſtituendi Domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem invenerit. *ibid.* Item ſi dubitans an res ſit aliena præoccupavit illius poſſeſſionem a nemine occupatam. *ibidem.* Ubi vero nullus eorum, de quibus dubitatur an ſint Domini rei, rem poſſidet, ſi dubium ſit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet. *ibid.*
Poſſeſſor malæ fidei quis dicitur. II. 594. Ad quid tenetur ? 594.
Poſſeſſor injuſtus tenetur rem alienam reſtituere, ſi illa non erat petitura apud Dominum, niſi per injuriam alterius. II. 594. Item ſi res periit dolo, vel injuria injuſti Poſſeſſoris tenetur ejus pretium reſtituere etiam ſi apud ipſum caſu peritura fuiſſet. *ibid.* Sicut tenetur reſtituere rem alienam, quæ apud ipſum periit, ſi non ſit omnino certus caſu perituram fuiſſe apud Dominum. *ibid.* Imo juxta multos etiam ſi res certo fuiſſet peritura apud Dominum caſu, vel juſta hoſtium ſpoliatione, 196.
Poſtulatio quid eſt. II. 22.
Poteſtas quid, & quotuplex. I. 531.
Poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis etiam mere poſitivis nullus homo habet. I. 532. Habet tamen poteſtatem diſpenſandi in lege humana, *ib.*
Precarium quid eſt. II. 390. Vid. *Venditio.*

Præ-

Præceptum quid eſt. I. 86. Differt a conſilio. *ib.* Præcepti diviſio. 56. & 246.
Præceptum de Sabbato de quo jure eſt. I. 93.
Præceptum ut Subditum obliget ex illa virtute, ex cujus motivo imponitur, quid requiritur. I. 101.
Ad ſatisfaciendum Præcepto quæ requiruntur. I. 114. Ad ſatisfaciendum præcepto negativo nulla requiritur intentio. *ibid.* Requiritur tamen pro affirmativo. *ibid.* Præcepto non ſatisfacit qui facit opus cum peccato repugnante ſubſtantiæ præcepti. I. 116.
Præceptum ſufficienter propoſitum ad obligandum eſt obſervandum. I. 72.
Per unum eumdemque actum plura præcepta adimpleri non poſſunt, ubi non conſtet de tali intentione præcipientis. I. 116. *& ſeq.* Per plures actus pluribus præceptis eodem tempore ſatisfieri poteſt. 117.
Præceptum in parte adimplere tenetur (ubi de re diviſibili ſit), qui totum non poteſt. I. 118.
Præceptum naturale præponderat præcepto mere poſitivo divino, divinum humano, negativum affirmativo. I. 119.
Præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore extat. I. 248. *& ſeq.* Quando obligat. 249.
Præceptum diligendi Deum ex toto corde quomodo intelligendum. I. 249.
Præceptum charitatis ad amandum Deum quando obligat. I. 310. Quando ſub mortali per ſe obligat ad eliciendum actum internum amoris Dei ſupra omnia propter ſe. *ib. & ſeq.* Quando obligat ex virtute Religionis. 311.
Præceptum ſpeciale diligendi Proximum datur non tantum ex actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ. I. 313. Hujuſmodi præceptum ut affirmativum ad quid obliget, ad quid ut negativum. 314. *& ſeq.* Regulæ duæ generales pro hujuſmodi præcepto ex Scriptura. 316.
Præceptum charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos perinde ac ſi tales non eſſent. I. 317.
Præceptum Decalogi de Sanctificatione Sabbati. I. 367.
Præceptum de Sanctificatione Feſtorum. I. 367.
Præceptum de audienda Miſſa. I. 376.
Præceptis duobus occurrentibus, quæ ſimul ſervari nequeunt, ſervandum eſt majus. I. 118.
Præcepta Præpoſitorum Generalium Soc. Jeſu quomodo obligant donec non revocentur. I. 140.
Præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſunt in aliquo ſenſu ſupernaturalia, & in aliquo naturalia. I. 311.
Præcepto *non concupiſces* quæ prohibentur. I. 201.
Præcepto charitatis tenemur omnes actiones noſtras referre ad Deum. I. 312.
Præcepto *non occides* quid prohibetur. II. 294.
Prædicatores in Regnis Sinarum circa Crucifixi Imaginem quid agere debent. I. 246.
Prælati habentes poteſtatem diſpenſandi quoad leges, vota, & juramenta, poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirecte. I. 133.
Prælati, Parochi, aliique Superiores tenentur inquirere neceſſitates corporales, & ſpirituales ſuorum Subditorum. I. 331.
Prælati Religionum peccant contra paupertatis votum, & juſtitiam,

tiam, ſi bona Conventus aliter impendant, vel donent, quam Ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut ſuperiorum Prælatorum voluntas permittit. II. 95.

Præſcriptio quid eſt. II. 173. Per præſcriptionem vere acquiritur in foro conſcientiæ dominium rei alienæ abſque conſenſu, & culpa prioris Domini. *ib.* Ad legitimam præſcriptionem quæ conditiones requiruntur. 174. *& ſeqq.*

Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni. II. 177. Contra alias Eccleſias, Hoſpitale, Monaſterium, vel pias cauſas quadraginta. *ibidem*.

Ad præſcribenda immobilia privatorum cum titulo requiruntur decem anni inter præſentes, viginti inter abſentes. II. 177. Quid ſi Dominus fuit partim præſens, partim abſens. *ibidem*.

Hæres, qui bona fide aliquid ab Authore malæ fidei accepit nunquam poteſt illud præſcribere. II. 178. Qui rem bona fide ab Authore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis poteſt eam præſcribere tempore ordinario. *ib.* Quæ præſcribi nequeunt. *ib.*

Præſentatio quid eſt. II. 10.

Præſumptio quid eſt. I. 206. & 362. Quibus rationibus eſt mortalis culpa. *ib.*

Præſumptio periculi quæ eſt, quæ præſumptio facti. I. 106.

Pretium, ſeu quodvis temporale ſimoniace acceptum reſtitui debet etiam jure divino naturali. I. 458.

Principes mere Eccleſiaſtici leges ferre nequeunt, niſi de rebus ſpiritualibus. I. 96. Sæculares de Sæcularibus. *ibid.* Poſſunt tamen, & debent fidem, & Eccleſiam tueri, adeoque curare ut leges obſerventur. *ib.*

Principes Eccleſiaſtici, & Sæculares poſſunt ferre leges fidelibus in conſcientia obligatorias. I. 101. *& ſeq.*

Princeps poteſt valide etiam ſine juſta cauſa abrogare legem a ſe, vel a ſuo Prædeceſſore, aut inferiore latam. I. 138.

Privilegium quid eſt. I. 145. *& ſeq.* Differt a diſpenſatione. *ib.* Ejus diviſio. *ibid.* Privilegium quis poteſt concedere. *ibid.* Multis modis amittitur. 146.

Non ceſſat morte concedentis. *ib.*

De probabiliſtarum principiis quid dicendum. I. 72. *& ſeq.*

Probabiliſmi Author quis fuit. I. 77. Qui ejus primi impugnatores. *ibid.*

Probabilitas quid, & quotuplex eſt. I. 70.

Procurator, Œconomus non poſſunt quidquam dare, impendere, alienare pro libitu, ſed ſecundum regulam ordinis, & Superioris voluntatem. II. 94.

Procurator peccat, ſi litem injuſtam ſuadet, procurat, vel ſuſcipit. II. 157.

Proditio quid, & qualis culpa. I. 209.

Profeſſio religioſa. II. 85. Ad ejus valorem quæ requiruntur. 86. Fieri poteſt, vel expreſſe, vel tacite. 87. Pro profeſſione nulla intra quinquennium a die profeſſionis poteſt reclamari. 87. Pro profeſſione initio nulla quid neceſſe ut fiat valida. *ib.* Profeſſio Religioſa hominis debitis gravati valida eſt. II. 235.

Per profeſſionem cætera vota ſimplicia extinguuntur, & quomodo. II. 87.

Profeſſus obligatur tendere ad perfectionem. I. 87.

Pro-

Promiſſio quid, & quotuplex eſt. II. 350. *& ſeq.* Ut valeat, & obliget quæ requiruntur. *ibid.* Promiſſio, & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. *ibid.* Excipiuntur tamen pollicitationes Civitati, Eccleſiæ, vel ad pias cauſas factæ. 352. An quævis promiſſio etiam gratuita obliget ſub mortali in re gravi. 353. Eamque non implens tenetur reſarcire damna inde ſequuta, etſi ficte promiſerit. *ibid.* *& ſeq.*

In violatione promiſſionis gratuitæ major quantitas requiritur ad mortale, quam oneroſæ. II. 354.

Promiſſio facti alieni obligat ad procurandum ſincere, & bona fide factum alterius. II. 354.

Promiſſio, & pactio de re illicita facienda non obligat, & nulla eſt jure naturali ante executionem. II. 354.

Promiſſio acceptata, & valida quibus in caſibus deſinit obligare. II. 355.

In promiſſione gratuita facilius ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quam in oneroſa. II. 356.

Promiſſiones jure poſitivo. II. 355.

Promiſſor ex multorum ſententia poſt opus malum patratum, obligatur ad ſolutionem pretii promiſſi, ſi datio, & acceptatio nulla lege ſint prohibitæ, nec irritæ. II. 355.

Proximus quomodo diligendus. I. 323. Quo ordine. *ibid.* Quomodo ſubveniendus de corporalibus in extrema, quomodo in gravi neceſſitate. I. 327. *& ſeq.*

Prudentia quid eſt. II. 26. Eſt virtus intellectualis. *ibid.* Prudentiæ actus. *ibid.* Prudentiæ præceptum eſt in evidentibus ſequi veritatem notam de honeſtate actus, in obſcuris veriſimilitudinem majorem. I. 70. 71. Peccata ſpecialiter Prudentiæ oppoſita alia ſunt per exceſſum, alia per defectum. II. 26. *& ſeq.*

Pugna inter duos, vel paucos Milites etſi cum conſenſu Principum ob delectationem quandam, vel vanam oſtentationem, aut privatam illorum vindictam eſt illicita. II. 259.

Pueri ſeptennio completo obligantur præceptis. I. 120.

Pupillus, Pubes, qui dicitur. II. 348. Pupillus infantiæ proximus ne naturaliter quidem obligatur ob defectum judicii. *ibid.* Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tam civiliter, quam naturaliter, ſi cum conſenſu Tutoris, & Curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, ſecus de immobilibus, & mobilibus pretioſis. *ib.*

Pupillus pubertati proximus ſine authoritate Tutoris valide contrahit cum majore in ſuum commodum, non vero in ſuum incommodum. II. 349.

Pupillus, ſive minor tenetur ſolvere pecuniam quam ſine conſenſu Tutoris, vel Curatoris mutuam accepit, ſi eam in uſus neceſſarios, vel utiles impenderit. II. 350.

R

RApina quid eſt. II. 304. Quale peccatum. *ib.*
Raptus definitio, ejuſque diviſio. I. 217. *& ſeq.*

Receptator quis, & ad quid tenetur. II. 222.

Referens peccat ſi defectu ſtudii, aut diligentiæ ſufficientis male referat. II. 156.

Re-

Regulares quid favore Epiſcopi, in cujus Diœceſi degunt, peragere debent. I. 121.
Regulæ Juris quomodo intelligendæ. I. 82.
Regulæ aptæ ad recte faciendam doctrinalem interpretationem legum, quænam ſint. I. 128.
Regulæ ad dignoſcendum in dubiis num quis aſſenſus ſit, vel non, peccato. I. 176.
Rei alienæ detentor ad quid tenetur. II. 186. *& ſeq.*
Religio quid. I. 356. Eſt virtus moralis non Theologica. *ibid.* Religionis præcipui actus, *ib. & ſeq.* Peccata Religioni oppoſita. I. 416.
Religionem falſam verbis, vel factis nunquam ſimulare licet. I. 250.
Religionis vota alia ſimplicia, alia ſolemnia. II. 86. Quoad Profeſſionis Religioſæ valorem requiruntur. *ib.*
Religionem vovens ad quid tenetur. II. 108. *& ſeq.*
Religioſus Status qualis dicitur. II. 85. Ad ejus eſſentiam tria concurrunt requiſita. *ib.*
Religioſi exempti non obligantur legibus Epiſcopalibus, aut Synodalibus, nec decretis Synodi Provincialibus. I. 121. *& ſeq.* Limitatur tamen ubi interveniat ſuprema poteſtas. *ibidem.*
Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium rerum temporalium, etſi de illis pro libito diſponere nequeant. II. 88.
Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium. II. 88.
Religioſi ſolemniter profeſſi ſunt in particulari incapaces omnis Dominii, proprietatis, & Sentlis juris bonorum temporalium, ſive mobilium, ſive immobilium. II. 88.
Religioſi Profeſſi Beneficiati habentes Beneficia regularia, vel Sæcularia habent jus adminiſtrandi, & diſpenſandi fructus ſui beneficii tum ad congruam ſuſtentationem, tum ad cauſas pias. II. 89.
Religioſus ex vi voti paupertatis ad quid tenetur. II. 89. Ad quid ex voto Caſtitatis. 98. Ad quid ex voto obedientiæ. *ib.* Religioſus ſive ſolemniter profeſſus, ſive non, peccat, quidquid ſine Superioris licentia poſſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, alienet, &c. 90. Item peccat contra votum paupertatis ſi invitatus a Sæculari, manducet, & bibat abſque Superioris licentia. 91. Impendens aliquid notabile etiam cum licentia Superioris in uſus vanos, ſuperfluos, & prophan[illegible]s peccat contra votum paupertatis. 93.
Religioſus in petendo licentiam a Superiore, illam debet obtinere vel expreſſam, vel implicitam. II. 95. Et voluntariam, non metu, & fraude extortam. 96. Non ſufficit, niſi quum res, & cauſa urget. *ib.*
Religioſus inconſulto Superiore recuſans acceptare rem ſponte oblatam ex Sanchez non peccat contra votum. II. 97. *& ſrq.*
Religioſus damnum injuſte inferens ſive extraneis, ſive Religioni, tenetur reſtituere quantum poteſt ex bonis, de quibus licite poteſt diſponere. II. 97.
Religioſus aliquid ſine valida licentia Superioris, donans, alienans, vel accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. II. 97.
Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad pœnam ſubeundam quum imponitur, num, & quando peccat ſi eam ſubire ſit paratus. II. 99. *& ſeq.*

Reli.

Religioſorum Domos Fœminis ingredi non licet. II. 103.

Reliquiæ ſacræ ſi vendantur, contractus eſt nullus. I. 458.

Rem ſuam apud alium exiſtentem quando occulte recipere licet. II. 58. & ſeq.

Repræſaliæ poſitis quibuſdam conditionibus ſunt licitæ. I. 159.

Reſidentia quid eſt. I. 82. Qui ad eam tenentur. ibid. & ſeq.

Reſignatio quid, & quotuplex. II. 82. Ut ſit valida, & licita quæ requiruntur. ib. & ſeq.

Reſtitutio quid eſt. II. 183. Differt a ſatisfactione. ibid. Reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti. ibid. Reſtitutionis omiſſio eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata invito Domino. 184. Qui notabili tempore omittit reſtitutionem ſive integram ſolutionem, quam poteſt facere, vel etiam qui brevi tempore, ſi inde Creditor damnum grave patiatur, peccat mortaliter. ib. Qui non reſtituit, vel debita non ſolvit quum poſſit, & debet actu, peccat toto tempore, quo id omittit. 185.

Reſtituendi obligatio ex quatuor capitibus oritur. II. 186. Obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa, non oritur extra contractum, & officium. 187. & ſeq. Ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. ibid. Ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ oritur obligatio reſtituendi. ibid. Extra officium, & contractum non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi, & leviſſima. 188. Quis, & quando ex culpa levi tenentur ad reſtitutionem. ibid. Qui inculpabiliter dixit, vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, ex juſtitia tenetur illud impedire, vel reſtituere ſi non impediat. 190.

Qui injuriam alteri intulit rem ejus inculpabiliter accipiendo, &c. tenetur in conſcientia reſtituere. II. 192.

Reſtitutio fructus quomodo facienda. II. 194.

Res aliena apud furem, vel injuſtum Poſſeſſorem facta deterior, reſtituenda eſt ſecundum ſtatum, quem res tunc habebat. II. 194. Res apud injuſtum Poſſeſſorem melior effecta ſive intrinſece, ſive extrinſece, reſtitui debet Domino in tali ſtatu ſi extet. 196. & ſeq.

Reſtitutio juxta multos fieri debet ſecundum ſummum valorem, & incrementum, etiamſi Dominus re ſua certo uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. II. 197. Et quando reſtituere tenetur qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri. ibid. Quid in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa. ibid. Qui ſolo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum tenetur damnum ab hoc illatum reſarcire in ejus defectum, ſi hoc eventurum probabiliter præviderit. 194. Quando quis tenetur reſtituere damnum irrogatum per ſuum mancipium, animal, aut filium. ibid. Quid, quando, & quomodo tenetur ad reſtitutionem qui impedivit alterum a conſecutione alicujus boni. 200.

Accepta ob opus malum ante ipſum malum patratum reſtitui debent. II. 202. Quid vero crimine patrato. ibid. & ſeq. Accepta pro actione vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. 204. Quid de acceptis pro ferenda ſententia, vel pro onere debito ex charitate, vel pro actione, vel omiſſione, &c. 205.

205. Et ratione rei acceptæ quid reſtitui debet. *ib.* Qui rem alienam injuſte accepit, vel detinet, tenetur de damno omni etiam fortuito. 209. Cauſæ excuſantes, vel obligantes ad reſtitutionem. II. 232.

Reſtitutio cui debet fieri. II. 225. Quo tempore. *ib.*

Quo loco, & cujus impenſis. II. 226. Cujus periculo. 228. Quo ordine. 229. Remiſſio Creditoris excuſat a reſtitutione ſi ſit legitima. 230. Remiſſio ut ſit legitima tres conditiones requirit. 231.

A reſtitutione liberat ceſſio bonorum facta Creditoribus. II. 234. Quid de ingreſſu in Religionem. *ib.* Reſtitutio num fieri debeat per bona inferioris ordinis pro damno ſuperioris ordinis. *ib.* Cauſæ juſtæ differendi reſtitutionem, vel ſolutionem debiti. 239. *& ſeq.* Quid reſtitui debet pro vita, membro, & cicatrice hominis liberi. II. 266.

Avertens aliquem a Religione quando tenetur ad reſtitutionem. II. 243. *& ſeq.*

Ad reſtitutionem non tenetur qui in defenſionem vitæ alterum occidit, vel mutilavit, ſi id cum debita moderatione fiat. II. 252. Ad reſtitutionem tenetur qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quamvis invincibiliter putabat eſſe Petrum. 266. Qui tenentur ad reſtitutionem ob dolum, vel errorem circa cauſam finalem donationis, vel promiſſionis gratuitæ. 360.

Uxor Marito, & Maritus Uxori injuriam in bonis inferentes quando peccant, & tenentur ad reſtitutionem. II. 315. *& ſeq.* Quid de liberis ſurripientibus bona Parentum. 317.

Ad reſtitutionem quando tenentur paſcentes, aut ligna cædentes contra juſtam prohibitionem. II. 321. item piſcantes, aucupantes, venantes. *ibidem & ſeq.* item male diſtribuentes bona, vel onera communia. 324. Qui bona fide rem poſſidere cœpit, ſi poſtea incipiat dubitare an ſit aliena, tenetur ex juſtitia veritatem diligenter exquirere. 326.

Obligatio reſtituendi bona externa, & reſarciendi damna in illis injuſte illata a defuncto tranſit ad hæredes etiam extraneos. II. 329. *& ſeq.* Et ſi plures ſint hæredes, ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in ſolidum. 330. Quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integre reſtituere. *ibid.* Legatarii non univerſales ad reſtitutionem non obligantur, ubi hæredibus relicta non ſufficiant ad ſolvendum. *ib.*

Cætera de reſtitutione, Vide *Poſſeſſor malæ fidei*, *Damnificator*, *Debitor*, *Homicida*, *Occiſor*, *Furtum*, *Læſio*, *Obligatio*, *&c.*

Reſtrictio quid, & quotuplex. II. 56. Reſtrictione vel pure mentali, vel non pure mentali nunquam uti licet. *ibid.* Quid in caſu, ubi adſit gravis cauſa occultandi veritatem. 57.

Retractus quid eſt. II. 413.

Reus legitime, ſeu juridice non interrogatus non tenetur fateri ſuum crimen, & poteſt eludere Judicem abſque mendacio. II. 148. Secus interrogatus a legitimo Judice. *ib.*

Reus interrogatus tenetur patefacere etiam complices, ſeu ſocios ſui criminis. II. 150.

Reus, quid ad vitanda tormenta falſum crimen ſibi imponit, ob quod ſit morte plectendus, peccat graviter. II. 151.

Reo quando appellare licet. II. 151. Quid ipſi licitum circa pœnam, & fugam. *ibidem & ſeq.* ipſi etſi vere nocenti licet

ante, & poſt ſententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem niſi ſe obligaverit ad permanendum. 152. Idque etiamſi Cuſtos carceris grave damnum inde paſſurus ſit. *ibidem*.
Item juxta multos licet Reo carceres effringere. II. 152.
Imo & aliis licet Reo ſuppeditare inſtrumenta ad effringendum Carcerem. II. 152. Id tamen non licet officialibus, & miniſtris juſtitiæ. *ib.*
Reo ad mortem damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendere contra Judicem, vel Executores ſententiæ. II. 153. Quid de innocente per ſententiam juſtam in foro exteriori damnato. *ib.* Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. *ibid.*
Reus ad exilium damnatus, vel ad pœnam Carceris ſaltem non valde moleſti tenetur eo ſe conferre, & manere in exilio, vel carcere. II. 153. Secus ſi damnatur ad triremes niſi data fuerit fides jurata remanendi. 154.
Rixa quid eſt. I. 344. Inter opera Carnis excludentia a Regno Dei numerantur rixæ ab Apoſtoie. *ib.*

S

SAcerdos, vel Religioſus rogatus num ſit Sacerdos, vel Religioſus peccaret negando, non tamen contra fidem. I. 250.
Sacerdotibus Catholicis non licet in Eccleſiis Hæreticorum, vel Schiſmaticorum Sacrificium Euchariſticum, vel divina officia celebrare. I. 297.
Sacramenta extra caſum neceſſitatis recipere ab Hæreticis non licet. I. 297.
Sacrilegium quid, & quotnplex eſt. I. 430. *& ſeq.* Eſt peccatum mortale ex genere ſuo. 432.
Sacrilegii ſpeciem quando contrahit peccatum in loco Sacro commiſſum. I. 432.
Sacrilegium venereum quid eſt. I. 218. Duplicem continet malitiam. 218. *& ſeq.* Quando datur. *ib.*
Sacrum audire tenetur qui diſcedit die Feſto a loco, in quo eſt Feſtum, ad locum ubi non eſt Feſtum. I. 226.
Pro ſatisfactione audiendi Sacrum, quæ intentio, & attentio requiritur. I. 214.
Scandalum quid, & quotuplex eſt. I. 348. *& ſeq.* Quomodo in confeſſione exprimendum. *ib.* Scandalum directe dare eſt contra charitatem. 349. Scandalum indirecte dare eſt mortale ex genere ſuo, & ſpeciale contra charitatem. *ib.* Scandalum indirectum contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occaſio, exprimendam in confeſſione. 350. Eſt mortale ſi detur occaſio culpæ mortalis, veniale ſi venialis ſeeluſo periculo gravioris mali, & quibus in caſibus contra charitatem, & caſtitatem peccatur ratione Scandali. *ib.*
Scandali peccatum quando committitur ex data proximo occaſione peccandi. I. 350. Coram aliis commiſſum, quando habet malitiam ſcandali. 351. Numerus eorum, quibus ſcandalum datur, eſt in Confeſſione exprimendus. *ibid.* Ratione ſcandali actus venialis, vel ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis. *ibid.*

Scan-

Scandali peccatum ex quibus ſæpe accidit. I. 351. *& ſeq.*
Ob ſcandalum paſſivum ortum ex malitia non tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, quum adeſt rationabilis cauſa. I. 351.
Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate, vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec ſpeciem habens mali, vel illud differre. I. 351. *& ſeq.*
Ad vitandum Scandalum numquam licet facere actionem prohibitam lege naturali. II. 352. Quid ad vitandum grave ſcandalum Puſillorum. *ib.* Ad ſcandalum vitandum quando opera bona ſunt omittenda, vel occultanda. *ib. & ſeq.*
Schiſma quid, & quotuplex eſt. I. 343. Eſt graviſſimum ſcelus. *ib.*
Omnes Hæretici ſunt etiam Schiſmatici. I. 343.
Schiſmaticorum funus comitari non licet. I. 298.
Scrupulus quid eſt. I. 68. Scrupulorum cauſæ. *ib.* Scrupulorum remedia. *ib.*
Scrupuloſis Confeſſarius quid ſuadere debet. I. 69.
Secretarius violans juramentum peccat. II. 157.
Secretum alterius ſuæ fidei commiſſum prodere eſt contra juſtitiam, & eſt obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum. II. 328.
Secretum juſte cognitum cum certo periculo vitæ, vel graviſſimi damni juxta multos non eſt obligatio occultandi. II. 329. Cui injuſte aperitur ſecretum tertii, tenetur illud non detegere. *ib.*
Seditio quid eſt. I. 344.
Semina, aliaque ſimilia ſi ſint aliena, non fructificant Domino ſuo, ſed Domino agri. II. 271.
Sententia Judicis duplex condemnatoria, ac criminis declaratoria. I. 141.
Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. I. 141. Sententia certo injuſta per ſe non obligat. *ib.* Nihilominus eſt ſervanda quantum requiritur ad vitanda ſcandala, perturbationes, & incommoda graviora. *ibid. & ſeq.*
Sequeſtrum quid eſt. II. 388.
Servi quarum rerum dominium habent. II. 272.
Servis non licet fugere, ſaltem ſi venditione, vel nativitate facti ſunt Servi, modo ipſis alimenta neceſſaria tribuantur, nec impellantur ad peccatum. II. 165.
Servitus quid, & quotuplex. II. 280.
Simonia quid eſt. I. 433. Ejus diviſio. 435. Ad Simoniam non requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem ut pretium rei ſpiritualis, ſed ſufficit voluntas dandi, vel accipiendi ſpirituale non gratuito, ſed pro temporali ſive ut pretio, vel compenſatione, vel motivo ſaltem principali. I. 434.
Simon Magus Simoniæ author damnatur, & quare. I. 435.
Simonia quibus caſibus eſt juris divini, ac proinde indiſpenſabilis. I. 437. Quid de Monaſteriis recipientibus pro ſuſtentatione ingredientis Religionem. 439. Quibus caſibus ſimonia eſt juris humani. 442. Quid de permutatione rerum ſpiritualium. 444. Simoniæ reus eſt temporale pro ſpirituali promittens abſque animo implendi. 442.
Simonia juris divini eſt ſemper per ſe peccatum mortale. I. 443. Suarez opinio inferentis eſſe mortale emere, vel vendere unam ſalutationem angelicam. *ib.*
Simonia juris Eccleſiaſtici eſt etiam mortale contra Religionem

I. 443. Eſt ſpecies quædam Sacrilegii. 444. Quod eſt quovis modo ſpitituali annexum numquam poteſt emi, aut vendi ratione ſpiritualis. *ibid.* Temporale antecedenter annexum ſpirituali, ſeu cui ſpirituale poſtea advenit, licite emi, ac vendi poteſt ratione temporalis, modo non vendatur carius ob ſpirituale annexum. *ibid.* Vendi nequeunt concomitanter annexa ſpirituali, & quæ ſunt ei intrinſeca, ſeu ſeſe conjuncta. *ibid.* item opera, & actiones, quæ per ſe neceſſariæ ſunt ad functionem ſacram. 445. Temporale conſequenter annexum ſpirituali, hoc eſt quod præſupponit rem ſpiritualem, & ab illa dependet, vendi nequit ſine ſimonia. *ibidem.* Simoniacum eſt jure divino dare vel accipere temporale præciſe pro aliqua functione ſpirituali, vel labore ipſi intrinſeco. *ibidem.* Licet tamen temporale dare, & accipere per modum ſuſtentationis, cum obligatione ut fiat ſpirituale. *ibidem.* Minime vero licet quidquam exigere etiam a divitibus titulo ſuſtentationis ad ſepulturas, exequias, benedictiones nubentium, adminiſtrationem Sacramentorum, &c. per horum ſpiritualium ſubminiſtrationem. I. 446. Quid de Orientalibus Catholicis Imperio Mahumetano ſubjectis, ac inopia preſſis pro Sacramentorum adminiſtratione quidquam accipientibus. *ibid.* Vendere ſepulturam eſt ſimonia juris divini ratione benedictionis, & juris Eccleſiaſtici ratione materiæ. 447. *& ſeq.*
Simonia ſaltem mentalis eſt præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter temporale taxatum, vel ſponte oblatum. I. 448. Item ſimonia eſt dare, vel accipere pretium pro omiſſione actus ſpiritualis. 450.
Simonia in materia beneficiali quot modis committitur. I. 452.
Simonia juris divini, quid eſt. I. 450.
Simonia ſaltem mentalis eſt ſuſcipere ordines ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus. I. 455.
Accepta per ſimoniam quando reſtituenda. I. 456. Pretium, ſeu quodvis temporale acceptum reſtitui debet etiam jure divino naturali. I. 458.
Simonia mentalis ad reſtitutionem num. obliget. I. 460.
Pœnæ contra ſimoniacos, quæ ſunt. I. 461.
Sobrietas quid eſt. II. 30.
Societatis contractus quid eſt. II. 421. Ad Societatis juſtitiam quæ requiruntur. *ibid.* Societatis contractus triplex quid eſt. 422.
Societates vulgo dictæ *Liberi Muratori* ab Apoſtolica Sede damnatæ, & ſub excommunicationis pœna prohibitæ. I. 408. *& ſeq.* Sac. Religionis Miniſtri quomodo cum hujuſmodi hominum genere ſe gerere debent. *ibid.*
Sodomia alia perfecta, alia imperfecta. I. 219. *& ſeq.*
Solemnitates Contractus quæ ſunt. II. 334.
Solutio num prius petenti ſit facienda. II. 231. Quæ ſunt juſtæ cauſæ differendi ſolutionem debiti. 239. *& ſeq.*
Somnia aliqua poſſunt a Deo immitti. I. 420.
Sortes triplicis ſunt generis. I. 419.
Species peccati mortalis quid eſt. I. 161. *& ſeq.*
Spei definitio, diviſio, & objectum. I. 300. Ejus ſpeciale præceptum. 305. *& ſeq.* Obligat ſuo tempore ad eliciendos actus ſpei. 302. *& ſeq.* Aliquando obligat per ſe, aliquando per accidens. *ibid.* Spei peccata oppoſita quæ ſunt. *ibidem.* Sunt peccata mortalia. *ibidem & ſeq.* Formula actus Spei. 303.

Spon-

Sponſio quid eſt. II. 437. Ad ejus juſtitiam quid requiritur. ibidem.
Status Religioſus quid. II. 85 Tria ad ejus eſſentiam requiruntur. ib. Cetera. Vide Religioſi, Religioſus.
Studioſitas quid eſt. II. 23. Ipſi per exceſſum opponitur curioſitas. ibid.
Stuprum, ejuſque ſpecies. I. 226.
Subditi, qui de Belli juſtitia dubitant, Principi jubenti parere debent, & militare. II. 158.
Superbia, ejuſque actus. I. 204. & ſeq. Ex genere ſuo eſt peccatum mortale. 205. Superbia perfecta eſt ſemper culpa gravis. ibidem. Superbiæ remedia. ibid. Superbiæ filiæ. 206. & ſeq.
Superior quando habet poteſtatem obligandi Subditos. I. 97.
Superior Subditum detrahentem famæ alterius etiam non Subditi non impediens, nec coercens peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ in defectum Subditi. II. 286.
Superiores Religioſorum quid Religioſis præcipere poſſunt. II. 99. Superiorum Religioſorum obligationes. 103. Quomodo a Religioſis Superiores ſunt eligendi. 105.
Superiores, & inferiores ad quid erga ſe invicem obligantur. I. 100.
Superſtitio quid, & quotuplex. I. 416.
Suſpicio quid eſt. II. 274. & ſeq. Suſpicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu, & malevolentia naſcantur. 275. Materia, quæ in detractione ſufficit ad mortale hic quoque ſufficit. 276.
Suſurratio quid eſt. I. 237. Eſt filia invidiæ. ib.
Synderesis quid eſt. I. 61. Differt a conſcientia. ib.

T

Tabellio. Vide Notarius.
Tactus partium pudendarum ejuſdem, vel diverſi ſexus quando inducunt mortalem culpam. I. 228.
Mortale eſt ex S. Antonino permittere ſe tangi etiam in facie, vel manu ab eo, qui noſcitur ad id moveri amore libidinoſo. I. 228.
Temperantia quid eſt. I. 30. Temperantiæ ſpecies tres. ib. Temperantiæ virtutes annexæ. 33.
Contra Temperantiam peccat, qui falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat. I. 63.
Tentatio Dei quid, & quale peccatum. I. 409. Ejus diviſio. ibidem. Quæcumque tentatio Dei prohibetur per Scripturas. ibid. Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem. ibid.
Teſtamentum quid, & quotuplex. II. 437. & ſeq. Ejus ſolemnitates requiſitæ. 438.
Teſtamentum ſolemnitatibus jure civili requiſitis deſtitutum num in conſcientia validum. II. 438.
Teſtator hæredes inſtituere tenetur, quos hæredes, & qua in portione. II. 439. Qui teſtari non poſſunt. ib.
Teſtes duo regulariter ad plenam in judicio probationem requi-

ſuntur, & ſufficiunt. II. 144. Aliquando Teſtes duo non ſufficiunt. *ib.* Aliquando ſufficit unus. *ib.*

Teſtes, qui teſtificant, quomodo percipere debent. II. 144. Ad teſtificandum qui non admittantur. *ibid.* Alii, qui rejiciuntur a jure. *ibid.*

Quibus in caſibus quis tenetur teſtificare. II. 145. Quibus non poteſt. *ibid.* Quibus in caſibus Teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. 147. Qui a Judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritatem reticet ex communiori ſententia tenetur ad reſtitutionem. 148.

Theſaurus jure naturali, & Gentium totus eſt Inventoris. II. 168. Secus de jure Civili. *ibid.*

Torpor quid eſt. I. 238.

Torturæ ut ſubjici poſſit reus, quæ requiruntur. II. 240. Quæ torturæ dicuntur injuſtæ. *ibid.*

Semel tortus ſi nihil eſt confeſſus nequit iterum torqueri, niſi nova criminis indicia ſuperveniant. II. 240.

Tranſactio quid eſt. II. 429. Ad ejus juſtitiam tria requiruntur. *ibid.*

Tributum quid eſt. II. 322. Ineſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa. 323. Ut ſint juſta, quæ requiruntur. *ibid.* In dubio de juſtitia ſunt ſolvenda. 324.

Triſtitia deliberata, ſeu diſplicentia de opere bono eſt peccatum. I. 203. Triſtitia de bono alieno quatuor modis contingere poteſt. I. 236.

Tumor mentis, quid eſt. I. 235.

Turpia, & obſcœna loqui, canere, legere, vel audire quando mortale eſt. I. 231.

Tutor, ejuſque obligationes. II. 130.

Tutoribus non licet Auctarium exigere pro pecuniis Pupillorum mutuatis. II. 325.

Typographica ars, quando cœpit. I. 272.

Pœnæ in Typographos evulgantes libros non approbatos. I. 287.

V

VAgus quis dicitur. I. 124.

Vanagloria quid eſt. I. 207. Sæpe eſt culpa gravis. *ibid.* Quamvis filia ſuperbiæ recenſeatur inter Capitalia peccata. *ibidem.*

Vaſa Ægyptiorum in Iſraelitas translata. I. 92.

Vaſquez primus e Societate Jeſu probabiliſſimum amplectitur. I. 73.

Vectigal. Vide *Tributum.*

Venatio, Piſcatio ſunt opera ſervilia. I. 368.

Venatio quæ fit cum clamore, eſt Clericis prohibita. II. 60.

Venditio quid eſt. II. 393. *& ſeq.* Quum res venditur cenſetur cum ea vendi id omne, quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium niſi expreſſe excipiatur. II. 394.

Rerum venalium juſtum pretium quodnam eſt. II. 396. Aliud legi-

gitimum, aliud vulgare. *ibid.* Vulgare triplex eſt. *ibid.* Juſtum, & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis, & temporibus. *ib.* & *ſeq.*

Res, quæ neque a lege, neque a communi hominum æſtimatione pretia habent quomodo vendendæ. II. 397. Ultra juſtum pretium emere, vel vendere non licet. *ibid.* Quas ob cauſas licet res pluris vendere quam valeant. *ibid.* Non licet pluris vendere rem, eo quod ſit Emptori valde grata, utilis, aut neceſſaria. 399. Privatim ſciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum poteſt eam juſte pretio currente vendere, vel emere non monito altero contrahente, modo abſit fraus omnis. *ibid.* Quomodo in hoc peccati poſſit contra charitatem, vel juſtitiam. 400.

Vendens ultra pretium juſtum, etſi emptor tale pretium offerat non excuſatur, niſi conſtet provenire ex liberalitate. II. 400.

Vendens res defectuoſas, vel mixta peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. II. 403. & *ſeq.*

Vendens rem nomine alterius ultra pretium ſibi deſignatum, ſed juſtum, non poteſt ſibi exceſſum retinere. II. 409. Idem dicendum de emente. 410.

Vendere pluris juſto ob dilatam ſolutionem pretii, vel minori emere ob anticipatam non licet. II. 401. Licet tamen numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata ſummo. *ibid.*

Vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis quando licet, & quæ conditiones requiruntur. II. 408. & *ſeq.*

Quanam non licet vendere. II. 405. & *ſeq.*

Cogens vendere etiam juſto pretio reus eſt violentiæ mortalis. II. 412.

Res vendita, cui perit, & ſit deterior. II. 406.

Res duobus ſucceſſive vendita, ſi neutri ſit tradita debetur priori Emptori. II. 410. Secus ſi ſit vendita Civitatibus, Eccleſiis, aut locis piis. *ib.*

Venditor quando tenetur aperire vitium, & defectum rei venalis. II. 405. Quid ubi ſit ignarus vitii rei venditæ. *ib.* Venditorum, & quando poteſt fructus, & utilitates rei venditæ percipere donec ſolvatur pretium. *ib.*

Venditoris, & emptoris obligationes. II. 407. & *ſeq.*

Venæ Metallicæ. Vide *Lapidicinæ*, *Lapilli*.

Veritas in dicendo, ſeu veracitas quid eſt. II. 54.

Vindicta, ſeu redditio mali pro malo facta authoritate privata ſemper eſt illicita. I. 320. Eſt contra charitatem, & juſtitiam. *ib.*

Violentia quid, & qualis culpa. I. 209.

Violatio præcepti de feſtorum obſervatione, quando eſt gravis culpa. I. 369.

Violatio Voti. Vide *Votum*.

Violator conſanguineæ ſub promiſſione Matrimonii ad quid tenetur. II. 271.

Virtus quid, & quotuplex. I. 239. Ejus actus, alii imperati, alii eliciti. *ib.*

Virtutes morales quæ, & quot ſunt. II. 36. Quæ virtutes ſunt juſtitiæ annexæ. II. 53.

Virtutes præſtantiores ſunt Theologicæ. I. 239. Earum ordo. *ibidem*.

Vi-

Vitam proximi ab altero injuſte oppugnatam quando defendere licet etiam cum occiſione. II. 257. Vitam proximi ex charitate quando tenemur defendere ſub mortali. *ib.* Vitam proximi qui tenetur tueri ex juſtitia. *ib.*
Voluntarium quid, & quotuplex. I. 172.
Votum quid, & quotuplex. I. 380. *& ſeq.* Ad ejus valorem quæ requiruntur. 380. Votum quando eſt invalidum. *ib.* Quando irritet illud metus gravis. *ib. & ſeq.*
Votum quando, & quomodo obliget. I. 384. Ejus obligatio ex ſuo genere gravis eſt. *ib.* In re levi obligat ſolum ſub veniali. 385. Et juxta multos in re gravi vovens poteſt ſe obligare ſolum ſub veniali ſi expreſſe velit, exceptis tamen nonnullis votis. *ib.*
Votum perſonale ſolum voventem obligat, nec per alium impleri poteſt. I. 384. idem dicendum de mixto, ex qua parte eſt perſonale. *ib.*
Votum implendum eſt tempore a vovente definito, & ubi non eſt definitum, ſed abſolute, quam primum commode, & recte poteſt. I. 386.
Votum ante tempus præfinitum, num, & quomodo adimplendum ob prævidens futurum impedimentum. I. 387.
In dubio circa votum quid dicendum. I. 388.
Votum fictum, ſeu exterius factum ſine animo vovendi, vel ſe obligandi eſt peccatum. I. 389.
Voti obligatio quot modis tollitur. I. 389. *& ſeq.*
Voti materia ubi fiat impoſſibilis, ſi ex parte dividi poſſit, & ſolear, ea pars eſt adimplenda. I. 390.
Voti irritatio quid eſt. I. 391. A quibus irritatur. *ib.* quibus diſpenſatur. 394. A quibus commutatur. 395.
Voti diſpenſatio quid eſt. I. 394.
Voti violatio quid involvit. I. 385.
Vota Religionis alia ſimplicia, alia ſolemnia. II. 85. In votis ſolemnibus Papa poteſt diſpenſare. 88.
Voveri poſſumus Deo aliquid, ad quod jam obligamur. II. 88.
Uſuarius ad quid tenetur. II. 179.
Uſufructuarius ad quid tenetur. II. 179.
Uſura quid, & quotuplex. II. 363. *& ſeq.* Omni jure prohibita eſt. 365.
Uſura palliata, ac ejus damnatæ propoſitiones. II. 373. Ne quidem ex benevolentia, & gratitudine debitum exigere licet ultra ſortem. 375.
Uſura mentalis an, & quando obligat ad reſtitutionem. II. 386.
Uſuræ pravitas in quo conſiſtit. II. 386.
Uſura ratione mutui quando, & quomodo. II. 375.
Uſurarium eſt imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam ultra ſortis ſolutionem. II. 375. Auctarium pro pecuniis Pupillorum mutuatis Tutoribus non licet exigere. *ib.*
Cætera. Vide *Lucrum*, *Mutuum*, *Damnum emergens*, *Lucrum ceſſans*, *Auctarium*.
Uſurarius notorius notorietate juris, vel facti. II. 386.
Uſurarius quid reſtituere tenetur. II. 386. Si ipſe non reſtituerit, tenentur Hæredes. *ib.*
Uſurarii Cooperatores tenentur reſtituere in ejus defectum. II. 387. Sicut & quicumque eſt cauſa efficax uſuræ. *ib.*
Pœnæ uſurariis conſtitutæ. II. 387. *& ſeq.*

Uſus duplex facti, & juris. II. 179.
Uſusfructus quid. II. 179.
Uxor peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere viro, vel ejus hæredibus ſi aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel proprii viri ſurripiat, aut impendat invito rationabiliter Marito. II. 315. *& ſeq.*
Uxor nequit contrahere, neque diſponere de bonis familiæ, & de dote, ejuſque fructibus, Marito præſente, & valente bona illa adminiſtrare, rationabiliter invito. II. 348.
Uxorem in adulterio deprehenſam occidere non licet. II. 341. *& ſeq.*
Uxorum pluralitas non eſt contra jus naturale, poſita conceſſione divina. I. 91. & 92.
Uxorum pluralitatem Patriarchis Deus conceſſit, & quare. I. 92.

F I N I S.

2563325 A

[illegible] Google

B.26.3.748
B.N.C.F.
FIRENZE